Raftul Denisei

Ludmila Ulițkaia

Scara lui Iakov

roman

Ludmila Ulițkaia

Scara lui Iakov

Traducere din rusă și note de
GABRIELA RUSSO

Cuprins

1. Cufărul de răchită (1975)
2. Ceasornicăria din strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia (1905–1907)
3. Din cufăr. Jurnalul lui Iakov Oseţki (1910)
4. Cehov suspendat (1974)
5. Un nou proiect (1974)
6. Colegi de clasă (1955–1963)
7. Din cufărJurnalul lui Iakov Oseţki (1911)
8. Grădina cu mulţimi (1958–1974)
9. În vizită (1975–1976)
10. Fröbelicika (1907–1910)
11. Scrisoarea lui Mihail Kerns către sora lui, Marusia (1910)
12. Iurik, un băiat special. Yahooii şi houyhnhnmii (1976–1981)
13. Anul de răscruce (1911)
14. Rude pe linie femeiască (1975-1980)
15. Un bărbat fără ifose (1981)
16. Căsătoria secretă (1911)
17. Din cufăr. Însemnările lui Iakov (1911)
18. Scrisorile Marusiei (decembrie 1911)
19. Clasa întâi. Unghiile. (1982)
20. Din cufăr. Scrisorile lui Iakov. Oseţki – voluntar în armată cu termen redus (1911–1912)
21. Un an fericit (1985)
22. Din cufăr. Scrisori din Ural şi către Ural (octombrie 1912–mai 1913)
23. O nouă direcţie (1976–1982)
24. Carmen (1985)
25. Uşa de diamant (1986)
26. Din cufăr. Corespondenţa dintre Iakov şi Maria (mai 1913–ianuarie 1914)
27. Nora în America. Întâlnirea cu Vitia şi Martha (1987)
28. Mâna stângă (1988–1989)
29. Naşterea lui Henrik (1916)
30. Plecări (1988-1989)
31. Cu luntrea către malul celălalt (1988–1991)
32. Din cufăr. Scrisorile familiei (1916)
33. Kiev – Moscova (1917–1923)
34. Iurik în America (1991–2000)
35. Scrisori din Sudak. Maria către Iakov (iulie-august 1925)
36. Lady Macbeth din judeţul Mţensk (1999–2000)
37. Uzun-Sîrt Uzina de tractoare din Stalingrad (1925–1933)
38. Primul surghiun. Uzina de tractoare din Stalingrad (1931–1933)
39. Întoarcerea lui Iurik (ianuarie 2000)
40. Din cufăr. Biisk. Scrisorile lui Iakov (1934–1937)
41. Războiul. Scrisori din cufăr (1942–1943)

42. A cincea încercare (2000–2009)
43. Secrete de familie (1936–1937)
44. Variațiuni pe tema Scripcarului pe acoperiș 1992
45. În anturajul lui Mihoels (1946-1948)
46. Întâlnire la Moscova (2003)
47. Teatrul umbrelor (2010)
48. Eliberarea (1955)
49. Naşterea unui nou Iakov (2011)
50. Arhive (2011)
Epilog
Mulțumiri rudelor şi prietenilor

...umbra prelungă a existenţei
se zăreşte albastră dincolo pagină,
precum ceţurile viitoarei dimineţi,
ca o înşiruire fără de sfârşit.

Vladimir Nabokov

CAPITOLUL 1
Cufărul de răchită
(1975)

Pruncul arăta minunat chiar din clipa venirii pe lume – cu o gropiţă vizibilă în bărbie şi cu căpşorul exact aşa cum trebuia să fie: perişorul scurt ca al mamei, doar că mult mai deschis la culoare. Nora îl îndrăgise pe dată, deşi până atunci avusese unele îndoieli. La treizeci şi doi de ani ai ei socotea că învăţase să iubească oamenii după meritele lor şi nu aşa, pur şi simplu, fiindcă îi erau rude apropiate. Copilaşul se arătase vrednic de o dragoste nemotivată – dormea bine, sugea conştiincios, îşi cerceta cu interes pumnişorii strânşi. Nu prea era disciplinat: dormea fără întrerupere ba două ore, ba şase, se trezea, îşi ţuguia buzele plescăind în gol, şi Nora îl punea imediat la sân. Nici ei nu-i plăcea disciplina, aşa că vedea în asta o trăsătură comună.

Sânii i se transformaseră ca-n poveşti. Încă din vremea sarcinii i se umflaseră frumos, şi, de unde până atunci, pe pieptul ca scândura i se vedeau ieşind în afară ţepene doar sfârcurile, acum, când avea lapte din belşug, ei deveniseră nişte păsări măiastre. Nora îi privea cu respect, simţind o plăcere ciudată în această transformare, deşi era mai degrabă o neplăcere fizică – mereu în tensiune, o deranjau. Când însă alăpta, se lăsa pradă unei voluptăţi suspecte, de altă natură… Trecuseră trei luni de când băieţelul se născuse şi nu se mai numea acum „copilaşul“, ci Iurik.

Fusese instalat în camera socotită până de curând ca fiind a mamei, dar rămasă a nimănui după ce Amalia Aleksandrovna se mutase definitiv la soţul Andrei Ivanovici, la Prioksko-Terrasnîi, o rezervaţie naturală. Cu două săptămâni înainte să nască, Nora văruise camera în grabă, şi Iurik fusese aşezat acolo, în pătuţul alb, care făcea parte din recuzita actului doi din *Trei surori* . Acum asta nu mai avea nici o importanţă, numai că în stagiunea trecută, teatrul fusese zguduit de scandalul legat de interzicerea spectacolului. Nora era scenograf, Tenghiz Kuziani – regizor.

Când plecase cu avionul la Tbilisi, Tenghiz spusese că n-o să se mai întoarcă niciodată la Moscova. O sunase pe Nora după un an şi-i comunicase că l-au invitat la Barnaul să pună în scenă *Fata fără zestre* şi că se mai gândeşte dacă să accepte sau nu. La sfârşitul convorbirii îi propusese să lucreze cu el ca scenograf… Părea să nu ştie că Nora născuse. Sau se făcea că nu ştie? Lucru de mirare: nu cumva de data asta zvonistica din spatele culiselor dăduse greş? Lumea teatrului era o groapă de lături spurcată, unde viaţa privată era întoarsă pe toate părţile, orice amănunt nesemnificativ era făcut public şi se răspândea cu repeziciune: cine pe cine iubea şi nu mai iubeşte, cine cu cine se încurca în aşternutul hotelurilor de provincie în timpul turneelor, cu cine a rămas însărcinată o anume actriţă şi a făcut avort.

Treaba asta n-o privea pe Nora – ea nu era un star. Totul fusese un fiasco măreţ. Şi-n plus, născuse copilul. Se întrebau în surdină cei din teatru cu cine-l făcuse? Nu ştia nimeni de legătura ei de dragoste cu regizorul. Soţul ei nu era din lumea teatrului, ci din „public“, iar ea era o scenografă tânără, la început de carieră. Şi, pare-se, la sfârşitul ei… Motive pentru care pleava din teatru nu-i acorda mare atenţie – nici şuşoteli pe la spate, nici schimb de priviri. Toate astea nu mai aveau nici o importanţă – ea îşi dăduse demisia…

Iurik era treaz de la ora opt. Nora aştepta ca pe la nouă să vină sora medicală Taisia să-i facă injecţia, dar era trecut de unsprezece şi aceasta încă nu apăruse. Nora se duse la baie să spele. În prima clipă nu auzi soneria, apoi se repezi să deschidă. Taisia începu să turuie din prag… Nu era pur şi simplu o soră medicală obişnuită de la cabinetul de pediatrie, ci un om dedicat misiunii sale: le educa pe mamele nechibzuite, le familiariza cu marele secret al creşterii copilului, şi, în treacăt, era părtaşă la înţelepciunea femeiască veche de secole, dădea sfaturi pentru viaţa de familie, era expertă în relaţia cu soacrele şi cu alte rude ale soţului, incluzând aici şi fostele soţii. Bârfitoare veselă, colportoare limbută, era convinsă că fără protecţia ei – de altfel ocupaţia ei se numea „soră protectoare“ – toţi pruncii ar fi crescut prost. Nu accepta alte metode de creştere a copiilor în afară de metodele ei. Numele doctorului Spock o descumpănea serios.

Dintre toate mămicile, cel mai mult le îndrăgea pe acelea de felul Norei – singure, aflate la prima naştere, lipsite de ajutor matern. Nora reprezenta idealul de mămică: slăbită după naştere, îşi cruţa forţele ca să-şi poată reveni şi nu se împotrivea ştiinţei pe care o stăpânea Taisia. În plus, avea experienţa muncii în teatru, unde actorii, precum copiii mici, se certau şi se invidiau, aşa că se învăţase să asculte orice fleac cu o atenţie de faţadă, să tacă atunci când trebuia şi să dea din cap îngăduitoare.

Acum stătea în picioare lângă Taisia, îi asculta trăncăneala şi urmărea cum fulgii de zăpadă de pe firele de blană ale şubei se transformă în picături mici şi alunecă în jos…

— Iartă-mă, am întârziat. Închipuie-ţi, mă duc la Sivkovi. O ştii pe Nataşa Sivkova de la apartamentul cinsprezece? Olenka, fetiţa lor de opt luni, e o minune, o să-i fie nevastă micuţului tău. Acolo scandalul era în toi. Venise soacra de la Karaganda, avea pretenţii, că n-are grijă de bărba-su, că nu vede de copil, că s-a îmbolnăvit fetiţa fiindcă n-o hrăneşte cum trebuie. Mă ştii doar, am pus lucrurile la punct.

Taisia se duse la baie să-şi spele mâinile, făcându-i observaţie din mers Norei:

— De câte ori ţi-am zis să cumperi săpun pentru copii, praful de săpun nu-i bun de nimic. Crede-mă, doar nu te sfătuiesc de rău…

Era trecut puţin de douăsprezece. Iurik adormise, Nora nu voia să-l trezească. Îi propuse Taisiei să bea un ceai. „Sora protectoare“ se aşeză în bucătărie pe locul stăpânei. Îi stătea bine acolo – avea capul mare şi părul ondulat, strâns în coc şi prins cu o spelcă – spaţiul din jurul ei i se supunea respectuos, ceştile şi farfurioarele stăteau ordonate, având-o în centru, adunate ca oile lângă cioban. „Compoziţie reuşită“, observă maşinal Nora.

Puse pe masă cutia pe capacul căreia alerga un ren. Musafirii îi aduceau uneori dulciuri, dar Norei nu-i plăceau; ciocolata dăruită, strânsă grămadă „pentru orice eventualitate“, era acoperită cu o pojghiţă albă.

Taisia, lăsând să-i cadă pe masă picăturile de apă, se întinse să aleagă o bomboană din cutia preţioasă şi, rămânând cu mâna suspendată în aer, o întrebă pe neaşteptate.

— Eşti căsătorită pe bune, Nora?

„Îmi încredinţează secretele creşterii copilului şi vrea să le afle pe ale mele, la schimb cu săpunul pentru copii…“, îşi zise Nora. Tenghiz o învăţase cum să prindă sensul dialogului, urzeala lui ascunsă.

— Căsătorită.

Nu trebuia să adauge nimic, putea să strice totul, dialogul trebuia să curgă de la sine, s-o lase pe ea să pună întrebări…

— De mult timp?

— De paisprezece ani, din timpul şcolii.

Pauză. Totul decurgea perfect.

— De fiecare dată când vin, te găsesc singură… el nu te ajută, la consultaţie vii singură…

Nora se gândi o clipă: să-i spună că e căpitan de cursă lungă? Că-şi satisface stagiul militar?

— Vine din când în când. Stă cu maică-sa. E un om deosebit, foarte talentat, e matematician, iar în problemele vieţii e aproape ca Iurik, spuse adevărul Nora. O zecime din el.

— Ah, se însufleţi Taisia, ştiu un caz asemănător!

Cu urechea la pândă, Nora auzi ceva mişcare şi se duse la băiat. El se trezise şi se uita la maică-sa parcă mirat. În spatele ei se afla Taisia, pe ea o privea ţintă Iurik.

— Ne-am trezit, Iurocika? îşi revărsă mămoasă cuvintele Taisia.

Nora îl luă din pat. El îşi întoarse capul spre sora medicală parcă aşteptând ceva.

Nora nu avea masă de înfăşat. Exista un birou cu o placă rabatabilă, pe care Iurik încăpea cu greu. Nora nu-l înfăşa în scutece. Îi cususeră la atelierul de croitorie al teatrului două salopete copiate de croitorese după un model din străinătate. Taisia zise ceva bombănind despre chiloţeii capitalişti cu dublură de cauciuc, în care faşa udă mirosea a putregai, sărută poponeaţa băiatului, ceru să-i întindă un cearşaf curat pe divan şi se apucă să pregătească vaccinul…

Amestecă un praf cu altul, adăugă lichidul în seringă şi înţepă uşurel cu acul. Copilul se strâmbă, dădu să ţipe, dar se răzgândi. Se uită la maică-sa şi zâmbi.

„Băieţel deştept, înţelege tot“, îşi zise entuziasmată Nora.

Taisia se duse la bucătărie să arunce vata şi începu să ţipe din prag:

— Apa! Nora! A inundat! E potop!

Apa se revărsase din cada prea plină, inundase coridorul şi acum se prelingea în bucătărie. Puseră băiatul în pătuţ, erau grăbite şi cam nervoase, şi Iurik începu să plângă. Nora închise robinetul, aruncă prosoapele pe podea şi se apucă să strângă apa. Taisia o ajuta cu îndemânare. Printre ţipetele copilului abandonat în pat se auzi telefonul.

„I-am inundat pe vecini“, îşi zise Nora şi alergă la telefon să-i anunţe că strânge apa.

Nu erau vecinii. Era tatăl Norei, Henrik Iakovlevici.

„La momentul nepotrivit, ca întotdeauna…“, apucă să se gândească Nora. Iurik urla supărat, plângea atât de tare pentru prima oară, şi apa care îi inunda pe vecini…

— La mine e potop de apă, tată, te sun mai încolo.

— Mama s-a prăpădit, Nora, rosti el cuvintele rar şi solemn. Azi-noapte… acasă…

Şi adăugă cu glas normal:

— Vino repede, nu ştiu ce să fac…

Nora, desculţă, azvârli cârpa pe podea: la momentul nepotrivit ca întotdeauna, de ce rudele ei aleg momentul nepotrivit chiar şi pentru moarte?

Taisia îşi dădu seama imediat:

— Cine?

— Bunica.

— Câţi ani avea?

— Peste optzeci, cred. Şi-a ascuns vârsta toată viaţa, o făcea pe tinerica, şi-a schimbat buletinul… Pot să plec pentru câteva ore?

— Du-te, du-te. Rămân eu.

Nora îşi spălă mâinile imediat, chiar era o prostie, fiindcă şi le spălase de nu ştiu câte ori, şi se duse agitată să-i dea piept băiatului. Supărat rău, Iurik mai întâi îndepărtă sfârcul, apoi Nora i-l trecu pe buze, el îl prinse şi începu să sugă împăcat.

Între timp, Taisia îşi scosese fusta şi bluza, şi acum aduna apa într-o găleată şi o răsturna în vasul closetului, făcând totul cu multă pricepere. Chiloţii roz, furoul alb şi scurt şi şuviţele groase de păr, scăpate din cocul desfăcut, i se vedeau strălucind din când în când, şi Norei îi scăpă un zâmbet văzând cât de îndemânatice, frumoase şi exacte îi erau mişcările…

— Nu ştiu cât o să dureze… Te sun. Stă aproape, pe Povarskaia.

— Du-te, o să amân două vizite. Dar lasă lucrurile să se aşeze, orice ar fi, ţine-ţi firea. O treabă ca asta…

„Ei poftim, îşi zise Nora, nu mă aşteptam de la ea, ce om, s-a schimbat cu o sută optzeci de grade… Extraordinară femeie…“

După zece minute Nora alerga pe bulevard, întorcea pe Nikitskie Vorota şi după încă douăzeci de minute apăsa zdravăn soneria sub care atârna plăcuţa de metal cu numele Oseţki. Celelalte şapte nume de familie erau scrise pe o singură bucată de carton…

Cu muştiucul morfolit al ţigării stinse ţinut în colţul gurii, tatăl o îmbrăţişă cu mâinile parcă lipsite de vlagă şi izbucni în plâns. Apoi se răzgândi, încetă să plângă şi zise:

— L-am sunat pe Neumann să-i comunic că a murit mama, şi, închipuie-ţi, murise şi el! A venit doctoriţa de la Salvare, mi-a dat certificatul de constatare a decesului, şi acum trebuie mers pentru nu ştiu ce hârtie la policlinică şi trebuie hotărât unde o îngropăm. Mama zicea cândva că-i e indiferent unde, numai nu lângă tata…

Toate astea i le spuse mergând pe coridorul lung în urma Norei. În pragul unei uşi se ivi grasul de Kolokolţev, vecinul şi duşmanul bunicii, pe o alta ieşi sfrijita de Raisa, iar pe coridor îi întâmpină tuşa Katia-Prima locatară. Chiar aşa îşi spunea: mama ei fusese servitoare şi locuia în apartament de când se construise casa. Katia se născuse în camera de lângă bucătărie, ştia totul despre toţi şi continua să scrie denunţuri agramate, cu care vecinii erau la curent. De altminteri, era atât de proastă, încât îi avertiza: băgaţi de seamă, vă torn pe toţi!

În camera plină de praf mirosea a fum de ţigară – tatăl fumase – şi mult mai mult a apă de colonie, pe care bunica o pulverizase toată viaţa în jurul ei. Metoda ţinea loc de curăţenie. Zăcea acum întinsă pe divanul lucrat grosolan, într-o cămaşă de noapte albă, cu mici cârpituri la guler, era mică, avea capul cu expresia trufaşă înclinat spre spate, şi ochii închişi pe jumătate. Maxilarul puţin lăsat în jos, gura întredeschisă, şi pe faţă umbra unui zâmbet…

Norei i se tăie răsuflarea de milă. Într-o clipă îşi dădu seama cât de sărăcăcios şi demn trăise bunica. Traiul mizerabil se datora ideologiei. Ferestre goale. În vederile ei, perdelele erau ceva mic-burghez. Cele două uşi din apartamentul cu un şir lung de odăi în trecut erau garnisite – sau mai degrabă baricadate – una cu un bufet, a doua cu o bibliotecă. Nu era mai puţin praf decât cărţi. Când era mică, Nora făcea alergie când înnopta acolo – în anii aceia când o striga Murlîka pe bunica

Marusia şi o diviniza cu toată pasiunea de care era în stare un copil. Ştia toate cărţile fără excepţie. Le citise pe toate, şi încă bine. Se războia şi acum cu ignoranţa apelând la cultura adânc înrădăcinată, toată provenită din aceste două sute de cărţi strânse la un loc, ca o insulă nelocuită, pline de însemnări scrise mărunt pe margini cu creionul. De la Biblie la Freud. Da, o insulă nelocuită. Şi totuşi plină de locuitori – aici păşteau cete întregi de ploşniţe. O mâncau pe Nora în copilărie, dar bunica nu le observa. Sau ele pe ea?

La uşi atârnau resturi de perdeluţe care nu ştiuseră neam de neamul lor nici ce-i spălatul, nici curăţatul. Mai era lampa chioară a lui Ilici, la care bunica se uita cu admiraţie şi spaimă. Da, îi cunoscuse pe Krupskaia şi pe Lunacearski, îşi însuşise cultura – povestea ceva despre cum înfiinţase un studio de teatru pentru oamenii fără căpătâi… O lume ciudată – în ea locuiau în bună înţelegere, fără să se certe, Karl Marx şi Sigmund Freud, Stanislavski şi Evreinov, Andrei Belîi şi Nikolai Ostrovski, Rahmaninov şi Grieg, Ibsen şi Cehov! Şi, bineînţeles, Hamsun, preferatul ei. Un ziarist muritor de foame, care avea halucinaţii din cauza asta, până în momentul când i-a venit în minte o idee nebunească: n-ar trebui cumva să muncească? Şi s-a angajat mus pe un vapor…

Pe bunică o interesaseră mai întâi dansurile ezoterice, apoi pedologia hulită şi apoi uitată, iar în ultimii ani îşi zicea „eseistă“. Avea preocupări intelectuale… Atât de îndepărtate de viaţa de azi, pe cât e de îndepărtată perioada jurasică… Toate gândurile astea o invadară pe Nora, îmbrăcată încă în scurtă, stând în faţa bunicii plecate din viaţă pentru totdeauna.

Cât de multe lucruri primise de la ea! În timp ce bunica cânta la pian, Nora reuşea să „creeze atmosfera“… Desenase chiar aici, pe colţul mesei, un cal albastru… Şi cât de tare se entuziasmase bunica fiindcă îşi amintise de *Călăreţul albastru* al lui Kandinski… Se duceau la muzeul Puşkin… la teatru… Ce mult o iubea Nora pe atunci… şi cât de cumplit o dezamăgise bunica pe urmă, iar ea nu făcuse decât s-o trateze cu răceală, lăsând-o în plata domnului. Bunica nu-i avea la inimă pe burghezi, nu-i înghiţea pe burtă-verde, zicea despre sine că este „o bolşevică fără partid“… Acum opt ani se certaseră groaznic din motive politice… Ce tâmpenie… Ce nebunie…

Nora mută împreună cu tatăl ei trupul ţeapăn pe masa desfăcută. Era uşor ca fulgul. Tatăl se duse la bucătărie să fumeze, şi ea luă un foarfece ca să taie cămaşa de noapte uzată, care i se destrămă în mână. Apoi turnă în lighean apă rece şi se apucă să spele corpul plat ca scândura, minunându-se cât de mult semăna cu al ei: picioare lungi şi subţiri, tălpi scobite, degete lungi, înţepenite, cu unghiile netăiate de multă vreme, sâni mici cu sfârcuri roz, gât lung şi bărbie îngustă. Corpul arăta mai tânăr decât faţa, avea pielea albă, fără pic de păr… Tatăl fuma în bucătăria mare, ticsită cu mese îngrămădite una într-alta după numărul familiilor din locuinţa comună, şi ieşea din când în când pe coridor, la telefonul vechi, să anunţe rudele… Nora îi auzea vocea tragică cu care rostea unul şi acelaşi text: mama a murit azi noapte, urmează să vă comunic când e înmormântarea…

După ce spălă corpul şi-l şterse cu un cearşaf rupt, Nora simţi un şuvoi cald curgându-i pe pântece. Păru să se dezmeticească: cum putuse să uite de Iurik? Laptele lui curgea degeaba. Vru să se aşeze pe divan, dar zări pata rămasă pe cearşaf, ultimele zemuri şi scursuri solide din trupul mort. Smulse cearşaful, îl făcu ghemotoc şi-l aruncă într-un colţ. Găsi un alt loc unde să stea, un fotoliu aflat lângă fereastră, unde bunica obişnuia să citească aceleaşi cărţi din bibliotecă, fiindcă, din câte îşi amintea Nora, altele în plus nu apăruseră. Îşi puse dedesubtul pieptului cana mare, cu toarta spartă – o ştia din copilărie – şi îşi mulse repede sânul, laptele umplând cana aproape până sus. Îl turnă în lighean – nici

prin cap nu-i trecea să ducă acasă cele trei sute de grame… Îşi şterse pieptul cu tricoul, fiindcă toate lucrurile din cameră i se păreau atinse de moarte, chiar şi cana, care nu avea nici o vină.

Se îmbrăcă, ieşi pe coridor, îşi văzu tatăl fumând iar în bucătărie, îmbrăcat în palton, cu căciula turtită ca o plăcintă. Sosise de la policlinica aflată nu departe, pe Arbat, obţinuse certificatul de deces.

— Nu pot prinde la telefon crematoriul, e tot timpul ocupat. Vreau mai repede să se… – şi făcu o mişcare rotundă cu mâna, destul de vagă, însemnând că vrea să se termine cât mai repede cu toate astea. Şi sună iar la telefon de mai multe ori, nu se ştie unde.

Apoi Nora formă numărul ei de acasă. Taisia răspunse imediat:

— Nu fi îngrijorată, Norocika. Am sunat la mine acasă, Seriojka se descurcă singur, pot să rămân până seara… Doarme, Iurik doarme.

Nora se vârî în colţul din spatele bufetului, unde se afla garderoba: toate lucrurile bunicii atârnau pe trei cuiere. Vai, ce sărăcie umilă: paltonul cu gulerul de blană încolăcit ca un covrig, jerpelit rău de tot, costumul albastru cusut dintr-unul bărbătesc vechi, cele două bluze – Nora îşi amintea fiecare cârpă din copilărie. Judecând după model, erau de la sfârşitul anilor douăzeci… Nora alese bluza mai puţin uzată. Din rămăşiţele costumului puteai studia istoria lui… Pe mâneci se păstrase urma unui desen decorativ pseudoegiptean.

Trupul era ţeapăn de tot, ca ghipsul întărit, trebuia să despice bluza la spate. O puse alături de corpul bunicii.

„Să i-o potrivesc cu grijă când o să fie aşezată în sicriu, se gândi Nora. Ba am s-o îmbrac chiar acum, să nu stea goală.“

Simţi deodată că se făcuse rece în cameră. Vru s-o îmbrace cu ceva care să-i ţină de cald. Luă din cuier jacheta. Fusta nu trebui s-o despice, i-o trase pe picioare. Bunica era un produs al veacului de argint, produsul şi victima lui. Două portrete ale tinerei fete, neclare din cauza prafului, atârnau deasupra pianinei. Frumoasă. Foarte frumoasă…

Nora scoase din geamantanul jerpelit de sub divan nişte pantofi vechi – obiect de muzeu, arhaic: năsturaşi de piele, toc subţire. Bunica mergea cu ei în vremea NEP-ului[1]… Nu reuşi s-o încalţe, degetele îi erau chircite.

1. *Novaia ekonomiceskaia politika* (*Noua politică economică*) aplicată de Soviete între anii 1921 şi 1928.

Le făcea pe toate de parcă numai cu asta se ocupase toată viaţa. De fapt, o făcea pentru prima oară. Nu-şi amintea cum murise cealaltă bunică, Zinaida, fiindcă avea şase ani pe atunci. Pe bunici nu-i cunoştea practic deloc… Familie alcătuită din femei. Exista un singur bărbat – Henrik. Oare locuise mult timp cu ele pe bulevardul Nikitski? Amalia se despărţise de el când Nora avea treisprezece ani…

Cu bunica Marusia nu mai putea îndrepta lucrurile. Întârziase să se împace cu ea, şi uite că acum o spăla, o îmbrăca… O supărare veche o cuprinse pe Nora, venind de undeva din fundul sufletului, era supărată pe lumea prost alcătuită, o irita trupul înţepenit, carapacea sinistră a omului atât de drag cândva… Sarcofagul. Pentru fiecare trup neînsufleţit – un sarcofag… Ar putea face un spectacol – toate personajele vii în sarcofage, şi când mor – din ele ies… În sensul că tot ce-i viu e mort deja… Ar trebui să-i spună lui Tenghiz…

Iarăşi începu să-i curgă laptele. O pată întunecată îi apăru pe tricou. Prizonieră a fiziologiei, chiar aşa. Marusia îi vorbise prima despre asta. Biologia femeii – o tragedie… Luptătoare fricoasă pentru demnitatea femeii, pentru dreptate, sărmana de ea… Re-vo-lu-ţi-o-na-ră! Cât de tare o înspăimântase exmatricularea Norei din şcoală! O dăduse afară din casă. Pe un ton solemn şi cu emfază! Apoi făcuseră pace. După trei ani se certaseră de-adevăratelea – puterea sovietică, ca pisica neagră, le tăiase calea şi, din cauza asta, se duseseră pe copcă şi încrederea, şi intimitatea… Pe urmă a mai fost şi Cehoslovacia… Acum toate astea nu-i trezeau Norei decât zâmbetul. Ce prostie…

Se uită pe fereastră. Geamul era murdar, nu fusese spălat cu anii. Văzu cum zăpada cenuşie se transformă într-o ploaie cenuşie. De ce n-am făcut nimic pentru ea? Ce tâmpenie să mă supăr pe o bătrână… Sunt o ticăloasă fără inimă…

O iubise mai mult decât orice pe lume! Alerga aproape în fiecare zi după şcoală pe drumul obişnuit, pe lângă cinematecă, trecea strada pe lângă Nikitskie Vorota, pe lângă magazinul „Conserve“, apoi prin reţeaua străduţelor întreţesute ca pânza de păianjen – Merzliakovskaia, Skatertnaia, Hlebnaia, Skariatinskaia – ieşea în Povarskaia şi ajungea la casa bunicii. I se oprea inima de bucurie când urca în fugă scările până la etajul doi şi dădea cu nasul de Marusia…

Ce piele albă… Ochii o priveau pe sub pleoapele închise pe jumătate, indiferenţi parcă. Tăie spatele bluzei în două. Cu o jumătate îi îmbrăcă mâna dreaptă, cu cealaltă jumătate mâna stângă, îi ridică capul greu ca să unească la spate gulerul tăiat. I se păru că în ultimii douăzeci de ani Marusia nu adusese nici un lucru nou în casă. Din cauza sărăciei? Din încăpăţânare? Ţinând la nişte principii, unele de neînţeles?

Se auziră bătăi timide în uşă – era tatăl, se temea să nu-şi vadă mama în pielea goală. Intră ţinându-şi paltonul în mână, era aferat şi bucuros:

— Am comandat sicriul, Norka. Îl aduc mâine dimineaţă. Nici măcar nu m-au întrebat de certificat! M-au întrebat numai care e înălţimea răposatei. Le-am spus că are un metru şaizeci.

— Un metru cincizeci şi opt, preciză Nora. Şi să nu-mi zici Norka, numele meu e Nora. Mama ta îmi zicea Nora. L-ai citit pe Ibsen?

Soarele, arătându-se pentru o clipă, lumină camera şi pe bunică, făcu să sclipească năsturaşul de sidef de la guler şi intră din nou în cenuşiul burniţei.

Nora îndesă sub coaste jacheta despicată în două, cu broşa rotundă din alamă pe rever. Cu jacheta asta se ducea Marusia la adunarea de sindicat – sindicatul ziariştilor sau, poate, al dramaturgilor.

— Rămâi aici peste noapte? îl întrebă Nora.

— Nu, trebuie să mă duc urgent acasă, zise tatăl speriat, grăbindu-se s-o ia din loc. O să fiu la nouă aici. Tu o să vii, fetiţă? o întrebă foarte convins. Trebuie să mă duc şi la crematoriu… Ar fi bine să reuşesc mâine.

— Şi poimâine e o zi…

— Aş vrea cât mai repede. O să încerc, să văd ce pot să fac. Te sun pe seară.

Henrik Iakovlevici se pricepea de minune să recurgă la tertipuri.

— O să fiu aici la nouă, zise Nora sec.

Simţea că nu poate s-o lase singură pe răposată, dar era imposibil să înnopteze acolo cu Iurik.

Ieşi pe coridorul ştiut atât de bine din copilărie, o coti de două ori. În bucătărie, Katia-Prima locatară stătea cu spatele şi tăia ceva pe masă, dând zdravăn din coate.

— Trebuie să vorbim ceva, tuşă Katia…

Katia se întoarse cu totul – nu avea gât, capul îi stătea aşezat direct pe umeri.

— Ce vrei, Niura?

Aşa o numea dintotdeauna femeia asta de o prostie încântătoare.

— Înnoptezi la Marusia în cameră, tuşă Katia?

— E treaba ta, dormi tu acolo. Ce-am eu cu asta?

— Am copil mic, cum să-l aduc aici?

— Ai născut, vasăzică.

— Da.

— Şi Ninka mea a născut. Da' Ghenia de ce nu rămâne să doarmă?

— E grăbit să ajungă acasă. Te plătesc.

— Dacă-i aşa, iau şi bufetul. Mi-i drag de el.

— Bine, ia-l, acceptă Nora. Dar n-are cum să încapă la tine.

— O să iau şi camera. Mă instalez acolo. Să văd că-mi zice careva ceva! Ninka stă la bărba-su, da' e trecută că locuieşte aici.

— Da, da, zise absentă Nora imaginându-şi cum o să cotrobăie Katia prin cameră ca să vadă cu ce se poate pricopsi.

— Zece ruble, Niura! Mai puţin nu pot, zise Katia obraznică, mijindu-şi ochii.

— Zece, pentru noapte şi pentru curăţenie! lămuri lucrurile Nora.

Aşa se înţeleseră.

A doua zi, Taisia se oferi să rămână cu Iurik, aşa că Nora nu mai avu de ce să-şi bată capul întrebându-se pe cine să cheme. Ar fi putut s-o cheme pe una dintre cele două prietene: Nataşa Vlasova şi Marina Cipkovskaia, zisă Cipa, se împrieteniseră la şcoala de artă dramatică, dar Nataşa avea un băieţel de cinci ani, iar Cipa lucra ca nebuna în trei locuri ca să-şi întreţină mama invalidă şi sora cea mică…

Nora găsi câteva persoane în camera bunicii – tatăl, adjunctul său, Valera Bezborodko, Katia cu fiica sa, Ninka, vecina Raisa şi încă o femeie de la administraţie, cu o perucă roşcată, aşezată strâmb. Femeile discutau în şoaptă, dar cu înflăcărare – le preocupă problemele practice, ghici Nora.

— Tare mi-e milă de Marusenka, începu să-şi clatine capul Raisa. Cincizeci de ani fără puţin am trăit aici despărţite de un perete. O dată nu i-am zis o vorbă rea… Vreau ca amintire…

— Ce zici dumneata că vrei, Raisa? i-o tăie scurt Henrik pe neaşteptate.

— Doar atât zic, Ghenia, că timp de aproape cincizeci de ani… am trăit în bună înţelegere, aş putea spune… zise ea îndreptându-se spre uşă cu spatele.

„Ia uite corbii cum s-au repezit…“, îşi zise Nora şi le expedie pe toate repede, fără să şovăie. Tatăl o privi recunoscător: locuise în apartamentul ăsta din copilărie, le ştia pe bătrâne de când erau femei tinere, dar nu învăţase cum să le trateze – îi ieşea ceva nepotrivit, ba le vorbea distant, ba era servil, când sus, când jos, ca pe scară. Nora ştia că nu e în stare să comunice cu oamenii de la egal la egal. „Nenorocitul“, îl compătimi ea cu căldură chiar. Şi el o înţelese şi-i puse nesigur mâna pe umăr. Pe când Nora era doar un copil, dat fiind că era fiica lui, el crezuse că are autoritate asupra ei şi-i vorbea pe un ton poruncitor, cu aerul că el e şeful, apoi fata crescuse şi pusese lucrurile la locul lor… Avea optsprezece ani când venise în vizită la noua lui locuinţă, la noua lui familie, şi Henrik,

stingherit, se apucase să-i reproşeze că trece rar pe la el şi că asta se datorează mamei, bineînţeles, care nu vrea ca ei doi să se vadă. Nora i-o retezase scurt: „Chiar crezi, tată, că dacă mama nu voia, eu nu veneam? Ei îi e totuna…“

Şi de atunci tatăl ei n-a mai avut nici o pretenţie.

Aduseră sicriul la ora zece. Cei doi meşteri de coşciuge îl aşezară pe masă cu mişcări îndemânatice, într-o clipită o urniră din loc pe răposată, o făcură chiar artistic, o ridicară şi, cu un pocnet ca de lemn, trupul neînsufleţit fu culcat unde trebuie. Tatăl ieşi să-i conducă pe meşteri, lăsând-o singură pe Nora. Plăti meşterii pe coridor, aproape de uşă, şi Nora auzi cum aceştia îi mulţumesc. Era clar că le dăduse mai mult decât se aşteptaseră.

Nora potrivi hainele despicate, pieptănă părul cărunt şi rar, purtat cu cărare, îi îndreptă şuviţele rebele înspre spate şi îi admiră fruntea înaltă, puţin teşită, şi pleoapele alungite. Corpul avea un fel de linie unificatoare, care putea fi observată în conturul pomeţilor, în linia gâtului înspre umeri, de la genunchi până la degete… Îi veni chiar să ia imediat un creion… Părea că răposata se făcuse mai frumoasă peste noapte. Chipul nu prea plăcut arăta minunat, faţa i se îngustase, şi pielea de prisos, atârnându-i flască sub bărbie, acum îi stătea întinsă, o întinerea. Păcat că nu-i reuşea expresia feţei, felul de a fi…

— Masa trebuie acoperită, Nora. Aşa zic vecinii. Pentru… parastas, spuse tatăl sperând ca ea să rezolve problema.

Nora rămase o clipă pe gânduri: bunica nu putea să sufere vecinii care intrau peste ea în cameră. Acum însă era totuna.

— Spune-i Katiei să pregătească masa şi dă-i nişte bani. Mai bine s-o aranjeze în bucătărie. Să nu cumpere multă vodcă, să nu se îmbete lumea. La noi nu se poate fără parastas…

El acceptă ideea:

— Înainte de război erau mese mai puţine în bucătărie şi mulţi oameni bătrâni. Au murit toţi. Nu mă duceam la parastas, nici mama. Şi oricât ar fi de ciudat, tata se ducea…

Abia dacă amintise în trecut de tatăl lui, o făcea acum. Nora remarcă uimită: chiar aşa, nu aduseseră vorba niciodată de Iakov Oseţki. În copilărie… Nu-şi amintea bine de el – fusese odată la ei, pe Nikitski, îi rămăsese vag în minte câte ceva: mustăţi ca peria, urechi mari, alungite, şi mai era un lucru făcut de mână, o cârjă dintr-un lemn uriaş cu îndoitura trunchiului transformată în mâner. Nu-l mai văzuse niciodată de atunci.

Tatăl se duse s-o caute pe Katia, abia izgonită din cameră. Bucuroasă şi de propunere, şi de bani, ea îi zise că o să le cumpere pe toate de la Vîsotka. Tatăl dădu din cap în semn de aprobare. Îi era indiferent, iar Katiei îi făcea mare plăcere. Nora şi Katia ieşiră din casă aproape în acelaşi timp, una ducându-se la florăria de pe Arbat, cealaltă spre piaţa Vosstanie. Katia era excitată la culme, bani avea destui, o dată şi jumătate mai mult decât pensia ei, şi se socotea cum să facă să cumpere cu chibzuială, în aşa fel încât să ciupească puţin şi pentru ea.

O mare surpriză o aştepta pe Nora la florăria de pe Arbat – nişte zambile splendide, o găleată întreagă, nu mai văzuse aşa ceva. Le cumpără pe toate – şi pe cele albastre bătând în violet, şi pe cele albe, şi câteva roz-liliachii. Dădu pe ele toţi banii pe care îi avea. Îi înveliră florile în mai multe straturi de ziar, şi primi în plus găleata. O porni cu găleata ca ţăranii, tăind prin pasajul Trubnikovski aflat pe partea Arbatului vechi, unde era noua magistrală, apoi traversă Arbatul nou şi ajunse iar pe

Trubinovski, pe bucata de drum mai lungă. Începu să picure sau să ningă, poftim de te lămureşte, cerul se făcu cenuşiu-sidefiu, găleata atârna greu, cizmele erau ude, laptele îi curgea, dar avea o faşă înfăşurată sub sutien, iar peste harnaşamentul ăsta îşi încinsese o broboadă veche – asta pentru că Taisia, venită în fugă dis-de-dimineaţă, o luase la rost zicându-i că dacă nu-şi înfăşoară broboada, n-o lasă să plece la înmormântare. Nora izbucnise în râs şi şi-o legase.

Ajunse odată cu maşina mortuară. Urcă prima, înainte să înceapă pregătirile pentru înmormântare. În cameră aşteptau în picioare câteva rude îndepărtate, cu feţe posace, se apropiară câteva persoane cunoscute vag, îi îmbrăţişară pe Nora şi pe Henrik, rostiră ceva de formă, potrivit evenimentului, în grade diferite de afecţiune. O bătrână mărunţică, purtând bască şi eşarfă albă, hohotea de plâns pe înfundate într-un colţ, şi, ca să se liniştească, îi dădură un strop de valeriană turnată în „păhărelul pentru picături“ al bunicii. Nora n-o cunoştea pe bătrână.

Ea puse zambilele în sicriu fără să le aranjeze într-o ordine anume. Era de ajuns că transformau totul în jur ca prin farmec – sărăcia luă chipul splendorii ca în povestea cenuşăresei. După cât se pare, Nora avea ceva experienţă, era om de teatru, tocmai asta îi era profesia, să transforme artistic scena cu mijloace tehnice. Ea înmărmuri cuprinsă de încântare. Se întâmpla exact ca în spectacolul *Pasărea albastră*, de la MHAT, unde se folosise lanterna magică atunci când Tiltil şi Mitil trecuseră pe tărâmul morţilor, la bunica şi bunicul lor. Da, bineînţeles, chiar Marusia o dusese pe fetiţa de cinci ani la spectacol… I se păru că vede pentru o clipă un semn de aprobare în cuta îngustă dintre pleoapele nu de tot închise. Zambilele avură o putere de necrezut – umplură camera cu mireasma lor pătrunzătoare, anihilând mirosul puternic de apă de colonie, de praf şi valeriană. Îşi închipui chiar că dacă atinge nuiaua fermecată, camera se transformă în castel, şi bunica, sărmana, cu ambiţiile ei mari, devine ce voise toată viaţa să devină şi nu reuşise…

Pe urmă patru bărbaţi ridicară sicriul şi-l scoaseră în stradă. Cam zece rude luară loc în maşina mortuară, şi tatăl o urmă în Moskviciul său.

Făcură puţin până la crematoriul Donskoi, ajunseră prea devreme şi o jumătate de oră stătură degeaba până să le vină rândul. Apoi aşezară sicriul pe un cărucior de bagaje şi-i lăsară pe Nora şi pe Henrik să intre înaintea tuturor. Nora îşi făcu iar de lucru cu florile. I se păru că de când le cumpărase, zambilele se înfoiaseră şi se deschiseseră de tot. Acum nu le mai aşeză haotic, ci într-o ordine bine gândită, care avea un sens anume: pe cele roz aproape de faţa îngălbenită, pe cele violet le potrivi în şir compact în jurul capului şi de-a lungul mâinilor. Şi găsi cu cale că la picioare va azvârli garoafele deloc potrivite, aduse de rude.

Intrară pe urmă rudele îmbrăcate în paltoane negre, atârnând grele, cu garoafe roşii în mână, şi împresurară sicriul formând o potcoavă. Totul vibra în lumina puţină, figurile celor prezenţi deveniră distincte. Şi Nora remarcă imediat că rudele sunt de două soiuri: verii primari ai tatălui semănau binişor cu aricii, aveau părul aspru, cu ţepii tari pornind din frunte, nasuri lungi, cu vârful ascuţit ca un cioc micuţ şi bărbii scurte, iar nepoatele bunicii aveau faţa îngustă, ochii mari, gura ca de peşte lăsată în jos…

„Fac parte din neamul aricilor“, îşi zise Nora şi simţi că o ia cu ameţeală. Răsună imediat *Marşul funebru* al lui Chopin, care alungă spaima dată de imaginea bizară – de multă vreme marşul se transformase într-o muzică nepotrivită, cu sonorităţi stridente, frizând comicul…

— Ţine-mi căciula, îi şopti Henrik, aflat alături de ea, şi-i dădu căciula de astrahan, turtită ca o

plăcintă.

Îşi vârî mâna în servietă să verifice dacă nu cumva şi-a uitat buletinul… Nora simţi imediat mirosul părului venit din căciulă, nu-i plăcea nici când era mică. Şi al ei, dacă nu şi-l spăla zilnic, căpăta un miros greu de grăsime amestecat cu plante urât mirositoare…

Administratoarea crematoriului, îmbrăcată în costum, citi de pe o hârtie nişte platitudini oficiale. Tatăl rosti şi el pe urmă ceva la fel de banal, iar pe Nora o apucă tristeţea ascultându-le inepţiile şi văzând cât sunt de incapabili să transmită ceva. Atmosfera plictisitor de deprimantă fu distrusă pe neaşteptate de bătrâna micuţă care plânsese pe înfundate în cameră. Ea se duse la căpătâiul sicriului şi cu o voce neaşteptat de proaspătă ţinu o adevărată cuvântare, începând totuşi cu expresia consacrată: „Azi ne luăm rămas-bun de la Marusia…“ Dar continuă plină de înflăcărare, surprinzându-i pe toţi:

— Toţi cei care ne aflăm aici şi mulţi dintre aceia care sunt în pământ am fost zguduiţi zdravăn când Marusia a apărut în viaţa noastră. Nu ştiu pe cineva de aici care s-o cunoască bine. Pe toţi i-a răscolit, i-a întors cu susu-n jos şi cu josu-n sus. Era atât de talentată, atât de puternică, de categorică, chiar despotică, ca nimeni altcineva. Credeţi-mă! În prezenţa ei oamenii începeau să aibă mirări, să gândească cu capul lor. Vă imaginaţi că Iakov Oseţki era genial din fire? Nicidecum, era genial fiindcă de la nouăsprezece ani se născuse între ei aşa o iubire, cum numai în romane scrie…

Din grămada rudelor îndoliate răzbătură nişte şuşoteli; bătrânica le auzi:

— Tu să taci, Sima! Ştiu dinainte ce zici acolo! Da, l-am iubit! Da, am stat alături de el în ultimul lui an de viaţă, şi asta a fost fericirea mea, nu a lui. Fiindcă ea l-a părăsit, şi nu-i nevoie să ştiţi de ce a făcut-o. Nici eu nu pricep cum de a putut… Dar la căpătâiul sicriului ei vreau să vă spun tuturor – în faţa ei nu sunt vinovată, n-aş fi făcut niciodată pasul să-l agăţ pe Oseţki, el era zeul, şi Marusia zeiţa. Cine eram eu? Un felcer! Nu-s vinovată în faţa Marusiei, dar să fie oare Marusia vinovată în faţa lui Iakov?

Imediat Henrik o apucă de braţe pe bătrână şi i le scutură ca s-o potolească, ea se apără cu mâinile uscate ca vreascul şi apoi, cocârjată, ieşi cu paşi repezi din sală.

Totul fu dat peste cap, sări de la locul ei administratoarea, se auzi iar muzica nesuferită, şi, în sfârşit, sicriul coborî tot mai jos, unde îl înghiţi focul veşnic, şi pucioasa, şi flăcările iadului… E puţin probabil ca viermii să reziste acolo… Trebuie să-l întreb pe tata ce e cu bătrâna şi cu povestea asta, îşi zise Nora.

În momentul când procedura greoaie fu îndeplinită, Norei îi ieşise din minte că urma parastasul. Îi aminti tatăl ei:

— Mergem?

Rudele se urcară disciplinate în autobuz. Nora se urcă în Moskviciul tatălui ei. El o întrebă neluându-şi ochii de la drum:

— De ce maică-ta n-a socotit că e necesar să vină să-şi ia rămas-bun?

— E bolnavă, îi veni uşor să mintă Norei.

De fapt, nici măcar n-o sunase. O să afle ea. După divorţul lui Henrik, Marusia încetase s-o mai vadă pe Amalia…

Uşa apartamentului era dată de perete, te trăsnea mirosul de blinii de pe coridor. Şi uşa de la camera bunicii era deschisă – acolo mirosul de apă de colonie şi de duşumea spălată se combina cu

mirosurile venite de la bucătărie. Fereastra era deschisă larg, şi faţa de pernă albă care astupa oglinda se mişca din cauza curentului… Nora intră, îşi scoase scurta şi o aruncă pe fotoliu. Se aşeză pe scurtă, îşi smulse de pe cap căciula de lână şi privi în jur – până şi praful dăinuind de-o veşnicie pe capacul pianinei fusese şters. Bunica o învăţa să cânte la instrumentul ăsta când Nora avea cinci ani. Punea două perne pe taburet. Dar la vremea aceea fetiţa voia mai mult să se joace cu taburetul – îl culca pe o parte, se aşeza pe unicul picior şi-l învârtea ca pe un volan. Atinse taburetul – fusese lăcuit cândva, însă lacul se cojise de multă vreme… „Să iau pianina pentru Iurik“, se gândi ea, dar se răzgândi imediat: muncitori care s-o încarce, acordor, mobilă mutată din loc, nu, nu…

În cameră intrară perechi-perechi persoanele din autobuz exact în ordinea în care stătuseră: cei patru veri primari ai tatălui, aricii, se dezbrăcară şi îşi puseră paltoanele negre pe divan. Urmă grupul femeilor din specia peştilor, se strecurară într-o dungă pe uşa deschisă. Toate îmbrăcate în şube – cele trei nepoate ale bunicii cu două fete tinere, verişoarele de-al doilea ale Norei, toate cu bărbiile ascuţite, îndreptate în jos. O încântare. Şi încă două femei necunoscute. Pe cele două surori Nora le întâlnise la sărbătorile organizate de bunică pentru copiii rudelor. Dar o plictiseau fiindcă erau mai mici decât ea. Nu-i plăceau tinerii, îi prefera pe vârstnici. Din grupul femeilor una singură făcea notă aparte – Mikaela, o zdrahoancă oacheşă, cu mustăţi, în jur de şaizeci de ani. Nora se chinui să-şi aducă aminte a cui fiică sau nevastă era, dar degeaba, uitase… Îşi vedea rubedeniile o dată la zece ani, cu prilejul unor evenimente în familie – ultima oară îi adunase tatăl ei pe toţi cu prilejul susţinerii doctoratului… Liuşa, Niusia şi Verocika erau numele mătuşilor, Nadia şi Liuba – ale fiicelor lor… Şi Mikaela asta „desperecheată“…

Femeile îşi scuturară picioarele în faţa uşii Marusiei, scăpând de zăpada murdară lipită de pantofi, şi îşi aruncară grămadă şubele pe divan. Nora zări imediat băltoaca lăsată de tălpile ei pe podeaua curată…

La invitaţia vecinelor, intrară toţi încolonaţi în bucătărie. Ridicolul situaţiei îţi sărea în ochi: în mijlocul bucătăriei comune erau aşezate două mese acoperite cu ziare, pe ele se ridica un morman de blinii, iar restul aluatului îl prăjea în trei tigăi Galia, actriţa bătrână, fosta prietenă apropiată a bunicii – nu-şi mai vorbiseră în ultimii douăzeci de ani. Katia deşerta crema caldă din cratiţă în carafa pentru spălat, cu mici crăpături, a bunicii, iar în lighenaşul ei tot pentru spălat, desperecheat şi el, se înălţa salata cu sos vinegretă făcut cu economie, în care Katia mărunţise legumele aduse pe gratis de sora ei. În afară de vodcă, nu era nici o altă băutură.

Pe măsuţa bunicii – ea nu gătea niciodată, se mulţumea cu mâncarea de cantină sau cu hrana rece – se afla un păhărel plin cu vodcă, acoperit cu o feliuţă de pâine neagră. Nora simţi cum ia foc de indignare: totul era o farsă, o aiureală. Bunica nu băuse nici măcar o gură de vodcă în viaţa ei, până şi băutul vinului îl socotea aproape un dezmăţ… Se repeta ridicolul situaţiei: ea se simţi răspunzătoare pentru cele întâmplate. Ce o costa să spună hotărât: „Nu, n-o să aveţi parte de nici un parastas!“ Dar regia spectacolului se afla în mâna vecinilor, acum trebuia să suporte până la sfârşit parastasul organizat în comun.

Vecina Katia se simţea stăpâna praznicului, era sărbătoarea vieţii ei, rudele Marusiei fuseseră invitate să-i serbeze victoria, Henrik huzurea – toate grijile rămăseseră în urmă. Îşi turnară vodcă şi băură fără să ciocnească. Să-i fie ţărâna uşoară…

Lihnit de foame, Henrik se repezi la mâncare, şi pe Nora o apucară nervii, care parcă se potoliseră

câtă vreme el alergase să rezolve problema cu înmormântarea. Înfuleca lacom, şi Nora, care de mic copil mânca puţin şi foarte încet, îşi aminti de anii când tatăl ei mânca acasă cu poftă, şi ea îl urmărea intrigată.

„Cât de necruţătoare sunt cu el, îşi zise Nora. Are un apetit grozav, atât şi nimic mai mult.“

Ea scoase scormonind în vinegretă o bucăţică de sfeclă. Avea gust bun, dar mâncarea îi stătea în gât. O dureau sânii – era timpul să scape de lapte…

Bătrânul Kolokolţev şedea pe taburetul mic, îi atârna în afară fundul îmbrăcat în pantalonii de trening. Raisa o adusese pe fiică-sa Lorocika, fată bătrână cu expresia feţei inteligentă, moştenită nu se ştie de la cine. Nina, fata Katiei, îşi ocupase şi ea locul la masă. Cândva Marusia fusese în relaţii bune cu Nina. Socotindu-se mare specialistă în educarea copiilor, Marusia se ocupase de fetiţă cinci ani de zile, cât timp Nina mersese la şcoală. Purtase în copilărie hăinuţele Norei până le făcuse ferfeniţă. Pe la opt ani o întrecuse în înălţime pe Nora, deşi era cu doi ani mai mică. Pe urmă nişte fete rele o învăţaseră să fure, lucrurile o luaseră pe un făgaş greşit, şi Marusia suferise mult când Nina fusese trimisă într-o colonie de copii cu regim sever. Marusia era convinsă că Nina avea destule calităţi…

Nina, fata cu destule calităţi, stătea pe taburet, cu sânii uriaşi revărsaţi pe masă. Voia să vorbească cu Nora despre copii – ce a născut, cum a născut, dacă alăptează. Şi ea născuse nu demult, nu prea avea lapte, hrănea copilul amestecat, micuţul nu se oprea din urlat.

S-a nimerit ca rudele să şadă înşirate pe o parte a mesei, şi vecinii pe cealaltă parte. Nora îşi imagină imediat spectacolul care putea fi jucat în locul acela. Chiar în decorul acela. Cu un subtext social interesant. Cum ei încep deodată să-şi aducă aminte de răposată, şi se întâmplă… apare… Dar Nora nu reuşi să-şi ducă gândul până la capăt cu ce se întâmplă şi apare, fiindcă în spatele ei veni administratoarea cu peruca pusă strâmb, intrase odată cu vecinii:

— O clipă, Nora. Hai să vorbim ceva. Pe coridor.

Tatăl se afla deja acolo. Femeia îi anunţă că locuinţa trece la stat, că mâine o sigilează şi că tot ce e de luat trebuie luat azi. Tatăl tăcea, Nora aşijderea.

— Să mergem, să vedem, propuse femeia.

Intrară în cameră. Fereastra fusese închisă, dar era frig, albul pânzei de pe oglindă lumina ca albeaţa ochiului. Becul de sus se arsese, de la lămpiţa de pe masă venea o lumină apoasă.

— Pun acum un bec nou, zise tatăl.

O făcea întotdeauna. Se sui imediat să ia becul. Ştia ce şi unde să caute. Îl înşurubă, lumina era puternică, stridentă. Bunica nu-i punea abajur – fără făţărnicie mic-burgheză.

„Atmosferă de teatru“, îşi zise iar Nora.

Tatăl luă de pe pianină ceasul rotund, de mărimea unui măr mare, amintire de la bunicul ceasornicar.

— De altceva n-am nevoie, zise el. Ia ce vrei, Nora.

Nora se uită împrejur. Ar fi luat totul, dar nimic nu-i era de trebuinţă în afară de cărţi. Austeritate. Prea multă.

— Nu putem rezolva mâine? Ar trebui ales, demontat, zise ea cu îndoială în glas.

— Mâine vine sectoristul să sigileze, de dimineaţă, în timpul zilei, nu ştiu. Vă sfătuiesc să terminaţi treaba azi.

Administratoarea se îndepărtă uşurel şi o lăsă pe Nora cu impresia că pusese la cale, în cârdăşie cu vecinii, o fărădelege de doi bani, urmărind ca Nora şi Henrik să plece cât mai repede, ca ei să înhaţe imediat toate lucrurile.

Henrik cercetă nostalgic camera – prima lui locuinţă. Nu-şi amintea deloc casa de la Kiev, unde se născuse, dar i se întipărise bine în minte camera de aici, lungă, cu cele două ferestre, în care locuise cândva împreună cu mama şi tatăl său până la paisprezece ani, când tatăl fusese arestat în 1931.

Henrik nu avea nevoie de nimic, de absolut nimic din prăpădita asta de avere. Şi ce-ar zice Irina, nevasta lui de acum, dacă ar căra acasă toate boarfele de aici?

— Nu, Nora. N-am nevoie de nimic, zise el şi plecă la bucătărie să se desfete până la sfârşit cu pomana mortului.

Nora închise uşa făcând să ţăcăne clanţa mică de alamă. Se aşeză în fotoliul bunicii şi pentru ultima oară cuprinse cu privirea camera încă plină de viaţă, cu toate că stăpâna ei era moartă. Pe pereţi atârnau câteva tablouri de mici dimensiuni, puţin mai mari decât ilustratele. Le ştia cu ochii închişi. Fotografia fratelui bunicii, Mihail, fotografia celebrului actor Kacialov cu autograful acestuia, şi fotografia – cea mai mică – a unui bărbat în tunică, era scris „Mariei“ în dreptul obrazului. Un necunoscut… Nu ştia de ce n-o întrebase pe bunica niciodată cine era domnul acela. Trebuie să-l întrebe pe Henrik. Nora se uită la ceas – era timpul să plece. Săraca Taisia îşi petrecuse acasă la ea toată ziua liberă…

Sub fereastră se afla un cufăr din nuiele de salcie împletite. Nora ridică capacul – era plin cu caiete vechi, blocnotesuri, topuri de hârtie scrisă. Îl desfăcu pe cel de deasupra – un manuscris, sau poate un jurnal… Teancuri de ilustrate, tăieturi din ziare…

Asta-i tot – iau cărţile şi cufărul. După ce se uită însă mai atentă în jur, puse în cufăr fotografiile de pe pereţi, păhărelul din argint în care bunica îşi ţinea acele de păr, păhărelul pentru picături şi farfurioara de faianţă, fără ceaşca spartă de Nora cândva în copilărie. Scoase din bufet zaharniţa micuţă şi cleştişorul de spart bucăţelele de zahăr – bunica avea diabet, îi plăceau dulciurile şi din când în când spărgea cu cleştele o fărâmă de zahăr cât gămălia chibritului. Îşi aminti de carafa pentru spălat şi de lighenaş, dar ele îşi începuseră noua viaţă în vechea bucătărie – ca veselă folosită în comun. Să le pună cruce!

O oră mai târziu, după ce rudele se împrăştiaseră care încotro, Nora împreună cu tatăl ei cărară cufărul şi cărţile la maşină. Cufărul intră în portbagaj, cărţile fură puse grămadă pe bancheta din spate, astupând geamul maşinii. Tatăl o duse până acasă şi o ajută să transporte înăuntru tot calabalâcul. Nu intră în apartament, se opri în uşă, dar nici Nora nu catadicsi să-l invite. Doar fusese cu două luni în urmă ca să-şi vadă nepotul… Cândva, în cele trei camere mici, locuise o familie formată din patru persoane – el, soţia, fiica şi soacra lui. Acum locuiau două persoane…

„Bun apartament, confortabil. E bine că nu mai stau înghesuiţi“, îşi zise el. Şi în acelaşi timp i se strecură în suflet regretul că locuinţa mamei trece la stat…

Şi plecă la noua lui casă din Timiriazevka, la Irina.

Taisia se pregăti repede de plecare, o sărută pe Nora pe obraz, păşi peste mormanul de cărţi împrăştiate, şi când să iasă, tresări aducându-şi aminte:

— Te-a sunat una, Tusia, Vitia de două ori şi un armean, nu i-am reţinut numele.

Şi o luă la fugă.

În sfârşit, toate se terminaseră…

Pe masa din bucătărie străluceau trei biberoane curate – băieţelul supsese şase sute de grame. Nora aruncă o privire în camera lui – dormea întors pe burtă, cu picioruşele strânse sub el. Nu i se vedea faţa, doar obrazul rotund şi lobul mărişor al urechii. Fără să-şi scoată căciula, Nora luă o foaie de hârtie şi un creion – schiţa îi ieşi din câteva mişcări. Îi reuşise de minune. Cu asta se îndeletnicea de mulţi ani – cum dădea cu ochii peste ceva, oricât de mic, care s-o încânte, făcea urgent o schiţă. Şi se adunau, se tot adunau – le arunca până la urmă. Ca şi cum memoria avea nevoie de mişcarea mâinii ca să fixeze momentul.

Schiţă cu creionul fără să gândească, mecanic…

Pe urmă privi mormanul de cărţi din prag şi îşi dădu seama că n-o să se culce până n-o să le ia la mână pe toate şi să le pună în ordine. Cel mai mult o deranja mirosul de praf. Umezi o cârpă, o stoarse şi se apucă să şteargă cărţile una câte una, fără să se uite la cotoare sau la coperte. Era suficient doar să le atingă ca să le recunoască. Umplu cu ele spaţiile goale din cele două corpuri ale bibliotecii, apoi le aşeză pe celelalte în vrafuri în camera de trecere, atelierul ei. La ora patru termină cu cărţile, rămăsese doar cufărul. Dar era stoarsă de puteri. Se aşeză pe scaunul vienez care scârţâia îngrozitor. Iurik se foi în pat, ea îşi scoase hainele pline de praf, intră să facă un duş, şi în vreme ce el miorlăia neînţelegând de ce nu vine mâncarea, Nora se şterse şi alergă la el goală, cu sânii plini. Băieţelul îi zâmbi cu seninul ochilor şi deschise gura. Cât timp el supse, pe ea o fură somnul, şi când el adormi, ea se trezi. Îşi îmbrăcă pijamaua şi se prăbuşi pe divanul din camera alăturată.

Dormi somn de plumb şi se trezi ca arsă. Îşi cercetă pijamaua, pe ea umblau ploşniţele ca la ele acasă, lăsând în urma lor semnul pişcăturii. Îşi scutură capul să se dezmeticească, se uită la ceas – era trecut de opt. Nu le simţise timp de două ore. Sări din pat, ajunse la uşă şi se dumiri – ploşniţele se încălziseră şi porniseră la vânătoare prin găurile dintre nuielele împletite ale cufărului. Îi deschise capacul – era plin cu hârtii, acolo se încuibaseră multe generaţii de gângănii, şi ea simţi mirosul caracteristic de ploşniţă. Uite cu ce moştenire se pricopsise! Vai şi amar…

Târî cufărul ţinându-l de unul din mânerele laterale rămas întreg. Balconul era în camera lui Iurik, îl târî pe lângă pătuţul alb din răchită, deschise uşa balconului şi, lăsând să pătrundă în cameră un curent puternic de aer rece, îl împinse afară. Să-ngheţe duşmanii poporului! Închise bine uşa.

Iurik se trezi, surâse blând şi se întinse. Pe plăpumioara copilului stătea nemişcată o ploşniţă nesătulă. Nora o scutură scârbită pe podea, o luă imediat şi o aruncă pe balcon. Băieţelul surâse, începu să se joace cu pumnişorii strânşi, înţelegând că mama îşi mişcă mâinile ca să-l invite la joacă.

Nora unse cu gaz podeaua pornind de la uşă până la balcon, îşi scutură lenjeria de corp şi se puse pe aşteptat, vrând să vadă dacă mai apar noi întăriri. Dar, aşa cum a reieşit mai târziu, ploşniţele îşi găsiseră moartea pe balcon. Nora avea să uite o vreme de cufăr şi de ploşniţe.

A doua zi s-a lăsat gerul, venit la spartul târgului, au urmat ploile torenţiale. În mai Nora a plecat la casa de vacanţă închiriată la Tişkovo şi a stat acolo mai bine de trei luni, aproape fără să părăsească locul. Când s-a întors şi s-a apucat să cureţe apartamentul plin de praful din timpul verii, a dat cu ochii de cufărul uitat pe balcon. Nuielele se umflaseră puţin şi, spălat de ploi, arăta chiar mai bine decât imediat după evacuare. Nora deschise capacul şi descoperi acolo un fel de ciulama din hârtii ferfeniţite, cu urme de cerneală întinsă în toate părţile. Însemnările scrise cu creionul erau mai

toate spălate de apă.

„Foarte bine, îşi zise ea, n-o să trebuiască să mă afund în trecutul ăsta fleşcăit“. Aduse din bucătărie găleata de lături şi se apucă să pună în ea pasta de hârtie urât mirositoare. Duse la gunoi patru găleţi pline, iar pe fundul cufărului dădu peste un pachet învelit cu grijă în muşama roz de la farmacie. Îl desfăcu – acolo se aflau teancuri de scrisori aranjate ordonat, legate cu şnur. Scoase scrisoarea de deasupra. Pe plic era o adresă – strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia, 22 şi ştampila poştei: 16 martie, 1911. Scrisoarea era adresată Mariei Kerns. Expeditor – Iakov Oseţki, Kiev, strada Kuznecinaia, 23. Era un volum uriaş de scrisori, puse în ordine cu grijă. Interesant. Foarte interesant. Mai găsi şi câteva carneţele cu însemnări scrise cu un scris mărunt, de modă veche. Cercetă cu mare atenţie teancurile, fiindcă nu voia să-i fie din nou invadată casa de ploşniţe. Nici urmă de ploşniţe. Puse pachetul şi muşamaua în locul unde îşi avea arhiva pentru teatru, deja consistentă la vremea aceea. Şi uită de scrisori mulţi ani de zile.

Hârtiile au zăcut acolo până când au murit toate persoanele în stare să răspundă la întrebările apărute în urma citirii scrisorilor…

CAPITOLUL 2
Ceasornicăria din strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia (1905–1907)

Maria s-a născut la Kiev, unde tatăl ei sosise în 1873, înainte ca ea să vină pe lume, din micul orăşel La Chaux-de-Fonds, din vestul Elveţiei. Tatăl, Pinhas Kerns, era ceasornicar la a treia generaţie şi îşi pusese în gând să-şi deschidă firma lui, la fel ca micii întreprinzători elveţieni care, la vremea aceea, porniseră în marşul lor triumfal prin lume. Era prieten cu proprietarul unui atelier de ceasornicărie, Louis Brandt, viitorul fondator al firmei *Omega*; chiar el i-a sugerat ideea. Pinhas era un meşter ceasornicar de prima mână şi, cu sârguinţa şi conştiinciozitatea lui, putea la o adică să monteze ceasuri din piese elveţiene la Kiev şi să strângă acolo recoltă bogată de bani sunători. Louis Brandt i-a şi finanţat în parte proiectul.

Pinhas însă a ratat sistematic misiunea sa onorabilă de reprezentant al capitalismului occidental, deşi a prins rădăcini în noul loc, s-a căsătorit cu o evreică de acolo, i-a făcut trei băieţi şi o fată, Marusia. Cu timpul a învăţat două limbi slave. Era obişnuit cu limbile-perechi, fiindcă în orăşelul lui natal, La Chaux-de-Fonds, franceza şi germana erau la fel de des folosite, la acestea două adăugându-se şi cele două limbi evreieşti – idişul, limba uzuală, şi ivritul, limba „aleasă“, pe care-i stătea bine evreului s-o ştie.

Nu s-a ales chiar praful din banii elveţieni investiţi în mutarea şi instalarea în noul loc, fiindcă, lămurindu-se repede că face mai mulţi purici cu meseria decât cu negustoria, Kerns şi-a deschis un atelier unde să repare tot felul de obiecte dintre cele mai obişnuite, produse de meşterii de pe strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia. Punea mare preţ pe meseria lui şi dispreţuia comerţul, socotindu-l un fel de şarlatanie. Deşi *Capitalul* fusese deja scris şi Marx, geniul mondial, fără să aibă încă suficientă forţă, amintea în chip elogios în cartea sa cu un viitor strălucit de orăşelul La Chaux-de-Fonds ca fiind un model de specializare capitalistă a producţiei, ceasornicarul n-a citit niciodată această Biblie a comunismului. A rămas toată viaţa lui un meseriaş, fără să ajungă la gândirea comunistă, dar nici măcar la cea capitalistă… În schimb, copiii lui şi-au însuşit ideile progresiste ale omenirii şi, arătând multă afecţiune pentru bunul şi veselul lor tată, om de ispravă în toate privinţele, glumeau pe seama obiceiurilor lui de modă veche, a accentului franţuzesc şi a surtucelor elveţiene ieşite din uz, purtate aproape patruzeci de ani.

Toţi copiii lui ciripeau pe franţuzeşte, fapt care îi transformase în nişte păsări rare, – compatrioţii lor vorbind în cu totul alt grai. Deşi stăpâneau bine limba maternă, urmaşilor ceasornicarului le plăcea să schimbe între ei vorbe aparţinând francezei aristocratice, care nu mai avea căutare pe uliţa lor. Au primit învăţătură acasă, dar cât timp familia a dus un trai îndestulat, a fost angajat un profesor particular pentru băieţii cei mari, Mark şi Iosif, iar după ce a scăpătat, ei s-au ocupat de fratele cel mic. La rândul lui, Mihail, ajuns la vârsta adolescenţei, şi-a instruit surioara. În vremurile bune venea în casa lor şi un profesor de muzică, domnul Kosarkovski, student, devenit apoi prieten al familiei… Marusia învăţa cu multă râvnă. Fraţii se iubeau, se purtau drăgăstos unul cu altul, iar pe sora lor mai mică o adorau. Sigură fiind de dragostea celor din jur, în special a bărbaţilor, ea avea să se înşele

amarnic la maturitate, dar cât a fost tânără, a avut parte numai de adoraţie.

Intrarea la gimnaziu fiind reglementată strict în împrejurările de atunci, şcoala s-a dovedit inaccesibilă pentru copiii familiei Kerns. Iosif, cel mai mare dintre ei, a intrat de timpuriu în rândurile proletariatului, fratele Mark a dat concurs dar n-a fost admis, iar Mihail nici măcar n-a încercat să-l dea – amândoi şi-au trecut examenele ca externi.

De multă vreme afacerile lui Pinhas Kerns cu Louis Brandt intraseră în impas, dar relaţiile cordiale, exprimate mai ales în scrisori, aveau să continue cu moştenitorul lui Louis, fiul lui cel mare. Pinhas îşi plătea datoria la timp şi din când în când cumpăra de la firma *Omega* piese pentru ceasuri. Încetul cu încetul familia a început să sărăcească fără cale de întoarcere. Cu toată sărăcia însă, continua să fie primitoare, cu invitaţii la ceai în zile fixe şi cu seri muzicale la care veneau tineri de toate culorile. Liber-cugetători… Lumea se aduna mai ales când vremea era caldă, puneau samovarul în curticica lipită de apartamentul lor de la parter. Sărăcia nu era un obstacol pentru veselie.

În octombrie 1905 s-a declanşat pogromul împotriva evreilor din Kiev, care a desăvârşit falimentul firmei: atelierul a fost distrus în întregime, averea familiei a fost prădată; au nimicit tot ce n-au apucat să înşface. Au reuşit să calce în picioare până şi samovarul.

Negustorii şi meseriaşii evrei au ajuns în sapă de lemn. Pogromul nu a avut numai consecinţe materiale. În momentul acela evreii au simţit cât de subţire e pojghiţa care îi apără de distrugerea lor definitivă. Îndopaţi cu învăţăturile religioase şi cu datele istorice ale trecutului lor milenar, învăţaţii talmudişti s-au cufundat în tristeţe şi disperare. A ajuns la modă sionismul, care propovăduia ca evreii izgoniţi să se adune pe Pământul Sfânt şi să refacă Ierusalimul istoric. De un succes la fel de mare se bucurau şi ideile socialiste în rândul tinerilor evrei. Revoluţia din 1905 fusese înfrântă, dar ideea unei noi revoluţii eliberatoare şi purificatoare tulbura minţile. Politica era la modă. Numai Pinhas Kerns, căruia îi plăcea încă din tinereţe să citească presa în limbile accesibile lui, a pierdut gustul pentru polemicile ziariştilor şi politicienilor, a abandonat lectura ziarelor şi s-a apucat să dreagă instrumente muzicale vechi, distruse în timpul pogromului. Nu făcea decât să ofteze când asculta discuţiile nesfârşite ale fiilor săi şi ale prietenilor lor despre transformarea societăţii inumane, prost alcătuite, despre schimbările care aveau să vină şi despre lupta de la care bătrânul Pinhas nu aştepta decât noi pogromuri şi neplăceri.

Marusia, fiica lui de cincisprezece ani, pe care vecinii, familia Iakovenko, oameni cumsecade, o ascunseseră în dormitorul lor trei zile cât ţinuse pogromul, din 18 până în 20 octombrie, şi în pivniţă în momentele cele mai periculoase, devenise creştină radicală. Caracterul i s-a împlinit în zilele acelea ruşinoase ale Kievului, când lumea plină de bunăvoinţă până atunci s-a împărţit în două, fără nici un fel de nuanţe sau pete de umbră şi lumină: luptătorii pentru demnitate umană şi libertate, şi duşmanii lor, exploatatorii şi membrii Sutelor Negre ultrareacţionare. Vecinii Iakovenko, care o ascunseseră, o hrăniseră şi o salvaseră în zilele acelea cumplite, nu aparţineau nici uneia dintre aceste categorii, şi ca să-i fie mai comod, fata îi considera rude apropiate, pe care era firesc să le iubească.

În vreme ce Pelagheia Onisimovna Iakovenko scotea mica icoană a Maicii Domnului cu Pruncul expusă în fereastră, între cele două rame, Marusia privea bucăţica de lemn vopsit, pătrunsă de o recunoştinţă tulbure pentru amândouă: pentru vecina ucraineancă, monumentală, cu ochii cât gămălia acului şi coada de cal falsă, cât şi pentru evreica Miriam, adică tiza ei, Maria, cu pruncul Cristos,

care o apăraseră de mulţimea oamenilor fioroşi, zbierând cât îi ţinea gura, numindu-se creştini. Aici însă gândul i se poticnea, nu mai era deloc sigură că lumea se împărţea în două, în buni şi răi, ci altcumva. Pelagheia Onisimovna şi unchiul Taras erau monarhişti, aveau două case şi o cârciumă, birt, han, adică exploatatori, dar erau oameni buni, chiar capabili de fapte eroice în bunătatea lor. Lumea vorbea că fusese omorâtă o familie de ruşi fiindcă ascunsese o evreică bătrână. Iakovencii riscaseră mult s-o primească pe Marusia în casa lor… Acestea toate se aranjau anapoda în mintea fetei, se amesteca un gând cu altul, nu mai avea nici o idee clară, nu mai era nici o ordine – doar zbucium şi senzaţia că trebuia să-şi schimbe radical viaţa. Dar viaţa se schimba şi fără să hotărască Marusia: fratele cel mare, Iosif, membru al detaşamentului de autoapărare al evreilor, asemenea tuturor celor care puseseră mâna pe arme în zilele pogromului, fusese surghiunit trei ani în gubernia Irkuţk. Mark îşi părăsise familia mai devreme – după ce terminase Facultatea de Drept la Universitatea din Petersburg, rămăsese în capitală, unde îşi găsise un post neînsemnat la un birou de avocaţi. După socoteala tatălui şi spre marea supărare a acestuia, el plătise învăţătura „înaltă“ cu un preţ josnic: trecuse la luterani. Nu pomeneau în familie despre fapta lui, aşa cum nu se vorbeşte despre bolile ruşinoase.

Bătrânul Pinhas, cititor asiduu de presă în trecut, fără să fie un fanatic religios, se ducea la sinagogă şi ţinea legătura cu coreligionarii săi. Nu aproba fapta fiului şi suferea în tăcere. Mark stăruia mult ca Mihail să studieze la Petersburg. Curând, Mihail părăsea şi el Kievul înscriindu-se ca audient la Universitatea din Petersburg.

Familia ieşise vie şi nevătămată din pogrom, dar în rest, situaţia ei era jalnică. De la comisia pentru donaţii în folosul victimelor pogromului li se trimiteau bani şi lucruri – uzate puţin, dar în stare bună totuşi, numai că erau numere mari. Mama s-a pus pe cusut – descosea, croia, îndoia marginile. Marusia nu avusese până atunci aşa o rochie frumoasă: din stofă de lână cu paspoal de mătase. I-au cumpărat botine cu năsturaşi pentru prima dată, aveau un toc micuţ, nu mai erau ghete pentru copii. Marusia devenise domnişoară.

După plecarea fraţilor, fata, răsfăţată de tinerii primiţi în casă, obişnuită cu conversaţiile despre cultură, cu disputele aprinse, cu atmosfera veselă întreţinută cu glume şi jocuri de tot felul, constată dintr-odată că duce o viaţă străină, că nu întrevede nimic bun pentru ea şi că nimeni nu mai calcă în casa lor, în afară de rudele îndepărtate, groaznic de plictisitoare, de Ivan Belousov, prietenul lui Mihail cu care învăţase împreună; ba mai venea şi Bogdan Kosarkovski, fostul profesor de muzică, devenit între timp clarinetist în orchestra teatrului de operă.

Tristeţe, plictis. Muzica încetă să se audă în casa lor – pianina veche fusese făcută ţăndări la pogrom, şi, în noile împrejurări, nu se punea problema să fie cumpărată una nouă. Petrecerilor vesele le luară locul scrisorile primite rar de la fraţii mai mari şi nenumăratele cărţi poştale de la Mihail, cu câteva rânduri despre viaţa trepidantă din Petersburg. Din cauza lor starea sufletească a Marusiei se înrăutăţi de-a binelea.

Tatăl montă ferestre noi la casă şi la atelier în locul celor distruse, vărui pereţii, repară lădiţa pentru ceasuri, în care păstra arcuri minunate şi mici piese din metal, şi o agăţă în dreptul mesei de lucru. Mare parte din zi şi-o petrecea în atelier, dar neavând mai deloc clienţi, repara piesele stricate ale instrumentelor muzicale. Restaură cu sârg cilindrul ştanţat al pianinei mecanice, zdrobit şi el. Treaba era migăloasă, fiindcă era nevoit să reconstituie orificiile care puneau în mişcare angrenajul

de redare a sunetelor.

Marusia, care prefera tăcerea tatălui în locul bodogănelii neîncetate a mamei, îşi amenajă un colţişor al ei în atelier şi, ghemuindu-se în bătrânul fotoliu, se apucă să citească una după alta cărţile primite în dar, printr-o minune, de fratele Mihail. Era vorba de două sute de cărţi, o întreagă bibliotecă, trimise de scriitorul Korolenko, informat că unui student evreu îi fuseseră rupte şi distruse toate cărţile în timpul pogromului…

Cine putea să prevadă că toate aceste cărţi aveau să-l însoţească pe Mihail până la sfârşitul vieţii şi aveau să formeze renumita colecţie de cărţi, păstrată şi astăzi de nepoata sa Liuba, verişoara de-a doua a Norei Oseţkaia, în apartamentul de pe strada Tverskaia din Moscova?

Slăbită, cu cearcăne vinete, Marusia ţinea în mână exemplarul din 1903 al *Noii reviste pentru toţi*, cu ştampila albastră pe copertă „Din cărţile lui Vladimir Galaktionovici Korolenko“, şi recitea a treia oară povestirea lui Cehov *Logodnica*. Cum de înţelesese el totul despre eroina povestirii care scăpase de viaţa provincială searbădă, banală, şi se avântase spre o nouă viaţă, spre culmi mai înalte, şi nu numai despre ea, ci şi despre Marusia, care voia să se smulgă din urâtul şi tristeţea traiului acestuia şi să ducă o viaţă liberă, cu sens, o viaţă minunată în chip nedefinit?

Mama o chemă la masă. Marusia o refuză. Tatăl îşi curăţă praful de metal de pe mâini cu o cârpă curată şi o mai chemă o dată, dar ea dădu din cap în semn că nu vrea să vină: îi venea să vomite când vedea supa de găină. Până şi mirosul venit din camera din dos îi provoca greaţă.

— Bine, stai aici. Dacă vine cineva, anunţă-mă.

Tatăl aproape că nu se mişca din atelier de frică să nu apară vreun musafir nepoftit.

Abia plecă tatăl, că se auzi clopoţelul de la uşă. Marusia puse revista lângă fotoliu, peste grămada de cărţi adunate în ultimele săptămâni, şi deschise uşa. În uşă stătea o doamnă într-o jachetă de stofă cu catifea pe margini, având pe cap o pălărie ca un ţilindru scund cu aripi, pe care nu-l purta nimeni nici în Kiev, nici în vreun alt oraş. Marusia o lăsă să intre şi o pofti să se aşeze până se duce să-şi anunţe tatăl.

În vreme ce fata era plecată să-şi cheme tatăl, care îşi spăla mâinile, femeia cercetă cu privirea mormanul de cărţi de pe podea, din faţa fotoliului. *Noua revistă pentru toţi* nu-i atrase atenţia. În schimb îi captă interesul coperta unei cărţi – nu cumva domnişoara cu gusturi rafinate citeşte în franceză cartea publicată de curând a scriitorului la modă Romain Rolland, *Viaţa lui Beethoven*?

Îi adresă întrebarea bătrânului ceasornicar care apăru după câteva minute.

— E fiica mea, îi place să citească.

Ceasul mic adus la reparat se dovedi a fi un Omega rotund de aur, dintre primele modele atât de cunoscute ceasornicarului. Se luară cu vorba. Madame Leroux era elveţiancă, părinţii ei erau din munţii Jura, îşi părăsise ca şi Pinhas locurile natale, dar se vedea cât de colo că până şi numele râurilor doar pronunţate le făcea plăcere amândurora. În timpul discuţiei lor plăcute, bătrânul deschise partea din spate a ceasului şi, punându-şi la ochi lupa cu margine de os, asemănătoare monoclului, scoase de acolo cu penseta un fleac de şurubel, se aplecă brusc căutând ceva în sertarul mesei şi găsi unul la fel. Pe căpăcelul cadranului lipsea o singură pietricică. Pinhas întrebă ce culoare avusese.

— Roşie, zise femeia. Toate sunt roşii.

Pinhas dădu din cap dezamăgit, trebuia să comande în Elveţia, nu mai avea rubine în stocul de

pietricele.

Marea amatoare de lectură, scăpând de supa nesuferită, se strecură tăcută ca umbra în atelier. Uitând de ceasul ei adus la reparat, vizitatoarea se întoarse către tânăra fată:

— Dumneata citeşti în franceză, domnişoară? Îţi place cartea? o întrebă pe franţuzeşte.

— Da, foarte mult.

— Îţi place Beethoven?

Marusia dădu din cap în semn că-i place.

Din clipa aceea începu noua viaţă după care ea tânjise atât de mult. Madame Leroux, secretara Societăţii Fröbel din oraş, directoarea grădiniţei publice, după o conversaţie de zece minute cu Marusia, o invită să facă o vizită la această instituţie foarte specială. În ianuarie, la o săptămână după ziua ei de naştere, Marusia Kerns primi cea dintâi slujbă a ei – asistent de educator la grădiniţa înfiinţată nu demult pentru copiii cu părinţi săraci sau cu mame singure, angajate cu leafă. La şaisprezece ani Marusia păşi în viaţa de adult. În toamna aceluiaşi an se înscrise la cursurile Fröbel deschise publicului la Universitatea din Kiev. Deveni astfel „grădinăriţă de copii“ Fröbelistă. Aşa o numeau.

CAPITOLUL 3
Din cufăr
Jurnalul lui Iakov Oseţki
(1910)

6 ianuarie

Am fost bolnav o săptămână şi mai bine, n-am suferit niciodată atât de mult. Am trăit câteva zile ca-n vis – îmi apăreau în acelaşi timp mama cu ceaşca de ceai, doctorul Vladimirski şi nişte persoane necunoscute, foarte plăcute uneori, dar în spatele lor stătea mereu cineva ameninţător, chiar înspăimântător. Nu-l pot descrie, dar nu-mi face plăcere să mi-l amintesc. Mă aflam din când în când într-un spaţiu imens şi întunecos şi-mi dădeam seama că eram deja mort. Simt că, dacă nu notez în jurnal, totul se destramă definitiv. Era acolo ceva extrem de important – în legătură cu viitoarea mea viaţă. Îi invidiez pe scriitori – mie îmi lipsesc cuvintele.

10 ianuarie

M-am apucat iar să citesc. Cu mare poftă chiar. Am răbdat cât am fost bolnav. Acum citesc cărţi de biologie. L-am citit pe Darwin, adică tot ce mi-a adus Iura.

(Sneider. *Tabloul lumii în lumina ştiinţelor naturii*.

Troels-Lund. *Reprezentările despre cer şi concepţia despre lume*)

Idei despre darwinism: teoria evoluţiei vieţii organice o văd ca pe o axă principală din care pornesc ramificaţiile. Speciile din lumea animală de azi se găsesc la capătul acestora. Nu ştim tot despre axa centrală, deoarece speciile intermediare n-au viaţă lungă. Îşi îndeplinesc menirea lor (dacă se poate spune aşa), adică funcţionează ca un element tranzitoriu către o altă specie, apoi dispar.

Problema cea mai interesantă e să aflăm locul omului în acest tablou. Dacă e un element intermediar către altceva (de exemplu, către supraomul lui Nietzsche) sau dacă se găseşte la vreunul din capetele ramificaţiilor, asta asigurându-i o vârstă mult mai tânără ca specie organică.

Mi-a trecut prin cap următoarea rezolvare a problemei: dacă înmulţim un animal care are durată scurtă de reproducere, pe cele inferioare sau protozoarele, sau bacteriile, după o vreme putem obţine sute de generaţii, şi poate că, dată fiind legea evoluţiei, ultimele generaţii se vor deosebi fundamental de primele. Şi observând după câte generaţii apar deosebirile, şi ştiind de asemenea de cât timp e nevoie ca o generaţie să se dezvolte şi să poată da viaţă alteia, vom putea corela durata de viaţă a unei generaţii cu perioada când apar deosebirile.

Corelaţia poate fi aplicată şi în cazul vieţii omului, ca să aflăm când au apărut sau vor apărea asemenea deosebiri, ca să putem determina care e locul lui în genealogia speciilor existente azi sau dispărute.

„Teorica“ asta a mea mi-a venit fiindcă presupun că există o relaţie direct proporţională între vârsta omului şi perioada în care el poate da viaţă altui om.

Am scris toate astea, dar ceva nu merge. Chiar şi când am scris pagina dinainte, am ştiut că voi

avea obiecţii când îmi voi termina „teorica“.

Darwin a demonstrat numai legea evoluţiei vieţii organice, adăugându-i, în chip de explicaţie, teoria selecţiei naturale.

Nu s-a hotărât să introducă şi omul în teoria evoluţiei. A făcut-o Thomas Huxley când a recunoscut că maimuţa e o rudă apropiată a omului (la origine).

De fapt nu e aşa. Darwin repetă mereu: „Originea omului dintr-un animal inferior e de netăgăduit. Dintr-un strămoş comun provin şi maimuţele.“

Legea biogenetică la Haeckel se referă la faptul că „dezvoltarea ontogenetică, sau dezvoltarea embrionului, reproduce schematic dezvoltarea filogenetică, sau istoria dezvoltării speciilor“.

Reproducerea dintr-un ovul sau dintr-o oosferă nefecundate, sau partenogeneza fără participarea bărbătuşului şi a glandelor lui seminale e răspândită în natură (de exemplu, la trântor, bărbătuşul albinei)

Dacă spermatozoizii pot fi înlocuiţi printr-un mediu artificial, atunci rolul lor se reduce, probabil, doar la a da un impuls ovulului femelei. Acelaşi efect îl au şi manevrele artificiale fizice şi chimice.

Pe de altă parte, se cunosc câteva cazuri de „merogonie“ sau cazul creşterii şi reproducerii viţelului pentru prăsilă. În felul ăsta, fecundarea la animalele superioare e doar unul dintre mijloacele prin care natura îşi atinge scopul, acela al reproducerii. De n-ar fi muzica, m-aş ocupa de biologie. E lucrul cel mai interesant din ştiinţă, despre care am citit în ultima vreme.

Totuşi muzica e mai importantă pentru mine!!!

15 ianuarie

Am prins drag de jurnal, mă delectez scriind.

Termin acum primul caiet, e primul volum din opera completă a lui I. Oseţki.

Mă va încerca o plăcere şi mai mare când o să-l încep pe al doilea.

E linişte.

Am deschis oberlihtul – vrăbiuţele ciripesc, sufletul nu mi-e tulburat de nimic, sunt puţin trist, dar sunt satisfăcut de însemnările din jurnal. Tristeţea o pun pe seama viitorului necunoscut…

Azi am ieşit pentru prima oară din casă.

1 februarie

Cât de slab e omul! Cred că am anumite principii şi o anume concepţie despre lume, mai am o idee despre voinţă şi despre morala sexualităţii, dar e de ajuns să văd decolteul ceva mai mare al spălătoresei, că imediat simt cum îmi sângerează inima (exact inima), nu mă mai gândesc la nimic şi mă trage aţa către ea…

Cum pleacă, simt că-mi vin în fire, doar mâinile îmi tremură puţin. Mă scoate din sărite că nu mă pot stăpâni. Sunt convins că ar fi de ajuns ca o femeie să-mi facă cu ochiul, ca să alerg ca un căţeluş după ea şi să uit de E. Kay, de Tolstoi şi Payot.

Ce de contraste! M-am apucat să-l citesc pe E. Kay. Ca să mă întăresc, să nu mă pierd cu firea, tocmai ea, care îmi va da ghes mâine să alerg după spălătoreasă.

15 februarie

Azi m-am hotărât să vorbesc cu tata despre studiile mele viitoare. În primăvară termin Liceul Comercial şi vreau ca mai departe să studiez muzica. I-am vorbit prea înflăcărat, îmi dau seama abia

acum. Tata m-a ascultat nepăsător, ca şi cum hotărârea era luată de mult şi nu mai putea fi schimbată. Mi-a zis că trebuie să intru la Institutul de Comerţ, dar că e de acord să-mi plătească lecţiile de muzică numai dacă devin student la institut. Discuţia mi-a lăsat o impresie neplăcută. Tocmai din cauza banilor. Despre orice ar discuta, el ajunge întotdeauna la problema materială, la bani.

7 aprilie

Am citit *Cronica* lui Rimski-Korsakov. Mi-a produs o impresie foarte puternică. Îl copleşea dorinţa ca muzica să fie cântată cu talent, voia să meargă la Petersburg, la oamenii talentaţi, să aibă el însuşi talent. Citeam şi eram încrezător că voi răzbi pe acelaşi drum. Poate că peste 5-6 ani o să râd de visurile mele de acum…

11 aprilie

Lecţii de muzică. Un nou profesor, domnul Bîlinkin. Ca şi cum n-aş fi studiat nimic înainte. E un ALT FEL de muzică! Am început să aud ceva cu totul nou. Până acum am cântat FALS!

19 aprilie

Beardsley are o grafică specială pentru *Balada* (op. 47) a lui Chopin.

20 aprilie

Azi am făcut o descoperire pe care am putut s-o şi dezmint.

Dat fiind sistemul temperat în cazul pianului (de împărţire a tonurilor în câte două semitonuri egale), tonurile joase şi cele înalte nu coincid. Aşa că pentru contraoctava Do, unisonul în a patra octavă nu va fi Do, ci Do diez. Mi-a venit următoarea idee: octava centrală Do în contraoctavă.

Pe fondul ei curge un mic desen melodic pe octava a patra Do. Acordul sună armonios. Apoi desenul, fără să se schimbe, trece în a treia, a doua şi prima octavă, octava mică, mare şi contraoctava.

Mica abatere creşte şi în contraoctavă şi se transformă în disonanţă.

Asta se poate numi „trecerea treptată a consonanţei în disonanţă“. Idee foarte interesantă!

În general, pe baza sistemului temperat se pot face la pian tot felul de „scamatorii“.

24 aprilie

N-am putut să trăiesc niciodată singur. Îmi place societatea, numai acolo sunt un om viu, vesel, spiritual.

Nu mă pot vedea trăind în viitor fără societate. Visez la o societate în care eu să fiu centrul.

În visurile mele cele mai ascunse mă văd pe o scenă, cu oameni care mă aclamă, mă aplaudă. Sunt înconjurat de fracuri, panglici, umeri… flori la nesfârşit…

„Nu vă puteţi închipui, domnilor, ce greu îi e omului când nu are unde se duce. Omul trebuie să meargă undeva.“ Chiar şi Dostoievski, cel mai sumbru şi mai grav dintre scriitori, vorbeşte prin gura lui Marmeladov despre tristeţea singurătăţii. Nici măcar uriaşul Dostoievski nu suportă spaima singurătăţii!

E cumplit. Tocmai asta mă îngrozeşte – un om stând singur într-o cameră cufundată în întuneric. Am terminat de studiat şi scriu acum în jurnal într-o cameră confortabilă. Mă gândesc să mă duc imediat în vizită la colegii mei. Ideea asta îmi încălzeşte inima. Dacă se întâmplă ca vreunul să-şi frământe mintea de unul singur…

Aş merge la el, l-aş lua cu binişorul, l-aş duce în societate, l-aş sili să vorbească. I-aş spune cât e de greu şi de absurd… Nu mă pricep la asta, n-am nici dibăcie, nici putere…

11 mai

De ce nu se scriu studii şi exerciţii pentru orchestră? Instrumentiştii trebuie să exerseze ca să fie „împreună“, ca toate sunetele să se contopească şi să dea un ton special „orchestrat“.

Acum o clipă Ilia mi-a propus să intru în cercul lui şi să scriu pentru el (pentru cerc) o lucrare despre artă. Nu ştiu dacă să accept, aş vrea tare mult. Am şi o idee interesantă: „Caracteristica muzicii actuale“. Cred că muzicii actuale îi lipseşte forţa după care tânjeşte atât, asta-i trăsătura ei principală… Dacă te gândeşti bine, nu se întâmplă numai în muzică…

19 iunie

Ascult un cvartet al lui Glière. Într-o anumită privinţă, există o asemănare între curentul nou din pictură, pointillism, impresionism, şi muzica contemporană. În tablouri imaginea e imprecisă, plină de lirism, şi cel mai important lucru, nuanţele sunt insesizabile. Imaginea cu puncte şi haşuri subţiri pare acoperită cu o perdea subţire de aer, de *plein air*. Muzica e polifonică, are o structură complexă, are şi ea un lirism imprecis, imperceptibil.

Bun lucru că există asemănare.

Asta înseamnă că sunt idei şi premise teoretice comune tuturor artelor.

Am chef să scriu, să scriu mult.

Se cântă vivace. Partea a treia…

Au terminat scherzoul, o parte mică, plină de eleganţă.

Şi totul împreună – lucru complicat. Îmi place compozitorul ăsta, Glière.

Muzica lui e un amestec ciudat de stil rusesc şi modernism.

Melodia rusească e prezentă, apoi dispare fiind înlocuită de o construcţie complexă.

Partea a patra începe cu o temă orientală.

Cvartetul ăsta e construit foarte complicat.

O prelucrare în stil decadent a unei melodii orientale, la vioară.

E chiar ciudat. Are un colorit nou, lugubru.

Şi din nou melodia rusească.

4 august

„Acolo unde cuvântul tace, vorbeşte sunetul. Muzica nu e în stare să comunice un act de voinţă, ea poate să exprime profund şi intens starea sufletească a omului, să redea emoţia sinceră.“

20 august

De mai bine de două săptămâni n-am mai scris în jurnal. Am fost admis la Institutul de Comerţ şi, lucrul cel mai important, am intrat la Şcoala de Muzică. Mi s-a împlinit vrerea. Chiar aşa.

Planuri pentru anul ăsta – o sumedenie!

Să-nvăţ multă muzică, de Crăciun să iau cele cinci examene la institut, în mai încă patru, să mă ocup de germană, vreau câte două lecţii odată. O să-mi petrec fix patru ani la institut. Ca să fiu în rândul lumii. Şi atunci adio muzică, pedagogie, „străinătate“. O să am o viaţă de slujbaş la bancă, neînsemnată, urâtă, cu sporuri de bunăstare în fiecare an. Munceşti din greu şi în silă şi treptat ajungi

să simţi că nu mai poţi să te rupi de slujbă. O să mor dacă renunţ la muzică. Sunt momente când mă hrănesc numai cu visuri, când mă îndepărtez cu totul de viaţa cotidiană. În mine trăieşte o bună parte din Rudin şi Peer Gynt. Mă tem că sunt atât de slab, încât n-o să-mi îndeplinesc nici a suta parte din visuri.

5 noiembrie

Cumplită zi. A murit Tolstoi. Sunt liniştit, durerea mi s-a alinat, îmi amintesc că acum jumătate de oră stăteam pe culoar în întuneric, plângeam în hohote cu gura în batistă, temându-mă să nu mă audă careva. Într-adevăr, lacrimile îţi uşurează durerea.

Pe stradă se vindeau mici fiţuici. Mă simţeam îngrozitor, am trecut cu strângere de inimă pe lângă oamenii care le citeau.

Ploaia curge încet, neîntrerupt, năucitor.

În vitrina magazinului e portretul lui Tolstoi. Un anunţ: „S-a stins din viaţă la 4 XI 1910“.

Ajung acasă – să le spun, nu, nu le spun.

În general, când afli o ştire nouă, primul gând ce-ţi vine în minte e să le-o spui altora. Nu, n-o să spun nimic acasă.

Uite că lumea toată trăieşte această nefericire, în schimb eu mă încăpăţânez să mă gândesc tot timpul numai la mine. Îmi ascult gândurile, îmi deplâng durerea, mă compătimesc, mă frământ că arăt jalnic la faţă.

Cu siguranţă că Henrik la Odessa plânge şi el. Stă lungit pe pat şi plânge. Fratele meu mai mare mi-e foarte apropiat. Păcat că nu se află lângă mine.

Stau la masă, plouă în continuare. Nu m-am abţinut: „A murit Tolstoi, mamă“. Am izbucnit în plâns, am fugit în sufragerie, în vestibul, şi am plâns tare… Ei nu înţeleg absolut nimic.

E oare asta o lege generală pentru toţi? Sau e tragedia familiei noastre? De ce părinţii mei – atât de buni, de iubitori – nu pot pricepe ce trăim toţi? Nu-mi înţeleg nici gândurile, nici sentimentele. Te pomeneşti că aşa mi se va întâmpla şi mie – copiii mei mă vor privi nedumeriţi şi îşi vor zice: tata e atât de bun, de iubitor, dar n-avem ce vorbi cu el. E cufundat în lumea lui, e plictisitor şi neinteresant. Nu, nu mi se poate întâmpla una ca asta. Mi-am dat cuvântul că mă voi strădui să-mi înţeleg copiii, viaţa mea să fie una cu a lor. Dar uite că nu ştiu – e oare posibil?

5 noiembrie

Tolstoi n-a murit! Trăieşte! S-a comunicat prin telegraf întregii lumi că a murit, dar, din fericire, informaţia a fost falsă!

7 noiembrie

Da, Tolstoi a murit azi, 7 noiembrie, la şase dimineaţa.

Eu (din nou eu!) am primit vestea foarte liniştit. Mă lamentasem înainte.

Cândva ziceam: moartea e un lucru atât de cumplit, încât cel mai bine e să nu te gândeşti niciodată la ea. Cine se gândeşte mereu la ea, acela, desigur, încetează să mai vadă care e sensul vieţii, ba chiar şi sensul măruntelor noastre treburi zilnice; unui asemenea individ nu-i rămâne decât să se spânzure.

Dar oamenii nu se spânzură, asta înseamnă că şi micile treburi zilnice îşi au rostul lor, deci nu trebuie să te gândeşti la moarte.

În mintea mea ideile astea sunt bine conturate şi se înlănţuie logic; când le formulez pe hârtie, arată parcă neduse până la capăt, naive, copilăreşti. Dar eu ştiu ce spun. Când omul moare, ceilalţi trebuie să-l uite imediat. Odată am afirmat că, aflat pe patul de moarte, o să rup toate fotografiile şi hârtiile, o să-i rog pe copii să nu vorbească despre mine. O să le interzic să poarte doliu.

Trebuie forţate lucrurile, oricum, şi fără asta, timpul lucrează.

În general tot ce s-a întâmplat în trecut e de coşmar, nu trebuie recuperat trecutul. Viaţa goneşte îngrozitor de repede.

„Viaţa e clipa.“ Să nu te laşi pradă amintirilor care otrăvesc ziua de azi, numai ea are sens. Nu poate fi decât un timp care s-a scurs, ce să însemne mai mult de atât?

8 noiembrie

Sunt momente când nu-i pot suporta pe părinţi; asta se întâmplă când vorbesc serios cu ei. Când însă nu-i văd o vreme, mi-e dor de ei. Odată i-am povestit multe despre tata unei cunoştinţe, i-am spus atâtea, încât aproape că m-au podidit lacrimile: le simţeam în gât gata să izbucnească, şi uite că azi nu-mi face nici o plăcere că trebuie să mănânc împreună cu el. Suntem complet străini, şi nu ştiu de ce trăiesc pe socoteala lui. Când ieşim împreună sau trebuie să mergem undeva (am grijă să evit asemenea situaţii), mă apuc să pălăvrăgesc, să îndrug verzi şi uscate numai ca să nu tac. El nu se interesează niciodată de mine; îmi face impresia că nu mă preţuieşte, că n-are nici o consideraţie pentru convingerile mele, pentru obiceiurile mele, şi în acelaşi timp mă iubeşte, asta fără îndoială. Ciudată iubire!

Mă necăjesc şi mă supăr pe ei mai ales din cauza unor fleacuri. De multe ori vina mea e că vorbesc ce nu trebuie, că îi provoc la discuţii care pe ei nu-i conving, sunt absolut sigur. Acum stau din ce în ce mai puţin de vorbă cu ei.

Pe mama o iubesc din când în când, dar nu-i port nici un respect. E ceva cumplit. Se adună doi oameni străini, îşi fac zile fripte unul altuia, îşi strică viaţa şi-n plus, trăiesc unul pe socoteala celuilalt. Tata munceşte din greu. Privit din afară, pare că au „o viaţă de familie fericită“. Ce-i mai rău e că încep să simt că aşa o să arate şi viaţa mea de familie.

Nu, nu-i adevărat, n-o să fie aşa! Sunt ferm convins.

9 noiembrie

Rodenbach. *Bruges la Morte*. Arta care îşi hrăneşte rădăcinile din moarte. Îngrozitor. Nu trebuie să mă gândesc la asta.

Bunicul a murit acum doi ani, moartea lui m-a lăsat rece. Zilele astea am ţinut-o pe Raecika pe genunchi. E slăbuţă, plăpândă, feţişoara frumoasă îi e palidă, are o mină gânditoare, inteligentă. M-am gândit la moartea ei. Mi-am imaginat că merg prin cameră ţinând-o în braţe pe fetiţa muribundă. Mi-am închipuit clipa când îi strângi la piept trupuşorul şi simţi că-ţi scapă din mâini viaţa care se duce.

Scriu asta şi simt că mi se pune un nod în gât când îmi amintesc… Raecika e în cealaltă cameră şi cântă cântecul cu ţânţarul.

Cel mai bine e să ţi-l scoţi din inimă pe cel care a murit, să-l dai uitării, să uiţi iubirea. Să uiţi? Imposibil!… E cât se poate de greu, dar trebuie!

Pe de altă parte, de ce omul trebuie să-şi reprime sentimentele? Timpul netezeşte toate asperităţile,

toate stridenţele. Omului îi vine să plângă, să tânjească, să se tânguie că soarta e nedreaptă. Azi îi vine să se lase pradă amintirilor, aşa cum mâine îi vine să se lase pradă visurilor…

Un fel de nelinişte îmi cuprinde sufletul. O senzaţie vagă de greutate, de ceva care trebuie să se întâmple…

La Astapovo se odihneşte în tihnă Tolstoi, spălat, îmbrăcat în rubaşcă. Chipul îi e împăcat, liniştit.

Probabil că arată chiar triumfător. Ascultă atent forfota lumii din jur.

10 noiembrie

În biserică. La un parastas. Gânduri despre religie, despre glorie, mai cu seamă despre glorie. Raţiunea îmi spune că gloria e de prisos, dar mi-o doresc cu patimă, fie ea şi cea mai neînsemnată glorie, lipsită de orice sens. La asta cugeta Andrei Bolkonski, adică Tolstoi. La deşertăciunea şi nimicnicia „iubirii de sine a omului“. În ce mă priveşte, vreau ca la fiecare răspântie să-mi fie pomenit numele, să mă preamărească toţi, să mă admire toţi.

Ştiu prea bine că dacă aş ajunge la o asemenea glorie, m-ar cuprinde imediat dezamăgirea. Toţi oamenii celebri susţin asta. Tolstoi, Arţîbaşev, Cehov şi alţii. Sunt conştient că gloria are efect de suprafaţă şi aduce cu sine vidul lăuntric, o sumedenie de privaţiuni, de lucruri neplăcute, de suferinţe, şi mai ales greaua pierdere a singurătăţii, prezenţa sâcâitoare a societăţii. Şi mai ştiu că gloria nu înseamnă nimic în faţa celui mai important eveniment din viaţă – moartea (a spus-o Arţîbaşev). El a vorbit atât de bine şi de călduros la moartea poetului Başkin: „…în faţa aceluia care moare, a inimii care încetează să bată, zbătându-se spasmodic, cât de bicisnice şi mărunte mi-au apărut gloria mea, renumele bombastic, meritele literare“.

Le admit pe toate în mod raţional, dar inima vrea ca numele I. Oseţki să apară scris cu aldine într-un articol de ziar. Oricât de meschin sună, asta mi-e dorinţa.

Aceeaşi zi, seara. Mă ocup de teoria muzicii.

…Merg cu tramvaiul, stau pe platforma din spate, mă uit în jos la terasament.

Seara. Vagonul se mişcă, de sub el apar repede, repede, liniile mişcându-se iute şi strălucind, în două fâşii paralele, corect trasate. Clipa asta mi s-a întipărit bine în minte.

Atunci am simţit cu adevărat cum zboară timpul, cum aleargă secundele.

Abia am fost în locul acela, te uiţi – el se află acum la distanţă de câţiva arşini, stânjeni, cartiere.

…Guraliv mai sunt! Cum apare unul dispus să mă asculte, înşir câte-n lună şi în stele, şi acasă mă consum pentru purtarea mea. De ce simt nevoia să povestesc tuturor că visez la o carieră de dirijor?

Tolstoi spune… Apropo de Tolstoi: azi tot ziarul e consacrat centenarului naşterii lui Pirogov. Despre Tolstoi, doar două articole. Mâine o să fie unul singur, poimâine va fi o notă scurtă: jubileul şefului gării Kiev.

Da, aşa o să fie, aşa şi trebuie. Timpul slăbeşte intensitatea amintirilor şi aduce în prim-plan alte evenimente.

Asta se simte acut în articolele de ziar.

E puţin trist…

20 noiembrie

Cred că visele sunt cel mai bine descrise de O. Dîmov. Există la el şi neputinţa de a reţine visul, şi senzaţia pe care o ai dimineaţa în pat, când eşti trist că l-ai uitat.

Abia trezit, îţi rămâne ceva în minte, dar nu poţi să-ţi aminteşti ce ai visat.

Mă ocup acum de germană. Am terminat povestirea, m-am lăsat pe speteaza scaunului şi mi-am dat seama că am încheiat lecţia… Plăcută senzaţie… Am aţipit… M-am trezit şi-mi amintesc diverse scene, diverse personaje, diverse evenimente, dar mi s-a întipărit în minte numai scena din foaierul teatrului, o femeie care îşi descheie câţiva nasturi de la corset…

Despre restul nu mai ştiu nimic, nu ţin minte nici măcar lucruri fără importanţă, nici un cuvânt, nici un detaliu…

Simt doar că a fost foarte plăcut… Am găsit descrise câteva lecţii de gimnastică pentru copii: se îngrămădesc câteva perne pe podea şi-i obligi să se tăvălească pe ele. Copiii îşi consumă forţele coborând de pe ele. Ar trebui să mă joc cu Raecika în felul ăsta – cred că i-ar plăcea. Învaţă mişcarea ca pe un lucru firesc, dar exerciţiile trebuie să desăvârşească această însuşire (mişcarea) dată de natură.

22 noiembrie

De la o vreme încoace timpul trece cu folos. Ca niciodată. Studiez mai multe materii şi aproape că reuşesc să mă descurc cu toate. Peste o lună (acum e noiembrie) susţin trei examene la institut: statistică, economie politică şi istoria economiei politice. Statistica am terminat-o, învăţ economie politică; în fiecare zi studiez o oră la germană şi merge bine; cânt în fiecare zi în jur de trei ore, de două ori pe săptămână mă duc la lecţia de muzică (îmi ia două ore) şi de două ori la lecţia de teoria muzicii. Dar uite că nu citesc în fiecare zi.

… În general e bine… Chiar ciudat – e bine, nu ştiu de ce-aş mai avea nevoie acum.

Am de toate, mă ocup de toate… Poate că-mi lipseşte un „prieten apropiat“ care s-ar bucura ca şi mine de toate astea. Asta-i adevărat. N-am nici un prieten (indiferent de vârstă, naţionalitate şi sex).

1 decembrie

Abia am venit de la Operă. *Hovanşcina*. Am chef de scris… Primul act l-am ascultat extrem de atent. În general primele acte le ascult bine. Am urmărit în acelaşi timp desfăşurarea în mare a spectacolului şi pe fiecare artist în parte, orchestra cu deosebire şi dirijorul.

… Cred că în ce priveşte stilul, muzica rusească e monotonă şi obositoare. Dar Glinka e de neegalat. Chiar şi Rimski-Korsakov, care a compus o sumedenie de opere, îşi zicea că e „urmaşul lui Glinka“. *Hovanşcina* nu m-a tulburat. Deşi are episoade dramatice, muzica e mereu domoală, monotonă chiar… Aş fi vrut să aibă momente de explozie, de tragism al pasiunilor – nimic din toate acestea.

… În pauză am zărit o tânără. Stătea aproape de mine. Mi-a plăcut grozav. Muzica ultimului act n-am prea ascultat-o: m-am gândit la fată. M-am întristat gândindu-mă că-mi place foarte mult şi că ea habar n-are de asta, că n-o s-o mai văd niciodată şi – ce-i mai rău – o să-i uit imediat chipul. Am privit-o cu nesaţ ca să mi-l întipăresc în memorie. În timpul ultimului act a început să tuşească rău. M-am alarmat serios. Mi-am zis că suferă de plămâni. M-am amărât. Avea o faţă drăguţă, chiar frumoasă. Purta un guler mare, alb, şi o cravată micuţă, albastră. Îi stătea bine. O însoţeau doi studenţi dezgustători.

Când încerc să-mi readuc în minte chipul ei, văd că începe să-şi piardă strălucirea, simt că în curând mi se va şterge din memorie.

Pe drum am fost furios pe mine: mi se întipăresc uşor în memorie zeci de figuri văzute pe stradă, în tramvai, dar mi se şterge atât de repede din minte căpşorul ei drăgălaş.

Încep să-mi fac speranţe: o să merg pe stradă, o s-o întâlnesc, e singură (neapărat singură), mă apropii şi facem cunoştinţă, apoi mergem la teatru… Am scornit deja ce să-i spun…

Dacă o s-o întâlnesc pe stradă, o s-o recunosc imediat şi o s-o ţin minte mult timp. Numai de-aş întâlni-o…

M-am aşezat să scriu despre altceva, am văzut ultimul rând înainte: „Numai de-aş întâlni-o“. Se simţea că e scris ieri, o zi de ieri îndepărtată. Azi dimineaţă mi-am amintit doar o dată de această domnişoară. Apoi mi s-a şters din minte.

În ultima vreme simt că fericirea e palpabilă. Într-adevăr, am toate cele de trebuinţă. Muzică, odaie curată, costum nou, palton bun, sonatele lui Beethoven, altceva ce?

Dacă mi s-ar da 20 de ruble, n-aş şti cum să le folosesc. Bineînţeles că le-aş cheltui: mi-aş cumpăra partituri (pe care nu le cânt), mi-aş cumpăra un armoniu şi altele. Poate „m-aş strădui“ să le cheltuiesc. N-am nici o dorinţă puternică, am una singură, atât de mică, încât se învecinează cu indiferenţa (bani am, îmi ajung să merg la teatru).

Sunt în odaia mea, mă ocup de germană.

Mi-am adus paharul de ceai în cameră. Beau ceai şi simt cum îmi tihneşte, simt intimitatea plăcută… a vieţii de familie.

Lampa nichelată oglindeşte figura minusculă a unui tip bând ceai. Şi mi se pare că-l văd de undeva de sus pe omuleţul I. Oseţki, că-i văd viaţa. E aşa de mititel.

E linişte… Pace…

5 decembrie

Am citit povestirile lui Cehov. Scrie mult despre femei. Într-un fel umilitor, aşa mi se pare. Cum ar scrie unul care a pătimit multe din partea lor. Treaba asta trebuie înţeleasă bine. *Ordinul Sfânta Anna*. Simţindu-se puternică, Anna îl alungă pe Modest Alekseici: „Cară-te de aici, imbecilule!“ Ţi se taie răsuflarea pur şi simplu. O asemenea transformare a caracterului într-o clipă! Merge pe stradă – tatăl beat, fraţii sunt descrişi cu atâta simpatie, şi ea nu-i ia în seamă… M-am îngrozit citind *Tina*. Ce femeie înspăimântătoare! Pare că el se răzbună fiindcă nu e în stare să-i refuze graţiile! În plus, mai are şi o pornire antisemită. Şi când te gândeşti că după Tolstoi, cel mai mare e Cehov! E ceva ce nu pot pricepe – pare că femeilor cu mâinile delicate, cu umerii albi şi cârlionţii atârnându-le din părul coafat, farmecul le e hărăzit ca să trezească în bărbaţi ce au mai josnic în ei. Dar nu e deloc aşa!!!

Sonata pentru pian şi vioară a lui Strauss.

Vioara cântă în surdină, pianul – pasaje, pianissimo.

Foarte frumos! În ultimul timp am încetat să-mi fac speranţe, fiindcă zilele îmi sunt prea pline. Şi e mult mai bine! Deocamdată! Mă gândesc cum să-mi împart ziua, mă ocup de muzică, de germană.

Au terminat de cântat partea a doua – *et improvisations*.

Acum – finalul.

Visurile cele mai îndepărtate nu ajung mai departe de vară, pe care vreau s-o folosesc cât se poate de productiv.

În ultimele zile nu reuşesc să mă ocup cum trebuie de muzică. Cvartetul în mi bemol minor.

Citesc despre Brahms – a murit în 1897. Adică aveam deja şapte ani când a murit.

Despre simetrie

În natură nu există simetrie. Natura nu e nici simetrică, nici asimetrică: natura e dincolo de simetrie.

În natură nu există estetică. Fizica, chimia, mecanica mai ales – există, dar estetica (şi alte câteva discipline) nu există. Nu există nici clasificare, nici importanţă şi neimportanţă. Toate acestea sunt create de om. Trist… Şi mai trist e că exprim stări banale în cuvinte banale.

Abia am închis cartea lui Dîmov, poetul cel mai trist şi mai delicat. Chiar mai delicat decât Cehov. De ce sunt trist?

… Ascult muzică şi mă întristez: de ce nu cânt şi eu aşa de frumos, de ce nici măcar piesele mele nu le cânt frumos cum aş vrea…

Mă uit la cei cu fire voluntară, atrăgători, şi iarăşi mă înfurii: de ce?

Scriu şi-mi vine în minte povestirea lui Dîmov *Scrisori de seară*.

Fără dată (la sfârşitul caietului de însemnări)

Poate că tocmai în artă trebuie proclamată lipsa unui suport obiectiv.

Nu există criterii, şi nici teoria artei. Există artistul – nu există istoria artei, dar există catalogul tablourilor.

Fiecare îşi ia din artă ce-i place. Nu există obiectivitate, există subiectivitate.

Arta lui Duncan.

Dacă se pot sesiza cât de cât trăsăturile caracteristice artei contemporane, e imposibil să schiţezi o teorie care să se potrivească tuturor epocilor şi artiştilor.

*Tannhäuser (*Wagner în general).

1) Creaţia unui artist depinde de personalitatea acestuia, de epocă şi mediul social. Dar artistul nu copiază mediul, ci doar îi făureşte idealurile.

2) Absenţa criteriilor în artă. Ce influenţă serioasă are asupra artiştilor şi mai ales asupra criticilor şi publicului.

3) Caracteristica artei contemporane. Tânjeşte după forţă, aspiră la putere. Rodin, Vrubel, Wagner, Briusov, Böcklin, Roerich.

4) Stilul modern în arhitectură.

5) Caracteristica procedeelor tehnice ale modernismului.

6) Tabloul schiţat de mine nu reprezintă arta contemporană în ansamblul ei. El nu face decât să sublinieze tendinţa anunţată mai sus.

7) Arta contemporană se îndreaptă spre arhaism, spre „renaştere“. Roerich, Somov, Benois, Musatov.

8) Neajunsurile acestei tendinţe.

9) Arta trebuie să fie ancorată în actualitate. De ţinut minte că istoria înţelege ce-i de neînţeles.

10) Slabă reflectare a actualităţii în arta noastră.

11) Arta aplicată e slab răspândită.

Artiştilor nu le place să slujească industria. Şi tocmai asta e calea adevărată. Vechii meşteri.

În *Dama de pică*, în momentul apariţiei umbrei contesei, în orchestră răsună o gamă întreagă de tonuri.

Faust.

6 petits préludes pour les commençants[2]

2. 6 mici preludii pentru începători (fr.).

12 petits préludes ou exercices pour les commençants[3]

3. 12 mici preludii sau exerciții pentru începători (fr.).

Vrubel, Botticelli
Rodin, Böcklin, Beardsley
Baumbach
Acord dominant
(cvintă-sextă-terţă-cvartă)
De citit:
Taine. *Lecturi despre artă*.
Guyau. *Arta din punct de vedere social*.
Lessing. *Laocoon*.
Liber. *O privire istorică asupra literaturii evreieşti*.
Iudin. *Arta în familie*.
Ap. Vasneţov. *Artele frumoase*.
Andrei Belîi, Viaceslav Ivanov. *Cartea despre noul teatru*.
Wilde.
Hanslick. *Despre frumos în muzică*.
Verman. *Istoria artelor*.
Mitter. *Istoria picturii sec. XIX*.
Gnedici. *Istoria artelor*.
Noul ziar pentru toţi (1902).
Cehov *Logodnica*.

Timpul! Nu-mi ajunge timpul! Trebuie să dorm mai puţin! Am citit undeva că Napoleon dormea trei ore pe zi.

CAPITOLUL 4
Cehov suspendat
(1974)

Era al unsprezecelea an al legăturii lor de dragoste. Tenghiz spuse că e timpul să fie scos Cehov din repertoriu. Nora rămase surprinsă: de ce? Ce e teatrul rus fără Cehov? Tenghiz recunoscu însă că era pregătit de mult pentru asta. Şi se apucă pe neaşteptate să demonteze bucată cu bucată piesa *Trei surori*, s-o masacreze nu alta. Îşi ridică mâinile frumoase, foarte frumoase mâini, ţinându-le suspendate în aer, şi Nora nu-i desluşi nici un cuvânt luat separat, îi sorbi frazele ciudate în întregul lor, i-ar fi fost imposibil să le reproducă. Nu se exprima prea corect în rusă, dar era foarte elocvent. Avea un accent gruzin destul de puternic, din care cauză sensul cuvintelor era puţin modificat. Şi chiar devenea mai cuprinzător. Uneori Nora nu pricepea de ce lucrurile se petreceau astfel, dar era bucuroasă simţind că motivul nu era numai limba, ci şi felul cum îşi ordona ideile bărbatul acesta venit din altă ţară şi altă cultură…

— Zi-mi şi mie de ce i-au suspendat lui Efros spectacolul cu *Trei surori*? Era un spectacol cuminte! Mi-e aşa milă de ele, săracele! Îmi dau lacrimile! Din o mie nouă sute unu piesa e înălţată tot mai sus, spre culmi, până la ceruri. Da? Nu mai pot vedea una ca asta! Ajunge, da?

Da-ul lung, terminat în sus, se prăvăli asupra Norei.

— Nora! Nora! Tolstoi a spus despre *Trei surori* că e o plictiseală dezgustătoare! Ştia ceva Lev Tolstoi? Sau nu? Toţi tânjesc în piesă! Nimeni nu munceşte! În Rusia nimeni nu munceşte, nici în Gruzia, dacă tot veni vorba! Şi dacă muncesc, o fac în scârbă! Olga e directoarea gimnaziului, o treabă minunată, început de secol, gimnaziu de fete, învăţământ pentru fete, se predă ştiinţă, nu numai lucru manual şi religie, apar primii profesionişti, apar profesii pentru fete! Iar ea se plictiseşte, puterile şi tinereţea i se scurg picătură cu picătură! Maşa se îndrăgosteşte din plictiseală de Verşinin, un bărbat distins, dar foarte prost! Neajutorat! Ce fel de bărbat e ăsta? Nu pricep! Irina lucrează în administraţie, la telegraf, dumnezeu ştie unde – munca e plictisitoare, obositoare, totul e rău! Nu vrea să muncească, vrea la Moscova! Se văicăresc! Tot timpul se văicăresc! Şi ce-o să facă ele la Moscova? Nimic! De asta se duc! Andrei e un om de nimic! Nataşa – un animal „cu ţepi“. Solionîi – un animal pe bune! Şi bietul Tuzenbah – cum poţi să te căsătoreşti cu o femeie care nu te iubeşte? Viaţă mizerabilă, Nora! Ştii cine e eroul principal? Ia gândeşte-te! Anfisa! Anfisa e eroul principal! Doica se mişcă tot timpul şi strânge după toţi! Viaţa ei are un sens, Nora! Are mătură, perie, cârpă, şterge, spală, curăţă, calcă! Toţi ceilalţi bat apa-n piuă şi se plictisesc. Le e urât! Şi-n jurul lor ce se întâmplă? E început de secol, da? Începe revoluţia industrială, capitalismul, nu-i aşa? Se construiesc căi ferate, fabrici, uzine, poduri! Iar ele vor la Moscova, numai că nu ajung la gară! Mă-nţelegi, da? Da?

Nora zbura cu gândul departe, ştia deja că va începe îndată să facă schiţele, că va desena, că Tenghiz se va bucura că ea şi-a imaginat tot spectacolul cât ai bate din palme, fără să se urnească din loc. Apărea casa Prozorovilor, deplasată mult în avanscenă – şantier în dreapta, în stânga, de jur împrejur macarale, vagoane mergând în treaba lor, şi viaţa curge, clocoteşte, se claxonează, se

semnalizează… dar în casa Prozorovilor nimeni nu observă atmosfera de muncă, mişcarea, schimbările, ei umblă de colo-colo, beau ceai, discută… numai Anfisa cară găleţile, cârpele, varsă lighenele… Perfect, perfect! Toţi eroii sunt nişte umbre, numai Anfisa e din carne. Toţi sunt îmbrăcaţi în muselină şi fum, militarii sunt şi ei pe jumătate lipsiţi de vlagă. Anemici. Un spaţiu neocupat fizic. O grădină a sufletelor fără trup aproape. Îi va îmbrăca pe toţi în culoare sepia ca în vechile fotografii, în haine îngălbenite, spălăcite. Vechituri cu iz de istorie. Da, bineînţeles, Nataşa Prozorova e voinică, trupeşă. Rochia de un roz închis, cordonul verde. Pe un fond unde predomină culoarea sepia, bejul spălăcit, cafeniul… Va fi genial!

— Da, zise Nora.

Tenghiz o îmbrăţişă înmuindu-i rezistenţa, o strânse la piept:

— O să facem, Nora, ceva ce n-au mai văzut! Şi nici n-o să mai vadă! O să fim sfâşiaţi în bucăţi, bineînţeles! Dar noi o s-o facem! Va fi cel mai bun lucru pe care l-am făcut noi doi vreodată!

Două luni au trăit nedespărţiţi. Tenghiz făcea repetiţii. Textul lui Cehov, cuminte, banal, plin întotdeauna de şiretlicuri regizorale, de sensuri adăugate, se transforma pe zi ce trecea în vorbe bâiguite, debitate automat, şi atmosfera lâncedă de familie devenea urzeala unui vis, ca şi cum visurile şi planurile neîmplinite erau însăşi viaţa reală, desenul aerian al imaginaţiei. Teatrul umbrelor! În această atmosferă nesigură şi neclară trudeau numai două personaje – Anfisa cu cârpele ei şi Nataşa, care stăpânea tot ce însemna „carnea“ vieţii – camerele surorilor, casa, grădina, bătrânul uşier al administraţiei zemstvei[4], toată lumea accesibilă ei.

4. Administraţie locală în Rusia ţaristă, aleasă de nobilime şi de clasele avute.

Tenghiz nu le destăinuia actorilor planurile lui teribile, „ucigaşe“, aşa că actorii plictisiţi şi nedumeriţi turuiau textul arhicunoscut, stors de conţinut. Asta-i şi trebuia lui Tenghiz.

El locuia la Moscova, la mătuşa Mziia, o pianistă văduvă, care-l diviniza. Îi ceruse Norei să se mute şi ea în apartamentul mătuşii, aflat într-o clădire ciudată cu un etaj – de fapt, erau nişte dependinţe care rezistaseră printr-un miracol, în vreme ce conacul fusese distrus. Construcţia era situată în spatele muzeului Puşkin. Mziia le dăduse două cămăruţe la primul etaj, ea locuind la parter, într-o cameră mare, cu o pivniţă nemăsurat de adâncă sub podea, unde se ţinea gheaţa. Cândva gheaţa de la râu era ţinută acolo toată vara, acum însă domnea pustiul umed şi sufocant, acoperit cu planşeul din scânduri.

Pentru Nora şi Tenghiz era a nu ştiu câta sărbătoare – îndepărtaseră toate piedicile din calea muncii şi a dragostei năvalnice, a talentului şi a forţelor care prinseseră aripi. Viaţa era uluitor de plină, de consistentă, încât Nora pierdu noţiunea de trecut şi viitor, şi oamenii – cunoştinţele apropiate şi prietenii – dispărură cu totul. În cele două luni îşi sunase mama de două-trei ori. Era complicat să ia legătura cu ea, obişnuia s-o sune de la Poşta Centrală, cu preaviz, cu timp îndelungat de aşteptare şi cu legătură proastă. Amalia trebuia să meargă trei kilometri până la poştă. Era oricum jignită că Nora o suna rar şi încerca timid să arate că e supărată.

De fapt lucrurile se clarificaseră demult în mod tacit. Amalia Aleksandrovna îl adora pe Andrei Ivanovici al ei, şi de când el apăruse în viaţa ei, îşi îndepărtase fiica. Focul pasiunii izbucnit la bătrâneţe, îşi zicea Nora, mistuise totul – plecaseră la rezervaţia naturală Prioksko-Terrasnîi, locul de baştină al lui Andrei Ivanovici, unde el îşi găsise de lucru ca administrator, îşi cumpăraseră o

casă şi îşi încropiseră acolo raiul lor, lucru insuportabil pentru Nora. De data asta mama o invită să vină la ei în sat „cu regizorul său“. Nora îi făgădui că o să vină. Nu obişnuia să mintă, dar acum nu avea chef să piardă vremea cu discuţii care nu duceau la nimic.

În timpul săptămânii făcu o machetă decupată din carton pentru decorurile care să ocupe spaţiul scenei şi o asamblă cu grijă. Tenghiz scoase un strigăt de entuziasm când văzu macaralele aproape atingând acoperişul casei Prozorovilor şi, în fundal, contururile unor zgârie-nori sau ale unor catedrale gotice, cine ştie. Spectacolul se înfiripa de la sine – Anfisa, aflată în faţa cortinei, ştergea podeaua în avanscenă, apoi se auzeau zgomote de la şantier, cortina se ridica şi spaţiul scenei era invadat de vacarmul asurzitor al vieţii industriale: se auzea un huruit metalic, ţiuiau ciocanele de abataj, se mişcau braţele macaralelor. Apoi şantierul amuţea, zgomotele se pierdeau în aer, şi apărea casa Prozorovilor dincolo de perdeaua de lumină… E dimineaţă… Masa e pusă… „Acum cinci ani, chiar în ziua de cinci mai… a murit tata“.[5]

5. A.P. Cehov, *Trei surori*, trad. rom. Moni Ghelerter şi V. Jianu, în *Teatru*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 281.

Totul curgea de la sine, firesc, aşa cum creşte iarba, numai că foarte repede. Arogantul Svistalov, om cu greutate, directorul administrativ al teatrului anchilozat, premiat pentru merite deosebite, se purta neaşteptat de politicos cu Tenghiz, cât pe ce să-l confunde cu Temur Ceidze[6]. Ceruse atelierelor să înceapă imediat lucrul la decoruri – niciodată nu dăduse „undă verde“ atât de repede. Îi cunoşteau toţi firea, îi plăcea să-şi arate puterea: îl contrazisese pe Borovski, i se împotrivise lui Barhin, cât pe ce să-l sfâşie pe Şeinţis – adică le făcuse mizerii tuturor artiştilor plastici care îi plăceau Norei… Se întâmplase un miracol, un adevărat miracol! Poate că administratorul fusese mişcat de înfăţişarea gruzinului, fiindcă în Rusia gruzinii erau în general iubiţi, spre deosebire de evrei, armeni şi azeri…

6. Regizor și actor de teatru de origine gruzină (n. 1943).

Perechea îndrăgostită pătrundea din zbor în teatru, învăluită într-un nor de iubire – portarul le zâmbea, şi vânzătoarea de la bufet le zâmbea, şi erau atât de fericiţi în coconul lor protector, încât Nora simţea cât de împreună le sunt mişcările, cât de armonioase, ca la balerini sau poate ca la patinatori, şi cum mai zboară, zboară…

Le-au suspendat spectacolul în ajunul premierei, apucaseră să facă doar repetiţia generală, cu costume şi decoruri. Când publicul invitat de ei, adică rudele, începu să se împrăştie, rămânând în sală doar căpcăunii de la minister veniţi cu o zi mai devreme decât îşi propuseseră, şi când se văzu clar că scandalul stă să izbucnească, Tenghiz urcă pe scenă şi-i rugă pe dragii spectatori să rămână la discuţii. Asta îi întărâtă şi mai rău pe specialiştii din minister, şi masacrarea spectacolului dură cincisprezece minute cu totul.

Tenghiz se urcă din nou pe scenă ţinând-o respectuos de mână pe Nora şi zise tare, înfuriat:

— Stimabililor! L-aţi lăsat pe Efros să-şi refacă spectacolul jucând piesa de treizeci şi trei de ori. Să fie într-adevăr spectacolul nostru cu *Trei surori* mai ceva ca al lui?

Nora îl conduse la aeroport. Primăvară mohorâtă, nici măcar o zi cu soare, Tenghiz era şi el posac. Părea că n-o vede pe Nora, nimic nu le mai surâdea, norul iubirii se risipise – el zbura la Tbilisi, la soţia şi fiica lui, cu avionul, un aparat de zbor greoi. Stătea abătut, faţa îi era nerasă, părul cărunt la tâmple, fruntea teşită ca a omului de Neanderthal, mirosea a alcool, a sudoare, a mandarine, nu se ştie

de ce. El scoase o mandarină din buzunar, i-o vârî în mână Norei, îi făcu cu ochiul, o sărută în fugă pe obraz şi alergă la locul de îmbarcare.

CAPITOLUL 5
Un nou proiect
(1974)

De la aeroport Nora se duse direct la Mziia, în camera de la primul etaj, şi timp de două săptămâni se tăvăli în aşternutul care mirosea a Tenghiz. O durere groaznică de oase o chinui zece zile, apoi o lăsă în pace. Mziia îi aducea dimineaţa ceaiul, Nora se prefăcea că doarme, ea îi punea ceaşca pe măsuţa cu încrustaţii şi pleca lăsând uşa întredeschisă. Aproape în fiecare zi, pe la ora douăsprezece, începeau să se audă game venind de la parter – soseau elevii. Erau începători, îl studiau pe Czerny, câţiva cântau deja cu uşurinţă, iar unul, care venea de două ori pe săptămână la orele serii, cânta minunat, şi Mziia se ocupa mult de el. Studia o sonată de Beethoven, dar Nora nu-şi amintea care anume. Era clar că nu cânta nici Sonata a şaptesprezecea, nici următoarele trei… Ea renunţase la şcoala de muzică în clasa a şasea, nu reuşise s-o termine. Nu avea cine ştie ce aptitudini, dar avea memorie muzicală bună, o moştenise de la tatăl ei.

Pianul Mziei suna bine, dar sunetul era slab, liniştitor. Nora asculta muzica şi nu-i mai era atât de rău. Când se trezea din somn îşi zicea – azi nu mă pot scula din pat, poate mâine. Dar nu reuşea nici în ziua următoare. Uneori Mziia venea la uşă şi o chema să mănânce. În a cincea zi coborî la parter. Mziia n-o întrebă nimic, şi Nora îi fu recunoscătoare pentru tăcerea ei. Abia acum îi cercetă cu atenţie chipul rasat, brăzdat de riduri subţiri, obrajii uşor fardaţi, încadraţi de părul vopsit roşu intens cu hena, ca la caucazieni, strâns într-un coc în creştet, picioarele subţiri pe tocuri subţiri bătând ritmul… Cât stătuse aici Tenghiz, Nora aproape că n-o băgase în seamă pe mătuşa tăcută. Nu-i cercetase cum trebuie nici măcar locuinţa nostimă. Se aşeză imediat la masa acoperită cu catifea, Mziia îi puse în faţă farfuria cu două sandviciuri şi un măr curăţat, tăiat în felii ca bărcuţele.

— N-am mai gătit de când a murit soţul meu, se scuză Mziia, şi Nora simţi că parcă ele două erau de acelaşi soi…

„Nici eu nu i-am gătit niciodată soţului meu“, se gândi Nora, zâmbi pentru prima oară în zilele astea şi zise:

— Să mă ierţi, Mziia, că am căzut pe capul dumitale, aşa, tam-nisam.

— Stai cât vrei, fetiţo. M-am obişnuit să trăiesc singură. O duc de mult aşa. Dar nu mă deranjezi deloc.

— Mai rămân câteva zile, de acord?

Mziia dădu din cap în semn că acceptă, şi mai mult de atât nu-şi spuseră.

Nora rămase să doarmă în aşternutul lui Tenghiz până când mirosul lui dispăru aproape de tot, numai perna îi mai trimitea câteodată o urmă vagă a corpului său. Şi ea simţea cum o trec fiorii.

„Asta-i pur şi simplu o moleculă din sudoarea lui, îşi zicea Nora. Sunt hipersensibilă la mirosul ăsta. Ce-i cu pacostea asta? Ce-i cu şocurile astea scurte, de ce simt că mă ard, că-mi lasă asemenea urme, o asemenea cicatrice? Dacă ar fi fost un iubit obişnuit, cu care pleci o săptămână în Crimeea sau încropeşti o legătură de dragoste în turneu – cum fusese tinerelul fermecător de anul trecut, la Kiev, sau craiul de Lukianov, bătrânul actor tipicar, îi plăcea lucrul minuţios, detaliul, mai mare cu

douăzeci de ani decât ea… – nu m-ar fi durut tot aşa?“ Nu avea un răspuns…

Nora se despărţea de Tenghiz a şasea oară, şi cu fiecare despărţire îi era tot mai greu.

Mirosea perna, dar mirosul lui dispăruse, nu simţea decât miros de umezeală, de praf şi var. Aţipea o clipă, apoi se trezea. De jos se auzeau game şi vocea Mziei: „Mişa! În terţă! Mâna dreaptă începe cu nota *mi*! În decimă – dreapta începe cu nota *mi*, dar cu o octavă mai sus!“

Gamele se împrăştiau în toate părţile, Nora aţipea, se trezea, aţipea din nou…

„Nu pot să nu-l iubesc, trebuie să moară! Numai să mă gândesc cum. Nu de boală lungă, ci dintr-odată! Să se înece în mare sau să se zdrobească de vreo stâncă în munţi… Mai bine să moară într-un accident de maşină. Nu, să murim împreună în accidentul de maşină. Două gropi astupate, una lângă alta. Vine nevasta lui de la Tbilisi, îmbrăcată în negru… plânge în hohote mama. Sosesc Vitia cu nebuna de Varvara. Varvara plânge!“ – şi imediat un zâmbet îi trecu Norei pe faţă, fiindcă soacra ei nu putea s-o sufere şi ar fi venit la înmormântare ca la o sărbătoare… Sărmanii… Cei doi nu erau în toate minţile… Nu, e o prostie îngrozitoare.

Pe jumătate adormită, Nora visa ba că primea telegrama cu anunţul morţii lui Tenghiz, ba că-i rupea buletinul, ba că-i ducea la gunoi scurta îndesându-i-o în pubelă – ca să fie liberă. În a doua săptămână începu să-şi născocească o nouă viaţă. Să plece din teatru – asta o dată. Şi să se gândească la ceva cu totul nou – să nu predea desenul la cercul pionierilor, unde o chemaseră de multă vreme, ci să se ocupe de cu totul altceva. Să înveţe ceva nou. Să devină chimist sau biolog. Sau croitoreasă de primă mână… Nu, nu voia să lucreze la un loc cu muieretul. Pe scurt, nu găsi deocamdată o ocupaţie potrivită. Dar îi veni în minte o idee interesantă şi începu să se obişnuiască încetişor cu ea, trebuia multă prudenţă… Asta o să fie numai şi numai pentru sine… Până acum nu-i trecuse prin cap aşa ceva…

După încă trei zile Nora se dădu jos din patul părăsit de Tenghiz şi se duse să-şi ia rămas-bun de la Mziia. Ea o îmbrăţişă, o rugă să mai treacă pe acolo, să n-o uite. Mătuşa se purtă extraordinar – nu suflă o vorbă despre Tenghiz. Nora îi aprecie tăcerea.

Ieşi din curtea îngrădită în strada Znamenka, spre piaţa Arbat. Totul era aproape. Mergea încet fiindcă i se părea că o părăsiseră de tot puterile. Ploaia stătea suspendată în aer. Lăsă în urmă piaţa Arbat şi ajunse acasă. La intrare o întâlni pe vecina Olga Petrakova împingând un cărucior. O ajută să intre cu el în lift. Vecina era în vârstă, avea peste patruzeci de ani, fata ei era destul de mare, avea cincisprezece ani, şi uite că apăruse un alt copil.

— Ce te uiţi aşa? E nepoata mea. A născut Nataşka. N-ai ştiut? Ştie tot blocul!

E clar, desfrânata de elevă făcuse copilul din flori. În clasa a noua. Interesant. Şi eu într-a noua… mi-am găsit un superman… Nikita Triogubski. Fiindcă aveam curaj şi n-aveam ruşine. Şi eram cu nasul pe sus. Dar să nasc? Mai degrabă avortam!

Aruncă o privire în cărucior – doar nasul se iţea din boneta roz.

— Drăgălaşă! lăudă ea plodul. Împinse căruciorul în lift. Urcă, eu merg pe jos.

— De unde atâta drăgălăşenie? Seamănă leit cu taică-său! Uite ce năsoi are! Nas de armean!

Şi, ţinând cu mâna uşa liftului înainte s-o închidă, termină zicându-i:

— La ei în familie toţi dansează din buric. Aşa-s armenii!

Nora urcă la etajul trei şi când ajunse în dreptul uşii, avea deja convingerea fermă că o să-şi aranjeze viaţa atât de interesant, cum nu reuşise să şi-o facă niciodată.

Uşa de la apartamentul ei era închisă cu două încuietori – asta însemna că venise mama. De obicei Nora o închidea doar pe cea de jos. Foarte rar îşi făceau apariţia la Moscova mama cu soţul ei Andrei Ivanovici. Pe masa din bucătărie era un bilet: „Nora, te-au sunat Anastasia Ilinicina, Percihina şi Cipa. Sună-le. Sosim vineri seara, rămânem toată ziua de sâmbătă. Te sărut. Mama“.

Nu era prea clar care vineri – vinerea trecută sau cea dinaintea ei. Îi dispăruseră din minte şi zilele săptămânii, şi datele.

Fără să treacă prin camera ei, Nora intră direct în cada de baie. Stătu mult timp înmuiată în apă. Aţipi chiar. Şi-n starea de somnolenţă care o cuprinse, Tenghiz tot încercă să răzbată în visul ei, să-i aducă aminte că există, dar Nora îl goni. Atunci, în locul lui, i-l strecură pe Cehov cu surorile sale în culoare sepia, dar se dovedi a fi o greşeală, fiindcă cele trei surori deprimate şi nefericite o împinseră afară, în viaţa neîndurătoare cu sentimentele, plină de îndatoriri şi decizii de luat… Nora, grăbită, se ridică din apa aproape rece şi dădu drumul duşului fierbinte.

„Am un proiect nou“, îşi zise, sări din cadă, se şterse cu halatul pluşat, fiindcă uitase să-şi ia un prosop curat, şi simţi că-i e tare foame.

„Azi nu poate fi în nici un caz vineri, mai degrabă miercuri. Trag o fugă până la «Kişka» – aşa-i spuneau magazinului alimentar instalat în sala lungă de la Nikitskie Vorota –, cumpăr de mâncare şi-l sun pe Vitia. Devotatul de Vitia, băiat de nădejde! Soţul ei, o glumă de soţ, cu care nu petrecuse împreună nici măcar o zi. Era oricum imposibil. Un geniu, autist, nebun. Se căsătoriseră imediat după terminarea şcolii… Nu fusese iubire, ci calcul, unul singur. Mai precis, o răzbunare prostească. Cui voise să-i demonstreze şi ce anume? Lui Nikita Triogubski… Îl întâlnise după cinci ani la cafeneaua Pasărea Albastră, se apropiase de ea cu mers de sportiv, mişcând din umeri, de parcă se despărţiseră ieri, ca şi cum nimic nu se întâmplase… Doamne, ce idiot! Manechin de plastic! Uite de cine se îndrăgostise, proasta! Şi ce să-i faci? Tenghiz e şi el de felul supermenilor! Dar alt gen… Ai dracului hormoni! Proiectul meu nou! Proiectul nou! Vitia! Vituşka!“

Îl sună. Răspunse Varvara Vasilievna care-i dădu imediat receptorul fiului său. Nu se apucă să stea la taclale cu ea. Soacra n-o avea la inimă pe Nora, ura îi era adâncă şi prostească. Nu prea erau întregi la minte – nici mama, nici băiatul. Fiecare în felul său.

— Treci pe la mine, Vituşka?

— Trec…

„Poate că planul meu nu-i bun? Atunci de ce m-am măritat cu el? E o încercare. Nu, totul e bine gândit. Te pomeneşti că nasc un geniu… Şi atunci planul meu prostesc, o copilărie în fond, o să aibă o justificare…“

Spre seară ploaia se înteţi. Nora îşi îmbrăcă scurta cu glugă şi dădu o fugă până la „Kişka“ să cumpere crenvurşti… Să-şi hrănească soţul.

A trecut un an, poate mai mult, de când plecase Tenghiz. Nora şi-a schimbat complet viaţa, din temelie. Voia să şteargă orice urmă a trecutului, ca să nu mai aibă parte niciodată de asemenea incendii, potopuri, cutremure, fiindcă trebuia să-şi trăiască viaţa, să reziste, în vreme ce Tenghiz pleca mereu, plecase pentru totdeauna… cu obrazul său neras, cu mâna sculpturală, cum i-o făcuse Michelangelo lui David, cu muşcătura dinţilor neplăcută, mirosind a tutun prost, cu şoldurile înguste şi picioarele subţiri, cum le au câinii, şi niciodată, dar niciodată nu va mai reuşi să joace spectacolul ăsta mare, ucigător.

Nu se înţeleseseră să corespondeze. Rar venea câte un telefon dintr-o singură parte – de la Tenghiz către Nora. Poate că el îşi ferea de ea viaţa dusă la Tbilisi, sau poate că relaţia lor de lungă durată era pusă între paranteze ca fiind ceva extrem de preţios, care nu putea fi amestecat cu viaţa lui, necunoscută Norei, unde existau şi femei, şi relaţii apropiate cu un criminal notoriu care-l scotea uneori din belea… O singură scrisoare primise Nora după o jumătate de an de la plecarea lui, după ce stătuse o lună în Polonia, în atelierul de creaţie al lui Grotowski. Scrisoarea fusese scrisă neîngrijit, pe hârtie de ambalaj, aşa părea, era maronie, arăta veche. Îi comunica faptul că şi-a schimbat credinţa, că trecutul s-a prefăcut în ţăndări, şi că ţăndările arătau mai bine decât întregul… „Trebuie să discutăm“ era mâzgălit dedesubt. Aveau să discute abia peste doi ani.

Iurik mergea deja, îşi pierdea echilibrul şi cădea în poponeaţă.

CAPITOLUL 6
Colegi de clasă
(1955–1963)

Trebuiau să-l bată pe Vitia Cebotariov. Era musai să-l bată, aşa, pur şi simplu. Dar el a avut noroc, şi l-au bătut pe altul, pe Grişa Liber. Şi nu l-au lovit tare, ci uşurel, mai degrabă ca să-i arate cât de nesuferit le este copilul-minune evreu. Amândoi erau copii-minune, dar Grişa era un ovreiaş rozaliu şi grăsun, rămas mic, în vreme ce Vitia avea statură frumoasă, forţă, dar era inofensiv, nu putea să înţeleagă nemulţumirea celorlalţi în legătură cu el. Buza de sus uşor ridicată din cauza dinţilor încălecaţi îi dădea un aer blajin. Era autist într-o oarecare măsură, „ciudăţel“, cum îi zicea mama lui, Varvara Vasilievna. Femeie simplă de la ţară, descurcăreaţă, ea ajunsese să urce de la femeie de serviciu la secretară a Comitetului Femeilor, şi chiar îşi dusese băiatul la un bătrân profesor, o cunoştinţă din vremea când fusese fată-n casă, care o liniştise zicându-i că Vitia nu e debil mintal, ci mai degrabă un copil genial, dar cu anumite particularităţi. Asemenea copii se nasc rar, de ei trebuie să te ocupi cu maximă atenţie: dacă te ocupi cum trebuie, ies din ei mari învăţaţi, dacă nu, ajung să vegeteze la marginea vieţii… Varvara a primit cu entuziasm sfatul profesorului, nu şi-a atins progenitura nici măcar cu un deget, a ocrotit-o şi a aşteptat să-i vadă succesele. Ea însăşi era omul ajuns foarte sus, având în vedere condiţiile de viaţă de la care plecase. Lucrase la stăpâni buni, reuşise să termine şi şcoala elementară, şi şcoala tehnică de gospodărie comunală, obţinuse o cameră de locuit, pe urmă, în timp ce lucra la Comitetul Femeilor, ajunsese până la a obţine un apartament separat în centru, la beciul-soclu, aşa cum era numit în mod justificat subsolul împlântat în pământ al casei aflate în apropierea ultimei locuinţe a lui Gogol. Asta era cariera Varvarei Vasilievna – ca în cazul instalatorilor, să zicem, ajunşi academicieni. Îşi punea toată nădejdea în fiul său născut dintr-o iubire nu tocmai reuşită. Şi băiatul nu i-a înşelat aşteptările. A îndurat multe Varvara Vasilievna în primii ani de şcoală ai lui Vitia, când învăţătoarea i se plângea că nu-i atent, că e împrăştiat şi că e incapabil să se integreze în colectivul copiilor, dar în clasa a cincea, când în locul aritmeticii simple au apărut algebra şi geometria, Vitia a progresat vizibil. Profesorul de matematică l-a remarcat imediat între ceilalţi elevi, l-a trimis la olimpiadele şcolare, şi aşa a început gloria lui.

Avusese dreptate bătrânul profesor! Vitia era neatent la lucrurile care nu-l interesau, în schimb îl interesa tot ce implica judecata minţii, gândea rapid, era ager şi dornic să-şi însuşească cunoştinţele. Cu o memorie ieşită din comun şi o gândire logică înnăscută, era incapabil să se emoţioneze, iar simţul umorului îi lipsea cu desăvârşire. Nu se ştie ce scurt circuit se produsese în capul lui care să-l facă să zburde pe câmpiile abstracte ale matematicii, şi-n schimb, să-l aducă în stare de perplexitate când citea un text literar, începând cu *Scufiţa Roşie* şi terminând cu *Regele Lear*, negăsind vreo logică sau vreo legătură cauzală nici în purtarea personajelor, nici în ideile autorilor.

Îl interesau prea puţin colegii de clasă, amatori de fotbal şi lupte navale, vorbea numai cu Grişa Liber. Formau o pereche caraghioasă – micul Grişa, care nu-şi ajungea colegii la înălţime, dar îi întrecea la greutate, se învârtea în jurul lunganului şi slăbănogului de Vitia ca o biluţă şi încerca

mereu să-i demonstreze ceva. Vitia îl asculta până la capăt, fără să scoată o vorbă, dădea din cap şi îşi scărpina fruntea bombată. Afla multe lucruri interesante de la Grişa Liber, fiindcă tatăl lui era fizician şi discuta cu fiul său o mulţime de probleme. Şi cum Grişa era sociabil şi guraliv din fire, alcătuia împreună cu Vitia o pereche de tot râsul – biluţa vorbăreaţă şi prăjina tăcută. Când colegii au ajuns la *Don Quijote*, au început să-l strige Sancho Panza. Chiar arăta ca el. Prin Grişa, Vitia şi-a cunoscut în cele din urmă colegii de clasă, într-atât de neinteresanţi pentru el, încât pe unii nici nu ştia cum îi cheamă.

În clasa a cincea şcolile au devenit mixte, dar Vitia aproape că n-a observat evenimentul, care altora le-a înfierbântat sângele. Nora era singura colegă cu care vorbea din când în când, fapt datorat în întregime Verei Alekseevna, profesoara de literatură şi diriginta lor, care o desemnase pe ea, ştiind-o că avea o aplecare naturală spre literatură, să-l apropie cumva de materia asta. Învăţau împreună, dar nu se poate spune că erau prieteni, ci că reuşiseră în sfârşit să se cunoască. Până să ajungă în clasa a noua, Nora izbutise să-i stimuleze interesul. Îi stârnea curiozitatea felul lui critic de a citi orice operă literară şi ştiinţa fără greş cu care cântărea ba inconsistenţa logică a fiecărei metafore luate separat, ba lipsa de rigoare şi de logică a umanioarelor luate în ansamblu. La limba rusă şi la literatură nu lua mai mult de şapte, dar i se iertau multe olimpicului la matematică, învingător absolut, ani la rând, la olimpiadele şcolare.

Colegii din clasă nu-l aveau la inimă, fetele îl socoteau un „fantast“, dar nu era deloc aşa – fantezia lui era una specială şi abia se deştepta, şi unde mai pui că într-un domeniu unde nu vedeai picior de fată.

În clasa a şaptea a izbucnit un fel de epidemie, ceva în genul varicelei – s-au lăsat prinşi toţi în vâltoarea dragostei. Fetele întărâtate se certau şi plângeau, băieţii se luau la harţă mai ceva ca înainte – atmosfera era încărcată, gata să explodeze. Vitia nu se certa niciodată, dar nici fetele nu aveau ochi pentru el. Norul iubirii, ajuns la tensiune maximă, se condensa mai ales în jurul Ninei Kniazeva, o frumuseţe abia îmbobocită, şi al Maşei Nersesian, o frumuseţe orientală care dăduse-n pârg de timpuriu. Mai erau şi alte câteva fete drăguţe care trezeau interesul băieţilor, dar nu într-atât încât să le asalteze. Nora nu făcea parte din această categorie. Dar a apărut şi-n viaţa ei un admirator – drăguţul şi caraghiosul de Grişa. Nora nu-i dădea însă nici o atenţie. Fire independentă din copilărie, a pornit de data aceasta pe drum bătătorit…

Nikita Triogubski corespundea în întregime imaginii pe care şi-o făceau fetele despre perfecţiunea masculină: se mişca bine, zâmbetul îi era îmbietor şi obraznic. Nu prea avea concurenţi – ceilalţi băieţi nu acumulaseră încă suficientă virilitate ca să fie siguri de succes. Când îl vedeau pe Nikita, multor fete li se declanşa programul de perpetuare a speciei – nici Nora n-a scăpat de pacostea asta. Era îndrăgostită la nebunie de Nikita încă din clasa a şasea, iar într-a opta l-a atras, cu mult aplomb şi fără pic de ruşine, într-o legătură de dragoste adevărată. Nu-şi imaginase ce lume încântătoare i se deschidea în aşternuturi şi, bucuroasă, s-a lăsat în voia noii descoperiri câteva luni la rând, îndată ce se ivea ocazia potrivită. După un timp, Nikita rămânea să doarmă din când la Nora, spre uimirea Amaliei Aleksandrovna.

Tinerii iubiţi au păstrat secretul un an întreg. În clasa a noua, în şcoală lumea a început să şuşotească, să bârfească… Probabil că Nikita se lăudase în faţa băieţilor cu victoria sa, şi până la urmă povestea a ajuns la cancelarie. Ca să înăbuşe scandalul gata să izbucnească, diriginta Vera

Alekseevna, bine intenţionată, a încercat s-o dăscălească metodic pe Nora. Scărpinându-se la ceafă nervoasă şi emoţionată, a început discuţia delicată cu o scurtă introducere despre principiile morale… Nora n-a vrut să-i dea socoteală. I-a comunicat cu răceală în glas că n-are de gând să discute despre viaţa personală, că relaţiile ei cu bărbaţii – chiar aşa s-a exprimat, „cu bărbaţii“! – nu privesc pe nimeni, (Vera Alekseevna a început să se scarpine şi mai înfuriată), că treaba asta o interesează doar pe ea şi pe cealaltă persoană din cuplu, despre care nu intenţionează acum să vorbească. Într-un cuvânt, i-a zis că nu e treaba ei să se amestece.

Vera Alekseevna s-a simţit jignită şi a pornit scandalul. Secretara de partid, Eleonora Azizovna, a propus să se întrunească profesorii în consiliu extraordinar şi să dezbată numai cazul delincvenţilor minori din clasa a noua. Au fost chemaţi părinţii delincvenţilor. Romeo nu s-a purtat tocmai bine, şi-a recunoscut greşeala şi a prezentat o versiune destul de convingătoare despre legătura lor de dragoste, cum că nu el era iniţiatorul, ci mai degrabă victima. Tatăl „victimei“, stacojiu la faţă, antrenor de hochei, masiv cât un dulap cu trei uşi, a acuzat-o grav şi violent pe Amalia Aleksandrovna. Era destul de bine informat despre viaţa personală a mamei micuţei delincvente – la vremea aceea Amalia Aleksandrovna nu era căsătorită cu Andrei Ivanovici, avea doar o relaţie cu un bărbat însurat, secret pe care Triogubski l-a împărtăşit cu voluptate profesorilor amuţiţi de uimire. Nora i-a aruncat mamei o privire disperată şi s-a înfuriat cum nu se mai înfuriase niciodată. Cum a îndrăznit porcul bătrân să-i insulte mama!? A văzut roşu în faţa ochilor şi nu s-a mai stăpânit. Nu şi-a putut aminti apoi ce vorbe le aruncase în faţă lui Triogubski, bătrânul, şi profesorilor din consiliu, dar cu siguranţă că dicţionarul lui Ojegov nu conţinea asemenea cuvinte. Şi-a luat mama de mână şi a ieşit trântind uşa. Au exmatriculat-o imediat, fără să mai delibereze.

A doua zi, Nora, cu ochii umflaţi şi roşii, încordată ca paraşutistul înainte să sară, s-a dus la şcoală să-şi ia actele, iar pe urmă a plâns în hohote trei zile la rând. Amalia Aleksandrovna a încercat s-o liniştească, dar fata a respins orice amestec al mamei în necazul căzut pe capul ei. Execuţia o traumatizase la fel de mult şi pe biata Amalia. Nora se simţea jignită mai mult pentru mama decât pentru ce i se întâmplase ei, era şi mai înverşunată împotriva lui Andrei Ivanovici, fiindcă îşi punea amanta într-o situaţie atât de ruşinoasă, nu putea să-l vadă-n ochi nici pe Nikita şi-n acelaşi timp, îl dorea foarte mult, voia ca el să vină urgent şi să exerseze împreună amorul, antrenamentul criminal care ar fi înlăturat toate neplăcerile pricinuite de conducerea şcolii.

Datorită acestui eveniment, Nora a căpătat o importantă experienţă de viaţă: în primul rând, a hotărât că nu se va încurca niciodată cu un bărbat însurat, aşa cum se întâmplase cu mama ei, şi, în al doilea rând, şi-a dat seama că iubirea îl lasă pe om lipsit de apărare, îl face vulnerabil, că, pentru siguranţa ei personală, trebuie să separe relaţia sexuală de celelalte relaţii între oameni. Şi în al treilea rând, şi-a spus în sinea ei: nu vreau să mă compătimească nimeni. Şi n-o să mă apuc nici eu să-mi plâng de milă.

În ziua în care s-a afişat anunţul cu exmatricularea Norei şi zvonul despre scandalul din consiliul profesorilor a ajuns la elevii din ultimul an, la intrarea în şcoală a avut loc nu chiar o încăierare, ci, să-i zicem, o ciocnire. Grişa Liber l-a oprit să intre în şcoală pe Triogubski, întârziat ca de obicei, şi a rostit solemn: eşti o lepădătură, Triogubski!

Având de gând să-i dea o palmă uşoară, el şi-a făcut vânt să-l lovească, dar gestul teatral nu i-a reuşit – Nikita l-a ghicit şi i-a tras un pumn în obrazul moale. N-a avut loc nici un duel. Grişa s-a

prăbuşit lovindu-se de clanţa de metal a uşii, Nikita s-a strecurat pe uşa deschisă larg şi a suit în fugă la etajul doi. Locuia lângă şcoală şi era singurul care venea fără palton, oricât de rea ar fi fost vremea… Asistenta medicală l-a dus pe Grişa cu rana sângerândă la cel mai apropiat punct chirurgical, i-au făcut o sutură la falcă. Explicaţia lui pentru cele întâmplate a fost că se împiedicase şi se lovise cu obrazul de uşă… I-a rămas pentru toată viaţa cicatricea semănând cu o stăncuţă mititică, amintire a primei lui iubiri neştiute de nimeni.

Abia după o săptămână a aflat Vitia că Nora fusese exmatriculată. A venit la ea şi s-a aşezat pe scaun fără să spună sau să întrebe ceva. A scos caietul pentru literatură. Îl studiau pe Goncearov.

— Oblomov, a zis el.

— Ce vrei? Să mă ocup de tine? Am fost exmatriculată!

Vitia părea să nu ştie nimic despre evenimentul discutat mult şi în gura mare la closetul băieţilor şi al fetelor. Nora a izbucnit în râs şi i-a povestit toată tărăşenia cu Triogubski. Vitia a rămas şezând cincisprezece minute, nu le ardea să vorbească despre Oblomov, şi alt subiect de discuţie nu aveau. El a băut ceaiul cu cinci linguriţe de zahăr, a mâncat toată mâncarea oferită, golind frigiderul, s-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă. Mergând în urma lui, Nora l-a invitat să mai treacă pe la ea, dacă are nevoie de sfaturi pentru vreo compunere. S-a bucurat de vizita lui neaşteptată, cu atât mai plăcută, cu cât nici una dintre colegele de clasă nu venise s-o vadă. De altfel, nu se împrietenise cu nimeni din clasă. Pe singura ei prietenă, Cipa, Marina Cipkovskaia, o cunoscuse la atelierul de creaţie, pe care-l frecventa în anul acela.

Vitia venea regulat la Nora, dar nu foarte des. Apărea în prag, şi ea nu găsea ce rost aveau vizitele lui – doar nu pentru o ceaşcă de ceai! Nici el nu putea să-şi explice de ce vine. O făcea mai degrabă din inerţie, un fel de reflex condiţionat: literatură, Nora, compunere… Aşa a vizitat-o până la sfârşitul anului, şi-n vară a întrerupt întâlnirile, fapt foarte firesc – nu mai avea lecţii pentru şcoală.

Tot în vară Nora a fost admisă la Liceul de Teatru şi Arte Plastice şi, odată cu începerea noului an de învăţământ, a început să meargă în fiecare zi cu troleibuzul B pe Sretionka, totul fiind nou şi interesant pentru ea – şi traseul parcurs cu troleibuzul, şi materiile de studiu. Principala „achiziţie“ a Norei a fost profesoara Anastasia Ilinicina Pustînţeva, Tusia pe scurt, o adevărată maestră a scenografiei de teatru, care, în opinia ei, reprezenta idealul femeii moderne. Pe Nora o interesa scenografia şi se bucura că fusese exmatriculată, căci altfel ar fi lâncezit încă doi ani în penultima bancă.

Singurul lucru care o amăra era felul cum arăta. E adevărat că nu fusese niciodată mulţumită de înfăţişarea ei, dar acum o întrista cu adevărat. Teatrul însă o făcea să privească viaţa cu alţi ochi. A început să experimenteze un nou look – se machia strident, s-a tuns chilug, a slăbit fără voia ei, dar era încântată. Totuşi obrajii rămăseseră rotunjori, te duceau cu gândul la o poponeaţă rozalie, iar scobiturile de sub pomeţi o făceau picantă. Îşi menaja silueta. Şi-a interzis să mănânce dulciuri şi, în treacăt fie spus, grija asta o va avea toată viaţa, ţinându-şi vorba spusă odată: „nu-mi plac dulciurile“. Şi chiar nu i-au mai plăcut. S-a apucat de fumat – mult, trăgând în piept vârtos, fără să aibă vreo plăcere. Amaliei aproape că-i dădeau lacrimile când arunca mucurile din scrumieră: „Mai bine te apucai de băut, decât de fumat. E puţin spus că fumatul e dăunător, şi unde mai pui că miroase îngrozitor! Cehov zicea că e totuna să săruţi o fumătoare sau să lingi o scrumieră“. Nora n-o lua în seamă, râdea:

— Mamocika! N-o să mă sărut cu Cehov niciodată…

Voia mult să se sărute, îi trebuia o mică victorie în amor, şi dacă aveau să fie mai multe, cu atât mai bine. A scrutat cu privirea rece orizontul şi a văzut că flăcăi erau destui, dar cel mai atrăgător i s-a părut băiatul din anul trei, Jora Beghinski, care, deşi nu semăna la înfăţişare cu Nikita Triogubski, aducea puţin cu el la obiceiuri. Nu! Nu-i trebuia unul ca ăsta! Nu avea de gând să se mai îndrăgostească. Niciodată. De supermeni mai ales. Bărbaţi de calitate medie sau fără nici o calitate erau berechet printre viitorii maşinişti, electricieni şi operatori de sunet. Destul de repede, Nora a obţinut câteva victorii mărunte. N-au costat-o prea mult, îşi dădea seama foarte bine, dar în această perioadă a vieţii, o interesa numai latura tehnică a iubirii, şi exersa noua artă cu orice prilej, cu fiecare partener mai mult sau mai puţin potrivit. Respectul pentru ea ca femeie creştea cu fiecare victorie.

Vitia a nimerit fără să vrea în şirul iubiţilor ei, era o pradă bună ca pâinea caldă. A încăput pe mâna ei când îl ajuta la compunerea despre cartea *Pe Donul liniştit*. Pentru el a fost ceva cu totul nesperat, nu se aştepta să existe pe lume plăceri care să nu aibă nici o legătură cu analiza matematică… De dragul noilor desfătări era gata să sacrifice o parte din timpul preţios dedicat matematicii, fără să mai ţină cont că era în clasa a zecea şi urma să dea examenul de admitere la Facultatea de Matematică-Mecanică – ştacheta era sus chiar şi pentru un olimpic. Au început să se întâlnească păstrând acelaşi regim, dar schimbându-i conţinutul.

Pentru Vitia nu era o joacă – de orice treabă se apuca, o făcea serios, conştiincios şi cu bună-credinţă. În prezenţa lui, Nora nu se mai frământa deloc dacă arată bine sau nu: Vitia nu băga de seamă experimentele făcute pe pielea ei în căutarea frumuseţii, a stilului şi a succesului. A observat doar că nu se tunsese ca femeile…

Prezenţa statornică a lui Vitia – Vituşka, cum îi zicea ea – a eliberat-o într-un fel de grija ce şi-o purta pentru înfăţişarea ei. Nici măcar nu se mai întreba dacă place sau nu bărbaţilor, preocuparea aceasta nu mai era la ordinea zilei. Amândoi erau ocupaţi până peste cap cu şcoala, se vedeau acasă la Nora când aveau puţin timp liber în programul foarte încărcat, totul mergea uns, se simţeau bine împreună. Nu aveau ce să-şi spună, dar nu pentru discuţii se întâlneau!

Aproape de sfârşitul anului şcolar, Norei i-a venit ideea că ar fi comic ca după exmatricularea ei ruşinoasă, să apară la serata absolvenţilor în rochie albă cu voal, în calitate de mireasă a lui Vitia. Ar fi haios! Să-nghită găluşca şulfele bătrâne, să se uite strâmb la Nikita, şi eu să stau şi să privesc scena! Şi i-a propus lui Vitia să se căsătorească – de băşcălie. Ideea nu i s-a părut lui Vitia foarte amuzantă, dar însurătoarea nu avea cum să-i strice planurile de viitor. În plus, ideea lui despre traiul în comun al oamenilor era rezultatul boscorodelilor mamei, tocmai ei i se datora credinţa că relaţiile sexuale în afara căsătoriei sunt aproape o crimă şi, în orice caz, reprezintă o greşeală.

… S-au dus la Starea Civilă şi au depus cererea de căsătorie fără să anunţe pe nimeni.

Le-au primit cererea, dar cu suspiciune. Cu capul aplecat şi cu mâinile încolăcite pe burtă, Nora i-a şoptit funcţionarei că are motive întemeiate să se grăbească. Femeia s-a prins repede – nu era primul caz în practica ei. Înduioşată şi înţelegătoare, femeia a căzut în capcană, le-a explicat cum trebuie să procedeze. Prin strădania Norei, au fost depăşite repede piedicile birocratice în legătură cu vârsta necorespunzătoare a însurăţeilor – a ajutat-o un coleg din anii mari, băiat întreprinzător, care fabrica pe bandă rulantă acte false, adeverinţe, autorizaţii, permise de trecere şi alte documente

necomplicate – şi chiar la începutul lui iunie, noile lor buletine erau garnisite cu ştampila indispensabilă.

Nora a renunţat la rochia albă, închipuindu-şi că la serata absolvenţilor vor veni multe fete îmbrăcate în chip de mirese, cu rochii albe şi voal, şi-a căutat ceva teatral-extravagant.

A apărut la serată cu Vitia de braţ şi a anunţat din prag că sunt căsătoriţi. Era îmbrăcată ca dracu', adică sfida buna-cuviinţă în cel mai înalt grad, arăta ca o cioară printre fetele în rochii de culoare deschisă, semănând cu rochiile de mireasă: purta un şort negru, uzat, şi o bluză neagră transparentă, peste care îşi pusese un corset de atlaz alb cu oase de balenă, împrumutat de la atelierul de costume al teatrului Stanislavski. A avut efectul scontat – i-au trecut fiorii pe profesorii în mintea cărora era încă vie imaginea cu scandalul vechi de doi ani – ce să facă? S-o alunge? S-o lase să dănţuiască la sărbătoarea de care ea singură se privase? Reputaţia Norei de fată desfrânată şi huligancă s-a confirmat.

Numărul de circ – cu căsătoria şi apariţia ei la serată – l-a tulburat cel mai mult pe Grişa. Nici prin cap nu-şi imagina că lui Vitia, taciturnul, îi mersese aşa de bine în dragoste… Trecuse de mult iubirea lui pentru Nora, rămăsese doar cicatricea de la falcă: l-a răscolit serios; cum de nu-i destăinuise Vitia secretul relaţiei cu Nora, doar era singurul lui prieten, de ce-l ţinuse numai pentru el? Ca să nu mai vorbim de căsătorie…

Vitia, considerat de profesori ca o nouă victimă a Norei, n-a observat toaleta ei extravagantă. El ştia una şi bună – aştepta să se sfârşească mai repede ceremonia oficială, să plece împreună acasă la Nora, să încuie uşa şi să se apuce de treaba aceea plăcută, care i se părea uneori mai interesantă decât rezolvarea problemelor de matematică. Nora nu se uita deloc în direcţia unde se afla Nikita Triogubski. El nu îndrăznea să se apropie, nu făcea decât să clipească din ochii lui de berbec cu gene întoarse, fără să priceapă nimic. Pentru el născocise Nora numărul de atracţie cu căsătoria. Din păcate, n-a avut nici o satisfacţie.

Unica apariţie în public a însurăţeilor a fost repede uitată, părinţii lor au aflat abia după doi ani de căsătoria ciudată, care nu se putea numi fictivă, dar nici normală. Varvara Vasilievna şi-a ieşit din fire auzind de fapta reprobabilă a celor doi, nu-i venea să creadă, a rămas vreme îndelungată uluită şi nedumerită, apoi starea asta i-a trecut şi i-a luat locul duşmănia, deşi n-o văzuse în carne şi oase pe nevasta fiului său. Când s-au cunoscut din întâmplare, nu i-a plăcut deloc Nora, şi a lăsat impresia că n-o s-o placă în vecii vecilor. Aflând de căsătoria secretă a fiicei sale, Amalia şi-a desfăcut braţele în semn de mirare şi a zis doar atât: „Ah, Nora! Nu-ţi dai seama ce faci cu toanele tale!“

Vitia o suna rar pe Nora, se vedeau, dar ea îl uita de la o întâlnire la alta. De câteva ori i-a împrumutat unei prietene buletinul cu ştampila de la Starea Civilă, a făcut-o din joacă, dar oricum, statutul de femeie măritată îi asigura liniştea pe care cei din jurul ei n-o aveau.

În al treilea an de când era căsătorită, a început o poveste de dragoste vijelioasă care a durat două săptămâni. I s-a întâmplat pentru prima oară în viaţă să iubească nu un băiat de vârsta ei, ci un bărbat în toată puterea cuvântului, regizor, care trecuse pe la atelierul Tusiei s-o felicite cu ocazia zilei de naştere. În prima seară regizorul se apărase slab, Nora se învârtea ca un titirez în jurul lui, şi el, învăţat cu sâcâielile supărătoare ale femeilor, acceptase din comoditate. Îl atrăseseră dintotdeauna femeile corpolente, cu sânii mari, păr bogat şi picioare zdravene, iar fetişcanele cu picioare subţirele, urechiuşe străvezii, lipite de capul chilug şi gură pofticioasă îl speriau de-a dreptul.

Avuseseră prilejul să petreacă împreună mult timp în mediul actorilor, şi el reuşise să-i ţină piept. Dar în seara aceea obosise, îşi pierduse vigilenţa, băuse şi se predase fără luptă. Nu intra în planurile lui să înceapă o poveste de dragoste moscovită, dar fetişcana nu-l scăpa din mână, şi două săptămâni nu s-au despărţit, au stat nedezlipiţi. Apoi a plecat plin de admiraţie şi recunoştinţă pentru dragostea turbată a Norei, care-i trezise puterile ascunse, destinate, bineînţeles, unui alt scop.

Nora a rămas în Moscova pustie, încercând să cârpească gaura lăsată, mai mare decât ea însăşi. A reieşit că din păţania cu Nikita Triogubski, care părea să-i fie învăţătură de minte, nu învăţase de fapt nimic: era îndrăgostită. Acum ştia însă un lucru: cui pe cui se scoate. Şi-a mobilizat toţi admiratorii, s-a tăvălit cu ei în tot felul de poziţii şi împrejurări, dar al naibii Tenghiz nu se dădea dus şi pace. A sperat atunci că lucrurile se vor aranja de la sine. Nici el, nici ea nu aveau de unde să ştie că povestea lor avea să dureze o viaţă.

În anul acela Nora nu s-a văzut mai deloc cu Vitia. S-au întâlnit din întâmplare la metrou şi relaţia lor a renăscut pentru o vreme. În timpul ăsta, Andrei Ivanovici a divorţat, Amalia a părăsit biroul firmei de construcţii, unde lucra de aproape douăzeci de ani ca desenatoare, şi au plecat să trăiască la ţară, la rezervaţia Prioksko-Terrasnîi. La început veneau mai des la Moscova, pe urmă şi-au construit casa cu toate cele necesare, s-au apucat să crească animale, şi vizitele la Moscova s-au rărit.

Vitia a început să treacă des pe la Nora, câteodată rămânea la ea peste noapte. Varvara Vasilievna se încăpăţâna să-şi duşmănească nora nevăzută, fără ca fata să bănuiască ceva. Purtarea ei o supăra pe soacră – ce fel de relaţii mai erau şi astea? Nu s-ar fi dat în lături să-i spună-n faţă ce gândea, s-o certe după pofta inimii, dar nu se ivea prilejul. Nu s-a ivit prilejul mult timp, foarte mult timp. La drept vorbind, Nora nu i-a dat niciodată ocazia să lămurească lucrurile.

CAPITOLUL 7
Din cufăr
Jurnalul lui Iakov Oseţki
(1911)

1 ianuarie

Azi-dimineaţă m-am trezit destul de devreme, mi-a venit deodată în minte o imagine neobişnuit de clară din copilărie. De acum treisprezece ani. N-am încă şapte ani. Mama învaţă cu mine. În fiecare zi umplu două pagini de scris caligrafic. Stau în sufrageria căsuţei noastre din Rtişcevo (casa proprie), s-a înserat deja. Am transcris o poveste întreagă, şi au mai rămas două pagini libere. Scriu pe ele: Iakov Oseţki, 1 ianuarie 1898. Mama îmi zice că până la 1 ianuarie mai sunt două ceasuri, că e încă decembrie. Îi răspund: „Nu-i nimic, eu oricum mă duc la culcare“.

De dimineaţă au venit slujnica şi un bărbat necunoscut, ne-au urat la mulţi ani şi au aruncat cu secară şi orz. A sosit revista *Viaţă şi artă*, era groasă şi avea multe poze. Apoi a venit Henrik, fratele meu mai mare, ce bucurie! Ce mult ţineam la el pe atunci! De altfel şi acum e cel mai interesant şi mai cultivat din familia noastră. Mama lui a murit la naştere, l-a luat mătuşa, care avea copil de ţâţă, şi l-a alăptat. Aşa a rămas în familia ei. Când tata s-a căsătorit a doua oară cu mama, părinţii mei au vrut să-l ia înapoi, dar mătuşa nu l-a dat. Cât de dor îmi era de el când eram mic! Chiar şi acum îi duc dorul când nu-l văd mult timp. S-a împlinit un an şi jumătate de când a plecat în Germania să înveţe la universitatea Göttingen. Familia lui e înstărită, pe mine tata nu are posibilitatea să mă trimită acolo. Sunt convins însă că voi câştiga cu timpul suficienţi bani pentru studii şi voi pleca în Germania cum a plecat Henrik. La Göttingen sau Marburg.

Ce bine e că am un frate mai mare, deşi îl văd atât de rar… Cu cei mici – e cu totul altă treabă. Sunt minunaţi, dar acum simt că o iubesc pe Iva mai mult decât pe ceilalţi. Şi eu însemn mult pentru ea. Şi asta pentru toată viaţa. Nu mai e un copil, e domnişoară, i-au crescut sâni de femeie, şi se ruşinează. O fiinţă încântătoare. Mi se pare ciudat să mă gândesc că o s-o iubească un bărbat, şi se va petrece o întreagă istorie cu trupul ei, vor urma copiii. Nu ştiu de ce nu-mi face plăcere să mă gândesc la asta. Peste trei săptămâni voi împlini douăzeci de ani şi încă nu mi-e clar dacă sunt un adult sau un adolescent. Mi se pare că sunt cu adevărat matur când mă ocup serios de muzică, sau de matematică, sau citesc cărţi bune, pline de conţinut, dar e suficient să mă aflu în preajma fraţilor mai mici, că mă cobor la mintea lor şi am cinci-şase ani. Ce ne-am distrat ieri, cât ne-am jucat, cât am sărit ca nebunul împreună cu ei, până a căzut Raecika şi i-a curs sânge din nas… Să fie adevărat că o să am şi eu copii, mulţi copii? Dar mai întâi o nevastă – o văd ca prin ceaţă. Îmi pare cunoscută. E puţin probabil să se întâmple repede.

10 ianuarie

Iura mi-a spus ieri că vine Rahmaninov la Kiev. Are două concerte! Pe 21 şi 27 ianuarie! Cel mai important lucru e să fac rost de bilet. Încă nu s-au pus în vânzare biletele, chiar azi dau o fugă la Radeţki, o să-l rog să-i ceară mătuşii lui, e secretară de mulţi ani la Societatea Muzicală, să obţină un

bilet pentru mine – o să stau în genunchi, numai că nu ştiu dacă în faţa lui Radeţki sau în faţa mătuşii lui!

22 ianuarie

Ieri n-am avut putere să scriu. Nici azi nu am. Mereu mi se pare că dispare tot dacă nu notez ce se întâmplă cu mine de la primul minut până la ultimul. N-am trăit într-o asemenea vâltoare ca acum, şi ce-i mai important – am impresia că abia ieri mi-am început viaţa, că până acum au fost doar exerciţii, studii. Game, game!

Mai întâi – Rahmaninov. În prima parte a dirijat orchestra simfonică. Simfonia a doua. N-o ascultasem până atunci. E un geniu al timpurilor moderne. Trebuie ascultat mult, multe lucruri sunt noi pentru mine. Nu era îmbrăcat în frac, aşa cum se cuvine, ci în redingotă. Era tuns scurt, semăna cu un aviator sau cu un savant chimist. Nu cu un artist. Răspândea atâta forţă, încât îţi dădeai seama din prima clipă că e un colos, un gigant! În prima parte a concertului nu ştiam pur şi simplu unde mă aflu – în ceruri? Oriunde, dar nu pe pământ. Locul nu era împărăţia cerurilor, ci a oamenilor, în ce are omenirea mai înălţător. Şi linia melodică are foarte multă forţă. Orientarea e cu totul alta decât la Skriabin şi se potriveşte mai bine cu firea mea. Chiar am simţit cum toate organele mele – inima, plămânii, ficatul – se bucură la sunetele astea. Între altele, am avut bilet la parter, nu unul de treizeci de copeici. Tata mi-a făcut cadou zece ruble de ziua mea. Sunt sigur că Iva i-a spus că-mi doresc să merg la concert. Chit că aş fi stat şi la galerie, sau pe scară. Dar nu, iată-mă la parter. Treaba asta a avut o urmare importantă. Când s-a terminat prima parte a concertului, sala a aplaudat în picioare zece minute. N-am văzut un asemenea succes niciodată. Am ieşit în foaier, publicul era electrizat, auzeam venind din toate părţile cuvinte pline de admiraţie. Pur şi simplu vuia totul! Şi văd deodată în dreptul unei coloane o fată slăbuţă, palidă, gâtul subţire ivindu-i-se ca un lujer alb din gulerul uriaş. O văd dintr-o parte şi brusc o recunosc. Ea! Chiar ea! Cravata mică, albastră, îi iese de sub guler. Aproape că nu-i văd faţa – mă reped la ea: „Ce bucurie! Ştiam c-o să vă întâlnesc, neapărat! Şi la un asemenea concert, la un asemenea concert“! Ea mă priveşte calmă, mirată: „Iertaţi-mă, dar e o greşeală! Nu ne cunoaştem“. „Nu ne cunoaştem, desigur! V-am văzut însă la reprezentaţia cu *Hovanşcina*. Eraţi cu doi studenţi. Dezagreabili!“ Mi-au scăpat asemenea vorbe, eram îngrozit că mi-a ieşit aşa ceva din gură. Ea s-a uitat la mine cu mare uimire, apoi a izbucnit într-un râs minunat de fetiţă, aşa cum râde Ivocika.

— Ce nu v-a plăcut la tineri? Unul mi-e frate, celălalt e prietenul lui bun! Aţi început cunoştinţa noastră într-un mod tare nefericit!

Ea a continuat să zâmbească în timp ce se îndepărta, şi mi-am dat seama că nu e singură, că o însoţeşte o femeie corpolentă, deloc tânără, cu părul cărunt, strâns într-o plasă complicată – arăta ca o adevărată doamnă.

M-am speriat groaznic, mi-am zis că totul se prăbuşeşte dintr-o clipă-n alta, că ea pleacă şi n-o s-o mai întâlnesc niciodată, am apucat-o de mâneca rochiei ca un nebun şi am oprit-o. Nu s-a speriat, mi-a îndepărtat mâna şi mi-a zis că trebuie să urce la balcon şi că-mi doreşte ca partea a doua a concertului să-mi facă şi mai multă plăcere.

S-a spulberat totul, totul – pleacă pentru totdeauna şi gata!

Vă rog mult, vă implor, nu urcaţi la balcon, tata mi-a făcut cadou un bilet la parter, de ziua mea de naştere, înţelegeţi… Vă rog să schimbăm locurile, rândul al cincilea, la mijloc, locul unsprezece.

Ea m-a privit cu înţelegere, a dat din cap compătimitoare: vă rog, nu fiţi îngrijorat, mă mut cu plăcere pe locul dumnevoastră, cu atât mai mult cu cât din locul meu nu numai că nu se vede, dar se şi aude prost. Vă sunt foarte recunoscătoare pentru amabilitate.

I-a făcut semn însoţitoarei sale vorbindu-i în franceză: „Madame Leroux, am întâlnit un cunoscut care mi-a propus să schimbăm biletele, al lui e la parter!“

Fata ţinea neîncrezătoare biletul în mână, părea că ar vrea să i-l dea franţuzoaicei, dar aceasta a ridicat din sprâncene şi, plină de însufleţire, i-a respins mâna zicându-i chiar cu umor ceva în genul – du-te, du-te, Mari… şi vezi dacă nu mai dai peste un cunoscut la parter.

Am schimbat biletele cu fata, am condus-o la locul meu, am plasat-o acolo, şi ea a dat din cap recunoscătoare, dar cu aerul că nu e la cheremul nimănui. Cu siguranţă că e foarte educată – simplitatea purtării ei o întâlneşti numai la oamenii bine educaţi.

M-am urcat la balcon în momentul când Rahmaninov se aşeza la pian. A luat primul acord – şi eu m-am pierdut cu totul, m-am pierdut. Au trecut aproape două zile, am făcut rost de partitură prin Filimonov, clarinetistul, am examinat-o şi o voi studia încă mult timp, dar am rămas cu impresia că prima parte e inaccesibilă. E vorba de începutul „dialogului“ în registru înalt şi mediu, şi sunetele fa în contraoctavă, şi chiar începutul, şi tema plină de forţă, şi intrarea corzilor, a clarinetelor… Concertul avea mult conţinut, fără „cârlige“ de prisos, fără nimic decorativ, numai esenţă! Când s-a terminat partea a doua, a izbucnit pur şi simplu furtuna! Publicul era într-o stare de entuziasm nervos, în vreme ce Rahmaninov era calm şi imperturbabil, gigant, gigant!

Ah, Doamne! Am uitat cu totul de domnişoara minunată. Când ascultătorii, obosiţi de ovaţii, s-au împrăştiat, mi-am amintit de fată, mi-am dat seama că am pierdut-o, că a plecat deja şi n-o s-o mai întâlnesc niciodată. Am zburat realmente pe scări, lumea într-adevăr plecase, m-am repezit la garderobă să-mi iau paltonul, şi, cu toate că magia muzicii nu mă părăsise, simţindu-mă cuprins încă de o bucurie fără margini, eram nefericit că am pierdut ceva ce n-o să mai găsesc în veci. Mi-am luat paltonul îmbrăcându-mă din mers, am pornit în fugă spre ieşire gândindu-mă că, dacă am noroc, o s-o prind din urmă pe scări sau la staţia de tramvai… Am atins cu poala paltonului o femeie aşezată pe bancheta îmbrăcată-n catifea, care îşi încălţa cizmuliţele. M-am scuzat – era chiar ea! Chipul ei torturat de muzică radia de bucurie. Uitase, bineînţeles, de mine, în primul moment nu m-a recunoscut.

Am condus-o acasă – locuieşte pe strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia, la cinci minute de mers pe jos de casa noastră. O cheamă Maria. Maria. Maria.

CAPITOLUL 8
Grădina cu mulţimi
(1958–1974)

Încă din clasa a opta, Grişa Liber şi Vitia Cebotariov au ales cercul de mecanică-matematică. Douăzeci de băieţi şi două fete nimerite din întâmplare acolo duceau o viaţă specială. Vitia se evidenţia chiar şi în această pepinieră de talente selecţionate pe sprânceană. Tot în anul acela, era primul dintre toţi elevii moscoviţi veniţi la olimpiadă şi, culmea, îi învingea şi pe cei din clasa a noua. Un an mai târziu, a fost premiant la prima olimpiadă de matematică de la Bucureşti, e adevărat că a obţinut acolo locul doi. Treaba asta nu l-a întristat, ci l-a umplut de uimire. Era obişnuit să nu aibă egal printre cei de-o seamă cu el. Nu era un îngâmfat, era născut să fie savant, şi rezolvarea unei probleme dificile era pentru el cea mai mare recompensă.

În toamnă, în clasa a noua, Grişa îi aduse o cărticică lui Vitia, care se îmbolnăvise de angină. Era *Teoria mulţimilor* a lui Hausdorf, editată înainte de război, arăta urât, era ferfeniţită, trecuse prin multe mâini şi minţi până să ajungă la Vitia şi să-i schimbe radical viaţa.

Seara, după plecarea lui Grişa şi după ce înghiţi medicamentul şi îşi clăti gâtul, Vitia se tolăni pe divan ca să se uite prin carte înainte să se culce. Grişa îi ceruse să aibă grijă de ea, să n-o mâzgălească. Era o carte preţioasă. O deschise. Nu mai văzuse ceva asemănător. Îi pieri şi somnul, şi angina, şi simţul realităţii. Se simţea dărâmat. Avea senzaţia că se schimbă fizic cu fiecare pagină citită. Rezolva de câţiva ani probleme complicate, luate de ici, de colo, şi avea impresia că se ocupă de matematică, dar abia în noaptea aceea intră în zona matematicii adevărate. Se afla în faţa unei întregi planete de mulţimi miraculoase, atât de variate. De dimineaţă se uită pe fereastră şi observă că lumea nu se schimbase deloc, şi nu-i veni să creadă cum de casele sunt încă în picioare, când în lume există aşa ceva!

Nu citise versurile cunoscute ale lui Mandelştam, dar simţea acelaşi lucru pe care-l descria poetul în cuvinte răscolitoare:

Mă smulg din spaţiul fără margini
În a mulţimilor grădină părăsită,
Şi-arunc în aer tăria din imagini
Şi a temeiurilor îmbinare potrivită.
Şi-al tău manual, eternitate,
Îl citesc singur, fără oameni,
Manual al rădăcinilor nelimitate –
Straniu-ndreptar de leacuri fără pagini.

Într-un cuvânt, el nimerise în aceeaşi grădină. Nu putea să-şi imagineze ceva mai frumos.

În clasa a zecea devenise un matematician în toată puterea cuvântului. Craniul cu partea frontală ceva mai dezvoltată – aşa cum au copiii cu o uşoară hidrocefalie – conţinea creierul în care universul atotcuprinzător era în mişcare, respira, fierbea şi spumega, iar celelalte semnale ale organismului,

senzaţia de foame, de sete şi alte impulsuri naturale, nu făceau decât să perturbe activitatea constantă şi intensă a minţii care-l făcea atât de fericit. Nu-l interesa nimic în afară de matematică, până şi prietenia cu Grişa se vestejise puţin. Ca interlocutor, Grişa încetase să-l mai mulţumească. Mai precis, plăcerea pe care i-o procura muzica matematicii întrecea într-atât toate celelalte bucurii, inclusiv bucuria comunicării, încât respingea tot ce era străin de preocupările lui. Până şi pubertatea o considera un fel de angină, un obstacol, şi-n perioada adolescenţei, când puberii simt acut revoluţia hormonilor, Vitia găsea un mijloc simplu să se descotorosească de asemenea pulsiuni: îşi încărca şi mai mult mintea…

Nora, locuind la periferia acelei lumi care-l interesa pe Vitia, îşi schimbă la momentul oportun statutul de meditator la literatură cu acela de prietenă-parteneră de sex, pregătită să-i accepte bărbăţia ajunsă la maturitate. Ea era copilul nelegitim al revoluţiei sexuale, despre care nu auzise încă nimic – dacă nu punem la socoteală cuvintele îndrăzneţe, dar demodate, ale Marusiei despre deplina emancipare a femeilor, rostite în şoaptă de frica vecinilor…

Vitia îi era recunoscător Norei, fiindcă îl eliberase de jugul hormonilor imediat după primele lor întâlniri scurte, năvalnice. Întâlniri tehnice… Căsătoria din glumă, care avusese loc după terminarea şcolii, nu schimbase nimic în relaţiile lor. Vitia trecea uneori pe la Nora, având o ţintă precisă, dar şi din prietenie. Nora îl suna câteodată: se întâlneau şi, la despărţire, nu stabileau data următoarei întâlniri. Cândva, într-o bună zi… Vitia se dedica matematicii cu trup şi suflet. Nora desena cu o plăcere extraordinară, audia cursurile de istorie a teatrului şi citea mult.

Vitia a intrat la Facultatea de Mecanică-Matematică şi s-a adâncit în studiul teoriei mulţimilor chiar din primul an – un domeniu al matematicii apărut relativ de curând, la jumătatea secolului al XIX-lea, de care erau atraşi mai ales nebunii şi sinucigaşii. Şi l-a înghiţit cu totul pe Vitia. Soarta oamenilor care stăteau în spatele teoremelor, firea şi biografiile lor nu erau cunoscute încă. Câţiva ani mai târziu însă, când s-a tradus în rusă o carte în mai multe volume despre matematică şi istoria ei, scrisă de un colectiv de matematicieni ascunşi sub pseudonimul Nicolas Bourbaki, Vitia a aflat de soarta iniţiatorului întregii orientări, Georg Cantor, originar din Petersburg, creatorul conceptului de infinit actual, filozof, muzician, cercetător al operei lui Shakespeare, care se rătăcise în lumea complicată, creată chiar de el, şi murise la o clinică de boli nervoase din Halle. În urma lui, în afară de cele enumerate mai sus, rămăsese „problema lui Cantor“, adică „ipoteza continuumului“ care, după cum s-au convins matematicienii din generaţiile următoare, nu putea fi nici combătută, nici demonstrată… A aflat Vitia şi despre moartea lui Felix Hausdorf, care se sinucisese în 1942, înainte să fie trimis în lagăr, lăsând urmaşilor spaţiul şi paradoxul Hausdorf, şi, de asemenea, multe alte lucruri privitoare nu atât la matematică, cât la matematicieni.

În decursul anului patru, Vitia a scris lucrarea despre calculul funcţiilor, stârnind entuziasmul şefului de catedră, şi el un personaj exotic.

Conducerea Universităţii, nevoită să ţină cont de meritele deosebite ale şefului de catedră, savant de renume mondial, îi ierta ciudăţeniile, în schimb nu-i ierta nimic lui Vitia, studentul său. Stilul acelor ani era dat de Partidul Comunist, decanatul asculta docil de indicaţiile acestuia. Studenţii erau ţinuţi în frâu – adunări de Comsomol[7], ore de informare politică, sarcini obşteşti. Pe Vitia îl pedepseau din când în când, fiindcă nesocotea regulile impuse, odată nu l-au admis la examen fiindcă nu-şi dăduse proba la sport, altădată era cât pe ce să fie exmatriculat din cauza „istoriei cu cartofii şi

morcovii“.

7. Organizaţie a tineretului sovietic.

În luna septembrie a fiecărui an, studenţii erau trimişi la cules cartofi. Cei mai adaptaţi la condiţiile de viaţă comuniste făceau rost din vreme de certificate medicale. Datorită poziţiei de secretară a Comitetului Femeilor Comuniste, Varvara Vasilievna avea relaţii excelente cu toţi din organizaţia de sector şi era floare la ureche să facă rost de un certificat medical, dar Vitia n-o rugase la timp şi era obligat acum să ducă la îndeplinire sarcina dată de Comsomol.

De data asta, studenţii munceau cu mult entuziasm, fiindcă Dennikov, secretarul organizaţiei de Comsomol din anul lor, le promisese că îi lasă liberi îndată ce dezgroapă toţi cartofii de pe câmpul imens al colhozului. Însufleţiţi la auzul unei asemenea promisiuni, băieţii munciră din zori şi până-n noapte, strânseră recolta în două săptămâni şi câştigară cincisprezece zile de libertate pe gustul lor. Dar Dennikov îşi luă tălpăşiţa când mai era puţin şi se termina recoltatul, îl chemaseră cu treburi urgente la Comsomol, şi cel venit în locul lui, un *parteigenosse*[8], îi anunţă că mai au de strâns morcovii. Imediat începură ploile.

8. Termen ironic pentru „membru de partid“.

Studenţii se văitară ce se văitară şi ieşiră la câmp să strângă morcovii. Nu toţi, plecară câţiva, care aveau principii. Plecă şi Vitia – nu din principiu, ci fiindcă era bolnav. Răcit, cu temperatură mare, se lungi în pat şi se lăsă pradă visărilor legate de matematică. Cu el se întâmplă ceva ce avea să numească la anii maturităţii „vizualizare intuitivă“, încercă chiar să descrie emoţia trăită în universul mulţimilor, ce conexiuni minunate apăreau în felul cum se aranjau în păduri dese sau broderii complicate, în felul cum se mişcau în spaţiu, neavând nici o legătură cu realitatea crudă, unde ceainicul clocotea şi ţiuia, unde gândacii alergaţi de Varvara Vasilievna, cu neputinţă de stârpit, hoinăreau în voie prin bucătărie, şi prin fereastra de la demisol se auzea gâfâitul gazelor de eşapament venit de pe bulevardul Nikitski. Descrierea nu-i reuşi deloc…

Nălucile învăluite-n ceaţă alternau cu o moţăială semiconştientă, în care apărea silueta Norei oferindu-i un fel de obiecte uimitoare pe o tavă din metal lucios, un fel de algoritmi vii, care se mişcau uşor, interacţionau. Vitia simţi nevoia să noteze ideea extrem de elegantă, dar îi lipsea ceva, da, îi mai trebuia ceva… Pe coridorul lung, cu o spărtură strălucitoare la capăt, mergea un bărbat înalt şi ţinea tava pe care o văzuse în mâinile Norei, şi pe tavă erau aşezate aceleaşi fiinţe, erau chiar teoria funcţiilor şi analiza funcţională. Bărbatul se numea Andrei Nikolaevici, şi Vitia simţi că era imperios necesar ca bărbatul să-l observe, dar după o lege arhicunoscută, nu îndrăzni să-l strige, trebuia să aştepte ca Andrei Nikolaevici să-l bage-n seamă. Urmă un fel de întrerupere, şi bărbatul înalt plecă, iar tava cu algoritmii ajunse în mâinile lui Vitia, doar că ei erau morţi, nu se mişcau deloc, şi-l cuprinse groaza…

Zăcu bolnav mult timp, apărură complicaţiile, şi când se întoarse la Universitate, nimeri la adunarea în care îi excludeau din Comsomol pe studenţii fugiţi de la strânsul morcovilor. Soarta lor era hotărâtă: urma, fără doar şi poate, exmatricularea din universitate.

Cazul lui Vitia Cebotariov fu judecat separat: avea certificat medical, dar era datat cu două zile mai târziu, adică după momentul respectiv.

Din punct de vedere logic era vinovat şi nu merita să i se şteargă vina, dar omeneşte vorbind, el

chiar fusese bolnav. Mai exista şi un argument strict medical: cele două zile premergătoare eliberării certificatului puteau să însemne perioada de incubaţie, când simptomele nu erau evidente, dar boala rea îşi făcea de cap în organism.

Date fiind argumentele expuse mai sus, îl mustrară în chip de pedeapsă aspră, în vreme ce restul făptaşilor fură excluşi din Comsomol.

Cât dură adunarea, Vitia încercă să-şi amintească de ce intrase în Comsomol. Evenimentul acesta din biografia lui îi ieşise complet din minte. Pe urmă îşi aminti – o făcuse la insistenţele mamei. Da, Varvara Vasilievna socotise intrarea în Comsomol ca fiind absolut necesară. Era membră de partid, ştia exact ce înseamnă asta, unde anume trebuie să fii ca toţi ceilalţi şi chiar puţin mai bine – ca să nu încalci legile statornicite. Cum nu se împotrivea niciodată la fleacurile susţinute de mama lui, Vitia scrisese în clasa a opta cererea de primire în Comsomol cu aceeaşi uşurinţă cu care avea să scrie doi ani mai târziu cererea la Starea Civilă.

Nu se manifesta ca om al principiilor în lucrurile care nu-l preocupau, dar de data aceasta simţi brusc nedreptatea: toţi fuseseră înşelaţi, fiindcă li se promisese că vor fi liberi imediat ce va fi strânsă recolta de cartofi. Şi nu le dăduseră drumul. Care era vina lor? Că-i crezuseră? Era clar că fuseseră înşelaţi!

— Taci din gură, prostule, ce-ai de gând să faci? îi şopti prietenul său, Slava Berejnoi. Pe noi nu ne ajuţi, iar ţie îţi faci numai rău!

Exact asta urmă – îl excluseră şi pe Vitia. Cele întâmplate îl zguduiră serios. Se întoarse acasă şi se lungi pe divan. Şi nu mai scoase o vorbă. Varvara Vasilievna nu reuşi să-l descoasă, să afle ce se întâmplase, şi pentru depresia lui o învinui pe Nora, soţia-personaj mitologic. La vremea aceea făcuse cunoştinţă cu ea, aşa că pentru o activistă a Comitetului Femeilor Comuniste ca Varvara Vasilievna, nu era greu să obţină numărul de telefon al Norei; o sună, dar nu obţinu un răspuns lămuritor şi ajunse la concluzia că Nora urzeşte ceva pe ascuns.

O săptămână mai târziu, trecu pe la ei Slava Berejnoi, colegul de an al lui Vitia, şi-i explică el totul. Vitia nu stătu la discuţii cu Slava şi rămase mut toată seara. În schimb, Varvara Vasilievna, lămurită bine de tot, se duse la universitate, direct la partid, stătu de vorbă cu şeful organizaţiei pe facultate, discutară în bună înţelegere, ca de la comunist la comunist, şi el judecă omeneşte situaţia: îi era greu femeii singure, văduvă de soldat, să-şi crească fiul… Varvara Vasilievna deformase puţin realitatea şi aşa urâtă: nu prea era văduvă de soldat, şi nici văduvă de tot… Dar spusele ei conţineau un sâmbure de adevăr: Vitia căzuse în depresie. L-a scos pe urmă din starea de deprimare cu ajutorul unor medicamente eficiente, i-au trebuit trei luni pentru asta. Apoi l-au reprimit în Comsomol şi nu l-au exmatriculat din facultate. A intervenit pentru el şi şeful catedrei: bătrânul profesor, sucit şi el, trăsese o sperietură zdravănă, dar nu voia să piardă un student eminent. Chiar aşa s-a exprimat – el e viitorul matematicii sovietice!

L-au păstrat pe Vitia la universitate ca să-şi facă o carieră academică, dar toată povestea l-a traumatizat serios. Pe lângă chiflele cu salam la micul dejun, pe lângă matematică şi apariţiile episodice ale Norei, în viaţa lui au apărut complicaţii cu neputinţă de diagnosticat, despre care nu voia să afle nimic şi nici nu avea chef să le ia în seamă. Nu era imun la asemenea complicaţii, care îi vor pricinui adesea neplăceri în viitor.

Spre deosebire de el, Varvara Vasilievna avea experienţa vieţii şi pricepea bine cum stau

lucrurile, doar nu de pomană lucra la Comitetul Femeilor Comuniste: a făcut rost de un certificat medical cum trebuie de la dispensarul de psihiatrie şi boli nervoase, care atesta că Cebotariov Viktor Stepanovici are accese de psihoză depresivă, dar că-n rest e practic sănătos. Şi strădania ei n-a fost în zadar, cum avea s-o arate pe urmă viaţa.

Şi totul s-a aranjat. Vitia şi-a susţinut cu brio diploma, rămânând la catedră ca doctorand şi pregătindu-se timp de trei ani să-şi susţină teza cu o temă complet nouă – calculul mulţimilor. Tema era de neînţeles pentru unul care nu avea cap de matematician, dar le era inaccesibilă chiar și unora dintre matematicieni. La şedinţa de catedră premergătoare susţinerii doctoratului, profesorul N., reprezentant strălucit al „constructivismului în matematică“, curent inovator, neacceptat de toţi, dar venerat de cei de la catedra de logică matematică, a criticat dur teza, reproşându-i că nu e la curent tocmai cu principiile „constructivismului în matematică“. Vitia nu l-a atacat brutal, a ripostat calm insistând asupra faptului că tocmai obiectele constructivismului, între care şi algoritmii lui dragi, pot fi analizate în limitele logicii şi ale matematicii, acceptate de restul catedrelor. A început o discuţie în contradictoriu, în care teza de doctorat a lui Vitia n-a fost decât un prilej, fiindcă dincolo de problemele ştiinţifice, a scos la lumină relaţii tensionate, de care el habar nu avea. Le asculta cearta şi nu pricepea motivele oponenţilor şi susţinătorilor săi. A vrut să zică ceva, dar nu l-au lăsat să scoată un cuvânt, şi s-a retras în tăcere din amfiteatru.

La catedră cearta s-a prelungit – şedinţa s-a terminat în coadă de peşte. Vitia a urmat drumul obişnuit până la divan şi a zăcut acolo următoarele trei luni.

Varvara Vasilievna a mers şi ea pe drum bătătorit la dispensarul de psihiatrie, a luat medicamentele pentru băiat şi el şi-a revenit încetul cu încetul.

Între timp, s-a scurs în chip fericit anul 1968. Au avut loc evenimente politice care au zguduit lumea, dar el nu le-a băgat în seamă. Slava Berejnoi, prietenul său, trecând uneori pe la el ca să discute problemele care-i frământau pe toţi şi remarcând cât de neştiutor este în ale politicii, i-a zis odată:

— Eşti exact ca Luzin!

Vitia a tresărit imediat, îl preţuia mult pe Luzin ca matematician:

— La ce te referi? Ce-are asta cu Luzin?

Atunci Slava i-a redat cu cuvintele lui anecdota spusă de profesorul Melnikov la curs: după război, marele Luzin le-a zis studenţilor la seminar că în anul 1917 a avut loc cel mai mare eveniment din viaţa lui – a început să se ocupe de seriile trigonometrice…

— Şi ce a mai zis Luzin pe urmă? s-a interesat Vitia, fiindcă îl preţuia mult şi pe Melnikov.

Candoarea prietenului său l-a uluit pe Slava:

— Nimic! Anul 1917 a rămas întipărit în mintea oamenilor pentru un alt eveniment!

— Care? s-a interesat Vitia.

Slava a dat din mână dezarmat:

— În 1917 a avut loc Revoluţia din Octombrie, Vitia!

— A-a-a, desigur…

La două săptămâni după încheierea nefericită a examenului premergător susţinerii doctoratului, conducătorul lucrării lui Vitia, şi în acelaşi timp şeful catedrei, se arătă binevoitor faţă de studentul lui şi se duse personal acasă la el. În vremea asta Vitia se lupta cu trauma psihică, încercând să-i vină

de hac, şi se gândea „la viitor“. Cele două observaţii critice ale oponentului său, demolatorul tezei de doctorat, privitoare la lema 2.2 şi teorema 6.4, conţineau o idee care începuse să nu-i dea pace. Recunoscuse şi el că teza avea dacă nu unele defecte, atunci nişte neclarităţi, se îngrijorase şi se avântase în hăţişul mulţimilor extrem de sprintene şi de stufoase, depăşind limitele sărmanului univers tridimensional.

Şeful catedrei petrecu două ceasuri în subsolul din Nikitskie Vorota şi plecă mâhnit, convins fiind că elevul lui părăsise realitatea matematicii, aşa cum o înţelegea el, şi pătrunsese în zona unde piereau cei cu intelectul deteriorat serios. Era un risc profesional pentru matematicieni, şi profesorul fusese de două ori în viaţă martorul unor asemenea dereglări dramatice. Mare necaz. Băiat capabil, poate chiar genial, a terminat aspirantura, refuză să-şi susţină examenul final… A rămas fără serviciu. Fără bani să trăiască. Cum să-l ajute? N-ai cum să-l ajuţi.

De data asta însă profesorul se înşela. O jumătate de an şi-a „înfipt“ Vitia colţii în teoremele inaccesibile, o adevărată barieră pentru el, şi a ieşit pe neaşteptate din starea psihică rea printr-un adevărat miracol. S-a aşezat şi a scris un articol, după care a sunat-o pe Nora. Ea l-a primit distrată, părea că-l uitase, dar s-a arătat bucuroasă. A rămas trei zile la ea, şi o umbră de tandreţe a apărut pentru o clipă în relaţia lor. Când a dat să plece, Vitia i-a spus Norei:

— Poate că ne căsătorim de-a binelea, ce zici?

— Unde mai departe de atât? a izbucnit în râs Nora. Oricum suntem căsătoriţi. Vrei să locuim împreună? La tine?

— Nu, asta nu! a evaluat realist situaţia Vitia, imaginându-şi cum ar trăi Varvara Vasilievna împreună cu Nora. Dacă s-ar putea la tine.

— La mine? Nu, scuză-mă…

Nora era înconjurată de tot felul de oameni: pictori, artişti, oameni de teatru pe jumătate sau pe sfert, talentaţi, interesanţi, demonstrându-şi talentele în fel şi chip, dar nu exista printre ei nici măcar unul excepţional, care să nu fie banal sau superficial chiar şi într-o mică măsură. Toţi voiau să fie geniali. Dar nu erau! Vitia semăna mai mult decât toţi cu un geniu, de asta era sigură Nora încă din şcoală. Şi nu-i trebuiau dovezi. Dar nu avea chef să-l ţină în casă!

Pe Vitia îl preţuiau câţiva prieteni matematicieni. Prietenul pe vecie Grişa Liber, Slava Berejnoi. De ce să aibă nevoie de mai mulţi? Emoţional, Vitia era un handicapat; în plus, era inapt pentru discuţii pe teme generale, aşa că era sortit să se împrietenească numai cu matematicieni.

Tocmai Slava Berejnoi, exmatriculat de la universitate din cauza păţaniei cu morcovii, absolvent al secţiei serale de informatică, atras de programarea pe calculator aflată la început de drum, tocmai el i-a găsit un post la Centrul de Calcul. Slujba era pe placul lui Vitia. Avea paşi de făcut de la teoria algoritmilor la programare. Matematica nu-i folosea în practică la nimic, era doar un minunat joc al minţii, dar acum algoritmii trecuţi într-un limbaj artificial, simplu şi logic, duceau la rezolvarea unor probleme foarte diferite, care, de fapt, nu aveau legătură cu matematica.

Conducerea îl aprecia, Slava se mândrea cu succesele lui mai mult decât cu ale sale, iar Vitia primea pentru prima dată în viaţă salariu lună de lună, pe care îl cheltuia pe cărţi de matematică şi bomboane scumpe. Era ahtiat după dulciuri, ba mai mult, era dependent de ele – nu putea trăi fără dulciuri.

Slujba îi lăsa destul timp liber. S-a îndepărtat puţin de sarcinile impuse de statutul de programator,

a rezolvat câteva probleme care, în parte, erau opera lui, şi chiar a scris două articole pentru o revistă de ştiinţă. Dar pe unul dintre ele, considerat de Vitia o mare reuşită, i l-au trimis înapoi cu aviz negativ, pe un ton lipsit de politeţe, încât el s-a simţit jignit şi a retras ambele articole. Primind refuzul ca pe o ofensă nemeritată, a cumpănit lucrurile şi a trimis articolele prin poştă la o revistă americană de matematică. Abia după un an a aflat că îi fuseseră publicate.

Din cauză că era extrem de cinstit, a avut un conflict serios cu şeful Centrului de Calcul, Bogdanov. După criteriile din vremea aceea, directorul era un om foarte cumsecade, dar carierist. Cu puţin timp înainte, primise o distincţie misterioasă din partea guvernului – a oprit o parte din activitatea Centrului de Calcul pe teme militare, ţinută sub cheie, şi a separat de restul sarcinilor un proiect nou, care trebuia să lase Occidentul cu gura căscată. Nu să-l ajungă, ci să-l întreacă…

Bogdanov figura ca şef al proiectului doar cu numele, dar nu participa deloc la elaborarea lui. Şi nici nu avea cum să participe, fiindcă nu pricepea mai nimic din programare. Era om de partid, nu om de ştiinţă, şi compensa lipsa pregătirii ştiinţifice înscriindu-şi numele pe lista colectivului de autori.

Cinci oameni lucrau la proiect, şeful proiectului era Vitia, cu statut de cercetător principal, iar Amaiak Sargsian, student-diplomat, era cercetător cu statut inferior. Trebuie spus că avea o minte bine mobilată.

Vitia nu ştia prea multe despre treburile administrative ale Centrului de Calcul. Computerul reprezenta pentru el cel mai solid edificiu, înţesat cu cartele perforate şi cu fete care le mutau dintr-o parte în alta, aşa că activitatea de programare includea şi consumul de energie al colaboratoarelor, ţăcănind pe tocuri înalte de la un etaj la altul. Vitia habar nu avea că mai exista un nivel care supraveghea relaţiile dintre oameni. La un moment dat, când au trebuit să trimită conducerii programul spre avizare, Vitia a remarcat că numele studentului mintos Sargsian nu figurează printre colaboratori, deşi îl ajutase mult, mai ales în faza de iniţiere a proiectului.

S-a dus în audienţă la Bogdanov. Poate că dacă ar fi fost mai diplomat, lucrurile ar fi ieşit altfel. Dar Vitia a început discuţia afirmând că i se pare nedrept ca Bogdanov să figureze primul pe lista autorilor, deşi nu are o privire de ansamblu asupra calităţilor şi lipsurilor programului, în vreme ce Sargsian a participat la elaborarea lui punând mult suflet în muncă. Bogdanov i-a răspuns sec că o să lămurească el chestiunea.

După întrevederea cu Bogdanov, Vitia n-a mai putut ajunge la el. S-a dus zilnic să ceară o audienţă, dar fără rezultat, până într-o zi, când secretara i-a şoptit să înceteze să mai vină că nu-i foloseşte la nimic. Vitia a dat buzna în birou şi a făcut un scandal în toată regula. A strigat chiar ceva în legătură cu nişte interese de stat pe care şeful nu le are în vedere. L-au izgonit urgent pe bietul Amaiak de la Centrul de Calcul. Nu i-au dat răgazul să-şi susţină lucrarea de diplomă, şi de scris una nouă el n-a mai reuşit să scrie, fiind prea meticulos şi conştiincios. Dorinţa lui Vitia de a face dreptate i-a adus multe necazuri lui Amaiak, dar i-a întărit credinţa în oameni.

După o lună şi jumătate, Vitia s-a trezit fără serviciu. Era profund nedumerit şi deprimat. Nu pentru că fusese radiat din lista autorilor programului, ci fiindcă nu pricepea nimic din toată această manevră odioasă.

Zăcea în pat fără să scoată un cuvânt, nici prin cap nu-i trecea să-şi caute o nouă slujbă, iar la întrebările mamei abia dacă răspundea. Continuând să tragă nădejde că fiul ei era un geniu, a început să aibă îndoieli în privinţa viitorului remarcabil al lui Vitia, aşa cum îi prezisese bătrânul psihiatru

înainte să moară. Unde era viitorul ăsta?

Pe Vitia nu-l frământa defel talentul lui deosebit. Dat afară de la Centrul de Calcul, continua din inerţie să inventeze programe. Stând o vreme culcat pe divan, îşi dădu seama că vechiul program poate fi îmbunătăţit. Se apucă să-l modifice fără să aibă cui să-l prezinte. Dar aşa fusese programat organismul lui, creierul său nu putea trăi fără muncă intelectuală, așa cum corpul omului normal nu poate trăi fără hrană. S-ar fi bucurat să se ocupe de altceva, dar nu putea. Se cufundă tot mai adânc într-o depresie insomniacă, până în momentul când Varvara Vasilievna înţelese că trebuie să-l ducă la doctor. Era aceeaşi capcană în care căzuse şi înainte să-şi susţină lucrarea de doctorat, când avusese mare ghinion.

Primăvara era rece şi ploioasă, aducea a toamnă. Tenghiz plecase, ca întotdeauna, pentru totdeauna. Nora se pregătea să înceapă o nouă viaţă. Îl sună pe Vitia şi-l invită la ea. El îşi făcu apariţia imediat. În timp ce mânca o pereche de crenvurşti, îi povesti Norei cât de ticălos fusese şeful lui. Îi explică prin ce se deosebea programul nou de cel vechi. Nora îl ascultă puţin şi schimbă vorba îndemnându-l în dormitor.

Vitia îşi îndeplini conştiincios datoria. Şi începu noua viaţă: cu sarcina Norei şi cu depresia lui Vitia.

Iurik s-a născut la începutul anului 1975.

CAPITOLUL 9
În vizită
(1975–1976)

Toată toamna până la începutul iernii, Andrei Ivanovici zăcuse bolnav de o pneumonie gravă, şi Amalia Aleksandrovna îl veghease fără întrerupere până se înzdrăvenise de tot. Din cauza asta, se întâmplă ca tocmai Henrik, tatăl Norei, să fie prima rudă care veni să-l vadă pe băieţaşul nou apărut. Aşa a fost să fie. A venit cu nevasta, blânda şi vorbăreaţa Irina, cu cadouri şi dulciuri. Părinţii ei îi aleseseră cel mai nepotrivit nume. Nora îşi închipuia că numele Irina se potrivea unei femei zvelte, bine făcute, picante, în vreme ce ea arăta umflată ca o ursoaică, cu nasul turtit şi cu o guşă lată şi flască în loc de bărbie. Ar fi fost mai bine s-o cheme Domna sau Havronia, se gândi Nora…

Cadourile însă erau tocmai bune – un leagăn suspendat şi un urs mare şi simpatic în urâţenia lui, semănând puţin cu Irina. Că tot veni vorba, Iurik l-a îndrăgit mult, şi la doi ani avea să-l numească „usu dag“, unele dintre primele lui cuvinte.

Tatăl obişnuia să-i aducă Norei cadouri total inutile – ba o cutie cu forme de copt prea mici, ba un set de cuţite prea mari, bune pentru măcelarii din piaţă, ba odată îi dăruise nitam-nisam o căciulă scumpă din blană de vulpe argintie, pe care Nora o dusese imediat la teatru.

Mâncarea adusă de la restaurantul Praga era gustoasă, ca de obicei. Şi bunica Marusia se delecta pe vremuri cu ea şi îşi trata nepoata cu *vol-au-vent* cu ficat sau cu peşte în aspic, strălucind sub gelatina transparentă ca sub gheaţă. Irina vru tare mult să strângă în braţe copilul, dar observând privirea rece a Norei, îşi retrase mâinile şi-l alintă de departe scoţând sunete nearticulate, ca un gângurit. Iurik o privea uimit, şi Nora se bucură în sinea ei: „E copilul meu. Înţelege tot!“

Henrik nu dori să atingă băiatul, dar îl cercetă îndelung şi zise numai de bine:

— Seamănă în partea noastră, cap rotund, urechi mari… Nu-i buzat, are guriţa mică!

Puţin amărâtă, Nora fu nevoită să recunoască asemănarea. Era cât se poate de evident că băiatul avea ceva din trăsăturile lui Henrik.

Amalia apăru după o lună şi jumătate, împreună cu Andrei Ivanovici, bineînţeles. Din prag, fără să-şi scoată paltonul, o îmbrăţişă pe Nora şi imediat izbucni în plâns:

— Iartă-ne, fetiţo! Iartă-ne! N-am reuşit să venim mai devreme! Înţelegi cum au stat lucrurile, fetiţa mea deşteaptă!

Nora înţelegea totul. Înţelesese totul de când Andrei Ivanovici apăruse în viaţa Amaliei, deşi avea pe atunci zece ani neîmpliniţi. Când venise pentru prima oară în casa lor, Norei i se păruse că-i cunoştea chipul. Şi-l întipărise în minte atunci când el le urmărea, pe ea şi pe mama, în timp ce se plimbau pe bulevardul Nikitski, când avusese o criză de apendicită şi o dusese la spitalul Filatov, sau când le întâmpina la ieşirea de la teatru, mergând ca umbra în urma lor, ca să petreacă douăzeci de minute miraculoase cu iubita lui Amalia – din când în când mama întorcea capul cu fereală şi zâmbea; de dragul privirii ei, el pleca de acasă trăgând o minciună nevestei şi alerga mâncând pământul ca să ajungă la terminarea spectacolului… Care iubit era în stare de aşa ceva?

Nora a crescut nutrind o mulţime de sentimente faţă de bărbatul uscăţiv, aspru – gelozie, enervare

surdă, admiraţie, dragoste sfielnică… El stătea acum în spatele mamei având înfăţişarea de ocrotitor al ei dintotdeauna, gata să-i ia apărarea, să pareze orice atac, să-i înlăture pe toţi cei care o ofensau. Chiar şi când o îmbrăţişă pe Amalia, Nora nu reuşi să scape de sentimentul că mama îşi trăda unica fiică. Amalia era atât de îndrăgostită de Andrei, încât lovea dureros în cealaltă dragoste – dragostea pentru fiica ei.

Şi uite-o că plânge acum. Asta înseamnă că-şi dă seama… Nu era bine deloc: nu apăruse nici în ultimele săptămâni de sarcină ale Norei, nici la naştere, nici măcar în primele zile când venise cu copilaşul acasă. Socoteala asta o avea Nora în mintea ei şi acum, când îşi mângâia mama pe spinarea protejată de postavul gros. Andrei Ivanovici stătea în spatele mamei cu o mutră vinovată. Cât timp fusese bolnav, o îndemnase pe Amalia lui să plece la Moscova, dar ea nu voise în ruptul capului să-l lase singur, bolnav, la ţară… Şi acum ea o copleşea pe Nora cu lacrimi, iar Nora o mângâia pe căciula tricotată şi o compătimea, o invidia şi îşi zicea că e mai tare decât mama ei, fiindcă nu-i venea să plângă…

Nora dădu s-o ajute să-şi dezbrace paltonul, dar Andrei Ivanovici se repezi şi i-l smulse din mână, îi desfăcu cataramele ghetelor aşezat pe vine şi-i puse papucii de casă. În timpul ăsta, Amalia îi mângâia capul înclinat, netezindu-i părul rar. Mâinile lui alunecaseră în sus mângâindu-i genunchii – observă Nora cu coada ochiului.

În asemenea clipe, Nora simţea că ia foc văzându-i cum se giugiulesc lipsiţi de orice bună-cuviinţă. O irita faptul că se simţeau atraşi unul de altul, deşi nu mai erau tineri, o supăra iubirea lor pasionată.

„Sunt invidioasă – îşi zise Nora stăpânindu-se să nu răbufnească. Ruşine.“

Era necruţătoare cu toţi. Şi cu ea însăşi.

Mama îşi şterse lacrimile cu dosul palmei:

— Hai, arată-ne nepoţelul!

Nora deschise larg uşa: din prag se vedeau pătuţul alb şi copilaşul stând pe burtă, cu faţa la cei care intrau.

— Dumnezeule! exclamă Amalia. Ce mândreţe de copil!

Şi-l ridică din pătuţ cu îndemânare, îl strânse la piept, începu să-l miroasă şi să-l bată uşurel pe spate.

— O dulceaţă de copil, Nora! După ce termini cu alăptatul, îl luăm la noi! Aşa-i, Andrei? De ce nu? Aer curat, lapte de capră, fructe de pădure, merii tineri au început să rodească… porni ea să înşire, dar se întrerupse aşteptând reacţia Norei. Uite că am trăit să ne vedem şi nepoţii, Andriuşenka!

Andrei Ivanovici nu era vorbăreţ din fire, în plus, era bâlbâit. Doar cu iubita lui Amalia nu se bâlbâia. Ea îi dădu copilul să-l ţină, el îl luă cu o mână şi cu cealaltă îi cuprinse umerii nevestei.

Da, n-au îmbătrânit încă. Arată cam de patruzeci de ani… Ciudat bărbat, atrăgător, bărbat în toată regula, şi roşeşte, o pot înţelege pe mama, da, o pereche… cum s-au aruncat unul în braţele celuilalt. Exact cum ni s-a întâmplat nouă, mie şi lui Tenghiz. Numai că Tenghiz nu-i Andrei, e făcut din alt aluat. Ăsta pare tânăr, are părul de culoare deschisă, nu i se văd firele albe. În schimb Tenghiz a încărunţit de timpuriu şi îmbătrâneşte de timpuriu. Andrei Ivanovici arată mai tînăr ca Tenghiz, deşi e mai mare decât el cu douăzeci de ani. Amândoi sunt de la ţară, au crescut în contact cu pământul.

Stăteau toţi trei alcătuind un grup statuar – mama, Andrei şi Iurik, amândoi adulţii cu faţa întoarsă

spre băieţel. Poate că vara o să-l trimită la ei, când o mai creşte.

Era pentru prima oară când Nora accepta ideea de a-şi lăsa copilul în seama mamei. În clipa aceea îşi aminti ceva ce uitase demult: ce bună prietenă fusese mama, ce veselă şi comunicativă fusese cu ea – glumeaţă, exuberantă, toate fetiţele o invidiau. Era cea mai bună prietenă a ei. Pe urmă a fost Marusia, dar în alt sens… Deşi băieţelul ar avea nevoie de un bărbat… Şi Andrei Ivanovici e potrivit: soldat, pădurar, e îndemânatic, poate construi o izbă, poate săpa o fântână… Da, băiatului îi trebuie un tată. Sau măcar un bărbat în casă… Nu, nu Vitia, totuşi…

După ce plecară, Nora făcu câteva schiţe cu creionul. Foarte reuşite. În vreme ce-i desena din memorie, îşi dădu seama că ei se cunoscuseră de tineri, erau puţin mai în vârstă decât ea acum. Treizeci şi opt de ani? Treizeci şi nouă? Ar fi putut avea un copil. Ceva nu s-a potrivit: la început Amalia stătuse în cumpănă, cum să nască fără un soţ? Durase mult până să divorţeze Andrei, aşteptase să-i crească copiii. Copiii au crescut, n-au mai vrut să-l vadă după divorţ, nu i-au iertat trădarea… Şi acum poftim, vor să se agaţe de Iurik. Nora simţi cum o cuprinde gelozia: nu-mi dau copilul. Şi din nou se dojeni – nu-i bine ce gândeşti, Nora, ăsta-i egoism. Copilul are nevoie de iubirea oamenilor. Lasă-i să-l iubească.

Iurik îşi cunoscu ultimele rudele apropiate când împlini un an. Vitia se pregăti îndelung pentru întâlnirea cu fiul său. Mai întâi se obişnui cu ideea că Nora a născut un copil şi că băieţelul e fiul lui. Îi venise greu să ia de bună naşterea lui, în parte, fiindcă fusese cufundat în depresie în timpul cât fătul se transforma dintr-un pumn de celule într-un ghemotoc, se întindea şi se lungea, crescându-i ţesuturi noi şi rudimente de organe. Când burta Norei căpătase o rotunjime convingătoare, ea îşi înştiinţase soţul despre apropiata venire pe lume a copilului. La aflarea veştii, Vitia protestase vehement în sinea lui – se opusese categoric. Îşi vedea propria viaţă ca pe o constrângere, ca pe un chin, şi nu voia să aducă pe lume încă o fiinţă chinuită asemenea lui. În plus, avea şi o exigenţă morală: cum de Nora se hotărâse să facă un asemenea pas fără să-l prevină?! Avea perfectă dreptate, dar Norei nici prin gând nu-i trecea să trateze serios pretenţia lui. Ea voia să scape de iubirea chinuitoare pentru Tenghiz şi, pe deasupra, sterilă în sens biologic – i se părea că naşterea unui copil era o soluţie raţională, şi Vitia nu era luat în calcul. Nici măcar nu-l socotea ca fiind tatăl adevărat al copilului… Tatăl biologic.

Vitia s-a simţit ofensat. Era singura emoţie încercată de el în tot timpul cât a durat relaţia lor. A trecut printr-un an foarte greu pentru el. A stat internat trei luni la spitalul de psihiatrie, l-au vindecat puţin, a ieşit de acolo ceva mai comunicativ, gras peste măsură, dar, după cum spuneau doctorii, îl păştea un episod acut al bolii.

Telefonul Norei, invitându-l la ziua de naştere a lui Iurik, îl luă prin surprindere şi se zăpăci într-atât, încât o informă despre invitaţie pe maică-sa. Varvara Vasilievna, nutrind sentimente complicate, gândind numai de rău despre „aşa-zisa soţie“, îşi făuri propria sa versiune: Nora a făcut copilul cu un alt bărbat şi vrea acum ca Vitia să-l hrănească. Şi nici mai mult, nici mai puţin, îşi exprimă dorinţa să-l însoţească pe Vitia ca să-l vadă pe „aşa-zisul nepot“.

Lui Vitia nu-i conveni versiunea mamei, dar merseră împreună la prima întâlnire cu Iurik.

El nu era în stare să mintă, în mintea lui nepervertită, întrecând în multe privinţe posibilităţile intelectuale ale oamenilor obişnuiţi, nu încăpeau câteva lucruri simple – minciuna, viclenia şi interesele meschine.

Nora se pregăti pentru vizita soţului şi a soacrei: spălă podelele, cumpără un tort „Praga“, preferatul lui Vitia, îl îmbrăcă pe Iurik cu pantalonaşii de catifea, croiţi din pantalonii ei vechi. Varvara Vasilievna stătu mult timp în cumpănă dacă merita sau nu să se ducă la „vedere“, dacă era bine sau rău pentru Vitia. Îşi dădu în cărţi şi-i ieşi pasienţa – da, să meargă.

Nora, prevenită că Vitia va veni cu mama, nu se aştepta la nimic bun, dar socotea vizita ca pe o mare victorie a indiferenţei ei repurtată împotriva bietei Varvara, care o duşmănea de atâţia ani de zile.

Ei apărură cu întârziere de o oră. Iurik stătea în uşa camerei lui şi se clătina puţin încercând să păşească în direcţia oaspeţilor. Vitia ocupa tot golul uşii, aşa că Varvara Vasilievna abia reuşea să vadă ceva dintr-o parte. Înfăţişarea lui Vitia o impresionă puternic pe Nora: faţă palidă şi aproape imobilă, obezitate nesănătoasă, mişcări stinghere… Îi plângea de milă în sufletul ei: sărmanul, e chiar bolnav… Îngrozitor… Nu cumva am şi eu vreo vină? Ea, ca şi biata Varvara, respinsese mulţi ani ideea că Vitia era bolnav psihic, dar acum boala era cât se poate de evidentă.

— Hai să facem cunoştinţă, zise cu vorbă tărăgănată Vitia şi întinse mâna mare şi grăsulie. Iurik începu să plângă – nu mai văzuse aşa mâini mari şi aşa nişte uriaşi. Vitia se sperie nu mai puţin decât Iurik şi se dădu îndărăt. Varvara îi veni în ajutor – îi întinse băiatului o maşină roşie de pompieri. Nora nu-i cumpărase până acum nici un fel de maşinuţe, era prima în viaţa lui şi era atât de frumoasă. Se minună în sinea ei – nu se aştepta de la soacră să facă o alegere atât de potrivită.

Iurik se consolă pe dată. Apucă maşina, o lovi de podea şi-i văzu imediat roţile frumoase din metal. Le învârti şi încercă să şi le bage în gură. Varvara tresări:

— Le bagă-n gură, Nora!

— Nu-i nimic, o linişti Nora, îi apar dinţii. Îl mănâncă tot timpul gingiile. Să-l lăsăm să se obişnuiască, pe urmă vine singur la dumneavoastră. Ceai? Cafea?

Varvara avu prilejul să cerceteze pe rând camerele din apartamentul nurorii ei. Locuinţa i se păru murdară, dar foarte civilizată. Îşi văzuse nora doar de două-trei ori şi-i lăsase impresia că era săracă. Dar acum înţelese că venea dintr-o familie mai degrabă înstărită… Soacra făcea mereu diferenţa între prostime şi boieri… Ceaiul fu servit nu în bucătărie, ci în camera care semăna cu o sufragerie, avea o masă ovală şi un bufet încuiat. Unul adevărat, nu din acelea ceheşti. Ceştile din porţelan şi linguriţele de argint erau de pe vremuri, tortul mutat din cutia de carton pe platoul rotund avea alături o paletă specială. În camera vecină, micuţul Iurik lovea cu maşina în podea şi vorbea încântat pe limba lui.

Cei mari beau şi mâncau. Nora puse a doua bucată de tort în farfuria lui Vitia. El o mâncă apatic, destul de grăbit. Nora îl luă de mână pe Iurik şi-l aduse la masă. Băieţelul se uită cu teamă la Vitia, dar el nu-i dădu nici o atenţie. Varvara se enervă – făcuse greşeala să-l însoţească, nu trebuia să vină aici. Nici pe Vitia nu trebuia să-l lase să vină. Sperase însă că micuţul va face o breşă în apatia lui, atât de dureroasă pentru ea. În zadar, în zadar!

Probabil că era pentru prima oară când Nora gândea la fel ca soacra ei. Cât de mult se schimbase! E un geniu, bineînţeles, dar un geniu bolnav. Trebuie să recunoască asta. Ce garanţie să aibă ea că băieţelul va moşteni genialitatea lui, şi nu boala? Ce era să facă: nu reuşise cu Tenghiz, în schimb cu Vitia îi reuşise cât ai bate din palme, fără antrenament îndelungat. În timpul ăsta, Iurik îşi manifestă interesul pentru gheata lui Vitia şi încercă s-o calce cu maşina. Varvara îndepărtă farfuria din faţa lui Vitia. El nu-i pricepu gestul.

Varvara se pregăti de plecare, îi mulţumi Norei, îl lăudă pe Iurik:
— Ce băieţel minunat!
Aflată deja pe scări, repetă de data asta pentru fiul ei:
— Băieţel minunat. Păcat că nu-i al nostru.
— În ce sens? o rugă Vitia să-i explice.
— Băieţelul minunat e al Norei, nu al tău.
Vitia o întrebă după o lungă pauză:
— Care-i diferenţa, mamă?
Varvara se opri uimită:
— Cum vine asta – care-i diferenţa?
— Teoretic, nu văd nici o diferenţă. Practic – sunt câteva metode de stabilire a paternităţii.
Şi nu mai scoase nici o vorbă până acasă. Intrând în casă, zise doar trei cuvinte:
— Tortul a fost bun.

CAPITOLUL 10
Fröbelicika
(1907–1910)

Marusia nu se mai uita în urmă, i se şterseseră din minte cei doi ani deprimanţi, petrecuţi în atelierul tatălui său ceasornicar, citind haotic tot ce-i pica în mână, tânjind în aşteptarea vieţii adevărate care nu mai începea odată. Şi care, în sfârşit, începuse. Acum se scula devreme, se ocupa de igiena personală, se spăla cu apă rece după metoda elveţiană şi alerga la serviciu îmbrăcată într-o rochie ce aducea cu uniforma surorii medicale, purtată de toţi angajaţii de la grădiniţa de copii ale căror mame primeau un amărât de salariu… Înfiinţaseră şi susţineau financiar adăpostul de zi nişte doamne binevoitoare, majoritatea vârstnice, soţii sau fiice ale unor oameni înstăriţi, care exploatau munca acestor femei nenorocite. Directoarea adăpostului era *madame* Leroux, trimisă de bunul Dumnezeu să aibă grijă de copiii proletarilor şi să amelioreze soarta Marusiei. Fata alerga la grădiniţă mâncând pământul, fiindcă trebuia să întâmpine copiii aduşi la şapte dimineaţa. Şi asta nu era tot. La ora unu termina lecţia de muzică la grupa mică, îşi mânca supa cu pâine la cantina salariaţilor şi alerga la cursurile Şcolii Superioare Fröbel.

Fusese primită la cursuri numai cu sprijinul doamnei Leroux, *madame* Jaklina Osipovna, cum o numeau colegii pe elveţiancă. Era o persoană însemnată, trimisă de Societatea Fröbel să pună treaba pe picioare la Kiev; lucrase cu sârguinţă, nu ştiuse ce-i oboseala, şi obţinuse oarece stimă din partea guvernatorului şi a nevestei sale. Marusia a luat examenele fără să strălucească în vreun fel, dar suficient cât să treacă. Majoritatea cursantelor erau absolvente de gimnaziu, şi Marusiei îi era greu să concureze cu ele. De fapt, nu era vorba de nici o concurenţă – îi acceptau practic pe toţi doritorii care puteau să plătească pentru studii. Banii nu erau puţini – cinci sute de ruble pe an. Fratele ei Mark i-a trimis suma necesară. Banii au făcut cale lungă, au parcurs un drum complicat cu poşta „evreiască“, cum se spune – nişte prieteni ai rudelor sau nişte rude ale prietenilor i-au adus cam târziu, tocmai când Marusia se săturase să-şi plângă sărăcia şi soarta nefericită. Cum i-a primit, s-a dus în aceeaşi zi la casiera Societăţii Fröbel, Varvara Mihailovna Bulgakova, care a fost amabilă şi i-a acceptat suma, deşi cursurile începuseră de ceva vreme.

Varvara Mihailovna era femeie înţelegătoare, rămasă văduvă, cu copii şi doi nepoţi, cu o pensie nenorocită după soţ; nu obosea să le spună mereu copiilor săi, printre care se număra şi viitorul scriitor: n-o să vă las nimic moştenire, dar singurul lucru pe care vi-l dau e învăţătura. Fusese silită să primească postul de casier nu numai din considerente de ordin superior – să dezvolte învăţământul pentru fete – ci şi din considerente materiale.

Marusia nu mai avea acum nici un motiv să-i invidieze nici pe fratele ei Mihail de la Petersburg cu succesele lui, nici pe Ivan Belousov, izgonit de la Facultatea de Istorie-Filologie, care se dedicase cu totul mişcării revoluţionare clandestine. Primise de la el nişte sfaturi, pe jumătate aluzii, pe jumătate propuneri, să urmeze singura cale justă, dar nu se lăsase ademenită. Obţinuse exact ce-şi dorise – posibilitatea de a învăţa.

Cu o sănătate mereu şubredă, ea s-a întremat nu la sanatoriul unde o trimiteau părinţii ei, ci

trăindu-şi viaţa neobişnuit de intensă pe care ea singură şi-o alesese. I-au trecut şi migrenele, şi crizele de nervi, şi indispoziţiile de tot felul. În viitor, viaţa avea să-i demonstreze că sănătatea i se înrăutăţea când îşi pierdea timpul de pomană, neavând nici o preocupare, şi se ameliora când avea de îndeplinit sarcini grandioase, cum ar fi să îndrepte strâmbătăţile din societatea omenească.

O încântau atât de mult cursurile Societății Fröbel, încât greutăţile traiului de zi ci cu zi erau o nimica toată pentru ea. Mulţi ani mai târziu, perioada studiilor avea să-i rămână în amintire ca fiind cea mai fericită din viaţa ei. A reieşit că nu degeaba se dedicase lecturii haotice până să fie admisă la cursuri: toate informaţiile luate din cărţi, obţinute din enciclopedii faimoase sau din literatură se aşezaseră unde trebuie în mintea ei, îşi găsiseră apoi locul potrivit în disciplinele noi. Şi ce discipline! Marusia audia cursuri în fiecare zi – istoria literaturii, filozofia, psihologia, dicţia şi declamaţia; în plus, frecventa cursurile de fiziologie, de zoologie şi botanică, învăţa chiar şi exerciţii de gimnastică pentru copii! Cursurile era ţinute de cei mai buni profesori, ale căror nume Marusia le va pronunţa mai târziu ba cu mândrie, ba cu spaimă, sau îi va fi pur şi simplu teamă să le rostească. Dar de uitat nu le va uita niciodată…

Şi totuşi cunoştinţele proaspete, pe care abia reuşea să le digere, nu aveau o valoare în sine, ci trebuiau să slujească unui scop măreţ – să educe omul nou, frumos şi liber. *Madame* Leroux nu şi-a abandonat protejata – o chema uneori în vizită, o întreba ce părere avea despre profesori, îi împărtăşea planurile sale. A invitat-o de câteva ori s-o însoţească la teatru, i-a dat cărţi de pedagogie să le citească, să fie informată cu ultimele noutăţi în materie din Elveţia şi Italia. Nici o clipă nu i-a trecut prin cap Marusiei că *madame* Leroux o pregătea să-i fie de ajutor.

Între timp, Marusia era tot mai atrasă de educaţia copiilor din grădiniţă. Îi învăţa să cânte, în plus, le prezenta mici spectacole jucate de copiii mai mari, iar Jaklina Osipovna o încuraja din toate puterile. Pentru Marusia nu mai încăpea nici o îndoială că singura profesie demnă de luat în seamă era pedagogia, iar ideile revoluţionare ale fratelui mai mare, Iosif, care se înfundase în Siberia, nu i se mai păreau atât de atrăgătoare – racilele sociale aveau să dispară de la sine, dacă aveau să fie îndrumaţi copiii pe calea morală justă şi educaţi să muncească potrivit aptitudinilor lor.

Altceva era munca de instruire în sens civilizator a lui Ivan Belousov, avea o utilitate socială, dar munca Marusiei cu copiii aceloraşi proletari educaţi de Ivan corespundea mai bine reprezentării ei despre folosul adus societăţii.

Venit în vizită de Crăciun, Mihail a găsit-o maturizată pe sora lui mai mică, devenită între timp femeie tânără, dezvoltată fizic şi intelectual, şi a rămas puţin uimit: tonul glumeţ-jucăuş nu-şi mai avea locul acum, la început chiar a apărut o oarecare încordare între ei. Obişnuit ca surioara să-l asculte ca pe un oracol, descoperea acum că avea opinii personale şi o vehemenţă neobişnuită, pe care nu i-o remarcase înainte. Nu mai era idolul ei, n-o mai entuziasmau nici măcar versurile lui deloc hazlii, ci întristător de serioase.

L-a jignit criticându-i rece şi tăios poeziile: Nu eşti Blok. Nici Nadson. Nici măcar Briusov. Mihail a trebuit să înghită şi insulta că fetiţa provincială, pe care o crescuse în copilărie, deprinsese în lipsa lui şi fără îndrumarea lui, ştiinţa cea mai însemnată – ştiinţa de a învăţa.

Casa prindea viaţă odată cu venirea lui. Chiar şi bătrânul Kerns se înviora, deşi îl marcase serios deportarea fiului Iosif, de la care veneau rar scrisori cu câteva rânduri seci. Participa tăcut la întâlnirile tinerilor şi se amuza. Au apărut noi figuri în afară de vechii prieteni ai lui Mihail, Ivan

Belousov şi Korsakovski. A apărut în casă o chitară în locul pianului distrus. Valoarea schimbului era inegală. S-a schimbat însă şi repertoriul muzical al petrecerilor – prietenii s-au pus pe cântat. Şi ce de cântece – evreieşti, ucrainene, romanţe ruseşti…

Mihail cumpăra pentru Marusia bilete la filarmonică sau la teatru, câte cinci deodată, e adevărat că la galerie, făcând-o pe Marusia şi mai fericită, fiindcă putea să-şi invite verişoarele sau prietenele. Generozitatea lui Mihail era neobişnuită, şi fiecare venire acasă se transforma în sărbătoare. Ceva însă strica puţin atmosfera veselă – poate că era o anumită nervozitate iscată din invidie: Mihail se învârtea în nişte cercuri foarte înalte din capitală şi arăta entuziasmat, parcă prindea aripi. Marusia a păstrat mult timp o scrisoare a lui din corespondenţa acelor ani şi i-a arătat-o mai târziu, când s-au certat din motive ideologice: voia să-i demonstreze că era vanitos şi învârtea vorbele fără să spună nimic, întocmai ca o moară stricată.

„Hlestakov! Hlestakov!“[9] – se înfuria ea pe fratele său. A păstrat scrisoarea în cufăr, la un loc cu scrisorile importante, pe care a tot vrut să le sorteze, dar n-a apucat s-o facă.

9. Personaj din piesa *Revizorul* de N.V. Gogol, filfizon, aventurier, cu o imaginație bogată.

CAPITOLUL 11
Scrisoarea lui Mihail Kerns către sora lui, Marusia (1910)

25 noiembrie 1910

8 dimineaţa (mai bine-zis noaptea, fiindcă mă trezesc la 7 şi aprind lampa pentru încă două ore. Afară e noapte.)

Scumpetea mea! Marusia!

Eşti indignată că le scriu unor străini despre lucruri mai serioase şi mai amănunţite decât acelea pe care ţi le comunic ţie. Ca măcar într-o scrisoare să-ţi hrănesc curiozitatea şi să-ţi satisfac pretenţiile (pe deplin îndreptăţite), voi începe… prin a-ţi descrie viaţa mea de zi cu zi (să nu te mire că am schimbat cerneala: în timpul ăsta am reuşit să parcurg tot bulevardul Liteinîi, să traversez podul Semionovski peste râul Fontanka, să străbat strada Karavannaia şi o parte din Nevski, să intru la în biroul companiei J. Blok, de unde-ţi scriu acum). După descrierea mea, ai putea crede că am parcurs 5 verste, dar drumul durează exact 11-12 minute de mers pe jos. Sunt o puzderie de poduri şi multe dintre ele grandioase: aşteaptă şi ai să vezi. (Se întâmplă adesea să crezi că te afli pe o stradă foarte largă şi, când colo, e vorba de podul Troiţki sau Liteinîi.) Continui: a fost soare până la sfârşitul lui octombrie – au fost zile însorite etc. – acum să-ţi vină rău, nu alta, nici un petic de cer senin! Aşa va fi până la sfârşitul lui februarie. Nici o zi frumoasă! Apoi, cu mersul orelor zi-noapte: se luminează abia pe la 9.30. De fapt la noi e noapte acum – oare îţi vine uşor să scrii sau să citeşti la 7 dimineaţa? Se întunecă la 3 sau la 3.30. Recunoaşte că şi la noi e la fel iarna, mai ales în zilele mohorâte. Pe scurt, lumea huleşte Piterul nostru!

Continui: m-am sculat la 7 dimineaţa (noaptea), am aprins lampa şi mă apuc să-mi fac toaleta. Trebuie să mă rad mereu, la SPB (Societatea Literară din Petersburg) vreau să arăt tânăr şi atrăgător (măcar pentru redactori – n-am pentru cine altcineva!). Pe urmă, la ora 8 Maria aduce samovarul (toate astea se întâmplă la lumina lămpii). Maria e o bătrână simpatică, mormăie tot timpul, vorbeşte cu obiectele: cu plita, cu samovarul, cu lampa, cu soba, cu peria de scânduri ş.a.m.d. O scenă de viaţă. Are loc următorul monolog: Maria (pe un ton duios-compătimitor): „Sărăcuţa de tine! De ce nu arzi? Ah, Doamne! Ai fitilul prea scurt! Ce-i de făcut? Ai? Drăguţa mea! Nu-i nimic, mă duc şi-ţi cumpăr unul nou, şi o să arzi, o să arzi cum trebuie!“

Când mă cheamă portarul la telefon şi-i e greu să-mi pronunţe numele, bătrâna turuie: „Ştiu, ştiu, nu-i nevoie să-l numeşti, vasăzică e al nostru!“

Continui: la ora 9 fix sunt la birou. Înainte dormeam până la ora 2. Aici muncesc (mă ocup de cărţi, scriu poezii, spun anecdote salariaţilor – 15 oameni cu totul) până la 5 după-masă (noaptea) cu o mică pauză pentru două pahare cu ceai şi un sfert de funt de şuncă. Acum mănânc la restaurantul intrat în istorie Kapernaum. Cred că i-ai întâlnit numele în literatură, căci i-au sporit gloria mulţi dintre marii noştri scriitori. Aici vine tot Petersburgul literar. Aici au venit la vremea lor Dostoievski, Griboedov, Puşkin, Lermontov, Jukovski, Saltîkov, Scheller, Turgheniev – aş putea să ţi-i enumăr la nesfârşit. Aici îi vezi venind pe Kuprin, Potapenko, Baranţevici, Poroşin, Gradovski, Skabicevski,

Arţîbaşev – pe toţi moderniştii, pe toţi cei care trag mâţa de coadă, într-un cuvânt, pe toţi. Acolo mă găseşti în fiecare zi de la 5.30 la 7.

De la 7 îmi hrănesc sufletul: pe la redacţii (nu ratez nici un curs de literatură sau ştiinţă – trebuie să mă instruiesc!). Vineri am fost la o adunare a literaţilor ţinută cu uşile închise (adică pentru literaţi, nu pentru public). Am citit în jur de 60 de poezii ale lui V.S. Lihaciov. Frumos! Ca să te pun la curent cu cercurile în care mă învârt acum, îţi comunic cu care dintre cunoştinţele mele recente discut mereu, simplu, fără fasoane: Annenski (preşedintele „nostru“), Batiuşkov, Ovsianiko-Kulikovski (chiar el), Bogucearski, Vengherov, Liniov (Dalin; ţii minte cartea lui *Nu-s basme*?), Brusilovski, Andruson, Poroşin (ultimii trei vin şi la mine acasă), Lihaciov, Gradovski (protectorul şi prietenul meu – de trei ori mai bătrân decât mine, am primit de la el cartea *Două drame* cu un autograf plin de afecţiune). Şi de la I.A. Poroşin, şi de la Ciumin, şi era cât pe ce să uit: preferata noastră Nadejda Aleksandrovna Lohviţkaia (Teffi), de care eram entuziasmaţi – e acum interlocutoarea mea, a auzit chiar şi de tine. Nu vreau să continui cu enumerarea, fiindcă ai crăpa de invidie.

Înfloresc şi mă lăţesc ca frunzele brusturelui mirositor! Îmi citesc poeziile numai literaţilor şi poeţilor. Pentru publicul larg am citit doar o dată poeziile *În atelierul ceasornicarului* şi *Vedeniile nopţii* (noutate – succes uriaş, aşa cum anunţă uneori afişele). Scriu mult, pălăvrăgesc şi simt cum îmi cresc aripile… Poeziile îmi sunt acceptate de: *Revista pentru toţi*, *Învăţământul*, *Cuvântul*, *Lumea*, *Zarea*. Nu-i rău pentru început. Câteva redacţii îmi dau acelaşi onorariu ca lui Roslaviov şi Unchiului-Fedia: 40 de copeici versul. În februarie voi fi milionar, deocamdată am datorii şi nu ştiu dacă voi scăpa de ele până-n Anul Nou, fiindcă salariul meu de 50 de ruble e o nimica toată, n-apuc nici măcar să le simt mirosul… N-ai grijă, Marusia, că o să fac rost de bani pentru anul tău de studii, din munca mea literară. Nu lăsăm totul în seama lu Mark! Da! *La oglindă* merge la revista *Teatru şi Artă*. În plus, lucrez din când în când la Avercenko (Satiricon). De ici o rublă, de colo două – se adună banii.

Îmi spui că mama e supărată că nu-i scriu. Să fie ea în situaţia mea: sunt aşa de ocupat, că pur şi simplu n-am o clipă liberă. În afară de asta, când îţi scriu ţie, vă văd pe toţi în faţa ochilor şi vorbesc cu voi toţi. Explică-le cum stă treaba. Te rog!

Cred că scrisoarea mea o să te îmbuneze pentru timpul scurs fără nici o veste de la mine.

Scrie-mi tot pe hârtie pelur şi cu litere mici, ca să încapă mult text într-un volum mai mic. Fac eu cumva să-ţi trimit nişte timbre. Ce se aude pe la noi? Îngheţaţi de frig? Doamne, cât mi-e de greu când mă gândesc la lucruri rele, la frigul din camere etc. etc.

Vineri mă duc la Societatea Literaţilor şi Oamenilor de Ştiinţă, unde citeşte în public Gradovski (trebuia s-o facă vinerea asta, dar s-a îmbolnăvit, a citit Lihaciov în locul lui). Întotdeauna vineri.

Vinerea e cea mai frumoasă zi a mea, fiindcă plutesc „atras de himere“ (cum zice scumpul Ivan Ivanovici Marjeţki) în cercul literaţilor luminaţi. Cred că te-am anunţat că am primit o invitaţie pe numele meu, iscălită cu iniţialele SPB, Societatea Literară, şi mi-au propus să-mi depun candidatura. Am făcut mutre (de formă), dar eram încântat. Voi fi ales în apropierea Anului Nou – până atunci îmi tipăresc numele (aşa-i regula) şi-l trimit tuturor membrilor, ca să afle dacă nu cumva au ştiinţă de vreun păcat de-al meu. Pe urmă „fac publice concluziile şi se pronunţă“ în cazul meu în două şedinţe ordinare şi numai după aceea votează. E ceva în genul ritualului feudal al „ridicării la rangul de

cavaler“. Mi-e teamă, fiindcă mare lucru n-am făcut până acum pentru literatură… Pe scurt, viitorul se arată senin şi albăstrit! (Mi se pare că nu s-a mai folosit cuvântul „albăstrit“ în legătură cu viitorul.) Îmi plac cuvintele noi: „bîstreet“, „blizni“, „itansigranstal“, „pokomopstkjopaktotepepl“. Îmi plac cuvintele „sonore şi deşucheate…“ Într-un cuvânt, sunt modernist. (Am scris poezia dramatică *Sunt modernist*, pentru care m-aş biciui singur). Ţi-o trimit pentru orice eventualitate. Pandant la poezia *Cartea*, am scris poezia *Gazeta*. O să fie publicată. Unde? Nu ştiu, la asta trebuie să mă gândesc bine. Ştiu doar că nici un ziar n-ar insera-o în paginile sale.

Ce face mama? Nu cumva se agită şi acum în jurul cuptorului? Treaba asta mă amărăşte groaznic! Nu vă puteţi închipui cât de mult vreau să aveţi un trai uşor, să vă fie cald, să n-aveţi griji. Ah, ce n-aş da să devin un corifeu al literaturii! Nu pentru glorie, ci pentru bani. Mi-e totuna. Am o poezie dedicată *Gastronomului*. Trebuie s-o citeşti neapărat. O să vezi cât adevăr e acolo. Treci pe la doamna Nelli, transmite-i complimente, îmbrăţişează-le pe Ania, Asia, Basia, Musia, Dusia, Verusia şi pe toţi verişorii noştri ale căror nume nu rimează. Transmite salutări Bumei. Să nu uiţi. De ce nu mi-a răspuns? Nu mai ţin minte, mi se pare că i-am scris. Transmite-i până una, alta, lui Nelli că m-am împrietenit cu scriitorul polonez A.Nemoevski. L-ai citit? Să-i povesteşti lui Nelli că un domn străin care a stat trei zile fără să scoată o vorbă la Direcţia noastră (l-am luat drept englez) s-a nimerit să fie polonez, şi când m-am apucat să-i vorbesc în polonă, s-a repezit să mă îmbrăţişeze (agentul nostru polonez) şi n-a mai vrut să se dezlipească de mine. Aici nu mă jenez să vorbesc polonă, ca un turc…get-beget. Fac greşeli cu nemiluita.

Trebuie să-ţi scriu multe, dar pentru azi ajunge! La mine totul e excesiv.

În caz că… scrie-mi la Post-Restant sau la Biroul comp. „J.Blok“.

Pe aici sunt mulţi ochi albaştri, dar nu sunt dragi inimii mele…

Mi-a luat patru ceasuri să-ţi scriu scrisoarea. Sunt vlăguit! O să urmeze!

CAPITOLUL 12
Iurik, un băiat special. Yahooii şi houyhnhnmii[10] (1976–1981)

10. Personaje din romanul lui Jonathan Swift *Călătoriile lui Gulliver*.

Nu se împlinise un an de la naşterea copilului, când Nora pricepu cât de profund se schimbase ea însăşi. În afară de lucrurile banale, întâlnite la toate mamele – robie pe viaţă, dependenţă fiziologică de bunăstarea copilului, de faptul dacă e sătul sau înfometat, dacă e sănătos – remarcă la ea o dublă percepere a lumii, un efect stereoscopic: adierea plăcută a vântului venită pe fereastră o speria şi o alarma, fiindcă Iurik începea să se agite simţind pe faţă curentul de aer; îi tresălta corpul, întocmai ca băiatului, când auzea loviturile de ciocan din apartamentul de deasupra, pe care înainte vreme aproape că nu le auzise; mâncarea, călduţă de obicei, îi frigea limba, o irita elasticul prea strâns de la şosete, şi multe alte lucruri erau măsurate acum cu termometre diferite – unul pentru adult şi altul pentru copil.

Obiceiul de a-şi analiza reacţiile prinse atât de repede rădăcini, încât se sperie: nu se aşteptase ca faptul că devenise mamă să-i modifice într-atât biochimia, şi sperase ca, după ce-şi va înţărca pruncul, să-şi refacă viaţa dinainte. Dar nu s-a întâmplat aşa. Dimpotrivă, părea că asimila tot ce e nou împreună cu copilul, că se obişnuia, odată cu el, cu lucrurile moi, tari, calde, picante, se uita cu ochii curioşi ai primilor oameni la creanga copacului, la jucării, în general la orice obiect. Rupea ziarul exact cum făcea Iurik, asculta fâşâitul hârtiei rupte, atingea cu limba jucăriile lui simţind că răţuşca de plastic are gust mai plăcut decât pisicuţa de cauciuc, şi odată s-a surprins că în timp ce-l hrănea, aduna cu mâna grişul fiert şi îşi zicea că e o plăcere să mânjeşti masa cu el… Urmărind mişcările mamei, Iurik s-a arătat încântat şi a început să cureţe cu mânuţa grişul vărsat. Amândoi pleoscăiau cu mâinile pe masă. Amândoi erau în culmea fericirii…

Nora împărtăşea uimirea şi entuziasmul băiatului la vederea primei zăpezi, a pământului nins. Iurik bătea zăpada cu pâslarii şi se uita la urmele dinţate lăsate de galoşi, prindea fulgii şi-i băga în gură să-i mănânce, dar ei se topeau şi nu pricepea ce se întâmplă, ţinea mănuşa în gură şi o lingea. Nora stătea lângă el şi încerca să vadă cu ochii lui lumea din jur: câinele uriaş care îi întrecea cu un cap, banca foarte înaltă, pe care nu te puteai nici căţăra, nici aşeza, monumentul lui Timiriazev – îi vedeau numai piedestalul, restul monumentului, inaccesibil ochiului, se pierdea în ceruri.

Nora simţea din nou, împreună cu fiul ei, plăcerea pe care i-o provoca apa: umplea până sus cada, intra în ea cu Iurik şi se delecta urmărindu-l cum lovea apa cu mânuţele, cum încerca să bea din jetul puternic, voind să-l prindă şi să-l ducă la gură, şi nu pricepea de ce i se scurge printre degete.

Simţind că băiatul, laolaltă cu lumea lui uluitoare, o purta pe ape „nesigure“, Nora hotărî să arunce ancora – îşi găsi un iubit „de o noapte pe săptămână“ printre participanţii la studioul pentru tineret pe care-l condusese cu câţiva ani în urmă. Un tinerel cu numele Kostia. „Curăţarea sângelui“ – aşa numea ea vizitele lui grăbite. Nu-l invitase pe Vitia pentru treaba asta, el se simţea chiar ofensat,

neputând să-i ierte că-l folosise cu neruşinare în scopuri biologice. Kostia era superficial, neastâmpărat şi aproape mut, nu pretindea nimic de la ea. Câteodată îi aducea flori. Într-o seară, Nora aşeză în vază garoafele abstracte, şi când se sculă dimineaţa, văzu o scenă cât se poate de hazlie – cocoţat pe masă, Iurik scosese florile din vază şi le mânca strâmbându-se. Îl dădu jos şi se apucă să mănânce o garoafă. Nu era gustoasă deloc, dar era comestibilă. Deci dacă era sigură că e bună de mâncat, asta însemna că putea s-o şi îndrăgească.

Nici măcar Iurik nu astupa de tot gaura făcută în viaţa ei de Tenghiz, şi ea încerca s-o cârpească folosind orice material potrivit. Nici Kostia, iubitul „de o noapte pe săptămână“, nu era în stare s-o astupe: punea un plasture micuţ pe ditamai rana. Cel mai bine ar fi putut fi astupată dacă Nora şi-ar fi găsit ceva de lucru, o muncă de orice fel, pentru care să nu fie nevoită să iasă din casă.

Îşi cumpără acuarele şi vreo douăzeci de coli şi în fiecare seară, după ce-şi culca băiatul, dacă nu veneau prietenii din teatru care aleseseră casa ei ca loc de popas la răscrucea drumurilor prin Moscova, deci numai atunci, se apuca să-l picteze pe Iurik – degetele, urechea, spatele, cutele de grăsime, se străduia să-i prindă gesturile… Un singur corp mai ştia să-l deseneze în minte tot aşa de amănunţit: capul cu ceafa puţin cam lată, urechile rotunde şi subţiri, mult mai delicate decât restul, arcadele prea proeminente, ochii de culoarea alunei, înfundaţi în orbite, zbârciturile brăzdând obrajii, nasul coroiat, rădăcina nasului îngustă, gura strânsă, cu buza de jos ieşită în afară, şi dinţii destul de rari. Într-atât de amănunţit îi cunoştea corpul, într-atât de mult îşi plimbase degetele şi buzele pe fiecare părticică a lui, încât l-ar fi putut modela cu ochii închişi – ştia pe de rost cum îi atârna puţin pielea ofilită la gât şi acolo unde i se îngrămădeau muşchii pe piept şi de la cot până la încheietura pumnului, ştia ce fel de cute îi apăreau pe burtă când stătea turceşte, îndoit de spate, cu picioarele slăbănoage încrucişate. Dar în vreme ce ea îi explora – cu pauze mari, dar tot mai adânc şi mai adânc – fiecare loc întortocheat al trupului ca să ştie cum era întocmit, Tenghiz îmbătrânea pe zi ce trecea, iar prichindelului i se dezvolta corpul lună de lună, în toate amănuntele minunate, creştea văzând cu ochii, din boţul durduliu şi moale apăreau primele forme în relief, din perniţele moi prindeau contur tălpile late, le putea folosi la mers, îi creşteau dinţii, cam înghesuiţi unul într-altul sub buza de sus, i se schimba forma gurii…

Nora se străduia să-şi aranjeze viaţa în aşa fel, încât să se elibereze de Tenghiz. Chiar suna caraghios – să se elibereze de absenţa lui…

Tenghiz îşi făcu apariţia ca întotdeauna, în momentul când Norei începea să i se pară că s-a despărţit definitiv de el, împăcată cu gândul că alături de el, filmul fusese în culori, şi-n lipsa lui, devenise alb-negru, dar oricum interesant… O sună pe neaşteptate şi-i zise că, dacă n-o incomodează, ar putea trece pe la ea peste cincisprezece minute.

— Vino, bineînţeles, îi răspunse Nora cât se poate de natural.

El nu se arătase de mai bine de doi ani…

Puse telefonul în furcă şi începu să se agite. Soneria se auzi aproape în acelaşi moment, ea nereuşind să-şi stăpânească asaltul nervilor. El stătea în pragul uşii, îmbrăcat în scurta uzată de blană, mirosind acru a oaie, şi ţinea în mâini un urs. Semăna cu ursul dăruit de Henrik. Şi sacul de voiaj vechi de când lumea, cu care călătorea întotdeauna.

— Nu mă goneşti? o întrebă Tenghiz azvârlindu-şi scurta.

Nora se gândi în sinea ei: „Îl gonesc!“ Şi în aceeaşi clipă zise cu voce tare:

— Intră!

Palpitaţiile încetară: ea pricepu că era un moment important în viaţa ei – să fie cu Tenghiz alături. Era cel mai bun lucru din toate câte le ştia şi le încercase – să stea cu el de vorbă, să şadă cu el la masă, să se culce, să tacă.

— Îmi vine să te gonesc şi să te duc în pat în acelaşi timp. Sunt Capricorn, Tenghiz. Pentru Capricorn lumea încetează să existe când e ocupat cu treburile dragostei. Şi dragostea mea eşti tu…

— Te ador, Nora. Iar eu sunt Dragon, după cum mi s-a demonstrat. Pe Natella a pasionat-o astrologia, a fost cea mai grozavă nebunie a ei.

— Ia stai, Dragonul e din alt zodiac. Pare-mi-se că-n cel chinezesc nu-s Peşte, ci Capră.

— Pentru Dragoni e totuna! Sunt deştepţi şi sclipitori, le merge bine în toate! Ca mie!

Dialogul tot continua, dar hainele zăceau aruncate grămadă lângă cuier, şi Nora respira aerul încărcat de singurul miros pentru care erau făcuţi receptorii ei – mirosul de oaie, de tutun prost de la ţară, mirosul trupului lui Tenghiz. El gâfâia zgomotos, ca alergătorul ajuns la finalul cursei.

— Nu-ţi face griji, pur și simplu n-am mai dat pe aici de mult.

Dar el era aici şi era acelaşi, întreg şi nevătămat. E posibilă oare o asemenea potrivire? Respiraţie, puls, grupă de sânge, şi mai ce… Nora scuipă bucata de blană intrată în gură. Tenghiz începu să râdă şi i-o scoase dintre dinţi. Data trecută când fusese la Moscova era tot iarnă, scurta îi slujise cu credinţă însoţindu-i în aventuri nemaivăzute.

Iurik, în vârstă de un an şi jumătate, se trezi, coborî din pat şi veni la ei. Văzu imediat ursul zăcând lângă uşă şi-l luă de jos, fără să-i dea vreo atenţie lui Tenghiz. Nora, sărind într-un picior, îşi trase chiloţii. Tenghiz scutură scurta, stârnind nori de praf şi miros de oaie, şi o atârnă în cuier.

— Unde ne-am oprit? o întrebă pe Nora şi scoase din sacul de voiaj o sticlă de coniac şi o mână de mandarine. Din Abhazia, cu coaja puţin trecută.

— Chiar în locul ăsta, izbucni în râs Nora. Nu ne-am despărţit deloc.

Ea îl luă pe Iurik cu tot cu ursul şi se apucă să-l îmbrace.

În vreme ce Iurik le făcea cunoştinţă urşilor lui, Nora se duse la bucătărie.

— Ţi-e foame?

Tenghiz dădu din cap:

— De ieri n-am pus nimic în gură.

— Terci de hrişcă. Varză murată. Nimic altceva.

— Perfect.

În timp ce el mânca – fără grabă, de nevoie parcă, fără să se arate înfometat, aşa cum mănâncă gruzinii civilizaţi – Nora stătea cu bărbia sprijinită în mâinile împreunate şi nu simţea nimic altceva decât că el stă lângă ea, mănâncă în tăcere, că-n trup îi simte din plin prezenţa şi exultă de fericire.

El puse furculiţa în farfurie şi zise:

— Uite ce-i! Începem lucrul la ceva nou. Păpuşi. O să lucrăm cu păpuşi de data asta. O să fie nişte păpuşi mari. Concepute în maniera scenografilor-arhitecţi. Cu actorii înăuntru, dar să poată ieşi din ele. Pe Gulliver îl joacă un actor în carne şi oase.

— Stai o clipă! N-am lucrat păpuşi niciodată. Ce-i cu piesa asta? Şi unde?

— E Swift, Nora.

— Gulliver în ţara liliputanilor?

— Numai că-i vorba despre yahooi şi houyhnhnmi. Despre oamenii care şi-au pierdut înfăţişarea de om şi despre caii superiori oamenilor. Gulliver e doar un instrument care măsoară temperatura.

— Şi piesa?

— Care piesă, Nora? Nu-i nici o piesă.

— Măcar un text?

— Mai întâi trebuie să inventăm totul, cât despre text, ştiu pe cine să rog să-l scrie.

Tenghiz era în forma lui cea mai bună, peste măsură de excitat, şi-i transmise Norei starea sa de agitaţie, deşi ea îl citise pe Swift demult, în copilărie, într-o ediţie prescurtată şi adaptată, şi nu ţinea minte mai nimic.

Tenghiz scoase din sacul de voiaj o carte ferfeniţită şi i-o dădu. Nora cântări în mână volumaşul lui Swift şi se apucă să-l examineze – cartea era în limba rusă, cu ştampila albastră cu litere gruzine de la bibliotecă. O ediţie din 1947.

— Ai furat-o de la bibliotecă?

— Am avut nevoie de ea.

— Trebuie s-o recitesc.

— Stai jos şi citeşte.

— Trebuie să-l plimb pe Iurik măcar un ceas. Până nu se întunecă de tot.

— Nici o problemă. Îmbracă băiatul, îl plimb eu, şi tu ai tot timpul să citeşti.

Nora se ciondăni puţin cu Iurik în timp ce-l îmbrăca, fiindcă voia să se plimbe cu amândoi urşii, iar ea încerca să-i ia urşii şi să-i îndese în mână o lopăţică.

— Care-i problema? Mergem cu urşii, băiete! zise apăsat Tenghiz, cu un puternic accent gruzin. Hai să ne plimbăm!

Nora era convinsă că Iurik n-o să plece cu Tenghiz. Dar a plecat. Tenghiz îşi îmbrăcă din mers scurta, Iurik îşi strânse la piept urşii de pluş. Nora îi urmări cum tropăiau coborând scările care duceau la lift şi se simţi tulburată cum nu mai fusese până atunci – iată că s-au întâlnit cei doi bărbaţi importanţi din viaţa ei, dar n-ai cum să faci ca asta să dureze mai mult de o oră de plimbare pe bulevardul Nikitski…

Seara, după ce-l culcară pe Iurik, continuară discuţia.

— Bun, să zicem că… De ce păpuşi? La noi teatrele de păpuşi se adresează numai copiilor, pentru cine să facem spectacolul? Şi-n al doilea rând, unde-l punem în scenă? Despre asta n-ai scos o vorbă.

Tenghiz dădu din mână obosit:

— De ce pentru copii? De unde ai scos-o? Doar ştii bine! În secolul al XVII-lea, după Shakespeare, parlamentul englez a interzis teatrul dramatic. Un *bill*, un edict, nu-mi amintesc precis. S-a întâmplat asta, da? Şi ce-a urmat? A înflorit teatrul de păpuşi. Se juca în spaţii deschise, în pieţe. Joc de mare clasă. Pentru copii? Nici pomeneală. Ce obiecţii mai ai? Uită-te la yahooii ăştia, nişte bădărani, lumpeni, ce mai! Şi alături calul, ce animal nobil! Ai mers călare vreodată? Ştii ce hram poartă caii? Cât despre teatru, e unul bun, din provincie. Din Altai. Mi-au făcut oferta. Încă n-am semnat contractul. Discutăm acum şi pe urmă zbor acolo… Şi trebuie să-ţi spun că lucrurile cele mai interesante se întâmplă acum în teatrul de păpuşi. Acolo e libertate… Mă rog, libertatea păpuşilor…

Nora clătină din cap. Tenghiz aştepta de la ea obiecţii, era distracţia lor dintotdeauna – îi aştepta întrebările ca să-şi construiască răspunsurile în privinţa regiei. Şi nimeni nu făcea lucrul ăsta mai

bine ca ea.

— Nu ştiu nimic despre cai. Noi n-am avut cai. Nici măcar pisici. Avem alergie… Nici despre teatrul de păpuşi nu ştiu nimic. Trebuie să termin de citit cartea. Nu pot aşa, din aer.

Termină s-o citească spre dimineaţă. A citit-o repede, dar în toiul nopţii l-a abandonat pe Swift – Tenghiz o îmbrăţişa şi-i zicea:

— Citeşte, citeşte, nu te abate de la subiect.

S-au abătut însă de la subiect. Pe urmă s-a trezit Iurik plângând. Norei i s-a părut că avea temperatură, dar cum băiatul a adormit la loc, a amânat până dimineaţă să-l doftoricească.

Bărbaţii dormiră mult. Nora închise cartea. Erau atât de multe lucruri acolo, încât trebuia să reflecteze asupra lor. Fierse păsatul de ovăz şi ascunse cu grijă crăticioara sub o pernă. Luă un creion moale şi desenă un cal. Primul în viaţa ei… Se tot gândea prin ce se deosebeau houyhnhnmii de cai… şi yahooii de oameni. Se trezi Iurik – era sănătos tun. Mâncară păsatul. Nora acceptă propunerea.

Cu aprobarea ei, Tenghiz zbură cu avionul la Altai să semneze contractul şi să discute detaliile proiectului. Regizorul teatrului era colegul lui de la şcoala studioului de teatru al MHAT, unde el studiase în vremuri demult uitate… Lucrurile mergeau ca pe roate. După trei zile Tenghiz se întoarse fericit – găsise acolo un actor genial, după cum reieşea din vorbele lui.

Începu cea mai frumoasă perioadă din viaţa Norei – în trei, împreună cu Iurik şi Tenghiz.

Spectacolul se năştea văzând cu ochii din idei creionate pe hârtie, din discuţii în contradictoriu despre lucruri de substanţă – despre graniţele dincolo de care omul devine animal şi animalul devine om, şi-n ce constă deosebirea asta, şi cum poate fi ea exprimată plastic… După ce citi cartea mai cu atenţie, Nora ajunse la concluzia că nu-i mare scofală de capul houyhnhnmilor – sunt prostănaci, stupizi, mărginiţi, şi-n general, sunt dobitoace destul de plictisitoare… Şi pe loc se întristă, fiindcă ideile despre cai şi oameni nu se prea potriveau cu limbajul teatrului de păpuşi. După o vreme însă s-au potrivit. Tenghiz reuşi cumva s-o liniştească: nouă ne ajung cuvintele lui Gulliver-Swift despre oameni: „N-am întâlnit animal mai urât, care să-ţi stârnească dezgustul de cum îl vezi“.

— Ca să lucrăm cu un asemenea material trebuie să mergem mai departe cu ideea că houyhnhnmii, animale nobile, au instinctele sublimate, sunt amputaţi emoţional, nu ştiu ce-i iubirea şi prietenia, nici spaima sau tristeţea, dar îi încearcă mânia şi ura numai faţă de yahooi, care ocupă-n lume acelaşi loc pe care-l ocupau, de exemplu, evreii în Germania nazistă.

Nora acceptă argumentul. Graniţele căpătau contur. Tenghiz şi Nora plecară la casa fără etaj, aproape o ruină, de pe străduţa Mansurov, lângă staţia de metrou Kropotkinsk, la o scriitoare de piese de teatru, femeie în vârstă, văduva unui regizor din avangardă, care murise înainte de război într-o împrejurare nefericită, dar norocoasă în cazul lui fiindcă îl scăpase de închisoare. Văduva, uzată de viaţa trăită în secolul de argint, îi trată cu ceai slab, se purtă drăguţ cu ei, îi copleşi cu bunăvoinţa şi amabilitatea ei, şi imediat îşi dădu seama de ce anume aveau nevoie. Într-o săptămână scrise un text reuşit, pe care aveau să-l modifice foarte puţin în timpul repetiţiilor… Dar bătrâna nu apucă să-şi primească onorariul – ea reuşi să moară înainte ca teatrul să încheie contractul şi să-l treacă prin Ministerul Culturii.

Nora, conştiincioasă din fire, se apucă de treabă – pentru început, hotărî să cunoască natura vie şi se duse cu Iurik la grădina zoologică să vadă copitatele. Pe Iurik îl interesară mai ales vrăbiile şi porumbeii care nu păreau a face parte dintre exponate, ci mai degrabă din personalul de serviciu.

Elefantul nu-i produse nici o impresie. Nici măcar nu-l observă din cauza dimensiunilor nepotrivite. Nora făcu câteva schiţe în blocnotes, dar îşi dădu seama că merge pe o cale greşită. Respinse ideea de a cerceta natura şi se cufundă în studiul artelor plastice. Îşi făcea veacul în biblioteci ca să vadă tot felul de cai pictaţi. La biblioteca Societăţii Ruse de Teatru o lăsau să intre cu Iurik – era în relaţii amicale cu funcţionarii de acolo, se cunoşteau de aproape douăzeci de ani. Pentru alte biblioteci trebuia s-o solicite pe Taisia. Pe Iurik îl lua uneori Nataşa Vlasova, îl ducea la ea acasă şi-l lăsa în grija lui Fedia, care-l distra grozav.

Curând, Nora înţelese ce fel de cai îi trebuiau. Şi ce fel de yahooi.

Tenghiz, plecat la Tbilisi să rezolve nişte treburi domestice, se întoarse şi o anunţă din prag că repetiţiile vor începe peste o săptămână.

Nora îi puse în faţă un teanc de hârtii. El luă coala de deasupra. Pe o latură a ei era desenat Gulliver în rol de observator atent, iar în centru – două schelete de cai asamblate parcă din plăcuţele de metal ale unui joc de construcţii pentru copii, prinse în şuruburi cu şaibe grosolane, cu articulaţii din bile, în burta cărora era loc pentru un actor. Boturile rânjite, arătându-şi dinţii, aveau ceva din înfăţişarea omului – erau înspăimântătoare.

— Eşti genială, Nora! Ai făcut tot ce trebuia.

Pe a doua coală Gulliver ieşea anevoie dintr-o căsuţă cu acoperişul rotund, strecurându-se pe uşa rabatabilă. Afară, nişte fiinţe lăţoase, cu chip de om, prinse toate într-o singură plasă, se zbăteau cuprinse de turbare.

— Excelent, aprobă Tenghiz. Gloata.

Şi luă coala următoare.

El stătea jos, ea în picioare în faţa lui, aveau aproape aceeaşi înălţime. El îşi scărpină cu degetele părul ţepos de pe obraz, plescăi din buze, se încruntă şi zise puţin mâhnit:

— Atât de bine ţi-ai imaginat totul, că treaba poate merge mai departe şi fără mine.

— Fără mine, Tenghiz, fără mine!

— Cum aşa?

— Nu pot merge cu tine. N-am cu cine să-l las pe Iurik.

— Da’ cine-l lasă? Plecăm cu băiatul. Am închiriat un apartament cu două camere. Cu trei n-am găsit în tot oraşul. E spaţios. Ne instalăm acolo.

Nora dădu din cap în semn că nu voia să plece.

— Ai înnebunit! Fără tine nu pot lucra. Ştiu asta! Am încercat! Cum poţi să mă părăseşti? Luăm avionul peste trei zile, luăm şi băiatul. Biletele sunt cumpărate.

Apăru imediat Iurik care se căţără în braţele lui Tenghiz. Neavând încotro, Nora îşi dădu seama că va pleca, va zbura, se va târî oriunde o fi. La Altai. La Kolîma. La mama dracului…

— Mergem să ne plimbăm? întrebă Tenghiz.

Iurik alergă în camera lui şi veni târând cei doi urşi.

— Cum e acolo cu meşterii? îl întrebă Nora. Confecţionarea păpuşilor e lucru complicat. M-am consultat aici cu cel mai bun meşter păpuşar, nu oricine se pricepe.

— Au închis o fabrică de tehnică militară. Au doi meşteri, o să-ţi monteze nu un cal, ci o rachetă.

Pe urmă apăru Amalia. Zise că-l ia pe Iurik la ei, la Prioksk. Aer curat, lapte de capră, legume de la ţară… Şi Andrei Ivanovici socoteşte că e mare greşeală să cari copilul la capătul pământului…

Nu avea nici un rost ca Amalia să pomenească de Andrei Ivanovici şi de greşeală. Nu o dată se încinseseră spiritele pe tema asta.

— Dă-mi voie să greşesc pe barba mea, mamă. Dacă n-aş greşi, n-aş fi eu, ci tu.

— Ai milă de copilaş! Cu cine semeni atât de…fără inimă?

Era o întrebare retorică, care nu avea nevoie de răspuns, dar răspunsul veni:

— Cu tine.

Amalia izbucni în plâns, Nora se necăji: putea să-şi ţină gura! Îşi îmbrăţişă mama şi-i şopti la ureche.

— Iartă-mă, Malecika, n-o să mai fac, dar nici tu să nu mă mai dădăceşti… Nu mă duce de mână, te rog…

Se despărţiră împăcate, într-o stare sufletească mai bună decât înainte: se simţeau vinovate amândouă.

Apoi începu cea mai frumoasă perioadă din viaţa lor – în oraşul de provincie din Altai, cu un râu mare, cu muncă resimţită ca o sărbătoare. Nora remarcă faptul că păpuşarii sunt un soi special de actori, care nu se îndepărtaseră aşa de mult de măscăricii de la bâlci, de serbările populare. Asemenea tineri interesanţi, cu imaginaţie, nu găseai în teatrul dramatic! Directoarea teatrului, fostă şefă la partid, se dovedi a fi o femeie remarcabilă, nemaipomenită, fapt pentru care aveau s-o concedieze pe urmă, nu din cauza lui *Gulliver*, din fericire, ci din cauza următorului spectacol… Pentru *Gulliver* avea să primească doar o mustrare.

Perioada petrecută în oraşul din Altai fu la fel de importantă şi pentru Iurik – întârziat în vorbire, îşi dădu drumul dintr-odată, construind propoziţii lungi, de tot hazul. Şi cum avea să se vadă mulţi ani mai târziu, tot în Altai i s-a dezvoltat o memorie neobişnuită – amintirile lui cele mai proaspete erau cele legate de teatru, de meşterii din teatru şi de Tenghiz, pe care îl numea tatăl lui.

Premiera avu loc pe 15 septembrie. În dimineaţa acelei zile Tenghiz primi o telegramă că îi murise mama. Se descurcară cu spectacolul, în vreme ce el zbura cu avionul. Premiera avu mare succes. Publicul era entuziasmat, dar Tenhgiz nu ieşi la rampă să răspundă aclamaţiilor – zbura deja într-un avion şubred, destinat curselor locale, cu destinaţia Novosibirsk, şi de acolo prin Moscova la Tbilisi.

Nora abia apucă să-şi ia rămas-bun de la el. Rămase la teatru încă trei zile, avu timp să citească în ziarul local cronica distrugătoare a locţiitorului de la secţia culturală – să vezi şi să nu crezi! – tovarăşul Polukorjikov, care considera spectacolul „avangardist-burghez şi picassian“! Un alt articol critic semnala esenţialul: „De unde atâta lipsă de respect pentru om? Vrea oare regizorul să ne arate că oamenii sunt mai prejos decât animalele? Nu cumva e o calomnie la adresa omului sovietic?“

Nora se întoarse împreună cu Iurik la Moscova în a doua jumătate a lui septembrie. Plouase tot timpul în iulie şi august, şi-n compensaţie, veniră zile minunate de toamnă timpurie. Tenghiz n-o mai sună. Îi spusese, printre altele, că se pregătea să plece la Wrozław, la laboratorul de creaţie al lui Grotowski. Polonia era cea mai liberă ţară dintre ţările socialiste, şi Gruzia – cea mai liberă dintre republicile sovietice, iar el primise de la minister aprobarea de plecare. Nici vorbă de scrisori, nici despre Grotowski, nici despre oricine altcineva. Pe Nora o încercă din nou emoţia despărţirii definitive, o emoţie ceva mai blândă decât data trecută. Să-i fi înmuiat Iurik inima?

Trăiseră în trei aproape jumătate de an, o jumătate de an fericită, de aici înainte avea să trăiască

altfel, trebuia iar să se obişnuiască şi să astupe golul lăsat de Tenghiz.

Acum însă simţea că el va apărea din nou, că va intra cu sacul lui de voiaj, cu scurta îmblănită, sau cu puloverul, sau în tricoul lăbărţat, şi va fi iar sărbătoare…

Taisia, ajutorul ei de nădejde, care se înfiinţa oricând „la apel“, fiind socotită aproape un membru al familiei, era de părere că Iurik nu se dezvoltase suficient pentru vârsta lui, dar când el se întoarse din Altai întâmpinând-o cu cuvintele „pletoasa de Taisia mi-a adus o acadea“, ea n-a mai sâcâit-o pe Nora să ducă băiatul ba la neurolog, ba la psihopedagog sau la vreun psihiatru pentru copii…

Nora credea că era suficient cât lucrase la desăvârşirea dezvoltării băiatului. Îl desena ca şi înainte, dar acum nota pe aceleaşi coli vorbele lui. Le nota imediat, fiindcă erau atât de ciudate şi nedesluşite, încât trebuia să le descifreze ca să le înţeleagă.

Când îşi spăla mâinile, Iurik învârtea robinetele dând drumul la apa rece, apoi la apa caldă. Nora aştepta nerăbdătoare.

— Nora, de ce apa rece are voce de bărbat şi apa caldă are voce de femeie?

Nora rămase pe gânduri: nu remarcase deosebirea până acum. Chiar aşa-i spuse. Băiatul dădu din mână dezamăgit:

— Zi-mi atunci: unde-i mijlocul apei?

Nora simţi că rămâne în urma fiului ei în felul cum pătrundea în lumea frumoasă ca-n basme şi cum îşi găsea în ea locul.

— În toate lucrurile e puţină flacără, zise el odată, jucându-se cu un capăt de frânghie.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, îi răspunse Nora aplecându-se spre el.

Iurik strânse bine frânghia într-o mână şi cu cealaltă o smulse cu putere.

— Uite, vezi? Au pus puţină flacără în frânghie şi ea arde şi ustură.

Desfăcu palma cu urma rozalie.

— Mamă, frânghia are faţă?

Pe la cinci ani Iurik făcu pasiune pentru o tobă din Africa, numită *djembe*, adusă de Serioja Nikolaev, prietenul Norei, actorul-păpuşar. Bătea ritmul unei melodii simple – „bătrânul toboşar, bătrânul toboşar, bătrânul toboşar dormea dus…“ În câteva luni, instrumentul deloc complicat, deveni jucăria lui cea mai îndrăgită. Bătea cu orele în tobă – cu palmele, cu lingura, cu vârful degetelor, cu degetele îndoite, şi ţopăia cu frenezie în jurul ei. Nora nu mai suportă zgomotul neîntrerupt şi încercă să-i abată atenţia atrăgându-l în jocuri mai puţin zgomotoase. Se plânse lui Serioja că i-a distrus viaţa. Serioja înregistră supărarea ei fără să fie prea tare afectat, şi următorul lui dar fu un xilofon, fapt care îndreptă oarecum situaţia: Iurik îşi făcea acum de lucru cu noul instrument, şi trebuie spus că sunetul xilofonului era mai puţin enervant decât zgomotul făcut de *djembe*.

„Trebuia să iau pianina bunicii, se gândea Nora. Poate că băiatul are ureche muzicală, cine ştie? Păcat că am lăsat-o vecinelor…“ Îşi amintea bine cât încercase bunica s-o înveţe muzică şi ce chin fusese pentru ea. Şi pentru bunica… Muzica n-o atrăgea defel. Poate că nu avea auzul fin. Henrik avea un auz minunat, şi Norei îi rămăsese în minte cum cânta pe vremuri arii lungi din opere la petreceri, după ce bea primul păhărel… Amalia îngâna tot timpul cântece sovietice. Bunicul Norei după mamă fusese dirijor de cor bisericesc, asta însemna că avea auz perfect. Poate că Iurik îl moştenea pe Henrik sau pe străbunicul…

„O să crească şi o să-l dau la şcoala de muzică“, a hotărât Nora.

Pe urmă Iurik a învăţat să citească de unul singur. Nora remarcă lucrul ăsta din întâmplare. Băiatul nu reuşea să adoarmă mult timp, îi cerea să-i citească. Era ora douăsprezece noaptea, şi Nora dădea semne de oboseală. Închise cartea:

— Gata. Dormi.

El se supără:

— O să citesc singur.

Nora încercă să nu-l contrazică, fu de acord.

— Foarte bine. Numai să citeşti cu voce tare. Până acum ţi-am citit eu, acum citeşte-mi tu.

Şi în mod surprinzător, băiatul începu să citească – nesigur, cu întreruperi, dar fără să facă legături logice. Era povestea cu merele abia date-n pârg, nu o ştia pe dinafară fiindcă o citeau pentru prima dată. Nora tăcu un timp, nu se apucă să-l întrebe când învăţase să citească. Îşi zise doar în sinea ei: gata, s-a sfârşit încă o etapă a copilăriei, am trecut la o alta. Are mintea lui Vitia. Probabil că va fi matematician. Sau fizician.

Şi nu găsi nimic bun în treaba asta.

Iurik nu înceta o clipă s-o uimească. Se întâmplă o dată să privească îndelung iarba tânără stând ghemuit pe vine.

— Ce vezi acolo? se interesă Nora.

Fără să-şi ia ochii de la iarbă, el o întrebă:

— Nora! Eu cresc în sus cu capul sau în jos cu picioarele?

Apoi cuprinse cu mâinile un copac, îşi lipi urechea de trunchiul lui, îi mângâie scoarţa, bătu încetişor în ea cu pumnii strânşi şi îşi lipi iar urechea. Când Nora îl întrebă ce aude, el clătină din cap:

— Nu aud nimic. De ce oamenii nu sunt aşa de frumoşi cum sunt copacii? N-ai înţeles de ce? Copacii se înalţă frumos şi stau locului, pe când oamenii aleargă, aleargă…

Şi rămase lângă copac, îşi întinse mâinile şi încremeni acolo. Un prichindel în scurtă roşie, cu buzunarul pe burtă…

Tenghiz n-a dispărut pentru mult timp – a invitat-o pe Nora să colaboreze cu el ba în Ţările Baltice, ba în Siberia. Ţara era mare – de la Brest la Vladivostok. Au început să curgă invitaţiile pentru amândoi. Asigurau împreună spectacole de succes, uneori se lăsa cu scandal. Primeau pe rând când premii, când ocări. I s-a propus lui Tenghiz să lucreze la teatrul din Kutaisi. El n-a acceptat. Mai ales din cauza Norei. Poziţia de regizor principal nu-i dădea posibilitatea să călătorească liber prin ţară, şi nu putea s-o invite pe Nora în Gruzia. Iar Nora nici nu s-ar fi dus. Venea uneori în vizită, dar încerca să nu rămână peste noapte, se ducea la hotel. Băiatul îl alesese ca fiind tatăl lui… stătea agăţat atât de tare de el, încât era aproape o cruzime să-i creezi iluzia că sunt o familie. Până şi lui Tenghiz îi venea din ce în ce mai greu…

Când se apropie de şase ani, Iurik începu să se intereseze unde e tatăl lui. Nora se pregătise din timp să-i răspundă la întrebare. Vitia, care îl văzuse pe Iurik o singură dată, la vârsta de un an, dispăruse din memoria copilului, dar trecuse apoi pe la Nora de trei ori, când băiatul dormea. Reuşise să se obişnuiască cu ideea că Nora îl înşelase născând un copil nedorit şi se împăcase la gândul că băiatul există totuşi. Când Nora îl sună şi-l întrebă dacă vrea să-şi vadă fiul, acceptă fără convingere. Nu ţinu cont de părerea mamei sale. De data asta se înţeleseră ca Nora să vină la el în

vizită împreună cu Iurik.

Nora, râzând în sinea ei fiindcă îi convenea aranjamentul, cumpără un tort „Praga“ şi plecă în vizită la rude. Vitia şi mama lui fuseseră mutaţi din bulevardul Nikitski la staţia de metrou Molodiojnaia, şi mişcarea asta geografică adăugase încă un punct la multele puncte în suspensie din relaţia lor nefirească, cu o mulţime de întreruperi.

Vizita fu scurtă. Varvara, sfâşiată de sentimente contradictorii, curiozitate pe de o parte şi duşmănie faţă de Nora pe de alta, plecase la o vecină. Vitia aranjă figurile pe tabla de şah şi-i arătă lui Iurik cum trebuie mutate.

— E un joc de-a războiul? se interesă Iurik.

Vitia se gândi puţin şi răspunse afirmativ.

— De ce sunt atâţia pioni, doar arată la fel, nu-i aşa? îl întrebă Iurik.

— Ei, întocmai ca infanteriştii, apără regele şi regina şi atacă.

Vitia mută primul:

— Începutul se numeşte deschidere.

— Se poate începe şi altfel? se interesă Iurik.

După un sfert de oră, Iurik deprinse mutările şi vru să înceapă cu alt fel de deschidere. Vitia se opuse şi-i zise că nu-i corect să abandoneze jocul… Şi câştigă repede partida. Varvara se întoarse tocmai în momentul culminant al celei de a treia partide dintre fiul său şi nepotul recunoscut doar pe jumătate. Învinsese curiozitatea. De data asta se purtă şi mai prosteşte decât în mod obişnuit, făcând o figură de parcă nu ştia de venirea plănuită a Norei şi jucând până la capăt partida cu întâlnirea neaşteptată. În naivitatea şi sinceritatea lui, Vitia o dădu de gol făcând ochii mari de mirare:

— Ce-ţi veni mamă? Doar te-am anunţat!

Ea nu făcu decât să dea din mână:

— Ah, Vitia! Nu-ţi dai seama de nimic!

Iurik pierdu şi a treia partidă, şi era cât pe ce să izbucnească în plâns, când Vitia îi zise:

— Joci foarte bine, drăguţule. La vârsta ta jucam mai prost. O să-ţi arăt acum o mutare, şi nimeni n-o să te mai bată la şah.

Vitia aranjă din nou piesele ca să-i arate lui Iurik „furculiţa“. Băiatul se prinse imediat, începu să râdă şi ceru să vadă o altă mutare şmecheră. Lui Vitia îi plăcu atât de mult băiatul, încât zise că nu are nimic împotrivă să comunice cu el din când în când.

— Straşnic! Poţi veni pe la noi să joci şah cu el. Numai să suni înainte, spuse Nora.

Cât timp călătoriră cu metroul ca să ajungă acasă, Nora îşi frământă mintea: ce să-i spună băiatului, când o va întreba din nou despre tatăl lui. Şi tăcu tot drumul. După o săptămână şi jumătate, el îi puse pe neaşteptate întrebarea care cuprindea şi răspunsul satisfăcător:

— Există şi un tată de-al doilea?

N-au lămurit care dintre bărbaţii Norei e tatăl bun şi care e tatăl de-al doilea… Vitia a început să treacă pe la ei din când în când. Nu se deosebea prea mult de numeroşii vizitatori ai casei aflate la răspântia drumurilor. Toţi prietenii Norei îl iubeau şi-l alintau pe Iurik – şi cei care îl găseau neobişnuit de inteligent şi de nostim, şi cei pe care îi uimea cu ciudăţeniile lui… Dintre ultimii făcea parte Taisia, care o bătea din nou la cap pe Nora să-l ducă la psiholog, la neurolog sau la alţi specialişti. Nora s-a hotărât totuşi să-l ducă la un consult medical când şi-a dat seama că Iurik

deosebeşte culorile după intensitatea lor. A mers mai întâi la un oculist, care a anunţat-o, după proba de zece minute cu tot felul de teste, că, după cât se pare, băiatul are o formă rar întâlnită de daltonism. I-a indicat să consulte un neuropatolog, apoi ea a trecut cu Iurik pe la toţi specialiştii din policlinica de pediatrie. Până la urmă au trimis-o la Institutul de Psihopedagogie Specială, unde Iurik a fost examinat de o echipă de medici. Nora a participat la consult şi a rămas uimită de cât de imprecise erau întrebările doctorilor şi cât de exacte erau răspunsurile lui Iurik. Mai întâi s-au lămurit dacă el ştie figurile geometrice simple – triunghiul, cercul, pătratul. Pe urmă l-au întrebat ce formă are brăduţul.

— Rotundă, răspunse Iurik fără să clipească.

Îi arătară din nou figura şi repetară întrebarea.

— Rotundă, răspunse băiatul.

Urmă o nouă explicaţie urmată de aceeaşi întrebare.

— Da’ eu mă uit de sus! răspunse intrigat băiatul.

Nora abia putu să-şi stăpânească zâmbetul. Ştia bine că Iurik putea privi lucrurile de sus, dintr-o poziţie proprie lui. Medicii se uitară unul la altul şi-i dădură următorul exerciţiu: pe o foaie de hârtie împărţită în patru erau desenaţi un câine, o gâscă, o sanie şi un cap de cal.

— Ce figură nu se potriveşte cu celelalte? îl întrebă cu voce mieroasă doamna în vârstă în halat alb, cu părul lucios, împletit în vârful capului.

— Calul, răspunse sigur Iurik.

— De ce? întrebară în cor medicii.

— Fiindcă ceilalţi sunt întregi, în vreme ce din cal nu-i decât o bucată, doar capul.

— Nu, incorect, mai gândeşte-te, îi ceru capul cu părul împletit.

Iurik se mai gândi, cercetă cu atenţie foaia de hârtie şi răspunse hotărât:

— Gâsca.

Şi din nou medicii făcură nişte mutre mirate:

— De ce?

— Fiindcă poţi înhăma la sanie calul şi câinele, dar pe gâscă nu.

Doamnele în halate îşi aruncară priviri pline de înţeles şi-i cerură mamei să iasă din sală. Nora se gândi o clipă că răspunsul corect era „sania“ – singurul obiect neînsufleţit de pe foaie. Ieşi din sală.

Pe coridor nu-i mai veni să râdă, se înfurie pe ea însăşi – de ce l-a adus pe băieţelul ei deştept la idioţii ăştia? Habar nu aveau că mintea lui e mult mai organizată decât a lor. Dar diagnosticul era pus – întârziere în dezvoltare. Îi dădură hârtia cu diagnosticul şi o trimitere la şcoala-internat pentru copiii cu probleme speciale.

Pentru nimic în lume! Anul viitor, când va împlini şapte ani, va merge la fosta şcoală 110, de pe străduţa Merzliakov, unde învăţaseră părinţii Norei… Pe ea n-o primiseră acolo, fiindcă în urma noii împărţiri a raioanelor, partea din bulevardul Nikitski învecinată cu Znamenka fusese arondată altei şcoli, de care Nora nu voia să-şi aducă aminte. Mai rămânea însă un an până atunci, şi se hotărî să-l înscrie la şcoala de muzică. Cea mai apropiată de casă era Şcoala Centrală de Muzică, lângă Conservator, una dintre cele mai bune din Moscova, un locuşor rafinat şi snob. Mutată în timpul lucrărilor de renovare, şcoala abia revenise la sediul ei dintotdeauna. Înăuntru totul era verde-maroniu ca la orice instituţie de stat şi mirosea tare a vopsea. Iurik îşi astupă nasul. Avură ca

interlocutor o femeie în vârstă, corpolentă, cu un impresionant pieptene din baga înfipt în părul rar, strâns în coc. Mai întâi doamna îi propuse lui Iurik să cânte, dar el o refuză categoric şi-i făcu o contrapropunere – să joace şah. Doamna ridică din sprâncene şi-l refuză. Bătu cu degetele în capacul pianinei şi-i ceru să bată şi el cu degetele, cum făcuse ea. Iurik bătu cu degetele în capac şi-i ieşi ceva lung şi complicat, dar deloc asemănător cu ritmul propus. Avea în minte toba lui africană… Doamna nu se lăsă învinsă cu una, cu două, şi, aplecându-se spre el, îi ceru să repete o cadenţă simplă. El începu iar să bată în tobă după capul lui. Profesoara deschise pianina şi cântă notele do-mi-sol-mi-do. Stând în picioare alături de ea, Iurik îşi trase nasul şi zise:

— Aici totul miroase rău.

Dacă doamna nu s-ar fi parfumat cu parfumul demodat la vremea aceea Moscova Roşie, ci cu parfum de lăcrămioare sau cu Carmen, viaţa lui Iurik ar fi luat-o pe alt făgaş…

Porniră spre casă. Iurik tăcu tot drumul gândindu-se concentrat la ceva anume. Se opri lângă intrarea în casă, o trase pe Nora de mână şi o întrebă:

— De ce eu sunt eu, mamă?

Norei i se puse un nod în gât. Cum să răspundă la întrebarea al cărui răspuns nu-l ştia nimeni?

— Păi, dragul meu, doar ştii despre tine că eşti diferit, special, că tu eşti „eu“. Că restul oamenilor sunt alţii, diferiţi de tine, dar fiecare luat în parte este „eu“.

— Da’ de unde ştii că sunt special?

Stăteau pe loc în faţa intrării, şi Iurik, nerăbdător, o trăgea de mână pe Nora. Ea era derutată.

— Toţi sunt diferiţi. Şi eu, şi bunica, şi Taisia.

— Şi eu care credeam că numai eu sunt deosebit.

— Te-ai gândit bine, aprobă Nora simţindu-se total neputincioasă.

— Mai e deosebit şi Vitia, adăugă Iurik după un moment de gândire.

Nora rămase încremenită: are dreptate! Amândoi se deosebesc de restul oamenilor, aşa cum se deosebesc houyhnhnmii de yahooi…

CAPITOLUL 13
Anul de răscruce
(1911)

Anul 1911 începu admirabil. Marusia petrecu Crăciunul în compania fratelui Mihail, sosit de la Petersburg cu daruri, îmbrăcat ca în capitală, cu tunsoare la modă, cu bărbuţă mică şi mustăcioară ascuţită. Fusese dintotdeauna frumos, dar acum înfăţişarea îi devenise puţin sfidătoare. Marusia nu prea era lămurită în privinţa lui, sentimentele îi erau ambigue – îi plăcea să se plimbe cu el pe bulevard, femeile întâlnite în cale îl priveau cu interes, şi pe ea totodată. Nu se simţea totuşi în apele ei – paltonul vechi şi uzat avea un model demodat, în plus, îi era prea mare, o incomoda la mişcări, şi unde mai pui că, fiind o fată cultivată şi instruită, trebuia să sufere din nimic, pentru ceva care nu merita atenţie.

Şi totuşi cât de bine îi stătea cu pălărioara, se mândrea Marusia, dar se înfrâna imediat: ce stupidă purtare de mic-burgheză! Îi şedea bine cu pălărioara! Despre asta era vorba? Era important? Altceva era important – Mişa îi vorbea de la egal la egal despre lucruri însemnate, serioase, şi nu ca unei domnişoare fără minte.

Prietenii lui umpleau casa seară de seară, îi admirau Marusiei frumuseţea, ochii cenuşii cu gene negre parcă încondeiate, cu mâini de o fineţe rară, îi admirau graţia şi sprinteneala. Exclus! Nici în ruptul capului! Ce era cu cochetăria asta vulgară? Paltonul era vechi, nearătos, în schimb avea o rochie nouă, din stofă minunată din lână, cumpărată de la manufactura lui Isaak Schwartzman cu bani puţini, fiindcă cuponul era incomplet, dar suficient pentru Marusia – mama o însoţise pe fată, luase cu ea centimetrul, măsurase materialul şi afirmase că avea din ce să-i croiască rochia. Acasă s-a frământat destul neîndrăznind să taie materialul preţios, dar până la urmă a ieşit o rochie şi elegantă, şi decentă, şi cochetă într-o oarecare măsură, cu o cravată micuţă! Un singur lucru îi lipsea Marusiei – nişte sâni bogaţi pe care corsajul să se muleze bine şi să stea puţin ridicat. Dar mama, atentă la detalii, posesoarea unor sâni uriaşi, i-a încreţit corsajul ca să mascheze defectul şi să scoată în evidenţă talia subţire.

Toată luna ianuarie a fost o petrecere continuă – ziua de naştere a Marusiei au sărbătorit-o cât se poate de agreabil, a primit felicitări de la toţi, până şi de la Jaklina Osipovna. Era prima oară când se bucura de un asemenea succes. A fost invitată în fiecare seară ba la teatru, ba la vreo serată, şi ca o încununare a triumfului ei, Jaklina Osipovna a invitat-o s-o însoţească la concertul lui Rahmaninov. Marusia nu fusese niciodată la un asemenea concert important şi a înţeles că o să-i rămână în memorie până la sfârşitul zilelor, fiindcă era puţin probabil să mai dea peste ea un asemenea noroc.

S-a mai petrecut un eveniment important pe la mijlocul lui februarie – soarta a hotărât ca *madame* Leroux să fie aceea care să mijlocească o întâlnire promiţătoare pentru Marusia. La invitaţia Jaklinei Osipovna a venit să ţină cursuri la Şcoala Fröbel legendara Ella Ivanovna Rabenek. Adeptă a şcolii Grünwald înfiinţate de Isadora Duncan, întemeietoare a uneia dintre primele şcoli de dans ritmic, mare amatoare a dansului în picioarele goale, apărând pe scenă în chip scandalos fără pantofi şi ciorapi, pe jumătate dezbrăcată, profesoară de dans ritmic la teatrul de artă al lui Stanislavski, actriţa

a apărut în faţa cursantelor într-un costum sobru, lipsit de orice urmă de eleganţă feminină, şi cu o eşarfă de mătase multicoloră, mai potrivită pentru un fotoliu decât pentru o doamnă dichisită. Elevele au rămas înmărmurite. Marusia, care la vremea aceea devenise profesoară titulară din asistentă a profesoarei şi nu mai alerga la şapte dimineaţa să întâmpine copiii, ci venea la zece să le ţină ore de muzică fără mari pretenţii, a priceput chiar de la primul curs de ce învăţase istoria şi literatura, anatomia şi botanica, de ce ascultase conversaţiile aproape de neînţeles ale adulţilor, ale oamenilor sclipitor de inteligenţi, de ce mersese la teatru şi la concerte – ca să se ducă neîntârziat să înveţe la cursurile uluitoarei doamne Rabenek.

Lecţia a entuziasmat-o. Ce de nume, numai unul şi unul! Nietzche, Isadora Duncan, Jaques-Dalcroze… ritmul lumii, ritmul corpului… Şi toate ritmurile descifrate în muzică, muzica însăşi fiind o reflectare a pulsului cosmic. Despre crearea omului nou, prin ascultarea şi reproducerea ritmurilor cosmice, Marusia nu auzise, dar avea să vină timpul în curând… în curând… Bineînţeles că ăsta era visul ei – să devină un om nou, liber, un gânditor şi un om sensibil, o femeie croită pe tipar nou, în stare să-i ajute pe alţii să meargă pe acelaşi drum. Ah, ce presimţire a unei schimbări miraculoase!

Evenimentul cel mai important, mai important decât toate, s-a petrecut însă în ultima zi de curs a Ellei Ivanovna, când a făcut o demonstraţie însoţită de muzică. Îşi schimbase costumul bărbătesc cu un chiton scurt şi alb. Mişcările ei nu aveau nimic de-a face cu baletul – exprimau libertate şi energie, naturaleţe şi curaj. Asta-i de mine! Chiar aşa! – simţi Marusia cu tot corpul. După lecţie, zbură acasă având parcă aripi, mersul i se schimbă într-o clipă: spatele i se îndreptă, umerii i se lăsară în jos, gâtul lung i se lungi parcă şi mai mult, tălpile îi alunecau uşor, ca pe gheaţă.

Mama dormea, tatăl, cu scufia de noapte pe cap, citea o vechitură de carte franţuzească la lumina lămpii cu gaz, Marusia nu avea cu cine să împartă bucuria, noutatea, beţia chiar… Se culcă în camera din colţ, o fostă cămară, gândindu-se că n-o să poată dormi, dar adormi într-o clipă. Se sculă devreme, uşor, îşi făcu toaleta după obiceiul elveţian, adăugând în apa rece câteva picături de apă de colonie Brocard, cadou de la Mişa, îmbrăcă pantalonii noi şi aruncă cât colo corsetul, ca niciodată să nu-i mai strângă corpul o asemenea porcărie demodată, fiindcă voia să şi-l simtă eliberat, nu strâns ca într-o menghină, încopciat, ci dimpotrivă, mlădios, antic, de grecoaică…

Îşi îmbrăcă vechea rochie de culoarea nucii, nu-şi puse paltonul nesuferit, ci scurta ponosită, îşi îndesă pe cap căciula rotundă de blană, peste care îşi legă basmaua, se privi în oglindă, fu mulţumită de cum arăta şi îşi zise : „Ce încântătoare e Marusia asta!“ şi râse amintindu-şi care dintre eroinele preferate ale lui Tolstoi rostise cuvintele cuprinsă de elanul tinereţii şi bucuroasă de venirea primăverii.

Era ora zece când ieşi din casă – vremea era însorită dar destul de friguroasă, invadată de lumină şi de aer proaspăt. Marusiei îi reveni senzaţia de libertate care o încercase înainte şi zâmbi gândindu-se la ziua de ieri. Dar nu zilei de ieri îi zâmbea, ci tânărului din faţa vitrinei ceasornicăriei. Băiatul avea părul cârlionţat, blond-roşcat, era îmbrăcat cu o manta şi pe cap purta o şapcă de student. Chipul nu-i era chiar necunoscut Marusiei, şi arăta radios, la fel de fericit cum era şi ea.

— Maria! Îmi pierdusem speranţa să te întâlnesc! Am fost împreună la concertul lui Rahmaninov, îţi aminteşti?

Deşi trecuse aproape o lună, Marusia îşi aminti de studentul care îi cedase locul lui de la parter şi apoi o condusese acasă. Îi făcuse atunci impresia unui tânăr educat, şi acum se purta foarte

respectuos.

— Îmi permiţi să te conduc? o întrebă el oferindu-i braţul.

Mâneca mantalei negre era dintr-o ţesătură scumpă, de bună calitate.

— Unde? zise Maria neştiind încotro îşi propusese să meargă.

Nu avea lecţii cu copiii în ziua aceea, şi mai erau două ceasuri până la curs.

Porniră la plimbare unde văzură cu ochii.

Strada Mariinsko-Blagoveşcenskaia era lungă şi ba urca, ba cobora. Îşi trăia momentul ei cel mai bun: avea să fie împopoţonată nu după mult timp, ca întreg oraşul de altminteri, cu clădiri ciudate, rod al unei arhitecturi nemaivăzute, fiindcă în subteran se coceau deja revoluţia, războiul civil, iar şi mai aproape în timp – o săptămână, două! – avea să fie ucis băiatul Andriuşa „din motive personale“, nu se ştie de către cine. Mai bine rămânea în viaţă, dar nu, avea să fie ucis. Şi cazul Beilis[11] avea să întunece locul invadându-l cu miasma morţii, şi se punea la cale uciderea ministrului Stolîpin săvârşită de sinistrul terorist Bogrov, care locuia în apropiere, pe bulevardul Bibikov, şi se extindea închisoarea Lukianov, i se adăugau noi corpuri de clădire, toate pline. A stat închis acolo cine vrei şi cine nu vrei – surorile Ulianov şi fratele lor Dmitri, Dzerjinski, Lunacearski şi Fanny Kaplan, oameni neştiuţi încă de Iakov şi Marusia. Vor auzi însă curând de numele acestea, după ce viaţa lor va face o cotitură mică, vor afla şi numele altora când vor citi cărţi împreună şi vor cânta muzică la patru mâini, la unison, şi vor respira împreună aerul proaspăt al ştiinţelor şi artelor, sporindu-şi puterea simţurilor şi a minţii.

11. Menahem Mendel Beilis, evreu acuzat de o crimă ritualică într-un proces celebru din 1913. A fost achitat, dar cazul a stârnit în epocă foarte multe discuţii pe tema antisemitismului.

Mergeau pe liniştita stradă Mariinsko-Blagoveşcenskaia şi stăteau de vorbă pentru prima oară. În mod ciudat, discuţia lor se rezuma doar la o înşirare de nume, exclamaţii şi interjecţii, fără verbe… Tolstoi? Da! *Sonata Kreutzer*? Nu, *Anna Karenina*! O, da! Dostoievski? Bineînţeles! *Demonii*? Nu, *Crimă şi pedeapsă*! Ibsen! Hamsun! *Victoria*! *Foamea*! Nietzche! Ieri! Dalcroze? Cine? Nu ştiu! Rahmaninov! Ah, Rahmaninov! Beethoven! Desigur! Debussy? Dar Glière? Splendid! Cehov? Dîmov? Korolenko! Cine? Şi eu! *Fata căpitanului*! Ce fericire! Doamne! Incredibil! Da’ de unde! Evreiesc? Şalom Alehem? Da, în casa de alături! Nu, Blok, Blok! Nadson? Ghippius! Niciodată! Nu ştiu deloc! Ah, trebuie, trebuie! Istoria antică! Da, grecii, grecii!

Aşa ajunseră la Grădina Botanică, şi deodată Marusia îşi aduse aminte că trebuia să se întoarcă, s-o ia pe strada Jitomirskaia, că altfel întârzia la cursul care începea în curând, iar el zise că situaţia lui era mult mai bună, că nu avea unde să întârzie, că ziua de azi era cea mai norocoasă zi, fiindcă se împlinise tot ce presimţise, de o mie de ori mai mult decât presimţise… Şi nu se despărţiră până seara, cutreierară tot oraşul până la Nipru, trecură pe la catedrala Sfânta Sofia.

Şi din nou efortul de cunoaştere şi tatonare a celor mai profunde stări sufleteşti, de pătrundere în tainiţele gândurilor. Unde? În biserică! Cui să-i vorbeşti de-a dreptul în faţă? E ceva tainic! Maria! Pruncul! Da! Ştiu! Taci! Imposibil! Nikolai al meu! Nikolai! Pe el îl invoc uneori! O, da! Nu, care botez? Nu! De ce? Asta-i legătura! De bună seamă! Nici pomeneală! Avraam şi Isaac! Groaznic! Dar crucea! Dar simbolul! Dar sângele! Da! Şi eu! Şi fresca? E cea mai iubită! Cea mai iubită! Muzicanţii! Da, dar ursul! Desigur! Desigur! Plăcere uluitoare! Dar muzicanţii ăştia! Măscărici! Dansul ăsta! Regele David?

El era deosebit de frumos, nu pentru orice ochi, era frumos pentru ea – îi plăcea bărbia lui mare cu crăpătura adâncă în mijloc, şi gura strânsă, voluntară, şi obrajii deloc rotunjori ca la adolescenţi, şi se vedea cât de colo că era bine ras, şi dacă îşi lăsa bărbia în jos, ea i se va îngusta şi-i va da un aer sever, şi privirea o avea senină, şi roşeaţa puternică, şi chiar tunica lăsa să i se vadă umerii laţi şi talia subţire, fără urmă de grăsime care s-o lăbărţeze, ce mai, bărbat în toată puterea cuvântului.

Ea era mai mult decât frumoasă – era plină de însufleţire! Basmaua ajurată din lână abia îi acoperea obrajii supţi, chipul ei nu avea nimic de prisos, trăsăturile feţei erau desenate de un pictor ciudat, de un grafician mai degrabă – poate de Beardsley. Puţin fardată în culori pastel, uşoară ca fulgul, eterică! Aerul era mediul ei! Nici urmă de carne care să atârne greu, din materia asta erau făcuţi îngerii, da, îngerii…

Se întâlniră din nou a doua zi. Marusia îl informă că termină în curând cursurile Școlii Fröbel, că ştie foarte bine ce are să studieze mai departe, şi-i istorisi totul despre marea dansatoare, despre ritmul pe care nimeni nu-l aude, deşi tocmai în el stă totul, fără ritm nu există nici un fel de viaţă, şi trebuie să-l simţi, trebuie să-l înveţi, căci nimic nu-i posibil fără pulsul ăsta, fără marele metronom, indiferent ce drum ţi-ai alege. Şi toţi anii de studiu reprezintă doar o etapă pregătitoare pentru ocupaţia ei viitoare… Exact cu asta avea să se ocupe!

Da, da, te-nţeleg foarte bine, mi-am dat seama de treaba asta din copilărie, când am suferit de angină. Stăteam cu gâtul înfăşurat lângă fereastră şi numărам frunzele căzând toamna şi ştiam de ce-mi revenea durerea tocmai în momentul când fiecare frunză atingea pământul, şi nu aveam cui să-i spun, dumneata eşti primul om care e în stare… Nu mama… Da, nu mama… Ea deloc… da, da… nu vor înţelege niciodată… Deşi dragostea lor… O asemenea înţelegere a lucrurilor… asemenea unire… Şi muzica? Muzica! Iată metronomul vieţii! Pulsul! Sensul!

Hoinăreau prin oraş de fiecare dată când găseau un moment liber, se ţineau de mână, Iakov era fericit, puţin covârşit de belşugul fericirii care dăduse peste el, şi Marusia era fericită, dar puţin speriată că totul putea să se năruie… Vorbeau şi despre subiectul ăsta… el o asigura că nu vor lăsa fericirea să le scape, o vor păzi, iar ea putea să se bizuie pe el, să aibă încredere în el, fiindcă avea toate cele necesare vieţii şi nu-i lipsise decât ea, dar acum când se găsiseră, totul era atât de simplu, pe străzile învecinate… Rahmaninov, într-adevăr, Rahmaninov, bineînţeles! Era pur şi simplu o crimă să dea drumul peştişorului de aur, păsării măiastre, fiindcă totul avea un sens care lipsise până atunci. Acum era clar de ce oamenii simţeau nevoia de muzică, de ştiinţă, de artă, fiindcă fără iubire totul îşi pierdea sensul… Acum totul avea un sens pregnant, exprimat într-un limbaj comun, şi nici pedagogia nu era ruptă de viaţă, era gândită în aşa fel, încât să-i înveţe pe oameni ce înseamnă fericirea – la fel şi statistica, şi economia politică, şi matematica, cât despre muzică, ce să mai vorbim… Toate erau necesare pentru un singur lucru, pentru împlinirea fericirii.

Timp de câteva săptămâni cutreierară oraşul în care se născuseră, merseră de-a lungul apei – o mândreţe de apă în care se scăldaseră de la vârstă fragedă. Nu-i corect, Marusia, „apă curgătoare“ trebuia să fie de gen masculin, aşa cum e în nemţeşte *der Fluss*, cum e în rusă cuvântul *potok* (torent) … Nipru e de gen masculin, aşa-i? Doar nu-i Volga… Alergau pe colinele şi prin vâlcelele oraşului vechi arătând locurile preferate, se apropiaseră unul de altul atât de mult, încât nu mai aveau ce să mai scotocească în străfundurile sufletului celuilalt, era un asemenea preludiu pentru o viaţă viitoare fericită, încât le era groază să se sărute măcar, ca să nu sperie bucuria şi mai mare care avea să vină.

Şi cu toate acestea, când Iakov se lungea seara pe patul lui îngust şi îmbrăţişa perna, se jura că a doua zi o va săruta pe Marusia. Dar dădea înapoi în ziua următoare, temându-se să nu-i alunge încrederea, să n-o jignească murdărind relaţia lor sublimă cu un asemenea instinct primar. Marusia aştepta şi se pregătea pentru noul pas, dar nu grăbea producerea evenimentului.

Anul 1911 era doar la început, abia se terminase luna februarie, fericirea lor nu se micşorase, ba, dimpotrivă, dădea mlădiţe noi şi înflorea adăugându-şi petale proaspete – anul 1911, cel mai fericit an, se rostogolea cu o viteză şi o strălucire de neimaginat. La începutul lui martie, Jaklina Osipovna o anunţă pe Marusia că se înţelesese prin scrisori cu Ella Ivanovna Rabenek s-o invite la Moscova, ca să dea o probă pentru clasa de dans ritmic. Fetei i se puse un nod în gât – nodul în gât avea să-i apară toată viaţa la fiecare mare emoţie, din cauza funcţionării cu mare intensitate a glandei tiroide, cum îi vor explica medicii mulţi ani mai târziu – şi acceptă spunând că va merge negreşit, orice s-ar întâmpla.

Apoi lucrurile se potriviră ca-n basme, fiindcă veni Mark de la Petersburg să-şi vadă părinţii. Mihail îi vizita mereu, dar apariţiile lui nu tulburau prea mult apele. Mark venise doar pentru patru zile, şi numai cu prilejul singurei lui vizite, Marusia băgă de seamă cât de mult se schimbase totul de când părăsise el casa. Apartamentul parcă se îngustase, şi, spre uimirea ei, părinţii cumva se împuţinaseră. Nu fuseseră ei uriaşi nici înainte, dar Mark, înalt şi corpolent, stând alături de tatăl lor, îşi apleca respectuos capul spre el, iar tatăl îşi înălţa capul frumos, şi Marusiei îi venea să plângă văzând cât de mult îmbătrâniseră părinţii ei în ultimii cinci ani. De la Mark veni speranţa succesului şi a prosperităţii, când îi anunţă că se mută la Moscova, unde primise o slujbă nouă şi interesantă de jurist la o societate de asigurări, cu un salariu mare. Închiriase deja un apartament mobilat. Şi, printre altele, apartamentul avea două camere, aşa că Marusia putea să poposească la el când voia să vină la Moscova. Ea se înroşi brusc şi zise că vrea să meargă urgent. Şi nu apăru nici o piedică de genul „una-i vorba, alta-i fapta“. Totul se puse pe roate, a doua zi Mark veni cu biletele de tren punându-le pe masă în faţa Marusiei – două cartonaşe lunguieţe şi două tichete albe-verzui, cu locuri rezervate la vagonul de dormit.

În seara aceleiaşi zile, Marusia se întâlni cu Iakov şi-i comunică radioasă că pleacă la Moscova, la o probă susţinută în faţa Ellei Rubenek înseşi. Iakov nu se arătă bucuros, îi luă mâna, i-o ţinu în mâna lui un timp, strângându-i-o tare, nu dureros, dar cu oarecare înţeles:

— Pleci la Moscova? Ne despărţim?

— Nu, nici vorbă, doar pentru câteva zile… zise ea dându-şi seama că spune un neadevăr.

Dacă Ella Ivanovna o va accepta, dacă se vor găsi bani pentru studii, ea va rămâne la Moscova. Mai devreme nu-i trecuse prin cap că plecarea însemna că nu-l va mai vedea pe Iakov timp îndelungat…

— O să te aştept să te întorci, dacă vei vrea cândva să te întorci, zise el pe un ton cam teatral.

Şi simţind nefirescul din tonul lui, se strâmbă scârbit de propria-i ipocrizie.

— Nu vorbi aşa! După tot ce ne leagă (nu spuse ce însemna „tot“, fiindcă discutaseră numai de-ale spiritului, cât despre atracţia fizică puternică nu scoseseră un cuvânt, o socotiseră un lucru ruşinos), nu ne vom despărţi în veci…

Stăteau de vorbă în grădina Ţarski, Marusia dădea semne că se grăbeşte, că trebuia să-şi facă bagajul şi să-şi ia rămas-bun de la *madame* Leroux, şi Iakov se lupta cu sine, nu se hotăra să-şi ducă

la îndeplinire gândul – s-o sărute pe Marusia. Îşi zise „acum ori niciodată“, se întoarse spre ea, îşi apropie faţa de faţa ei… şi o sărută pe obraz. Nu era deloc sărutul la care visase săptămâni în şir. Ea izbucni în râs şi-i zise:

— Nu acum, nu acum… Acum condu-mă…

A doua zi Marusia se afla în vagonul de clasa a doua, aşezată la fereastră lângă fratele ei, având vizavi o pereche soţ-soţie, oameni în vârstă respectabili, care plecau la Moscova la o sărbătoare în familie. Vorbeau de una, de alta, adresându-se fratelui ei Mark, discutau despre fleacuri ca să se afle-n treabă, dar era plăcut să-i asculţi. Marusia tăcea şi se uita la fratele ei cu aceeaşi expresie maliţioasă-jucăuşă din anii copilăriei, care îi dispăruse însă în anii cât studiase pedagogia.

Se despărţea de Iakov pentru prima dată. Deşi îi părea nespus de rău de fiecare zi petrecută fără el, călătoria în necunoscut la Moscova, prilejul de a se iniţia în cultura universală şi a lua parte la ea – exact aşa înţelegea ea avantajele călătoriei – reprezentau totuşi lozul norocos pe care nu-l putea refuza. Nu plecase niciodată din Kiev mai departe de Poltava. Şi visul fantezist de a voiaja împreună cu Iakov în Germania, în Italia, în Franţa, pălea în comparaţie cu această primă călătorie. În fond, era începutul unui proiect înălţător, păcat că fără Iakov deocamdată, dar oricum era doar începutul punerii în practică a unui proiect de viaţă trăită împreună, hrănită din mari speranţe şi planuri serioase, pe care o inventaseră la repezeală. Era prima staţie pe drumul gândit de ei.

Marusia se uita pe fereastră, uimită de viteza fantastică cu care zbura trenul, încântată de priveliştea de afară – un preludiu timid la marea aventură a vieţii în care intraseră până acum studiile şi iubirea, şi care urma să cuprindă în viitor cunoaşterea lumii şi activitatea creatoare…

În gară Mark tocmi un birjar, şi ajunseră la clădirea mare, sursă rentabilă de profit, de pe strada Miasniţkaia, o casă urâtă în concepţia celor din Kiev, întunecată şi tristă, fără decoraţii arhitectonice vesele, cu ditamai uşile, făcute parcă special pentru uriaşi. Un hol la intrare, oglinzi, lifturi cu grilaj metalic auster. Un domn solid, într-o şubă îmblănită, îl opri imediat pe Mark, îi strânse mâna prieteneşte în laba lui puternică şi începu să-i turuie ceva cu vorbă peltică. Marusia se întoarse discret ca să nu deranjeze. Mark îi mulţumi dând din cap, o abandonă – „o clipă!“ – şi se apropie de domnul străin. Discutară destul de mult timp, dar Marusia nu se plictisi deloc, se uită cu atenţie la oamenii care ieşeau sau intrau în lift şi la câţiva care coborau sau urcau scara largă. Casa îi lăsă prima impresie puternică despre Moscova: bărbaţi şi femei îmbrăcaţi altfel umblau forfota în hol, se mişcau în grabă preocupaţi, concentraţi, vorbeau repede, expresiv, de parcă erau toţi artişti. Casa era „modernă“, oamenii din ea duceau o viaţă „modernă“, – Marusia înţelese dintr-o ochire că trebuia neapărat să trăiască la Moscova, şi nu într-un oraş oarecare cum era Kievul, oraş provincial de mâna a doua. Iakov va absolvi şi el institutul, vor trăi aici împreună, exact într-o astfel de casă, şi vor duce o viaţă „modernă“, şi nu una mic-burgheză printre evrei: rude, meşteşugari, negustori, bancheri… Fratele ei îşi luă rămas-bun de la „şubă“ într-un fel ciudat, strângându-şi mâinile de două ori, strivindu-le parcă, o apucă pe Marusia de braţ şi o trase nu la lift, ci pe scări:

— Repede, Musia, liftul abia se mişcă, urcăm doar până la etajul întâi…

Apartamentul era frumos, arăta la fel de neobişnuit ca întreaga casă, cu un alcov uriaş, cu lambriuri din lemn, fără bucătărie, cu o plită în cămară, dar cu o cameră de baie adevărată. Mark luă dintr-un dulap nişte hârtii, fluieră îngândurat, scoase o batistă curată şi zise:

— Mă grăbesc, Musia, mă întorc diseară, uite cheia, banii, să fii cuminte…

Rămasă singură, Marusia zăbovi puţin la fereastra cu zăbrele de metal, cu un model simplu, imaginându-şi cum arăta, dacă era privită de afară, pieptănată cu coafura înaltă, prinsă cu panglica de catifea. Pe partea cealaltă a străzii se afla tot o clădire mohorâtă, dar nu putu zări ce se întâmplă dincolo de ferestre din cauza ninsorii. Înseamnă că nici ea nu putea fi văzută… Îşi potrivi coafura, prinzându-şi mai strâns părul sub panglică, îşi schimbă rochia veche cu fusta şi bluza largă, model nou, îşi încălţă cizmuliţele şi se îmbrăcă cu pardesiul subţire, nepotrivit pentru vremea de afară – îşi lăsase acasă paltonul de iarnă atât de detestat. Urâciunea veche, expirată, nu-şi avea locul în noua viaţă!

Cum nu apucase să-şi întrebe fratele unde se afla scuarul Malîi Haritonovski, îl întrebă pe portar când ajunse jos. Află că era foarte aproape şi primi toate explicaţiile pe unde s-o ia. Nu se miră mai deloc că întâmplarea făcuse ca apartamentul fratelui ei să se afle alături de clădirea unde se ţineau cursurile de dans. În cinci minute ajunse în fugă la casa impozantă cu ferestre mari, acolo era studioul care ocupa parterul şi primul etaj, acolo se ţineau cursurile. Ajunsese la ţanc – elevele tocmai se adunau în sală, şi Ella Ivanovna stătea în picioare lângă uşă, îmbrăcată cu o tunică lucioasă, cu părul strâns ca al ei. De obicei era un chin pentru Marusia să se adreseze oamenilor necunoscuţi, dar de data asta se apropie fără sfială, minunându-se ea însăşi cât era de curajoasă. Îi aminti profesoarei de recomandarea doamnei Leroux.

— Da, da, îmi amintesc. Rabenek intră în sală lăsând-o pe Marusia să treacă înainte. Rămâi deocamdată la lecţie, o să stăm de vorbă pe urmă.

Camera era destul de mare, avea un spaţiu pentru estradă, o fereastră uriaşă pe toată lungimea peretelui, podeaua era acoperită cu covor, pereţii cu postav de culoare deschisă. O mică pianină neagră stătea aproape lipită de perete. O femeie tânără, robustă, îndepărtă pianina de la perete, scoase de sub ea taburetul rotund, îi deschise capacul şi începu să cânte o muzică necunoscută Marusiei. Cu siguranţă că Iakov ar recunoaşte compozitorul…

Ea se uită în toate părţile în căutarea unui scaun, nu-l găsi, ieşi pe coridor, dar nu văzu nici acolo ceva pe care să stea. În timp ce colinda pe coridor, în sală apăru un cârd de fete tinere, desculţe, în tunici scurte, şi Ella Ivanovna le ţinu un discurs. Elevele păreau că n-o ascultă, umblau încolo şi încoace pe scenă, aruncându-şi haotic mâinile şi picioarele, fără să-şi coordoneze mişcările. Se auzea în continuare muzica.

— Aşa, aşa… Nataşa, Nataşa, repet pentru dumneata – fiecare mişcare se produce cu cât mai puţin consum de energie, ridică mâna, începi mişcarea de la palmă, de la cot, e nevoie doar de o uşoară încordare a muşchiului de la umăr, restul muşchilor stau liniştiţi! Ăsta-i esenţialul! Eliberează mâna de încordare inutilă, mişcarea devine astfel armonioasă, naturală! Opreşte-te! Stai pe loc! Trebuie să simţi greutatea mâinii, a corpului, a fiecărui membru în parte… Nataşa, uită-te la Eliza… Aşa, aşa… Numai aşa se reface unitatea armonioasă distrusă de podoaba inutilă a hainelor, de obiceiurile noastre ridicole… Revenim la mişcările noastre armonioase, aşa cum le vedeţi pe vasele antice, în sculpturile greceşti. Noi le-am pierdut! Ridică mâna, ridică genunchiul, lasă corpul liber, să-şi ia avânt! E mai bine, mult mai bine… Aşa, v-aţi oprit toate. Frânghia, vă rog!

Marusia nu găsi nici un scaun, stătu mai întâi lângă uşă, apoi, ca să audă mai bine cuvintele Ellei Ivanovna acoperite niţel de muzică, merse de-a lungul peretelui şi se aşezase pe podea cu genunchii strânşi. Aflase de la cursul profesoarei despre sculptura antică, despre basoreliefuri, despre logica

gestului, dar acum corpul ei tânjea după mişcare, mâinile, picioarele şi spinarea ardeau să se mişte în ritmul muzicii, să vorbească, să facă salturi, să se exprime fără cuvinte.

Întinseseră frânghia între timp, şi profesoara urcă pe scenă. Făcu semn acompaniatoarei şi rosti un nume necunoscut Marusiei:

— Skriabin, vă rog!

Se auzi o muzică cu totul nouă. Ella Ivanovna sări peste frânghie făcând o mişcare ciudată, rostogolindu-se parcă. Şi începură toate să sară fără să piardă ritmul muzicii. Profesoara ceru să înceteze muzica – fiecare trebuia să lucreze acum în ritmul propriu.

— Ne căutăm ritmul, ritmul propriu!

Elevele începură să sară în dezordine, fiecare de capul ei sau împreună, şi Marusia îşi scoase cizmuliţele şi se apucă să sară laolaltă cu ele…

— Foarte bine! Perfect! Vână de artistă! o lăudă Ella Ivanovna.

Marusia simţi cum se încarcă de forţă şi porni sprintenă să sară împreună cu elevele până veni pauza.

În pauză Ella Ivanovna se apropie de Marusia:

— La vestiar una dintre elevele noastre o să-ţi dea o tunică, poţi să continui lecţiile împreună cu noi.

În seara aceea Marusia îi scrise o scrisoare lui Iakov. Îl anunţă că trecuse proba cu succes, că din toamnă va lucra la studioul Rabenek, că trebuie să facă tot posibilul să se mute la Moscova, fiindcă e sigură că viaţa lor viitoare e legată de Moscova…

Era prima scrisoare din lunga corespondenţă care va dura douăzeci şi cinci de ani, ca apoi să zacă încă douăzeci şi cinci de ani împachetată cu grijă în cufărul din nuiele din locuinţa comună de pe strada Povarskaia, şi după moartea Marusiei, să fie mutată pe bulevardul Nikitski, la nepoata ei Nora, aşteptând să fie citită.

CAPITOLUL 14
Rude pe linie femeiască
(1975-1980)

Iurik creştea şi, odată cu el, creştea şi Nora, nefiind zi în care să nu-şi dea seama cât de mult îi datora fiului ei. Când mamele şi dădacele vorbeau despre educaţie în timp ce însoţeau copiii la plimbare pe bulevard, ea nu făcea decât să zâmbească – pricepuse destul de repede că băiatul o educa pe ea mult mai mult decât îl educa ea pe el. Trebuia să fie răbdătoare în fiecare zi, deşi nu era deloc calmă din fire, fiind nevoită mereu să înveţe să se stăpânească. Asprimea ei, neacceptarea voinţei sau măcar a sfaturilor altora complicaseră mult relaţiile cu mama sa în anii adolescenţei – învăţa acum să privească lucrurile de pe poziţia lui Iurik, un copil de doi ani, de cinci ani, elev în clasa întâi…

Din primele zile după naşterea lui Iurik, Nora îşi trăise viaţa împreună cu fiul ei, fapt la care contribuise din plin sacul-marsupiu dăruit de Marina Cipkovskaia. Băiatul o însoţise pe Nora la expoziţii, la teatru, în vizită. În anii aceia, ciudatul sac albastru, prins la brâul Norei, fusese adus din străinătate, dar în anii următori a devenit un obiect banal, care a contribuit la apariţia unei relaţii noi între mamă şi copil – copiii nu mai erau lăsaţi acasă cu dădaca, bunica sau vecina, ci erau duşi în locuri în care nici prin gând nu-ţi trecea să apari cu ei. Sacul-marsupiu, deşi îi lăsa mamei oarece libertate, o lega şi mai strâns de copil. Nora studiase problema când băiatul începuse să meargă. Deşi învăţat cu mersul, Iurik nu voia şi pace să mărească distanţa dintre el şi mamă. Nora folosise o nouă strategie total opusă celei dinainte – când Iurik făcea un pas, ea mărea distanţa făcând încă un pas înainte… Aşa îl învăţase să fie independent şi chiar reuşise să mărească distanţa, cunoscând prea bine riscul real al închistării în sine, al izolării de ceilalţi. Băiatul prinsese destul de repede gustul libertăţii.

Taisia îşi petrecea din ce în ce mai mult timp la Nora, avantajele fiind reciproce. Până nu demult Taisia avusese o normă şi jumătate la policlinică, acum Nora îi ceru să treacă la normă întreagă şi s-o lase liberă două zile pe săptămână. Taisia acceptă, deşi avea impresia că Nora era prea severă cu Iurik, aşa că nu scăpa ocazia să-şi răsfeţe pupilul din răsputeri. Cu tot răsfăţul, Iurik devenise destul de independent, Nora încurajându-i iniţiativele proprii. Şi cum îl lăsa în voia lui, ei i se părea câteodată că-l vede în el pe Vitia închis în sine, nevrând sau neştiind cum să comunice cu ceilalţi. Băiatul accepta cu greu să se apropie de oameni străini, trecea destulă vreme până să-l strige pe nume pe copilul cu care se juca în fiecare zi în curte. Era în stare să se joace singur multă vreme fără să simtă nevoia unei companii.

Chiar din primii ani de viaţă ai lui Iurik, pe Nora o frământaseră multe lucruri legate de istoria familiei ei. Abia acum îşi dădea seama de ce dorise atât de mult să nască un băiat, alungând gândul că ar putea aduce pe lume o fată, temându-se chiar de o asemenea perspectivă. Îşi amintea ca prin ceaţă de bunica din partea mamei, Zinaida Filippovna – bătrâna murise când Nora avea vreo şapte ani, zăcuse la pat în ultimii doi ani de viaţă, uscată de tot, purtând tot timpul pe cap o căciulă de lână, tot timpul având buzele rujate, uneori ţipând tare la Amalia, dar nu prea desluşit. Unele sudalme erau

însă rostite foarte clar.

Mult mai târziu, când a trecut de tinereţe, Nora a rugat-o pe Amalia să-i povestească despre mama ei. Povestea era destul de scurtă: Zinaida avusese o viaţă nefericită. Părinţii ei, negustori scăpătaţi, o izgoniseră din casă pe fata de şaisprezece ani. Amalia nu ştia motivul, dar presupunea că la mijloc fusese o dragoste ascunsă. Zinaida a plecat la Moscova, a lucrat ca servitoare prin diverse case, pe la diverşi stăpâni, cu ultimul, Aleksandr Ignatievici Kotenko, s-a căsătorit. Era mult mai în vârstă decât ea, văduv, aproape orb. În tinereţe dirijase un cor bisericesc, spre sfârşitul vieţii cânta în cor cu vocea lui răsunătoare de bas profund, fapt pentru care Zinaida îl numea „trâmbiţa Ierihonului“. Căsnicia era o povară pentru ea, soţul se îmbăta pe ascuns şi o bătea din când în când. Nu sălbatic, ci ca s-o înveţe minte. Din căsnicia asta tristă s-a născut Amalia. Kotenko a decretat că fetiţa e făcută cu altul, dar nu şi-a alungat soţia. Nu-i prea păsa de copilă, deşi se purta destul de bine cu ea. Având îndoieli în privinţa paternităţii, Aleksandr Ignatievici ceruse ca fetiţa să fie botezată cu numele Magdalena, şi mult mai târziu Malia îşi corectase vechiul nume înlocuindu-l în acte cu Amalia. Aşa a trăit Zinaida Filippovna cu soţul ei care orbise de tot, suportându-i în tăcere ghionturile şi scuipăturile până la sfârşitul vieţii lui. A murit în 1924.

— Ţin minte biserica unde cânta în cor prohodul, undeva în raionul Dolgorukov, pe o străduţă… Dacă or fi fost şi zile tihnite pentru mama, acelea au fost după moartea soţului, dar de fapt, ea n-a avut nici măcar o zi fericită, se temea de toţi, mai ales de soţ. Îi plângeam de milă… De frumoasă a fost frumoasă – nu se mai săturau oamenii privind-o. Poate că frumuseţea ei îl irita pe bunicul tău, n-am de unde să ştiu. Mă gândesc uneori că Zinaida avea pe cineva de care era îndrăgostită. Ştia că e frumoasă, îşi încreţea părul, se ruja. Nu prea îmi dădea cine ştie ce atenţie. La sfârşitul vieţii a lovit-o demenţa senilă, drăcuia de mama focului… Am îndurat multe de la ea înainte să-i vină sfârşitul… Ce să zic, nu ne-am iubit, a terminat Amalia scurta poveste.

În copilărie Nora fusese apropiată de mama ei, în parte fiindcă i se împotrivea tatălui pe care îl ura. Relaţia cu mama era echilibrată – nici dragoste puternică, nici conflicte. Se îndepărtase de ea când apăruse Andrei Ivanovici. Se întâmpla în anii adolescenţei, când Nora taxa legătura de dragoste a mamei ca pe o trădare, şi tot ce avea legătură cu ea o irita şi o dezgusta: şi faptul că Amalia radia de bucurie, şi vocea schimbată, şi cochetăria din tonul ei, şi duioşia cu care îşi învăluia iubitul. Iritarea îi sporea şi mai mult când Amalia o trata drept confidentă, fără succes uneori, şi-i mărturisea cât o încântă înaltele calităţi morale şi multe alte merite ale alesului inimii ei. Până la urmă Nora îşi dădu seama brusc că un bărbat nu poate fi un soţ bun şi un familist-model, şi, în acelaşi timp, un amant fidel. Amalia oftă cuprinsă de tristeţe: eşti încă prea tânără, Nora, ca să-nţelegi cum vine treaba. Andrei nu vrea să-i facă să sufere pe nevastă-sa şi pe copii, iar eu sunt gata să suport situaţia asta neplăcută numai ca să-l ştiu liniştit. Dacă aş fi vrut, el şi-ar fi părăsit familia demult. Dar ştiu cât ar fi suferit.

— Da’ tu, tu nu suferi din cauza situaţiei incerte? nu se abţinu Nora.

Amalia izbucni în râs, chipul frumos i se lumină:

— Incertitudine? Prostuţo! Ăsta-i preţul dragostei, să-l ia naiba!

— Nu ştiu ce să zic. Cred că e umilitor. N-aş suporta o asemenea relaţie. Aş renunţa! Pur şi simplu n-ai caracter! Ori-ori! îşi ridică mândră capul Nora.

Amalia râse:

— Prostuţo! Mi-am părăsit soţii de două ori în viaţă. Nu l-am iubit nici pe Tişa, primul soţ, nici pe Ghenia. N-am ştiut ce-i iubirea. Numai cu Andrei am înţeles asta… Eşti tânără, nu pricepi…

Iubirea lor ascunsă a durat ani mulţi, până când el avea să-şi părăsească totuşi familia, se întâlneau în fiecare zi la opt fără un sfert dimineaţa, el o aştepta să iasă din casă, o conducea până la biroul pentru construcţii. Ea se despărţise de soţ ceva mai înainte…

Exact la ora cinci Amalia pornea spre casă şi-l aştepta pe Andrei cu masa. Nora nu apărea până la ora şapte. Aşa se înţeleseseră – să nu deranjeze! Dacă Andrei venea s-o vadă şi în schimbul doi, Amalia îl întâmpina lângă studioul de înregistrări unde lucra, îl conducea până la gara Kiev. El locuia în afara oraşului, lua trenul ca să ajungă la muncă, până să-şi cumpere maşină la sfârşitul anilor şaizeci. Aşa s-au întâlnit mulţi ani la rând, se vedeau în fiecare zi, în afară de duminici şi de zilele de sărbătoare… Zilele de Anul Nou şi de 1 Mai reprezentau o jertfă neînsemnată pentru Amalia. În zilele astea nu pleca în vizită. Lumea se uita chiorâş la femeile singure, pe cele măritate femeile singure le deranjau, şi ca să-şi mănânce timpul văicărindu-se, bârfind, simţindu-se lezată în drepturi cum făceau unele la fel de singure ca ea, aşa ceva nu voia în ruptul capului.

Îmbrăcată în cămaşă de noapte, unsă cu cremă pe faţă, îşi petrecea sărbătorile în pat, cu o carte şi cu telefonul alături, mutat de multă vreme în camera ei. Andrei forma numărul Amaliei – sau tăcea, sau zicea „Scuzaţi, am greşit numărul“.

Cotcodac, miorlau! – alte cuvinte de apreciere nu găsea Nora, dar ele erau pentru ea însăşi… Cu timpul se instalase între ele un fel de răceală paşnică. Mai intervenise ceva în relaţia lor – pe la cincisprezece ani, Nora îşi dădu seama că, într-un anumit sens, era mai bătrână decât mama. Amalia îi recunoscu întâietatea cu un zâmbet vesel. Era ea femeie naivă, dar nu proastă – îi simţea maturitatea numărată nu în ani, se preda fără luptă, nu numai că încetase s-o îndrume, dar încerca să nu-i mai dea nici sfaturi… mai ales după scandalul de la şcoală.

Abia după naşterea lui Iurik, Nora şi-a dat seama că legătura de rudenie cu femeile din familie avea un defect, un fel de boală: fetele nu-şi iubesc mamele, protestează împotriva modelului lor de comportament. I se transmisese şi Norei împotrivirea şi neîncrederea şi, în cele din urmă, ostilitatea bine ascunsă în fundul sufletului – ce însemna asta? În asemenea cazuri bunica Marusia spunea: genele, genele!

„Ce bine că am băiat!“ – se bucură Nora, dar în acelaşi timp se gândi că ar trebui cumva să pună capăt defectului supărător, moştenit de femeile din familie. „Se vede treaba că ştiu câte ceva din ce a scris Freud… De fapt, ar trebui să lămuresc cum stau lucrurile cu complexul lui Oedip“. Îşi aminti că printre cărţile bunicii aduse din strada Povarskaia erau câteva ale lui Freud, ferfeniţite de atâta citit, cu însemnări pe margini. Trebuie recitite – ce-i cu Oedip? Cine pe cine vrea să ucidă şi de ce? Băiatul se luptă cu tatăl, şi fata cu mama? Nu, nu, ce idee odioasă!

Concluzia practică rezultată din gândurile confuze fu hotărârea Norei de a-i lăsa să pătrundă pe Amalia şi pe Andrei Ivanovici în propria ei familie strâns unită, ca să-i dea posibilitatea lui Iurik să se dezvolte emoţional. Nu avea nici o îndoială că Iurik era blocat afectiv. Fie, lasă-l să se ducă în vizită la Prioksk. Acolo sunt tot felul de animale, plante şi alte prilejuri de bucurie, necunoscute băiatului venit de la oraş. Unde mai pui că Nora îşi imagină cât de minunat va arăta Andrei Ivanovici îmbrăcat în pufoaică, ţinând un topor sau o furcă în mână, şi cât de mult avea să-l farmece pe copil. Era puţin invidioasă şi chiar se temea că îi vor sâcâi băieţaşul cu îmbrăţişările şi-l vor acoperi cu

pupături, mai să-l omoare…

Imediat cum împlini şase ani, Iurik fu trimis pentru prima oară „în libertate“. Andrei Ivanovici veni să-i ia. Amalia îi aştepta în sat cu plăcinte şi lapte de capră. Era începutul lui iunie, fructele de pădure nu apăruseră. Nora petrecu acolo o zi şi o noapte şi plecă uşor întristată dându-şi seama că Iurik se va simţi bine la bunici, că va tânji după ei. Recunoscu în sinea ei că o irită bucuria mamei, că se simte în purtarea Amaliei o naivitate copilăroasă nelalocul ei, de parcă n-ar avea şaizeci şi patru de ani, ci doisprezece, că sunt cam multe plăcinte, ca de altfel şi mulţi căţei de rasă chinezească rară, pe care perechea îndrăgostită îi prăsea ca să mărească bugetul familiei. Şi prea multe îmbrăţişări şi pupături – câtă vreme pierdură cu îmbrăţişările înainte să se despartă! Andrei o conduse pe Nora la Serpuhovo, la tren. Jumătate din drumul până la Moscova ea se gândi ce caracter nesuferit are, că nu e-n stare să-i ierte mamei purtarea de fetiţă proastă, apoi deschise cartea lui Suhovo-Kobîlin.

Piesa *Moartea lui Tarelkin* o preocupa de multă vreme. Moartea părelnică – o mulţime de posibilităţi! Anul trecut făcuse scenografia la piesa *Frumoasa adormită* pentru un teatru de copii din provincie, întorsese subiectul pe toate părţile şi avusese impresia că îi găsise o rezolvare bună – Prinţul se trezeşte, şi Frumoasa adormită pare să fie numai un vis în somn. Dar moartea lui Tarelkin – ce ar putea să facă interesant ca să captiveze publicul? Dacă s-ar găsi un regizor cu care să poată lucra. Ar pune-o în scenă şi singură, dacă… Tenghiz, Tenghiz… Pentru ea urma o vară pustie, pustie de tot – pentru prima oară fără casă de vacanţă închiriată, fără Iurik… Ajunse acasă seara târziu, intră în apartament când telefonul suna pentru ultima dată. Se dezbrăcă, îşi făcu duş. Ieşi din baie tocmai când se auzi iar telefonul:

— Pe unde-mi umbli, dragoste? Te-am sunat toată ziua.

Era Tenghiz.

CAPITOLUL 15
Un bărbat fără ifose
(1981)

— Începem o viaţă nouă, Nora! zise Tenghiz.

— Ştiu. L-am dus pe Iurik la mama şi la asta m-am gândit tot drumul. Tocmai azi.

Afară se înnoptase, azi era ieri. Tenghiz era acelaşi, ba şi mai şi. Ei, drăcia dracului! „Sănătate de fier, înmuiată-n căneală…“[12] Nu se văzuseră de doi ani. Nici un telefon. Nora aflase pe căi lăturalnice că fusese în Moscova, dar nu apăruse la ea. I se puse un nod în gât, nu putea vorbi. Înghiţi repede şi nu răspunse.

12. Versuri din poezia *Întâlnire* de Boris Pasternak.

— Mergem împreună în Polonia şi punem în scenă *Regele Lear*.

Nora tăcea. Tenghiz continuă.

— *Regele Lear*. E o culme. Mai sus nu se poate. Am citit un an şi jumătate. Am învăţat engleză ca să pot citi. Acum ştiu tot. Aproape tot. O facem împreună. Înainte nu pricepeam cum vine asta – să faci ceva o singură dată. Un autor. O singură reprezentaţie. O singură idee. Acum am înţeles – trebuie să faci ceva unic. Are forţă ideea când e unică în lume. M-am lămurit – trebuie să regizezi în aşa fel, încât să se sfârşească lumea cu spectacolul tău. Punct. Asta înseamnă teatru. O singură idee, dar jucată fără rest, să nu mai rămână nimic de spus. Mă-nţelegi?

Nora tot nu reuşea să-şi înghită nodul din gât, dar oricum nu avea nimic de spus. Focul stârnit îi înfierbântase sângele, dar începea să se stingă de la sine. Tristeţe adâncă şi nedumerire: vorbe, vorbe goale. Se înmuiase, scăpase de valul exaltării lui? Cu siguranţă că ar fi trebuit mai întâi în pat şi pe urmă vorbele. Şi oricum – e absurd, te înduioşează profund. Aşa-i el – talent cu carul, minte puţină. Da, parcă ar fi de fier… încins… Mi-a trecut oare?

— M-asculţi? Nu-nţelegi? Lear a fost pus în scenă de o sută de ori, de o mie de ori! Noi îl punem pentru ultima dată! Facem în aşa fel ca să nu mai aibă nici un rost să fie pus în scenă, da? Despre libertate, despre bucuria plecării din lume, din lumea stihiilor, a pasiunilor, a carnalităţii, despre toate astea trebuie să vorbim. Ştiu cum să fac! Gordon Craig! Doar pricepi cum vine treaba! Hei! Nora! Ce faci, nu m-auzi?

Nora auzea prea bine. Ştia de multă vreme tot ce-i prezenta el acum ca pe o noutate. Chiar şi despre Gordon Craig. Bunica Marusia apucase să-i istorisească multe. Totul – în doi timpi şi trei mişcări. Marusia o venera pe Ella Rabenek, eleva Isadorei Duncan. Rabenek îi povestise multe despre ea: până şi despre moartea îngrozitoare a celor doi copii ai Isadorei într-un accident de maşină. Fata cea mare era fiica lui Gordon Craig – şi ăsta era un amănunt din surse neoficiale, transmis din gură în gură; asta făcuse din Gordon Craig o rudă îndepărtată a unei mari familii de oameni de teatru, în care ştiinţa sacră se transmitea din tată-n fiu… Nora îşi aminti de poveştile rostite cu înflăcărare de Marusia despre vremea tinereţii ei, când învăţase dansul ritmic, apoi predase după o nouă metodă pedagogică, desfiinţată ulterior, la fel cum făcuseră cu genetica şi cibernetica, şi

simţi că aparţine marii culturi universale. Tenghiz, în schimb, e un provincial şi atât. Zice că a inventat bicicleta. Iar eu sunt fată din capitală. Auzi, bicicletă, o ştiam inventată demult. Îşi înghiţi nodul şi răspunse:

— Ascultă, fă ce vrei cu Gordon Craig şi cu teoriile lui, dar să ştii că eu nu mă apuc acum de Shakespeare! Nu mă ţin curelele.

Tenghiz începu să clipească din ochi ca premiantul clasei care primeşe nota cinci:

— Nora! Ce-i cu tine? Nu vorbeai aşa înainte! Da' Cehov se poate? Goldoni? Swift? Eschil se poate? Discutăm de lucruri extrem de importante. N-ai voie să refuzi, Nora! Lear! Regele Lear! Transfigurarea trupului! Pieirea! Despre asta-i vorba! Ascultă-mă! Uită-te încoa'! Unde te uiţi? E o bicicletă pentru Iurik, clasa întâi, şi arătă cu mâna în direcţia cutiei.

Venise într-adevăr cu o cutie mare pe care o lăsase în antreu. Norei nu-i trecuse prin minte să se uite într-acolo. Zâmbi – ce nostim, o bicicletă aievea apăruse dintr-o metaforă doar atunci când se gândise la ea!

— Uită-te încoa'! Tenghiz îşi duse mâinile la piept arătându-i că trebuie să se uite la el. Fără tine nu mă descurc. Ascultă-mă puţin! *Thou art the thing itself; unaccommodated man is no more but such a poor, bare, forked animal as thou art. Off, off, you lendings!*[13]

13. „Tu eşti zidirea adevărată: omul fără gătelile de adaos nu e mai mult decât un biet animal, gol şi în două labe. În zdrenţe, în zdrenţe, lucruri de-mprumut." William Shakespeare, *Regele Lear*, trad. rom. Mihnea Gheorghiu, în *Opere complete*, vol. 7, Actul III, Scena 4, Univers, Bucureşti, 1988.

Nora strânse din pleoape abţinându-se să nu râdă. Nu prea ştia engleză, dar ce rostise Tenghiz era un fel de parodie lingvistică, fără nici o legătură cu engleza. Prinsese totuşi trei cuvinte – *art, man* şi *poor*.

— În rusă cum e?

— În rusă sună cam aşa: „Omul fără zorzoane e un biet animal gol, cu două picioare! Şi nimic altceva! Scoate tot ce nu-i cu folos!"

Nora îşi duse mâinile la ochi acoperindu-i. Cunoştea textul. Îl ştia prea bine. Dar cuvintele „scoate tot ce nu-i cu folos" i se părură extraordinar de importante pentru ea. Aşa se întâmplă întotdeauna – eşti viu, ai ochi să vezi, citeşti, privirea îţi alunecă de o sută de ori pe aceleaşi rânduri, şi dintr-odată parcă ţi s-a luat vălul de pe ochi, în locul peste care ai trecut de atâtea ori găseşti ce căutai de ani de zile…

— Nu pot, Tenghiz, nu-s pregătită. Caută-ţi un alt scenograf.

Tenghiz ieşi anevoie din fotoliul scund, îşi îndreptă spatele ridicându-se cât era de lung, ba parcă şi mai lung:

— Jumătate din viaţă acumulăm, Nora, şi jumătate din viaţă aruncăm ce-am adunat. În fiecare an se adaugă o cărămidă. La cincizeci de ani nu mai avem putere să ne târâm. Am priceput! Eşti într-o criză! Trebuie să te eliberezi! Am analizat totul, am aruncat jumătate din viaţă, jumătate din cei pe care îi cunoşteam şi-i iubeam – rude, profesori, tot ce era în plus… Tu însă eşti parte din mine. Poate că partea cea mai bună…

Aici se sfârşi partea din seară ocupată cu discuţia lor, şi numai de dimineaţă o reluară.

— Lasă-mă două săptămâni să mă gândesc.

Tenghiz dispăru după cum îi era obiceiul. Nora nu-şi irosi timpul frământându-şi mintea de una

singură, se întâlni cu Tusia şi-i vorbi deschis despre îndoielile sale. Tusia era singura prietenă în vârstă, cu mari şi diverse calităţi, printre care şi aceea că familia ei o cunoscuse pe Marusia în anii când Nora nu apăruse încă pe lume. În plus, era la curent cu istoria relaţiilor ei cu Tenghiz… Ca şi cu istoria montărilor piesei *Regele Lear* în Rusia şi oriunde în altă parte. Tusia îşi clătină bretonul cărunt întocmai cum fac caii… Ea vedea problema în toată dimensiunea ei.

— Până la urmă n-ai decât să separi una de alta. Despre ce vorbim? Despre relaţia ta cu Tenghiz, sau despre *Lear*?

Nora căzu pe gânduri. Ar fi vrut şi ea să afle răspunsul la întrebare. Tusia plecă la bucătărie să pună cafetiera pe plită. Tăceau amândouă. Tusia aduse două ceşti prost spălate şi turnă cafeaua. Băură fără să scoată o vorbă.

— În primul rând nu văd de ce trebuie să te zbuciumi. Ai făcut câteva lucrări reuşite. Unele acceptabile. Doar nu-i primul an în care lucrezi. Multe spectacole cu *Regele Lear* au fost puse prost în scenă. E uşor să faci un spectacol prost cu *Lear*. Mihoels l-a jucat genial la Teatrul Evreiesc de Stat. Tatăl meu era prieten cu Tîşler. Îl cunoştea şi pe Mihoels. Ţi-am povestit doar că am văzut unul din ultimele spectacole jucate de Mihoels. Ţi-am povestit oare? Mereu le povestesc studenţilor. Eram scenograf începător. Aveam douăzeci de ani. Mai tânără decât tine. Mihoels l-a invitat pe tata la premieră, la GOSET, pe strada Malaia Bronnaia. Tata, evreu convertit, se străduia din răsputeri să-şi uite evreitatea. Doar era scriitor sovietic – nici cel mai bun, nici cel mai prost. Spectacolul era jucat în idiş. Tata ştia limba, deşi ar fi vrut s-o uite… eu nu ştiam o boabă. Nu-mi luam ochii de la scenă. Mi se părea că nu textul era important. De atunci am tot încercat să pricep asta, adică am reuşit să înţeleg mult mai târziu. Dar în momentul acela vedeam o asemenea atmosferă pe scenă, încât nu conta textul în sine, ci actorul molipsit de text. Gesturi, mişcări, mimică. Marusia cunoştea bine treaba asta. Ştii că Gordon Craig a fost la Moscova, la spectacolul cu *Regele Lear*? A spus atunci că-n Anglia nu se joacă Shakespeare cum trebuie, fiindcă acolo nu există un actor ca Mihoels. Imaginează-ţi-l pe Gordon Craig, care ştia fiecare cuvânt din piesă, o auzea în idiş şi vorbea astfel despre ea! Teatrul acela era teatrul actorilor! Lucra acolo Tîşler, un scenograf remarcabil. Şi Chagall lucra acolo. Nu prea înţelegea cu ce se mănâncă teatrul, dar îşi construia propriul teatru pe pânză. Spectacolul acela era gândit însă de Les Kurbas. Regizor uluitor, ucrainean. Cu renume mondial… Cam pe vremea aceea i-au desfiinţat teatrul. În 1933 mi se pare… A repetat trei luni cu Mihoels, care se certase cu Radlov, regizorul oficial. Mihoels a primit totul de la Les Kurbas. A fost ideea lui Kurbas să-l facă pe Lear să întinerească pe scenă. Şi lui Mihoels chiar i-a reuşit. Nu Kurbas a făcut scenografia, deşi cred că a avut multe idei în privinţa asta. Bineînţeles că actorii erau extraordinari – Mihoels, Zuskin, minunata Sarra Rotbaum. Azi teatrul nu se mai sprijină pe actori. Să zicem, în mică măsură… Cei care trebuie să gândească azi spectacolul sunt regizorul şi scenograful, ca textul, cuvintele să nu rămână singure, de capul lor – cine nu cunoaşte cuvintele? Orice şcolar le cunoaşte! Azi toată răspunderea o au regizorul şi scenograful. Actorul nu-şi mai creează rolul, e mai mult un executant. De actori geniali ce să mai zic! Îi numeri pe degete… Azi e important ce decide regizorul în teatrul clasic, oricare ar fi acesta. Tu ai scos-o la capăt cu Cehov, ţi-ai demonstrat aptitudinile profesionale. Cât despre *Regele Lear* – asta da provocare. Dacă lucrezi împreună cu Tenghiz având în minte o idee despre cum să fie spectacolul vostru – în afară de textul arhicunoscut! – atunci are sens să vă apucaţi de treabă. Înarmează-te însă cu ideea lui Kurbas că viaţa e trăită invers, de la

bătrâneţe la tinereţe. Lumea l-a uitat, l-a uitat de tot. L-au arestat în 1933, la scurt timp după aceea l-au ucis. Era mare foamete în Ucraina, mă-nţelegi? A montat spectacolul cu *Regele Lear* în vremea foametei, a genocidului… Tîşler era un scenograf bun, dar nu se compara cu Kurbas. Tîşler îşi avea propriul lui teatru – fiindcă nu primea nici o propunere interesantă de scenografie, el a făcut teatru în pictură, în sculptură. Am o poveste nostimă în legătură cu Tîşler, în care am fost implicată ceva mai târziu. Îl ştiam din copilărie, era prieten cu tata. Aleksandr Grigorievici era un om minunat, spontan, teribil de norocos, toţi cei din anturajul lui au fost lichidaţi, iar el a rămas în viaţă printr-un miracol. Era frumos, purta întotdeauna fular de mătase, pe vremea aceea nu se purta aşa ceva… Ţin minte că m-am dus la atelierul lui de pe strada Maslovka la începutul anilor şaizeci. Aveam să-l întreb ceva, nu mai ţin minte ce. În anii aceia lucra în lemn, trebuie să-ţi spun că făcea nişte sculpturi minunate. Apartamentul lui micuţ era înţesat cu figurine de diverse dimensiuni, aproape toate figuri de femei. Da, aşa-i, de data aceea am fost în apartamentul lui, nu la atelier, dar locuinţa se afla în apropierea atelierului. Am avut o discuţie lungă cu el, am vorbit despre toate, despre viaţă, despre slujbă. Pe atunci nu-mi mergea deloc bine. Tata murise, mă despărţisem de soţul meu, slujba – un eşec total. Am intrat la el, m-a primit prieteneşte, m-a făcut să mă simt bine. Tatăl lui era tâmplar, meşteşugar într-un târguşor, şi el, cu sculptura asta în lemn, parcă se întorsese la casa alor săi – talaş, toate mirosurile cunoscute… Ce să mai lungesc vorba, mi-a dăruit o figurină micuţă, de douăzeci şi cinci de centimetri. O ţin în mâini, mi le încălzeşte de parcă înăuntrul ei s-ar afla sursa căldurii. Îmi iau rămas-bun, ies în vestibul ţinând figurina la piept. Şi iese să închidă uşa după mine nevastă-sa, femeie frumoasă, cu mâini mari, grăsulii: „Cu bine!“ şi haţ! îmi smulge darul din mâini fără să scoată o vorbă, îmi zâmbeşte semeaţă şi mă împinge pe uşă. Ca să vezi păţanie!

Lasă zbuciumul, Nora, e o prostie. Pune-te pe treabă! Lucrează! Legăturile amoroase fac bine artiştilor, spiritelor creatoare! Şi-s periculos de fericite! Mi se pare că bunica ta, Maria Petrovna, a lucrat cu Kurbas la Kiev în 1918… Nu ţi-a povestit?

— Nu mi le povestea pe toate. Uneori scăpa câte o vorbă. Nu-mi amintesc să-mi fi vorbit de Kurbas. Ştiu doar că în timpul războiului lucra ca secretar literar la un teatru din Moscova… Vorbea despre un scriitor cunoscut, scria despre el… Nu-mi amintesc numele…

— Da, ştiu… Avea de ce să nu-ţi spună numele. L-au împuşcat în 1937… Tusia alungă cu mâna amintirile urâte. O să-ţi povestesc cândva istoria asta. Nu acum. Mai târziu, cândva. Marusia a fost o fiinţă fantastic de puternică şi de contradictorie…

Tusia era o comoară de înţelepciune – pe toate le ştia, despre toate îşi amintea. Trebuia doar s-o întrebi. Tocmai calmul ei senin, exerciţiul aprofundat al profesiei şi munca îndelungată cu elevii, compensând maternitatea ei sterilă, o făcuseră să iasă în evidenţă printre scenografii din teatru, care erau oricum o specie deosebită. Erau mai apropiaţi de oameni, dacă se poate spune aşa, şi mai cultivaţi decât colegii lor care se ocupau cu pictura de şevalet, de frescă sau cu grafica.

„Oare erau mai liberi?“ se întrebă Nora. Nici vorbă. Laba grea a cenzurii îi strivea şi pe unii, şi pe alţii. Totuşi luase sfârşit prigoana din timpul lui Hruşciov, se terminase cu şefii inculţi şi îngrozitor de bădărani. Ceva începuse să se mişte, prindea viaţă mişcarea clandestină, revistele poloneze aduceau veşti din Occidentul aflat departe. Teatrul era în căutarea a ceva pierdut demult. Tusia nu pierduse însă nimic niciodată – legătura ei cu vremurile nu făcea decât să se consolideze. Asta era puterea ei de atracţie, aşa îi fermeca pe elevi, studenţi, absolvenţi şi pe toţi tinerii care se învârteau

în jurul ei. Şi Les Kurbas… trebuie să existe ceva scris despre el.

— Nu s-a păstrat mai nimic, Nora. Până şi arhiva mea în legătură cu teatrul am distrus-o de două ori. O să mă uit, poate există ceva la casa mea de vacanţă…

Nora îşi dădea seama că Tusia pusese ochii pe ea în mulţimea tinerilor şi o lăsase să intre în cercul apropiaţilor ei. Se simţea cu sufletul împăcat. Ajunsă acasă, se trânti pe divan cu gândul să citească. Ăsta era începutul, o ştia prea bine – mai întâi citeşti, apoi te plimbi şi la urmă desenezi. Aşa se întâmplă şi de data asta. Ciudat răgaz, neobişnuit: fără Iurik, fără lucru, nici măcar cercul de la Casa Pionierilor condus de ea nu mai funcţiona, era vacanţă, copiii se împrăştiaseră care încotro, prietenii din teatru plecaseră în turnee sau în concediu… Pustiu. Ce fericire! Nici gândul la Tenghiz n-o mai sâcâia încurcându-i ideile – el apăruse de data asta împreună cu regele Lear, şi regele Lear devenise mai important decât el… Era vorba despre „animalul gol, cu două picioare“. Cum zicea Tenghiz – jumătate din an aduni, apoi începi să împarţi. E potrivit nu numai pentru Lear, ci pentru fiecare. Să faci mişcarea inversă, să închei ciclul: să te naşti, să dobândeşti o mulţime de calităţi, să obţii putere, avere, glorie, cunoştinţe, obiceiuri – personalitate. Apoi să dai jos totul de pe tine. Chiar şi personalitatea. Să te dezgoleşti de tot, să ajungi la goliciunea iniţială, la starea de nou-născut.

Tenghiz se arătase o clipă, apoi dispăruse. Nora se hotărî repede şi plecă la Prioksk. Iurik se bucură văzând-o, dar după cinci minute o zbughi la căţeluşi. Căţeaua era slăbită şi puii ei trebuiau hrăniţi cu biberonul. Pe Iurik nu-l puteau despărţi de ei – stătea nemişcat ore întregi cu biberonul în mână… Nora plecă să se plimbe prin pădurea din partea locului, era puţin speriată fiindcă pădurea era una adevărată, se putea rătăci… Petrecu două zile cu Amalia, care înflorea pur şi simplu bucurându-se de viaţa la ţară. Nu se ştie de ce râdea mereu, avea un râs sonor. Andrei Ivanovici zâmbea şi el fericit.

— De ce râdeţi tot timpul? izbucni Nora.

— Avem toate motivele, răspunse pe neaşteptate Amalia serioasă, abţinându-se să nu zâmbească. Învaţă, Nora, până nu e prea târziu.

— Ce să învăţ?

— Învaţă să te bucuri.

— De ce să mă bucur? întrebă cu asprime Nora, simţind deodată că mama spune un lucru important.

— Da’ isprăveşte cu asta! o respinse Amalia. Să te bucuri de toate! Nu pot să-ţi explic, nici să te învăţ nu pot. Trebuie să te bucuri!

Chipul Amaliei arăta foarte tânăr, poate că nu un chip tânăr, ci un chip de copil.

— Da’ tu, mamă, ce vârstă simţi că ai?

Amalia avea peste şaizeci de ani.

— Nu-ţi spun, ai să râzi de mine, începu să râdă iar Amalia.

— Nu te fandosi! Eu nu-s Andrei. Spune adevărul. Fiecare îşi simte într-un fel vârsta.

Amalia încetă să mai râdă. Căzu pe gânduri, părea că-şi socoteşte anii în minte.

— Nu pot să-ţi spun exact. Nu mai mult de douăzeci şi trei. Poate mai puţin. Între optsprezece şi douăzeci şi trei. Dar tu, Nora? Cât simţi că ai?

— Nu ştiu. Să mă gândesc. Dar sigur nu douăzeci şi trei.

Asta da întrebare. Era rândul Norei să cadă pe gânduri. Poate că uneori se simţea de treisprezece

ani. Pe de altă parte, se simţise întotdeauna mai mare decât cei de vârsta ei, şi o ţinuse aşa până împlinise treizeci de ani. Pe urmă băgase de seamă că ei îmbătrâniseră, iar ea rămăsese tânără. Prietenii ei arătau cam plictisiţi, se îngrăşau. Spre patruzeci de ani arătau înaintaţi temeinic în vârstă. Probabil că m-am oprit din „creştere“… Patruzeci – nu-i vârsta mea. Deşi patruzeci bate la uşă. Poftim, să zicem treizeci. Am avut mereu treizeci de ani. E clar acum de ce la un moment dat am descoperit că sunt mai în vârstă decât mama. Ea simte că are între optsprezece şi douăzeci şi trei.

— Eşti tare deşteaptă, fetiţo! Cum de-am avut nenorocul să nasc o fetiţă aşa deşteaptă? începu iar să râdă Amalia cu râsul ei feciorelnic.

Andrei Ivanovici o conduse pe Nora la gară, luându-l şi pe Iurik cu el. Băiatul stătea pe scaunul din faţă, lângă şofer. Vorbeau atât de încet, încât Nora nu putea desluşi ce discută, fapt supărător, fiindcă avea senzaţia că vorbesc despre ea. Chiar aşa era. Când să coboare şi să-şi ia rămas-bun de la Nora, Iurik scoase din maşină un omuleţ făcut din surcele lipite, cu pălăria din trei conuri tinere de pin, cu tălpi şi palme mari, şi zise:

— L-am făcut aproape singur, Nora. E un măscărici. Bunicul m-a ajutat puţin de tot. Nu-i aşa că-i caraghios? E pentru tine!

Asta şuşoteau ei acolo. Măscărici. La ţanc… Discuţia prostească despre vârstă n-a fost lipsită de sens, a venit şi ea la ţanc. Se potriveşte într-un fel şi cu vorbele lui Tenghiz.

Nora moţăi tot drumul, avu un vis în picoteala ei şi simţi mişcarea trenului ba repezită, ba încetinită, ba oprită. Ce ciudată stare intermediară – să nu fii în nici un loc sau timp anume. Ţinea în mână măscăriciul din lemn, şi el părea că somnolează din când în când. Aşa a început Nora să lucreze.

Trebuia să mai citească puţin – despre Schimbarea la Faţă. Mai întâi – muntele Tabor. În stare de leşin, ucenicii nu pot suporta lumina Schimbării la Faţă, el le-a schimbat trezia cu somnul. Nu cu somnul, desigur, ci cu un fel de narcoză. Ceva de nesuportat pentru om, ca un salt în a patra dimensiune. De asta am nevoie – de un final în care Lear se trezeşte într-o altă dimensiune, dincolo de forfota omenească, dar nu e mort, ci se află într-o altă stare. Şi oamenii rămaşi lângă el, încă vii, nu pot vedea starea asta. Să-i laşi uluiţi împreună cu spectatorii, să nu priceapă ce s-a întâmplat. Apoi Tusia i-a dat pe furiş o carte de filozofie a lui Berdiaev. Nora a găsit şi acolo ceva ce-i trebuia. Limbajul era complicat, dar dacă îl simplificai până la nivelul ei de înţelegere, pricepeai că toată materia e însufleţită. La om există însă mai mult suflet decât la animale. Şi-n copaci şi plante e sădit un început de viaţă sufletească, dar în doză şi mai mică. Chiar şi materia minerală, cum e piatra, nu e moartă de tot, există şi-n ea o urmă de suflet. Ăsta-i un lucru important, fiindcă furtuna în *Regele Lear* e răzvrătirea stihiilor însufleţite ale apei, vântului şi focului. Exact în momentul acesta are Lear revelaţia despre omul gol. Şi-n general, el întinereşte mereu. Povestea începe cu bătrânul Lear şi se sfârşeşte – trecând prin Schimbarea la Faţă – cu Lear lepădându-se de toate. Începe însă mai devreme, şi primul lucru de care se leapădă este puterea. Dar nu-şi dă seama ce urmează după asta…

Primul desen al Norei a fost figura lui Lear în primul act. E îmbrăcat cu multe straturi de haine, atârnă pe el ca pe un cuier cu coarne de agăţat, şi peste toate astea o mantie regală. O scoate de pe el anunţând că lasă puterea în seama fiicelor. E gârbovit de ani, mâinile uscate au încheieturile mult umflate, poate că-i şi tremură. Are zbârcituri adânci pe faţă, pielea îi atârnă făcând cute, are două vene umflate la gât, între care atârnă o pungă flască sub bărbie. Fac masca din latex. Încerc. Îi fac

negi cu fire de păr ca la bătrâni. Şi sprâncene stufoase atârnându-i peste ochi, mai, mai să-i acopere. După ce o izgoneşte pe Goneril, are haine mai puţine pe el, o parte şi le-a aruncat înfuriat, faţa îi e mai tânără, să zicem că de la nouăzeci de ani a ajuns la douăzeci. Şi după furtună – un machiaj simplu de om bătrân, fără grimă în exces, îi scoatem masca de pe faţă… E îmbrăcat în lenjerie de corp. Şi la sfârşit de tot e adolescent, cu tânăra Cordelia în braţe, sunt de-o seamă. Nici un fel de machiaj. Faţă tânără, corp tânăr. Să-l joace pe Lear un actor tânăr, de treizeci de ani. Exact aici trebuie să se producă transformarea completă – nu au pe ei nici un fel de haine, sunt goi. Adică îmbrăcaţi cu combinezoane de culoarea pielii, fără nici un fir de păr, fără semne ale sexului, fiindcă şi-au pierdut şi sexul. Omul în goliciunea lui! Scenografia e minimalistă. Numai nişte stânci. Dar în primul act, pe stânci sunt covoare scumpe, mătăsuri, pe urmă – prima izgonire, a doua izgonire – covoarele, mătăsurile dispar. În furtună se zbate doar o zdreanţă. Şi-n final – nici pomeneală de ea. Cadavrele străjerilor pe stânci. Lear o ţine pe Cordelia moartă pe braţe şi urcă pe una dintre stânci. Sunt goi, fără nici o cârpă pe ei… Edgar, Bufonul şi Kent se uită la ei de jos, ca ucenicii lui Cristos în momentul Schimbării la Faţă. Lumină insuportabilă. Stâncile încep să strălucească. Aşa o să facem. Lear rămâne împreună cu Cordelia în razele luminii strălucitoare. Asta-i tot. Aplauze.

CAPITOLUL 16
Căsătoria secretă
(1911)

Marusia petrecu numai câteva zile la Moscova, dar când se întoarse, Iakov simţi că ea părea mai în vârstă decât el. Chiar era mai mare – cu unsprezece zile. Cu tot talentul lui de filozof, Iakov nu dăduse peste subiectul ăsta – curgerea anilor, înaintarea inegală în vârstă şi, în special, ritmul şi ciclurile ei foarte diferite la bărbaţi şi la femei. Nu mai era de ajuns s-o trateze pe Marusia cu tandreţea îngăduitoare cu care îşi tratase surorile mai mici. Maturizarea ei neaşteptată îl silea să se maturizeze la rândul lui. Imediat după întoarcerea Marusiei, el îşi notă în caietul de însemnări:

„Tot ce s-a întâmplat cu mine până azi a semănat cu bucuria căţelului care se gudură la vederea unei domnişoare frumoase, discuţiile noastre minunate n-au avut nici un sens, fiindcă nu erau decât visurile unor tineri necopţi. Acum am înţeles că trebuie să mă port ca un bărbat energic, că numai un asemenea comportament poate să îndrepte lucrurile. Şi dacă nu, se duce totul de râpă. Mi-e ruşine când îmi amintesc cum stăteam noi lângă Proval, în Ţarskii Sad, moment cât se poate de prielnic, şi eu nu îndrăzneam nici măcar s-o sărut. Scriu despre ea şi nu mă simt în apele mele. Legătura noastră a luat forma unei relaţii între două persoane cu interese comune, dar faptul că aparţinem unor sexe diferite, că între noi există ceva ce ţine strict de sex, n-ar trebui să fie un element atât de important. Înseamnă să fii prizonierul propriului sex, şi faptul ăsta poate fi înlăturat prin unire, prin a fi împreună. Dacă îl înţeleg bine pe Platon, ideea de «androgin» tocmai în asta constă – o fiinţă într-atât de unitară, încât sexul să nu împiedice unitatea…“

Iakov, obişnuit să-i împărtăşească Marusiei gândurile cele mai ascunse, îi vorbi într-o formă mai puţin coerentă despre ideile sale. Da, da, avea şi ea concepţia sa despre sex, cursurile de biologie îi produseseră o puternică impresie – din ele Marusia învăţase că femeia plăteşte scump pentru capacitatea de a procrea şi că însăşi inegalitatea între sexe e legată tocmai de funcţiile biologice diferite ale organismului femeii şi bărbatului. Dar gândul ei mergea în altă direcţie – nu înspre ideea de androgin, ci înspre emanciparea spirituală a femeii, fiindcă în ce priveşte biologia, nu putea fi vorba de vreo egalitate, odată ce natura îi atribuise sarcina să facă să dăinuiască specia, să nască copii şi să-i hrănească – rolul ăsta n-o lăsa să se dezvolte pe deplin. Iakov îi împărtăşi întru totul ideile despre emancipare şi chiar îi demonstră că bărbaţii trebuie s-o accepte urgent, altfel, în locul unui parteneriat rezonabil, ar rezulta doar o competiţie, care n-ar duce la nimic bun…

Discuţiile lor îi apropiară şi mai mult, şi într-un fel, ideile Marusiei îi alimentară lui Iakov curajul. Terminară examenele în iunie – Iakov trecu în anul doi la Institutul de Comerţ şi îşi susţinu ca extern examenele la Conservator unde studia la clasa de teorie a muzicii, iar Marusia obţinu diploma de absolvire a Şcolii Fröbel. Jaklina Osipovna îi propuse să lucreze până în toamnă ca secretară la Societatea Fröbel. Marusia se întâlnea cu Iakov aproape zilnic, el o vizită acasă, făcu cunoştinţă cu părinţii ei şi cu fratele Mihail, venit tocmai atunci de la Petersburg. Reţinută în oraş două săptămâni din pricina bolii Raecikăi, familia Oseţki plecă pe douăsprezece iulie la vila de la Liustdorf, lângă Odessa, unde închiriaseră de mulţi ani o casă spaţioasă.

Iakov rămase în oraş. Era limpede pentru amândoi că stelele făcuseră ce făcuseră şi aleseseră momentul potrivit, atât de dorit, de înspăimântător, de inevitabil. A doua zi după plecarea părinţilor, Iakov o aduse la el acasă pe Marusia, moartă de frică, dar ferm hotărâtă. Părinţii ei plecaseră de dimineaţă la Poltava, la înmormântarea unei rude îndepărtate din partea mamei, fapt care îi amplifica sentimentul că săvârşeşte o crimă. Apartamentul familiei Oseţki se afla la etajul doi al uneia dintre cele mai frumoase case de pe strada Kupecinaia. Chiar la intrare, pe Marusia o intimidară covorul groaznic de roşu care îmbrăca scara, lustra strălucitoare, şi făcu observaţia vădit nemulţumită, iritată chiar:

— Ce casă burgheză!

— Da, da, aşa-i, răspunse Iakov cu gândul aiurea.

— N-aş putea trăi într-o asemenea casă! vru ea să caute sămânţă de ceartă, într-atât de înspăimântată era să intre.

— Desigur, Marusia, noi am alege o casă altfel…

— Să fii sigur de asta, întări Marusia spusele lui.

Iakov deschise uşa cu cheia, o închise trântind-o cu putere, o îmbrăţişă pe fată strâns şi neîndemânatic, înghesuind-o în uşă.

Marusia ştia bine de ce venise în apartamentul pustiu. Forţa şi dorinţa lui, îmbrăţişarea insistentă şi puternică, mirosul apei de colonie pentru bărbaţi, netezimea obrajilor raşi şi mustăţile perie crescute de curând nu-i lăsară nici o portiţă de scăpare. Nici nu putea fi numită capitulare, nu se ştie cine învinsese şi pe cine.

Amănuntele acestei nopţi nu puteau fi uitate. Mulţi ani aveau să-şi amintească zâmbind de prima încercare nereuşită, de disperarea care îi cuprinsese pe amândoi, şi cum mai plânseseră de ruşine vârându-se unul în altul, cum adormiseră îmbrăţişaţi, jelind iubirea neîmplinită, dar treziţi în zori în acelaşi timp, văzuseră că totul decurgea cum nu se poate mai bine, exact cum îşi imaginaseră şi chiar mult mai bine…

— Soţia mea, îi zise Iakov potrivindu-şi pe cap talpa ei delicată.

— Soţul meu, răspunse Marusia încercând să-i sărute mâna. El încercă să şi-o retragă, dar Marusia i-o întoarse repede şi-l sărută în palmă. Iakov, Iaşenka, Ianocika, Ianik al meu!

Apoi rămaseră îmbrăţişaţi multă vreme.

— Hai la baie, îşi chemă Iakov soţia, şi Marusia porni în urma lui pe coridor, în adâncul apartamentului.

Era a doua cameră de baie pe care o vedea în viaţa ei, după baia din locuinţa de la Moscova a fratelui ei. Lux şi iar lux – cadă albă cu picioare de fontă. Cadă de burjui, viaţă de burjui, dar – dracu s-o ia! – cât era de frumoasă! Apa era rece fiindcă nu fusese încălzită după plecarea părinţilor. Se bălăciră în apa rece până îngheţară de-a binelea. Se simţeau ca nişte mici sălbăticiuni, pui de căţel sau de castor, şi nu se jenau de goliciunea lor. Apoi Marusia spălă cearşaful cu pata ovală de sânge. N-o duruse, simţise doar o ciupitură înăuntru.

Se făcu dimineaţă. Erau îngrozitor de înfometaţi.

— Ce mănânci tu la micul dejun? o întrebă el fără să-şi dea seama cât de firesc trecuse la „tu“.

— Franzelă… cu unt. Şi lapte.

— N-am lapte. Îţi pregătesc un ceai.

Iakov plecă la bucătărie. Franzela albă, puţin uscată, înfăşurată într-un prosop din pânză se afla în coşul de pâine. Scoase untul din apa sărată şi-l puse în untieră. Voia ca totul să arate frumos, aşa că luă din bufet două ceşti chinezeşti păstrate pentru zile mari. Fierse apa pe spirtieră, opări ceaiul în ceainicul din serviciul de ceai şi-l aduse în camera lui.

Marusia stătea la fereastră cu părul aranjat sub panglica de catifea, îmbrăcată cu bluza de culoare albastră. Iakov fu cât pe ce să scape tava din mână de uimire – o femeie străină, foarte frumoasă, dar absolut străină, îşi întoarse capul când auzi scârţâitul uşii. Zâmbea, era ea, aceeaşi dintotdeauna, devenise ea însăşi… Mâncară la masa de lucru a lui Iakov, nu exista alta. Caietele şi cărţile fuseseră mutate din loc, tava era aşezată în mijlocul mesei.

— Ce frumoase ceşti, remarcă Marusia ridicând-o puţin pe a ei.

— Tata i le-a dăruit mamei când li s-a născut primul fiu. Băieţelul a murit de difterie la doi anişori. Bunica zice că mama aproape că-şi pierduse minţile de durere, îşi pusese în gând să se înece.

Marusia tăcu, se abţinu să dea drumul cuvintelor ce-i stăteau pe limbă…

— Era însărcinată cu mine atunci, i-a trecut tulburarea minţii când m-am născut. Tata a trimis-o la un sanatoriu din Germania, s-a întors de acolo cu mine. Şi s-a înzdrăvenit complet.

Marusia nu se mai abţinu şi-i turnă tot ce-i stătea pe limbă:

— Bogaţii îşi permit să se trateze în străinătate. Dacă v-aţi uita la cum trăiesc femeile simple, muncitoarele. Le moare un copil, a doua zi după înmormântare, se duc la fabrică să muncească zece ore – nu tu tulburare a minţii, nu tu sanatoriu. Oamenii bogaţi nu vor să ştie de lucrurile astea.

Iakov unse pâinea cu unt cu un cuţit lat şi o aşeză în faţa Marusiei pe farfurioara cu marginea ondulată.

— Nu noi am inventat inegalitatea socială, aşa a fost construită lumea de la început, zise el împăciuitor.

Marusia îndepărtă furioasă farfurioara:

— Urăsc toată lumea asta capitalistă. Nu-i drept! Ceaşca asta frumoasă costă cât câştigă o muncitoare într-o lună!

Iakov făcu o mutră deznădăjduită – ce minunată dimineaţă, ce zi specială pentru ei… Şi tocmai azi nedreptatea lumii lua o asemenea întorsătură, când asupra lui se revărsase o mare fericire, aproape de nesuportat… Nu dorea să i se aducă aminte că poate cineva să fie lipsit de fericirea asta.

— Ce treabă avem noi cu nedreptatea într-o asemenea zi, Marusia? De unde ai luat-o dumneata că există nedreptate pe pământ?

— Dumneata l-ai citit pe Marx? îl întrebă de-a dreptul Marusia. Ţăranii şi muncitorii nu pot mânca o bucată de pâine cu unt fiindcă îi exploatează capitaliştii!

Trecuseră iar la „dumneata“.

— Sunt economist, Marusenka. Îl studiez pe Marx.

Era încă plin de ecourile amorului fizic şi nu voia în ruptul capului să discute acum despre un subiect de economie politică.

— Trebuie să clarificăm lucrurile, Iakov… ca să n-avem discuţie. Am fost un an întreg la un cerc muncitoresc unde am studiat lucrările lui Marx. Cercul funcţiona ilegal, după cum poţi să-ţi închipui. Acum însă nu mă mai pot ascunde de dumneata, sunt marxistă.

Marusia nu participase un an întreg la cercul muncitoresc, o dusese de câteva ori Ivan Belousov,

era plictisitor la culme.

— De ce să te ascunzi, Marusia? Nu există curs de economie politică unde să nu fie studiat Marx. Am studiat totul amănunţit începând cu *Caietele economico-filozofice din 1844*… de la primele lucrări până la ultimele. La ce-ţi trebuie cercul ăsta? Am eu lucrările importante, e adevărat, în germană. Traducerile ruseşti sunt foarte proaste. Poţi să-ţi fac rost de traducerea în franceză. Ştiu că există. L-am studiat cu atenţie pe Marx – în lucrările lui de început îţi sare-n ochi că e umanist şi că are în vedere eliberarea omului de puterea relaţiilor capitaliste, dar el înţelege voinţa omului numai ca manifestare a unor condiţii istorice, subordonând idealului de societate dreaptă însemnătatea individului şi a libertăţii lui. Mie mi se pare că în felul ăsta e reprimat individul, că interesele lui sunt subordonate intereselor sociale, şi asta mă nelinişteşte. Nu, n-am să devin marxist niciodată. Lecţiile ţinute în grup sunt o pierdere inutilă de timp, m-am convins de asta.

Dintr-odată discuţia i se păru Marusiei neinteresantă, muşcă din franzelă şi luă o înghiţitură de ceai fierbinte:

— Nu, dumneata pur şi simplu nu înţelegi şi nici nu poţi înţelege, fiindcă vii dintr-o familie burgheză.

Iakov se simţi ofensat. Aparţinea într-adevăr unei familii burgheze. Tatăl avea o mică moară, făcea transport pe Nipru, negoţ cu grâne, avea un oficiu bancar, şi-n mintea lui, ouăle astea puse în atâtea coşuri trebuiau preluate de Iakov ca să asigure bunăstarea familiei… Ideea îl plictisea pe fiu şi chiar îl făcea să-i fie ruşine, nu se ştie de ce, sufletul îi tânjea după muzică, dar tatăl, dată fiind condiţia lor socială, îi îngăduia să se ocupe de muzică numai ca să-şi satisfacă un capriciu, un moft, un răsfăţ, şi tânărul nu vedea nici o ieşire…

Iakov luă tava s-o ducă la bucătărie. Marusia rămase singură, cuprinsă de disperare: de ce spusese toate astea, ce căuta aici Marx? De ce izbucnise scoasă din sărite în momentul cel mai nepotrivit? Am stricat totul! Totul! Ce-o să creadă el despre mine acum? Stătea la fereastră cu fruntea lipită de geam.

El intră încet, făcând în aşa fel încât să nu scârţâie uşa. O îmbrăţişă, o sărută pe ceafă, o întoarse cu faţa spre el, o sărută în locul unde se unesc claviculele, şi le trecură repede gândurile care-i răniseră, se scufundară fericiţi în îmbrăţişări şi atingeri, croindu-şi casa iubirii în întunericul adânc al trupului.

Spre seară Iakov o conduse acasă. Mergeau tăcuţi, tot ce simţeau nu-şi găsea loc în cuvinte. Iakov o îmbrăţişă în faţa intrării.

— Soţ şi soţie? o întrebă el convins.

— Soţ şi soţie, îi răspunse ea. Va fi secretul nostru deocamdată.

— Vreau ca la fiecare întâlnire să-mi spui că eşti soţia mea.

— Nu. De ce? Noi ştim şi e de ajuns.

În limbajul lor intim, aşa cum aproape fiecare pereche îşi are limbajul său secret, prima noapte a căsătoriei, a vieţii lor trăite împreună, o numiră „Liustdorf“.

Luna de miere dură până la sfârşitul lui august. Familia Oseţki se întoarse pe douăzeci şi nouă august, şi Marusia se urcă în tren în aceeaşi zi; pleca de data asta singură la Moscova, cu micul geamantan dăruit de verişoara primară, Lena, şi cu panerul cu alimente pregătit de mama pentru drum. O conduse Iakov, tânărul bine făcut, chipeş, îmbrăcat lejer, şi Marusia se mândri cu bărbatul ei minunat, gândindu-se că pasagerii îi privesc şi îşi spun: ce pereche frumoasă. Iakov o îmbrăţişă de

rămas-bun ca un bărbat în toată firea. Să-mi scrii! Să-mi scrii!

CAPITOLUL 17
Din cufăr.
Însemnările lui Iakov
(1911)

29 august

Am venit de la gară. În casă e gălăgie, copiii fac tărăboi, sunt arşi de soare, frumoşi, se face curăţenie peste tot. În bucătărie se prăjeşte ceva, miroase. O lună şi jumătate casa a fost a noastră, a mea şi a Marusiei, ne-am obişnuit să trăim în doi. Fiecare clipă era atât de plină, acum s-a sfârşit, acum casa s-a întors la existenţa ei zgomotoasă, atât de străină pentru mine. Nu, nu mi-e deloc străină. Dar am trăit cu repetiţie viitorul nostru, al meu şi al Marusiei – arată minunat. Raecika şi Iva au apropiat cele două fotolii în chip de pat, Raecika şi-a aşezat acolo căţeluşul preferat şi păpuşa, iar eu îmi imaginez că în fotoliu stă Marusia cu o carte, de la lampă vine o lumină verde, Marusia mi se pare palidă, i se potriveşte chipului ei. Soţia mea.

Azi la gară era atât de concentrată, de stăpână pe sine, atât de frumoasă, încât mi-am pierdut capul puţin. Am privit-o ceva mai detaşat – fată tânără, îmbrăcată cu o bluză largă, de culoare deschisă, cu un gât minunat, cu liniile feţei armonioase, cu obrajii uşor palizi, umbre lungi, ochi mari, cenuşii, severi. Ce armonie desăvârşită, feminitate, nimic artificial – e soţia mea.

E bine că pleacă. Trebuie să trec prin încercarea asta până la capăt, să-mi reconstruiesc planul vieţii pe un teren nou. Tata îmi plăteşte studiile la institut, orele la conservator, am terminat lecţiile de germană, cu cheltuiala asta s-a sfârşit. În situaţia mea de acum nu pot să-i spun că am o soţie. Sunt nevoit să primesc în continuare ajutorul lui, dar Marusiei trebuie să-i asigur cele necesare. O să dau anunţ la ziar pentru lecţii. Pot pregăti elevi pentru admiterea la gimnaziu, pot da lecţii de matematică, geografie, istorie, germană. Pot da lecţii de pian pentru începători. Trebuie să pregătesc anunţul ca să nu arate ca strigătul de ajutor al înecatului. Dacă aş da trei lecţii, aş putea să-i trimit Marusiei la Moscova cel puţin 20 de ruble, iar dacă îmi merge bine în continuare aş putea trimite şi 40 de ruble.

Să vorbesc despre lecţii cu Iura, cu Verjbiţki şi Filimonov.

Trebuie să recunosc că vara asta nu mi-a fost de folos pentru studiu. Am reuşit însă să citesc jumătate din ce mi-am propus.

Tata mi-a adus o scrisoare de la Henrik, din Heidelberg. Descrie călătoria lui prin Elveţia şi Italia. Scrisoarea e adresată tatei, mie doar câteva rânduri, dar foarte importante. Îmi susţine în totalitate planurile. Îmi scrie că mă va ajuta. E cel mai mărinimos dintre cei pe care îi cunosc.

2 septembrie

S-a întâmplat ceva îngrozitor ieri. Teroristul Bogrov l-a rănit pe Stolîpin la teatrul municipal, în timpul pauzei la spectacolul cu opera *Povestea ţarului Saltan*. Moacă Bogrov e anarhist. Tata îi cunoaşte toată familia, tatăl lui e avocat, locuiesc pe bulevardul Bibikovski, le ştiu casa, m-a luat odată tata cu el să-l ajut la traducerea unor acte nemţeşti. Nu o dată l-am văzut pe Dmitri-Moacă ăsta. Un om de nimic. Urma să termine gimnaziul. Era în relaţii de prietenie cu vărul meu David. Dacă

Stolîpin moare, sunt greu de prevăzut urmările politice. Să ne aşteptăm mai degrabă la o nouă înăsprire a regimului împotriva tuturor categoriilor sociale. Reforma se va opri, economia se va împotmoli şi ea ca reacţie la eveniment. Nu văd nici un reviriment în viitor.

12 septembrie

Stolîpin a murit acum o săptămână din pricina rănilor. Azi au comunicat că l-au executat pe Bogrov. Nu mi-e milă de el, un asemenea atentat în public, la operă, e o mârşăvie! Cum poţi ucide acompaniat de muzică?! Te apucă groaza însă când afli că în secolul XX, într-un imperiu luminat, se fac execuţii prin spânzurare ca în Evul Mediu. Ăsta-i cel mai îngrozitor lucru! Asta-i cert.

14 septembrie

Scrisorile Marusiei mă răvăşesc mai ceva decât prezenţa ei. De fiecare dată când primesc o scrisoare, îmi vine să alerg la gară şi să plec la Moscova. Închid ochii şi o simt alături de mine, chiar aici, unde era cu puţin timp înainte. Aţipesc şi brusc mă trezesc. Şi nu mai pot dormi. De dorul ei. Azi-noapte am recitit povestirile lui Cehov. Săracul de el! Se vede că a avut experienţe nefericite cu femeile. Şi cum le-a prezentat în povestiri! N-am putut adormi mult timp, aveam în cap alte idei despre curajul şi fermitatea femeilor, despre spiritul lor de sacrificiu – în literatura rusă numai Nekrasov le-a descris aşa pe soţiile decembriştilor. Nici măcar Tolstoi nu are figuri pozitive de femei moderne, la el domnişoarele sunt minunate, dar nu sunt femei energice, active. Ce ciudat – Puşkin le-a simţit mai bine. În vremea când nu exista învăţământ pentru femei. Un minimum de educaţie popească şi lecţii de menaj. Şi cu minimumul ăsta – construieşte un personaj, Tatiana Larina! Ce simţ al demnităţii personale! Despre asta vorbeşte Puşkin. Am citit de curând *Ţărănci şi doamne*, opera domnului Amfiteatrov. Mi-a adus-o Iura, în chip de noutate. Literatură jalnică. Foileton uşurel, superficial, scheci, anecdotă – nici un personaj cu substanţă. Femeile – nişte nulităţi. Unde-i descoperirea făcută de Puşkin? La el femeile au sentimentul demnităţii! Dacă încerci să pui cât de cât lucrurile în ordine – rezultă că numai Puşkin a vorbit despre demnitatea omului: pentru bărbaţi, l-a creat pe Piotr Andreevici Grinev, pentru femei, pe Maşa Mironova şi pe Tatiana Larina. Aici e baza! Din punct de vedere stilistic însă scrierea lui Amfiteatrov e destul de vioaie, dar stilul e jurnalistic, neprelucrat. Şi nu pot să nu remarc tipul femeii evreice, Dina contrabandista, care seamănă cu Suzana Moiseevna a lui Cehov. Lucru uimitor – am în minte imaginea elevelor evreice cum sunt Marusia, Beti, Asia – una învaţă pedagogie, alta medicină. Verocika Grinberg lucrează ca bibliotecară. Iar la Cehov şi Amfiteatrov se nimeresc să fie cămătărese. Bătrâna cămătăreasă a lui Dostoievski nu trezeşte o asemenea aversiune cum trezesc cămătăresele evreice. Poate fiindcă bătrâna e rusoaică?

Tema feminină devine din ce în ce mai importantă, cred că e doar începutul, peste o sută de ani totul se va schimba, femeile vor arăta altfel. Vor fi medici, senatori, miniştri. Începutul îl vor face tocmai domnişoarele acelea care se pun pe învăţat. Turgheniev, subtilul şi elegantul Turgheniev, a creat tipul integru al „femeii turghenieviene“, dar şi-a ales ca tovarăşă de drum, ca iubită, o cântăreaţă, femeie remarcabilă, cunoscută în întreaga lume. Adică emancipată? Sau greşesc?

M-am gândit la două subiecte de povestire, nu rele, după cum mi se pare. Unul – despre o tânără fată, copilă încă, îndrăgostită de un bătrân, trăieşte cu el în secret, naşte doi sau trei copii, ascunzându-le cine le este tatăl. Toţi o desconsideră, nici măcar mama ei nu ştie ai cui sunt copiii.

Bătrânul moare şi-i lasă moştenire o mică avere. Ea îşi lasă copiii şi pleacă să înveţe în Elveţia, de exemplu, ca Beti a noastră. Devine dentist sau ginecolog, se întoarce acasă la copii, lucrează, îi dă la învăţătură. Cât a fost plecată, copiii au rămas în grija mamei bătrâne, toată lumea crede că au fost abandonaţi. Trebuie s-o descos pe Beti despre ce învaţă în Elveţia, ca povestirea să fie credibilă. Al doilea subiect e gândit în spiritul lui Şalom Alehem – tatăl, croitor cunoscut şi foarte scump, ca Meyersohn, de exemplu, îşi pierde treptat vederea, şi fiica lui începe să lucreze în numele lui, şi nimeni nu ştie că i-a luat locul. Tatăl moare, şi ea devine… Aici trebuie să mă mai gândesc cum îşi duce viaţa fără ajutorul bărbaţilor. Să nu arate bine, să fie necăsătorită, dar mulţumită de viaţă.

Are dreptate Marusia – cultura suferă serios fără accesul la învăţătură al femeilor. Vremuri revoluţionare, chiar aşa!

16 septembrie

Am trecut definitiv la un nou regim de viaţă. Trebuie să respect o disciplină strictă. Trezire la cinci şi jumătate. Igiena personală. De la şase la şapte şi jumătate – lectură ştiinţifică. Pe urmă beau ceai cu franzelă şi mă duc la institut pe jos (trei verste) ca să trec şi pe lângă casa Marusiei, nu iau tramvaiul cu cai. La opt şi jumătate sunt la institut. Cursuri până la două. Pe urmă fie o lecţie (am făcut rost de o meditaţie pentru pian, a doua va fi de săptămâna viitoare la matematică), fie ore la conservator de trei ori pe săptămână. Cânt în fiecare zi, dar nu reuşesc mai mult de un ceas. (Pregătirea mea teoretică nu cere cine ştie ce interpretare măiestrită, dar mi se parte absolut necesar să stăpânesc instrumentul!) Iau prânzul acasă. După-masă copiez cursurile la care am lipsit în ajun din notiţele lui Soloveţki sau Kononenko, asta în cazul în care am pierdut lucruri importante, ca să n-am goluri la statistică şi economie politică. Cinez la şapte seara, mă joc puţin cu copiii. De la ora opt până la miezul nopţii citesc când nu mă duc la concert. Se întâmplă de două ori pe săptămână. Încerc să mă culc la douăsprezece, dar nu reuşesc întotdeauna. Câtă fericire – casa doarme, e linişte, citesc şi zbor în lumea ştiinţei şi a artei. Am luat nişte cărţi despre mişcare. Am citit despre şcoala Isadorei Duncan, îşi are originea în tradiţia antică, asta îmi place. Dar cursurile ei de pedagogie, mai ales acelea care se ocupă de instruirea femeilor, mi se par mult mai utile social – despre asta nu i-am spus Marusiei – decât pasiunea pe care o stârneşte acum *Bewegung*[14].

14. Mişcarea (germ.).

1. Noua piesă a lui Leonid Andreev.

2.*Calea către sănătate şi forţă*, Georg Hackenschmidt. Despre degradarea fiziologică a oamenilor din zilele noastre, în vreme ce medicina repurtează succese în lupta cu bolile infecţioase şi în îmbunătăţirea alimentaţiei. Creşterea duratei de viaţă??? Uite unde trebuie aplicată statistica!

3. Sigmund Freud, *Die Traumdeutung*[15]. Nu s-a tradus în rusă! Cartea e deosebit de captivantă, dar nu convingătoare. O ipoteză!

15. *Interpretarea viselor* (germ.).

4. Sigmund Freud, *Eine Kindheitserinnerung* des *Leonardo da Vinci*[16], 1910.

16. *O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci* (germ.).

5. Boeţki – despre muzică – trebuie să caut sursele. Există în ruseşte? În germană? Se pare că e cea

mai veche scriere de teoria muzicii.

1 octombrie

Mă ocup cu multe, asta-i salvarea mea. Scrisorile Marusiei. Am făcut rost de o cutie unde ţin scrisorile şi ilustratele. O ascund între cărţi. E partea cea mai secretă a vieţii mele. Nici măcar în gând nu pot accepta ca scrisoarea ei să nimerească în mâini străine. Sărăcuţa, e atât de ocupată, încât nu apucă întotdeauna să-mi scrie. Am convenit să scriem o dată la două zile. Termin cu examenele pe 15 ianuarie, pe 16 – iau trenul! Scrisorile mă tulbură serios. Stau şi mă gândesc – cum am putut trăi fără Marusia în ultimele patru luni? Nu-i corect pusă întrebarea – cum am putut trăi fără femeie? Sufăr groaznic, privaţiune, acum înţeleg de ce tinerii se duc la prostituate. Nu din iubire, fiziologie şi atât. E drept că fiziologia e treabă simplă, poţi ieşi din încurcătură şi fără prostituate, prin strădanie proprie. Scârba cred că e aceeaşi.

2 noiembrie

Vremea s-a stricat. Ploi. Nu mai vreau să merg pe jos la institut, iau tramvaiul şi economisesc dimineaţa jumătate de oră. Plimbarea de dimineaţă mă întărea însă, îmi pare rău de ea. Marusia îmi scrie că la Moscova plouă de o lună şi că e frig, îngheaţă în cameră. I-am trimis ieri douăzeci de ruble primite pentru două lecţii de muzică. E aşa mult de când lipseşte, încât parcă n-a existat vreodată – totul a fost închipuire, un fel de halucinaţie. Chitanţa de la poştă se află însă pe masă ca dovadă că într-o cameră necunoscută mie de pe strada Bogoslovski arde focul în sobă şi o să se facă cald.

21 noiembrie

Ori m-am împotmolit în calcule, ori nu-mi merge mintea. De două săptămâni lucrez la statistică – nu ştiu matematică suficient ca să prelucrez datele statistice. M-am uitat pe câteva manuale de calcul diferenţial. Am impresia că există metode de prelucrare a datelor mult mai exacte decât acelea indicate de docentul Savenko. Mai e şi marxismul, fără el nu te descurci. Nu întâmplător s-a agăţat de el Marusia. E un curent intelectual important – acolo sunt teze esenţiale greu de combătut, dar simt o neplăcere estetică. Trebuie să cântăresc lucrurile, să văd despre ce-i vorba. Poate că-i supărător etic, şi nu estetic. Dar e om învăţat, serios, are multe idei, mai multe decât cuvinte. Te cucereşte! Între timp am pierdut o săptămână întreagă la conservator. Nu pot trăi fără muzică! Fără economie însă pot trăi foarte bine! Deşi în ultimul an mi-am schimbat în parte părerile. La început mă duceam la institut ca să nu-l dezamăgesc pe tata, care se gândeşte că-i preiau afacerea şi asigur bunăstarea familiei. Acum văd că au sens cursurile de economie. Civilizaţia, în istoria ei, nu există fără economie. Nu poţi studia civilizaţia fără economie, acolo acţionează legile care au clădit lumea. Fără economie nu se construieşte nimic. Am citit toată săptămâna luând-o de la Adam Smith! Şi am priceput că nu se leagă nimic fără cunoaşterea aprofundată a istoriei Evului Mediu. Şi aşa mereu – tragi de un capăt de aţă şi te trezeşti că toate sunt legate între ele. Cât despre ce-mi doresc din suflet – numai muzică!

CAPITOLUL 18
Scrisorile Marusiei
(decembrie 1911)

26 dec.

Am primit scrisoarea ta la studio, strada Haritonievski. Scrie-mi mai bine la adresa din strada Bogoslovski – acolo stau de două luni, camera e frumoasă, am două vecine, una e actriţă, a doua profesoară. Amândouă lucrează. Avem o singură servitoare – trimisă de proprietari.

E trei noaptea şi mă apuc să-ţi scriu. Nu pot dormi. Mi s-a rupt un năsturaş la umăr – fără să vreau mi-am văzut corpul şi mi s-a făcut dor de tine… Ultima ta scrisoare… Cuvintele tale, tandreţea ta, sufletul tău minunat de bărbat mă modelează, îmi dau o formă. Simt cum cu fiecare scrisoare a ta devin din ce în ce mai femeie, mă dezvolt, mă fac mai suplă, mai blândă, mai frumoasă. Ce ciudat – până acum nu prea eram femeie. Sunt bucuroasă că am evoluat. Şi dintr-odată, Iaşa al meu, m-am făcut mai prevăzătoare, mai prudentă chiar şi-n visuri. Aşa vrei tu. Tot ce vrei tu e minunat. Şi cât ai bate din palme gândul tău devine al meu. Mi se pare că am gândit şi am dorit asta de multă vreme, dintotdeauna. Cred că n-o să mai rostesc (noaptea) niciodată cuvintele acelea pentru care m-ai întrerupt cu reproş zicându-mi: „Marunia“…

Totuşi… poate că o să fim atât fericiţi, încât n-o să avem nici un fel de reţineri, o să putem glumi şi râde…

Doar ţii minte că nu o dată am râs noaptea… îmi place să-mi aduc aminte de râsul ăsta.

…Noapte bună! Mă duc… acum o să te sărut mult, mult, o să-ţi dezmierd cu sărutările mele buzele, trupul…

Sfârşit de amurg. Am aprins lumina. În cameră e bine: e comod, curat. E însă foarte frig. M-am legănat în fotoliu…

La studio ne producem în public. Spectacolele au mare succes. Ella Ivanovna mă laudă. Sunt bucuroasă. Circulă zvonul că anul ce vine mă vor păstra în trupa de balet, nu voi mai fi debutantă. Vom trăi şi vom vedea. Se poate întâmpla orice. Şi rău, şi bine. Am nevoie de bani mai mult decât oricând. Am lecţiile de la Societatea Fröbel. Mi-a picat o sumă de 50 de ruble. Nu pot avea o slujbă permanentă – la studio nu sunt admise lecţiile particulare. Astea sunt altceva.

B. a venit ieri la studio şi mi-a adus un cadou de Crăciun – un fleac de porţelan plin cu bomboane, chiar m-a impresionat atenţia ei.

În curând o să apar în public. Mi se învârte puţin capul şi nu-mi vine să mă duc. Vreau să-ţi scriu multe, multe. Despre cum mi-am petrecut ajunul Crăciunului, despre muzicianul Iakobson. O să-ţi scriu. Cu bine, deocamdată.

28 dec.

Vasăzică venirea ta se mai amână cu o săptămână… Acum am închis ochii. Te-am simţit aievea. Mi-e greu. N-am crezut că poate să-mi fie atât de dor. Mă-nvârt, mă agit minute în şir – inima nu-şi găseşte locul. Când o să mă obişnuiesc cu tine?

…Mă ajuţi, mă susţii, ai mâini puternice, care ştiu să mângâie, ai suflet bun. Sunt îngrijorată pentru

tine, soţul meu, mă cuprinde o teamă ciudată, caraghioasă.

…Învaţă, învaţă cum trebuie. Să nu cumva să pici la examene. Ar fi păcat să ne fi chinuit degeaba. Învaţă. Să le treci cu bine. Şi dacă nu reuşeşti – nu te amărî. Să vii cât mai repede. Ah, aştept… Hai. Dormi, dragule, scumpul meu.

Îţi sărut capul, gura. Tare, mult, toată noaptea.

30 dec.

De două zile zace scrisoarea. Ieri n-am avut timp s-o trimit, azi e duminică, poşta e închisă. Nu-i nimic. Nu vreau să scriu cu creionul: cu timpul creionul se şterge, scrisoarea moare.

Aşa-i mai bine. Lena zice că scrisoarea de dragoste trebuie scrisă cu creionul. Ca să nu reziste mai mult decât sentimentul. „Iubirea mea a trecut, a murit, dar rândurile scrise cu cerneală rezistă“. N-are dreptate. Oare Hamsun poate să renunţe la *Pan*, la *Victoria*? *Pan* a trăit mai mult decât Hamsun, a învins tinereţea lui. Hamsun e bătrân, iar Johannes e încă tânăr, îndrăgostit. Slavă Domnului! Scrisoarea mea de dragoste pentru tine e opera mea cea mai sinceră, cea mai cinstită. Fiindcă nu m-am ostenit să-i dau vreo formă – o ştii şi tu. Câteodată n-are nici conţinut. Dar fiecare rând de-al meu şi de-al tău îmi sunt nespus de dragi. De aceea mi-e ciudă şi acum că s-a pierdut scrisoarea ta. Mi-au fost furate câteva pagini de gânduri ale tale, de mângâieri, de iubire. Şi mă doare fiindcă ele îmi aparţineau numai mie. Mi-au furat ce era al meu, numai al meu. Am simţul acut al proprietăţii… Numai că proprietatea mea se află departe de mine…

Unde se află acum Boria Neuman? La Kiev? De ce nu mi-ai scris nimic despre el? Ce se întâmplă cu Konstantinovski?

I-ai spus lui Iura al tău că sunt actriţă? Ce ciudat trebuie să-i pară lui Iura. Logodnica ta e actriţă. Simt că vrei să-i vorbeşti despre mine. Eu însă am mare nevoie de cineva să mă asculte. Simt nevoia să vorbesc despre tine. Şi vorbesc. Poţi să-i spui lui Iura că ne cunoaştem deja. Roagă-l să mă iubească, să mă vadă cu ochi buni. Dacă nu mă ştie, probabil că e pornit împotriva mea fără să-şi dea seama. Pentru el sunt o femeie necunoscută, misterioasă. Cine s-o ştie, oare merită ea să-l… Întreabă-l, vezi ce crede. Probabil că aşa gândeşte. Fie şi aşa. Dă-i, Doamne, fericire şi o soţie bună.

E timpul să mă culc. De la 1 ianuarie voi trăi normal, o să mă menajez – pentru tine. Dacă n-ar fi aşa de frig! Noapte bună. Asta-i tot.

Hai, poftim! Şi gura… şi tot, tot…

CAPITOLUL 19
Clasa întâi. Unghiile.
(1982)

Nora cumpără un buchet de ochiul-boului lângă staţia de metrou Arbat. Era ultimul al bătrânei vânzătoare – buchetul era mare, puţin ofilit şi cam pestriţ. Îl cercetă nemulţumită şi socoti în minte: aruncă două flori roşii care inspiră teamă, pe cele trei galbene le păstrează acasă, iar pe cele albe şi violete i le dă lui Iurik. Mâine îl duce la şcoală pentru prima oară, în clasa întâi.

Se străduia să-l pregătească pentru schimbarea profundă din viaţa lui ca pentru un eveniment important şi vesel, deşi i se strângea inima, cuprinsă de presimţiri rele. Deprinderile şi îndemânarea lui – o ştia clar dinainte – în parte erau insuficiente, în parte depăşeau cerinţele obişnuite. Băiatul citea fără poticneli, dar nu ştia să ţină corect creionul sau tocul. Nu ştia deloc să scrie. Creionul îl ţinea în pumn, şi Nora nu-l putea obliga să-l ţină cum trebuie. Nu era stângaci, dar se descurca la fel de rău cu ambele mâini. Doctoriţa recomandată de Taisia spusese că are un defect la muşchii cu ramificaţii în palmă, că de acolo i se trag problemele cu scrisul. Era perseverent şi răbdător când se ocupa cu lucruri care îi plăceau: ore întregi juca şah cu Vitia până când obosea Vitia.

Iurik nu suporta hainele noi, nu-i plăcea să şi le schimbe, nu ştia – sau nu voia – să-şi încheie şireturile, plângea când trebuia să-şi pună şapca, nu suporta să i se atingă capul, şi-i era peste puteri Norei să-i taie unghiile. Îi plăcea să construiască orice din plăcuţe găurite de metal fixate cu şuruburi sau din lemn, cu care se jucau copiii mici. Îşi făcea de lucru cu ele ore întregi. Nu putea fi însă silit să se ocupe cu ceva ce nu-l interesa deloc. Refuza categoric să facă sport, să deseneze, şi de ceva vreme – respingea muzica. Dar când o auzea, încremenea, cu o expresie ciudată a feţei – de atenţie încordată şi parcă de suferinţă. Încercarea de anul trecut a Norei de a-l da la şcoala de muzică se transformase într-o aversiune faţă de însuşi cuvântul „şcoală“, şi reuşise cu greu să-l convingă că şcoala la care va merge de la 1 septembrie e cu totul altceva şi că va fi interesant.

— Acolo miroase urât, e un miros groaznic, repeta el tot timpul, şi Nora nu putea pricepe de unde ştia Iurik de mirosul din şcoală când nu fusese încă acolo. În sufletul ei îi dădea dreptate. Uitase de tot prima ei încercare de a-l înscrie la şcoala de muzică, dar nici măcar nu simţise mirosul parfumului profesoarei care îi provocase atâta scârbă băiatului. Pentru ea mirosul din şcoală era mai degrabă mirosul de cantină, de clor şi de transpiraţie din sala de sport, care nu se aerisea niciodată.

Cu două zile înainte de şcoală, Nora încercă să-i taie unghiile. Pregăti operaţiunea îndelung ocolind sau apropiindu-se de subiect, îi povesti ce fel de microbi trăiesc sub unghiile lungi şi rupte. Desenă pe o coală mare nişte monştri cu coarne şi multe picioare, el râse, dar se împotrivi din răsputeri. Încercă să-l câştige – ajunse până acolo încât îi promise să i-o aducă de la bunica pe Ciura, căţeluşa cihuahua, preferata lui. Iurik se uită la unghii şi răsuflă uşurat:

— Nu, doar dacă-mi aduci câinele ciobănesc german.

Nora, de bună credinţă, clătină din cap în semn că acceptă doar un animal mic. Nu mai mare decât pisica. Dar cu pisica nu era de acord Iurik. Când adormi seara, Nora reuşi să-i taie două unghii de la mâna dreaptă, la a treia el se trezi şi începu să urle…

Pe treizeci şi unu august seara, îl aşeză în cadă şi Iurik se jucă în apa caldă bălăcindu-se şi stropind-o, după care Nora, încordată şi pregătită de scandal, îi zise hotărâtă, pe un ton care vestea nenorocirea:

— Acum trebuie să tăiem unghiile.

Iurik îşi strânse pumnii, Nora încercă să-i desfacă. Iurik o scuipă. Ea îşi pierdu controlul. Îl trase afară din apă în vreme ce el scotea ţipete ascuţite, îl ţinu strâns de subsuoara mâinii stângi şi cum-necum îi tăie unghiile. Urlau amândoi. El – „Nu vreau! Nu vreau!“ Ea – „Trebuie! Trebuie!“

Când îi ceru mâna dreaptă, el se împotrivi moale. Operaţia reuşi pe deplin. Mai întâi Nora simţi un fel de triumf al victoriei. Iurik, palid şi ud, ieşi din baie cu pumnii strânşi şi se duse în camera lui cu paşi mici, îndoit de spate. Apoi simţi grozăvia înfrângerii – n-o să mai poată comunica cu el ca înainte. Iurik n-o să-i ierte violenţa.

Victoria ei de o clipă – grămăjoara de unghii tăiate strânsă de pe podea – însemna de fapt înfrângerea ei totală. Îşi aşeză în faţă gunoiul neînsemnat şi izbucni în plâns. Îi veni să-şi îmbrăţişeze băiatul, să-i ceară iertare, dar se temu să intre în cameră. Fumă ţigara până la capăt. Nu se simţise niciodată atât de rău. Se întinse cu spatele pe podea, cu mâinile în lături formând o cruce, oftă istovită: Ajută-mă, Doamne! Am făcut un lucru îngrozitor! Ce să fac? Ajută-mă!

Apoi se sculă în picioare şi zâmbi. „Îmi pierd minţile… Nu mi s-a mai întâmplat aşa ceva“. Mai fumă o ţigară şi deschise uşa camerei lui Iurik. Băiatul stătea culcat pe covoraşul cu dungi din mijlocul camerei, exact aşa cum stătuse ea cu câteva minute înainte – cu mâinile întinse în formă de cruce, mic, gol, foarte alb în lumina amurgului. Nora se aşeză lângă el, părea că nici n-o observă.

— Iartă-mă, Iurik!

— Mi-ai urâţit viaţa, zise el încet, şi Nora îi dădu dreptate în sinea ei. Nu avea ce să-i spună.

— Iartă-mă!

— Nu te mai iubesc, Nora, zise el în şoaptă ca un om mare.

Nu, nu suntem de-o seamă. Am treizeci şi nouă de ani şi el şapte. Răspund pentru el. Ce-i de făcut?

— Eu te iubesc. Ce să fac?

— Nu ştiu.

— Bine. Vasăzică aşa vom trăi: eu te iubesc pe vecie. Te iubesc mai mult decât orice pe lume. Dar tu nu mă iubeşti. Orice ai face, tu eşti fiul meu şi eu mama ta.

„Anul trecut m-a întrebat: Când m-ai născut, Nora?“

„Noaptea, i-am răspuns.“

„Iartă-mă că te-am trezit… mamocika.“

„Când eram în burta ta, tare-mi venea să cânt.“

„De ce n-ai cântat?“

„Acolo era strâmt, şi nu era nimic, nici farfurii… nimic… dar era bine…“

— Plec de la tine… zise Iurik fără să întoarcă capul.

Nora îşi stăpâni firea:

— O să pleci, bineînţeles. Toţi copiii pleacă când se fac mari. Avem încă mult timp de trăit împreună.

— Nu mai vreau.

— De acord. O să hotărâm pe urmă. Acum o să-ţi fac o cremă de fructe.

— Te linguşeşti.

— Îhî. Poftim prosopul şi şterge-te cum trebuie. Mă duc să fac crema.

Iurik mâncă din crema caldă, nu apucase să se răcească. Nu era aşa de bună ca de obicei. Amândoi reuşiră să se potolească, şi Iurik veni să doarmă la ea în cameră, în patul mare, cum făcea când era bolnav. Se îmbrăţişară. Nora îl sărută pe părul încă ud – era des, se usca greu. Când era cât pe ce să adoarmă, el îi zise:

— Lucrurile plăcute se sfârşesc şi ele. Apoi vin neplăcerile îngrozitoare. La început e foarte, foarte plăcut, dar când e foarte-foarte, nimereşti din rai în iad.

„De unde ştie? îşi zise uimită Nora. N-are cum să ştie…“

De dimineaţă părea că uitase – în noua uniformă albastră, cu părul deschis la culoare, cu capul mare, având în mână buchetul de ochiul-boului, el se amestecă în mulţimea şcolarilor de vârsta lui. Nora îi cercetă cu luare-aminte: nu cumva în fiecare dintre ei se află un înţelept ascuns care ştie ceva pe care adulţii îl uită adesea…

CAPITOLUL 20
Din cufăr. Scrisorile lui Iakov. Oseţki – voluntar în armată cu termen redus (1911–1912)

Kiev – Moscova
6 septembrie 1912

Draga mea soţie! Comoara mea! În loc să-ţi scriu cuvinte duioase, adunate cu duiumul după despărţirea noastră, îţi spun tot ce am pe inimă. E drept şi firesc să fim împreună. M-am simţit întotdeauna deprimat uitându-mă la cei din familie, la părinţii mei, la rude, la cunoscuţi. Relaţia noastră se află însă în afara mizeriilor traiului în familie, a micilor certuri, a enervărilor reciproce aşa de neplăcute. Soarta nu m-a pus, totuşi, niciodată în faţa unei alegeri atât de grele şi fără cuvântul tău nu pot întreprinde nimic. De asta atârnă viitorul nostru.

Poate nu ştii că Institutul de Comerţ din Kiev este pentru Rusia o instituţie originală, progresistă din cale-afară. Când l-au înfiinţat cu şase ani în urmă ca instituţie de învăţământ superior, nu au prevăzut existenţa unui *numerus clausus*, şi treaba asta a făcut ca numărul studenţilor evrei să fie acum de 60%. Important era ca institutul să fie susţinut băneşte, şi comunitatea evreilor comercianţi a dat mulţi bani, iar conducerea i-a acceptat pe tinerii evrei. Tocmai acest fapt din istoria institutului mă priveşte şi pe mine, eu fiind unul dintre cei 60%. Pe scurt, începând din anul ăsta au îndreptat greşeala introducând cota obişnuită de 5% evrei, aşa cum procedează toate instituţiile de învăţământ. Evreii au de ales fie să se convertească la creştinism, fie să aleagă statutul de audient. Anul trecut am ieşit primul la secţia mea, e înjositor pentru mine să trec în rândul audienţilor, să mă duc la cursuri, să aştept să se elibereze un loc şi să concurez pentru el cu studenţii evrei, fiind şi eu evreu. E chiar păcat, tocmai acum, când am şanse reale să obţin titlul de candidat în comerţ la terminarea institutului. Am discutat în prealabil cu profesorul Pogorelski despre munca de pedagog, care mă atrage mai mult decât practica în domeniu, pe care o doreşte tata pentru mine. Varianta creştinării e şi mai înjositoare. Nu o dată ne-am lovit şi eu, şi tu, de această problemă – trăim într-o ţară pravoslavnică, suntem copleşiţi de cultura ei, îndrăgim ortodoxia, o înţelegem. Un minimum de religie îl reprezintă pentru mine poruncile, faptele lui Moise, fundamentul creştinismului. Figura lui Cristos trezeşte un interes şi mai mare, el este unul dintre cele mai seducătoare personaje din istorie şi cultură. Eu nu cred însă în originea lui dumnezeiască. Fiul Omului – spune el despre sine. Ca noi toţi, toţi ceilalţi oameni, iudeii în primul rând, şi prin ei toţi aceia care şi-au însuşit Învăţătura într-o formă sau alta. Propunerea de a mă creştina mi se pare şi mai înjositoare decât aceea de a trece de bunăvoie din rândul studenţilor în rândul audienţilor. Să lăsăm la o parte considerentele filozofice şi religioase, fiindcă nici eu n-am găsit răspuns la multe probleme privind lumea asta, dar în orice caz, nici religia iudeilor, nici a creştinilor sau a chinezilor n-au un rol important în această construcţie. Aici e vorba de manipulare cu de-a sila. În ce mă priveşte, sunt mai degrabă agnostic. Deşi noţiunile de „gnosticism“ şi „agnosticim“ se confundă puţin, nu le poţi opune una alteia. Dacă gnosticii susţin că lumea poate fi cunoscută în esenţa ei, iar agnosticii susţin că lumea nu poate fi cunoscută în esenţa

ei, atunci eu aleg Gnoza ca fiind Dumnezeu, şi atunci contradicţia nu mai există. Asta înseamnă că sunt pregătit toată viaţa pentru cunoaştere, fără nădejdea că voi putea ajunge la cunoaşterea deplină. Bineînţeles că raţionamentul ăsta e mult mai abstract decât problema mea practică, dar nu mă pot împiedica să-l iau în considerare. Nici măcar plata pentru studii, fie ea şi în domeniul atât de practic de care mă ocup, nu poate fi rezultatul unui compromis. M-am hotărât – plec de la institut. I-am scris lui Henrik despre decizia mea. Părerea lui ca frate mai mare e mai importantă pentru mine decât părerea tatei. Răspunsul lui nu va veni curând, dar eu m-am decis. Nu ştiu dacă mă va susţine sau nu. Situaţia noastră materială nu e aceeaşi… Anul ăsta au trimis-o în Elveţia pe Aniuta, sora mai mică a lui Henrik, ea învaţă la medicină la Zürich. La o universitate din Germania nici măcar nu pot spera…

Acum despre renunţarea la institut. Nu pot să iau o hotărâre definitivă fără tine, fiindcă eşti soţia mea, şi intenţiile mele viitoare pot să nu fie şi ale tale, şi atunci trebuie să caut o altă soluţie. Am ezitat să-ţi fac cunoscut din timp planul meu, m-am temut să ţi-l destăinuiesc fiindcă am ştiut dinainte cât de greu o să-ţi fie să te împaci cu el. Am hotărât să intru în armată ca voluntar cu termen redus. Nu te necăji, nu leşina, nu dispera. Să mă explic: serviciul militar de un an (sau de doi!) îmi dă dreptul să mă întorc la institut. Voi putea să termin studiile de economie, să-mi întreţin familia şi să mă bucur de o căsnicie fericită. Decizia definitivă îţi aparţine. Îţi dau dreptul de veto.

…Am făcut planul pentru următoarele luni. Am făcut, într-o oarecare măsură, primii paşi în privinţa „renunţării“ mele – am dat examenul de germană pentru tot anul, am dat „anticipat“ examenele de drept comercial şi industrial şi am căzut de acord să dau mai devreme examenul de engleză. E mai uşor şi mai simplu decât examenul de germană, deşi e mai complicat cu pronunţia. Am citit *Regele Lear* în engleză. Limba lui Shakespeare e o limbă arhaică, a trebuit să-mi fac un *glossary*, dar deosebirea e uriaşă faţă de traducerile în rusă! Îmi face mare plăcere să compar textele. Al lui Kaşin, în proză, e cel mai bun. Uite, compară!

„Tu, prietene, să rămâi cum ai fost făcut, un om fără zorzoane, neprefăcut, adică un animal jalnic şi gol-goluţ. Să scap de tot ce-i străin! Şi tu să faci la fel!“

Uite cum sună în engleză: *Thou art the thing itself; unaccommodated man is no more but such a poor, bare, forked animal as thou art. Off, off, lendings!*

E mult mai scurt, mai percutant, are mai multă forţă. Aş traduce altfel: „Tu, om fără astâmpăr, doar un animal cu două picioare, jalnic şi gol! Înlătură veşmintele de prisos!“

Ca să vezi, întotdeauna când vorbesc cu tine despre lucruri practice, îmi vine să-ţi împărtăşesc ideile mele despre literatură.

Un an sau doi în armată – despre asta-i vorba! Voi trăi printre bipezi jalnici, dar nu goi, ci în mantale… Îţi mărturisesc că mă apasă dependenţa de tata, care îmi plăteşte studiile. Voi putea fi mai repede independent financiar dacă rămân doi ani în serviciul armatei.

Înţeleg câte sacrificii ai face: se amână cu un an-doi posibilitatea de a fi împreună. Te înţeleg dacă spui „nu“. Nu-ţi pot cere să fii de acord cu amânarea pentru un timp aşa de lung. Sacrific şi eu la rândul meu muzica – lucrul cel mai scump pentru mine. Studiul muzicii merge foarte prost. Pot studia singur, de capul meu, istoria muzicii, solfegiile, bazele compoziţiei – am căpătat experienţă ocupându-mă de literatură. E o treabă vrednică de milă să citeşti cărţi, în loc să te ocupi de muzică pe viu, să cânţi la un instrument, să asculţi muzică, să comunici cu mediul muzical. De asta voi fi lipsit în armată, desigur.

Decizia finală e a ta, Marusia. Dacă eşti împotriva intrării mele în armată, voi renunţa la ideea mea. Să lucrez la un birou de comerţ va fi o încercare şi mai grea pentru mine decât doi ani în armată. Decizia o las în seama ta. Îţi sărut mâinile neasemuit de frumoase. Nu îndrăznesc să atentez la mai mult.

CAPITOLUL 21
Un an fericit
(1985)

În toamna lui 1984, Taisiei i s-a întâmplat o nenorocire care s-a transformat într-o situaţie neaşteptat de prielnică pentru Nora. Pe Taisia a părăsit-o Serioja, soţul ei molâu, ţinut sub papuc, de la care nu te aşteptai să facă un asemenea pas îndrăzneţ după căsnicia lor lungă şi lipsită de conflicte. A lăsat-o pe neaşteptate, şi-a pus în sacul de sport pantalonii, uneltele, şi a plecat hotărât, fără părere de rău şi pentru totdeauna. Până să-şi vină în fire Taisia din starea de nedumerire şi amărăciune, fiica ei Lenocika, indolentă şi adormită, studentă în ultimul an la Academia Agricolă, i-a comunicat că se mărită cu colegul ei argentinian şi pleacă cu el în Argentina… Dar, până să se încheie toate procedurile deloc simple pentru plecarea lor, fata i l-a adus în casă pe negriciosul pirpiriu. S-au instalat în dormitorul rămas pustiu al Taisiei şi acum se tăvălea în patul ei „cur-negrul“ scârbos, cum îi zicea ea ginerelui, neţinând seama de corectitudinea politică, în vreme ce adormita de Lenka înflorea din senin şi se desprindea cu încetul de tutela atât de evidentă a mamei. Obişnuită să le înveţe pe mamele tinere filozofia vieţii de zi cu zi, Taisia simţi cum se năruie propria ei lume. A venit la Nora şi, plângând în hohote, i-a făcut cunoscute ambele subiecte şi a încheiat declarând că nu poate să-şi ducă viaţa alături de un „cur-negru“. Ce era de făcut?

Fără să se gândească la noile oportunităţi apărute pe nepusă masă, Nora îi propuse pe loc să se mute la ea până la plecarea însurăţeilor, ofertă acceptată cu bucurie de Taisia. Mutarea se făcu imediat: aşezară biroul în camera numită sufragerie, puseră pe canapeaua de acolo aşternutul Norei, şi patul bunicii Zinaida, o vechitură bărcuită, fu destinat Taisiei. Când Iurik veni de la şcoală şi o găsi în camera Norei, se bucură nespus, fiindcă o considerase dintotdeauna ca pe o rudă apropiată.

Abia pe seară, luând cina împreună, Nora îşi dădu seama că prezenţa Taisiei în casă îi dă libertatea la care nu spera… După ce se instală la ei, Taisia ieşi numaidecât la pensie, şi de aici încolo datoria ei sfântă fu să-l ia pe Iurik de la şcoală şi să-i dea de mâncare la prânz. Nora îi plătea diferenţa dintre pensie şi salariul primit la policlinică, amândouă fiind pe deplin mulţumite.

Nora nu reuşi să folosească imediat şansa nou apărută, fiindcă după două săptămâni de la instalarea neprevăzută a Taisiei în casă, apăru Tenghiz fără să se anunţe prin telefon.

Nu se văzuseră de un an. Ultima lor întâlnire, scurtă şi neaşteptată, fusese la Tbilisi. Nora venise în turneu cu un spectacol, destul de slab, virând spre o temă detectivistică subţire, cu o scenografie amuzantă, decorul reprezentând un mic labirint cu o biluţă rostogolindu-se printr-un jgheab… Nu avusese deloc intenţia să-l întâlnească pe Tenghiz. O lege nescrisă se statornicise de la bun început în relaţia lor – reînnodau legătura dintr-un punct oarecare, într-un moment oarecare, apoi el dispărea ca şi cum nu existase. Nora nu făcea primul pas niciodată.

Ajungând prima oară la Tbilisi, oraşul lui Tenghiz, a ieşit singură seara din hotel să se plimbe prin locuri necunoscute, a străbătut bulevardul Rustaveli, a ajuns apoi într-o zonă veche, cu ulicioare pustii şi strâmbe. A tot aşteptat ca el să apară din senin de după vreun colţ, să-i facă cu mâna. Se plimba bucuroasă să vadă oraşul, fericită să se ştie femeie calmă, nestăpânită de cine ştie ce pasiuni.

El nu se ivi nici de sub vreo poartă, nici coborând dintr-un taxi, dar îl văzu pentru o clipă ziua următoare. Regizorul cu care lucra o invită să treacă împreună pe la o celebritate locală, plecară într-o companie numeroasă la marginea oraşului, într-o periferie deprimantă, ajunseră la un bloc spălăcit cu opt etaje, la o pictoriţă armeană, despre care Nora auzise de la nişte prieteni comuni. Îi întâmpină o Pitie perfectă, cu faţa suptă şi nasul coroiat, cu ochii strălucitori, de culoarea prunelor, îmbrăcată într-o pătură ciudată, din mătase uzată, de un vânăt-închis, având pe cap un turban nemaivăzut. Norei îi veni s-o deseneze. Nu scoase o vorbă, cercetă cu atenţie şirul tablourilor ca un covor întins, ocupând tot spaţiul, aşezate pe trei rânduri de-a lungul pereţilor, şi nu găsi locul unde dormea stăpâna casei în mătăsurile ei, fiindcă erau împrăştiate peste tot şevalete, cadre de lemn, mape, borcane. Şi printre lucrurile îngrămădite artistic se afla o mică placă cu câteva ceşti de cafea: nici un indiciu de viaţă casnică, de culcuş… Toate tablourile erau cu subiecte dintr-o mitologie născocită – fiare sălbatice din poveşti, zmei, duhuri rele, fecioare. Nebunie orientală multicoloră, pictată cu mult talent… Iar în mijlocul camerei, aşezat pe şevalet, trona un portret mare al lui Tenghiz, trasat cu linii aspre, desenat cu mână sigură, fără nici o trimitere la frivolitatea orientală. Privea pe sub sprâncene, pictoriţa îi prinsese la fix încreţitura buzelor, şi coloritul era aşa de nimerit, iar deasupra capului parcă se căsca bolta cerului – de un albastru intens, disperat… Un portret mare, neterminat. Nora îi simţi mirosul de tutun prost mărunţit. „A fost aici acum o clipă, să pozeze“, ghici ea.

A doua zi şi-o petrecu la teatru, dar după primul act plecă pe nesimţite însoţită de David, un tânăr actor simpatic, gruzino-moscovit, originar din Tbilisi, care era ucis în actul întâi, aşa că în actul al doilea, în plină desfăşurare a acţiunii urmată de deznodământ, el era liber ca pasărea cerului. Erau prieteni, David se oferi s-o ducă prin oraş. Ajunseră la Kura, o luară de-a lungul cheiului, îi răzbi foamea, coborâră în primul birt de la subsolul ieşit în cale. Multă lume şi gălăgie. Era sărbătoarea cuiva. O jumătate din sala destul de mică era ocupată de o masă lungă. În capul mesei stătea Tenghiz, lângă el o femeie corpolentă, cu buza lăsată-n jos, aducea a ţigancă. Sărbătoreau ziua de naştere a lui Tenghiz… Îi văzu imediat pe Nora şi pe însoţitorul ei, se ridică în picioare şi anunţă:

— Avem oaspeţi de la Moscova! Ăsta da cadou! Nora Oseţkaia, scenografa mea favorită! Şi însoţitorul ei… Tenghiz avu o clipă de ezitare. Nora zâmbi duios şi adăugă numele însoţitorului umplând pauza făcută de el. Staţi jos! Staţi jos!

Nora şi David se aşezară pe scaunele aduse imediat, ea rămase o oră şi jumătate stând ca pe scenă, în hărmălaia veselă de la petrecerea gruzină, după care amândoi se ridicară de la masă, mulţumiră tuturor şi plecară ţinându-se de mână ca îndrăgostiţii. Nora se simţi mizerabil – poate că Tenghiz a crezut că venirea lor fusese pusă la cale… Merseră în tăcere până la hotel. Nora avea cameră singură, aşa cum au persoanele importante; actorii stăteau câte doi – şi David rămase la ea până dimineaţă. Era băiat simpatic, foarte tânăr şi timid. Şi bine a făcut că a rămas. Cu siguranţă că n-ar fi rămas, dacă Nora nu i-ar fi zis la uşă: „intră!“… Nu-i venise în minte alt mijloc să-şi vindece rănile provocate de Tenghiz…

De data asta Tenghiz apăru adresându-i cuvintele: „Nu mă goneşti?“ Avea în mână acelaşi sac de voiaj şi la subsuoară învelitoarea în care stătea lungită chitara pentru Iurik. Mare, aproape cât pentru un adult. Chitară trei sferturi. Iurik apucă imediat de husă, scoase chitara şi lovi uşurel toate cele şase corzi.

— Aşteaptă, trebuie acordată – şi se ascunseră în camera lui Iurik.

Tenghiz suci cu îndemânare şuruburile cu mâinile lui delicate şi-i arătă primele cinci acorduri.

— Învaţă acordurile astea şi o să cânţi cumva.

Zdrăngăniră la chitară o oră, Tenghiz potrivind degetele băiatului pe corzi cu mişcări parcă de sculptor. Şi începură să-i reuşească lui Iurik acordurile.

După cină Tenghiz îi comunică Norei că a venit pentru jumătate de an-un an în funcţie de cum va merge treaba, că are o ofertă interesantă de la Mosfilm şi că imediat ce se precizează detaliile cu privire la munca lui pe mai departe, el se va muta într-un apartament închiriat, promis de studiou. Apoi tăcu o clipă, mormăi ceva, tăcu iar. Tăcea şi Nora, dar amândoi se gândeau la acelaşi lucru.

— Sunt schimbări în viaţa mea. Nanka s-a măritat, soţul ei are casă lângă Tbilisi. Natella a hotărât să se mute la fată, acum locuiesc toţi acolo. Natella m-a părăsit, pricepi? Acum sunt ca lupul singuratic.

— Am priceput, dădu din cap Nora.

Era adevărat, avea pe chip ceva din singurătatea lupului lihnit, în ochi i se citea poate furie, ori frică ascunsă. Vrea să rămână la mine, cu mine, aici!

Mâinile lui erau mai pricepute decât capul – aşa vorbea el despre sine. „Mai ales când mâna mea eşti tu“, îi mărturisea el Norei. Nu era aşa, altceva avea el în vedere: Nora putea exprima în cuvinte ceea ce lui nu-i reuşea. Rusa nu era limba lui maternă, desigur, dar nici în gruzină nu ştia să-şi exprime răspicat ideile, o făcea pe ocolite, gesticulând, strigând din când în când nearticulat, dar în cele din urmă reuşea să stăpânească actorii în aşa fel, încât ajungea să-i supună voinţei lui. Şi nu numai actorii. Avea talentul de a mobiliza oamenii să facă ce dorea el. O forţă venită din vechime, după cât se pare. Doar un singur om, soţia sa Natella, nu se supunea voinţei lui, ba dimpotrivă, el era cel care ceda în faţa puterii ei primitive, dar de neînvins. De aproape treizeci de ani se războiau necontenit. Simţeau că sunt condamnaţi să se lupte la nesfârşit.

— Scorpie, scorpie, zicea el disperat, când nu mai putea îndura s-o vadă, omoară-mă odată, de ce-mi sugi sângele ca pasărea?

De ce pasăre, nu putea să explice în cuvinte obişnuite. Avea un vis de coşmar, se repetase de câteva ori: stă gol, lungit pe pământul cald, într-o lumină spălăcită, cenuşie-maronie, şi e înţepat cu ace în vene. Vede nişte păsări murdare, mânjite cu pământ, au ciocuri subţiri cu care îi sug sângele – unul în gât, al doilea în burtă, al treilea chiar în vintre…

Nora îi dădea tot ce-i lua Natella, în asta se ţinea legătura lor de atâţia ani. Nora era receptorul ideal, îi primea voinţa şi i-o retransmitea. Era o adevărată plăcere pentru Tenghiz să lucreze cu ea la un spectacol de teatru. Nora reuşea să-i citească intenţiile, mormăiala, şi să le transforme în lucruri materiale – într-un perete roşu imitând zidul de cărămidă, în costume de culoarea sepiei, într-un fundal parcă străpuns de proiectile… Şi ea îi săruta mâinile, îi lingea fiecare deget, aşa cum puiul de căţel linge burta mamei în căutarea sfârcului.

— Deşteapta mea, îi zicea el în şoaptă înăbuşită, lăsându-şi mâinile sărutate de buzele umede, linse de limba aspră.

Ce lingea ea acolo e greu de exprimat în cuvinte, dar după fiecare nou episod, după fiecare nou spectacol, devenea mai puternică şi mai încrezătoare. Mai târziu, când şi-a consolidat cariera, transformându-se din scenograf în regizor, apoi în autor chiar, şi a pus în scenă primele spectacole la câteva teatre din provincie, i-a spus lui Tenghiz: „M-am molipsit de regie pe cale sexuală…“

În prima seară Tenghiz dormi pe podea, pe o plapumă umplută cu vată, întinsă în sufragerie, iar a doua zi mutară iar mobila – patul bărcuit al bunicii fu adus în sufragerie, canapeaua trecu la Taisia, şi locatarii obişnuiţi ai apartamentului, Nora şi fiul său, se făcură mai mulţi spre bucuria lui Iurik.

După câteva zile de la instalarea lui Tenghiz, Iurik îi şopti Norei la ureche: „mai bine decât câinele ciobănesc german…“ Dar nu era vorba despre câine, firește, ci despre chitară. O lua în mână, cânta, îi plăcea să se audă şi să se vadă cântând. Când nu era nimeni acasă, ieşea pe culoar, se proţăpea în faţa oglinzii înalte şi cânta trăgând cu ochiul la imaginea lui din oglindă. Bucuria care-l încerca nu era chiar nouă – o cunoştea, dar o uitase… La cinci ani primise toba africană şi bătuse în ea ritmul cu înfocare, mai s-o spargă, apoi lovise tare în xilofon până îl dăduse gata. Tocmai învăţase să citească şi trecuse de la xilofon la Kipling – mai întâi la pisica plimbăreaţă, pe urmă la Mowgli, eroul lui preferat ani îndelungaţi, şi la alte cărţi cu care-l hrănise cum trebuie Nora… Trecutul uitat se întorcea acum, îşi găsiseră locul în chitară şi toba cu ritmurile ei, şi xilofonul, şi sunetele din care se forma în mod misterios fraza, dar altfel decât în cărţi…

Iurik primi de la Tenghiz cunoştinţele elementare de teorie a muzicii, şi nici o altă informaţie nouă nu-l entuziasmă cum o făcură cunoştinţele despre ton, tonalitate şi digitaţie, despre gama majoră şi minoră, despre intervale şi continuum. Băiatul asculta acum cu atenţie sunetele lumii înconjurătoare, le aprecia valoarea prin prisma noilor cunoştinţe şi descoperea în fiecare zi că ele se supun noilor reguli, iar muzică auzea tot timpul, chiar şi în somn, când mai tare, când mai încet. Auzea ritmul complicat al picăturilor de ploaie, asculta pericolul ivit în pauza când foile de tablă de pe acoperişul magaziei încetau să zăngăne, auzea terţa mică în sunetul soneriei de la uşă… Tenghiz nu bănuia ce mecanism puternic de cunoaştere a sonorităţii lumii declanşase, el era bucuros că băiatul primea cu atenţia încordată noile cunoştinţe însuşindu-şi-le pe loc. Mai trebuie spus că-n lumea sunetelor descoperită de Iurik totul arăta strălucitor: un nou sunet descoperit îl neliniştea câteodată şi chiar îl chinuia cumplit.

Iurik venea întins de la şcoală, nu-l mai interesa viaţa pisicilor, ale căror trasee îl preocupaseră înainte într-atât, încât pierdea uneori trei ceasuri vârându-se după ele în subsoluri sau căţărându-se pe acoperişurile magaziilor pentru cărbuni. Nora conducea cercul de desen de la Casa Pionierilor – singura slujbă plătită în anul acela – şi de două ori pe săptămână nu putea să-l întâmpine pe Iurik la şcoală, iar Taisia nu reuşea întotdeauna să-l prindă când ieşea de acolo. Înainte vreme, Nora zbura acasă după orele de desen şi adeseori nu găsea nici băiatul, nici ghiozdanul lui, şi umbla ceasuri întregi prin curţile vecine ca să dea de el. După ce primise chitara, Iurik nu mai hălăduia pe coclauri, şi când se întorcea Nora, îl auzea exersând la chitară în casa scării.

Tenghiz se întâlnea în fiecare zi cu scenaristul ca să pună la punct proiectul grandios propus de Mosfilm – ecranizarea cărţii *Viteazul în piele de tigru*. Încercau să scrie o primă variantă a scenariului. Nora citise cartea, încercase să găsească acolo ceva care să-i convină, să se dumirească în privinţa istoriei mereu încurcate a relaţiilor stăpânului, ale ostaşilor lui viteji şi ale iubitelor lor, şi i se păruse că totul e numai ornamentică, înflorituri, grandilocvenţă. Încercase să-i spună părerea ei lui Tenghiz, dar nu ţinuse seama de ea: e doar materialul pregătitor, scenariul scris de ei se va deosebi mult de prima sursă. Şi-n general, să vorbim despre altele!

— Citeşte, citeşte, o să discutăm pe urmă, când va fi gata scenariul, oricum vom face ce ne taie capul!

Tenghiz era sigur că va obţine colaborarea Norei ca scenograf pentru viitorul film. Ea nu lucrase niciodată la vreun film, îşi dădea seama că acolo exista un cerc închis de colaboratori şi că era puţin probabil ca ei să-l lase să intre pe unul din afară, şi-n plus, cu experienţă doar în teatru. Treaba asta nu-l neliniştea pe Tenghiz – facem formele, aranjăm până la urmă! Între timp Nora desena schiţele comandate de la Taşkent pentru *Crăiasa zăpezii*, constatând amuzată ce diferenţă de temperatură avea să fie între sala de spectacole şi ceea ce se petrecea pe scenă… Dar deocamdată duceau o viaţă neobişnuit de veselă, în fiecare seară fie se duceau în vizită, luându-l adesea pe Iurik, în culmea fericirii, fie primeau vizita prietenilor la ei acasă. Cel mai adesea veneau la ei Nataşa Vlasova împreună cu soţul ei Lencik şi cu drăgălaşul de Fedia, legat ombilical de părinţi. Iurik se agăţa ca scaiul de el – un prieten mai mare la o asemenea vârstă era un bun preţios…

Singurul lucru rămas neschimbat în viaţa Norei era pregătirea zilnică a temelor. La vremea aceea – Iurik era în clasa a patra – se lămurise că nu se putea descurca de unul singur. La drept vorbind, nici în prezenţa Norei nu făcea mare lucru: scrisul era marea problemă. Scria oribil. Scrisul neciteţ nu era de fapt un scris anume. De fiecare dată când Nora îl punea să-şi facă lecţiile, era un adevărat chin pentru el să scrie în rusă – scria de parcă vedea stiloul pentru prima oară şi problema lui era să găsească o nouă scriere, nesupusă vreunei reguli, pentru nişte litere arhicunoscute… Se adunase un morman de caiete începute şi neterminate. Rar reuşea să scrie a treia pagină în aşa fel, încât să poată fi prezentată învăţătoarei, prima fiind scrisă cât de cât corect. Pe Galina Semionovna o îngrozeau mâzgălelile lui, şi de fiecare dată o atenţiona iritată pe Nora, făcând aluzie din când în când la o şcoală ajutătoare. Nora avea acum un mic punct de sprijin – „chitara numai după terminarea temelor“. Nu obţinu mare lucru – Iurik scria mult mai repede, dar nu mai corect. Poate că nu era în stare de mai mult?

Văzând cum se chinuia Nora, Tenghiz ridica din umeri: Lasă băiatul în pace! Nu-ţi dai seama ce copil minunat e?

Iurik nu se desprindea de Tenghiz. Poate că-şi scosese din adâncul memoriei amintirea călătoriei lor în Altai, ori hotărâse de unul singur că Tenghiz era tatăl lui. Drept e că Tenghiz venise cu inima deschisă în întâmpinarea dragostei micuţului. Iurik descoperise la el o mulţime de talente: cânta minunat la chitară, după părerea lui Iurik, îl învăţa noi acorduri, noi melodii, adusese în casă o muzică despre care Iurik nu ştia că există. Când mânca, Tenghiz îşi mişca artistic mâinile, cu multă dibăcie, aşa cum făceau numai oamenii din Orient, Taisia nu scotea o vorbă în prezenţa lui, înceta să-i facă observaţie lui Iurik că nu ţine cum trebuie furculiţa şi cuţitul. În plus, Tenghiz ştia să fluiere. Şi unde mai pui că Iurik era mai bun la şah decât el. În orice caz, când juca şah cu Tenghiz, dădea în sfârşit de gustul victoriei. Vitia pierdea rar, în schimb, când Tenghiz pierdea, era extrem de vesel, nu punea la inimă. Se bucura uimit că i se întâmplase să piardă. Tot un talent era şi ăsta.

Cu timpul Taisia căpătase slăbiciune pentru biserică, şi când pleca duminica la slujbă, abţinându-se să-l mai cicălească pe Iurik în faţa camerei Norei, băiatul dădea buzna acolo, se căţăra în pat şi-i despărţea, şmecherul, pe Nora şi pe Tenghiz abia treziţi din somn, ţipând strident şi lovindu-i cu genunchii şi cu coatele. Deşi sensibil la mirosuri, părea să nu simtă amestecul de transpiraţie şi efluvii ale iubirii, pe care ei se grăbeau să-l facă să dispară, dar nu reuşeau întotdeauna. Nora încercase la început să-l dezveţe de obiceiul repetat duminică de duminică, intenţionase chiar să pună la uşă un zăvor sau măcar un cârlig, dar lui Tenghiz nu-i păsa, nu se sfia deloc, îl strângea pe băiat la

piept, îi sufla tare pe burtă, şi Iurik hohotea… Joaca era de copil mic, dar se vede treaba că Iurik nu se săturase încă de hârjoana copilărească.

De mai bine de douăzeci de ani dura legătura Norei cu Tenghiz, întreruptă din când în când, dar nu erau niciodată singuri, doar ei doi, întotdeauna exista un al treilea între ei – spectacolul pentru care lucrau împreună. De data asta nu aveau ce lucra, doar câteva planuri vagi, dar acum al treilea era Iurik. Prinsese consistenţă o adevărată viaţă de familie, o nouă repartizare a forţelor, care făcea ca destul de des Tenghiz şi Iurik să fie împotriva Norei în rezolvarea unor probleme neînsemnate. Mici decizii – cartofi sau macaroane la cină, unde mergem duminică, ce cadou să-i dăm Taisiei de ziua ei de naştere. Dar viaţa în trei era agreabilă, o noutate plăcută pentru fiecare dintre ei.

În preajma Anului Nou le făcu o vizită Henrik. Îl ştia pe Tenghiz, îl plăcea mult, şi la rândul lui, voia să-i intre sub piele; nu-l slăbi din prima clipă bombardându-l cu anecdote, râzând în hohote, bătându-l pe spate. Stătu vreme îndelungată, nu avea chef să plece. Era deprimat. Stând în prag, le-a povestit păţania cu boala lui misterioasă, era vorba de narcolepsie: adormea instantaneu – în timp ce vorbea, la şedinţă, la volan. De două ori era cât pe ce să se rănească şi a ajuns a concluzia că trebuia să se despartă de jucăria lui preferată, de maşina „Valecika“, prietena lui albastră, „de nota zece“, frecată să strălucească şi pe dinăuntru, şi pe dinafară. Obişnuia să le dea nume automobilelor sale – cea dinainte se numea „Marusia“. Le prezentă şi graficul momentelor când aţipise – începând cu data când o păţise prima oară, acum un an şi jumătate, când adormise la şedinţa Consilului Ştiinţific, în timpul referatului ce-l privea pe studentul lui, aspirant… Şi tot aşa până la ultima întâmplare periculoasă de-a dreptul, când se afla pe drumul spre vila Irinei, cu fiica ei şi cu nepoţelul pe scaunul din spate… Avusese noroc, ajunsese în rigolă, şi nu pe contrasens… Acum nu mai era vesel, nu mai glumea, avea o figură tristă, abătută. Norei i se făcu milă de el.

„Un copil, exact ca Iurik“, se gândi în sinea ei. Şi deodată Henrik zise că e încă mic Iurik, dar că n-ar vinde maşina, ci i-ar da-o lui. Iurik, care mânca fără tragere de inimă cartofi prăjiţi, scoţând din farfurie cartofii pai tăiaţi cât mai lungi de Nora, tresări ca trezit din somn şi zise ridicând doar capul, fără să se despartă de mâncarea gustoasă:

— Dă-i Norei maşina, o să mă plimbe ea…

— E o idee! zise el încântat. Te învăţ să conduci! Am metoda mea, în două săptămâni o să conduci ca un şofer profesionist. Instructorii ceilalţi nu te învaţă corect, parcă te-ar învăţa să citeşti pe litere, pe silabe! Conducerea maşinii e ca înotul, mult mai aproape de înot. Să te prinzi ce înseamnă o maşină, să-i simţi pulsul! I-ai simţit pulsul, te simţi ca acasă în maşină, ai devenit şofer! De ce taci, Nora? Ce zici? Vrei să conduci?

Henrik trecuse într-o clipă de la tristeţe la bucurie fără margini.

„Cât e de bun, totuşi“, îşi zise Nora. Rar gândea ea aşa despre tatăl său, şi uite că acum se bucura pentru el.

E om bun, bun! Ca să atragă atenţia puţin, asta-i clar, vrea să-l placă Tenghiz şi Iurik! Şi-n general, vrea să placă tuturor… E bun, totuşi!

— Vreau, bineînţeles! Am vrut dintotdeauna! Zi şi tu, tată! Nu-i păcat?

Tenghiz îi turnă vin lui Henrik. Băură pentru noua viaţă de şoferiţă a Norei. Ea nu se gândise înainte la maşină, dar după toate câte i le spusese Henrik, îşi dădu seama că tare mai voia să trântească uşa maşinii, să-i pună benzină, s-o ia din loc. Şi să conducă, să conducă!

Duminica următoare veni Henrik s-o ia pe Nora şi chiar o învăţă foarte repede să conducă maşina. Mult mai repede decât la şcoala de şoferi.

Două luni mai târziu, Nora luă examenul din prima şi obţinu permisul de conducere. Henrik făcu actul de donaţie şi Nora deveni şoferiţă. Tocmai la timp.

În primăvară, *Viteazul în piele de tigru* era pe ducă. Tenghiz se ceartă cu scenaristul, nici vorbă ca filmul să fie lansat la începutul anului viitor, trebuia schimbat cineva, fie regizorul, fie scenaristul. Studioul de film luă decizia să schimbe regizorul. Invitară un alt regizor, tot gruzin, dar din Moscova, şi cum avea să reiasă mai târziu, treaba n-a mers. Pe urmă au oprit finanţarea şi n-au mai făcut filmul.

În vreme ce Tenghiz şi Nora treceau prin insuccese de tot felul, li se terminară banii pe nepusă masă – şi avansul nerambursabil primit de Tenghiz, şi micile rezerve ale Norei. Fără să-i spună lui Tenhiz, împrumută pentru început două sute de ruble de la Tusia, rămasă pentru toată viaţa prietena ei mai în vârstă şi tratată ca atare. Nu voia să-i ceară Amaliei, deşi afacerea cu căţei mergea bine şi banii veniţi de acolo rămâneau necheltuiţi, dar Amalia s-ar fi întristat, ar fi plâns de mila Norei şi a lui Iurik, s-ar fi văicărit că Nora nu trăieşte cum trebuie. Taisia, înţelegând complicaţiile momentului, nu numai că nu accepta salariul convenit cu Nora, dar îşi cheltuia toată pensia pe mâncare şi se gândea dacă să nu se angajeze cu o jumătate de normă la policlinică.

Tenghiz era din ce în ce mai prost dispus. Muncise de tânăr ca să-şi întreţină familia, pe unde nu lucrase în anii studenţiei… Dar de când se afla lângă el Nora, uitase, uitase de tot că bărbatul răspunde pentru casă. Era musafir în casa ei, aducea uneori câte ceva scump de mâncare sau de băut, sau un lucru minunat şi nefolositor, dar grijile zilnice, rutina traiului în comun, nu-l preocupau deloc. Se gândea chiar la o capitulare. Să plece la Tbilisi. Şi nu numai din lipsa banilor, situaţie oricum umilitoare, ci şi de frică… De frica pierderii demnităţii. Nora îl înţelegea.

Într-o seară, târziu, când se întorceau dintr-o suburbie a Moscovei, de la nişte prieteni, pe o stradă pustie din noul microraion Beliaevo-Bogorodskoe îi strigă un bărbat în vârstă cu o servietă în mână, îmbrăcat cuviincios. Îi rugă să-l ducă până la Razguliai. Nora deschise gura să-i spună că nu era în drumul lor, dar se amestecă Tenghiz, îi ceru ei să se aşeze pe locul de lângă şofer şi se mută el la volan. Pasagerului îi spuse să se aşeze pe locul din spate. Tăcură tot drumul până la Razguliai. Tenghiz luă hârtia de cinci ruble din mâna întinsă. Pasagerul coborî din maşină.

— Fă-mi o procură, Nora. În tinereţe făceam şperţuri cu maşina unchiului. O să fac bani noaptea, da? Până o să am ceva de lucru…

Noaptea, când patul bărcuit al Zinaidei ajunse până la malul tare ca piatra, Tenghiz o întrebă pe Nora:

— Cine sunt eu pentru tine? Cine eşti tu pentru mine, Nora?

— Îţi trebuie neapărat o definiţie? zise ea gustând din plin plăcerea de o clipă, pustiul binefăcător din trup.

— Da, zi-mi.

Nora se gândi şi răspunse: oricât de ruşinos e să recunosc, sunt gata să fiu ce vrei tu – regizor artistic, amantă, prietenă, personal de întreţinere, cârpă de şters pe jos, după cât se pare. Şi-n general – partea cea mai mare şi mai bună din viaţă.

— Îngrozitor. N-o să pot răsplăti asta. N-am destul.

— Deocamdată ajunge, bolborosi Nora. Taci, taci.

Îi era teamă să nu sperie fericirea abătută asupra ei. Şi, cu cât îi era mai bine, cu atât îi era mai mare teama.

A doua zi Tenghiz aduse discul care îi schimbă lui Iurik viaţa. Îl chemă pe băiat şi dădu drumul pick-upului în sufragerie. Era un single al grupului Beatles – *I Want to Hold Your Hand* . Deşi în anii aceia cântecele grupului Beatles cuceriseră deja lumea şi gloria lor se cam dusese, Iurik asculta muzica lor pentru prima dată. Şedea clătinând din cap cum fac evreii în timpul rugăciunii, cu ochii ţintind un punct fix şi degetele încleştate. Apoi băgă de seamă că bate ritmul cu picioarele. Tenghiz îi spuse ceva, dar nu-l auzi. Ascultă discul până la capăt:

— Ce-a fost asta, Tenghiz?

— Grupul Beatles, n-ai auzit de ei?

Iurik dădu din cap în semn că nu auzise şi puse discul încă o dată. N-a fost chip să-l smulgă de acolo până seara, şi când Nora i-l luă, Iurik îl rugă pe Tenghiz să-i mai cumpere din muzica grupului.

— E mai simplu să fac rost de înregistrări, sunt o mulţime. Grupul nu mai există, pe John Lennon l-au ucis acum patru ani…

— Cum adică l-au ucis? Nu se poate! strigă Iurik.

— Grupul nu s-a destrămat din cauza morţii lui. S-a întâmplat mai înainte.

Iurik izbucni în plâns.

— Ce te dai de ceasul morţii? De dimineaţă habar n-aveai că a existat pe lume John Lennon ăsta.

— Cum? L-au ucis? N-am ştiut că l-au ucis! Şi pe toboşar? L-au ucis şi pe toboşar?

— Nu trebuie să-l jeleşti chiar aşa, îl consolă Tenghiz. A avut succes cu carul, dă, Doamne, bine la fiecare… Şi toboşarul – percuţionist se numeşte – Ringo Starr, e bine-mersi, cântă cu alţi muzicanţi.

— Cum cu alţii? Ce ticălos!

— Stai liniştit, nu era cel mai bun percuţionist, chemau pe altul pentru înregistrările în studio…

Iurik lovi cu pumnul în masă, cât să salte uşor pick-upul, apoi o zbughi la el în cameră plângând în hohote. Simţi în ziua aceea că iubeşte şi pierde iubirea lovită de moarte. Nora, care asistase numai la a doua parte a scenei lungi, nu pricepea ce se întâmplase. Iurik stătea închis în camera lui. Nici Tenghiz nu pricepea deloc ce se întâmplase cu băiatul, de ce se purtase ca nebunul.

Pentru Iurik însă era limpede ce simţea: e groaznic că l-au omorât pe John Lennon, fiindcă acum nimeni n-o să mai compună asemenea muzică, de care avea nevoie din clipa în care o auzise pentru prima oară, şi-i e clar că va avea nevoie de ea toată viaţa. Nimeni, dar nimeni nu-l înţelege. Nici măcar Tenghiz!

CAPITOLUL 22
Din cufăr
Scrisori din Ural şi către Ural
(octombrie 1912–mai 1913)

Zlatoust – Kiev
Kiev, Kuznecinaia, 23
Iakov către părinţi
31 octombrie 1912

…Iată-mă în cazarmă… Trebuia să călătoresc patru zile. Am stat la Penza 18 ore. La Kuzneţk, de unde v-am trimis telegrama, am stat 22 de ore fiindcă ne-am înzăpezit. Drumul a durat aproape şase zile în loc de patru.

…M-am instalat în cazarmă. Nu mă pot muta de aici fiindcă e interzis să locuieşti în apartament. Nu-i deloc o nenorocire. La unitatea de instrucţie unde m-au repartizat văd că-s oameni de treabă, aşa că va fi bine. Cheltuiesc bani puţini şi sunt foarte mulţumit de lucrul ăsta…

Zlatoust nu-i un oraş mare, dar e foarte împrăştiat. Se întinde pe dealuri acoperite de păduri. Locuim în apropierea staţiei de cale ferată, de acolo până-n oraş sunt şase verste. Pentru început cărţile îmi ajung cu vârf şi îndesat. Vreau să mă ocup de ele intens, atât cât îmi va permite timpul.

Sunt acum în camera supraîncălzită a plutonierului-major, nu ştiu unde o să înnoptez. Pare-se că în cameră cu el. Vă rog să nu râdeţi. E o mare cinste pentru un soldat.

De ce mă tem cel mai mult? Că o să citiţi scrisoarea şi o să începeţi să oftaţi şi să vă tânguiţi: ce rău trăieşte băiatul acolo. Da’ de unde! Nu-i rău deloc. Pe oriunde am fost – la aghiotant la regiment, la medicul-şef, la medicul subaltern – m-au primit politicos, m-au poftit să iau loc, pe scurt, cu toate onorurile cu care poate fi tratat un soldat.

Scrisorile mele vor face drum lung. O scrisoare pusă în cutia poştală a regimentului pleacă din Zlatoust abia a doua zi. Dacă o pui la gară, face cinci zile până la voi. Asta înseamnă că se poate întâmpla să ajungă în şase-şapte zile…

Scrieţi-mi pe adresa Zlatoust, gubernia Ufimsk, 196, regimentul de infanterie Insarski.
Detaşamentul de instrucţie, sold. voluntar cu termen redus Iakov Oseţki.

3 noiembrie 1912

…instrucţia n-a început încă, deocamdată mă familiarizez cu tot ce mă înconjoară. Locuiesc la administraţie cu încă unul. Iau prânzul şi cina la Clubul Ofiţerilor. Mâncarea e destul de bună şi nu e scumpă. Îmi cumpăr mâncarea de dimineaţă de la prăvălia regimentului. Am chiar posibilitatea să citesc reviste. La Clubul Ofiţerilor îmi vor aduce zilnic revista *Timpuri noi*. Merg deocamdată în hainele mele. Echipamentul militar e gata peste o săptămână. Trebuie comandate două rânduri de haine militare. Aşa trebuie, fiindcă unul e dat la magazie spre păstrare (pentru paradă, festivităţi, marşuri), pe celălalt îl port zilnic.

Bine am făcut că am venit în uniforma de student. Mi-au dat toţi atenţie, ofiţerii m-au descusut, azi

un soldat m-a salutat militărește. Șeful detașamentului de instrucție mă întreabă – unde înveți dumneata? Zici că la institut? În ce clasă ai trecut? Asta e imaginea lor despre învățământul superior.

…Ce bine că mi-am adus cărți. Trebuia să iau mai multe, nu numai pe cele de specialitate. Azi am citit – regimentul nu are o bibliotecă, și până la oraș sunt șase verste. Clubul Ofițerilor e abonat numai la *Timpuri noi* și la *Invalidul rus*. La Clubul Social sunt ceva mai multe reviste.

…În prima zi am fost cu ochii-n patru. M-am uitat temător la tot ce mă înconjoară. Am trăit cu senzația că acum mă-nhață și mă bagă la arest. Seara am răsuflat ușurat și m-am rugat – glumesc, desigur. Ofițerul cu care am intrat în vorbă mi-a zis: pot fi regimente și mai rele, dar e puțin probabil să dai peste unul mai bun. Poate că are dreptate.

A doua zi

Am obținut permisie să merg în oraș. N-am încă uniformă – mă bucur de multă libertate, nu particip la instrucție. Umblu printre soldați și cercetez. Dau de multe lucruri interesante. Acum plec în oraș. Vă trimit de acolo scrisoarea. Dacă o pun în gară, ajunge cu o zi mai devreme. Scrisorile puse în cutia regimentului pleacă din Zlatoust a doua zi…

Pagină separată

Copilărimii

5 noiembrie 1912

Dragă copilărime! Am primit scrisorica voastră. Sunt pe deplin mulțumit. Folosiți hârtie și cerneală cum știți. Faceți consfătuire, alegeți președintele și hotărâți singuri. De pe acum sunt de acord cu hotărârea voastră…

Vă înșelați amarnic dacă vă închipuiți că toți oamenii din Zlatoust au guri de aur[17] și soldații umblă toată ziua călare pe tun. Până acum n-am văzut să aibă vreunul gura de aur. Dimpotrivă – mulți au niște guri, că n-ai vrea să le săruți. Nu există nici tunuri ca să se plimbe soldații cu ele, fiindcă aici nu sunt tunuri neam. Săracii soldăței! Dacă ați ști cât de mult ar vrea ei să le aibă.

17. Zlatoust înseamnă „gură de aur“ în rusește.

Nu m-au făcut general deocamdată, nu mi-au dat încă sabia de aur – cu timpul, să dea Domnul, o să merit și una, și alta. Asta-i!

Deocamdată sunt soldat. Voi probabil nu știți ce înseamnă. Vă explic îndată. Deschid manualul pentru tinerii soldați și iată ce citesc (pag.16): „Soldat e un nume generic, arhicunoscut. Numele de soldat îl poartă fiecare dintre supușii credincioși ai Țarului, pe umerii căruia stă datoria plăcută inimii și sufletului de a apăra Credința, Tronul și Patria. El trebuie să înfrângă dușmanii din afară și dinăuntru“. Ia uite cine sunt eu! Ridicați-vă în picioare! Eu sunt omul generic, arhicunoscut! Voi înfrânge dușmanul extern și „intestin“! (Senia! Am deja armă, una adevărată, împușcă.)

12 noiembrie 1912

…Poate te interesează, mamă, să știi cum mă gospodăresc!

Mi-am cumpărat de la Zlatoust ciorapi groși de lână. Am făcut rost de saltea. Asta-i tot! Zilele astea îmi dau lucrurile la spălat. Mi-ar trebui un coș mic. Să țin în coș un rând de rufărie murdară. Când o să fie și al doilea rând de rufărie, o s-o dau la spălat pe cea murdară. Nu se poate să țin în coș mai mult de două schimburi.

…Aștept cu nerăbdare echipamentul militar, căci din cauza uniformei de student mă trezesc în

situaţii neplăcute. Se întâmplă să mă întâlnesc pe stradă cu ofiţeri din unitatea mea şi e supărător: e nepotrivit să salut milităreşte, să mă înclin e şi mai nepotrivit. Nu-mi rămâne decât să mă opresc stând smirnă. Exact aşa, nicicum nu-i bine, vă doresc sănătate, Înălţimea Voastră, deja vorbesc „semeţ“. Şi-mi pare cumva rău de tunica mea. De fapt, mâine sau poimâine se sfârşeşte treaba asta.

Pagină separată

Domnilor Oseţki – tinerimii.

…Aveţi răbdare puţin. O s-o scot la capăt cu milităria şi atunci o să scriu fiecăruia câte o scrisoare separată. Acum nu-i nimic de făcut. Vă scriu tuturor la un loc.

Senia! Despre ce cărţi de istorie a literaturii ruse îmi vorbeşti? Trebuie să-mi scrii numele autorului, nu culoarea copertelor! Poate că le-ai colorat chiar tu. Grişa! Nu mi-ai trimis un rând. Mă interesează cum stai cu învăţătura.

Oraşul Zlatoust e aşezat pe dealuri înalte. Sunt atât de înalte, încât nu ajunge din prima scuipatul până în vârf. Sunt acoperite cu pădure deasă de pini. Nu se pot aduna acum minerale, totul e acoperit de zăpadă groasă. La vară o să adun minerale. O să le primeşti anul viitor, în primele zile din noiembrie.

Sunt mulţi tătari în oraş. Ei nu vând deloc „lucruri vechi“, ba câţiva vând lucruri nou-nouţe. Din cauza asta nimeni nu-i numeşte „vânzători de lucruri vechi“ şi nici „şurum-burumi“. Toţi oamenii (inclusiv tătarii) nu merg pe trotuare, ci pe mijlocul străzii. Nici eu nu ştiu de ce. Ghiciţi de ce? Poate fiindcă nu sunt trotuare?

Aici sunt mulţi soldaţi. Atât de mulţi, încât Raiuşka n-ar putea să-i numere pe toţi. Sau a învăţat să numere până la o sută? Scrie-mi, Iva, ce citeşti. Cine îţi alege cărţile? Şi Senia ce citeşte?

Vă salut pe toţi, un salut lung ca de la Kiev până la Zlatoust. Şi nu-i o bagatelă – o mie de verste!

14 noiembrie 1912

…Mă obişnuiesc treptat cu viaţa din armată. E ceva cu totul diferit, despre care voi, „oamenii liberi“ n-aveţi habar. Soldaţii îi numesc „liberi“ pe oamenii din civilie. Viaţa de soldat îşi are necazurile şi bucuriile ei. Ai parte şi de unele, şi de altele.

Când mă uit la locuitorii de aici (aici locuiesc numai ofiţeri şi soldaţi), mă consider cel mai fericit om. Ofiţerii sunt incredibil de plictisiţi, blestemă şi armata, şi Zlatoustul. Soldaţii sunt nişte fiinţe speriate şi îndobitocite. Şi toţi se chinuiesc şi-i chinuiesc şi pe alţii. Ce-mi pasă? Dau gata anişorul dintr-o suflare şi mi-l şterg din minte cât ai bate din palme. Plec acasă – adio Zlatoust. Iar ei rămân acolo.

…Regimentul nostru e încartiruit în patru locuri: Zlatoust, o unitate la Celiabinsk (6 ore de mers) şi încă în două locuri nu departe de Zlatoust. Sunt orăşele mici. Compania 12, unde sunt repartizat, e încartiruită la Katav-Ivanovsk (3-4 ore de mers). După ce trec „cursul de instruire“ la unitatea de instrucţie, mă trimit la companie. Asta se va întâmpla numai după taberele de instrucţie din vară. Scrieţi-mi deocamdată la Unitatea de Instruire 196, Regimentul de Infanterie Insarski. În fiecare an taberele de instrucţie sunt în alte locuri. Anii trecuţi au fost foarte aproape de Celiabinsk, apoi lângă Samara…

16 noiembrie 1912

…Schimbare în ce mă priveşte: plec în curând la compania mea, unde e mult mai bine decât la

unitate. La unitate se adună crema soldăţimii. Sunt aleşi cei mai buni, fac o şcoală specială şi după un an, la terminarea cursului (primesc o „diplomă“), sunt numiţi profesori pentru tinerii soldaţi. Şi primesc grade înalte: fruntaş, subofiţer inferior şi superior şi plutonier-major. La unitate se învaţă toată ziua. Sunt mult mai severi decât la companie. Asta nu mă priveşte pe mine, se-nţelege. Zilele astea mi-am pierdut timpul de pomană. Mă culc şi mă scol când poftesc. Asta da ocupaţie! Regret adânc că mi-e închisă calea spre obţinerea gradelor militare. Evreul ar putea ajunge la gradul de fruntaş, dar atât! Cariera lui în armată se încheie. Ăsta-i motivul pentru care mă trimit de la unitatea de instrucţie la companie. Toţi ceilalţi voluntari cu termen redus (ruşi) mă invidiază.

Viaţa în cazarmă e acceptabilă. Condiţiile de trai la companie sunt şi mai bune, acolo o să ajung.

Dacă aş sta aici, probabil că m-ar lăsa să locuiesc în casa mea. Viaţa în cazarmă nu e însă aşa de groaznică cum ne închipuim noi. Peste tot curăţenie – ireproşabilă! Nici pomeneală de murdărie „zoologică“ pe lenjeria de pat! Severitatea e maximă în privinţa curăţeniei. Se dau pedepse pentru cea mai mică murdărie găsită la inspecţia ţinutei. Pentru cămaşa ruptă, pentru mâini murdare, unghiile netăiate la picioare, picioare şi obiele murdare, pat nestrâns, praf neşters, pentru ţigară fumată în cazarmă, – pedeapsă! Asta-i foarte bine. Aerul e curat. Două nopţi a trebuit să dorm la comun. Închipuiţi-vă că în camera unde sunt cazaţi 25 de oameni (şi pe deasupra soldaţi) aerul era curat atât dimineaţa, cât şi în timpul zilei. Aproape de necrezut, dar aşa stau lucrurile.

Pereţii cazărmii sunt îmbrăcaţi cu crengi de brad.

…Mănânc bine la Clubul Ofiţerilor. Tot acolo cinez şi-mi beau ceaiul.

Zlatoust – Moscova
Iakov către Marusia
19 noiembrie 1912

…Le descriu părinţilor cum îmi duc traiul. Altceva nu-i interesează. Numai ţie îţi pot spune ce tristeţe e aici. Ce-mi lipseşte – îmi lipseşti Tu, Cărţile, Muzica. Nu întreţin nici o relaţie culturală. Până şi ofiţerii sunt cam inculţi. Dar printre ei sunt unii simpatici şi inimoşi. Trebuie să mă învăţ să trăiesc anul ăsta fără tot ce-mi umple viaţa. Şi chiar fără program. Ziua e greu să găsesc cum să-mi împart timpul. Invidia e un sentiment urât, dar ceva asemănător simt şi eu – undeva la Kiev, la Moscova, la Paris, e viaţa care mă interesează, la care pot să particip şi care se desfăşoară fără mine. Ce lucru minunat, Marusia, că ai cu ce să te ocupi, cu studioul, cursurile, şi ţi-e viaţa plină de activitate spirituală şi fizică. În articolul lui M. Voloşin, peste care am dat din întâmplare anul trecut, e explicată admirabil teoria dumitale despre *Bewegung*, dar el prezintă în plus latura ei culturală şi apreciază la superlativ spectacolele cu trupa doamnei Rabenek. Şi când te gândeşti că n-am văzut nimic, nefericitul de mine! Nici pe dumneata nu te-am văzut pe scenă! Când o să apuc să te văd? Am o imaginaţie bogată, dar văd ca prin ceaţă.

…Tristeţea mea e întărită de sentimentul permanent al absenţei dumitale. Cred că un îndrăgostit romantic ar scrie altfel – simt mereu prezenţa ta. Vai, simt mereu numai absenţa ta! Şi chiar absenţa totală a scrisorilor! Numai o carte poştală în tot timpul ăsta!

Zlatoust – Kiev
Iakov către părinţi
19 noiembrie 1912

…Acum e una dintre puţinele clipe de linişte din cazarmă. Trupele au plecat în oraş la paradă. E linişte, e bine. Am primit ieri scrisoarea voastră. N-a făcut mult timp. Cinci zile cu totul. Şi pe drum patru zile şi șase ore. În total 102 ore. Cât, să zicem, de la Kiev la Londra.

În ce priveşte clima şi îmbrăcămintea. Iarna aici nu e înspăimântătoare. Sub 25-30 de grade nu coboară, şi asta rar. În general îmi place frigul. Mai rău e primăvara. De pe dealuri vine ceaţa, umezeala… Nici asta nu-i mare lucru, fiindcă nu prea răcesc.

Nu trebuie să-mi căptuşesc mantaua cu vatelină – sfatul tău, mamă! – e incomod. Se îmbracă greu la umeri. În plus, cu mantaua căptuşită e groaznic de greu să îndeplineşti ordinul de mânuire a armei. Dacă o să fie frig mare, o să-mi mai pun un rând de lenjerie de corp. E suficient. În general, soldaţilor le îngheaţă numai picioarele. O să mă mai gândesc. Am fost sfătuit să-mi cumpăr nişte cizme soldăţeşti (cele bune costă 3-4 ruble). Sunt încăpătoare – îţi poţi înfăşura mai multe obiele. Aşa o să fac. Cum am cumpărat ciorapii de lână, cum i-am rupt. Mai bine cu obielele. În privinţa asta să nu-ţi faci griji, mamă. E clar: dacă mi-e frig, mi-e incomod, nu mă simt bine, o să mă străduiesc să-mi fie cald, comod, bine.

…S-a primit uniforma mea, am auzit ordinul pe unitate. Mâine o duc la atelierul de croitorie s-o ajusteze pentru mine. O să fie gata în 6 zile. Înseamnă că devin soldat după 25 noiembrie. Din punct de vedere militar, tai frunză la câini tot timpul. Nu particip la instruire în formaţie de luptă. Două zile am făcut gimnastică, mi-am demontat arma, pe urmă m-au pus la administraţie, unde n-am nimic de făcut. Aşa că am timp să mă ocup de cărţile mele. Îţi foarte mulţumesc pentru revista de la Kiev. Nu se poate să-mi fac abonament. Dar nici n-am mare nevoie. Citesc *Timpuri noi* la Clubul Ofiţerilor, unde iau prânzul şi cina. Uneori cumpăr *Cuvântul rusesc* de la gară.

…Îmi scrii, tată, că afacerile merg bine anul ăsta. Aş vrea mai multe amănunte: despre moară, despre transportul fânului, în general despre „berline“, dacă s-a încheiat navigaţia. Doar ştii că mi-ai zis înainte să plec că voi fi ajutorul tău după ce termin institutul. Uite că ajutorul vrea să cunoască amănuntele. O să fie ocupaţia mea în loc de muzică. Poate că ai avut dreptate. Sunt locuri unde muzica lipseşte.

…Ieri stăteam pe pat şi citeam o carte nemţească. Vin soldaţii, îmi cer să citesc cu voce tare. Le citesc, ascultă atenţi.

Când vorbim despre Legea lui Dumnezeu, unul dintre ei zice foarte sigur de el: Moise s-a născut în coşuleţ!

Pagină separată

Dragă copilărime! Scrisorile voastre îmi fac mare plăcere. Scrieţi-mi mereu. Mă interesează să ştiu ce faceţi. Şi despre Ivan cel Groaznic, şi despre timbre, şi despre creioanele noi.

Ieri m-am plimbat prin pădure şi mi-a părut foarte rău că nu sunteţi cu mine. Pădurea de brazi e foarte deasă. E linişte, nici ţipenie de om. Zăpada e foarte mare. Drumul prin pădure e foarte îngust. Când am întâlnit o căruţă, m-am dat în lături şi m-am prăvălit în zăpada înaltă, mai sus de genunchi. Aşa-i de mare. Totul e acoperit cu zăpadă. Râurile Ai şi Tesma seamănă cu o câmpie uriaşă înzăpezită.

Moscova – Zlatoust
Marusia către Iakov

20 noiembrie 1912

Carte poştală

Am trei recipise de la poştă: Zlatoust… Am trimis trei scrisori: pe 8, 10 şi 16 noiembrie. Nici nu mai ţin minte câte cărţi poştale ţi-am trimis. Nu pricep ce s-a întâmplat. Dacă s-au pierdut scrisorile, o să mă plâng unde trebuie. Naiba ştie ce înseamnă asta! Ca să vezi ce situaţie absurdă. Sunt furioasă.

Zlatoust – Moscova

Iakov către Maria

20 noiembrie 1912

Scumpă Marusia! A sosit cartea poştală! Am crezut că n-o să primesc scrisorile tale în veci… Mă gândesc că poşta e de vină, şi nu altele. Câte nu mi-au trecut prin minte, n-o să ţi le spun acum. După ce ţi-am scris cele trei scrisori, neprimind răspuns, am fost convins că doar am visat-o pe Marusia, pe toate Mariile într-o singură Maria, că plimbările noastre vara prin Kiev au fost doar un vis, Liustdorful numai de noi ştiut, soţia mea zărită în închipuire, călătoria la Moscova pe care abia am reţinut-o, toate astea în umbra Mariei, ca un fel de halucinaţie sau boală psihică. Şi când te-am dus să-mi cunoşti familia – cât m-am neliniştit că n-o să-ţi placă ai mei, şi tu lor… De copilărime nu mi-am făcut griji, am ştiut că o să te îndrăgească – şi toate astea ca un teatru al umbrelor. A fost oare? Mă uit la cartea poştală, e dovada că exişti. Că-mi scrii, că eşti furioasă, deci exişti! Mă înfurii – *ergo sum*! Ah, nu m-au învăţat latină, şi dicţionar nu găseşti aici în toată zona! De trei săptămâni mă montez să cred că viaţa de aici e interesantă, că trebuie s-o cercetez amănunţit, să mă formez îndeplinind slujba asta ciudată, pe scurt, să iau totul ca pe un dar al vieţii, chiar şi pe tine intrând ca fulgerul în viaţa asta şi trecând în zbor mai departe, cum i se cuvine unei stele…

Zlatoust – Kiev

Iakov către părinţi

6 decembrie 1912

…Azi e sărbătoare. Nikolai Preacuviosul. Tizul Ţarului nostru. Vreţi, dragilor, să vă descriu cum sărbătoreşte cazarma? Trândăvie pe toată linia. Învaţă regulamentul, fac gimnastică, în timpul ăsta cântă cinci armonici şi toţi spun braşoave. În primul pluton sunt cu chef şi cântă.

…Un soldat doarme. Subofiţerul şi câţiva soldaţi vin la el. Subofiţerul face din centură o cădelniţă, o clatină deasupra adormitului şi începe să cânte:

— Pomeneşte, Doamne, sufletul răposatului tău rob cutare!

Corul continuă:

— Doamne miluieşte!

Cântă armonios. Unul citeşte tărăgănat din regulamentul de luptă ca din Evanghelie.

La sfârşit, „răposatul“ sare din pat şi începe să alerge după preot şi cântăreţi. Se încinge o încăierare veselă care se transformă în război. Un pluton împotriva altui pluton. Stegarul e însuşi comandantul plutonului. Îl fac prizonier. El strigă din camera cealaltă:

— Băieţi, salvaţi-mă, strigaţi „Ura“!

Băieţii pornesc strigând „Ura“ şi îşi salvează „port-drapelul“. Zău că e destul de vesel!

…Vine la mine o delegaţie:

— Domnule voluntar cu termen redus, ne-am certat între noi. Cât costă o cravaşă din picior de iepure?

…Sunt ultimele mele zile la unitate. Tunica e gata. Îmi ajustează mantaua.

Mai mult ca sigur că duminică plec la compania mea. Compania 12 nu se află în Zlatoust, ci la 8 ceasuri de el, la Katav-Ivanovsk. E mult mai bine acolo decât la unitate. Şefi sunt puţini. Mult mai mult timp liber.

Uzina Katav-Ivanovsk – Kiev
Iakov către părinţi
9 decembrie 1912

Sunt la Katav. După cum mi-au prorocit, aici e mult mai bine. Pare că va fi minunat. Înainte să plec, şeful unităţii de instrucţie s-a interesat ce am de gând să fac la Katav, unde o să mănânc. Şi eu eram neliniştit. Katav e un sat uitat de lume, nu poţi să-ţi faci rost de nimic…

— Uite ce-i, Oseţki, salută-l din partea mea personal pe comandantul companiei 12 şi întreabă-l dacă-ţi permite să mănânci la el.

— Negreşit, mulţumesc.

Comandantul de companie m-a ascultat, mi-a promis că o să-şi întrebe soţia.

Azi m-a anunţat însă că fiind el comandant de companie, nu-i vine să ia bani de la trupeţi, dar că-mi recomandă să iau masa la unul dintre ofiţeri. M-a luat „să mă hrănească“ sublocotenentul Biriukov. Azi am luat prânzul pentru prima dată. Acum mă duc să iau cina acolo. Biriukov (ofiţerul) şi soţia lui sunt oameni amabili, primitori. În general sunt mulţumit de conducerea de aici.

Da! Uitaţi încă nişte detalii: şeful unităţii mi-a ordonat să plec în uniformă militară. La staţia de transbordare (am aşteptat 17 ore! Tren militar!) mi-am schimbat uniforma cu tunica mea de student. Am hotărât că mi-e mai comod să mă prezint aşa. La Biriukov m-am dus să mănânc îmbrăcat studenţeşte, iar acum sunt îmbrăcat în uniforma militară.

E destul de bine croită. Îmi vine bine în talie. Îmi cuprinde mijlocul. Vipuşcă roşie, două rânduri de nasturi, arma Nr. 152525, Număr matricol 83, pluton 2, soldat voluntar cu termen redus Iakov Oseţki! Poză!

…Poate vă interesează unde scriu scrisoarea? La administraţia companiei. La masă stă „Domnul plutonier adjutant“, citeşte ordinele pe regiment. Pe masă arde o lampă. Luminează puternic, e bine. Am în faţă hârtiile pe care tocmai am încheiat de scris scrisoarea. Listă cu numele militarilor cu grade inferioare care se ocupă cu aprovizionarea la compania 12, regimentul de infanterie 196 Insarsk, 1 decembrie 1912. Vă scriu pe hârtie oficială. După socoteala mea, pentru un asemenea furt se dau doi ani de batalion disciplinar, dar mi-e lene să mă duc să-mi iau hârtie. Ca să vedeţi! Nu vă simţiţi jenaţi pentru asta, scrieţi-mi despre toate!

Să-mi scrii, tată, să-mi scrii, mamă, scrieţi-mi frăţiori şi surioare, altfel vă uit!

…Tocmai am aflat că la noi, în regiunea Kazansk, e oprit un contingent de rezervişti gata de plecare, stau acolo de mai bine de două luni. Îmi pare tare rău de ei. Au fost în serviciul armatei trei ani şi i-au suportat mai uşor decât lunile astea. În caz de război, cu siguranţă că ne trimit în gubernii, în interiorul teritoriului, să stăm de pază şi să apărăm. În cazul unui război ruso-chinez plecăm imediat. Dar nu cred că va fi război. Nu se ajunge până aici.

Moscova – Zlatoust
Maria către Iakov

15 decembrie 1912

Poţi ajunge la disperare… să te dai cu capul de pereţi! Am trimis deja cinci scrisori. Două recomandate şi una simplă. Recomandatele au fost trimise la 1 decembrie şi la 8 decembrie. Înseamnă că trebuia să le primeşti. Naiba ştie ce s-a întâmplat! Despre scrisoarea din 13 decembrie o să mă duc mâine să mă informez.

Ce prostie, cât mi-e de ciudă: scrii, scrii şi totul se pierde în spaţiu. N-o să dispar şi eu undeva pe drum? Plec în curând. Peste două luni şi cincisprezece zile. Timpul zboară şi nu-ţi dai seama.

Sunt tristă – în special din cauza poştei. Mişa vine la mine de Crăciun. A devenit un adevărat bon-vivant, e spilcuit, duce viaţă mondenă. Probabil că Mark ne va aduna de Anul Nou. Se pare că se va muta la Riga după Anul Nou. N-am fost atât de apropiaţi cum suntem de Mişa. O să-i simţim însă lipsa. Cum stai cu muzica? Probabil că există vreun pian pe acolo. Încearcă să afli. Nu cumva n-ai cântat deloc?

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova

Iakov către Marusia

20 decembrie 1912

…visez muzică. Azi în zori am visat concertul numărul doi al lui Ceaikovski. De la prima până la ultima notă. E adevărat că-l cunosc foarte bine. Primul însă îmi place mai mult. În vis a părut mai bogat în conţinut şi mai expresiv decât îl ştiu eu. Mi-e dor de muzică. Am fost la biserică. Se cântă insuportabil de fals. Mai ţii minte când neghiobul de Vania Belousov, prietenul tău, a tras de noi să mergem la biserica Bunavestire? Ce muzică! Ţi se tăia răsuflarea. Ce frumuseţe!

…Alung gândul venirii tale aici. Nu-mi permit să sper la aşa ceva, dar îmi făuresc visuri, şi-n situaţia mea e o adevărată desfătare să visez. Imediat îmi apar buzele tale cu expresia lor copilărească, mâinile dragi, cu osciorul micuţ la încheietură, vinişoarele albastre pe pielea albă… Nu, daţi-mi pace! Mă uit la grosolănia stridentă în care trăiesc! Poţi crăpa văzând contrastul ăsta, cum crapă paharul rece de la apa clocotită.

Gata, te sărut formal pe cărarea albă de pe căpuşor, şi pe gât, în spate, de unde începe să crească părul… insuportabil… şi tot, tot… Liustdorf…

21 decembrie 1912

Ah, Marita! Nu pot să tac! Compania se pregăteşte de sărbătoare cu un spectacol. Un adevărat spectacol al soldaţilor, unde ei, băieţi voinici şi mustăcioşi, vor juca roluri de femei şi de bărbaţi. Mi-au cerut să fiu sufleur. Dacă ai vedea figurile lor stupide, neştiind ce să facă cu mâinile şi picioarele. Mai întâi au stat smirnă în front un act întreg, fără să li se mişte un fir de păr, şi când plutonierul-major le-a ordonat să se mişte mai mult, au început să alerge fără rost pe scenă gesticulând anapoda. Să te strici de râs! Numai mie îmi venea să râd. Nimeni din jurul meu nu vede comicul situaţiei. Vai, ce lume!

…Marusia! Iată, îţi mărturisesc ce am descoperit. Când am venit aici m-am cufundat în surzenie – trăiesc fără muzică, sunt foarte trist, în jur numai debandadă, strigăte răstite, înjurături. Am fost la biserică – un cor nenorocit, destul de mare, zece-doisprezece cântăreţi, conducătorul corului cu figură de ţăran, glasuri scrâşnite de oameni bătrâni şi totul fără nici o noimă. Ţii minte cântările bisericeşti de la Kiev? Ce bucurie! Aici se aud cele mai aspre sunete care-ţi zgârie urechile, nici sunetul clopotului nu-ţi bucură inima. Ţii minte ce sunete vesele răspândea dangătul clopotelor

deasupra Kievului? Ah, aici muzica a murit! E un loc fără muzică, aşa am crezut. Ieri însă, un soldat a făcut rost de o armonică, un instrument barbar, a început să cânte, i s-au alăturat alţi doi, şi au cântat un cântec minunat, pe care nu l-am mai auzit în Ucraina. Mi s-au destupat urechile ascultând sunetele triste, care stârneau dorul. Cântecele populare de aici sunt minunat de frumoase. Nu sunt mai prejos de cântecele ucrainene. Le ascult atent, îmi ciulesc urechile. Cred că-n educaţia mea muzicală am omis o parte importantă, pe care am cunoscut-o prea puţin ascultând opera rusească. Abia acum am înţeles de unde vin romanţele ruseşti, şi Varlamov, şi Guriliov, de unde s-au inspirat Glinka, Musorgski. Ah, cum de le-am scăpat…

Uzina Katav-Ivanovsk – Kiev
Iakov către părinţi
22 decembrie 1912

…Pregătiri pentru sărbătoare. Toată ziua de ieri am petrecut-o curăţând, spălând, dichisindu-ne. De fapt, în cazarmă curăţenia e menţinută permanent. În fiecare sâmbătă paturile sunt duse la aer curat, se răzuiesc podelele, se presară rumeguş de pin, în camere se răspândeşte un miros plăcut de răşină. Şi la bucătărie e curat. Pe masa mare de marmură se porţionează mâncarea. Se ia totuşi cu mâinile şi se aşază pe cântare murdare, ca să iasă exact gramajul de 22 zolotnici.[18] După-masă e la fel de curat în bucătărie. Toată ziua samovarul clocoteşte scoţând aburi. E ajutorul de nădejde al soldatului. El se hrăneşte cu ceai, caşă şi somn.

18. Veche măsură de greutate rusească (4,26 grame).

Ieri soldaţii au făcut baie. A fost mare satisfacţie pentru mine, fiindcă am făcut o baie adevărată pentru prima oară în viaţă. Am simţit mare plăcere curăţându-mă în aburi, m-am căţărat pe bancheta de sus, m-am biciuit cum trebuie. Un soldat striga tot timpul: mai mult abur, şfichiuieşte-te zdravăn. Eram stors de puteri când am ajuns în vestiar, dar nemaipomenit de satisfăcut, m-am aşezat pe laviţă şi am stat mult timp să-mi vin în fire. Am cântat de plăcere tot timpul. Ce baie! De prima clasă! Acasă n-o să mai fac niciodată baie în cadă.

Învăţ multe în armată. Fac baie de aburi, cânt la armonică. E tot un instrument muzical. Ce-o să mai urmeze în zece luni?

…Am citit în gazetă că s-a dezgheţat Niprul şi a început navigaţia. Nu s-a mai întâmplat niciodată, nu-i aşa? În ultimele zile a fost şi la noi vreme caldă: 2-3 grade, nu mai mult de 5. Când te gândeşti că înainte am cunoscut ce înseamnă 25-30 de grade sub zero. Nu-i nimic, de trăit se poate trăi.

Post-scriptum

Copii! Nu mi-aţi scris de mult! Nu-mi place. Scrieţi-mi tot despre spectacolul la care aţi fost (piesa lui Andersen). Am primit şi scrisoarea, şi programul. Sunt mulţumit de ambele. Aş fi vrut să aflu mai multe despre concert. Iertaţi-mă, dar mi se închid ochii.

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Maria
15 ianuarie 1913

Am primit azi prima scrisoare, direct la Katav! Şi apoi au sosit trei scrisori deodată, cele scrise înainte şi pierdute mult timp pe drum, iată ce comoară a căzut pe capul meu. Le-am aşezat în ordinea

datelor când au fost scrise, am stat mult timp până să le desfac. Nerăbdare amestecată cu dorinţa de a mă bucura înainte şi cu convingerea că există o altă viaţă pe care o trăieşte soţia mea, cu bluza ei şi cu părul strâns sub panglică, dar nu-i văd obrajii, doar nişte linii. Ce prostii scriu, trăiesc numai din roadele imaginaţiei!

…Mă întrebi despre Katav. E o aşezare micuţă, care trăieşte numai datorită unei mari turnătorii de fontă. În vremea grevei fabrica a fost oprită. Katav a sărăcit din pricina asta, satul s-a golit. Uzina merge acum doar parţial. Funcţionează gaterul şi secţiile de lăcătuşerie – numai atât. Instalaţiile uriaşe sunt astupate, coşurile nu mai fumegă. Au construit calea ferată special pentru uzină, au săpat un iaz mare. Cazarma se află pe partea cealaltă a iazului, în satul Zaprudovka. De ce-ţi scriu toate astea?

…Nu, gata cu Katav, o să te întâlnesc la Celiabinsk. Deşi nu pot să-mi închipui deocamdată cum o să cobori scara vagonului cu botinele albe de fetru, cu pălărioara gri pe cap, cum o să te primesc în braţe… Încerc să obţin o permisie zilele astea, şi dacă nu mi-o dau, o şterg! Mi-o dau, bineînţeles! Mi-am imaginat cum toţi ofiţerii din Katav aleargă să te vadă. Nu şi nu! Numai la Celiabinsk, neapărat acolo ne vom întâlni. Sunt pregătit să aştept nu două luni şi jumătate, ci doi ani şi jumătate. Până şi două ore şi jumătate de aşteptare sunt de neîndurat, nu-i aşa? O să vină momentul, de 1 martie!

Uzina Katav-Ivanovsk – Kiev
Iakov către părinţi
16 ianuarie 1913

Cu slujba o duc bine. Un singur lucru e urât. Foarte urât. Comandantul companiei citeşte scrisorile soldaţilor. Pe ale mele nu le-a desfăcut şi pare că nici n-o s-o facă în viitor. Să ştiţi pentru orice eventualitate. La prima scrisoare deschisă o să vă anunţ. I-am cerut colegului meu de an, Korjenko, să afle detalii în legătură cu examenele. Am început să mă pregătesc.

Peste două săptămâni o să vă dau toate amănuntele în legătură cu permisia.

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Maria
17 ianuarie 1913

…Ieri-seară stăteam întinşi pe pat: eu şi plutonierul-major. Ajungem la problemele căsniciei. El povesteşte pe un ton grav, o ia treptat – doamne, câte mi-a povestit. Tonul lui m-a influenţat, aşa că am început tot atât de simplu să-l descos. Discuţia a luat-o pe făgaşul întrebărilor şi răspunsurilor. Am ascultat emoţionat şi am învăţat multe. Într-adevăr, Marunia, trebuie să înveţi din viaţă.

Doar de un singur lucru m-am temut – să nu cumva să înceapă el să mă descoasă, dar totul s-a încheiat cu bine. Când am aflat lucrul cel mai important pentru mine şi discuţia şi-a pierdut puţin din tonul serios, i-am urat noapte bună.

Ciudat a fost faptul că el credea că are de-a face cu un om cu experienţă, nu şi-a dat seama din întrebările puse de mine cât sunt de neştiutor. De altminteri asta am şi vrut. Şi se pare că mi-a reuşit.

Moscova – Uzina Katav-Ivanovsk
Maria către Iakov
15 ianuarie 1913

E 5 dimineaţa. Acum m-am întors. Am fost la o serată, pe urmă am mers pe jos, pe sus, am trăncănit într-o companie minunată. Cinci bărbaţi interesanţi, inteligenţi, n-au bătut în retragere nici o clipă. Simt că sunt plăcută. Auzi, Ianka al meu, simt că sunt plăcută. Şi sunt fericită. Ascult încântată că am mâini minunate, ochi minunaţi, că sunt însemnată de Dumnezeu ş.a.m.d. ş.a.m.d. Ei zic că am nişte ochi uluitori, iar în mine strigă fericirea – auzi, Ianka al meu. Eu, soţia ta, am ochi frumoşi, buze şi mâini frumoase. Sunt dorită de toţi aceşti bărbaţi distinşi, şi sunt fericită, nespus de fericită că sunt dorită de tine. Iaşa, bunule, dragule, nici un succes, nici o bucurie nu mă smulg din visul meu. Ba te doresc şi mai mult. Doamne! De ce cred în tine? E înspăimântător. Tu eşti credinţa mea cea mai puternică şi ultima – de aceea sunt înspăimântată. Se luminează bine. Mă duc la culcare. Te îmbrăţişez strâns. Azi nu trebuie să-ţi sărut mâinile…

Cu bine, iubitule, Iaşa al meu… Să nu crezi că sunt băută. M-a cuprins foarte tare dorul de tine, doar atât.

Uzina Katav-Ivanovsk – Kiev
Iakov către părinţi
20 ianuarie 1913

…Ce se va întâmpla cu institutul meu? Asta mă nelinişteşte mai mult decât războiul. Am aflat de la Korjenko, prietenul meu, că trebuie să vin neapărat în concediu şi să dau un minimum de examene. Să nu suflaţi o vorbă în scrisori despre treaba asta. Pentru orice eventualitate. Comandantul nu trebuie să ştie că am de gând să-mi iau concediu. Singurul lucru care mă îngrijorează, mă nelinişteşte foarte mult, e faptul că s-ar putea să nu-mi dea drumul. Ah, o să zbor din institut! Şi fără nici o nădejde că o să mă mai întorc acolo vreodată… Piedici sunt: în primul rând, nu mă lasă să-mi iau concediu, în al doilea rând, dacă mă lasă, oricum nu reuşesc să iau examenele, fiindcă aici îmi e imposibil să studiez. Cu mare greutate reuşesc să studiez trei ore, nu mai mult. Cum să studiez într-o cămăruţă supraaglomerată? Şi-n altă parte n-am unde.

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Maria
23 ianuarie 1913

…Am momente de gelozie şi tristeţe când mi te imaginez pe scenă – în tunică, cu braţele goale, cu pieptul dezgolit, cu minunatele tale picioruşe goale – cum dansezi laolaltă cu celelalte artiste, dar oricum expusă privirilor aţintite asupra ta, şi mă torturează gândul că trupul tău e expus privirilor străine. Privirilor unor bărbaţi pofticioşi. Şi pur şi simplu simt că mă sufoc la gândul ăsta! Îl alung, îmi dau seama că nu trebuie să mă încerce un asemenea sentiment, şi cu atât mai mult să-l pun pe hârtie. Dar am convenit să fim sinceri unul cu altul.

Moscova – Uzina Katav-Ivanovsk
Maria către Iakov
25 ianuarie 1913

…„Evident că doresc să părăseşti scena sau, cel puţin, să te retragi periodic «acasă».“ Un an nu, un an da! M-a cuprins tristeţea. Înseamnă că nu-ţi place să mă vezi pe scenă? De ce?

…Ianka! eu nu părăsesc scena, nu pot şi nu trebuie s-o părăsesc. „Un an nu, un an da“ nu se poate. După un an se uită până şi numele actriţei! O vor uita şi pe Komissarjevskaia dacă lipseşte un an de

zile! Darămite o artistă tânără! Cred în mine şi în hazard. El mă va ajuta să devin ce trebuie şi pot să fiu. Nu e vorba numai de teatru – e o întreagă viaţă, în care teatrul este doar un mijloc prin care reuşeşti să înţelegi marile ei taine. Câte lucruri n-am discutat noi în legătură cu asta. Sunt pe scenă de un an! Am reuşit multe în timpul ăsta. Trebuie să ţii seama şi de faptul că nu m-am aruncat în braţele nimănui şi n-am atins buzele nimănui. Ştiu că, dacă ignor protecţia bărbaţilor, obţin ce vreau mult mai greu. Cum poţi să-mi vorbeşti de „privirile pofticioase“ ale nu ştiu cui? Mie? Păi simt privirile astea mereu, şi în tramvai, şi la bibliotecă! Nu mă las de teatru. Ori mă lasă el? Cred că n-o să-mi dai vreodată un ultimatum – „ori eu, ori scena“. Mi-ar fi de două ori mai greu…să te părăsesc. Sau să părăsesc teatrul?

…Groaznic! Nu cumva ai vorbit cu plutonierul tău despre mine?

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Maria
25 ianuarie 1913

…Cu câte nu se obişnuieşte omul şi până unde ajunge cu acomodarea – e chiar uimitor. Îmi pare că dacă ajung în iad, mă deprind într-o lună cu noul loc, între timp aflu unde e biblioteca, unde e opera, mai aflu dacă nu cumva vreun păcătos are pian, şi după două luni sunt într-atât de familiarizat cu totul, încât nu doresc să mă mut în altă locuinţă, nici măcar în rai.

…La începutul armatei, mai ales la Zlatoust, îmi era foarte greu să mă trezesc din somn. Visam ceva în legătură cu casa – că mă scol şi nu pot să-mi dau seama unde am nimerit, pereţii îmi erau necunoscuţi. Şi deodată te trezeşti, pricepi unde te afli şi începi să te îmbraci alene, fără tragere de inimă. Acum nu mai e deloc aşa. M-am obişnuit extraordinar cu noii pereţi, cu camera murdară. M-am obişnuit aciuindu-mă ca pisica. Şi cu timpul, poate că-mi fac un obicei de a scuipa pe jos, de a-mi sufla nasul cu mâna şi nu cu batista şi de a folosi şervetul pe post de prosop sau batistă.

Ce uriaşă schimbare mă aşteaptă ca să mă transform iarăşi într-un *gentil homme*.

O să mă înveţi, Maria, aşa cum îi învăţai pe copii, când erai în relaţii prieteneşti cu Şcoala Fröbel, o să mă înveţi cum să ţin furculiţa şi cuţitul, să nu-mi şterg nasul cu mâneca, să nu scot sunete necuviincioase…

— Iaşa, nu mânca cu degetele, şterge-te cu şerveţelul. De câte ori să-ţi repet că nu e voie să scuipi în sala de mese.

…Mi-e greu să-mi imaginez venirea ta aici. Dacă nu socoteşti ziua de azi, seara nemaintrând în calcul, au rămas 39 de zile până pe 5 martie. Aştept sosirea dumitale, dar nu pot crede că vei veni. În fiecare zi desenez portretul soţiei mele în blocnotes, paginile curate sunt însă mai puţine decât zilele. Dar din prudenţă îmi zic mereu: e doar o joacă. Nimeni nu va veni la mine. E pur şi simplu un subiect de povestire pe gustul lui Bunin. Cu sfârşit tragic, se-nţelege, în genul *Merelor Antonov*!

Telegramă
1 februarie 1913

SCENA E A TA IARTĂ-MĂ IARTĂ-MĂ IARTĂ-MĂ AU RĂMAS TREIZECI ŞI DOUĂ DE ZILE SOŢUL IAKOV

Moscova – Uzina Katav-Ivanovsk
Maria către Iakov

11 martie 1913

…Uite o întâmplare uimitoare, pandant la povestea ta cu plutonierul, care m-a afectat atât de mult. Povestea mea e însă mai bună, fiindcă nu se referă la o discuţie între bărbaţi despre femei, pe care n-o înghit defel, ci la oameni în general.

Lena a venit de la Kiev pentru un concert. I l-a aranjat Goldenweiser. El în persoană, prietenul lui L.N. Tolstoi. S-a potrivit să fiu liberă şi m-am dus s-o ascult pe Lena. Am avut emoţii pentru ea, dar totul a trecut cu bine. Lena a cântat excepţional, mai bine decât toţi. Goldenweiser (un bărbat nearătos, cu o voce neplăcută) a lăudat-o.

Întâmplarea a fost următoarea: sala de concerte fiind departe şi fiind foarte târziu, a trebuit să iau o trăsură. Am dat peste un birjar care lua ieftin – am pornit şi pe drum ne-am luat cu vorba. Birjarul era însurat de şase ani şi avea doi copii. „Soţia e aici? La Moscova?“ „Cum altfel? Fără ea nu pot exista nici măcar o zi.“ Aşa a spus – nu pot exista. „Să nu vă vină să credeţi – copilaşii mei sunt îmbrăcaţi ca domnişorii. Le-am cumpărat cizme, şubuliţe noi cu blăniţă de miel – am plătit câte cinci ruble, să vezi mânecile – ce-i mai bun.“ S-a lungit la vorbă. Pe urmă s-a întors deodată spre mine. „Să ştiţi, domnişoară, că şi înainte mi-am iubit soţia foarte mult, dar de când cu copiii, şi mai dulce mi-am iubit-o. De ce-i aşa?“ Şi mai dulce şi-a iubit soţia… Dacă l-ai fi auzit cât de frumos a spus-o, cu câtă bucurie şi uluire a răsunat în vorba lui: „de ce-i aşa?“ Cu câtă uimire radioasă.

Multe a mai zis, imposibil de exprimat în cuvinte. Intonaţia era totul, şi faţa rumenă-zâmbitoare, şi însufleţirea cu care mânuia biciuşca. Mi-am luat rămas-bun de la el, l-am rugat să-i transmită salutări soţiei. Arăta foarte mulţumit, bucuros. Bucuros că a dat peste cineva care să-l asculte cu atenţie. Trebuie să găseşti o supapă, să-ţi exprimi bucuria, fericirea, la fel şi durerea. L-am ascultat sorbindu-i vorbele…

Îmi place mai mult birjarul meu decât plutonierul tău, asta-ţi spun!

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Marusia
13 februarie 1913
Telegramă
AU RĂMAS DOUĂZECI DE ZILE

18 februarie 1913
AU RĂMAS CINCISPREZECE ZILE

28 februarie
AU RĂMAS CINCI ZILE ÎN A CINCEA TE ÎNTÂMPIN LA CELIABINSK

11 martie 1913

…Azi am strâns prin camera în care am fost atât de fericiţi. Am găsit sub pat o agrafă frumoasă. Una obişnuită, din metal. Am vrut s-o sărut. Nu-i obiect bun de sărutat. Romantism ioc. O mănuşă e altceva. Din fericire nu ţi-ai uitat mănuşile, altfel ai fi îngheţat pe drum.

…Mi-a fost mai uşor să mă mut a treia oară. M-am obişnuit să-mi strâng lucrurile, deşi acum s-au adăugat mai multe de-ale gospodăriei. Soldatul nu prea are cine ştie ce lucruri, şi de aceea ţine mult la tot ce are în plus.

…Soţia mea minunată! Te iubesc. Asta-i tot, mai mult n-am ce spune.

Uzina Katav-Ivanovsk – Kiev
Iakov către părinţi
12 martie 1913

Dragii mei! De scris nu prea scriu, dar acum chiar că sunt îndreptăţit s-o fac din motive foarte importante. A fost la mine Marusia. Nu v-am scris înainte fiindcă m-am temut de deochi. A stat cinci zile, am fost fericit. Femeie tânără, fragilă, a făcut neînsoţită un drum atât de lung şi anevoios. Îţi scriu mai ales ţie, mamă, fiindcă gândeşti că profesia de actriţă nu e potrivită pentru soţia fiului tău. Acum vezi cât de curajoasă şi hotărâtă e Marusia.

…O mare noutate în privinţa slujbei…Vă scriu înainte de plecare. Sunt detaşat la administraţia batalionului ca furier. E un post foarte important, mă simt onorat.

Va fi incomparabil mai bine. Amănunte în curând.

Vă îmbrăţişez, dragilor. N-am timp de smiorcăieli acum.

Adresa mea:

Uzina-Iuriuzan, gubernia Ufimsk

Compania 9, Regimentul Insarsk, pe numele meu.

Uzina Katav-Ivanovsk – Moscova
Iakov către Maria
15 martie 1913

Raport

Vă informez că de azi am trecut la administraţia batalionului 3, regimentul de infanterie 196 Insarsk, spre încunoştinţarea soţiei mele. Victorie trăsnet, la o parte!

Comandantul administraţiei batalionului

Locotenent-colonel (*şters cu o linie*)

Simplu soldat, voluntar cu termen redus

Iakov Oseţki

(ştampilă)

Scumpă Marita! Am umblat ziua ca-n somn după plecarea ta. Mi-am făurit visuri cu viitorul nostru, care mi s-a arătat a fi minunat. Apoi mi-am revenit, m-am grăbit să recuperez, am pus motorul în mişcare, am lucrat mult, mi-am rezervat doar trei ore de somn. Ce bucurie mai e şi asta să dorm fără tine? Trei zile m-am cufundat în cărţi când am avut un moment liber. Şi ieri, pe nepusă masă, îmi vine numirea la care nici nu visam. S-a întâmplat ca furierul dinainte să fie avansat pentru nu ştiu ce merite. Sau servicii? L-au trimis la Kazan.

…Din raportul alăturat, dragă soţie, poţi vedea şi dumneata noul meu post, mult mai bun. Incomparabil mai bun. Până mai ieri eram doar o „coadă de mătură“, acum sunt domnul furier.

— Pot intra, domnule furier? Domnule Oseţki, o adeverinţă, vă rog! Domnule Oseţki, telefonează la Celiabinsk! Domnule soldat cu termen redus, raportează comandantului de batalion asta şi asta.

…Ia te uită ce am ajuns! Acum trebuie să-mi crească respectul de sine şi să dau ordine – drepţi, aliniere la stânga, la dreapta.

Adresa nouă: Uzina Iuriuzan, gubernia Ufimsk, compania 9, regimentul Isarsk, voluntar cu termen

redus Oseţki.

Moscova – Uzina Katav-Ivanovsk
Maria către Iakov
16 martie 1913

…Stau pe canapea, mă gândesc la viitor, mi-e dor de tine.

Mă încearcă tot timpul aceeaşi durere fizică pe care ai simţit-o tu la despărţire… Mă gândesc la tine, îmi amintesc, visez. Până aici mai treacă-meargă. Corpul însă – buzele, braţele – sunt părăsite. Nu-mi găsesc locul. Nici aşa, nici aşa, nu-i bine nicicum. Totu-i pe jumătate. Nimic nu-i întreg.

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov
20 martie 1913

…Iată raportul meu. Am cursuri la studioul Rabenek de trei ori pe săptămână, spectacole la studio una-două ori pe săptămână, Ella Ivanovna e mulţumită de mine. Am fost invitată la un teatru ADEVĂRAT să înlocuiesc o actriţă. O dată pe săptămână am ore de pedagogie la Societatea Fröbel. În fiecare dimineaţă de marţi dau lecţii de mişcare la un pension de fete. Şi citesc tot ce-mi recomanzi tu şi încă multe altele. Mişa se mută definitiv la Moscova.

Iuriuzan – Kiev
Iakov către părinţi
20 martie 1913

…Condiţiile sunt mai bune acum – am cameră separată, sunt pe deplin elberat de servitutea instruirii şi am mult timp pentru cărţi.

…Obligaţiile mele de serviciu sunt următoarele: la ora nouă sortez hârtiile venite de la poştă, scriu înştiinţări, rapoarte, ordine, aprobări. La ora zece vine comandantul de batalion şi semnează tot, la ora douăsprezece pleacă. Şi sunt liber ca pasărea cerului. Seara merg la el acasă cu raportul, şi cu asta se sfârşeşte totul până dimineaţa.

Corespondenţa o primeşte el şi mi-o trimite mie. O pun în ordine şi o predau comandanţilor de companii. Aşa că sunt complet liniştit. Sunt asigurat că comandantul batalionului nu va deschide scrisoarea nimănui, şi mai ales pe a mea.

Pe scurt, slujba e uşoară. O ţin aşa până la taberele de vară, o să văd acolo ce-o să fie.

…Am primit cărţile evreieşti şi nemţeşti.

Citesc cu plăcere cărţile evreieşti. Şalom Alehem e o adevărată desfătare. Ce mă uimeşte de-a dreptul e că citesc fluent evreieşte. Am deschis prima pagină şi am citit-o, nu mi-a venit să cred, a urmat a doua, a treia, toată cartea, a doua carte. Îţi mulţumesc, tată, că l-ai invitat să-mi dea lecţii pe nesuferitul de Ruvim, m-a învăţat totuşi! Doi ani m-a chinuit sâcâindu-mă îngrozitor! Încă n-am deschis cărţile nemţeşti. Am timp săptămâna viitoare.

Aici totul te predispune la scris scrisori. E amuzant, nu? Nu scriu pe noptieră, ci la masă, nu stau pe patul apropiat de masă, ci pe taburet.

Poţi face treabă bună la administraţia batalionului dacă termini toate lucrările în două ceasuri. Totuşi am stat ieri, având aerul de om ocupat, până la cinci şi jumătate. Nimeni nu mi-a cerut să rezolv ceva, aşa că mi-am văzut de ale mele.

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
22 martie 1913

…Nici vorbă de militărie adevărată. Furieratul e treabă nobilă. Soldaţii nu ştiu carte – sunt destui dintr-ăştia în patria noastră! – şi vin să te roage să le scrii scrisori frumoase. La început am crezut e vorba de scriere frumoasă. Nici vorbă, cer să foloseşti expresii frumoase. Sărman suflet omenesc – tânjeşte după frumos, dar nu învaţă frumosul. Lucru înduioşător. Ce să fac, doar n-o să mă duc învăţător la şcoala zemstvei…

…Mi-am intrat complet în rol. Duc viaţă de furier, mă preocupă problemele regimentului, nu vorbesc cu nimeni despre soţia mea. Şi am mereu impresia că-n curând o să mă apuc serios de treabă. Dispoziţia mea sufletească e cum nu se poate mai bună. Se întâmplă adesea: eşti pus pe fapte mari şi nu te dai în lături de la fapta pe care n-ai pornit încă s-o săvârşeşti.

…Viaţa mea de soldat – nici că se poate mai bună. Doar soţia îmi lipseşte. Am stat, m-am gândit, şi mi-am scos din cap ideea asta – soţia mea e actriţă, locul ei e la studio şi în teatru, nu într-o fundătură din Ural, să sufere de frig alături de un furier.

Iuriuzan – Kiev
Iakov către părinţi
23 martie 1913

Comandantul batalionului se poartă foarte bine cu mine, îi pregătesc fiul să intre la liceul militar. „Suflet generos“, am refuzat să primesc bani. Mitia e pregătit foarte slab, trebuie să trec cu el prin materiile din liceu – matematică, limbă rusă şi germană. Nu sunt sigur că va lua examenul de admitere. De altfel, nu-mi sunt foarte clare cerinţele programei.

…Săptămâna trecută am oprit lecţiile cu copiii – locotenent-colonelul a intrat în clasa unde ţin orele şi m-a invitat la masă. M-am gândit să refuz, dar am acceptat invitaţia din curiozitate. Am coborât într-o cameră mare, un fel de sală, totul arăta provincial. Invitaţi mulţi, lipseau douăsprezece scaune, au adus două taburete de la bucătărie. Era toată lumea bună din partea locului, în majoritate ofiţeri cu soţiile lor, directorul gimnaziului, o mutră neplăcută, şi un domn cu înfăţişarea unuia venit din capitală. Domnul se numea G. Papa, s-a întâmplat pentru prima oară de la plecarea mea să mă întreţin toată seara cu un european, unul dintre aceia pe care nu-i întâlneşti des nici măcar la Kiev. Era un economist cultivat… te-ar fi interesat şi pe tine, tată, să discuţi cu el – are idei originale, puţin în spiritul ideilor lui Taylor, despre care ţi-am povestit. El tratează teoria conducerii ca pe o ştiinţă distinctă şi analizează legile după care funcţionează…

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
30 martie 1913

…Am primit un teanc de gazete (şi *Rampa*, şi ilustraţiile – le-am primit pe toate). Coletul a făcut zece zile. Multe informaţii despre studioul dumitale. Polifonie pestriţă. Unele voci – geniale, altele – lipsite de har. Şi, bineînţeles, nedrepte. Înainte de toate să-ţi spun o maximă veche: dacă criticii sunt în dezacord, asta-i cel mai bine, înseamnă că autorul nu e în dezacord cu sine însuşi.

În ce constă libertatea teatrului? În lipsa unei metode unice de punere în scenă. Pentru *Iarmarocul*

din Sorocinţî[19] au ales naturalismul, pentru *Beatrice* aleg, să zicem, stilul decadent. Poate că lucrul ăsta e posibil – ca să nu fie una şi aceeaşi mască. De vreme ce individualitatea actorului constă în lipsa oricărei individualităţi. Azi Shylock, mâine primarul.

19. Povestire din volumul lui N.V. Gogol, *Serile în cătunul de lângă Dikanka*.

…am făcut cunoştinţă cu părintele Feodosii, preotul din localitate, o persoană foarte plăcută, cu preocupări muzicale. E văduv, locuieşte cu cei doi fii ai săi, m-a rugat să-i dau lecţii de germană băiatului cel mare. Nu m-aş fi încumetat la franceză şi engleză, deşi le ştiu bine. Lectura dezvoltă serios cunoaşterea unei limbi. Am acceptat şi am fost recompensat cu vârf şi îndesat, aşa ceva n-am crezut să mi se întâmple – am fost de două ori la el acasă şi după lecţie am cântat la armoniu. Mare bucurie şi mare tristeţe. Cât de mult am rămas în urmă şi cât de serios trebuie să lucrez ca să ajung la un anumit nivel!

31 martie 1913

Citesc *Copilăria şi adolescenţa*. Au fost clipe când am oftat după tine, am simţit nevoia unui prieten, a unicului prieten din viaţa asta. Mi-au venit în minte câteva imagini din copilărie, visuri din trecut despre care nu pot vorbi decât cu tine.

De ce-l iubim amândoi atât de mult pe Tolstoi? Fiindcă, pe lângă toate celelalte calităţi, el ne educă în spiritul sincerităţii. Nimic nu e mai dificil decât să fii sincer – e convingerea mea, pe care mi-am format-o numai în ultimele zile. Carlyle consideră sinceritatea un semn al geniului.

În privinţa importanţei lui educative, cred că nu există unul mai mare decât Tolstoi. Următoarea premisă logică – el apropie oamenii. Ce altceva să-i apropie mai mult decât sinceritatea?

Cu siguranţă că n-ai primit ultimele scrisori. Câteva nu le-am trimis recomandate (doar cu un timbru). Probabil că s-au pierdut. Ei bine, te sărut. Îţi sărut dulce mâinile.

…E ciudată părerea mea despre mâinile oamenilor – ele spun multe despre însuşirile lor. Ţin mult la felul cum arată. Sunt oameni apropiaţi mie, ale căror trăsături frumoase nu preţuiesc atât cât preţuiesc mâinile. Să se schimbe căutătura ochilor, sprâncenele, părul, dar mâinile să rămână neatinse. Până şi natura îmi confirmă ideea, arătându-se prudentă cu frumuseţea. Părul cade, ochii devin tulburi, corpul îmbătrâneşte, dar mâinile rămân în perfectă stare. Se acoperă puţin cu mici zbârcituri, dar nu-şi schimbă forma.

Moscova – Iuriuzan

Maria către Iakov

31 martie 1913

E noapte. Am venit de la teatrul lui Zimin. Am ascultat *Sadko*. Mi-a părut rău că n-ai fost şi tu. Totul a fost atât de minunat, de interesant. Toate costumele făcute după schiţele pictorului Egorov. Fiecare costum – o încântare. A dirijat Paliţîn.

Mi s-a făcut somn. Noaptea asta n-am prea dormit. Noapte bună, Iaşa! Ah, cât de tare am obosit! Şi am un fel de indispoziţie sâcâitoare.

Şi totuşi nu pot să las scrisoarea. Trebuie să-ţi scriu încă multe.

Mişa mi-a spus cam aşa: dacă îi scrii lui Iaşa, nu uita să-i transmiţi salutări din partea mea, şi chiar foarte multe. Ia te uită! Da, Iaşa, ni s-a mărit familia. Ai acum trei fraţi noi. O să fie bine. Te las

acum, dragule. Te sărut şi o să te sărut toată noaptea.

Telegramă
15 aprilie
BOLNAVĂ AMĂNUNTE ÎN SCRISOARE A TA

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
16 aprilie 1913
…Ce fel de boală? Nu cumva eşti în pat? Mi-e greu să mi te închipui bolnavă, câteodată îmi doresc să nu dau crezare acestor lucruri. Teoretic eşti prea sănătoasă ca să fii bolnavă. Sus, Marusia! Dacă aş fi lângă tine, ţi-aş pregăti un ceai cu lămâie şi coniac! Şi ţi-aş lua cu mâna starea proastă… Mă duc la culcare. E seară, e târziu pentru mine (ora zece). Am trebăluit mult înainte să mă culc, mi-am pregătit rufăria, mi-am parfumat-o cu ciclamen, care îţi place atât de mult, – de ce oare? doar tu nu eşti aici! – mi-am spălat batista.

Mă duc să mă dezbrac. Dar tu nu eşti…

18 aprile 1913

Bună ziua, Marita! Azi ţi-e mai bine?

La mine e seară, mi se închid puţin ochii. Ţi-am dat ziua bună, ţi-am sărutat amândouă mâinile, şi iar îmi iau rămas-bun.

Mă duc să visez.

„Soţia mea e bolnavă, patul ei e la două mii de verste.“

Cât de ciudat sună. Nu mi te pot închipui bolnavă.

Cu bine, copilă, fii fetiţă cuminte şi însănătoşeşte-te repede!

23 aprilie

E aşa de ciudat: tu eşti bolnavă, eu ard să vorbesc cu tine, dar de scris scriu numai despre mine. Tu eşti bolnavă, iar eu îţi descriu trăirile mele, gândurile, speranţele.

Nu-i nimic. Aşa o să fac. Nu trebuie să-ţi scriu bombardându-te cu noianul de cărţi poştale, nu vreau să te obosesc.

Telegramă
25 aprilie 1913
TELEGRAFIAZĂ CUM E CU SĂNĂTATEA SUNT ÎNGRIJORAT IAKOV

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov
4 mai 1913
Dragul meu soţ! Ianka al meu! Sunt cuprinsă de panică şi emoţie. Am bănuieli serioase că mi se va schimba viaţa, şi în felul ăsta ţi se va împlini dorinţa ascunsă ca eu să părăsesc scena. Şi se vor împlini imediat visele noastre construite în trecut, exact în momentul când nu sunt deloc pregătită să-mi schimb viaţa, să părăsesc teatrul şi să devin soţia cumsecade a unui domn cumsecade. E groaznic. În asta stă tragedia femeii, în robia lăsată de la natură. Noi am vorbit mult că o să avem o familie mare şi mulţi copii, că ei vor fi fericiţi având părinţi care să-i crească oameni liberi, armonios

dezvoltaţi. Dar asta va însemna ca viaţa mea ca artistă să se sfârşească aproape înainte de a începe. Şi mă văd, asemenea mamei mele, înecată în grijile plictisitoare ale traiului de zi cu zi, în cratiţe, guleraşe, cosând şi ajustând hăinuţe. Detest viaţa asta! Şi mama, doar ştii, scria în tinereţe poezii, şi păstrează caietul cu versuri ca pe un monument închinat vieţii ei eşuate…

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
16 mai 1913

Fetiţa mea! Mândrie, teamă, entuziasm, fericire, şi încă multe altele, nu-mi vin în minte! O să aflu dacă e posibil să ne căsătorim aici, deşi ar trebui să mergi cu trenul aproape patru zile. Poate că reuşesc să obţin o permisie, cine ştie? Află totuşi, pentru orice eventualitate, dacă printre prietenii tăi „din protipendadă“ nu se găseşte vreun avocat, pe care să-l descoşi în privinţa copiilor născuţi în afara căsătoriei. Şi în privinţa copiilor născuţi în afara căsătoriei, daţi în grija mamei şi înfiaţi de tată. În legătură cu asta am câteva idei bunuţe. Am învăţat cândva, am luat şi nişte examene, dar acum nu-mi amintesc nimic. N-am la îndemână tomul zece din Codul Legilor.

Să nu fii îngrijorată, ai un soţ, el va lua totul asupra sa.

CAPITOLUL 23
O nouă direcţie
(1976–1982)

Vitia fu vindecat de suferinţa psihică, dacă o putem numi aşa, nu de medici, ci de Grişa Lieber, apărut din umbrele trecutului după o lungă absenţă. Se rotunjise, chelise, arăta mulţumit de viaţă. Era însurat, i se născuse un băiat, avea o mulţime de planuri, îl preocupa ideea emigrării, despre care nu-i sufla un cuvânt lui Vitia…

În anul în care Vitia intrase la mecanică-matematică, Grişa dăduse examen la un institut de chimie cu o catedră puternică de matematică şi puţine bariere pentru evreii firoscoşi, o absolvise cu succes şi lucra pe post de colaborator ştiinţific la un laborator, unde fierbea adevărata ştiinţă, căreia nu i se inventase încă numele exact.

Cei care lucrau acolo se fereau să spună persoanelor străine de laborator cu ce se ocupau: încercau, printre altele, să dibuie care e deosebirea dintre materia organică şi anorganică, voiau să prindă cum-necum taina alcătuirii universului. Cei mai mulţi, neimplicaţi în speculaţiile îndrăzneţe ale savanţilor, ridicau din umeri nedumeriţi. Era vorba de limita fragilă a ştiinţei ce putea fi depăşită, era direcţia progresului aşteptat cu înfrigurare, pe care nu oricine îl ghicea. Cine îl ghicea însă îşi dădea seama că exact în domeniul ăsta se coace o nouă ştiinţă care avea să ducă la progresul uluitor al cunoaşterii. Erau vreo zece-douăzeci cu totul pe planetă, din care o jumătate veneau din Rusia: Kolmogorov, academicianul cunoscut în lumea întreagă, Ghelfand, subapreciat, dar respectat într-un cerc restrâns, şi încă vreo doi-trei… Ideile ştiinţifice dădeau în clocot exact în mintea acestor aleşi ai gândirii universale. Grişa avea norocul să fiarbă în cazanul al cărui foc era întreţinut de Ghelfand: făcea şi el parte dintre cei aleşi, dar fierbea la foc mic. Recunoştea smerit că gradul implicării lui stă în viteza cu care i se mişcă neuronii, în puterea minţii lui de a găsi şi prelucra informaţia privind parametrii biologici care ar putea fi măsuraţi, dar care trebuiau mai întâi găsiţi şi numiţi… Credea că Ghelfand, dată fiind originea lui, fusese nevoit să citească Biblia la timpul său, de vreme ce fusese lipsit de dreptul civil la educaţie universitară. Oricât ar fi de necrezut, el nu avea studii superioare! Grişa era încredinţat, nu se ştie de ce, că dată fiind originea lui, Ghelfand îi va împărtăşi ideea care îl obseda şi pe el: conform ştiinţei moderne, omul de azi face exact ce făcea Adam când dădea nume animalelor necunoscute – dă nume celui cu care se întâlneşte pentru prima dată şi-l tratează ca pe un fapt de viaţă… Grişa era suficient de dotat ca să aprecieze valoarea ideii şi să se bucure că se află în preajma geniilor.

Petrecu trei ore la Vitia povestindu-i cu ce se ocupă. La început Vitia îl ascultă fără mare interes, dar sări ca ars când Grişa pronunţă cuvintele „limbaj universal“.

— Ce-nţelegi prin asta? îl întrebă Vitia.

Drept răspuns, Grişa îi ţinu o întreagă lecţie despre istoricul problemei: de la Darwin – Mendel – Pasteur – Mecinikov până la Kolţov, Timofeev-Resovski şi Morgan. Şi încheie cu Watson şi Crick.

— Veriga ADN e alfabetul cu care se scrie istoria lumii. Şi nu-i numai garnitura completă a genelor, ci şi un program computerizat pentru moleculele din celula vie.

— Captivant, dădu din cap Vitia. Nu m-am gândit niciodată la asta. Rezultă că molecula chimică, cum îi zici tu, poate fi un program?

Grişa deschise servieta jerpelită a bunicului răposat, un medic renumit, cu plăcuţa argintie pe care scria „Für liebe Isaak Lieber“, şi scoase din ea o cărticică, având un aer enigmatic, acelaşi de acum cincisprezece ani, când îi adusese cartea lui Hausdorf *Teoria mulţimilor,* care îi schimbase lui Vitia cursul vieţii. El o cercetă cu atenţie. Era o carte ca toate cărţile, ferfeniţită, nu prea mare ca dimensiune şi se numea *Ce este viaţa din perspectiva fizicii*. Abia dimineaţă citi numele de familie scris pe copertă: Schrödinger. Vitia nu avea habar de legea atât de simplă a particulelor-perechi, conform căreia evenimentele similare se produc succesiv de două ori – o dată în ciornă, a doua oară în formă finită – o lege cunoscută oamenilor cu spirit de observaţie şi mai ales femeilor. Grişa îi comunica pentru a doua oară noutăţi importante care puteau să-i schimbe radical viaţa. Cartea, care după aspect nu făcea doi bani, îl cuceri pe Vitia. Insomnia obişnuită se transformă în noaptea aceea într-o stare de trezie binefăcătoare, capul limpede se bucură să fie pus la treabă, părea că vălul de ceaţă adormise şi lumea se schimbase radical, îi trecu prin minte ca fulgerul o idee cu totul nouă: matematica, nivelul cel mai înalt al gândirii, nu există separat de restul lumii, ci este ea însăşi o ştiinţă care slujeşte la ceva, e o parte a unui întreg aflat la un nivel şi mai înalt… Cuvântul „Creaţie“, folosit cu atâta uşurinţă de Grişa, nu se afla printre noţiunile familiare lui, şi simţi cum îl cuprind în acelaşi timp invidia, dorinţa puternică şi graba de a intra în această lume, care până ieri nu prezentase nici un interes pentru el.

În dimineaţa următoare, Vitia se duse la Biblioteca Lenin şi făcu inventarul cunoştinţelor despre care nu avea nici o idee. Mecanica cuantică şi calculul cuantelor nu erau complicate – limbajul în care erau descrise era inteligibil. A fost mai complicat cu chimia şi biologia – a trebuit să înceapă cu manualele de şcoală. După trei zile a trecut la manualele universitare. Aici lucrurile au devenit mult mai interesante. În general trata cu aroganţă fizica, aşa cum făceau cei mai mulţi matematicieni, cât despre biologie, n-o considera o ştiinţă, ci o uriaşă groapă cu fapte adunate cu ghiotura. Totul arăta acolo ca un câmp nearat, experimente puse alandala, date răzleţe, demonstrând incapacitatea cercetătorilor de a se descurca cu ele şi de a interpreta rezultatele. La toate astea adăugându-se lipsa aparatului matematic. Chimia, despre care Vitia nu ştia mai nimic, i se păru a fi o ştiinţă ceva mai riguroasă decât biologia.

Schrödinger se uitase la mulţimea faptelor disparate şi afirmase că teoria lui Darwin este singura capabilă să nu lase grămada lor să se împrăştie, să le păstreze laolaltă şi să le organizeze. Şi, lucrul cel mai important, arătase că fenomenele legate de spaţiu şi timp, constatate de fizicieni, sunt aplicabile şi organismelor vii. Vitia descoperi în cărţulia lui Schrödinger că matematica nu e ultima cucerire a minţii omeneşti, ci numai un instrument pentru cunoaşterea universului, mai presus de matematică… Înainte nu-i trecuse prin cap ideea asta.

El renăscu. În trei luni pierdu zece kilograme, îşi petrecea timpul în bibliotecă de când se deschidea până se închidea, într-o stare de febrilitate lacomă. La un moment dat, îşi dădu seama că îi foloseşte engleza învăţată când citeşte articolele de matematică, dar că nu e suficientă pentru cărţile de biologie. O sună pe Nora şi o întrebă dacă ar putea să-l ajute la engleză, aşa cum îl ajutase cândva la rusă. Nora îl refuză, dar îi recomandă o profesoară pe care o cunoştea. Lua ieftin… Vitia nu avea bani, dar nici nu avea nevoie de ei – prânzul era asigurat, la bibliotecă ajungea pe jos în zece minute,

şi nu-l mustra conştiinţa să ia din portofelul mamei o rublă pentru o gustare şi un ceai la cantina socială. Din discuţia cu Nora înţelese că banii i-ar putea prinde bine. Nu ştia însă cum să-i câştige. Era clar că nu cu meditaţii la matematică: nu era capabil să fie pe aceeaşi lungime de undă cu o altă persoană, asta excludea din start posibilitatea de a da lecţii. O întrebă pe Nora cum ar putea câştiga nişte bani, dar ea începu să râdă: şi pe mine mă interesează cum să fac rost de ei. Relaţia lor îşi găsise treptat un oarecare echilibru. Vitia avusese onoarea să înnopteze de trei ori la Nora – o familie cât se poate de originală…

Trebuie să recunoaştem meritele perechii sui generis – nici unul nu se gândise vreodată la pensie alimentară. Ideea cu lecţiile de engleză căzu din cauza lipsei banilor, dar Vitia se descurcă singur folosind vechiul manual de engleză, rămas pe unul din rafturile Norei de pe vremea când Henrik locuise acolo – o carte subţire a lui Aiva Litvinova, intitulată *Pas cu pas*, publicată înainte de război, pentru învăţarea rapidă a englezei de „bază“…

Trei luni mai târziu, Vitia îl sună pe Grişa. Se întâlniră. Vitia i-l înapoie pe Schrödinger, în legătură cu care avu o serie de întrebări. Grişa răspunse numai la o parte dintre ele, dar îi comunică – lucru cât se poate de important – că anul apariţiei cărţii era 1943, anul naşterii lor, şi că de atunci ştiinţa luase un asemenea avânt, încât până şi Schrödinger îmbătrânise bine de tot.

Îi mai povesti lucruri interesante despre membranele celulare de care se ocupase câţiva ani, îi împărtăşi ideea lui genială, cum o considera el, că viitorul computerelor va fi unul cuantic – nu chiar mâine, de acord, ci peste cincizeci de ani, dar că e direcţia principală în care merge ştiinţa… prietenul lui înţelese totul într-o clipă, fapt care îl deranjă puţin pe Grişa: prietenul lui pătrunsese cam repede în miezul problemei la care el ajunsese săpând cinci ani de zile. Grişa era însă un om mai mult decât mărinimos, aşa că îşi alungă invidia apărută pentru o clipă în străfundul sufletului şi, după o săptămână, îşi duse cu de-a sila prietenul să aibă o discuţie cu şeful laboratorului. Discuţia dură patru ore, la sfârşitul cărora Vitia obţinu postul cel mai neînsemnat din schemă – laborant principal. Avea condiţii speciale, e adevărat. Nu era obligat să vină la slujbă, se întâlnea cu şeful în fiecare săptămână ca să discute sarcina concretă încredinţată lui. Se ocupa acum de construcţia unui model de celulă vie care se comporta ca un computer. Ştia cel mai bine să conceapă programe.

Mintea antrenată a lui Vitia lucra intens, şi satisfacţia pe care i-o dădea munca îi stimula şi mai mult râvna. Proiectul îl cucerise de tot, nu se mai ocupa de nimic altceva, nu-l mai interesau evenimentele care nu făceau obiectul pasiunii lui înfocate. Pur şi simplu nu le observa. Urmărea atent revoluţia provocată de computere, care lua avânt sub ochii lui, dându-şi seama cât de mult depinde elaborarea modelului informatizat al celulei vii de exploatarea a însăşi ideii de computer, de apariţia noilor tehnologii, iar ideea computerului biologic depindea într-adevăr de progresul tehnologic.

Grişa, care nu înţelegea mare lucru din programare, încercă să-l convingă pe Vitia că nu trebuie să construiască din elementele lumii noastre – atomi, molecule, toate elementele din tabelul lui Mendeleev – o maşină de calcul perfectă, mai ceva decât celula vie. Şi-l luă imediat cu chiţibuşuri talmudice bătându-l la cap cu computerele cuantice… Până la ele mai era, vai, cale lungă.

Computerele „artizanale“ făceau primii paşi în evoluţia lor la sfârşitul anilor ’70. Mintea ascuţită a lui Vitia funcţiona în regim obişnuit, dar problemele ridicate de programare îl obligau să cerceteze haosul vieţii biologice în absenţa unei descrieri formale şi să-l unifice dându-i coerenţă cu ajutorul matematicii. Dar se putea oare construi un computer pe baza analogiilor biologice?

Cu cât îl absorbea mai mult munca, obţinând răspunsuri la probleme de detaliu, cu atât era mai neliniştit gândindu-se că bate pasul pe loc. O rezolvare completă, pare-se, era imposibilă. Pentru el însă nu exista un lucru mai important pe lume. Grişa încerca să-l abată de la lucru convingându-l să se concentreze pe studiul computerelor din celula vie. Vitia socotea că Grişa se înfundă tot mai mult în ştiinţa himerelor, în vreme ce obiectivul practic şi posibil de realizat al oamenilor de ştiinţă era crearea computerelor „gânditoare“ care să fie mai inteligente decât creatorul lor. De aici porni dezacordul profund cu opiniile lui Grişa.

CAPITOLUL 24
Carmen
(1985)

După scandalul cu filmul *Viteazul în piele de tigru*, Tenghiz umblă abătut, copleşit de nereuşită, dormi pe aşternutul întins pe podea, nu mâncă mai nimic, dar nici nu bău, aşa cum s-ar fi cuvenit să facă un rus în această situaţie. Se înţeleseseră între ei asupra unui lucru: rusul bea de tristeţe şi de bucurie, europeanul bea după masa de prânz şi gruzinul pentru plăcerea conversaţiei… Într-a cincea zi, de dimineaţă, trezit din somn, începu să fluiere cea mai cunoscută melodie din opera *Carmen* de Bizet, o luă din pat pe Nora încă adormită şi o aşeză pe podea:

— Ia zi-mi, femeie! De ce tu în pat şi eu pe podea?

Pe podea, în pat, pe bancă în parc, în vagon, pe pământul umed – câte locuri nu fuseseră, care mai de care, în aproape douăzeci de ani trăiţi împreună cu întreruperi.

Tenghiz se dădu înapoi ca să-i vadă mai bine faţa:

— Să-ţi spun ceva. Am avut multe femei. Actriţelor le plac regizorii. Le ai pe o nimica toată, cât restul la o rublă. Apoi vin ruşinea şi tristeţea. O tristeţe de moarte. Aşa mi s-a întâmplat mereu. Eşti singura cu care nu simt tristeţea asta de moarte după ce facem dragoste. Cunoşti sentimentul, sau îl încearcă numai bărbaţii?

— Nu ştiu.

Nora îi savură vorbele. Cele mai frumoase spuse de el vreodată. La drept vorbind, nu scosese niciodată vreun cuvânt potrivit cu poziţia orizontală, nu zicea nimic… Mărturisirea era tare. Nu mai aveai ce să adaugi. Întinse mâna după pachetul de ţigări aflat, printr-o întâmplare fericită, pe podea, la îndemână.

— Nu ştiu ce să zic, Tenghiz. Eu, cu mintea mea de la cincisprezece ani, am ajuns la concluzia că treburile de alcov trebuie separate de tot ce poate însemna iubire. Sunt lucruri deosebite, nu trebuie să le confunzi. Ideea asta m-a scăpat de multe neplăceri. O singură dată le-am încurcat şi nici până-n ziua de azi nu pot ieşi din încurcătură… Tristeţea de moarte nu m-a încercat, urâtul, da. Revoluţia mea sexuală s-a produs când eram încă la şcoală…

— Bun, să ne întoarcem la iubire. Auzi asta! şi începu iar să fluiere *Habanera*.

— Ah, asta! izbucni în râs Nora. Ca să zic aşa, Mérimée n-a scris romanul ca să fie cântată *Habanera*! Istoria asta banală, mă refer la libretul operei, au scris-o perechea de cârpaci francezi Meilhac şi Halévy…

— Mă uimeşti, Nora! Eşti omul cel mai cultivat dintre toţi…

— E nostim să auzi asta de la omul care e prieten cu filozoful Merab Mamardaşvili… Sunt semidoctă, Tenghiz. Şcoala de meserii – asta-i învăţătura mea. Bună meseriaşă, să zicem… Ştii şi tu. Sunt cam incultă, am renunţat până şi la şcoala-studio a MHAT, ceva carte se făcea şi acolo. Aici m-a blocat tristeţea de care vorbeşti… Am memorie bună, asta-i tot. Ţin minte tot ce am citit. Citesc mult… Bunica mi-a dat şi ea, bineînţeles, să citesc cărţi bune de când eram mică…

— Ce bine de tine, bunica ta era femeie cultă, a mea era ţărancă. Ştia doar să se iscălească…

Nora ţinea între degete ţigara neaprinsă. Tenghiz se întinse să scoată bricheta din buzunarul jeanşilor aruncaţi pe podea şi i-o dădu să şi-o aprindă.

— Deci?

— Mérimée e un geniu. A fost primul din Europa care a văzut valoarea lui Puşkin. Ultimul capitol din *Carmen*, pe care toţi îl omit, crezând că e pus acolo din întâmplare, şi îşi bat capul întrebându-se la ce bun îşi pierde timpul Mérimée cu discuţia ştiinţifică, ei bine, capitolul ăsta e foarte important.

Tenghiz o întrerupse:

— Aşteaptă puţin, termini pe urmă. Ştii de ce m-am trezit sărind ca ars? Am înţeles cât de fericit sunt că n-o să mai fie nici un *Tigru în piele de viteaz*! Îl urăsc, asta am înţeles! Şi pe Tariel, şi pe Avtandil, şi pe cele şase exemple de devotament! La dracu cu ei, cu toată dragostea lor pentru frumuseţile astea şi cu tot devotamentul pentru puternicii zilei. Dacă-i vorba de iubire, atunci să fie Carmen a ta. Hai, dă-i drumul mai departe cu Mérimée! Să citim, să vedem ce-i acolo atât de genial…

Ah, ce fericire, câtă fericire! Cercetară în cruciş şi-n curmeziş hibridul construit, după voia autorului, din însemnările de călătorie, notiţele aşa-zisului savant şi ghiduşiile literare ale excelentului scriitor, şi-l luară la puricat. Aşa cum se întâmpla întotdeauna cu ei, Tenghiz se aprinse şi Nora se încinse de la focul lui. Ea citea cu voce tare şi el ridica din când în când degetul şi-l agita în aer:

— Asta-mi trebuie!

După două zile de lectură tărăgănată şi atentă, Tenghiz îi ceru poruncitor Norei:

— Acum ia hârtie şi scrie.

— Ai înnebunit? Treaba mea e să fac costume, decoruri. Asta ar fi neruşinare, nu fac aşa ceva. Am lucrat o singură dată cu Barhin la un spectacol, am făcut costumele, şi numai ce s-a uitat la mine şi am învăţat totul din privirea lui. Dar ca să scriu piese! Nici măcar Tusia nu s-a apucat de aşa ceva! Ştiu sigur că de la ea o să învăţ toată viaţa. Nici Barhin nu scrie piese. Din mâinile lui am ieşit scenograf…

— Şi eu care credeam că ai ieşit din mâinile mele…

— Buratino ştie cel mai bine cine-i tata Carlo. Nu stau acum la discuţii, m-ai strunjit prea mult.

— Ah, mă faci să intru la bănuieli…

Nora i-o tăie scurt:

— Încetează!

Tenghiz îşi dădu seama că încălcase regula stabilită demult: când trăiesc împreună o bucăţică de viaţă destinată numai lor, nu există între ei nici un ieri, nici un alaltăieri. Când îi venise bine la mână, o certase urât pentru apariţia neprevăzută la Tbilisi, fiindcă el taxase întâlnirea lor întâmplătoare ca fiind premeditată. Nu poţi păstra o relaţie liberă de orice suspiciune, dacă nu respecţi regula sfântă de a nu depăşi limitele stabilite, în afara cărora relaţia lor nu funcţionează. Regula o stabilise Tenghiz cu mulţi ani în urmă. Nora o acceptase cu greu, dar cu vremea reieşi că relaţia lor se transformase într-una simetrică…

— Scrie piesa, Nora! Scrie-o! insistă el. Cuiele-s bătute, nu-ţi rămâne decât s-o scrii.

— Nu-s scriitor, se împotrivi Nora.

— De unde ştii? întrebă el uimit. Ai încercat? Scriitor e cel care ia în mână creionul.

Nora luă creionul şi caietul abandonate de Iurik. După două pagini de mâzgălituri părând scrise de mâna unui copil, apăru începutul unui text scris cu mână sigură de Nora, cu litere drepte, uneori înclinate spre stânga. Ea trecu în caiet discuţiile lor haotice, replicile, găselniţele.

Stabiliră până unde să întindă coarda: uităm de Bizet, uităm de Şcedrin. Fără aluzii la muzică. Stratul de deasupra cu povestea din operă trebuie înmormântat pe cât se poate.

— L-aş face pe Mérimée un personaj din piesă. E obligatoriu ca autorul să fie prezent – autorul însuşi, sau un englez, sau un călător, dar în orice caz un învăţat, un raisonneur. Câte posibilităţi avem!

— E important să stabilim punctul de plecare şi finalul.

— Relaţia tensionată e între el şi Carmen, nu între Carmen şi José.

Se întrerupeau unul pe altul, puneau în aceeaşi oală tot ce nu trebuia lăsat să le scape.

— Da, Carmen vătăfeşte personajele, le învârte pe degete cum vrea şi pe fetele de la fabrica de tutun, şi pe bărbaţi, iar pe alţii…

— Da, da! Mérimée, autorul şi dumnezeul poveştii, are în mână firul vieţii şi al morţii.

— Nu, Carmen ţine totul în mână, asta-i sigur!

— Carmen înfrânge logica lui Mérimée…

— Nu ştiu. Oricum pe ea o ucide José, cumva, undeva în tufişuri, pe drum!

— Nu, ea îl ucide pe el!

— Aş vrea să apară nişte obiecte. Obiecte care să aibă şi ele un rol…

— Nu trebuie căutate, ele există, au nume: ceasul de aur, cărţi de joc, nu, nu cărţi de joc – la dracu', mai bine un laţ de spânzurat.

— Apropo, cum o să arate laţul ăsta, trebuie văzut… Nu o simplă funie, probabil un obiect cu manetă, cu pârghie, aşa-i? Sau o întreagă maşinărie?

— Mie îmi place varza pe care ea nu vrea s-o sădească. Şi dacă sunt acolo tot felul de floricele-bucheţele, trebuie şi ele inventate.

— Da, varza, poate că prinde bine o varză. Nu vreau sub nici o formă să mă gândesc la opera lui Bizet. După mine, Carmen ar trebui să ţină-n gură nu o floare, ci o monedă de aur.

— Nu, o ţigară totuşi!

— Ar da bine ca dinţii ei să fie de aur! Acum toate ţigăncile, fără excepţie, au dinţi de aur. Cum o fi fost pe atunci?

— Nici o actriţă nu apare pe scenă cu dinţi de aur…

— Da' Fellini? Ţii minte scena cu ţiganca râzând în gura mare când se uită în palma doamnei?

— O ghicitoare, bineînţeles! Cuvinte confuze, care arată pline de înţeles. Bătrâna îi ghiceşte lui Carmen: „Fereşte-te de soldat. În meseria noastră… frica de soldat…“ „Ce tot îndrugi acolo?“ „O să te ucidă un soldat. Fereşte-te de soldat.“ Carmen ştie dinainte că el trebuie s-o ucidă. Carmen îl sileşte s-o ucidă! Să împlinească vrerea sorţii!

— Grav! Foarte grav! Ajungem iar la opera lui Bizet. Stratul ăsta…să-l turtim. Să nu rămână spoiala cu miros de parfumerie.

— Poate băgăm şi Moartea. Trebuie! Carmen se înrudeşte cu Moartea. Celălalt chip al libertăţii ei e Moartea!

— Nu pricep!

— O să pricepi!

— Pe Carmencita noastră n-o interesează iubirea. Nu ştie ce înseamnă şi nici nu vrea să ştie! Pentru ea iubirea e expresia voinţei ei, a bunului plac, dacă vrei. Un instrument!

— Şi el? Ce hram poartă?

— José? Nici unul! Un nobil oarecare, are nevastă în sat. A ajuns bandit din prostie. În general, e un prost. Nu prost, ci simplu. Poate că merge şi o scenă cu nevastă-sa. Un dialog despre satul lor. O relaţie curată între doi cretini. El e victima, bineînţeles, dar se poartă demn până la urmă. A nimerit într-o istorie care îi e străină! Soarta lui, oricum ai lua-o, e să planteze varză, iar Carmen îl agaţă din întâmplare.

— E greu să-l îndrăgeşti. Care-i idealul lui? O viaţă nepătată, perdele albe care dau spre o livadă albă, şi-n general, e obsedat de alb şi se trezeşte în negru-sângeriu…

— Trebuie gândit ce facem cu toreadorul. Deşi, ca să-ţi spun sincer, mă interesează mai mult taurul. Ce istorie şi aici – acela asupra căruia îşi aţinteşte privirea Carmen se ţine după ea, se împotriveşte, dar o urmează. Toţi bărbaţii sunt la fel în privinţa asta: José, Garcia, Matteo, toreadorul, chiar şi taurul. Şi englezul, fireşte! Elixirul dragostei!

În vreme ce Nora scria piesa, temându-se să nu nimerească în zona de atracţie a operei lui Bizet, Tenghiz se înţelese pentru punerea piesei în scenă cu un teatru găzduit de un vechi club moscovit, cum nu se mai văzuse în oraş. Regizase puţine piese la Moscova, dar era cunoscut şi apreciat. Mai mult decât atât, numele lor de familie erau rostite împreună, ca Ilf şi Petrov.

Piesa fu scrisă în două săptămâni. Tenghiz inventă mult în felul cum se desfăşura acţiunea, cum arătau relaţiile dintre personaje, dar finalul era al Norei: autorul, adică Mérimée, îi aduce ţigara în cameră eroului, adică lui José, şi José, cu ţigara în gură, merge la moarte, în întâmpinarea „laţului“. Îl urmează înaintând foarte încet o lungă procesiune… Călăul cu masca Morţii pe faţă, înfăşurat în mantie, execută pedeapsa capitală. Îi cade masca. Călăul e Carmen.

Pe coperta caietului Nora scrise cu litere mari şi drepte „Mérimée. Carmen, José şi Moartea“ şi când se pregătea s-o pună în sertar „în aşteptare“, apăru Tenghiz şi-i spuse că au încheiat contractul şi au introdus spectacolul în repertoriul de anul viitor…

CAPITOLUL 25
Uşa de diamant
(1986)

Treceau anii. Mama îmbătrânea. Fiul creştea. Iarna lua locul verii. La cină Vitia mânca franzelă cu salam. Mama făcea drumul de la staţia de metrou Molodiojnaia, unde fuseseră mutaţi, până la Arbat ca să-i cumpere băiatului salamul preferat. O dată pe lună Vitia îl primea în vizită pe Iurik, jucau şah. În lume avea loc o oarecare vânzoleală politică, dar Vitia nu observa nimic, nu vedea să fie vreo legătură între modelarea computerizată a celulei şi amplasarea rachetelor cu rază medie de acţiune în Europa, întâlnirea lui Gorbaciov cu Regan la Reykjavik sau negocierile de la Geneva. Perspectiva războiului nuclear se îndepărtase, dar nici treaba asta nu-l preocupa pe Vitia. Nu putea pricepe în ce măsură lucrările excelente ale laboratorului, ale şefului genial, ale colaboratorilor obsedaţi de ştiinţă şi însăşi soarta lui depindeau de ruşi şi americani, dacă au căzut la învoială sau nu.

Un fapt petrecut în imediata apropiere a lui Vitia, în propria locuinţă, nici pe acela nu-l observa: Varvara dăduse în patima ezoterismului de două parale, frecventa nişte cercuri clandestine, unde se adunau vindecătorii şi magicienii, şi avea de gând să găsească un leac pentru karma fiului său, care, în mintea ei, avea o formă concretă, cântărind greu, în genul unei bucăţi de carne sau al unui şifonier nou. Şi totul se asocia, bineînţeles, cu apa plină de unde magnetice, cu interesul viu pentru farfuriile zburătoare, în combinaţie cu spaima de demoni şi de alte duhuri necurate.

Îşi începuse acţiunea de purificare a lui Vitia, voia să găsească un leac pentru karma lui, dar o făcea de la distanţă, fără să-l anunţe, din prudenţă. Cam tot pe atunci – în vremea apropierii dintre URSS şi SUA şi a căutării leacului pentru karma lui Vitia – laboratorul primise din America o invitaţie la o conferinţă despre modelarea proceselor biologice. Fuseseră invitaţi şeful laboratorului, Vitia şi încă un colaborator-evreu. Şeful era consemnat să rămână în ţară, fiindcă participa la consfătuiri ale savanţilor pe teme militare ţinute la secret, evreul era persoană suspectă, se-nţelege de la sine, singura persoană aproape sterilă era Viktor Cebotariov. Grişa plecase de la laborator, emigrase în Israel în 1982 şi comunicarea cu el se redusese la faptul că citeau aceleaşi articole de ştiinţă apărute în reviste de specialitate din toată lumea.

Forfecară invitaţia în cele mai mici detalii, hotărâră să-l trimită pe Viktor Cebotariov cu un referat cuprinzător despre toată activitatea laboratorului din ultimii ani.

1986 era anul dezgheţului politic, avioanele zburau ticsite de călători de la Moscova la New York, şi Vitia se rătăci în mulţimea emigranţilor evrei care părăseau URSS pentru totdeauna. Pleca în delegaţie pentru zece zile. Înainte de plecare, Iurik îi dăduse lista cu discurile care nu puteau lipsi din viaţa lui. Varvara Vasilievna îşi conduse fiul la Şeremetievo cuprinsă de emoţii care se băteau cap în cap, urcau în vârtejuri rupând-o în bucăţi: se simţea mândră şi înspăimântată. Se temea că în America fiul ei o să fie supus cumplitelor atacuri psihotrope din partea imperialiştilor, dar, în acelaşi timp, se împăuna satisfăcută că el pleacă în delegaţie chiar în America, şi nu în prăpădita de Ungarie sau Polonie.

Acasă îi burduşise geamantanul cu sandviciuri învelite în hârtie de pergament, dar îşi dădu seama

că Vitia predase toate bagajele la cală, inclusiv cel cu mâncare, şi ceru imperativ să-i fie înapoiat băiatului geamantanul cu sandviciurile, iar el nu se lămuri deloc de ce era aşa de alarmată. Varvara înţelese cât de neputincioasă era în lumea nouă, în care geamantanele zburau peste ocean cu tot cu sandviciurile, iar problemele ei de viaţă nu puteau fi rezolvate nici cu ajutorul materialismului, nici cu al misticii. Vitia o consolă nepăsător.

— N-ai inimă! îi zise ea la plecare ştergându-şi lacrimile furioasă.

Până acum nu se dumirise dacă fiul ei era, de felul lui, un geniu sau un ghinionist. E adevărat că prietena ei clarvăzătoare îi spusese că lui Viktor i se vor deschide trei uşi, una de argint, una de aur şi una de diamant, şi că orice ar face acum, îi va fi bine.

Avionul decolă. Varvara Vasilievna se uită la pista de unde decolase şi se rugă încetişor: fă să fie uşa de diamant.

La aeroportul Kennedy din New York îl întâmpină Grişa, având pe cap o tichie brodată, pe care Vitia n-o recunoscu ca fiind o kippa. Nu se văzuseră de patru ani. Grişa venise cu două zile înainte din Israel. Lucra la Politehnica din Haifa, se ocupa de membranele celulare şi, în acelaşi timp, studia Biblia. Întâlnirea lor fu călduroasă, atât cât era în stare Vitia să-şi arate bucuria.

Stăteau în camera strâmtă de hotel – Vitia, derutat, scos din făgaşul vieţii obişnuite, după zece ore de zbor, Grişa, proaspăt, dornic să stea de vorbă. De mulţi ani îl frământa o problemă serioasă: ce apăruse mai întâi în lume, ideea celulei vii sau computerul?

— Mai întâi au apărut computerele… Fiecare celulă vie e un computer, şi computerul cuantic…

Vitia se crispă – ori mintea nu-i funcţiona încă după orarul american, ori Grişa bătea câmpii…

— E absurd ce spui. Computerul din celula vie lucrează cu ADN, îi programează activitatea. De unde ţi-a venit ideea cu computerul cuantic?

— Din motive de energie – în computerul din moleculă nu există suficientă putere. Şi-ţi mai zic ceva: computerul cuantic trebuie să fie acustic! Textele sunt colosale, au forţă! Textele religioase au forţă! Şi computerele biologice trebuie să fie puternice!

Vitia nu făcu decât să dea din umeri şi întrerupse cuvântarea lui Grişa. Prea însufleţită, prea ştiinţifico-religioasă. Îi răspunse rece:

— N-am înţeles… Care texte religioase? Vrei ca tot procesul evoluţiei să-l citeşti ca pe Biblie? E de nespus aşa ceva…

Grişa se întristă, se înfierbântă, asudă, dar nu reuşi să-l câştige cu credinţa lui. În cele din urmă, ajunseră atât de departe cu divergenţele de opinie, încât Vitia îi declară că el, personal, în toţi anii de activitate nu simţise niciodată nevoia să citească textele biblice şi să afle ideile Creatorului. Se descurcase bine fără astea!

Grişa ripostă cu însufleţirea proprie lui:

— E cât se poate de evident că primul text l-a dat Creatorul şi tot ce ne preocupă pe noi e să descifrăm acest text iniţial!

— Nici vorbă, eu mă ocup de lucruri concrete, scriu programe concrete, sunt texte destul de simple, şi biochimiştii verifică în ce măsură programele corespund sintezelor reale din celulă… Toate astea n-au nici o legătură cu planul Creatorului tău. Cu asta basta, mă culc, îşi termină vorba Vitia şi adormi într-o clipă, cu capul sprijinit de speteaza fotoliului.

Următoarele două zile trecură într-o atmosferă agitată de lucru. Vitia vorbea destul de fluent

engleza, dar nu prea îi înţelegea pe interlocutori, şi Grişa era mereu în preajma lui: acum semănau bine, mai mult decât în anii de şcoală, cu personajele lui Cervantes – Grişa rozaliu şi gras, Vitia înalt, arăta puţin ridicol în costumul de gală, cu cracii pantalonilor şi mânecile scurte bine. Înainte să plece, Varvara Vasilievna îi cumpărase costumul de paradă, dar nu-i găsise mărimea potrivită. În loc să-l tundă cu oala rotund, aceeaşi Varvara Vasilievna îi scurtase pletele cu mână fermă, fără simţ artistic, nedându-le o formă anume.

Şi totuşi, în ciuda greşelilor tehnice pe care le făcuse în felul cum îşi echipase fiul, se vede treaba că rugăciunile ei ajunseseră la Dumnezeu – citirea referatului fusese un succes, şi, într-adevăr, lui Vitia i se deschise uşa de diamant.

Arăta, totuşi, ca o uşă obişnuită din lemn, dar era uşa de la intrarea în Stony Brook University, NY, din Long Island, în minunatul laborator al universităţii, unde îl invitară să lucreze. Vitia se arătă mai degrabă nehotărât să accepte o asemenea propunere riscantă, dar Grişa, având rolul de translator în discuţiile cu oamenii de ştiinţă americani şi apreciind la superlativ referatul, bătu din palme ridicându-le apoi la cer:

— Vituşka! Ce şansă! Şansă, nu glumă! Super! Asemenea laborator! O sută de persoane stau la coadă în faţa uşii! Se intră pe merit! O să primeşti şi Nobelul! La Moscova primeşti un şut în cur!

Grişa era mai bucuros decît Vitia. Când îşi luară rămas-bun, Grişa îi zise în glumă: „Mai întâi ţi-am adus *Vechiul Testament* cu chipul lui Hausdorf, apoi ţi-am adus *Noul Testament* cu chipul lui Schrödinger. Pur şi simplu nu eşti în stare să înţelegi că ne preocupă o singură problemă de ordin general – să descifrăm limba fără de care n-ar fi existat în lume picior de fiinţă vie… Ce text, Vitia! Textul Bibliei! Nimic mai important nu există pe lume!“

Vitia cântări lucrurile şi primi propunerea. Avea el motive temeinice: laboratorul era de prim rang, şi îşi dădea seama că va lucra mai eficient acolo decât la Moscova. Îl fulgeră gândul că n-o să-şi vadă mama şi fiul multă vreme, dar cum îi apăru, aşa îi şi dispăru. Îl cazară pentru început în campus, după o lună se mută într-o locuinţă închiriată, la zece minute de mers pe jos până la campus. Îl ajutase să închirieze locuinţa o funcţionară de la administraţia universităţii, o femeie uriaşă, destul de în vârstă, de origine irlandeză, numită Martha.

La ambasada sovietică luară în nume de rău purtarea lui, apoi totul se aplană în chip miraculos. Nici măcar nu-l declarară „plecat definitiv“ pe Viktor Cebotariov. Îl înregistrară ca făcând parte dintr-un schimb de experienţă.

CAPITOLUL 26
Din cufăr
Corespondenţa dintre Iakov şi Maria
(mai 1913–ianuarie 1914)

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov
8 mai 1913

…Dă-mi cuvântul, Iaşa, că n-o să ne aducem aminte de asta niciodată, dar niciodată. Numai cu condiţia asta îţi povestesc totul cum a fost. Groaznic! În miezul nopţii de 5 spre 6, m-am trezit nu de durere, ci am simţit jos un şuvoi fierbinte. Mi-am dat seama că stau culcată într-o baltă de sânge. M-am speriat. Nu puteam să mă ridic. Noaptea la ora trei! Nu era nimeni. Am zis că mor. M-am sculat totuşi, m-am dus la cămăruţa Niuşei şi am trezit-o. Puteam ziua să telefonez de la doamna Malîghina, care stă cu un etaj mai jos. Dar noaptea? Am trimis-o pe Niuşa să dea o fugă la Mişa, care sosise în ajun de la Petersburg şi poposise pe strada Sîtinsk. A ajuns după patruzeci de minute, beat turtă, după cum mi-a spus pe urmă. Abia venise de la un chef. Mai departe nu-mi mai amintesc. Mi-am venit în fire la spital. Acum sunt acasă. Slăbită, dar în viaţă. Am pierdut copilul. Te rog să îngropăm amintirea despre ce putea fi, dar n-a fost să fie. Poate că-i spre bine.

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
14 mai 1913
Telegramă

FETIŢA MEA SCUMPA MEA E ÎNGROZITOR PENTRU TINE ŞI EU NU SUNT LÂNGĂ TINE O SĂ FIE BINE SOŢ IAKOV

14 mai 1913

Fetiţa mea nepreţuită, sunt disperat, am dat buzna la locotenent-colonelul Iancevski, nu aveam pregătite cuvintele potrivite! Cine-i bolnav, de ce boală suferă, de ce atâta grabă… Într-un cuvânt, nu m-a lăsat să plec. Mai e aici un conţopist care să mă schimbe, dar, culmea, plecase în permisie să-şi înmormânteze tatăl. Nu pot veni la tine imediat. Nu eu, ci Mişa s-a aflat lângă tine, lucrul ăsta mă doare şi mai tare. E ca şi cum mi-a furat clipa când trebuia să fiu lângă tine. Îţi fac pe voie şi nu te întreb nimic. M-am rugat Domnului în care nu prea cred. Şi n-am simţit decât o uriaşă distanţă, nimic mai mult. Îmi amintesc de minunile întâmplate în vremea noastră – ţii minte poveştile verişoarei mele despre Ioan de la Kronstadt? Sunt gata să mă rog la toţi sfinţii! Chiar şi la stareţul de la Kronstadt! Numai că nu pot.

M-am dus în colţişorul meu, m-am aşezat pe scaun şi m-am simţit nespus de recunoscător, fără să ştiu cui, că eşti în viaţă, sănătoasă, şi că nu s-a întâmplat ceva ireparabil…

Moscova – Iuriuzan

Maria către Iakov
16 mai 1913
Telegramă
M-AM ÎNSĂNĂTOŞIT DOAR UŞOARĂ INDISPOZIŢIE MARIA

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
17 mai 1913
Bună ziua, draga mea. Am primit aseară telegrama ta. S-a încrucişat pe drum cu a mea. Ce tot spui că te-ai însănătoşit? După asemenea boală grea nu se poate să te înzdrăveneşti atât de repede. Te simţi mai bine, dar, indiferent cum te simţi, trebuie să te păzeşti, să te ocupi mai mult de tine, să mănânci bine – ştiu că lucrurile astea nu-ţi fac plăcere. Trebuie să-ţi iei temperatura, e grav dacă creşte. Am dat o fugă seara la doctorul polonez, s-a instalat aici de multă vreme, îi tratează pe toţi. Mi-a zis că dacă n-ai fierbinţeală şi nici secreţii, înseamnă mai degrabă că totul s-a terminat cu bine. S-ar putea să ai anemie, mi-a zis, dar trebuie să te controlezi după întâmplarea asta. M-a ţinut de vorbă toată seara povestindu-mi despre alt polonez din Petersburg, care a descoperit în sânge nu ştiu ce substanţă sau cristal, aşa că am pierdut ascultându-l două ore şi jumătate. Era o problemă de ştiinţă, de care sunt mereu interesat, dar nu de data asta… Aveam răbdare doar cât să alerg la cazarmă, la chiţimia mea, şi să-ţi scriu să-ţi măsori neapărat temperatura. Pentru anemie trebuie să mănânci carne în sânge! Biftec! Şi lămâi. De dimineaţă dau o fugă să-ţi trimit bani… Sunt îngrijorat pentru tine, vezi cum te simţi, fă-o nu pentru tine, ci pentru mine. Lasă lecţiile deoparte deocamdată, te implor. Scrie-mi, fetiţo, pe şleau, amănunţit.

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov
24 mai 1913
…Sunt lucruri pe care vreau să mi le scot urgent din memorie. Te-am rugat să nu-mi mai vorbeşti despre asta şi nici să-mi scrii. După ce mi-a trecut spaima, mi-am dat seama că nu mi-am dorit copilul, şi el a simţit asta. N-o s-o avem pe fetiţa noastră, Elga… Mă simt vinovată faţă de ea, ăsta e motivul pentru care nu vreau să mi se amintească nimic. I-am spus şi lui Mişa să nu îndrăznească să-mi aducă aminte. Dacă vrei să mă superi, continuă cu întrebările şi neliniştile tale.

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
31 mai 1913
…Lucrul cel mai preţios e încrederea în viitor. În ultimele zile mi s-a golit de tot mintea. De ce? Numai Allah ştie. Crezi poate că sunt ros de îndoieli în privinţa mea, în privinţa ta, a vieţii, în general, a lucrurilor înalte? Aş! Mă frământ doar cum să câştig bani în viitor. Îmi doresc să câştig mulţi, fiindcă am o soţie pe care trebuie s-o îmbrac cum se cuvine unei actriţe faimoase şi s-o hrănesc cum se cuvine unei fiinţe fragile, şi s-o încânt cu daruri…

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov

31 mai 1913

Durere de cap. Oboseală. Stare proastă. Mi-e inima adormită – nu-mi trebuie nimic, nimic! M-am simţit deodată plictisită. Poate că se va împlini dorinţa ta, nespusă pe şleau, ca eu să părăsesc scena. Studioul nostru pregăteşte o nouă compoziţie, care se numeşte *Frunze de toamnă*, am început repetiţiile, apoi le-am abandonat şi acum nu mai sunt în stare să mă produc în public. Compoziţia e foarte interesantă, dansatoarele se lasă în voia vântului care le poartă şi le mută de ici, colo, le împrăştie, le adună iar, şi fiecare figură nu se datorează voinţei dansatoarei, forţei ei, ci pare că e pur şi simplu purtată de mişcarea în rafală a vântului, figurile sunt complicate, se leagă întâmplător, vântul se dezlănţuie brusc şi mătură trupurile-frunze de pe scenă unul după altul, ies trântite la pământ, sleite de putere, suflete ce nu-şi găsesc locul…. M-am dus în clasă după repetiţie şi am văzut coregrafia gata pregătită în absenţa mea. Vor fi fără mine şi turneele din iarnă, la care n-am putut participa nici anul trecut. Londra, Paris. Cred că n-o să mai am destulă putere să mai vin la cursuri după întoarcerea trupei din străinătate… O să te bucuri, bineînţeles, că-mi schimb viaţa cu una mai „cuminte“, că mă voi ocupa cu pedagogia atât de dragă inimii tale, că va mai apărea pe lume încă o „fröbelicică“, sau şi mai bine, o gospodină…

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
10 iunie 1913

…Fetiţă adorată, îmi place arta ta, încă nu te-am văzut pe scenă, dar cred că va fi o mare, mare bucurie… Şi va fi negreşit. Să interpretăm descurajarea ta ca pe o stare de slăbiciune. Studioul se va întoarce din turneu, şi tu îţi vei continua studiile. Eu pot să mă ocup de toate, nu-mi va fi greu să mă ocup de casă, am învăţat multe în armată.

15 iunie 1913

Scumpă Marita! S-a dus mai mult de jumătate de slujbă în armată. Peste două săptămâni trebuia să fiu trimis într-o tabără militară pentru patru luni. Şi să vezi tu baftă! M-au oprit la administraţie, fiindcă n-au găsit un alt conţopist la fel de bun ca mine! Dar nici nu l-au căutat în mod special, fiindcă ştiau dinainte că-i întrec pe toţi în meserie şi râvnă. E adevărat că am învăţat să scriu cu scris de „pisar“, în aşa fel încât foaia să arate frumos, să fie lizibilă, să nu pună în dificultate pe nimeni. Pot să scriu o adresă pe plic cu înflorituri, nu mai rău decât Akaki Akakievici![20] Chiar mă gândeam – uite-mi ruda cu tocul şi mantaua… Sărmanul meu prieten!

20. Personaj din povestirea lui N.V.Gogol *Mantaua*.

…Am dat zor, treburile mă ţin legat precum câinele în lanţ, dar şi cărţile sunt bune! Am patru luni să reuşesc să fac multe! Păcat că s-au amânat examenele. Memoria mea reţine bine tot ce am citit cândva, dar n-am verificat cât timp pot să păstrez informaţia intactă.

Moscova – Iuriuzan
Maria către Iakov
6 iulie 1913

… Am din nou o dispoziţie proastă. Era cât pe ce să merg la restaurant. Mi-am dat cuvântul ca luna asta şi de aici încolo să duc o viaţă mai liniştită. Dorm prost, sunt nervoasă. Nu mai pot să stau mult

timp fără tine. Nu pot şi nici nu vreau să am relaţii apropiate cu alţii, iar tu nu eşti aici. Sunt singură.

…Am primit pe neaşteptate o scrisoare de la Paris. De la un bărbat din trecut. Nu ne-am scris şi nu ne-am văzut de mulţi ani. Şi dintr-odată a apărut cu o scrisoare lungă. Mi s-a părut ciudat să văd scrisul complet uitat şi totuşi cunoscut. Plăcută şi ciudată e viaţa… În ea găseşti tristeţe, trecut, amintiri şi fericire adevărată, trainică. Ianka al meu! Ianka e al meu – ăsta-i lucrul cel mai important. Soţul meu tânăr, omul meu bun şi drag. Fericirea mea, viaţa mea. Noapte bună! Te îmbrăţişez strâns.

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
12 august 1913

Scrie-mi, Marunia, dacă ai început să lucrezi la muzeul Rumianţev. Probabil că te-ai pregătit să citeşti ceva acolo. Să-mi scrii şi despre proiectele cu compoziţiile plastice, să le numim aşa.

Am citit cărţile trimise de tine. *Glasul sângelui* nu-i o carte proastă, restul – foarte slab. Într-adevăr, ca să-ţi tai elanul, caută articolaşul lui Ciukovski din *Cuvântul rus* din iunie. Nu-ţi fie frică. O să te entuziasmezi după – aureola lui a început să pălească.

Uite-l şi pe Wells cu *Floor Games* (*Jocuri pe podea*). Asta mai zic şi eu. Deşi ce paralelă poate fi? Pur şi simplu am citit două cărţi una după alta. Ultima m-a cucerit pentru mult timp.

…Roagă pe careva care cunoaşte limba şi literatura engleză să citească piesa lui Barrie *Peter Pan*. O piesă pentru copii minunată, unde personajele intră în vorbă cu publicul şi finalul are efect, fiindcă depinde de ultimul răspuns al publicului.

23 august

Citesc cartea *Miturile în arta veche şi modernă* a lui René Menard. Mai mult mă uit decât citesc. Nu pot să mă satur privind. Sculptura antică – dacă redă veridic felul cum e construit corpul omului – evidenţiază o particularitate pe care n-o remarcasem înainte. Corpul femeii nu se deosebeşte atât de mult de corpul bărbatului. Sunt multe statui la care pieptul e singurul semn al sexului. Există şi figuri la care semnul ăsta nu ne spune nimic. Majoritatea zeilor-bărbaţi au o alcătuire moale, rotundă, cu coapse, umeri, braţe şi piept ceva mai pline – plinătate insuficientă însă pentru femei şi prea multă pentru bărbaţi. Faţa nu are întotdeauna trăsături specifice sexului, mai ales la tineri. Cel mai mult te induc în eroare coapsele. Bărbaţii de acum au coapsele mai înguste. Semnul cel mai incert e însă îmbrăcămintea. *Apollo Musagetul* poartă togă cu falduri, cu trenă şi talie înaltă. *Apollo Sauroctonul* are corp tipic de femeie, cu picioare subţiri şi zvelte. *Venus genitrix* are corp tipic de bărbat.

Pot fi date multe exemple pe tema asta, dar n-are rost. Merită să te uiţi rapid într-un muzeu sau într-un album cu sculpturi ca să te convingi. Oare pe atunci oamenii nu se deosebeau între ei prin felul cum trăiau, prin obiceiuri şi învăţătură? Trăiau împreună, dansau, învăţau, se scăldau, făceau gimnastică împreună şi se iubeau împreună. Viaţa era mult mai aproape de natură, mai simplă. Şi-n plus, această minunată „lipsă de pudoare“.

… E greu să-ţi placă sculptura egipteană din piatră, figurile de mort şi profilurile având aceeaşi formă.

Dar figura zveltă a lui Isis e foarte frumoasă. Acoperită cu veşminte bine întinse, care se termină la piept.

Un alt basorelief o prezintă având cap de vacă, hrănindu-l pe Horus, tânărul care îi vine până la

umăr.

… Uite un subiect ce te interesează, o temă excelentă pentru compoziţiile tale plastice: dans cu măşti de teatru. Pot fi realizate uşor desenându-le pe papier mâché. Mască tragică, mască râzând, plângând. Variante pot fi multe.

Pentru dansurile Isadorei Duncan, unde corpul e singurul material, trebuie mult talent, fiindcă nu serveşte la nimic bogăţia mijloacelor plastice.

…Va veni o vreme când vom citi împreună numai cărţi dintr-astea… Istoria artei, muzică, puţină medicină şi pedagogie. De-ar trece timpul mai repede!

Rămas-bun, fetiţo. Aştept ordinul pentru manevrele militare! Mai departe – Eliberare! Puţin probabil să se întâmple mai devreme.

Scrie-mi oricum. Te îmbrăţişez mult şi tare. Al tău Iaşa.

P.S.

Uită-te în bibliotecă. Manualul pentru lectura scriitorilor clasici şi pentru lămurirea alegoriilor şi simbolurilor în operele de artă. Ediţiile cu *Noua revistă de literatură străină*, sunt multe ilustraţii acolo. Poate că ţi-ar folosi cartea lui Ştol *Miturile Antichităţii clasice*. Carte de referinţă.

15 septembrie 1913

…Am primit *Rampa* şi imediat m-am transportat în lumea ta. Regret că sunt lipsit de însemnările tale! M-au bucurat articolul lui Bogoliubov şi fotografiile lui Reinhardt. Mă interesează mult arta teatrului occidental. Am citit acasă o carte bună a lui Georg Fuchs, *Teatrul de artă din München*. Mai sunt Dresda, Nürnberg, care trebuie neapărat vizitate.

Dacă aş fi fost regizor de operă, aş fi folosit ideile lui Reinhardt în operă. R. e făcut pentru operă, cu convenţionalismul şi teatralitatea ei. Toată arta e convenţională, desigur, dar drama e totuşi ceva mai aproape de viaţă. În vreme ce în operă, date fiind dimensiunile grandioase, e nevoie ca regizorul să aibă o viziune artistică specifică, în forme grandioase… Tendinţa lui de folosire excesivă a arhitecturii şi sculpturii în operă poate fi uşor amendată, depinde de fiecare operă în parte. Important e ca pentru cerinţele lui privind „vizualizarea“, butaforia, să existe un spaţiu adecvat operei, feeriei, baletului şi tragediei.

Teatrul de artă (dram.) din München ia măsuri să micşoreze scena. Pe o scenă mare se pierd actorii, chipurile lor, cuvintele. O scenă mare are nevoie de mulţi oameni, asta neînsemnând întotdeauna o necesitate artistică. Reinhardt foloseşte mii de oameni, circuri, sute de reflectoare, mii de culori.

…Citesc reviste şi ziare. Citesc cu lăcomie tot ce se referă la studioul Rabenek. Am citit şi despre Teatrul Liber, şi despre MHAT.

Moscova – Iuriuzan

Maria către Iakov

20 septembrie 1913

…Într-una din zilele astea, seara, m-am spălat în bucătărie, nu ştiu ce mi-a venit. Niuşa trebăluia pe acolo. Vorbea tot timpul. Şi-a adus aminte cum se juca pe stradă când era mică, îi plăcea să se bălăcească în băltoace, a adus vorba de familie, cum a peţit-o soţul ei (ea are soţ), apoi şi-a amintit de noaptea nunţii. O ascultam fără să suflu un cuvânt. Eram emoţionată şi, în plus, cuprinsă de o

senzaţie stranie, complicată. Iată ce mi-a povestit Niuşa… O durea groaznic, insuportabil, şi ţipa de mama focului. N-a venit nimeni – ştiau toţi că aşa se întâmplă. „…Sudoarea curgea şiroaie de pe mine. Am început să dau în el cu pumnii, l-am strâns de gât, l-am tras de păr rupându-i-l, auzeam cum îi pârâie. Ah, domnişoară, şi acum mi se zbate inima când îmi aduc aminte. Am fost ca bolnavă o săptămână întreagă. Nu voiam să văd picior de bărbat.“ Au mai fost multe amănunte cât se poate de reale, dar trec peste ele, şi când le-am ascultat, m-am aplecat mult deasupra ligheanului şi mi-am săpunit picioarele şi mai vârtos…

Povestea ei m-a liniştit.

…Iaşa! Poate că nu fac bine că-ţi scriu lucruri dintr-astea, ce zici? Să le şterg? Dacă e rău, şterge-le tu şi scrie-mi că e rău… Aşa fac: mi-e ruşine şi-mi acopăr faţa cu mâinile tale, mi-e frică de tine, caut apărare la tine. La tine e începutul şi sfârşitul. Toate sunt la tine. Mă tem de asta. Se pare însă că aşa-i…

Iuriuzan – Moscova
Iakov către Maria
25 septembrie 1913

…Ţin minte cuvintele despre creştinism din ultima scrisoare. E foarte corect ce-am zis, şi cred că ţi-am scris ceva asemănător. Numai că partea de la suprafaţă e foarte atrăgătoare şi îşi găseşte drum către inima noastră. Emană căldură, alinare, făgăduinţă. E puerilă în concepţia populară: dacă te porţi bine – te laud, dacă te porţi rău – te pedepsesc.

…Creştinismul din Evanghelie e groaznic de dogmatic. Cuvintele lui Cristos: ei spun multe, dar eu vă vorbesc… Dogmă, poruncă, dacă n-o împliniţi, veţi fi aruncaţi în gheena veşnică. Să ierţi pe unul care se căieşte nu e un lucru surprinzător, dar să ierţi un tâlhar fără suflet! Păcat că nu ţin minte textele.

…Evanghelia nu e religie, ci doar un material din care se construieşte o religie. Câţi oameni – atâtea religii. Din una şi aceeaşi carte poţi culege multă iubire adevărată.

Nu vreau să vorbesc despre lucruri mari, fiindcă îmi sunt străine totuşi. Religia – am trecut pe lângă ea, n-am luat-o în seamă. Poate că o să vină vremea să mă întorc la ea.

…Ai bani? Spune adevărat dacă ai bani sau nu, fetiţa mea.

Celiabinsk – Kiev
Iakov către părinţi
1 octombrie 1913

Dragă tată! Am ajuns în sfârşit la Celiabinsk. Ţi-am scris în cartea poştală că doctorul m-a scutit de manevre, nici măcar nu m-a examinat. S-a apropiat de mine şi a zis: „Aha, voluntar cu termen redus! Liber!“ În ziua următoare am fost trimis împreună cu un grup de soldaţi slabi de constituţie, cu trenul militar, să iernăm încartiruiţi în casele din Celiabinsk. Acum nu-mi rămâne decât să stau şi să aştept ordinul!

Am fost foarte bucuros, se-nţelege. Se spune că manevrele nu sunt dificile, dar să mergi 35 de verste în prima zi şi să cari cu tine mai mult de un pud – asta-i greu.

Aici nopţile de toamnă sunt friguroase, răceşti foarte uşor, locurile de înnoptat sunt în câmp, în corturi de campanie, dormi pe pământ, acoperit cu mantaua, cu sacul cu efecte sub cap.

Şi dintr-odată, în loc să dorm pe câmp, într-un cort de campanie, cu sacul sub cap, locuiesc în oraş, la hotel, scriu la masa de scris, beau ceai din samovar (şi nu dintr-un ceainic murdar), tavanul din cameră nu curge ca în baracă, şefi ioc, sunt liber până la venirea trupelor de la manevre… De ieri seară şi până azi am renăscut. Nu mai vorbesc de confort, de salteaua moale, de lampa electrică, de camera curată.

… M-am săturat să fiu singur, atâta vreme am trăit aşa. Vreau să văd oameni, vreau cărţi, teatru, muzică, şi cel mai important lucru – vreau o viaţă liberă, să nu văd şefi, să nu depind de nimeni.

Celiabinsk – Moscova
Iakov către Maria
1 octombrie 1913

Bună dimineaţa, Maria! Îţi scriu de la hotel! Îmi place grozav să scriu stând culcat. E dimineaţă. M-am sculat de mult, m-am gândit la tine, am adormit iar (am visat), pe urmă am citit o povestire a lui Kuprin, acum iar sunt cu tine. Deşi mi-e grozav de bine, nu pot să mă abţin să fac reproşuri. Să ştii, Marunia, că mi-am tot frământat mintea… în ultima scrisoare au fost câteva cuvinte cum că suntem pe cale să ne pierdem unul pe altul în scrisori, că ne îndepărtăm…

Soţia mea scumpă! Cum se întâmplă întotdeauna în viaţă, când o boală sau un sentiment puternic ajung la punctul culminant, la apogeu, urmează criza. Şi apar forţele noi… (Cu câtă îndrăzneală şi siguranţă am copiat ideea lui Kuprin!)

Despre boală am vrut să scriu. Dacă nu-i o boală gravă (vorbesc în general), asta poate să-ţi producă o oarecare plăcere. Tare aş dori să fiu bolnav, ca tu să mă îngrijeşti. Dar când boala e gravă şi lungă, atunci s-a dus poezia, nu-i bine deloc.

Când vei fi bolnavă într-o bună zi, n-o să mă dezlipesc de lângă tine. O să te îngrijesc singur… O să trăim mult, până la adânci bătrâneţi, până vin bolile. Şi o să ne purtăm de grijă unul altuia.

Pentru iarnă am planuri teribile – o să stăm cu nasul în cărţi zi şi noapte, o să citim multe şi o să avem în faţă o viaţă plină de lumină, aşa-i, Marusia? La muzică nu mă gândesc ca la o treabă academică.

Să zboare mai repede timpul. Dacă aş putea, l-aş mâna cu biciul, aş rupe biciul pe el!

15 octombrie 1913

…Ce să mă fac cu tine? Am primit iar o scrisoare din seria celor „rele“. Îmi scrii cuvintele „soţie“, „amantă“, ce pot să-ţi spun la toate astea? Dacă îmi vei fi soţie sau amantă? Nu ştiu care e diferenţa, zău aşa. Tu îmi vei fi omul cel mai apropiat, de care nu mă voi putea lipsi – asta-i tot! Mi-ai fi fost amantă, dacă eu aş fi fost însurat. Te-aş fi putut părăsi în cazul ăsta. Dar aşa ceva nu s-ar putea întâmpla – nu te-aş părăsi în veci.

Nu-ţi cer mult, Marunicika, fetiţă frumoasă, doar un singur lucru – ai încredere în sinceritatea mea. Pot să-ţi vină în minte multe lucruri neplăcute, dar n-o să auzi nici o minciună de la mine! Multe şi urâte ai auzit de la mine, puteau lipsi, desigur, fiindcă nu ştiu să te scutesc de ele şi adesea mi-e greu s-o fac, dar ai aflat întotdeauna totul de la mine, spus pe şleau!

Zi-mi şi mie de ce, la ce bun jeluirile astea la condiţional-optativ „Dacă s-ar întâmpla să…?“ Dacă crezi în mine, de ce nu ţii minte cuvintele mele sacre: nu, pentru nimic în lume, niciodată.

Eşti acum soţia mea, prima mea femeie şi amanta mea minunată – nu-mi pasă ce va fi peste

douăzeci de ani. Pentru căsnicia noastră e nevoie doar de încrederea de acum.

Asta-i discuţia formală. Informal, în particular, îţi şoptesc că nu numai acum, ci niciodată nu va fi altfel.

Ce vesel s-ar fi terminat totul, dacă am fi stat alături, unul lângă altul. Ţi-aş fi sărutat în tăcere mâinile şi ţi-aş fi spus: toate astea-s fleacuri, doar impresii, nimic mai mult – şi vorbele mele tâmpite te-ar fi lămurit şi te-ai fi liniştit pentru multă vreme.

Nu fi amărâtă, iubita mea. Pe curând! Foarte pe curând!

…Să nu-ţi faci griji în privinţa banilor. Nu sunt banii tatălui meu. Nimeni nu ştie de ei. Dau lecţii. Sunt foarte bucuros că pot să te ajut cât de puţin. Să cheltuieşti banii pe ţinutele tale.

Când hainele nu sunt frumoase, ne silesc să ne gândim la ele mereu. Şi nu luăm seama când ele sunt frumoase. (Sentinţă!)

17 octombrie 1913

Bună seara, amurg bun, Marit Petrovna! O duceţi bine? Mă bucur, şi eu o duc excepţional (la pătrat). Poate vreţi să ştiţi în ce stă excepţionalul. Şi în ce pătratul. Uitaţi în ce: voluntarul cu termen redus Oseţki, pentru răspunsul obraznic dat ofiţerului de serviciu, e pedepsit cu zece zile de arest, dar având în vedere pedeapsa mică, i s-au adăugat încă cinci zile. Sper să-mi reducă pedeapsa, fiindcă sus-numitul voluntar cu termen redus nu mai are decât cincisprezece zile de serviciu militar. Şi încă ceva, în cazarmă nu există o încăpere potrivită pentru arestaţi. Mult-iubita conducere (părinţii-comandanţi) nu s-a (s-au) aşteptat ca printre odraslele drăgălaşe să se găsească asemenea exemplare nesupuse.

…În ultima vreme şefii au tăbărât plini de ciudă asupra mea, nu exagerez deloc. Şicane turbate.

…Azi 17, au rămas paisprezece-cincisprezece zile. Am stat deja cincizeci de săptămâni. Au rămas două săptămâni mici, care trec ca gândul. Când vei primi scrisoarea, vor fi rămas doar zece zile.

Anul ăsta întreg mi-a adus de toate. E adevărat că an ca ăsta n-o să mai fie niciodată… Ar fi stat altfel lucrurile, dacă aş fi rămas la Kiev. Ar fi fost altfel. Cu ce să închei? Nu cumva totul e spre bine în cea mai bună dintre lumi? Nu cumva mitocănia ofiţerului e un detaliu necesar pe drumul vieţii mele?

23 octombrie 1913

Ziua bună, fetiţa mea frumoasă! S-a închis uşa în urma mea, şi am rămas cu singurătatea şi cu gândurile mele. Obiectiv: să fac în aşa fel încât arestul meu să se transforme într-o interesantă pierdere de vreme. O să scriu despre tot – tu o să citeşti când totul o să fie la trecut, poate că amintirea va fi învăluită în poezie.

Aşadar. Sunt la închisoare: perfect, Tolstoi va fi de acum încolo îndrumătorul vieţii mele. Am în vedere, bineînţeles, povestirea *Dumnezeiesc şi omenesc*. Viaţa mea de acum trebuie să se transforme într-un unic elan al voinţei, într-o unică şi nestrămutată străduinţă activă, energică. Nu vreau să mă las pradă tristeţii şi să mă zbat umblând din colţ în colţ, să-mi rod unghiile şi să plâng.

Mi-am pus semnătura pe foaie. Dedesubt am scris: Întăreşte-mă, Stăpână Atotputernică, Preasfântă Fecioară Maria! În monoteismul auster şi trist al evreilor nu există un asemenea colţişor cald! Vom vedea. Acum trebuie să-mi organizez viaţa.

25 octombrie 1913

…Camera de arest din armată seamănă, probabil, cu o celulă dintr-o închisoare obişnuită. Diferenţa e că aici stau de pază soldaţii noştri. Sunt cazuri când santinela se transformă în arestat după ce-şi termină garda. E foarte bine dacă paza e asigurată de compania ta. Depindem foarte mult de şefii gărzii, de subofiţeri. Arestaţii socotesc că ziua începe la ora 12, când se schimbă garda.

La ora 6 dimineaţa – scularea! Se deschide uşa – la spălat! Ridici patul lat de scânduri şi mergi. E încă întuneric. Ochiul de geam cu zăbrele din tavan lasă să treacă lumina de dimineaţă. În celulă pătrund zorile limpezi, când poţi citi, adică la ora 8. Acum e 8 dimineaţa.

După ce te speli, stai în întuneric şi aştepţi gardianul. Auzi în sfârşit – ceai! Se apropie de uşă, vâră prin ferestruică ciocul ceainicului şi-ţi umple cana.

Toată ziua nu auzi decât: „Ieşi! Să-ţi faci nevoile!“ Zornăie cheia, îl duc pe câte unul.

La 5 după-masă se întunecă – lumină nu dau. Mă ocup de muzică în timpul ăsta – exersez solfegii, îmi vin în minte piese muzicale, le fluier, fredonez.

…Vecinul din dreapta e evreu (arestat pentru furt), cântă cântece evreieşti şi rugăciuni. Vecinul din stânga cântă marşuri militare, valsuri, ieri l-am auzit cântând din senin melodia *Ah, soarele meu*.

Aud în camera gardienilor vocea unei femei. De unde, cum? Într-una din celule e un băiat de doisprezece ani, elev în armată, muzicant. L-au dat la şapte ani la „muzică“. Pentru învăţătura primită e obligat să slujească în armată cinci ani. Aşteaptă să fie judecat pentru dezertare. E un băieţaş dezgheţat, isteţ. E învăţat să fie infractor de superclasă. Unui soldat i-au dat drumul în permisie la Sevastopol. Băiatul i-a falsificat biletul, să fie valabil pentru doi, a plecat cu soldatul şi s-a angajat muzicant pe o navă militară. „Toată viaţa am visat să ajung acolo.“ După câteva luni au făcut cercetări, au adunat informaţii şi l-au adus la regiment. Pe drum a stat în arest de multe ori. S-a întâmplat să ajungă la Voronej, locul lui de baştină. Şi-a văzut mama. „A venit, mi-a adus cârnaţi, dar a început să plângă, asta nu mi-a plăcut, m-am dus la mine în celulă. A încetat cu plânsul când am revenit.“

Cei mai mulţi adulţi se abrutizează, devin insensibili în atmosfera de închisoare militară, brutală şi necruţătoare, le adoarme mintea pentru totdeauna. Ţi-l poţi închipui, Marunia, pe omuleţul ăsta, cum va arăta el peste mulţi ani, cu sufletul devastat, pustiit?

Îl aşteaptă: arestul până la judecată, urmează judecata, apoi pedeapsa într-un detaşament disciplinar pentru elevii muzicanţi (unitate specială pentru copii), după ispăşirea pedepsei – stagiu militar de trei ani la regiment.

…Nopţi chinuitoare. Patul nu te îndeamnă la somn – mundirul l-am făcut sul sub cap, am îmbrăcat mantaua şi am adormit. Nu se cade să ai aşternut. Scândurile tari îţi vatămă coastele, umerii, picioarele. Adormi un ceas, te trezeşti şi te răsuceşti pe partea cealaltă. E dureros. Oricât aş fi de nepretenţios în privinţa confortului şi oricare au fost situaţiile trăite de mine, pot să afirm că e greu totuşi să dormi pe scânduri.

Îmi amintesc că la instrucţie a trebuit să dorm o noapte pe pământ. Am dormit buştean. Dar nu-i nimic. Acum e zi, şi nu noapte de spaimă.

Azi sunt aproape mulţumit. Dimineaţă, limba franceză, toată ziua, o carte de economie. Mâine lecţiile vor merge bine de tot. Azi, orele până-n prânz s-au mistuit neobservate în orele după-amiezii, aşa că graniţa între ele a constat în două bucăţele de brânză de contrabandă. Am rugat santinela, care s-a dus la prăvălie!

Amurg, amurg. La ora 4 îmi termin ziua. Îmi rămân patru ceasuri să merg prin celulă. Cu ce jale cântă vecinul meu. În cap am muzică. Azi – Rahmaninov. Măcar o clipă să te privesc şi… să-ţi sărut mâinile în tăcere – nu văd nimic, cu bine, fetiţo!

Mi se învârt în cap versurile lui Baratînski. Le ţin bine minte. Şi pe ale lui Lermontov. Şi foarte multe ale lui Puşkin.

5 noiembrie 1913

…S-a sfârşit experienţa în arest. Sunt într-o cameră obişnuită. Aştept ordinul.

…Au adus la regiment o mulţime de bărbaţi, i-au mânat ca pe oi, sunt rezervişti. O mie cinci sute de mujici voinici, bărboşi. S-au aliniat în faţa ferestrelor aşteptând să meargă la masă. Nu sunt suficiente oale de aramă şi aluminiu, au adus de la baie hârdaie de tablă şi au turnat ciorba de varză în ele.

Seara am avut treabă la cazarma rezerviştilor. O grămadă de bărbaţi, dorm pe paie îmbrăcaţi, sforăie, din când în când strigă în somn, înjură. Oameni simpli. De un an întreg îmi duc viaţa alături de ei. Atât de „alături“, încât se şterg deosebirile între noi. Mă socotesc egalul lor – asta înseamnă că nu se pune problema să nu ne înţelegem. O masă de oameni dificili, neinteresanţi. Cei mai mulţi sunt neprietenoşi, prost crescuţi, le place succesul, şi-l iartă pe cel care reuşeşte în viaţă, sunt ticăloşi, nu-s foarte destupaţi la minte, uneori sunt cruzi (huligani) fără vreun motiv sau scop anume.

Sunt şi excepţii, ca întotdeauna, dar nu le-am văzut. Ah, sunt cazuri izolate. De fapt, n-am văzut cazuri izolate, ci fapte izolate. Încerc să-i deosebesc şi să-i înţeleg – de cine îmi voi aminti în noua mea viaţă, care se apropie cu repeziciune. N-am văzut nici unul care să facă excepţie, faptele se uită repede, şi rămâne un fond cenuşiu, uniform. Fără oameni, fără suflete, fără pete de culoare. Cenuşiu şi incolor – hârtie de ambalaj.

Chiar sunt trist. Unde e Platon Karataev din *Război şi pace*? Unde sunt oamenii care au inspirat povestea *Snegurocika*, poemul *Boris Godunov*, oamenii care au construit Kremlinul, povestitorii epopeilor minunate şi ai baladelor? Unde să găsesc măcar o fărâmă din Mikula Selianinovici, sau pe unul care să amintească din întâmplare de Ivan-Ţarevici? Unde sunt figurile înflăcărate, pătimaşe, ale pictorului Maliavin?

Să fie din cauză că ne aflăm în gubernia Orenburg? E o gubernie nenorocită, tristă, asta e adevărat. Oare o fi altfel la Penza sau la Riga? Singurul lucru bun pe care îl pot face e să meargă la război şi să moară în tăcere, fără să înţeleagă de ce. Smerenie şi resemnare – câtă pofteşti. Gânduri triste.

Celiabinsk – Kiev

Iakov către părinţi

5 noiembrie 1913

Am primit tot, şi banii, şi scrisoarea. N-a sosit încă ordinul de eliberare! M-am săturat de corespondenţă, sunt bucuros că se va sfârşi în curând. Mi s-a părut că au trecut zece ani, nu unul. Încă nu-mi vine să cred. N-o să cred până n-o să vă văd la gară. Anul ăsta a fost un an prost – n-am văzut oameni, teatru, muzică, n-am putut să studiez serios. M-am sălbăticit, atât… Recunosc că uneori n-am avut chef de învăţat cum am acum. Îmi dau seama cât chin mă aşteaptă, m-am dezvăţat să învăţ. O să treacă multă vreme până când o să mă deprind cu învăţătura. Mă nelinişteşte mult treaba cu cărţile de drept financiar, aici n-am cărţile trebuincioase, dar nici la Kiev nu-i uşor să le procuri. În schimb, m-

am descurcat bine de tot cu economia politică. Din păcate, trebuie să dau din nou examenul la statistică, treabă neplăcută, fiindcă l-am dat în anul doi, dar cum a crescut mult volumul informaţiilor, voi fi nevoit să mă prezint din nou…

Ah, da! Dacă puteţi, faceţi-mi un abonament pe decembrie la concertele simfonice. Am mare poftă să ascult muzică. Singura mea mângâiere şi distracţie este acum cinematograful. Mă duc des, iar cartea mea preferată a ajuns să fie mersul trenurilor.

Celiabinsk – Moscova
Iakov către Maria
6 noiembrie 1913

Încă n-a sosit ordinul de eliberare! Planul meu e următorul: cum sunt liber, fuga la gară, vin în trecere la Moscova de pe o zi pe alta, pe urmă la Kiev, dau examenele (o parte!), ajung după două-trei săptămâni la tine şi rămân pentru mult timp. Acasă nu scot un cuvânt despre Moscova. Sunt obosiţi de atâta aşteptare. Eu sunt şi mai obosit – te-am visat câteva nopţi la rând… Ah, fetiţo, cât de greu e fără soţie… O simt din când în când. Ştii şi tu asta. Te îmbrăţişez strâns, iubito!

…Nu-i nimic, le îndur pe toate. „Cel ce va răbda până la sfârşit, acela se va mântui“ (Mat. 10:22) Dar se sfârşeşte în curând. Şi ce sfârşit măreţ. De la arest direct pe strada Bogoslovski, la etajul 3, chiar sub bolta cerului – oare nu e fericirea netulburată din rai? Sosirea mea la ceruri se săvârşeşte în curând. Şi tu vei fi soţia mea!

Kiev – Moscova
Iakov către Maria
21 noiembrie 1913

Să-ţi povestesc ceva interesant, Marunia. Destupă-ţi urechiuşele (le sărut, fiindcă veni vorba) şi ascultă. Ieri după-masă, tata îşi făcea plimbarea obişnuită prin sufragerie. Se apropia amurgul, mama stătea în balansoar, avea în mână ceva de cusut. Intru, îl iau pe tata de braţ şi facem câţiva paşi împreună.

— Vreau să vorbesc ceva cu tine.

— Dă-i drumul.

Începe o discuţie lungă despre tine, despre mine, despre viitorul nostru. A zis printre altele: cu aşa o soţie viaţa nu-i înspăimântătoare. Dacă se va întâmpla să trăiţi în nevoie, ea o va suporta foarte bine şi te va ajuta s-o suporţi şi tu. Tocmai aşa! M-a uimit şi m-a bucurat că nu insistă să locuim la Kiev. Uite ce-a mai spus. În mai primeşti atestatul, în august termini examenul de stat, atunci poţi pleca de tot la Moscova. Am acolo ceva relaţii, poate obţii o slujbă. Poate ai noroc şi reuşeşti, asta cu atât mai mult cu cât în primul an îţi voi trimite cu dragă inimă cât ai nevoie. Nu trebuie să trăieşti pe picior mare de la început, poţi chiar să locuieşti într-o singură cameră.

…Acum mă grăbesc, tata a stabilit ca la ora 10 să fim la croitor. Comandăm două costume (pentru mine şi pentru el) şi două paltoane.

31 decembrie 1913, seara

Se sfârşeşte anul. Cel mai bun an al meu, anul care mi-a adus atâta bucurie, anul meu hotărâtor. 1913 – o etichetă pusă pe viaţa mea. M-am înţeles pe mine însumi cum trebuie. Şi pe tine te-am înţeles şi am înţeles cum trebuie să trăiesc. Nu ştiu cum să exprim în cuvinte, a apărut o rădăcină,

ceva esenţial, o temelie unică.

Nu-l caut pe Dumnezeu, nu sunt nici luptător, nici poet, nici savant. Dar mă voi strădui să trăiesc în cinste şi adevăr, să învăţ mereu şi să sar grabnic în ajutorul aceluia care suferă lângă mine. Şi încă ceva – îmi voi iubi mult şi pentru totdeauna soţia-tovarăşa de viaţă.

…În curând va fi ora douăsprezece! Eşti într-o societate gălăgioasă, te veseleşti? Fie ca toţi zeii să se înţeleagă între ei şi să-ţi trimită azi coşuri pline cu fericire şi grămezi de flori.

Nu-i nimic că sunt singur. Când trântesc uşa în urma mea, suntem deja doi, doi până-n zorii zilei…

Mă duc să mă plimb, veseleşte-te, Marusia mea!

Moscova – Kiev
Maria către Iakov
5 ianuarie 1914

…Scriu în liniştea adâncă. Toţi dorm. Sunt foarte obosită, dar n-am chef de dormit. Am spectacole tot timpul, după-masa şi seara. Sărbătorile sunt cele mai obositoare pentru un actor. Pe mine nu mă deranjează. Munca nu e o povară pentru mine. Doar că la spectacolul de după-masă m-am lovit la picior. Mi s-a umflat şi mă doare.

…Vreau să fiu sănătoasă, puternică, frumoasă. Vreau haine elegante. Şi să am câteva zile libere, fără studio, fără teatru. Fără nici o ocupaţie. Când o să vii, cred că o să mă prefac bolnavă trei zile. Aseară am fost la petrecere la Beata. Azi mi-au zis la telefon: „Aseară ai fost nu numai interesantă, ai fost frumoasă. Îţi străluceau ochii, aveai obrajii îmbujoraţi etc.“

…Am o căciuliţă nouă, îmi vine bine. Pantofi noi. Un corsaj nou şi colanţi noi, negri, din tricot. Călduroşi şi eleganţi. Se prind în părţi cu panglici negre, elegante. Când vei veni, toate astea vor fi deja vechi! Mi-e ciudă.

Să pleci neapărat pe 25 sau 27. Nu vreau să ajungi pe 27. Să fie pe 28. E o prostie a mea, e groaznic, sunt superstiţioasă. Asta-i. Cifra 7 e un număr nenorocit pentru mine. O să încerc să-ţi explic slăbiciunea asta a mea. Dacă soseşti mai târziu, treaba asta are şi o parte bună: pe 20-22 e posibil să fiu bolnavă…pe 26-28 voi fi perfect sănătoasă.

Ianka! Iubitul meu mult dorit… Ianusia al meu! Mă pregătesc pentru sosirea ta. În ziua nunţii, mireasa trebuie să fie îmbrăcată numai cu haine noi. Totul o să fie nou. O să fie şi flori.

M-am prostit de tot. Fără prieteni, fără un sfat de la părinţi (mama are întotdeauna ceva să-i spună fiicei), singuri singurei, numai noi doi, ne vom cununa, numai noi doi la nunta noastră. E şi îngrozitor, e şi bine, şi capul mi se-nvârte, se-nvârte… Deja gândesc exact ca tine… că o să avem copii mulţi, primul băiat o să fie Henrik, cum ziceai tu, apoi fetiţa Elga, pe care eu mi-o doresc. Îţi place? O să ai o soţie proastă, proastă definitiv. Asta nu te face să te opreşti din drum?

CAPITOLUL 27
Nora în America
Întâlnirea cu Vitia şi Martha
(1987)

Când Nora şi Tenghiz lucrau împreună, norocul le surâdea şi totul le ieşea de minune. Se întâmpla uneori şi când lucrau separat, dar când colaborau, atmosfera din jurul lor se umplea de lumină, actorii se întreceau pe ei înşişi, dând din ei tot ce aveau mai bun, muzica suna convingător, totul era viu şi strălucitor, şi le mergea din plin… Dacă nu uităm să punem la socoteală faptul că şefii nu erau întotdeauna binevoitori cu ei, cum se întâmplase cu unele spectacole suspendate imediat după premieră… Aşa s-a întâmplat cu Cehov, aşa s-a întâmplat cu Saltîkov-Şcedrin. Publicul şi criticii le-au aprobat munca, uneori cu entuziasm, în special publicul festivalurilor din Occident. Au fost invitaţi în Iugoslavia, în Polonia, odată Tenghiz a nimerit la festivalul de teatru de la Edinburgh, fără Nora, e adevărat.

De data asta, spectacolul lor avu răsunet la Moscova. Succesul le-a fost adus de Gogol. Au pus în scenă *Vii*. Scenariul l-a scris Nora de una singură, încrezătoare în forţele ei – prinsese destul curaj după spectacolul cu *Carmen*. Se prezenta în două „roluri“: autoare a scenariului şi scenograf. Titlul piesei era *Homa Brut*. Spectacolul, aşa cum îl gândiseră, te făcea mai degrabă să râzi, nu te băga în sperieţi. Introduseseră o linie nouă a acţiunii – o concurenţă mută pentru întâietate la inima „filozofului“ Homa Brut între duduca-vrăjitoare şi Hveska, întinerită, un personaj episodic. Nu lămuriseră deloc care dintre concurente ieşea învingătoare… Tenghiz fusese mulţumit de final: după ce desenează în jurul lui cercul magic în lăcaşul Domnului, Homa începe să citească rugăciunile pentru duduca-vrăjitoare răposată, atât de periculoasă. Pocitaniile înfiorătoare îi ridică lui Vii (mai-marele spiriduşilor) pleoapele lungi până la pământ, începe dansul îndrăcit al vrăjitoarelor, la primele raze de soare se aude cântatul cocoşului, cad icoanele, în găurile catapetesmei se înghesuie demonii, tot felul de duhuri necurate şi târgoveţi apăruţi ca prin minune, arătând mai mult a demoni. Toţi se agită cu mişcări smucite în golul ferestrelor şi încremenesc la al treilea cântat al cocoşului. Numai rivalele, duduca-vrăjitoare şi Hveska, continuă să se păruiască, într-o ultimă zbatere corp la corp… Pe scurt, o poveste gotică! Muzica spectacolului fusese scrisă de un compozitor tânăr, îi ieşise o combinaţie hazlie de muzică de avangardă şi folclor. Tenghiz invitase de la Perm un coregraf, cunoscător experimentat al dansurilor populare şi maestru al stepului, aproape interzis în Rusia. Dansurile erau pur şi simplu incendiare.

Un prieten de-al lor, amator de teatru, îl luă cu el la spectacol pe producătorul de teatru de pe Broadway, Felix Cohen, venit în vizită la Moscova. Spectacolul îl entuziasmă de-a dreptul.

După spectacol, americanul, un bătrân plin de riduri, cu pantofi din piele de crocodil şi cu părul vopsit, îi invită la restaurant pe Tenghiz şi pe Nora, petrecură o seară plăcută, cu borş, colţunaşi cu carne şi vodcă, şi la sfârşitul cinei prelungite până la o oră târzie, producătorul le propuse ca spectacolul „*very Russian*“ să fie mutat pe o scenă americană…

Tenghiz şi Nora uitară de propunere imediat ce ieşiră din restaurant. Ea avu totuşi o urmare: după

o lună şi jumătate sosi invitaţia de la Felix Cohen, veniră şi biletele de călătorie, împreună cu costul sejurului suportat de partea care făcuse invitaţia.

Peripeţiile în mai multe etape cu şefii de la Societatea Rusă de Teatru şi cu obţinerea vizei durară în jur de opt luni, dar până la urmă cei doi aveau să ajungă la New York, în „zona teatrelor“ de pe Broadway. Rusia era din nou la modă în America, aşa că spectacolul „rusesc“, în concepţia lui Cohen, îşi făcu loc printre suvenirurile de genul matrioştelor, chipiurilor soldăţeşti, lingurilor de lemn şi al basmalelor cu flori de la Pavloposadsk. Noua lor situaţie îi răvăşi pe Tenghiz şi pe Nora. Îşi dădură seama că locul lor era pe „off-Broadway“, adică în afara centrului mondial al artei comerciale, fie ea şi de bună calitate. Dar nu se dă cu piciorul la o asemenea invitaţie, aşa că Nora, chiar din primele zile după primirea ei, se gândi cum să adapteze spectacolul la condiţiile locului. Născoci mai întâi un titlu englezesc pentru piesă, *The Philosopher Thomas Brutus*, care îl distră copios pe Tenghiz… Lasă-i să-şi stoarcă creierii – de unde-i filozoful ăsta, care Thomas, ce caută aici Brutus… Nici măcar nu băgară de seamă că nu sună la fel cântecele ucrainene şi cele ruseşti.

Zburară la New York. Se cazară la un hotel de pe Forty-second Street, între Sixth Avenue şi Seventh Avenue. În prima seară sosi în fugă la ei Cipa, Marina Cipkovskaia, care se aranjase de mult să locuiască în nordul Manhattanului. Două zile la rând le prezentară teatrul nişte persoane de rang inferior, Cohen apăru şi el în a treia zi, se scuză zicându-le că abia sosise din Europa. Tratativele durară exact o oră, ei lăsară la teatru exemplarul în rusă al piesei ca să fie tradus, înregistrarea numerelor muzicale, şi îşi luară rămas-bun. Întâlnirea îi lăsă nedumeriţi. Americanii cheltuiseră un purcoi de bani câştigaţi uşor cu venirea lor, de ce discuţia fusese atât de neprofesionistă, încheindu-se în coadă de peşte? – era afacerea lor până la urmă. Cohen le lăsă impresia unui om cu belele mari pe cap, fie în legătură cu profesia, fie în legătură cu viaţa personală.

Se mutară după trei zile la Cipa şi continuară să facă cunoştinţă cu oraşul. Era cel mai viu oraş din lume şi cumva ireal. Cipa iubea oraşul, dar era prea ocupată cu munca şi cu gemenii ei, aşa că nu avea timp să-i conducă prin locurile ei preferate. Le dădu câteva repere.

Colindară împreună oraşul în care erau de toate, parcă prea mult din toate – oameni pestriţi, străzi perpendiculare aliniate perfect, culori ţipătoare de te lăsau cu gura căscată, mirosuri de mâncare necunoscute şi de deodorante care îţi mutau nasul din loc, valuri de muzică cântată pe stradă, nimic cu care să fii obişnuit şi pe care să-l înţelegi. Seara, Cipa făcea comentarii la ce văzuseră în timpul zilei, dar viaţa americană nu devenea mai de înţeles pentru ei.

Cu o zi înainte de întoarcerea la Moscova, Nora îl lăsă pe Tenghiz la Metropolitan Museum şi plecă de la Penn Station în Long Island să-i facă o vizită lui Vitia. Voia să vadă cum arată Vitia americanul… Iurik îl rugase şi el să-i cumpere discurile de importanţă vitală pentru el.

Pe peron o întâmpină Vitia, nu era singur, lângă el stătea o femeie nespus de grasă, cu zâmbetul până la urechi pe faţa cărămizie-rozalie. Grăsana îţi trezea multă simpatie şi-ţi dădeai seama dintr-o ochire că Vitia nimerise pe mâini bune. Mâna uscată a Norei se înfundă în laba grăsulie, plină de pistrui:

— *Welcome to Long Island*, Nora!

Vitia nu se schimbase deloc, era doar bronzat şi îmbrăcat americăneşte cu pantaloni scurţi şi un tricou lăbărţat.

Se suiră într-o maşină veche, foarte încăpătoare, şi porniră. Martha conducea maşina. Vitia stătea

lângă şofer cu aerul că nu se deplasase altfel niciodată, Nora stătea în spate. Vitia tăcea. Martha vorbea destul de repede şi nu prea desluşit. Nora ghici că Martha vrea s-o ducă prin Long Island să-i arate ceva şi că ceva-ul ăsta era un *light-house*. Merseră destul de mult, lăsară în urmă oraşul cu case mari, suburbia cu case ceva mai mici, totul strălucea şi sclipea, în stânga şi în dreapta se întindea America în toată splendoarea ei, semănând puţin cu o carte poştală ilustrată, pe hârtie lucioasă. Apoi se îndreptară spre ocean, şi Nora pricepu în sfârşit că *light-house* era un far.

— Vrei să urci? o întrebă Vitia.

Martha zise din nou ceva nedesluşit.

— Martha nu urcă, o dor picioarele, traduse Vitia.

În rând cu farul era muzeul, dar nu intrară. Lume puţină, sezonul turistic se încheiase, deşi era vreme caldă. Sfârşit de octombrie… În faţa intrării la far era amenajată o expoziţie stradală cu tot soiul de lămpi şi lentile, dar nu rămaseră să privească vechile tehnici meşteşugăreşti, ci urcară imediat pe scara îngustă. Urcară mult timp, chiar şi Nora, iute de picior, se simţi istovită, dar când ajunseră sus pe platformă, descoperiră o privelişte care merita toate eforturile.

— E Montauk, cel mai vechi far din America, pare-se. Martha m-a adus aici mai de mult.

Oceanul era imens şi se rotunjea la margini în aşa fel, încât un ochi neexersat vedea că pământul e rotund. Numai că era neclar dacă are forma unui disc sau a unui bile… Mai degrabă a unei bile, judecând după cum se rostogolea la orizont faleza Rhode Island. Nu există o asemenea perspectivă – nici înainte în linie dreaptă, nici înapoi, în sens invers, nici sferică – care să permită să-ţi reprezinţi tabloul ăsta, fiindcă spaţiul dăinuia după o lege necunoscută ochiului sau minţii omeneşti… Şi vântul era rotund acolo sus. Nora avu senzaţia că stă în vârful lumii, şi lumea o înconjoară, ca sâmburele înfipt în pulpa fructului…

— Nora, îi zise Vitia atingându-i umărul. Trebuie să obţin divorţul. Poţi să divorţezi acolo, să zicem, în lipsa mea, ca să nu vin eu la Moscova…

— Ce zici? Ce? întrebă Nora neînţelegând imediat ce voia de la ea.

— Martha nu ştie că sunt căsătorit. Ştie că am un fiu, dar nu i-am spus că sunt căsătorit.

— Da’ ce i-ai spus?

— Că eşti colegă cu mine de clasă… Prietenă, i-am zis.

Nora uită de ocean. De lumea rotundă în care abia intrase, ca sâmburele în chiar miezul…

— Ai minţit, Vitia! Tu? Să minţi? Prima dată în viaţă?

Vitia zâmbi cu întârziere. Apoi începu să râdă şi se aplecă spre Nora:

— Ştii, Nora, ce zice acum Grişa Liber? Zice că femeile îi forţează pe bărbaţi să mintă. Citeşte Tora, adică Biblia în credinţa noastră, şi încearcă să împace ştiinţa modernă cu dumnezeul din Vechiul Testament. Minciuna a născocit-o femeia…

— Şi eu, care toată viaţa te-am socotit un om sincer, zise Nora aproape gemând.

— N-ai cunoscut-o pe Martha, uite cine-i om sincer…

— Ai hotărât să te însori?

Vitia tăcu o clipă. Zgîndări cu degetul balustrada. Se scărpină în ureche. Oftă.

— Am impresia că Martha vrea… Ştii cum sunt catolicii… Nu se simte în siguranţă. Sincer vorbind, nici pe mine nu m-ar deranja…

Nu l-ar deranja! Ei da, Vitia! Stăteau încă pe platformă, şi Norei îi pieri gândul la frumuseţea

priveliştii, ca şi cum nici nu fusese… Vitia, egal cu sine însuşi, de la el nu te aştepţi la surprize, drept ca stâlpul, simplu şi direct ca împuşcătura… Sau eu m-am înşelat în privinţa lui? Sau el s-a schimbat într-un an jumătate?

— Bine, de acord, îţi trimit actele cu divorţul încheiat. Să-i spui însă Marthei că-ţi sunt soţie, nu colegă de clasă…

— Eşti totuşi colega mea de clasă… insistă Vitia.

Mai urcară câteva trepte, intrară în camera de sticlă, unde se afla farul propriu-zis. O lentilă foarte mare, de mărimea unui pepene zdravăn, îşi trimitea razele în toate direcţiile zi şi noapte, dar la lumina zilei nu păreau aşa puternice. Farul n-o mai interesă deloc pe Nora, ieşiră din camera de sticlă şi porniră să coboare scara abruptă.

— Îi spui tu sau mă laşi pe mine să-i spun? îl întrebă Nora.

— Mi-e totuna, mormăi Vitia.

Jos îi aştepta Martha. Coborâră la ocean. Lespezi de piatră uriaşe înconjurau farul. Valurile loveau ţărmul cu putere.

— *You know, Martha, I was his first wife*[21], zise Nora arătându-i-l cu degetul pe Vitia.

21. Să ştii, Martha, că am fost prima lui soţie (eng.).

— *I guessed*, zâmbi Martha şi faţa roşie i se înroşi mai tare. *I have seen Yorik's photo. You look alike!*[22]

22. Am ghicit… Am văzut poza lui Iurik. Semănaţi! (Eng.)

— Mi se pare, Nora, că ai cerut-o în căsătorie în numele meu, remarcă Vitia.

— Adică?

— Ai zis „prima soţie". Ea e în stare să numere până la doi! Va fi a doua…

— Singur ai spus că nu te deranjează…

— Eşti foarte categorică. Eu abia acum am început să cântăresc lucrurile…

— Ce să mai cântăreşti? Ţi se potriveşte de minune…

Se suiră în maşină şi plecară acasă la Vitia. O căsuţă cu trei camere închiriată, acceptabilă, sărăcăcioasă. Două dormitoare şi o sufragerie mare. În sufragerie atârna portretul lui Joyce şi al unui poliţai bătrân cu mustăţi. A reieşit că e bunicul Marthei. Înseamnă că ea s-a învăţat cu locul, a prins rădăcini aici… Martha pregăti pentru cină o tocăniţă irlandeză care îi rămase în gât Norei – bucăţi alunecoase de carne fierte prea mult, cu cartofi şi ceapă.

Vitia şi Martha se potriveau bine – amândoi corpolenţi, în stare să mănânce cu poftă carne grasă şi să bea bere dulceagă. Şi mai mult decât atât, Martha, cuprinsă de admiraţie, nu-l slăbea din ochi pe Vitia.

— Hai, dă-i drumul, cere-o de soţie! îl grăbi Nora văzând nehotărârea lui. Acum, de faţă cu mine! Îţi trimit certificatul de divorţ… în cel mai scurt timp.

După cină, Martha o conduse pe Nora la staţie. Nora zâmbi tot drumul până la New York, de parcă se întâmplase ceva aşa cum trebuie. De douăzeci şi şase de ani lâncezea într-o căsnicie stupidă, bazată pe prietenie, şi nu înţelegea de ce nu divorţase mai devreme… Nu mai avea acum nici o importanţă. Când se apropie de Penn Station, îşi dădu seama că uitase să ia discurile cumpărate de

Martha, pe care Iurik i le ceruse tatălui său…

A doua zi, stând în avion şi aşteptând decolarea, Nora îi spuse lui Tenghiz:

— Să ştii că mi-am lăsat soţul să-şi ia soţie…

Tenghiz îşi coborî ochelarii pe vârful nasului şi o privi pe deasupra lor:

— E o ameninţare?

— Stai liniştit, Tenghiz. Pe tine nu te ameninţă nimic.

În ce priveşte spectacolul cu *Vii*, n-a fost pus în scenă pe Broadway niciodată…

CAPITOLUL 28
Mâna stângă
(1988–1989)

Alegându-şi la cincisprezece ani profesia de scenograf de teatru, Nora ştia foarte bine că putea avea şi alte ocupaţii – regizor, poate chiar dramaturg, putea fi actriţă sau pedagog, la urma urmelor, dar n-ar fi putut ajunge niciodată medic, inginer, sau matematician. În schimb, Tenghiz putea deveni orice dorea – oenolog, psiholog, chiar vânzător în piaţă. Orice dorea în afară de ofiţer de carieră sau mecanic de locomotivă, de exemplu, profesii care cereau o disciplină riguroasă. Vitia nu putea fi nimic în afară de matematician. Cu Iurik, chiar din fragedă copilărie, nu te puteai lămuri ce va ajunge, fiindcă era în stare să se ocupe de orice, numai dacă vreun lucru îl inspira sau entuziasma. Cum îi trecea entuziasmul, îl abandona în secunda următoare. Era imposibil să-l sileşti să facă ceva ce nu-i plăcea. Trebuia să apară lucrul acela, singurul, care să-l absoarbă în întregime, să-l ţină în mrejele lui permanent, să nu-i dea pace. Aşa cum îl obseda matematica pe Vitia.

La doisprezece ani, ocupaţia aceea prinse contur – muzica. Dar nu muzica în general, ci numai muzica grupului Beatles. Transcria cântec după cântec, şi pe Nora o obosea la culme hărnicia lui maniacală. Făcuse câteva încercări să-i scoată din cap beatlemania, să-l înscrie la o şcoală de muzică normală, unde domneau gamele, studiile lui Goedicke, solfegiile şi corurile. Dar nu-i merse cu ştiinţa muzicii – de fiecare dată când era nevoit să înceapă lecţiile după programa şcolară, le abandona din diverse motive: ba profesorul nu era bun, ba nu-i mai plăcea instrumentul, ba colegii îi trezeau o asemenea reacţie, încât refuza să meargă la ore.

Trecuseră câţiva ani, dar el nu se urnea de lângă Beatles. Îi ştia pe de rost, pe fiecare în parte şi pe toţi împreună; dacă muzica se îndepărta însă de cântecele idolilor lui, devenea din ce în ce mai puţin interesantă pentru el. Fiecare disc al lor, fiecare înregistrare ajunsă în mâinile lui deveneau cele mai importante evenimente din viaţă. Erau singurii lui profesori, şi timp de câţiva ani n-a acceptat altă muzică decât muzica lor dedicată tinerilor, cunoscută în toată lumea, la care Nora făcuse alergie. Ea mai încercase o dată să-i stârnească interesul pentru un alt fel de muzică – l-a dus la conservator, la operă, la trupa Arsenal. Aleksei Kozlov, un împătimit al muzicii grupului Beatles, l-a impresionat oarecum. Dar tot ce-i auzeau urechile era categorisit în „ei“ şi „nu ei“. Tenghiz, care apărea din când în când, era un interlocutor minunat, îi plăcea trupa din Liverpool şi-i aducea întotdeauna lui Iurik ceva noutăţi găsite printre vechile ei cântece.

— Nu se poate face din „beatlemanie“ o profesie! încercă Nora să-l convingă pe Tenghiz, dar el îi făcu cu ochiul lui Iurik, îşi desfăcu braţele, scutură din cap în semn de împotrivire şi-i zise cu un accent gruzin exagerat:

— De ce? Taximetrist se poate? Instalator se poate? Miliţian se poate? Şi fan Beatles nu? De ce nu poate fi băiatul fan Beatles?

Şi adăugă fără accent:

— Sună caraghios, dar Elvis Presley a fost dumnezeu pentru Lennon, pentru ei rock-and-roll-ul a fost facerea lumii. Ca şi cum până la Elvis n-a existat nimic… Cultura e prin natura ei făcută din

citate, noi avem o grămadă de citate, dar pentru ei lumea s-a născut dintr-un singur citat… Apoi râse: Noi ştim prea multe!

Şcoala nu-l interesa pe Iurik, învăţa cu chiu, cu vai, trecea clasa cu ajutorul consistent al Norei, şi treaba asta nu-l alarma mai deloc. Nu simţea povara lecţiilor, pricepându-se de minune să se cufunde în muzică, s-o viseze cu ochii deschişi la orele de geometrie şi chimie. În şcoală nu prea era iubit nici de băieţi, nici de fete. Nu avea prieteni, nu-l interesau în mod deosebit nici copiii, nici relaţiile dintre ei. Profesorii, care îl socoteau un leneş şi un pierde-vară, se purtau bine cu el. Era un copil blând, sincer, avea o înfăţişare plăcută – blond, cu părul cârlionţat, înalt de statură. Incisivii încălecaţi şi ieşiţi puţin în afară îi dădeau un aer de sălbăticiune blândă.

De când apăruse chitara, aproape că dispăruseră întrebările naive şi vorbele lui isteţe cu care o bombarda de la o vârstă fragedă pe Nora, încântată de agerimea băiatului. Încremenind cu lingura în aer, neapucând s-o ducă la gură, băiatul de opt ani îi zisese odată: „Mamă, viaţa e o crăpătură mititică între corp şi minte“… Sau, fără să scuipe pasta de dinţi din gură, îi declarase: „Nora! Ştiu! Viaţa e un spaţiu între iad şi rai“… Nora, încântată, a prins aripi, dar a revenit repede cu picioarele pe pământ, negăsind vreun motiv de entuziasm: „Ai fi o comoară nepreţuită dacă te-ai şterge cum trebuie la poponeaţă.“

Şi a primit răspunsul: „Nu vezi, mamă, unde e poponeaţa, e greu s-o şterg la spate“. Încet-încet a învăţat pe urmă cum s-o scoată la capăt.

Trecuseră doar câţiva ani, şi acum muzica îl cruţa, pasămite, de întrebările existenţiale neliniştitoare despre veşnicie, timp, libertate, Dumnezeu şi despre alte probleme abstracte, de nerezolvat. Pe toate acestea le „cânta“, pe măsura posibilităţilor lui, la chitară, ajutat de Beatles. Cânta cu înflăcărare şi destul de neîndemânatic, cu un zâmbet vădind o vagă răzvrătire venită dinăuntru, exprimată prin cutele din colţul gurii. Nora vedea toate astea şi se amăra: încă un temperament artistic lipsit de har… Băiatul avea vârsta la care ea trebuia să se gândească încotro să-l îndrepte, cum să-l căpătuiască.

Şi-l amintea pe Vitia la aceeaşi vârstă, cufundat cu totul în matematică, neinteresat deloc de restul problemelor, şi se bucura că Iurik se înţelege cu colegii de clasă, că zdrăngăneala la chitară, inspirată de icoana Beatleşilor, face din el o figură centrală printre adolescenţi şi că rezultatele mai mult decât mediocre la învăţătură nu-i strică reputaţia. Nu prea erau îndrăgiţi premianţii în şcoală, asta era atmosfera, dar sportivii, muzicanţii sau huliganii aveau mult farmec şi-i atrăgeau pe tineri. Era o situaţie întoarsă pe dos în mediul şcolar: premianţii nu mai aveau cine ştie ce prestigiu, în schimb aveau reputaţie huliganii.

Vremea când Iurik citea cu nesaţ, când mergea împreună cu Nora la teatru şi la expoziţii se sfârşise în ziua în care Tenghiz îi adusese prima chitară. Cu ea a avut succes printre marginali, şi de atunci a părăsit pentru mulţi ani cercul şcolarilor „cuminţi“. Nora înţelegea prea bine ce se întâmplă. Nu avea de ce să protesteze – şi pe ea o trăsese aţa în altă parte, la distanţă de fetele „cuminţi“.

La începutul lui decembrie, la ziua de naştere a lui Serioga Ciclopul, unul dintre huliganii din clasă, Iurik primi un cadou neaşteptat – o petardă militară ambalată în carton. Serioga, repetent pentru a doua oară, cel mai în vârstă din clasă, îl avertiză cu un aer protector şi plin de solicitudine: petarda e pentru instrucţie, dar poate să şi explodeze pe bune, să fii atent.

Petarda zăcu câteva zile în sertarul mesei, înfierbântând mintea lui Iurik, care era dornic s-o facă

să explodeze. În prima seară când rămase singur acasă, scoase petarda din sertar, merse la bucătărie şi dădu foc sforii răsucite, lungă de cincisprezece centimetri, care se bălăbănea ademenitor, ieşită din învelişul de carton. Ea se aprinse bucuroasă, ardea hotărâtă, repede, scânteind veselă, neavând de gând să se stingă, şi când mai erau doi centimetri până să intre bobiţa arzând înăbuşit în carcasă, Iurik se alarmă şi decise să întrerupă experimentul. Deschise robinetul şi puse fitilul arzând sub jetul de apă. Văzu însă că focul mocnit e făcut special ca apa să nu-l stingă. Alergă agitat prin bucătărie, vru să arunce petarda pe fereastră, dar cerceveaua veche nu cedă la prima smucitură, fugi la toaletă s-o înece în vasul closetului. Dar nu reuşi să ajungă. Petarda îi explodă în mână. Bubuitura fu atât de puternică, încât bucătăria micuţă se cutremură, se sparse geamul fixat în cerceveaua făcută să ţină până la moarte, zgâlţâită zdravăn.

„Mi-a smuls mâna“, îşi zise Iurik şi încremeni cu ochii închişi, aşteptând o a doua explozie, nu ştia nici el de ce. Dar nu urmă o a doua explozie. Deschise ochii. Nu se distingea nimic, era mult fum, mirosea a război. Mâna era la locul ei, dar în triunghiul dintre degetul mare şi arătător se vedea o rană deschisă, carnea arsă nu se deosebea cu nimic de carnea de la magazin… roşie, cu vinişoare albe…

„Mâna stângă! urlă Iurik. Mâna stângă!“

Adio, chitară! Nu-l durea deloc, dar mai bine îi smulgea capul! Urla şi alerga prin casă agitându-şi mâna însângerată şi stropind cu sângele de un roşu aprins pereţii, podeaua, chiar şi tavanul. Alerga scos din minţi, surd la bătăile în uşă disperate – vecinii de pe palier băteau cu putere. Fără să le audă, alergă spre uşă mânat de spaima că şi-a pierdut nenorocita de mână stângă, fără de care ce muzică la chitară mai putea fi aceea. Descuie uşa – în prag stăteau trei vecine şi un vecin bătrân. Iurik ţipa în continuare „Mâna stângă! Mâna stângă!“, şi ei stăteau încremeniţi, cu gurile căscate, nereuşind să scoată nici un sunet. Lui Iurik îi ţiuiau urechile, simţea gust de metal în gură. Suferise o contuzie. Cea mai descurcăreaţă dintre vecine fugi să cheme Salvarea, iar cea mai isteaţă îi legă strâns mâna cu un prosop, îi căută căciula şi-i ceru soţului să coboare şi să oprească o maşină. Să-l ducă la spital.

La două noaptea, Nora intră în holul blocului şi descoperi chiar lângă uşa de la intrare, apoi în lift, picături de sânge împrăştiate peste tot. Înlemni presimţind grozăvia. Urmele de sânge duceau direct la uşa apartamentului lor.

Pe uşă atârna un bilet – „Nora, vino la apartamentul 18“. A doua zi avea biletul de plecare la Varşovia, unde trebuia să se întâlnească cu Tenghiz la festivalul de teatru – acolo urma să aibă loc spectacolul cu drama lui Aleksandr Ghelman despre umanizarea producţiei.

Iurik fu operat chiar în noaptea aceea. Şocul psihic fusese atât de serios, încât bunul doctor Medvedev, insistând că locul băiatului rănit nu e la Chirurgie, ci la Neurologie, analiză urmările contuziei şi ajunse la concluzia că traumatismul era mai degrabă psihic. A treia zi îi reveni auzul, dar tânărul plângea, nu răspundea la întrebări, repeta întruna: „Stânga. De ce stânga? Mai bine ar fi fost dreapta!“, şi îşi agita disperat mâna bandajată.

Noaptea, sună Tenghiz din Polonia. De ce n-ai ajuns? A fost un succes! Nora îi povesti despre petardă. Lucru uimitor, Tenghiz porni să strige la fel ca Iurik: „Stânga?“

Doctorul Medvedev chemă un psihiatru să-l consulte. Psihiatrul îi prescrise nişte pastile. Nora începu să tremure: a dracului ereditate!

Îi scoaseră băiatului bandajul după zece zile. Degetele erau cât crenvurştii. Iurik nu şi-a simţit

degetul mare câteva luni bune. Putea să cânte, dar cu dureri. Întors acasă, începu recuperarea mâinii din prima zi, ca s-o deprindă iar cu chitara, ca să-şi recapete uşurinţa dinainte.

— Când împlineşte şaptesprezece ani? o întrebase Medvedev pe Nora în timp ce scria biletul de ieşire.

— Împlineşte cincisprezece ani peste o lună. Mai are doi ani, răspunse Nora pricepând imediat despre ce e vorba.

— Trebuie să aranjaţi lucrurile cu armata. Trebuie scutit băiatul. Păstraţi biletul de ieşire, aici scrie „contuzie de gravitate medie, cu pierderea parţială a auzului“. Poate o să vă fie de folos.

La vremea aceea luase sfârşit războiul din Afganistan, dar groaza de recrutare pentru serviciu militar obligatoriu era sădită adânc în sufletul oamenilor. Nora era convinsă dinainte că avea să încerce tot posibilul ca să nu-l lase pe Iurik să-şi facă stagiul militar şi că avea să treacă prin multe peripeţii ca să-l scoată din iţele încurcate ale armatei. Comisariatele militare se întreţineau pe seama părinţilor-pacifişti, şi Nora era dispusă să folosească mita în orice variantă împachetată artistic, fără cusur… Dar uite că hârtia atât de necesară îi picase din cer.

Iurik tocmai se externase, când apăru iar Tenghiz.

— Cum e băiatul? întrebă din uşă.

— Acasă!

— Te felicit!

Din camera lui Iurik se auzea un zdrăngănit slab de chitară. Tenghiz o îmbrăţişă pe Nora, apoi îşi atârnă cojocul în cuier. În sacul de voiaj se afla discul grupului Beatles *Let It Be*, după apariţia căruia, în 1970, trupa se destrămase din cauza plecării lui Paul McCartney. Dar Iurik continua să trăiască în universul lor şi nici nu avea de gând să plece de acolo.

CAPITOLUL 29
Naşterea lui Henrik
(1916)

În toamna anului 1914, după încheierea stagiunii teatrale, Marusia se întoarse la Kiev. La Moscova lucrurile luaseră o întorsătură nu prea grozavă pentru ea. Iakov se străduise din răsputeri să câştige timpul pierdut ca să-şi termine studiile cu un an mai devreme, dându-şi anticipat examenele, dar se lămurise că va rămâne legat de institut şi în anul următor. Îşi chemase soţia la Kiev.

Războiul începuse în vară, îi îngrozea o nouă despărţire. Marusia îşi găsi rapid nu neapărat o slujbă cum trebuie, dar măcar una cât să-şi câştige pâinea. Societatea Fröbel o primi cu braţele deschise, îi încredinţă clasa de dans pentru copiii muncitoarelor, şi ea se apucă să-i înveţe dansul ritmic într-un studio de teatru, nu departe de casă. Banii nu erau mulţi, dar în vreme de război orice muncă însemna o izbândă.

Locuiau în camera lui Iakov, despre o locuinţă separată nici nu putea fi vorba din mai multe motive – oraşul era suprapopulat, viaţa era scumpă, le era greu să trăiască pe picioarele lor, cu toate grijile vieţii de zi cu zi pe umerii firavei Marusia. În schimb, în casa bogată a părinţilor lui Iakov, cu toate greutăţile pricinuite de război, încă domnea confortul. În baia care o încântase pe Marusia mai mult decât celelalte plăceri burgheze, curgea încă apa…

De regulă, toate discuţiile se întorceau până la urmă la operaţiunile militare, la neputinţa autorităţilor şi la manevrele viclene şi mârşave ale Aliaţilor. La vremea aceea, pierderile armatei ruse erau aşa de mari, încât se ajunsese ca în multe case oamenii să-şi plângă morţii. Şi familia Oseţki suferise o pierdere grea: fratele cel mare al lui Iakov, Henrik, mândria tatălui, student la Universitatea din Heidelberg, încercase să se întoarcă în patrie, dar pe drum fusese arestat de autorităţile austro-ungare şi în ianuarie 1915 murise de dizenterie în lagărul pentru persoane strămutate din satul Talerhof de lângă Graz.

Un bun prieten al lui Henrik trimisese prin Elveţia ştirea morţii lui şi fotografia neclară a unui bărbat urât, cu urechi mari. Pierderea fratelui său l-a distrus pe Iakov. Îl adorase în copilărie, în adolescenţă avusese încredere oarbă în opiniile, ideile şi previziunile lui… Henrik îi ţinuse loc de prieten mai în vârstă, pe care Iakov visase să-l aibă în adolescenţă.

În 1915 situaţia pe front se înrăutăţea de la o zi la alta, pe frontul de Vest se dădeau lupte grele, situaţia nu era mai bună nici în Est. Trupele ruseşti abandonaseră Galiţia şi Polonia. Şi tocmai acum, în momentul cel mai nepotrivit, Marusia rămase însărcinată. Din primele luni, sarcina se arătă a fi o treabă complicată. Îi era greaţă, aproape că nu mânca, şi, în plus, o înspăimânta viitorul, o încerca un sentiment complicat în legătură cu copilul, pe care voia să-l vadă dintr-odată la vârsta de cinci ani – o fetiţă drăgălaşă, gătită frumos sau un băieţaş simpatic. Şi la toate astea se adăuga supărarea mare că, deşi nu apăruse pe lume, el îi distrugea toate planurile – trebuia să renunţe la orele predate la studio. Din cauza stării proaste, nu s-a mai simţit în stare să audieze cursurile de limbă germană, la care se înscrisese urmând sfatul lui Iakov. El insistase să se ducă argumentându-i că nemţii chiar şi acum, în vreme de război, aveau cel mai mare potenţial ştiinţific, iar în ce priveşte pedagogia şi

psihologia, nimeni nu se descurca fără germană. Şi că în general, omul trebuie să-şi ridice permanent nivelul de cultură, căci altfel începe să se degradeze. Copilul cerea să facă sacrificii, şi ea trebuia să le facă.

Iakov îşi petrecea tot timpul său liber lângă soţie. Nu avea prea mult: îşi termina studiile, lucra la disertaţie, şi, conform înţelegerii, urma să primească un post de asistent.

Marusia părea că se protejează de răul general tratându-şi sarcina ca pe o boală. Cei din familia Oseţki tratau cu evlavie burta care începuse să crească, dar Sofia Semionovna nu se putea abţine să nu zâmbească în sinea ei văzând-o pe Marusia atât de moale şi delicată: ea însăşi era ultima din cele şaptesprezece sarcini ale unei mame îmbătrânite, născuse de opt ori, crescuse cinci copii, fără să socotească de câte ori avortase… Nu ştia de primul avort al Marusiei din urmă cu trei ani şi o uimea panica lui Iakov, care vedea şi el sarcina Marusiei ca pe o boală periculoasă. Părinţii Marusiei nu veneau prea des să-şi viziteze fiica, preferau ca ea să-şi facă timp să treacă pe la ei. Familia lui Iakov era într-adevăr o familie înstărită, lui Pinhas Kerns, meşteşugar sărac, i se părea că bătrânul Oseţki e un om arogant. Pentru mama Marusiei, femeie timidă de felul ei, vizitele la casa boierească, unde se instalase fiica ei, erau o adevărată încercare.

Dusia, servitoarea, văzându-i pe cei din familia Oseţki cât de atenţi şi grijulii sunt cu Marusia, o numea „prinţesa“. După ce îndură povara sarcinii exagerându-i gravitatea, avu o naştere grea, cât pe ce s-o coste viaţa. Două zile se căzni Marusia să-l aducă pe lume pe primul ei născut. Profesorul Bruno, şeful catedrei de obstetrică-ginecologie şi cel mai bun chirurg din oraş, o operă cu mâna lui şi salvă viaţa copilului şi a mamei. Dar după operaţie urmă o hemoragie masivă, şi câteva zile viaţa Marusiei atârnă de un fir de păr.

Iakov îşi petrecu aceste zile groaznice la biblioteca publică de pe strada Aleksandrovskaia. Ca să înţeleagă esenţa a ceea ce i se întâmpla soţiei lui, se apucă disperat să citească volumul lui Fenomenov *Chirurgia obstetrică*. Nu prea înţelese cuvintele, în schimb se îngrozi când văzu imaginile. Citea şi suferea plin de milă şi compasiune. La copil nu se gândea mai deloc – viaţa nepreţuitei Marusia îl împiedica să vadă ce se întâmplă în lumea care se clătina sub picioarele lui.

Sofia Semionovna, blestemându-se pentru ironia cu care tratase suferinţele exagerate, după părerea ei, din timpul sarcinii nurorii, stătea acum în camera ei cu cartea de rugăciuni pentru femei în idiş, plângea şi se ruga cu cuvintele ei, fără să ţină seama de carte. Dusia alergă la biserica Mariinsko-Blagoveşcenskaia, ceru să se facă o slujbă pentru sănătatea Mariei şi aduse o lumânare groasă.

Pe Marusia o chinuiau durerile, dar respectabilul profesor Bruno o încredinţă că ele sunt normale, că nu-i pun în pericol viaţa şi că cel mai bun lucru pe care l-ar putea face ar fi să se întoarcă acasă cât mai repede. Clinica stătea prost cu căldura, era frig, şi el socotea că se va însănătoşi mai repede în condiţiile de acasă. Abia în a treia zi îi arătară Marusiei copilul. Nu văzuse până atunci copii atât de mici şi se întristă: se aştepta să vadă un copilaş frumos, iar boţul zbârcit, cu feţişoara turtită, nu-i provoca decât milă. Începu să plângă.

După încă o săptămână, Iakov îşi aduse acasă familia mărită, dar acolo îi aşteptau alte necazuri. Sânii mici, de copilă, ai Marusiei, se umflară, laptele veni cu întârziere, dar sfârcurile plate blocară laptele preţios ca două lacăte bine zăvorâte. O dureau când încerca să se mulgă, şi pruncul era prea slab ca să sugă măcar o picătură de lapte. Se declanşă mastita, însoţită de temperatură mare. Nici vorbă ca pruncul să mai poată fi hrănit cu lapte de la sân. La început pe copil îl salvă o cutie de lapte

praf Nestlé, obţinută prin eforturi conjugate într-un oraş sărăcit. Sofia Semionovna, folosind toate legăturile de rudenie din familia extinsă, găsi o doică pentru copil – o fată tânără de la ţară cu un băieţel de şapte luni, Kolia, fiu de soldat, şi-i instală în camera fetelor, Raecika şi Iva, care se mutară în sufragerie. Pruncul, proaspăt numit Henrik, încetă să mai plângă. Îşi petrecea mare parte din viaţă la sânul bogat al doicii şi începea să ţipe de fiecare dată când îl luau de acolo… Micul Kolia, fiul doicii, nu protesta defel, se vedea clar că preferă laptelui mamei caşa moale, cu pâine albă uscată, preparată de Sofia Semionovna, gospodină cu multă experienţă.

În casa Oseţkilor îşi făcu apariţia Asia Smolkina, ruda Marusiei, o soră medicală gata întotdeauna să acorde asistenţă tuturor rudelor, prietenilor şi cunoştinţelor. Lucra la secţia de chirurgie a spitalului din Kiev, unde erau aduşi răniţii pentru operaţii complicate, imposibil de făcut pe câmpul de luptă. La Marusia ajungea în fugă dimineaţa sau seara târziu, îi punea comprese înmuiate în medicamente lichide, îi făcea masaj având aerul că e onorată de a fi primită în această casă. După o săptămână, Asia reuşi să scoată tot laptele stătut – durerea fu îngrozitoare – şi înfăşură pieptul Marusiei cu un prosop lung din pânză de in. Ca să „omoare“ laptele. Îi masă pântecele de la buric până la pubis, descoperind încântată cicatricea măiestrit cusută în trei locuri cu mână sigură de profesorul Bruno. Asia o adora pe Marusia şi era gata s-o îngrijească până la sfârşitul vieţii, numai să i se îngăduie s-o facă.

În prima jumătate de an a lui Henrik, Marusia zăcu bolnavă şi suferindă – micuţul Henrik aducea în viaţa ei o mulţime de complicaţii noi. Seara, când Iakov se întorcea de la bibliotecă – îi era imposibil să lucreze acasă – le aduceau copilul să-l vadă. Îl desfăşau, îi examinau picioruşele şi mânuţele delicate, se minunau încercând să se obişnuiască cu noua viaţă în trei, până când băieţelul începea să plângă. Atunci Sofia Semionovna îl ducea iar la doică.

Părinţii rămâneau singuri. Tandreţea le sufoca pasiunea, dar dorinţa le era mai nestăpânită ca niciodată, şi teama de a nu pricinui o cât de mică durere făcea loc unor atingeri erotice neîncercate până atunci. Marusia ajungea uneori la disperare văzându-şi burta pocită, şi şi-o acoperea cu cămaşa de noapte, dar Iakov îi zicea că e îndrăgostit de cicatricea ei, că n-o urâţeşte deloc, ba dimpotrivă, îi ţine legaţi unul de altul. Şi că îi e mai dragă Marusia acum cu cicatricea aceasta, ca semn al faptei ei eroice… Ce visuri deşarte, prosteşti, că o să aibă o familie cu mulţi copii, niciodată n-o va mai lăsa să treacă prin asemenea chinuri.

Iakov îi sărută cicatricea aflată lângă buzele lui, degetele îi pătrunseră în umede profunzimi interzise, şi pentru prima oară în anii de când dura relaţia lor, ei aflară nu numai mirosul celuilalt, ci şi gustul… Şi iarăşi începură să vorbească despre lucruri care nu aveau nici o legătură cu traiul lor care se complica din zi în zi. Îşi făureau planuri peste planuri…

Dar viitorul sosise, şi nu era deloc acela pe care îl aşteptau. Pe front lucrurile mergeau din rău în mai rău. În toamna anului 1916, după ce primi un post la Institutul de Comerţ, Iakov fu mobilizat în armată ca rezervist. Îl trimiseră la Harkov, la batalionul 2 de genişti în rezervă, unde se afla fanfara regimentului. Nu era deloc muzica pe care şi-o visase. Dar nici să aibă o puşcă nu visase deloc. Rămase împotmolit la Harkov pentru mult timp – războiul avea să se transforme în revoluţie şi revoluţia în război civil. Între el şi familia sa se întindeau fronturi şi graniţe, legătura lor era uneori întreruptă pentru luni întregi.

CAPITOLUL 30
Plecări
(1988-1989)

Nora ştia de multă vreme că nici un an nu se termină aşa, pur şi simplu: ultimele săptămâni ale lui decembrie aduceau întotdeauna pe neaşteptate ceva surprize – şi bune, şi rele – ca şi cum evenimentele, socotite să se producă în anul în curs, dar neavând timp s-o facă, năvăleau toate buluc în zilele dinaintea Crăciunului. La 16 decembrie Taisia veni cu o cutie de bomboane de ciocolată nemaivăzută şi cu un balot mare din care scoase un pled în carouri, sugerând origini scoţiene. În vreme ce Nora clipea din ochi fără să înţeleagă nimic, Taisia puse grăbită ceainicul pe plită.

Trecuseră mai bine de doi ani de când se întorsese la casa ei – după doi ani de zbucium, Lena obţinuse viza pentru Argentina şi locuia acum în orăşelul din provincia Mendoza unde soţul ei aproape negru ocupa un post de inginer la o importantă staţie vinicolă, situaţie la care nici măcar nu putea visa familia lui săracă dintr-o suburbie a Buenos-Aires-ului. Taisia primise de la fata ei douăsprezece scrisori în doi ani – nişte scrisori ciudate, din care nu se putea înţelege nimic, doar un singur lucru era clar, că ea nu dansează tangou acolo, în Argentina. Dar cu o jumătate de an înainte sosise o scrisoare pe înţelesul oricui – Lena aştepta un copil şi îşi invita mama să vină s-o ajute. Lucru uimitor, în ciuda limbuţiei sale indiscrete, Taisia nu-i suflase un cuvânt Norei despre invitaţie. Primise o hârtie luxoasă argentiniană, acoperită cu ştampile, ceruse viză la ambasada Argentinei să-şi viziteze familia, îşi luase bilet şi venise la Nora s-o anunţe cu două zile înainte de plecare. Pledul şi ciocolata erau, vasăzică, cadourile de rămas-bun. Din zăpăceală, Nora mâncă pe rând două bomboane unsuroase şi groaznic de dulci, de care altădată nu s-ar fi atins. Nu-i putea intra în cap de ce se înşelase atât de mult în privinţa Taisiei, pe care o socotea om sincer, de încredere. Dar uite că descoperea la ea dedesubturi tainice, o purtare vicleană inexplicabilă, o fire ascunsă, absurdă.

Nici măcar nu putu deschide gura s-o întrebe un singur lucru: de ce ai tăcut jumătate de an şi mă anunţi abia acum, cu două zile înainte de plecare? Temându-se să nu izbucnească în plâns de ciudă, se ridică în picioare, cotrobăi în secreter, scoase dintr-o cutie de lemn un inel de aur urât, cu un alexandrit faţetat, inelul bunicii Zinaida, şi-l puse în faţa Taisiei: ca amintire. Taisia îşi puse inelul pe deget, şi o podidi plânsul:

— Ah, Nora! Da’ e de aur! Îmi intră perfect! Nu regreţi, eşti sigură? Ah, nu-mi vine să-l iau! Face mult, nu-i aşa?

Scoase inelul, apoi şi-l puse iar. Zâmbi, îşi trase nasul şi sări s-o îmbrăţişeze pe Nora.

— Ah, cum o să rezist fără tine, fără Iurik?

„Hai, şterge-o de aici, lasă-mă, îi zise în sinea ei Nora, umbli cu cioara vopsită!“

— Când te întorci? o întrebă.

— Cât de curând, cât de curând, o linişti Taisia. Stau trei luni şi mă întorc.

Tot ce muncise Nora împreună cu Tenghiz nu avusese spor, toate planurile lor se duseseră pe apa sâmbetei…

„Poate o rog pe mama să vină pentru o lună şi jumătate“, se gândi ea. Dar nu apucă s-o roage. Nu

trecuseră nici două zile de când plecase Taisia, când apăru Andrei Ivanovici fără s-o anunţe. Era singur, fără Amalia. Nora simţi imediat că ceva nu e-n regulă, că o aşteaptă noi neplăceri. Neplăcerea era mult mai mare decât se aştepta. Îi găsiseră un cancer Amaliei.

— Unde e tumoarea?

— P… peste tot. N-au găsit tumoarea, cancerul e peste tot, zic ei. Ea v… vine imediat. S-a dus la c… coafor.

Andrei Ivanovici se bâlbâia, era palid, degetele îi tremurau. Nora stătea fără să scoată o vorbă şi se gândea cum să-şi aranjeze decorul pentru noua ei viaţă: să pregătească fosta cameră a Amaliei, să mute patul bărcuit, să cheme urgent instalatorul ca să repare robinetele şi scurgerea de la baie, să facă loc în dulapul cu două uşi pentru lucrurile mamei… Să cumpere nişte plante în ghivece. Cât de mult îi plac Amaliei… Aici se terminară planurile ei, fiindcă îi apăru o imagine de coşmar. Iurik, trebuie să-i spună totul lui Iurik. Sărăcuţul, ţine aşa de mult la amândoi. Nu iubeşte pe nimeni mai mult, aşa se pare… Nora se mai gândi la câini, cu siguranţă că mama o să vrea să-i aducă aici… Se opri brusc şi se întoarse cu un pas înapoi.

— Poate că e o greşeală, Andrei Ivanovici.

— Nu-i nici o greşeală. Metastazele sunt acolo. Şi eu simt că e ceva rău. Îmi zic: de ce nu mi s-a întâmplat mie? Aş da orice să mi se fi…

Amalia nu întârzie să se arate, avea pe cap o basma cu trandafiri, şi unghiile date cu lac roz. Nora îşi pironi ochii uimită asupra unghiilor: era prima oară când i le vedea date cu lac. Mama ei era o desenatoare talentată, unghiile lungi erau nepotrivite pentru meseria ei. Amalia începu să râdă:

— Mi-am dat seama, Nora, că nu pot să merg la doctor cu unghiile nefăcute. O să creadă că are de-a face cu o bucătăreasă sau cu o zidăriţă. N-o să mă trateze cum trebuie.

Îşi ţinea firea sau era inconştientă?

— Mutaţi-vă la noi, mamă. Ai domiciliul aici, spitalele din capitală sunt totuşi mai bune. Verişoara Tusiei e şef de secţie la Institutul Herzen, îţi aranjăm să te tratezi acolo.

— M-am gândit deja. Îmi dau seama foarte bine, fetiţo. Mi-au propus să mă trateze în locul unde stau, la un spital din regiune, şi nu unde sunt înscrisă că am domiciliul… Am fost la dispensarul din oraş şi ne-au dat trimitere.

Amalia începu să scotocească în geantă, Nora n-o lăsă să caute.

— Cum te simţi? Ce te doare?

— Să nu-ţi vină să crezi, Nora. M-a durut în gât, am crezut că e angină. Fac gargară, mă clătesc, mă clătesc, simt ceva într-o parte. Aşa simţi la angină. Mă doare şi nu-mi trece. M-am gândit că e dintele. De multă vreme mă doare dintele din partea asta. Mi s-au umflat ganglionii, uită-te… îi zise ea şi îşi desfăcu eşarfa legată cochet cu funduliţă…

Cât era de drăguţă, cât de tânără părea… Avea mai mult de şaizeci de ani. Cu fire albe doar la tâmple, în şuviţe aranjate frumos. Arăta încă bine, pe faţă nu avea riduri aproape deloc, doar gâtul era puţin zbârcit, cu pielea săpată de vârstă. Slăbise în ultimele şase luni, dar îi stătea bine. Nora simţi din senin că o iubeşte cum n-o mai iubise niciodată – o covârşi deodată, ca apa cursă de la duş. Sau aşa cum, pe nepusă masă, se lasă ceaţa la munte. Sau ca ploaia torenţială căzută în plină zi.

— Ţi-a spus Andriuşa? Doctoriţa a zis că nu-i nevoie de operaţie. Şi eu, care mă gândeam – ţac, ţac, şi gata. Zice că mai trebuie să se consulte cu o doamnă profesor, şi că mai bună ar fi

chimioterapia. Ajută mai mult, pricepi?

Amalia rămase peste noapte la Nora, şi Andrei Ivanovici plecă acasă să aibă grijă de câini.

Aşa se întoarse ea în casa unde trăise de când se născuse. Pentru Nora începea un nou capitol din viaţă. Petrecea mult timp cu mama, dar relaţia lor era alta: Amalia era oaspetele, iar Nora era stăpâna casei. Andrei Ivanovici venea în fiecare zi şi nu-i era lene să facă pe drum şase sau, uneori, opt ore ca să stea cu ea măcar o oră, două.

Nora o duse pe la tot felul de medici. Amalia era tăcută şi ascultătoare, în ochi i se citea îngrijorarea, gesturile îi erau nesigure. Încetă să mai râdă zgomotos din te miri ce. Nora ducea dorul râsului ei din nimic, care altădată o enerva rău…

O internară pe Amalia după o lună de stat acasă, şi Nora îi aducea acum supă şi rodii, urmărind-o zi de zi cum slăbeşte, cum se scurge viaţa din ea, cum, pe măsură ce trece timpul, se transformă într-un copil speriat. Andrei Ivanovici găsi unde să plaseze câinii, renunţă la cal şi se mută la Nora.

Ea rări vizitele la spital, văzând că mama se înviorează când el intră în salon, şi deveni iar geloasă cum fusese în copilărie. Apoi o aduseră acasă, fiindcă o anunţaseră că-i întrerup pentru o vreme tratamentul. Se simţi mai bine în casa ei. Chimioterapia nu avusese nici un efect, globulele roşii erau distruse pe zi ce trecea, dar doctorii insistară să continue tratamentul sadic. Îi administrară Vincristin, un medicament preţios, obţinut de Tenghiz din Germania, unde punea în scenă la Düsseldorf piesa *Moartea lui Tarelkin*, ale cărei decoruri fuseseră concepute şi desenate de Nora, care nu mai putea merge acolo…

Sărbătoarea iubirii dintre Amalia muribundă, distrusă de boala incurabilă, şi Andrei Ivanovici, mort de milă şi de neputinţă, avea loc în camera alăturată, închisă bine. Uşa de la a doua cameră stătea şi ea bine închisă, dar de acolo se auzea zdrăngănit de chitară, din cauza căruia Nora vedea negru înaintea ochilor: Beatles şi iar Beatles. Ştia pe de rost repertoriul lor, şi cuvintele cântecelor, fiindcă Iurik le cânta mereu, până aproape să-şi piardă vocea, imitându-i când pe John Lennon, când pe Paul McCartney. O întrebase odată pe Amalia dacă n-o deranjează muzica sâcâitoare.

— Care muzică? o întrebă ea.

Şi Nora îşi dădu seama cât de departe e mama de lume.

Trei luni şi jumătate o ţinu de mână Andrei Ivanovici. Trei luni şi jumătate o purtă pe braţe până la baie, o spălă, o şterse, o îmbrăcă, îi aranjă aşternutul şi se culcă alături de ea. Când lipsea, ea începea să plângă, şi Nora nu reuşea s-o liniştească. Când Andrei Ivanovici se întorcea, îl lua de mână, se liniştea şi adormea imediat. Aşa cum face sugarul pus la pieptul mamei…

Din când în când, venea doctorul de la policlinică, îi măsura tensiunea şi dădea o trimitere pentru analiza sângelui. Pe urmă apărea sora medicală. Când ea veni ultima oară, ca un făcut, Andrei Ivanovici nu era acasă. Nora o conduse în camera mamei. Amalia stătea sprijinită pe trei perne, aproape şezând. Întinse încrezătoare braţul numai piele şi os, sora îi ciupi vârful inelarului cu o peniţă metalică, şi din crestătură se scurse o picătură străvezie, galben-rozalie. Nora se îngrozi: ea nu mai avea sângele roşu.

După ce o conduse pe sora medicală, Nora se întoarse la Amalia. O găsi zâmbind ca un copil bătrân. Avea dinţii ca ai lui Iurik: albi strălucitori, puţin inegali în părţi. Era singurul lucru viu pe faţa împuţinată şi uscată.

— Ce crezi, fetiţă, dacă-mi dau prima grupă de invaliditate, îmi va creşte mult pensia, nu-i aşa?

Altfel n-avem cum să ţinem câinii…

În aceeaşi zi, seara, intră în comă şi îşi reveni o singură dată în timpul nopţii. Îl căută cu privirea pe Andrei Ivanovici şi întrebă: „Ai mâncat, Andriuşa?“

Respiră sacadat încă douăzeci şi patru de ore, apoi se stinse. În zorii zilei. Andrei Ivanovici o ţinu de mână până simţi că e rece de tot. Nora vărsă lacrimi în tăcere, din camera lui Iurik se auzea cântecul *Yesterday*, şi la început, se gândi că trebuia să fie linişte… Deschise uşa băiatului:

— Bunica a murit, Iurik!

El continuă să cânte. Termină şi zise:

— Am simţit…

Cântă din Beatles până se făcu dimineaţă, şi pentru prima oară în ultimii ani, sunetele n-o enervară deloc pe Nora. Ciudat… Iurik cânta tare, din toţi rărunchii, cu vocea lui spartă de la treisprezece ani *Your Mother Should Know*, *I Want to Hold Your Hand*, *She's Leaving Home*, şi muzica i se păru potrivită şi binevenită. Uimitor lucru, el cânta fără cuvinte, dar muzica, de care era sătulă până-n gât, i se păru dintr-odată că suna trist şi chiar înălţător.

Andrei Ivanovici continua s-o ţină de mână pe iubita lui soţie, aşa că Nora simţi că nu are chef să se ocupe acum de veşnicele pregătiri – slujbă religioasă, înmormântare, parastas… Ce absurd şi zadarnic e totul… Cât de rău îmi pare, regret până la lacrimi că am iubit-o atât de puţin, că nu i-am iertat iubirea pentru el, că nu i-am înţeles darul lăsat de natură, geniul cu care şi-a hrănit iubirea, iubirea asta pentru… Nora se aşeză lângă Andrei Ivanovici, şedea cu un gol mare în suflet, apoi încet, încet, se înduioşă, se simţi vinovată şi, la urmă, o linişti gândul că se sfârşise chinul dureros al despărţirii Amaliei de lumea care nu însemna aproape nimic altceva decât iubirea pentru bărbatul bătrân şi chel de lângă ea. Andrei Ivanovici o ţinea de mâinile moarte – mâini cu palme late, cu unghii triunghiulare tăiate scurt, cu degete puternice şi sigure. „Cât de sigure şi precise erau mişcările mâinilor ei, chiar artistice, când stătea la planşetă, îi veni în minte Norei o imagine din copilărie. Ea m-a învăţat să ţin creionul în mână… Pe Iurik nu l-a învăţat…“

Cum de nu mi-a trecut niciodată prin cap că mâinile mele, atât de asemănătoare cu ale Marusiei, sunt ale mamei prin felul cum ţin creionul, prin precizia cu care trag liniile, prin siguranţa înnăscută a mişcărilor…

Henrik veni la slujba religioasă ţinută la biserica Sfântul Ilie dintr-o-zi, stătea la distanţă, avea în mână un buchet de garoafe roşii. Lume era puţină – două sau trei foste prietene de la serviciu, nişte vecini din Nikitski, doi vecini din Priokski. Alături de Nora stăteau Andrei Ivanovici şi Iurik cu chitara. Ea se uită la Henrik şi îşi dădu seama cât de singur şi abandonat se simţea.

Când slujba luă sfârşit, se duse la el şi-l întrebă dacă vine la cimitir. El nu spuse nici da, nici ba, mormăi ceva în genul: „nu ştiu, i-ar fi plăcut ei, i-o plăcea lui… Dar se urcă împreună cu toţi în autobuzul care îi duse la cimitirul Vagankovo, unde erau înmormântaţi părinţii Amaliei, Zinaida Filipovna şi Aleksandr Ignatievici Kotenko, sub crucea masivă din lemn, înălţată de biserica Sfântul Pimen în 1924 pentru fostul şef al corului. Henrik veni apoi la parastasul din casa unde locuise cândva împreună cu Amalia. Stătu la aceeaşi masă cu Andrei Ivanovici şi nu-şi luă ochii de la el – de ce-l părăsise oare Malecika pe el, băiat de ispravă, şi-l alesese pe bărbatul ăsta uscăţiv, chel şi cam necioplit? Andrei Ivanovici nici măcar nu-i remarcă prezenţa.

În seara aceea Nora nu avea cum să-şi imagineze că momentul ei de linişte va fi foarte scurt.

Trecură trei luni şi-i veni rândul lui Henrik… Îi găsiră şi lui un cancer. Cancer pulmonar. Trebuia operat. Veni la Nora soţia lui Henrik, grasa de Irina, cu cizme mari şi lacrimi mari în ochi, care începură să-i curgă şiroaie în vreme ce Nora îi turna ceaiul. Cât duraseră analizele şi examenul medical pentru Henrik, fata Irinei născuse al doilea copil, şi acum se mutase la ea în camera mare, cu soţul şi cu cei doi copii – unde să mă duc, doar n-o s-o gonesc pe fiică-mea, nu-i aşa? – şi acum ne e imposibil, mie şi lui Henrik, să trăim nas în nas în camera de doisprezece metri, fiindcă e vorba de cancer, fiindcă fumează, fiindcă plâng copiii…

— Ia-l la tine, Norocika, ginerelui meu i-au promis un apartament, cum îl primeşte, se mută imediat, e sigur că i-l dau anul ăsta, au promis… Şi atunci îl iau înapoi…

„S-a zis cu mine“, se gândi Nora. Şi nu de milă, ci de furie. Şi de totală neputinţă. Nu fiindcă apartamentul Irinei fusese cumpărat de Henrik, şi izgonirea însemna o lovitură grea pentru el. Nu mai avea putere să ia asupra sa povara unei boli, când abia trecuse printr-o asemenea… Şi ce să zic, pe mama am iubit-o, dar pe tata… Sincer? Foarte sincer? Da, nu-l iubesc. Nu-mi place. Văd tot şi ştiu tot… E greu… Nu, n-o să spun cu voce tare, bineînţeles… Dacă o să spun cuiva, în nici un caz vacii ăsteia… Sunt alergică la tatăl meu. Nu vreau… Şi zise:

— Când vrei să-l iau?

Irina se bucură, nu se aştepta la aşa victorie uşoară:

— Ah, Norocika! Norocika!

Nora nu se putu abţine:

— Mă cheamă Nora, e din piesa lui Ibsen *Casa păpuşilor*. Eroina principală se numeşte Nora. Nora Helmer. Bunica mea atât de instruită mi-a pus numele Nora în onoarea ei.

— Asta şi zic, Norocika! Adică Nora! se corectă Irina.

Nora lăsă patul bărcuit în acelaşi loc. Înlocui perdelele de in, albastre-verzui, cu o bucată de pânză împrumutată de la teatru. În camera „de bolit“ mută biroul mult mai mare al lui Iurik şi lui îi aduse secreterul. În ce priveşte discuţia cu Henrik despre mutat, Irina o lăsă pe seama Norei: tu ştii mai bine cum să-l iei…

Nora îşi vizită tatăl la spital. Se afla internat într-un spital foarte bun, destinat academicienilor, pe bulevardul Lenin, şi părea mândru de situaţia sa privilegiată. Când sosi Nora, îl găsi plimbându-se pe coridor împreună cu un bărbat rotofei, în pijama de mătase, cu o căciuliţă de schi. Henrik i-o prezentă: „Iat-o pe fiica mea, Nora, face scenografie de teatru. Boris Grigorievici, fizician renumit, laureat al premiului Stalin…“ Căciuliţa de schi se înclină şi alunecă mai departe pe coridor.

— Ştii cine e? îi şopti la ureche Henrik pe un ton umil.

Nora se pregătise pentru întâlnire tot drumul – cancer, cancer, cancer, nu se ştie cât o mai duce, stăpâneşte-te, situaţia e fără ieşire, îşi ţine nasul pe sus, e gură-spartă, dar e om bun, bun, şi e convins că place tuturor, că toţi îl iubesc… nu are nici o vină, nici una, eu trebuie, trebuie… dar abia se stăpâni:

— Cine-i?

— Directorul Institutului Academic, mare grangur! Mare canalie, aşa se vorbeşte, îi zise el făcând o mutră poznaşă.

Nora izbucni în râs, avea totuşi ceva farmec flecarul bătrân…

— Cum te simţi?

— Minunat, fato, minunat! Ăştia mă hrănesc bine, da' şi Irişka se străduieşte, nu-i vorbă, ieri mi-a adus o găleată cu borş. În salon e un frigider. Vrei puţin borş? Au şi bucătărie pentru pacienţi! Personalul medical e excepţional. Asistente numai una şi una!

El plescăi din limbă, de parcă se pregătea să profite numaidecât de farmecul lor. Sensibilă la tonul vocii, Nora fu şocată de remarca lui. Cât de mult îmi displace, e groaznic… nu-i nimic de făcut.

— Vrei să ne plimbăm? îi propuse Nora.

— Vreau, cum să nu! M-am plimbat alaltăieri.

Nora îl ajută să se îmbrace – nu avea controlul mâinii stângi. Îi scoseseră plămânul stâng. Nu-i spuseseră ce le spuseseră soţiei şi fiicei – cu cancerul lui de plămâni, speranţa e s-o ducă cinci ani. Judecând după radiografii, patru ani deja trecuseră. „Operaţia poţi s-o faci, poţi să n-o faci, oricum nu se schimbă nimic, afirmase un renumit chirurg. Operaţia e grea, şi nu prea are sens, al doilea plămân e atins şi el. Se întâmplă însă şi minuni, uneori procesul se opreşte de la sine…“

Decizia o luase Irina – să fie operat. Nu s-a sfătuit cu Nora…

Se plimbară prin curtea spitalului. Trecuseră cinci săptămâni şi ceva de când se internase, reuşise să se cunoască cu jumătate din spital. Se saluta cu toţi.

„Sociabil“, îşi zise Nora făcând o mutră strâmbă. Apoi se stăpâni şi-i zise:

— Îţi propun ceva, tată. Ştii şi tu că Ninka s-a mutat cu copiii la voi pentru o vreme…

— Da, Ninka e fată bună, nu văd nimic rău în asta, lasă-i să locuiască acolo până vor primi apartamentul. Le tot promit…

— Da, bineînţeles. Dar copilul mic o să urle noaptea, îţi dai seama şi tu. Eşti după operaţie… Hai, mută-te la mine până li se rezolvă problema cu locuinţa…

Şi în momentul acela se întâmplă un lucru incredibil: Henrik, cu buzele strânse, îşi miji ochii şi izbucni în plâns…

— Fetiţo, fetiţo… Nu m-am aşteptat… Vorbeşti serios? Numai pentru asta şi făcea să mă îmbolnăvesc… Fetiţa mea bună… Eu... Eu nu merit asta…

Îşi şterse ochii cu batista murdară, şi Nora îl privi ce-l privi, apoi îl sărută pe frunte.

Doamne, e un om nefericit, tonul cocoşesc, glumele, anecdotele răsuflate, ironiile spuse la chef, toată purtarea lui neghioabă e numai un camuflaj, un zid de apărare pentru nefericirea lui… Doamne Dumnezeule, cum de n-am văzut asta? Cât de idioată sunt…

Patru zile mai târziu, Nora îl aduse pe Henrik pe bulevardul Nikitski. Trebuia să se achite de această sarcină tristă pentru a doua oară.

Cu câteva zile înainte să moară Henrik, tusea istovitoare îl lăsă în pace, încetă să mai vorbească despre cum vor pleca la primăvară în Crimeea, nu mai putea să fumeze, dar din când în când, lua ţigara între degetele îngălbenite, o strângea cu blândeţe şi o punea alături. Cu puţin timp înainte să-şi piardă cunoştinţa, o rugă pe Nora să-l îngroape lângă mama… Vorbea foarte încet, Nora îl rugă să repete…

— Lângă mama ta, repetă el desluşit. Lângă Amalia…

Nora nu putea să-i îndeplinească dorinţa din cauza lui Andrei Ivanovici, care, în fiecare zi nelucrătoare, venea cu sufletul la gură la mormânt ca la o întâlnire de dragoste… Dar nu-i spuse nimic.

Tatăl fu incinerat la primul crematoriu moscovit, construit pe pământul mânăstirii Donskoi, şi Nora

puse urna în columbarul Nr.6, în firida unde fusese aşezată urna cu cenuşa părinţilor lui, Iakov Oseţki şi Maria Kerns. În timp ce muncitorul scotea placa de marmură ca să introducă urna nouă prin deschizătura îngustă, Nora îşi aminti de dorinţa Marusiei comunicată lui Henrik cu puţin timp înainte să moară: poţi să mă îngropi unde vrei, numai nu lângă Iakov. Nici Henrik nu voise să-şi petreacă existenţa postumă, materialistă şi plictisitoare, în compania părinţilor. Ce relaţii complicate, obscure…

Cu puţin timp înainte de moartea lui Henrik, când zilele îi erau numărate, Nora îl rugase să deseneze arborele genealogic al familiei şi să scrie ce-şi aminteşte despre copilăria lui la Kiev şi despre părinţii lui. El a scris ceva, nu mare lucru, abia putând să se sprijine în coate, tuşind înfundat.

Când Nora a deschis sertarul mesei după moartea lui, a găsit acolo o singură coală de hârtie cu scrisul tatălui, cu rânduri strânse, înclinate spre dreapta:

„Eu, Oseţki Henrik Iakov, m-am născut la 11 martie, 1916, în oraşul Kiev. În 1923 m-am mutat cu părinţii la Moscova. Am terminat opt clase la şcoala Nr. 110, am intrat la facultatea muncitorească în 1931. Am lucrat ca miner la înaintare pe şantierul metroului. În 1933 am intrat la o şcoală tehnică de construcţii de unelte şi utilaje, pe care am absolvit-o în 1936. În 1938 am intrat la Institutul de Maşini-Unelte, pe care l-am absolvit în 1944. În 1945 am intrat în partid (subliniat). În 1948 mi-am susţinut disertaţia şi am devenit şef de laborator la Institutul…“

Aici se terminau rândurile. Nora se întristă citindu-le… Pentru serviciul cadrelor erau foarte utile, dar de ce nu scrisese nici un cuvânt din inimă despre familia sa? Ce putuse să i se întâmple, de ce nu voia să-şi amintească de nimeni? Istorie plină de enigme…

Acum nu le rămânea decât să se suporte unii pe alţii dincolo de moarte, pentru un timp nemăsurat de lung… Sau să se iubească…

CAPITOLUL 31
Cu luntrea către malul celălalt
(1988–1991)

Războiul de zece ani din Afganistan, pe cale să-şi dea duhul, a influenţat prea puţin viaţa locuitorilor Moscovei, a acelora aflaţi departe de politică şi, în special, a artiştilor neînregimentaţi politic, care aveau propriile lor motive să se opună autorităţii statului. La radio răsunau aceleaşi discursuri mizerabile despre datoria internaţionalistă şi imperialismul american, îi recrutau la optsprezece ani pe absolvenţii de liceu, îi trimiteau în Afganistan unde luptau, apoi se întorceau acasă, dar nu toţi. Unii se întorceau mutilaţi. Dar toţi soldaţii-internaţionalişti, toţi până la unul, erau complet dezorientaţi, traumatizaţi, târau după ei amintiri monstruoase, de care trebuiau să scape ca să revină la o viaţă normală.

Fedia nu putea să-şi revină şi pace. Abia întors din armată, era de nerecunoscut. Iurik dădu fuga la familia Vlasovilor în prima săptămână după demobilizarea lui Fedia. Voia mult să-l ia cu el la serata de Anul Nou, unde fusese invitat să cânte la chitară, dar Fedia nici măcar nu catadicsi să se scoale din pat. La întrebările lui Iurik răspunse mormăind ceva de neînţeles. Iurik plecă ofensat: credea că nu mai vrea să vorbească cu el. Dar Fedia nu mai vorbea cu nimeni, nici măcar cu părinţii. Două luni jumătate zăcu pe divan, întors cu faţa la perete, fără să scoată o vorbă. În timp ce părinţii aşteptau răbdători, crezând că va trece o vreme şi băiatul îşi va reveni, gândindu-se totuşi dacă n-ar fi bine să-l ducă la psihiatru sau la psiholog, Fedia dispăru într-o zi de acasă. Fără măcar să le spună răspicat unde se duce… Îl găsiră după o săptămână în podul casei de vacanţă… Spânzurat.

Se întâmpla tocmai în „anul morţii“, când Nora îşi îngropa părinţii, descoperind că, odată cu plecarea lor, se prăbuşise zidul care o despărţea de moarte, şi încerca să-şi înţeleagă altfel vârsta – urma ea la rând. Abia acum îşi dădu seama că ordinea putea fi oricând inversată şi că primii pot muri copiii.

Pe Fedia îl ştiau toţi prietenii Vlasovilor: părinţii îl luaseră cu ei peste tot de când era mic, îl duseseră la „expoziţia buldozerelor“, unde fusese, cu siguranţă, cel mai tânăr martor al faimoasei bătălii a tractoarelor şi buldozerelor împotriva tablourilor[23], apoi la expoziţia de la Izmailovski şi la toate expoziţiile din locuinţele private şi din subsolurile Sindicatului Artiştilor de pe strada Malaia Gruzinskaia. Drăgălaşul Fedia, atât de ataşat de părinţi, un copil fermecător, plăpând şi încă necopt, nu apucase să ajungă bărbat în toată firea. Războiul din Afganistan îl ucisese pe dinăuntru. Pentru Iurik, care abia acceptase ideea morţii bunicilor şi se împăcase cu gândul că bătrânii sfârşesc prin a muri, moartea lui Fedia, prietenul său apropiat ca vârstă, era de nesuportat. În plus, îşi pusese capăt zilelor, lăsându-i pe toţi să se simtă vinovaţi de-a pururi.

23. Aluzie la expoziţa de tablouri a pictorilor neconformişti din Moscova, organizată la 15 septembrie 1974, care a fost distrusă de autorităţi cu tractoarele şi buldozerele.

La înmormântarea îngrozitor de tristă veni o grămadă de lume. Tot underground-ul artistic din Moscova, prieteni şi cunoştinţe ale Vlasovilor, se adună la cimitirul de la Kovanskoe, un loc pustiu,

deprimant, ca toate cimitirele din jurul capitalei.

Tenghiz, care trecu taman acum prin Moscova pentru nişte treburi neclare, n-o lăsă pe Nora să meargă singură la înmormântare, o însoţi la cimitir. Iurik nu merse cu ei, îl lăsară plângând în camera lui. I se făcuse de-a dreptul frică… Nora nu încercase să-l convingă, îi surprinsese privirea alarmată.

Tenghiz stătea în apropierea gropii, în spatele Norei, cu mâna pe umărul ei. Cu faţa crispată. Nu-i venea să se uite la Vlasovi – două umbre negre. Nataşei îi tremura capul… Lionia arăta mai bătrân şi mai gârbovit decât tatăl său, care îl ţinea de braţ.

La întoarcere, Tenghiz trecu la volan. Tăcură tot drumul. Când se apropiară de casă, zise:

— Ei l-au ucis…

Plecă la Tbilisi două zile mai târziu.

Iurik avea şaisprezece ani. Învăţa prost. Nici vorbă să intre la vreun institut. Nici măcar la liceul de muzică nu putea intra fără diploma de absolvire de la o şcoală de muzică. Şi apoi studiile de muzică nu-l scuteau de armată. Contuzia consemnată în fişa medicală nu-i oferea nici o garanţie că va scăpa de stagiul militar. Şi oricât ar fi de necrezut, moartea recentă a părinţilor n-o scosese pe Nora din rosturile ei, cum o scosese moartea lui Fedia. Nu-i ieşea din cap şi pace. Trăia cu frica în sân, o frică tăcută care o măcina pe dinăuntru. În plină zi, i se năzărea că vede mormântul astupat al lui Fedia, îi apărea şi noaptea în vis. Se uita la Iurik şi-l vedea pe Fedia, aşa cum şi-l aducea aminte că arăta cu mult înainte de a muri, la paisprezece ani, probabil – puţin adus de spate, cu faţa drăgălaşă, plină de pistrui, cu părul lins şi cărarea într-o parte…

Iurik trebuia luat şi dus de aici. Până să fie condamnat să facă ani grei de armată… Ruşii au terminat un război, dar vor începe altul.

Existau două variante – una problematică, plecarea în Israel: dar ce-o să facă ea, cu sângele ei amestecat, într-o ţară străină, cu un fiu care nu ştie că are un sfert de sânge evreiesc; cealaltă variantă, mult mai sigură, dar mai puţin acceptabilă pentru Nora, era să-l trimită pe Iurik în America, la tatăl lui… Gândurile i se învălmăşiră în cap, era ca năucă. Avea un răgaz de doi ani, problema trebuia rezolvată cât mai urgent cu putinţă, era singura idee clară, înfiptă bine în minte. Nu întârzie să facă primul pas – îi scrise lui Vitia o scrisoare lungă despre gândurile ei negre în legătură cu viitorul lui Iurik. Răspunsul sosi după două luni. Scrisoarea era scrisă în engleză nu de Vitia, ci de Martha. Femeia asta cam toantă – aşa i se păruse Norei la prima lor întâlnire – primise cu entuziasm vestea venirii lui Iurik în America. Îi scrisese: „vom fi fericiţi“, „vom face tot ce depinde de noi“, „îl aşteptăm pe Iurik chiar de azi“.

O coşcogeamite femeia, fără nici o formă, mereu în costum de sport şi adidaşi, cu figură de ţărancă rumenă şi cu zâmbetul până la urechi… Se mişca de parcă era făcută din lemn, dar nu dintr-unul de esenţă tare, ci din trunchiul uriaş şi moale al teiului. Şi vocea ei piţigăiată ca a lui Buratino din desenele animate… Şi era îndrăgostită de Vitia. Martha îi vedea calităţi pe care ea nu i le remarcase… Nora se apucă să cântărească lucrurile.

În viaţa lui Vitia se produsese o schimbare profundă: nu Varvara Vasilievna îi dirija acum comportamentul, ci Martha. Se schimbase oare Vitia, era el pregătit să ia decizii importante, ceva emoţii îi înmuiau oare inima? Din scrisoare nu rezulta aşa ceva. Dar esenţial era că avea lângă el o femeie bună. Ea îl alesese… De când primise scrisoarea, Nora îşi simţea inima mai uşoară. Intenţia de a-l trimite pe Iurik în America prinse contur. Trimise scrisoarea de răspuns. Începură să

corespondeze. Martha avea scrisul clar şi fraza simplă.

Când Iurik trecu în clasa a zecea, Nora îi rugă să trimită o invitaţie pentru el. O primi destul de repede. Abia după aceea ea îl întrebă dacă vrea să meargă în vizită la tatăl său şi să rămână acolo să înveţe, dacă îi convine.

— În America? Chiar în America? La Vitia? Ura!

Iurik se gândea la tatăl lui la fel de puţin cât se gândea acesta la el. Dar propunerea îl entuziasmă de-a dreptul. Muzica! Muzica americană!

Nora se luă cu mâinile de cap. Cât o s-o mai lungească cu reacţii dintr-astea? Şase ani? Zece? Sunt întârziaţi la minte amândoi, şi tatăl, şi fiul. Infantili…

— Poate să fie pentru mult timp, pricepi Iurik? Mă tem de armată.

— Da, da, pricep. Tu nu pricepi nimic! În America e sfârşitul lumii! Acolo o să învăţ muzica pe care n-o învăţ aici!

Mai departe totul se succedă cu o viteză incredibilă, dar absolut necesară. La începutul lui ianuarie urmau să fie luaţi în evidenţa armatei băieţii născuţi, ca şi Iurik, în 1975. După această dată, cererea de plecare în străinătate trebuia adresată comisariatului militar. Hârtiile, ambasada, plecarea – totul se succedă cu o repeziciune neînchipuită, ca-n poveşti.

Procurarea biletului se rezolvă cât ai clipi din ochi. Bilete pentru America nu mai erau. Trebuia să aştepte două luni. La fel de dificil era să procuri orice fel de bilet – la patinoar, la teatru, la Conservator. Lipseau de toate, dar oamenii învăţaseră să se descurce. Omul sovietic, bine antrenat, folosea rute ocolitoare, căci dacă nu s-ar fi descurcat, n-ar fi ajuns nici până la Leningrad, să zicem, la înmormântarea bunicii. Avea şi Nora moneda sa de schimb: relaţiile din teatru. Veneau oamenii s-o roage să le facă rost de bilete, îi cunoştea pe mulţi de la teatrul Bolşoi, de la teatrul Malaia Bronnaia sau Taganka. Avea reţeaua ei unde se făcea trocul, şi când apăru problema biletului pentru New York, cu data plecării până la Anul Nou, neapărat până la Anul Nou, lansă un semnal care funcţionă perfect, şi în ziua următoare, înarmată cu paşaportul lui Iurik şi cu viza americană pe el, o întâlni pe funcţionara de la Aeroflot, care îi dădu biletul pentru New York, cerându-i un preţ dublu. Nora nu se aşteptase la aşa o sumă colosală, dar luase, din obişnuinţă, toţi banii din casă, şi după ce plăti, îi rămase în pungă o nimica toată, cât să-şi plătească drumul. Totul se potrivi până la ultima copeică, şi Nora văzu în asta un semn bun.

Iurik, un adolescent pe care îl puteai numi bărbat tânăr dacă forţai nota, fugi de armată, îşi luă tălpăşiţa, se lepădă de toate: la 29 decembrie zbură cu avionul pe ruta Moscova-New York. Exact la timp.

Nora se apropia de cincizeci de ani, şi puteai s-o numeşti femeie tânără, dacă forţai nota şi în cazul ei. Rămase singură. Orice întorsătură urma să ia viaţa lui Iurik, alături de Vitia şi Martha, pentru el nu va mai fi nici un Afganistan niciodată.

Pentru Nora sosi momentul să se oprească şi să reflecteze. Se întoarse cu gândul la ziua când, părăsind casa ciudată şi încântătoare a Mziei, mătuşa lui Tenghiz, despărţindu-se de el pentru totdeauna a nu ştiu câta oară, se trezise în locuinţa pustie şi pricepuse că singura ei salvare era un copil. Şi el se născuse – bun, vesel, cu un minunat simţ al umorului, un copil aparte, o fire complicată. Poate o să rămână aşa pentru totdeauna. Şi chiar mai bine pentru el dacă va fi pentru totdeauna… Iar ea a rămas singură. Şi poate mai rău decât atât – cu acelaşi Tenghiz, aproape în

aceeaşi situaţie. Iurik nu-i rezolvase nici una din marile ei probleme. Atâţia ani petrecuţi învârtindu-se în cerc, refăcând aceeaşi traiectorie… Poate că trebuia să ia înălţime? Căzând apoi tot mai jos? Cum o să poată trăi fără Iurik? Nu, nu aşa trebuie gândit! Trebuie să uit de mine. Iurik se poate descurca foarte bine şi fără mine. Să nu-mi fac iluzii: Iurik mă iubeşte foarte mult, mai ales când mă are sub ochi. Când nu mă vede, nu ştiu…

Nora îşi făcu cafea turcească în ibricul de aramă, obicei împrumutat în tinereţe de la Tusia, întinse un şervet pe masă, găsi scrumiera albastră chinezească, puse alături ţigările şi bricheta. Luă ceaşca de cafea de pe etajeră. Pregăti totul pentru ritualul de dimineaţă. După plecarea lui Iurik, îşi reluase viaţa dinainte. Deci, ce avem de făcut? Întotdeauna am făcut ce am vrut. Am vrut băiat – poftim, l-am avut. Băiatul a crescut şi a plecat. Nu m-am gândit că se va întâmpla atât de repede. Bun, dar aşa am vrut eu să se întâmple, nu? Nu-mi iese din minte Fedia Vlasov. Asta nu se va mai întâmpla niciodată. E cât se poate de clar că Iurik nu se înscrie în peisajul vieţii noastre de aici, poate că acolo se va regăsi pe sine… şi apoi muzica lui Iurik vine de acolo… Vrea să rămână, va rămâne, dacă vrea să se întoarcă, se va întoarce. Măcar are posibilitatea să aleagă. N-am vrut să-l trimit acolo. Ba am vrut. Mă tem pentru el. Nu din egoism am făcut-o. El nu m-a deranjat niciodată, ba chiar a dat o altă dimensiune vieţii mele. Sunt mamă. Nu cea mai bună mamă din lume, desigur… Dar aici, mă tem pentru el. Acum trebuie să umplu cu ceva golul vieţii. Trebuie să încerc să mi-o organizez fără Tenghiz, fără Iurik. N-am decât să mă uit la Tusia. Să învăţ câte ceva de la bătrâna înţeleaptă. În sfârşit, iată un exemplu de femeie liberă şi demnă… E o prostie, bineînţeles, o prostie… Ce ştiu eu despre tinereţea ei? Întotdeauna a păstrat o tăcere semnificativă. O tăcere atotştiutoare.

Nu mai fusese de o lună la Tusia, nici măcar n-o sunase. De altminteri, Tusiei nu-i plăcea telefonul, îşi învăţase prietenii să-l folosească în chip de telegraf: să fixeze o întâlnire, dar fără vorbă lungă.

Odată terminat ritualul cafelei, un soi de meditaţie matinală – totul va fi bine, Nora, va fi foarte bine, sus, jos, eu sunt aici… – o sună pe Taisia, stabili întâlnirea.

— Ce-ai făcut, ţi-ai trimis băiatul? o întâmpină Tusia în pragul atelierului. Tusia avea două case: o vilă în afara oraşului, într-un loc unde se instalaseră bătrânii bolşevici, aproape toţi morţi, şi atelierul aflat chiar în buricul târgului, destul de mic, cu un alcov unde dormea noaptea.

— L-am trimis, dădu din cap Nora. S-a făcut pustiu dintr-odată…

— Ce ai de gând cu spectacolul folcloric? Nu e teatru, e un atelier mai degrabă… o întrebă Tusia.

Nora îşi aminti că, la ultima lor întâlnire, Tusia îi propusese să colaboreze cu un ansamblu folcloric, dar cu toată alergătura din ultimul timp, îi ieşise complet din cap. În plus, avea unele îndoieli în privinţa folclorului…

— Am uitat, ca să fiu sinceră. În general, nu-mi plac spectacolele muzicale. Nu vreau să mă amestec în muzică, are ceva în plus faţă de teatru, e greu să te măsori cu ea. Imposibil…

— Da, te-nţeleg, dar aici e vorba doar de un serviciu. Şeful de orchestră e foarte talentat, chiar genial. Trebuie doar sprijinit. Doreşte şi el să scape de costumele populare, vrea un decor minimalist. Poate-l cunoşti? Nu? Du-te, vorbeşte cu el, vezi se spune. Te asigur că e interesant…

Pălăvrăgiră mult timp, trecuse de miezul nopţii. Nu puţine fuseseră asemenea seri în cei treizeci de ani de când erau prietene. Tusia avea talentul uimitor de a vorbi cumva „de la egal la egal“ cu elevii săi, şi miracolul egalităţii îl făcea pe interlocutor să crească în ochii lui, să-şi vadă „eul“ viitor, şi

după discuţia lungă, să capete încredere în sine.

Nora plecă de la Tusia cu volumul gros al lui James Frazer, *Creanga de aur,* de care nu auzise, şi cartea îi schimbă complet gândurile. Asta nu avea nimic de-a face cu conţinutul cărţii, cu studiul magiei şi al numeroaselor evenimente care au dus la dezvoltarea religiei şi gândirii umane, ci avea de-a face cu lipsa de cultură a Norei, cu bezna îngrozitoare din cunoştinţele ei. O apucă groaza. Câte lucruri interesante şi importante ratase în toţi anii aceia, când îl urmase cu ochii închişi pe Tenghiz în tot ce pusese la cale… Acum stătea la biblioteca Societăţii Ruse de Teatru, de la deschidere până la închidere, şi citea despre spaţiul acvatic care, în mitologia popoarelor, apare în calea sufletului imediat după moarte. Erau râuri mici sau pâraie, uneori lacuri subterane, alteori oceane, ape imense şi întunecate, prezente la toate popoarele, dispărute sau încă în viaţă: egipteni, scandinavi, indieni, hinduşi, mongoli. Pentru Nora era important să descopere cum arăta apa asta la slavi… Problemele practice ale scenografiei erau un bun prilej să citească o astfel de istorie pasionantă. Deşi avea memorie bună, făcu mici conspecte în care îşi notă denumirile râurilor, numele luntraşilor, uneori chiar al ambarcaţiunilor care făceau marea trecere, şi, de asemenea, fragmente despre ritualurile păstrate de-a lungul timpului. Ambarcaţiunile erau şi ele cât se poate de diferite – ba o luntre şubredă, ba o corabie înaripată…

Nora se lămuri că ambiţiile şefului micului ansamblu folcloric erau foarte mari: voia să recurgă la mitul vieţii sufletului după moarte, unul dintre cele mai interzise pentru conştiinţa umană. Aceeaşi idee se regăsea în toate culturile: lumea oamenilor trăind pe pământul tare se afla în apropierea marilor ape, şi după moarte, sufletul trebuia să treacă peste marile ape ca să ajungă pe celălalt mal, la capătul unei alte lumi, unde el va cunoaşte o altă viaţă… Nora îşi imagină imediat cum în dreapta şi în stânga scenei se întind ţărmurile acestor lumi, iar în mijloc, pe valurile întunecate ale apelor de graniţă, descrise în toate mitologiile, în toate cărţile morţilor, alunecă o barcă cu luntraşi, echipaj, căpitan şi un boţman. Şi apa – poate fi oricare. Poate fi Volga…

Şi deodată, din adâncul memoriei ei, ieşi la suprafaţă o întâmplare de demult, pe care o ştia din spusele mamei. Când Nora avea patru ani, părinţii ei cumpăraseră o casă de vacanţă la Tarusa, chiar pe malul Okăi. Vara, pe căldură mare, copiii se bălăceau în apa mică de la mal care acoperea limba de nisip. Nora se îndepărtase la un moment dat de mal şi căzuse într-o groapă. Se dusese la fund fără să scoată un ţipăt. A strigat-o fetiţa cu care se jucase cu mingea… Negăsind-o, fetiţa a început să urle. Au scos-o din apă, au readus-o cu greu la viaţă. Nora nu-şi mai amintea nimic, rămăsese doar cu frica de apă, pe care îi plăcea s-o vadă curgând potolită la robinet. N-a mai învăţat să înoate. Cum stătea în bibliotecă, aplecată deasupra cărţilor, îi reveni în minte imaginea foarte clară a malului de la Tarusa, a ei stând lungită pe cuvertura veche de flanelă, folosită şi ca aşternut, a mingii şi a tânărului cu părul ud, aplecat deasupra ei. Totul se potrivea – Amalia îi spusese că băiatul gazdei, student la medicină, o salvase, îi scosese apa din plămâni… Se agăţă de amintirea veche şi coşmarul legat de apă, repetat de multe ori: visa că înoată spre mal, într-o mâzgă înspăimântătoare, de culoarea cernelii, mult mai grea şi mai densă decât apa. Malul e aproape, dar când să iasă, îşi dă seama că nu înotase spre mal, ci spre un monstru uriaş. O spaimă de neînchipuit o proiecta afară din coşmar, aşa cum sare dopul din sticlă, se trezea suflând greu, udă de transpiraţie. Mirosea groaznic de urât, a mâzgă…

Ea puse cărţile deoparte, terminase de citit. De când îşi formulase o opinie în legătură cu credinţa,

îl luase pe „nu“ în braţe şi se considerase materialistă în mod necondiţionat. Nu fusese atrasă deloc de zicerile vag panteiste ale bunicii Marusia, nici de jumătatea de credinţă naivă şi înduioşătoare a Amaliei, şi, cu atât mai mult, n-o atrăgeau formulele livreşti ale prietenilor proaspăt convertiţi la un creştinism spoit cu ecumenism. Dar acum, după ce citise cărţile cu râvna arheologului, ea simţi că acel alt mal, acel mal îndepărtat exista şi, prin urmare, moartea, aşa cum o văzuse şi cum o urmărise cu atenţie, de care se atinsese în treacăt, o asemenea moarte nu exista. Exista, în schimb, ceva mult mai complicat şi mult mai interesant… O confirma cel mai bine muzica, şi, poate în special, bocetele intrate în folclor, pe care le culesese acel geniu al muzicii populare cutreierând satele în agonie, înregistrând ţipătul din vocea bătrânelor pe jumătate moarte, tocmai geniul acela cu care îi făcuse cunoştinţă Tusia. În treacăt fie spus, îţi sărea în ochi înfăţişarea lui de actor provincial, cu bărbia lată şi ochii mici, înecaţi în pielea încreţită, şi Norei i se păru a fi un om orgolios, egocentric.

Veni la întâlnire pregătită cu o mapă plină cu schiţe. Într-una dintre ele, pe o pânză de culoarea peruzelei, reprezentând apa întinsă până la orizontul coborât foarte jos, se vedea o barcă mare, dichisită, cu botul îndreptat spre sală. Pe ea se desfăşura acţiunea din primul act, sau, mai bine zis, socotit a fi primul act, fiindcă se înţeleseseră ca spectacolul să se joace fără pauză. Modificarea decorurilor punea probleme serioase, şi pentru asta Nora folosea tot felul de tehnici de iluminat. Apoi dispăreau pânzele elegante şi ornamentele cu care era decorat botul bărcii, echipajul-corul se transforma într-un grup de luntraşi, şi la sfârşit, din culise apăreau două stânci întunecate, să le zicem, Scylla şi Caribda, barca se sfărâma în bucăţi, şi în avanscenă apăreau actorii care intonau cântări zguduitoare…

Regizorul, conducător artistic şi concertmaistru în acelaşi timp, cercetă încruntat listele cu schiţele decorurilor, apoi ceru schiţele costumelor. Nora scoase din mapă crochiurile: pe colile de deasupra erau schiţate costume purtate de nordici, el le răsfoi fără să se uite atent. Pe a doua serie de coli cu crochiuri, cărora Nora le zicea „radiografii“, erau desenate nişte haine ţărăneşti otova, spălăcite, lungi şi largi peste măsură, aproape fără semne distinctive pentru bărbaţi sau femei, şi oase schiţate în fugă, în perfectă concordanţă cu anatomia. Desenele din a doua serie îi atraseră atenţia regizorului, care le cercetă cu luare-aminte, le atinse de câteva ori cu degetul gros, îngălbenit, mormăind „aha, nu-i rău deloc“. În seria a treia, numită de ea „coadă de păun“, se păstra forma hainelor ţărăneşti – sarafane, cămăşi lungi, caţaveici, broboade, diademe – dar culorile lor, în tuşe groase, erau stridente: portocaliu-roşu-liliachiu-albastru-verde, care nu se foloseau la costumele din nord. Curat indiene, africane, mexicane… Regizorul le dădu deoparte, îşi sprijini faţa în palme, căzu pe gânduri.

— E ceva aici. E chiar mult. După mine e prea mult. Trebuie gândit. Dar în general, ca să fiu sincer, aş merge pe o variantă banală – toate costumele din pânză neagră. Ca să nu abată atenţia…

N-o mai sună pe Nora. După un timp destul de lung, Tusia i-a spus:

— Ai ridicat ştacheta prea sus pentru el.

Nora nu se supără deloc. În vreme ce ea îşi bătea capul cu mistica spaţiului acvatic, de partea cealaltă a oceanului, viaţa lui Iurik intra pe făgaşul cel bun. Martha, o minune de femeie, îi scria câte o scrisoare în fiecare săptămână, scrisorile ajungeau greu, făceau ba şapte zile, ba zece, pe drumul care dura doar zece ore cu avionul. Din când în când, Nora suna în America de la Poşta Centrală. Simţea din vocea lui Iurik că era mulţumit. Mergea la şcoală, învăţase engleza destul de repede şi lucrul cel mai important, cânta în orchestra de jazz a şcolii şi nu-i mai trebuia nimic altceva.

Nora depăşea o nouă graniţă. Viaţa îşi urma cursul.

CAPITOLUL 32
Din cufăr. Scrisorile familiei
(1916)

Mihail Kerns către Marusia
Asociaţia editorilor I.D. Sîtin
Redacţia revistei ilustrate săptămânale Zorile
Moscova, Tverskaia, 48
Telefon 5-48-10
16.10

Dragă Marusia! Neavând nici o veste de la tine, m-am speriat îngrozitor şi abia azi am aflat că nu m-am frământat degeaba: pe Iakov l-au luat la război. Sunt sigur că sora mea puternică, ieşită victorioasă din toate încercările vieţii, va şti să iasă onorabil din această nenorocire! În acelaşi timp, cred fără rezerve şi sunt absolut sigur că totul se va sfârşi cu bine! Şi mai ştiu că ne vom aduna toţi la un loc şi vom fi bucuroşi şi mândri! Tu, Marusia, trebuie să-mi dovedeşti că am avut dreptate să-mi pun nădejdea în tine, auzi? Nu fi îngrijorată! Totul va fi bine! Cred că familia voastră şi-a plătit tributul războiului prin moartea lui Henrik, pe care nu l-am văzut niciodată. Dar am văzut ce lovitură a fost pentru Iakov. Sunt oameni plini de talente Oseţki ăştia ai tăi, şi Iakov zicea că Henrik putea ajunge un adevărat gânditor. Cred cu toată puterea că războiul se va termina şi vom fi iar toţi împreună. Şi micul Henrik va fi la fel de reuşit ca unchiul său.

Umblu ca nebunul de unul singur, neştiind ce se întâmplă cu voi, şi treaba asta o alarmează şi mai tare pe Şurocika. Scriu de la redacţie, Şura e la sanatoriu. Se simte mult mai bine. Vă îmbrăţişează pe toţi. Te rog, Marusia, scrie-mi măcar un cuvânt că ai primit scrisoarea mea. Sunt disperat că scrisorile, şi aşa rare, nu ajung. Scriu emoţionat de veştile bune despre război. Se aude că au hotărât să-l încercuiască pe Wilhelm II şi să-l facă inofensiv pentru totdeauna. Asta înseamnă că Iakov se va întoarce în curând.

Ce zice Henrik? Oa, oa?

Să-mi scrieţi toţi. Vă îmbrăţişez pe toţi la nesfârşit! Tată, mamă, scrieţi-mi!

Să-mi scrieţi toţi!

Al vostru Mişa.

Halta Grebionka, Gubernia Poltava – Kiev
Iakov către Marusia
8.10

…Vagonul nu avea nici cărbune, nici făină. Un vagon obişnuit, ca toate celelalte 400 000 de vagoane de marfă. Frig. Nu era nimeni care să mă strângă în braţe, lângă mine dormea unul care mirosea urât. M-am ridicat şi m-am instalat sub o lampă cu lumină tulbure, singura în tot vagonul, şi m-am apucat să număr: suntem căsătoriţi de 34 de luni, şi câte zile din lunile astea am fost împreună? Jumătate? Mai puţin? Pot fi numărate după scrisori. Dacă nu recurg la contabilitatea asta de doi bani, atunci pot să zic că 27 de luni am fost doi şi ultimele şapte am fost trei! E o minune să vezi că urechea

lui Henrik al nostru e a mea, că ochii cenuşii sunt ai tăi, că părul îi creşte ca al meu, cu un vârtej în creştet, şi degetele sunt ale tale, lungi, cu unghiuţe mici… Şi cu timpul, sunt sigur că vor prinde contur cine ştie ce trăsături ale fraţilor tăi, ale fraţilor mei, şi, în special, ale fratelui meu drag, Henrik, căruia nimeni pe lume nu-i va lua locul…

Sărut toţi obrajii Oseţki. Eu.

Harkov – Kiev
Iakov către Maria
12.10

Bună ziua, fetiţa mea, începem noua perioadă din viaţa noastră cu scrisoarea Nr.1. Iată-ne din nou separaţi, din nou scrisori, scrisori… Ce-i bun în toate astea e că nici unul dintre noi nu renunţă la toc şi la hârtie. Scriem mult, e cel mai bun mijloc să ne controlăm, să nu lăsăm să ne scape o idee cât de mică. Dacă nu putem să ne îmbrăţişăm, rămân măcar controlul de sine, ideile şi alte mici bucurii.

…Sala de lectură a bibliotecii cazărmii.

Îţi sărut fruntea şi mâinile, copila mea! Lui Henrik – picioruşul. Afară octombrie s-a instalat bine de tot, ploaia măruntă nu încetează o clipă şi îmbibă totul. Ieri am hoinărit prin oraş, am cheltuit o groază de bani. Am apărut la cazarmă încărcat cu cumpărături, stârnind curiozitatea plină de respect a soldaţilor. Când am întins tot felul de lucruri strălucitoare, unele din piele, pe patul meu curat, m-am simţit un bun gospodar.

Printre alte lucruri: o carte nouă a lui Rîbakin, mere, cremă de ghete pentru cizme de şevro… Biblioteca de unde îţi scriu e mare, confortabilă, are multe cărţi, sunt cărţi şi în limbi străine, abonamentul e ieftin, cinci copeici pe lună. O domnişoară mă întreabă: „Cărţile le luaţi pentru dumneavoastră? Vă vor trimite repede pe front?“ În bibliotecă lucrează numai femei, bătrâne, domnişoare tinere, puştoaice.

Am avut o zi „încărcată“ numai cu femei. De dimineaţă am văzut o mulţime de prostituate în scuarul Bannîi, la prânz am citit foiletonul despre femei al lui Doroşevici (ca să-ţi spun drept, am vărsat câteva lacrimi), pe seară le-am văzut pe domnişoarele pure şi tari de virtute la bibliotecă. Şi tot acolo am avut parte de povestirile lui Garkovenko şi m-am îngrozit.

Nu-ţi pot spune, fetiţa mea, câtă milă îmi produce corpul batjocorit al femeilor. N-am cuvinte să-ţi povestesc ce pot face cu acest obiect de artă. Am nervii tari, m-am obişnuit cu multe în armată, dar mi-e imposibil să ascult asemenea lucruri.

Doroşevici scrie despre o femeie care se duce la un soldat. Un caz obişnuit, dar mi-e greu să înghit ce scrie despre această categorie de oameni căsătoriţi pe care îi uneşte munca în comun, încrederea şi patul conjugal.

Domnişoarele din bibliotecă mă duc cu gândul la o altă categorie de oameni uniţi nu numai prin munca fizică, ci şi prin preocupări intelectuale comune. Mi-a venit pofta să scriu o povestire despre o fată bătrână minunată, a cărei hrană sunt cărţile, fiindcă viaţa proprie e un eşec. O s-o scriu neapărat.

…Scriu numai despre mine, dar mă gândesc la tine. Să ţii minte că nu-mi place să pun întrebări în scrisori. Doar ştii şi tu despre ce trebuie să-mi scrii – despre starea ta fizică, despre moralul tău şi despre micuţul nostru. E băieţelul meu, speranţa mea… Eu sunt aici, dar dragele mele fiinţe plăpânde sunt la Kiev. Ţineţi-vă tare, fiţi curajoși, nu vă lăsaţi! Îmbrăţişez micuţa mea familie. Iakov.

Iakov către Maria
Din armata operativă
Administraţia unităţii
Batalionul Nr.2 de genişti rezervişti
19.10

Bună ziua, copilă. Uite că zilele se scurg cu mare repeziciune, aşa cum zboară ca vântul zilele pe care nu pui mare preţ. Am ajuns să nu-mi pese de timpul care trece.

Mă grăbesc să-ţi dau o veste bună: alaltăieri am fost convocat la cartierul general al batalionului, unde părinţii-comandanţi, aflând din fişa personală că am studii muzicale, au dat ordin ca de acum încolo să fac parte din orchestra regimentului, să cânt la flaut. Spune-le tuturor, în special tatălui meu, că n-am studiat muzica degeaba – prinde bine şi în armată. Nu e muzica la care visam pe vremuri, dar cum n-am dorit niciodată să ţin o puşcă în mână sau să ajung conţopist, pot spune că deocamdată am avut noroc.

Ziua mea în armată se scurge astfel: azi m-am sculat la 6 dimineaţa. Ceilalţi din unitate s-au sculat mai târziu. Ceremonialul de dimineaţă a durat până la 7. Paharul e spălat şi cizmele făcute. La 8 începe repetiţia de orchestră. Fiecare îşi ia instrumentul şi îşi face exerciţiile. Gălăgia e îngrozitoare, îţi vine să-ţi astupi urechile. Başii mugesc, clarinetele piuie, goarnele măcăie, – eu mă ocup de franceză. Flautul meu e la reparat, îmi ocup timpul. Am învăţat să fiu indiferent la tot ce mă înconjoară. Fac progrese la franceză, vorbesc mult mai liber.

Asta va fi surpriza neaşteptată pe care mi-o va rezerva armata. Să te fereşti de mine, Maria! Peste două luni, îţi voi scrie o scrisoare în franceză şi o s-o umplu cu complimente elegante.

Tartarin al tău îmi place. Citesc cu voce tare lecţia, savurez şi fac haz de fiecare particularitate a pronunţiei. Sunt foarte mulţumit. De la bibliotecă iau cărţi din cele trei liste alcătuite de mine: război, istorie, beletristică. Am cumpărat ieri o carte foarte bună a lui Rubakin. Te gândeşti cât e de ciudat ca, într-o lucrare bibliografică, să dai peste digresiuni despre idealuri curajoase, despre bunăstarea sufletească şi despre activitatea creatoare. Bun băiat, în ciuda faptului că scrie şi locuieşte în Elveţia.

Dacă scrisorile mele întârzie 1-3 zile, nu te nelinişti, Marunicika. Se poate întâmpla să fie complicat să ies din cazarmă.

Harkov – Kiev
Iakov către Maria
21.10

… Am avut de gând să-ţi scriu despre ce fel de oameni sunt în jurul meu… Azi mi-am zis că sunt o groază de ticăloşi în mulţimea asta. Fiecare om are o pată pe conştiinţă. Bezpalcin, vecinul meu din cazarmă, a povestit azi, hlizindu-se, cum cu mulţi ani în urmă, înnoptând el la o prostituată foarte cunoscută din Moscova, i-a furat 5 ruble îndesate în ciorap, cu care o plătise, şi batistele de mătase, cu aceeaşi ocazie. Porcul ăsta gras era atât de convins că făcuse o poznă de băiat ştrengar, încât nici măcar n-a clipit. Şi-a făcut de cap, s-a distrat şi şi-a tras câştig, ha, ha, ha!

Altul – Garkovenko – şi-a povestit şi el aventurile (trei sferturi din ele erau minciuni), dar pe mine m-a uimit felul ciudat în care îi funcţiona mintea, câtă cruzime şi nebunie îi torturau sufletul.

Multe dintre faptele lor sunt fapte penale de-a dreptul, altele sunt fapte penale în miniatură, umbre ce se vor transforma în fapte cât de curând. Fiecare dintre ei e un candidat la puşcărie. Şi cu toate

astea sunt liberi, ei alcătuiesc mulţimea.

Mai cred că puşcăriaşii obişnuiţi sunt exact aşa cum sunt cei de aici. Exact aşa. Numai că au fost trimişi la puşcărie fiindcă n-au avut noroc. Societatea îndatoritoare le-a oferit prilejuri, le-a vârât în mână cuţitul, care, din întâmplare, se afla în apropiere. Poate că lui Garkovenko soarta îi va surâde, cuţitul nu-i va fi la îndemână. În schimb, Bezpalcin va face avere, va purta pălărie melon şi va vota la alegeri pe membrii Dumei de Stat.

Cei care stau după gratii la puşcărie sunt aceiaşi oameni, aceeaşi societate. Numai că au apucat-o pe căi greşite o dată, şi acum îşi urmează drumul neted ca-n palmă. Au fost tot oameni simpli până la întâmplarea nenorocită.

Toţi fac parte dintre orăşenii cu origine modestă, pătura de sus şi de jos a micii burghezii. Mai e o categorie în unitate: ţăranii care au fost luaţi de la munca grea a câmpului. Sunt oameni mai simpli, mai cinstiţi şi cu simţ moral.

Superiorul meu e un caz aparte. A primit o nouă scrisoare de la soţie şi mi-a citit-o în întregime. „Dragul meu Kuzicika, îţi sărut buzele cu foc.“ Urmează o seamă de reflecţii domestice foarte judicioase şi amănunţite… E mândru de soţia lui, zice că e îndemânatică, că scrie corect şi e inteligentă. Îşi scriu des. Relaţii bune, sănătoase.

…Îţi scriu în timpul repetiţiei cu orchestra. Studiem un potpuriu din *O viaţă pentru ţar* de Glinka. Orchestra sună mai bine acum. Au venit noi muzicanţi.

…Azi plec în oraş, mă gândesc că am primit o scrisoare de la tine…

Îmi întorc costumul pe partea cealaltă. Sper să iasă un lucru bun. Croitorul m-a lăsat să-l descos singur. Acum îmi descos pantalonii. Cu un crac nu m-am descurcat, a venit să mă ajute Aleinikov. A mers mai repede. El îmi zice: „E mai uşor în doi – și când munceşti, şi când dormi“. Mă prăpădesc după vorbele oamenilor din popor despre patul împărţit între soţ şi soţie.

Te îmbrăţişez, mutriţă.

24.10

…Zilele astea m-am gospodărit cu mult zel. Mi-am reparat cizmele, mi-am aranjat chipiul, mi-am transformat costumul. Arăt curăţel, totul stă pe mine cum trebuie… Aş vrea ca şi tu să arăţi bine. Ţi-ai cumpărat pălărie, rochie? Grăbeşte-te!

…Citesc multe lucruri interesante. În *Cronici ruseşti* Nr.8 am găsit continuarea unui roman sentimental foarte interesant. Am reluat unele fragmente. Borovţîn, *Amazoana*. Sunt multe consideraţii despre iubire. O parte sunt interesante fiindcă sunt extrase din relaţiile noastre, celelalte sunt interesante fiindcă sunt diametral opuse…

Primesc de la tine scrisori parfumate, iar eu ţi le trimit îmbibate de gaz. De fiecare dată vine câte unul să-şi aprindă ţigara de la lampa mea. Unul mi-a pătat scrisoarea cu gaz.

Peste două săptămâni orchestra cântă la cinematograf, şi duminică doisprezece muzicanţi sunt invitaţi să cânte la o nuntă. Vor aşeza soldaţii pe coridor, îşi vor scuipa plămânii toată noaptea, şi de dimineaţă li se vor aduce resturile de la masă. Noroc că e strâmt coridorul, şi au nevoie doar de doisprezece oameni. Eu rămân pe dinafară.

O să-ţi scriu acum despre lucrul care te frământă cel mai mult, despre problema femeilor. După cum e de presupus, şi pe mine mă preocupă foarte mult. În doi ani şi jumătate de căsnicie, corpul meu de bărbat a învăţat multe. Nu zic că sufăr şi că mă doare, dar am o stare permanentă de disconfort, nu

e prea intensă, dar psihicul îi cântă în strună, şi ăsta e cel mai rău lucru.

Mintea n-o ia pe drumul bătătorit, să se intereseze de ştiinţă, de gândirea logică, ci se întoarce unde o doare mai tare. Am obiceiul să mă apuc să citesc cu nesaţ un nou număr de revistă şi rămân surprins că încerc să caut nerăbdător o povestire ispititoare despre femei – cauţi în literatură exact ce simţi că-ţi cere inima. Mi s-a întâmplat pentru prima dată să las necitit un articol de economie. Aflu multe din ce povestesc soldaţii despre iubiri simple, necomplicate. Când mă agaţă prostituatele seara, pe stradă, grăbesc pasul tulburat.

Să-ţi mai spun încă ceva: într-unul din momentele insuportabile – ştii despre ce e vorba… Ştii toate astea. Mi s-a făcut scârbă, m-am simţit murdar. Iubirea nu-i făcută pentru o persoană singură! Să nu te superi pentru sinceritatea mea. Eu îţi spun totul.

…E adevărat că femeia e făcută să iubească un singur bărbat, nu-i aşa? De ce bărbatul e făcut să poată cu toate, întotdeauna? De ce are în sufletul lui atâta energie inutilă, atâta dorinţă de a cuprinde totul, de a îmbrăţişa totul? În sens propriu şi în sens figurat. Mi-e clar că aici e vorba despre o nepotrivire naturală, rămasă o enigmă. Că-n privinţa asta natura a greşit, cum a greşit şi-n altele… Corpul tău a îndurat atâta suferinţă, şi va mai îndura încă, nu e construit cu mare grijă, încât să aibă parte de mai multă curăţenie şi confort, în schimb corpul meu nu dă socoteală sufletului, trage în toate părţile. Nu e normal. Dumnezeu avea nevoie de un sfetnic mai bun şi de un arhitect…

30.10

Mi s-a aranjat viaţa în aşa fel, Marianocika, de parcă aş fi înainte de sesiunea de examene. Sunt ocupat până peste cap, sau mai bine zis, am de lucru toată ziua, nu-mi ajunge timpul să le fac pe toate. De pildă, a trecut o săptămână şi nu m-am ocupat deloc de franceză. Am o veste nouă: organizez un cor cu muzicanţii noştri din unitate. Dirijorul corului – eu!!! De mulţi ani visam la bagheta dirijorului, şi uite că a nimerit din întâmplare la mine în mână. Va fi un cor mare, 30 de corişti. E vorba de multă muncă artistică, în schimb, ştiinţă şi experienţă ioc! Sper din tot sufletul că-mi vor fi de ajutor calmul şi încrederea. Am plănuit totul alaltăieri. Tot atunci am cumpărat partiturile şi diapazonul, aşa cum se cade unui dirijor serios. Două zile nu i-am putut aduna pentru repetiţie. Merita să-i vezi cât de nerăbdători erau: de ce nu repetăm? Veniseră de la baie la nouă seara, puteam să cântăm noaptea? Au înşfăcat notele, le studiază singuri. Debutez în seara asta. Începem cu cântece populare ucrainene şi ruseşti şi cu *O viaţă pentru ţar*.

Participarea mea la orchestră e un bun prilej de a mă instrui în ale muzicii. Îmi disciplinează auzul, mi se ascute şi mi se dezvoltă simţul muzical. Îţi scriu printre picături. Acum se cântă *Cum mi-au ucis mama*, cântecul lui Vania. Am multe pauze, şi uite că mă folosesc de ele. Orchestra a reuşit să înveţe o groază de lucruri, e un repertoriu deja prea vast. Instrumentiştii cântă mult mai bine. Se întâmplă adesea ca orchestra să sune cum sună orga – toate vocile sună armonios. În fiecare zi se învaţă ceva nou. „Corul ţăranilor“ din *Cneazul Igor*. Odată ce l-a învăţat orchestra, nu-mi rămâne decât să-l repet cu corul „meu“. Azi e debutul! Ceva-ceva tot va ieşi!

…Conduc repetiţia ca un dirijor de cor experimentat. Îţi reproduc cuvintele lui Pevzner, care n-a cântat, ci a ascultat de pe margine: „Sunt de-a dreptul uluit nu de felul cum au cântat, ci de ţinuta şi prestanţa dumitale, un «adevărat» dirijor. Când ai ridicat bagheta, arătaţi şi dumneata, şi ei, de parcă îngerii se pregăteau să înalţe cântece.“ Nu mă gândeam să primesc un asemenea compliment. A trebuit să-mi frământ serios mintea pentru un amănunt de felul ăsta, cum să fac corul să se pregătească

pentru începutul bucăţii muzicale. Dirijorul nostru lasă orchestra în voia ei, înainte să înceapă, bate cu bagheta de mai multe ori până tac toţi. Eu procedez altfel. Nu bat cu bagheta fără rost. Când e nevoie, bat de trei ori, ridic imediat ambele mâini şi mă uit la ei stând în expectativă. În momentul acela apare pe faţa lor un fel de concentrare, bagheta le transmite impulsul electric, mobilizându-i pe toţi, şi începem. Ieri am greşit de două ori, dar n-am lăsat să se vadă, dimpotrivă, m-am oţărât la başi. N-am voie să greşesc, câtă vreme nu capăt o reputaţie solidă.

Într-un cuvânt, treaba merge ca pe roate. Îmbrăţişez micuţa mea comoară strâns, foarte strâns.

Ştii, Marunia, în scrisori îţi trimit sărutări mereu, dar micului Henrik parcă nu-mi vine să-i trimit sărutări.

10.11

…La cinematograful Crizantemele e un afiş pe care scrie „cu participarea fanfarei“. Fanfara suntem noi. Foaierul e lung, pustiu, friguros. Pe pereţi sunt înşirate afişe de cinema. Sunt anunţate filme extraordinare: *Batista însângerată*, *Roata infernului*, *Cucerirea Trapezuntului*, *Negustorul îndrăzneţ*, *Uraganul pasiunilor*.

Noi stăm în fundul sălii, cântăm în antracte, sub afişele comice, însoţite de imagini. Cântăm cinci minute, zece minute pauză. Asta facem tot timpul. Pe la ora nouă apare o uşoară oboseală. La ora zece începem să ne uităm des la ceas. După ultimul marş, toţi ne repezim să ne strângem partiturile şi instrumentele. Obosiţi, plini de nervi, ne grăbim spre casă. Suntem din cale afară de grăbiţi… Acasă, o supă rece şi la culcare.

Sunt liber de două ori pe săptămână. Când o să vii, sunt sigur că voi scăpa de cinema de tot.

Sunt camere mobilate de confort doi în apropierea cazărmii. Mă tem ca nu cumva să fiu nevoit să te instalez acolo. Nu uita să te îngrijeşti de permisul de şedere. Când o să se întâmple oare?

Stabileşte o dată, îmi faci aşteptarea mai uşoară. Mi-ar conveni înainte sau după Crăciun. De sărbători se cântă mai mult, mi-ar fi nu ştiu cum să lipsesc.

Am uitat să-ţi scriu despre scutecul pus de tine între lucrurile mele. Când am dat să mi le aranjez, n-am ştiut ce-i cu pânza asta, apoi mi-am dat seama şi m-au cuprins emoţiile. Cum arată Henrik? N-o să-l recunosc când m-oi întoarce…

Azi nu cânt. Mă odihnesc, savurând clipă de clipă gândul că nu cânt la cinema.

Alaltăieri am acompaniat un film la pian. Iată-mă, în sfârşit, devenit un pic pianist-acompaniator de film.

16.11

…Am primit scrisoarea. M-am bucurat pentru noua ta muncă, dar mi-am făcut şi griji. Cât de neplăcut o să fie dacă nu acceptă! Nu-i rău deloc, dacă-i vorba de preţ. Bravo, te felicit! Vreau să te învăţ un mic truc: în afară de ştiinţa ta în materie, trebuie să ieşi în evidenţă, să le arăţi puţin „sclipici“. Să-ţi faci reclamă inteligentă. Te ştiu fată de ispravă, pricepi despre ce e vorba. Afişează pe pereţi un jurnal de activităţi zilnice, calendare, lipeşte tot felul de frunze pe coli mari de hârtie etc. Împodobeşti încăperea în felul ăsta şi, în plus, inspiri mai multă încredere şi respect pentru munca ta. Nu e numai pentru copii, e important şi pentru mămici, trebuie subliniat lucrul ăsta. Să nu crezi că mămicile sunt mai răsărite decât copiii lor.

Văzut-ai oare cum se poartă un doctor deştept când e chemat la un muribund? Nimeni nu crede în

ştiinţa lui, toţi cred în vicleşugurile lui vrăjitoreşti, ridicate la rang de ştiinţă. Oamenilor le plac cu deosebire doctorii care aplică tot felul de metode ciudate. Un doctor inteligent dă o grămadă de indicaţii: să fie deplasat patul, să fie mutat muribundul cu capul încoace, să fie învelit cu o altă pătură, să se scoată ceasul din odaie şi multe altele. Le dă oamenilor o ocupaţie, să facă ce le indică el. Încetul cu încetul doctorul se achită de sarcina cea mai de seamă: ridică moralul bolnavului şi al celor din jurul lui, convins fiind de neputinţa sa în faţa morţii.

Asta-i, Marunicika! Încearcă să faci la fel. Şi costumul? Cumpără-ţi haine cât mai repede! Îmbrăcămintea neîngrijită şi murdară face o impresie proastă, de respingere, uneori inconştientă. Nu cruţa banii!

Te sărut, te sărut peste tot, îţi sărut genunchii (în părţi şi în spate, unde te gâdili).

22.11

Draga mea, a reuşit tata să-ţi povestească totul despre mine? Mi-a făcut o mare bucurie. În prima clipă când a venit la mine la cinema, m-am întors spre el şi m-am chinuit să-mi aduc aminte unde am mai văzut faţa asta. A durat câteva secunde bune până să-l recunosc. L-am recunoscut doar în momentul când am sfârşit să-mi mai chinuiesc mintea: cine e, cum a nimerit aici şi de ce a venit. Ne-am luat apoi cu vorba, ne-am spus repede unul altuia ce aveam de spus şi ne-am trezit că nu mai aveam ce să ne spunem. Am continuat să vorbim, dar suna cam nefiresc.

M-am bucurat să-l văd şi mi-am stăpânit câteva lacrimi când ne-am despărţit a doua zi seara în faţa hotelului. Ne-am îmbrăţişat tare, ne-am despărţit, apoi ne-am apropiat şi ne-am îmbrăţişat iar. I-am nimerit mustăţile moi şi atunci mi-a venit să lăcrimez. Tot drumul am simţit un nod în gât.

L-am asaltat cu întrebările, dar despre tine n-am prea ştiut să-l întreb:

— Marusia e veselă, râde?

— Da, da…

— Şi…pălăria ei e frumoasă?

— Da, frumoasă.

Tata mi-a povestit despre Henrik cu multă duioşie. În vorbe puţine, mereu aceleaşi, a încercat să-mi povestească despre cât de vesel este, cum se zbenguie, cum îl recunoaşte, cum îl sperie apa din băiţa lui. O singură dată mi-a vorbit despre Henrik al lui şi mi-am dat seama cât de profundă îi e suferinţa că l-a pierdut: „Henrik al tău va fi la fel ca al meu…“ Sunt primele cuvinte despre fiul mort pe care le-am auzit din gura lui. Am crezut că nu e un sentimental. De fapt, nu e obişnuit să împărtăşească altuia frământările lui. Şi când te gândeşti că noi ne împărtăşim orice flecuşteţ! Despre tine a zis: „N-o sfătuiesc pe Marusia să mai ia o a doua lecţie (dimineaţa), va fi şi mai obosită.“

Scrisorile tare îmi pricinuiesc din când în când multă bucurie, una specială, care mă umple de mândrie. Atunci când îmi spui că lecţiile tale au succes, când reuşeşti să fii stăpână pe tine. Nu cunosc bucurie mai mare decât aceea când aud că începi să te respecţi pe tine însăţi. Iată cum te situezi tu în viaţă: majoritatea celor din anturajul tău te preţuiesc mult şi te respectă, în vreme ce tu crezi că nu faci doi bani, şi gândul ăsta îţi produce mare plăcere. Se vede treaba că acum începi să-ţi revii din smiorcăiala morală – te felicit şi mă bucur.

Simt cum mă înfierbânt când mă gândesc la tine şi la venirea ta. Uite ce zic eu. N-o să rezist să nu te văd până în mai. N-o să te aştept de Crăciun, ci înainte de sărbători… în fiecare zi… Mi-am pierdut orice ruşine. Nu mă mai gândesc decât la iubirea ta, mă gândesc mereu la acelaşi lucru, la

acelaşi lucru.

Te iubesc, Marunia, şi 50 de ani tot aşa de mult o să te iubesc şi o să te strâng în braţe la fel de tare. Mă gândesc că pentru soţii care se iubesc nu există o limită pentru iubirea lor, cred că unirea în spirit se hrăneşte din amorul fizic până la sfârşitul vieţii trăite împreună. (Lucrul ăsta l-a înţeles de minune Maupassant. Nimeni altul nu are atâtea cuvinte de compătimire pentru femeile bătrâne.)

Mie mi se pare absolut normal şi sănătos. Când o să ajungem la vârsta bătrâneţii, vom continua să ne iubim şi o să fim indulgenţi cu corpurile noastre, purtătoare ale iubirii. Frumuseţea liniilor trupului se va duce, muşchii îşi vor pierde elasticitatea, nu vom mai fi sănătoşi ca în tinereţe – dar nouă nu ne va păsa!

Ce ai făcut cu lecţia de dimineaţă, Marunocika? Dacă ai rezolvat cu ea, zi-mi, nu te oboseşte? Mi-ai promis că o să te întremezi, ce vrei să-mi aduci? Nu cumva voi strânge în braţe o soţie cu aceleaşi patruzeci de kilograme? Vreau mai mult. Mă auzi? Străduieşte-te să fie mai mult.

O sărut pe Marunocika mea dragă, pe iubita mea frumoasă. Te aştept. Eu.

2.12

…Constat cu bucurie zădărnicia corespondenţei noastre când mai e atât de puţin timp până ne vom vedea.

Să nu-ţi faci griji, o să-ţi scriu des. Ştiu ce idei prosteşti îţi trec prin minte şi, uneori, îmi plac mai mult decât cele inteligente. Ştiu că nu dormi noaptea de grija mea, că mă vezi ba la ocnă, ba la război sau la închisoare. Îţi promit că atunci când ne vom întâlni, o să-ţi transmit calmul şi sângele meu rece, atât de molipsitor. Mai întâi o să-ţi demonstrez că aşa stau lucrurile cu mine, apoi o să-ţi arăt cât sunt de cuminte.

…Caut acum un hotel prin apropiere. Dacă îmi vor interzice să înnoptez acolo, va trebui să stăm într-un imobil cu reputaţie îndoielnică, într-o companie veselă, dar nu prea plăcută. Astea sunt fleacuri. Am permisii câte îmi pofteşte inima. Şi, ca să-ţi fac plăcere, îţi spun că nu ai de ce să te temi. Îţi voi scrie mereu până la sosirea ta, ca să te liniştesc că n-o să mă găseşti ras în cap şi cu tatuaje pe braţe.

Adu-mi partiturile la care ţii cel mai mult. Asta-i toată lista. (Şi suitele lui Händel.)

…Abia l-am terminat de citit pe Romain Rolland şi ard de nerăbdare să-ţi comunic câteva gânduri despre el, despre mine şi despre tine. E francez, şi toate generalizările nimicitoare pentru francezi i se aplică şi lui în parte. Spiritul acesta al prostituţiei culturale şi al distrugerii fără nici un temei l-a contaminat puţin şi pe el. A denigrat Parisul, dar trebuia să construiască ceva în loc. L-am urmărit cu atenţie cum a dărâmat uriaşul edificiu piatră cu piatră. Când oraşul etern era la pământ, m-am gândit că Rolland va crea o operă de artă şi mai impunătoare, şi mai durabilă. El zice, şi mi s-au întipărit bine în minte cuvintele lui, că în Franţa trebuie să existe undeva izvoarele dintâi ale conştiinţei populare din care se hrăneşte un întreg popor. Că ele există, nimeni nu ştie mai bine decât Rolland; că el n-a ajuns până la ele, nimeni nu ştie mai bine decât cititorul lui…

În jur numai mutre strâmbe, urâte foc, Doamne iartă-mă! Unde sunt oamenii? Am închis cartea care mi-a lăsat un gust amar. Mă gândesc că voi găsi ce caut în următoarele cărţi. El caută oameni adevăraţi printre orăşenii din pătura de jos. Şi asta e o problemă care poate fi discutată – o menţionez printre multe altele. Cred mult în spusele lui: „De bună seamă că oamenii trăiesc pentru ceva anume.“ Numim asta o religie istorico-statistică. Odată ce mulţi oameni, un întreg popor, cred într-un lucru sau

fac un lucru timp îndelungat, poţi fi sigur că nu strică nimănui şi poţi să presupui că e ceva normal şi că aşa trebuie să fie. Când am auzit prima oară ideea asta, am rămas uimit de felul înţelept în care poate fi privită viaţa. Chiar tu ai spus-o! La întâlnirea romantică a două suflete apropiate, aprinse de focul pasiunii.

Clipe pline de lumină (la bătrâneţe vom avea ce să ne amintim din tinereţe, Marunicika). Atunci s-a născut relaţia noastră specială, care merită să fie admirată la fel ca iubirea, dar care va fi mult mai dificilă: sinceritate, unirea a două minţi care gândesc şi a două inimi care simt.

Îţi aminteşti ce ai spus? Cuvinte simple, dar înţelepte: dacă-i aşa, înseamnă că e necesar, că omul îndreaptă o greşeală a lui Dumnezeu. Din ziua aceea mi-a încolţit în minte ideea, dezvoltată între timp, pe care o numesc religie istorico-statistică. Să te ridici deasupra epocilor, deasupra oamenilor din jurul tău şi să vezi cum trăiesc aceiaşi oameni în generalul creat chiar de ei, şi de acolo să scoţi legile convieţuirii şi ale moralei.

Dar important e să nu încetăm să ne respectăm pe noi înşine. Tu m-ai învăţat asta, şi asta te voi învăţa eu, e regula de bază a fericirii noastre. Soarta ne-a dăruit o fericire ieşită din comun. Să ne iubim şi, în acelaşi timp, să ne respectăm unul pe altul. Trebuie să recunoşti că e o combinaţie fericită şi rar întâlnită.

3.12

Seara, în cazarmă. Am oprit o clipă lucrul la partitură. Cred că ţi-am scris că aranjez partitura pentru *Steaua Nordului* a lui Glinka, pe care s-o cânte orchestra noastră. Am dus-o azi şefului de orchestră s-o examineze. I-a găsit câteva hibe şi inexactităţi, apoi m-a lăudat. Mă dezvolt mult în plan muzical. Mă descurc bine în orchestră. Flautul e un instrument tare plăcut, dar e foarte greu să cânţi la el. O să cunosc la perfecţie instrumentele de suflat dintr-o orchestră simfonică. Ele sunt partea ei cea mai dificilă.

Când o să termin cu partitura, o să-ţi scriu cum a fost la repetiţie. Reuşesc eu cumva s-o termin înainte de venirea ta.

Ştirea din ziare despre armistiţiu m-a zguduit în prima clipă, pe urmă m-am liniştit şi am stat să judec raţional. Dar a judeca raţional înseamnă să cazi pradă pesimismului. N-o să fie pace deocamdată.

Am terminat de citit *Lumea contemporană*. În numărul 9 al revistei e un articol pe care vreau să-l citim împreună. Cineva, un om foarte destupat la minte, un savant cunoscut, probabil, s-a semnat doar cu litera S… A expus propria mea idee, dar într-o formă elaborată, ştiinţifică. În ce fel ciudat mi se cristalizează concepţia despre lume. Undeva în străfundul sufletului, dincolo de graniţele conştiinţei, se lucrează intens, pe neobservate, independent de creierul meu. Cred că acolo gândul e prelucrat în alt chip, şi mai devreme sau mai târziu, ideea din străfunduri apare din necunoscut la suprafaţă, şi mă trezesc că o ştiu de multă vreme. Se întâmplă aşa cu ideile despre aristocraţie, despre burghezia liberală, despre sclavagism şi despre istoria ideii de libertate…

Aştept cu nerăbdare trenul. În curând te voi strânge în braţe.

6.12

Aşa de mult m-a bucurat scrisoarea ta, încât am uitat pentru o clipă şi de aşteptarea lungă, şi de oboseală.

În scrisoare se simte bucuria de a trăi, bucuria de a crea ceva frumos şi bucuria celui ce e apreciat la justa sa valoare. Mă bucur pentru munca ta inteligentă (pentru mine e inteligent tot ce faci). Nu uita să cumperi partiturile tuturor dansurilor prezentate de tine la cursuri. Cât de ciudat şi trist mă simt – tocmai eu, care cred în tine – că nu te-am văzut până acum dansând, mai exact, că nu te-am văzut dansând un dans năvalnic, plin de antren. Te-am văzut în dansurile pentru copii *Tânguirea grecoaicei*, puţin în *Pierrette* şi în *Poemul extazului*…

Dar sunt răbdător, ceasul nostru n-a sosit încă, el ne aşteaptă, aşa cum ne aşteaptă casa în care se plămădeşte bucuria mea fără măsură. O să fie plăcut în ea, o să ne simţim bine, o să fie o bibliotecă uriaşă, cu uşi care să nu scârţâie, cu camera de baie decorată cu basoreliefuri, cu un pat cât se poate de lat.

Şi multă artă creatoare. În birou, în camera copilului, în dormitor. O să fie frumos peste tot! Şi prin casă se va plimba o femeie uluitoare, una din cele zece din Europa.

Să-mi cumperi de la Kiev, Marianka, cărţile englezeşti care nu se găsesc aici. *Cărţi în engleză pentru cititorii ruşi*, editura Karbasnikov, seria 2 – toate cărţile în afară de *Prinţul fericit* de Wilde. Mă grăbesc acum la orchestră. Mai răsfaţă-mă, Marianka, cu scrisori vesele ca zâmbetul tău, aşa cum a fost ultima scrisoare.

7.12

2 noaptea

Abia ne-am întors de la petrecerea ofiţerilor unde am cântat dansuri pentru domnii ofiţeri şi damele lor. E interesant să stai pe margine şi să-i observi. M-au impresionat fetele care n-au fost invitate la dans. Una s-a înseninat la faţă, i-au strălucit ochii, când, în sfârşit, a invitat-o un ofiţer încruntat. Nu era cine ştie ce de capul lui, dar era totuşi bărbat. Mi s-a făcut milă de ea.

La început a fost balul soldaţilor. Acolo să vezi plăcerea cântecului şi a dansului. Ştii că fiecare sunet ajunge la inima lor şi-i subjugă. Au dansat cu ei servitoarele, bucătăresele, domnişoarele „cu pălărie“. Domnişoare „cu pălărie“ înseamnă pentru soldaţi domnişoare cu pretenţii. Pe de o parte ele îi atrag, pe de altă parte ei se uită cu un ochi critic la pălăriile lor. Stau în cumpănă dacă să aleagă pălăria sau basmaua.

Tare aş mai vrea să citesc împreună cu tine, să avem ceva de făcut împreună.

Ieri am citit din Maupassant în franceză, dar m-am hotărât să las lectura pentru vremea când vom citi împreună. Când mă vei învăţa să pronunţ corect, nu-i aşa? Mă duc la culcare. Dorm ultimele nopţi de holtei… Îţi sărut umerii. Iaşa.

20.12

Dragă Marinocika! Îţi scriu din cazarmă, unde am venit după ciocolată şi pâine integrală.

Vei pleca peste câteva ore. Nu-mi găsesc locul, dar mă ţin tare.

Suntem totuşi un cuplu interesant, cel mai fericit şi cel mai nefericit din lume. În clipele fericite ne gândim la prima jumătate a acestei formule şi la cealaltă jumătate, când suntem nefericiţi.

Azi suntem nefericiţi, nu mai e nici o fărâmă din clipele fericirii trecute…

Kiev

Iakov către Maria

30.12

Nimic nu-i schimbat, ciudată
Numai tăcerea stăpâneşte…
Şi în fereastra ta – întunecată
Singură strada îngrozeşte.

Pentru mine nici măcar tăcerea nu s-a înstăpânit. Nimic nu s-a schimbat. Am primit scrisoarea ta, şi din nou s-a reînnodat draga şi vechea noastră legătură făcută din hârtie. Tu îmi trimiţi scrisoarea, eu îţi trimit scrisoarea, una e plină de bucurie, alta e plină de lacrimi şi tristeţe, – nimic nu s-a schimbat!

Şi oricum e mult mai bine, sunt liniştit de tot şi încrezător ca în vremurile bune. Nu mă grăbesc nicăieri, nu aştept nimic (la venirea ta nu mă gândesc încă). Am o putere uriaşă de muncă. Fie ca ea să ţi se transmită şi ţie, prietena mea!

…Să ai suflet de copil înseamnă să iei în serios fleacurile şi emoţiile sincere pe care ţi le produc fleacurile. E o stare neapărat inconştientă. E suficient ca un adult să-şi dea seama cât e de copilăros şi să-şi continue joaca încăpăţânat, ca el să se transforme pe dată într-un fandosit respingător. Dar e o încântare să te porţi copilăreşte fără să-ţi dai seama. Te uiţi la un om în toată firea cum se dă cu patinele, sau la altul care cercetează curios ca un copil mânerul complicat al umbrelei (tatăl tău), sau îl vezi pe unul că zâmbeşte poznaş (tatăl meu), şi începi să înţelegi că descoperi în haosul vieţii de zi cu zi nişte mici nimicuri preţioase pe care le îndrăgeşti…

…Azi a fost din nou defilare militară. Afară e ger, dar nu există plăcere mai mare decât să mărşăluieşti într-o veselie. În scrisoarea care s-a pierdut, îţi scriam că marşul e o întreagă simfonie de emoţii trăite de o mulţime de corpuri tinere, plesnind de sănătate. Starea asta de spirit se transmite de la unul la altul şi pune stăpânire până şi pe sufletele cele mai întunecate. Când cântă muzica (noi cântăm, eu cânt), emoţiile intră în ritm. Din curţi apar în fugă copiii, bucătăresele în galoşi încălţaţi pe piciorul gol aruncă ocheade sau îi iau în zeflemea pe soldaţi, iar ei se uită la ele ca o haită de lupi înfometaţi.

Azi, în timpul defilării, m-am gândit la câteva lucruri în legătură cu Cehov. Iată cu ce prilej. Într-un articol de ziar, un oarecare se plânge că Moscova îşi pierde specificul din cauza refugiaţilor (citeşte din cauza evreilor), care strică limba rusă. Din cauza accentului pus greşit. Cred că orice vorbărie nostalgică despre trecut, în genul replicilor din *Livada de vişini*, nu are nici un temei în viaţa reală. Nu rămâne din toate astea decât o aură estetică. Nu sunt un Lopahin, dar Lopahin mi-e mai aproape decât ceilalţi aflaţi în agonie. E singurul om viu. Dar a fost gândit ca un personaj comic! Şi-n general, piesa a fost gândită ca o comedie! Cehov îi satirizează pe cei care trăiesc la moşie. Char dacă e aşa, Lopahin e totuşi singurul întreprinzător dintre ei. E o condamnare a trecutului într-o formă de comedie blândă. Stanislavski a făcut din ea o dramă. Conac frumos cu coloane, suferinţă frumoasă a locatarilor lui de viţă nobilă. Cehov nu face haz, zâmbeşte trist uitându-se la lumea care trăieşte în puf şi căreia îi aparţine. E un zâmbet de rămas-bun. Nu pentru că ştie că va muri în curând, ci pentru că îşi dă seama că lumea asta nu-i va supravieţui mult timp… Lasă-i să taie copacii în floare! Eu ştiu că pe locul lor se vor înălţa case mizerabile în fundături întortocheate, înghesuite în jurul fabricilor. Suferinţele vor fi şi mai mari, se va alege praful de familia tradiţională, dar se va mai face un pas până la conştiinţă, până la o atitudine conştientă. Dacă se va face următorul pas, asta mă interesează prea puţin. Răul cel mare e lumea mizerabilă, ticăloasă şi incultă, care nu-şi dă seama de nimic. Şi ca să ajungă să-şi dea seama, plăteşte de obicei cu secole de suferinţă şi mult sânge. Dar merită preţul.

Cred că Cehov l-a presimţit. A dispreţuit lumea veche şi s-a temut de lumea ce avea să vină. Suferinţa proprietarilor livezii de vişini e înfrumuseţată. Cealaltă suferinţă e arătată aşa cum e – vlăguită, înfometată, dar activă, întreprinzătoare – şi se va transforma în ceva nou, nemaivăzut, va depăşi toate utopiile primilor socialişti, de la Thomas Morus la Tommaso Campanella. Totul a fost inventat şi bine cumpănit înainte de Marx. Cred că peste o sută de ani, când cultura va atinge un nivel de neimaginat, Cehov va fi privit în teatru ca un monument de seamă închinat lumii revolute. În schimb, piesele sale sunt o treaptă necesară către ceva mai înalt şi mai bun…

Suntem foarte ocupaţi zilele astea. E sărbătoare în companie în fiecare zi. Ofiţerii îşi invită damele lor, soldaţii pe ale lor. Soldaţii le fac loc fetelor invitate să se aşeze şi sunt foarte mândri de rochiile purtate de iubitele lor. Damele ofiţerilor, având sentimentul propriei demnităţi, le privesc cu dispreţ pe bucătărese şi se aşază în primele rânduri. M-a fermecat de-a dreptul o bucătăreasă. Avea o bluză albă, largă, şi o fustă albastră năucitoare, poate că avea jupon pe dedesubt. Cât era de fericită! Asemenea talie nu găseşti decât la bucătărese – Doamne, ce putea face cu sânii săi! Să mori de râs, nu alta! Veselia cea mare era la galerie, unde stăteau soldaţii fără dame.

Fac progrese la limba engleză. Azi am terminat *Prinţul fericit* al lui Wilde. Îmi place mult, nu sunt împotriva unei sentinţe morale bine chibzuite. Îţi recomand povestea. E potrivită pentru lecţiile cu copiii. Îţi trimit două poveşti (*Arborele-animal* a lui Remizov şi *Arborele care nu iartă* a lui Teffi), şi uite pentru ce: ca să compui o poveste cu forţele tale proprii trebuie să cunoşti elementele basmului, întorsăturile frazei, exemplele, alegoriile, combinaţiile împrejurărilor, care sunt aceleaşi în toate basmele. Se schimbă ideea, tema principală, dar elementele basmului rămân neschimbate. Se întâlnesc şi unele noi. Cele mai interesante se găsesc în basmele orientale, şi de asemenea la popoarele exotice – negri, chinezi, hinduşi. În general, basmul literar poate funcţiona după regulile create de autor, dacă el le combină cu procedeele consacrate.

Scrie-mi ce ai reuşit să faci din ele. Poţi folosi în întregime basmul tibetan.

Te îmbrăţişez, draga mea!

31.12

Salut, Mariana! Petrecerile soldaţilor se ţin lanţ. Pentru ei e sărbătoare, pentru noi e de două ori mai multă muncă. Dar îmi place, privesc, sunt numai ochi şi din când în când reuşesc să observ pe furiş ceva interesant.

„Comedie cu dansuri, cântece şi *gorilka*“. Gorilkă (vodcă) nu e, rămân dansurile şi cântecele. Cântecele vor fi acompaniate de orchestra noastră. Mare bucurie mi-au făcut repetiţiile. M-am simţit artist de operă. Există în cazarmă o scenă echipată cu toate cele necesare. Ne-au aşezat pupitrele în faţa rampei, aşa cum trebuie. La mijloc dirijorul, în dreapta flautul şi clarinetul, în stânga alămurile. Cum se obişnuieşte, dirijorul a făcut semn să intre corul şi soliştii. Şi cum era de aşteptat, au fost în contratimp şi au cântat fals, insuportabil de fals. Pe lângă numerele din spectacolul cu *Miroşnik*, balerinele vor trebui să danseze şi pentru drăguţii de soldaţi. Azi au dat proba. Au fost două balerine. Una mai înaltă şi mai plină, a doua avea părul vopsit, o haină de lutru, nasul ascuţit, semăna în totul cu o pisică. Au dansat bine, normal, cum dansează toţi. Mazurcă, dans lezghin[24], dans rusesc. Ofiţerii le dădeau târcoale, aşa cum li se scurg ochii după femeile asupra cărora luminile încântătoare ale rampei aruncă valuri de vrajă, amestecată cu speranţa că sunt accesibile.

24. Lezghinii sunt un grup etnic caucazian.

Soldaţii le priveau încântaţi, de parcă aveau în faţa ochilor un palat de cleştar. Era frumos şi infinit de departe de mine, o frumuseţe aproape nepământeană. Actorii şi actriţele din *Miroşnik* se înghesuiseră în colţurile scenei. Dirijorul corului îi privea ironic, ca omul care a văzut multe la viaţa lui.

Ieri a fost petrecerea companiei 8. Am fost uimit de-a binelea. Sărbătoare în toată regula, ca în străinătate, nu cum e la noi. Mi-a plăcut cum a fost organizată, am văzut şi am apreciat cât de bine gândite au fost micile detalii. Totul a fost prevăzut şi aranjat cum trebuie. Ordine desăvârşită, cu paturile strânse într-un colţ şi acoperite cu pânză verde, garderobă pentru invitaţi, cuiere, numere pentru garderobă, o frânghie pe post de barieră. Mult spaţiu, confort cât cuprinde, oameni numiţi special pentru fiecare operaţiune, cu siguranţă că-şi repetaseră rolurile. Odată concertul terminat, au apărut oamenii înarmaţi cu ciocane. Scena a fost demontată în două minute fără zgomot, unul a venit cu cârpa să cureţe mesele, altul le verifica marginile să vadă dacă n-au rămas cuie, şi sala de concert s-a transformat în sală de mese.

S-a cântat până la 4 după-masă, şi azi toată noaptea. Am început să mă simt puţin obosit. Mâine e ultima petrecere. Toate astea aduc a uşoară nebunie, pe care nimeni nu pare s-o observe. Ieri am răsfoit ziarele din ultimele trei luni, nu există date statistice cât de cât demne de crezare, dar după socotelile mele, războiul a costat deja viaţa a nu mai puţin de cinci milioane de oameni, cât despre răniţi, nu pot să dau nici măcar o cifră aproximativă. De două ori mai mult, cred. Şi-n asemenea condiţii, Antanta a respins propunerea de pace a Germaniei. Viaţa noastră, atât de plină de promisiuni, singura care ne e dată, se desfăşoară pe fondul marii nebunii a întregii lumi…

Al tău Iaşa.

CAPITOLUL 33
Kiev – Moscova
(1917–1923)

După primele luni ale revoluţiei din februarie, Iakov se implică în activitatea politică şi deveni membru al Sovietului Deputaţilor Muncitori şi Ţărani din Harkov, dar nu se simţi în apele lui în locul acela – majoritatea celor din jurul său erau încuiaţi la minte şi puţin evoluaţi, mulţi dintre ei analfabeţi. În curând îşi dădu seama că sarcina sa era mai degrabă să-i lumineze. Reuşea să stea de vorbă cu fiecare în parte, în schimb, când se adunau grămadă, se transformau într-o mulţime înspăimântător de sălbatică, acţionând ca o stihie dezlănţuită. Încercările sale de a-i convinge recurgând la oratorie îl conduseră rapid la ideea că în tăvălugul procesului revoluţionar, evreii nu fac altceva decât să enerveze lumea. Activ din fire, se lovea mereu de oameni iritaţi, şi dorinţa lui de a fi de folos ţării, de a restructura industria şi de a introduce noi principii de organizare trezea multă suspiciune. Iakov încerca să-şi găsească locul potrivit cunoştinţelor şi idelor sale, dar nu şi-l găsea şi pace.

Ucraina se cutremura din încheieturi. La Kiev puterea se schimbase de şaptesprezece ori în doi ani de zile, şi locuitorii lui nu doreau decât ceva solid, orice, care să prindă rădăcini. În decembrie 1919 prinse rădăcini puterea sovietică.

Marusia, susţinătoare înfocată a noii puteri, sărbători triumful asupra lumii burgheze. Încă din 1917, când puterea sovietică repurtase prima sa victorie de probă la Kiev, ea se alăturase grupului actorilor entuziaşti, care montaseră sub conducerea tânărului regizor din Galiţia, Les Kurbas, spectacolul încărcat de simboluri *Mişcările revoluţionare*. E adevărat că imediat după spectacolul grandios, prezentat cu succes în piaţă, în faţa unei mari mulţimi de oameni, s-a certat cu Les Kurbas. Stăpânind la perfecţie limba ucraineană, Marusia i-a reproşat naţionalismul exagerat, fiindcă era convinsă că în viitorul stat se va instaura internaţionalismul perfect, fără fisură, şi că micile culturi naţionale vor ceda locul culturii proletare universale. Cu asta s-a sfârşit cariera ei la Teatrul tineretului condus de Les Kurbas. Cine putea să prevadă că în 1933 Les Kurbas va fi arestat şi executat în 1937 la închisoarea Solovki pentru ereziile sale naţionaliste şi că o jumătate de veac mai târziu, cultura va tinde efectiv către un oarecare universalism, chiar dacă însuşirea ei de cultură proletară va fi dată uitării, din pricină că teoria marxistă a rolului călăuzitor al proletariatului va fi stoarsă până la ultima picătură. Iakov nu se afla lângă Marusia în momentul acela, nu putea să-i îmblânzească ideile, şi chiar el însuşi, cu mintea lui bine organizată, n-ar fi fost în stare să facă asemenea prognoze ale evoluţiei istorice. O luase înaintea timpului său, dar nu în aşa măsură!

Întors la Kiev, el se cufundă cu totul în activitatea profesională. Se produseseră mari schimbări la Institutul de Comerţ. Profesorul care insistase ca el să rămână asistent la catedră, plecase cu nemţii, şi postul lui fusese ocupat de Kalaşnikov, un conferenţiar universitar speriat de moarte. Situaţia era complicată. În ochii oamenilor vechi de la catedră, Iakov era un revoluţionar, iar cei nou-veniţi erau extrem de incompetenţi în profesia lor.

Sarcinile trasate de putere economiştilor nu erau joacă de copii: naţionalizarea economiei, sistarea

relaţiilor financiare şi comerciale, predarea obligatorie a surplusului de produse agricole… comunismul de război. În momentul acela Iakov ajunse la disperare. Nici vorbă să construiască o nouă economie.

Dreptatea socială atât de aşteptată lovi în primul rând familia lui Iakov: îi naţionalizară moara şi întreprinderea de transport al făinii pe Nipru, construite de tatăl său la începutul secolului. Moara, care îşi făcuse sârguincioasă treaba aproape douăzeci de ani, fu oprită. Iakov renunţă la cariera abia începută la Institutul de Comerţ şi îşi găsi un post la serviciul de statistică al Comisariatului Poporului pentru Muncă din Ucraina. În situaţia de atunci, el personal nu avea decât un singur obiectiv realist: să stopeze cu bună ştiinţă procesul economic în plină desfăşurare. Activitatea sa se reducea la discuţii într-un cerc restrâns, având-o ca principal interlocutor pe Marusia, antrenată în construcţia viitorului măreţ.

Henrik fu lăsat în seama bunicilor rivale, întrecându-se care mai de care să-l crească. Copilul îşi vedea rar părinţii: ei munceau cu entuziasm, şi Marusia, ca întotdeauna, a găsit nişte cursuri ca să-şi desăvârşească educaţia făcută ferfeniţă, participând totodată la nu ştiu ce ansambluri de teatru şi dans. Viaţa provincială din Kiev o plictisea la culme, tânjea după Moscova, unde se instalase fratele ei, Mihail. Între timp el se însurase şi se dedicase trup şi suflet familiei. Fratele Mark se mutase cu tot cu firma de avocatură la Riga încă din anul 1913. În ce-l priveşte pe Iosif, după arestarea sa din 1905, dispăruse un timp, apoi îşi făcuse apariţia în America, de unde trimitea rar scrisori cu un conţinut neclar. Era un revoluţionar înflăcărat încă din 1905, dar nu se mai întorsese în Rusia după revoluţia bolşevică din 1917. Din rarele sale scrisori adresate rudelor se desprindea ideea că e mai util pentru cauza revoluţiei mondiale dacă stă în America…

În 1923 se împlini visul Marusiei: Iakov primi un post la Direcţia Centrală de Statistică de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS, şi mica familie Oseţki se mută la Moscova. Le dădură o cameră mare într-un apartament locuit în comun de pe strada Povarskaia, care, la vremea aceea, îşi pierduse numele istoric şi se numea Vorovski, păstrându-şi numele ăsta câteva zeci de ani… Biroul lui Iakov fu pus la fereastră, lipit de pervaz, într-un colţ aşezară divanul făcut la repezeală de un tâmplar din cartier, cumpărară patul pentru copil. Înghesuiră în cameră şi masa de mâncat, şi bufetul, şi poliţele pentru cărţi… La o săptămână după ce se mutaseră, Iakov aduse târâş un paravan, obiect urât, dar necesar. Camera era mare, avea douăzeci de metri. Lux, nu glumă!

Îl înscriseră la şcoală pe Henrik. După şcoală, era plimbat pe bulevardul Nikitski împreună cu un grup de copii, supravegheat de o nemţoaică îmbătrânită înainte de vreme, găsită la mica publicitate. Pe acelaşi bulevard se plimba şi Amalia, viitoarea soţie a lui Henrik… Aşa începu copilăria lui moscovită.

Marusia continuă să se consacre educaţiei altora şi propriei perfecţionări, şi timpul liber şi-l dedică lui Henrik, îl învăţă să citească, să facă gimnastică şi să modeleze. Şi toate astea după sistemul Școlii Fröbel, demodat, dar nu de tot uitat… Băiatul începu să-şi petreacă mare parte din timp cu mama şi, destul de repede, nu-şi mai aminti de bunicii din viaţa trăită la Kiev. Părinţii îl socoteau un copil greu de stăpânit: nu mânca prea bine, nu asculta de ei, făcea tot felul de năzbâtii şi, când se ivea prilejul, bătea din picior sau se tăvălea pe jos…

Iakov termină de scris cartea plănuită încă de la Kiev. Se numea *Logica gestiunii*. Îşi expunea acolo ideile, care îl pasionau de multă vreme, despre regulile administrării întreprinderilor

industriale, valabile atât în capitalism, cât şi în socialism. Marusia încercă să-şi găsească o slujbă de pedagog, dar în condiţiile noii vieţi cursurile de mişcare nu prea aveau căutare, şi acolo unde îşi putea arăta talentul, locurile erau ocupate de alte persoane. O salvară multiplele ei domenii de interes – fu prezentată Nadejdei Krupskaia, soţia lui Lenin, de către Vladislava Korjevskaia, o prietenă de la Societatea Fröbel, cu care lucrase la începutul carierei sale la Kiev, la grădiniţa pentru copiii muncitoarelor.

Se întreţinură vreme îndelungată, discutară cum să organizeze grădiniţele de copii de tip nou, pentru care fusese deja recrutat arhitectul moscovit Armen Papazian. În concepţia Nadejdei Krupskaia, principiile educaţiei preşcolare trebuiau să fie aceleaşi ca în organizaţia de pionieri – „*scouts* ca formă, comuniste în conţinut“. Pentru „forma *scouts*“ Nadejda Krupskaia fusese scărmănată zdravăn când se crease organizaţia de pionieri, dar ea, deşi îşi recunoştea cu dragă inimă greşelile în public, în sufletul ei era încăpăţânată ca măgarul.

Discuţia Marusiei cu Nadejda Krupskaia dură mai bine de două ore, se desfăşură într-o atmosferă cordială, plină de înţelegere reciprocă, şi se despărţiră cu aceleaşi gânduri. Marusiei îi reveni sarcina de a desena noile jucării pentru educarea copiilor în spirit proletar, ajutată fiind de Armen Papazian, arhitectul cu capul cât o baniţă. Fabricarea jucăriilor o încredinţară unei întreprinderi de prelucrare a lemnului din Moscova sau din împrejurimi.

Armen se dovedi a fi un armean vesel, băiat de ispravă, avea statura unui copil, doar capul părea mare din cauza părului bogat şi a bărbii stufoase. Artist în adevăratul sens al cuvântului! Două săptămâni mai târziu, camera din Povarskaia se umplu de piese de construcţie, spre bucuria lui Henrik; din ele se puteau monta seceri, ciocane, automobile, avioane. Băiatul de şapte ani se cufundă cu totul în asamblarea şi demontarea pieselor din metal şi lemn, şi nu exista treabă mai plăcută pentru el. Părinţii îl urmăreau cât de concentrat lucrează şi se bucurau pentru talentul lui ingineresc, apărut atât de devreme. Era complicat să-l scoţi din ale lui, urla şi se opunea din răsputeri, ajunsese să doarmă în pat cu nişte piese din metal, spre groaza Marusiei, înspăimântată să nu se rănească în somn.

Duminica, băiatul primea educaţie artistică: îl duceau la muzee şi la teatre. Nu-l interesa deloc arta figurativă, la teatru se foia nerăbdător, cerea să fie dus la bufet sau la toaletă. Numai *Pasărea albastră* îl fermecă într-atât, încât uită să ceară să fie dus la bufet. După terminarea spectacolului, o trase de mână pe Marusia şi-i ceru să-l ducă pe scenă să se încredinţeze că pasărea fusese colorată în albastru cu ajutorul electricităţii, după cum presupunea el. Era oricând gata să meargă la Muzeul Politehnic şi, pentru că nu-l lăsau să se plimbe singur prin oraş, excursia duminicală în piaţa Lubianka era o adevărată recompensă pentru el.

Iakov nu prea avea încredere în nemţoaica angajată să-l înveţe germană pe Henrik, aşa că se apucă el să-l înveţe, dar băiatul găsi că e o treabă plictisitoare la culme. Îl aşeză la pian să înveţe muzică, dar reieşi că e un chin pentru amândoi. Henrik avea talentul ieşit din comun să cadă bolnav la pat în momentul când era constrâns să facă ceva anume. Chiar începea să-l doară burta când Iakov îl obliga să ducă la îndeplinire o sarcină oarecare. Îl apuca burta mai ales când nu voia să meargă la şcoală.

Henrik îşi adora mama, îşi evita tatăl, şi de fiecare dată când Iakov încerca să-l determine să-şi facă lecţiile, el se refugia în braţele mamei să fie apărat. Marusia arăta din ce în ce mai sleită de puteri: slăbise, avea insomnii şi tuşea noaptea. Doctorii erau de părere că o lăsaseră nervii. După ce

Henrik termină clasa a doua, Iakov îşi trimise familia să se întremeze în Crimeea timp de aproape două luni…

CAPITOLUL 34
Iurik în America
(1991–2000)

Viaţa lui Iurik se schimbase foarte mult la suprafaţă. Acasă, la Moscova, aproape că n-o băga în seamă, curgea lin, mişcările erau automate – se scula din somn, se spăla, mânca de dimineaţă, la şcoală, de la şcoală, chitara… şi mai departe, îşi petrecea timpul cu muzică, bucuros să descoperire noutăţi muzicale în fiecare zi, curată plăcere, singura care îi umplea viaţa. Aici, în America, avea o nouă casă, plină de mici zgomote străine, ploaie curată afară, Martha cu mereu acelaşi zâmbet lipit pe faţă, Vitia taciturn, limba engleză învăţată aproape numai din cântecele grupului Beatles. Lumea cu vechile obiceiuri se năruise, şi cele noi – ca să-şi ferească psihicul de neliniştile cu care nu era obişnuit – nu prinseseră cheag.

Primele lui zile în Long Island se nimeriră să fie zilele vacanţei de Crăciun. Martha îşi făcuse planul să-l ducă la New York, dar se întâmplă să răcească şi fu nevoită să anuleze călătoria.

Iurik se apucă de chitară, dar nu reuşi să se concentreze, ceva îl împiedica să cânte. Vitia îşi petrecu zilele de Crăciun la laborator. Universitatea cumpărase la sfârşitul lui decembrie un computer NeXT, ultimul copil al lui Steve Jobs, care, după ce fusese dat afară de la Apple, crease o nouă companie, producătoarea noilor „next“ dotate cu un nou sistem de operare, prototipul viitoarelor MAC. Vitia nu se putea despărţi cu nici un chip de noua achiziţie. Îl invită pe Iurik s-o vadă. Era primul computer pe care Iurik îl vedea pe viu. Vitia îi mângâia cutia neagră şi-i lăuda virtuţile, întocmai cum stăpânul unui câine îi laudă acestuia calităţile: îl încântau puterea lui, memoria operaţională, ecranul de înaltă rezoluţie, nemaiîntâlnită până atunci.

Iurik punea întrebări, Vitia îi răspundea. Iurik punea noi întrebări. Şi reţinea toate explicaţiile. Stătură patru ore, cât o clipă, în laboratorul pustiu, şi Iurik înţelese, în sfârşit, că există şi alte lucruri interesante în afară de muzică… Ar fi stat ei acolo toată noaptea, dacă nu suna Martha că-i aşteaptă la cină. Se întoarseră pe întuneric, pe o ploaie măruntă, fiecare cu gândurile sale: Vitia se gândea la câte posibilităţi miraculoase de modelare a proceselor celulare se ascundeau în computerul cel nou, Iurik îşi frământa mintea cum să cupleze muzica cu maşinăria uimitoare. Nu era primul căruia îi venise ideea, dar habar nu avea de preocupările altora. Şi-n plus, nu ştia că peste câţiva ani, computerul avea să devină un element important în procesul muzical, de la învăţare până la înregistrare şi interpretare…

Vitia era un foarte prost orator, expunea ideile generale lăsând goluri în discursul său, sărind peste detalii, dar Iurik pricepea ce zice trecând peste amănuntele nespuse în timpul conversaţiei. Îşi dădu imediat seama că treaba lui Vitia era să ştie cum să supună maşinăria inteligentă astfel încât s-o facă să rezolve probleme pe care omul le poate rezolva, dar într-un timp foarte lung.

Era începutul anilor ’90, erau primele încercări de interrelaţionare a omului cu maşina de calcul, subiectele de science-fiction se apropiau de viaţa reală. Programatorii descopereau, mai mult pe ghicite, că creierul artificial putea, într-o oarecare măsură, să depăşească intelectul creatorilor lui… Că viteza informaţiei putea să creeze o nouă calitate…

Vitia găsea că fiul său era un auditor atent, dar nu-l pasiona deloc muzica lui. Relaţia lor căpătă însă o nouă formă. Îi unise şahul pe vremea când Iurik avea cinci ani, acum, zece ani mai târziu, îi unea computerul.

Pe 14 ianuarie, Martha îl duse la şcoala de arte, la secţia de muzică. Iurik trecu de interviul despre muzică, engleza lui lăsă de dorit, urma s-o înveţe mai bine. Îl înscriseră la grupa pentru străini ESL (English as a Second Language). Avea patru materii obligatorii: engleza, pe scurt, ESL (după două luni, el o numi „engleză pentru cretini“ şi trecu la o clasă normală), matematica, constituţia SUA şi o materie cu un conţinut neprecizat, numită *science* – ştiinţă.

Din mulţimea de cursuri muzicale propuse, el alese patru: teoria muzicii, chitară clasică şi chitară jazz, curs de bază pentru pian. Mai era „corul“, un curs comun pentru toţi cei care se ocupau de muzică.

Prima zi de şcoală îl lăsă perplex. Primele patru ore de dimineaţă nu făcură decât să discute despre spectacolul recent prezentat cu ocazia Crăciunului, adică la spartul târgului. Corul şcolii interpretase, în cadrul concertului municipal, câteva părţi din oratoriul lui Händel *Mesia*, şi acum dirijorul corului, nemulţumit de prestaţie, le făcea observaţie elevilor, deşi publicul fusese încântat de felul cum sunau vocile lor la un loc.

— Deschideţi la Nr. 22! „*Behold the Lamb of God that taketh away the Sin of the World*“[25], le zise cu glas tunător profesorul.

25. „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii“ (Ioan 1:29).

Iurik deschise caietul cusut de mână, cu notele şi textul. Găsi Nr. 22. Aveau toţi caiete dintr-astea. Profesorul îşi mişcă brusc mâna într-un gest larg. Arăta mai mult a jucător de baschet decât a muzician, avea mâinile mari ca două cazmale sovietice, şi le mişca din umăr de parcă se lupta cu aerul potrivnic.

Corul suna minunat, pe gustul lui Iurik. Nu aveau acompaniament, şi grupurile de voci se auzeau clar şi diferit, ca nişte instrumente de tot felul. Iurik le ascultă aproape în transă: ştia că un instrument poate suna ca vocea omului, dar ca vocile să sune ca instrumentele, asta n-o mai ştia! Cu aşa ceva nu se întâlnise niciodată. Cântecul îi trezi o furtună de emoţii, un haos încântător în care nu reuşi să se regăsească, dar simţi cum îl podidesc lacrimile… Profesorul opri corul cu o mişcare de mână şi le explică elevilor unde o zbârciseră. Lucru surprinzător, Iurik îi înţelese explicaţiile fiindcă interesul lui era să priceapă limbajul atât de străin.

Dăduse norocul peste el, avea, în sfârşit, nişte profesori cu care putea să facă lucruri interesante, avea să iasă din fundătura în care simţise că intrase acasă, la Moscova. Îşi dădu seama că nimerise în locul potrivit, la timpul potrivit.

Cel mai bun dintre toţi era profesorul de teoria muzicii. Cânta la koto, un vechi instrument japonez, o muzică japoneză ciudată, fără un număr determinat de note în cadrul unei octave, nici şapte, nici douăsprezece, ci câte pofteşti: ţi se propunea infinitul în locul gamei. Îţi fierbea creierul din cauza asta. În schimb, profesorul de chitară era o adevărată fiară, exact invers. Negrul grăsan, de undeva din sud, chel în creştet, cu o coroană de păr bogat în jurul lui, nici măcar nu-l ascultă pe Iurik cum cântă. Îl împunse cu degetul şi-i zise: „*Practice scales!*“ „Cântă gamele!“ Aşa le vorbea tuturor, dar lecţiile practice erau individuale, şi Iurik nu avea de unde să ştie că mister Kingsley avea aceeaşi

metodă pentru toţi: cerea în mod expres ca elevul să cânte 120 de game în cadrul a două octave, în decurs de zece minute şi, la cea mai mică greşeală, îl punea s-o ia de la capăt. Stresul era atât de mare, încât la a doua lecţie, lui Iurik îi curse sânge din nas. Kingsley nu-l punea niciodată pe elev să cânte altceva. Nici să deschidă gura nu-i dădea voie. După mulţi ani, Iurik avea să aprecieze la justa lor valoare metodele brutale ale profesorului. Nu se simţea nici un dram de bucurie în felul cum practica Kingsley muzica, pentru el nu exista decât gimnastica degetelor. Or, Iurik apucase să înţeleagă câte ceva: dacă muzica nu-i provoacă nici o bucurie muzicianului, înseamnă că ea nu-i provoacă bucurie nimănui.

Lecţiile de pian erau predate de o bătrână franţuzoaică, o minune de profesoară. Iurik se uita cum îi zburau pe clape mâinile zbârcite şi-l rodea invidia: pentru pianist, mecanismul mişcărilor era acelaşi pentru ambele mâini, în vreme ce pentru chitarist, coordonarea mâinilor era lucru complicat, stânga şi dreapta îşi aveau independenţa lor, dar trebuiau să se sincronizeze perfect… Şi bineînţeles, principalul avantaj al pianului era acela că permitea obţinerea mai multor voci în acelaşi timp şi că era deschis pentru un întreg univers de sunete. În plus, pentru pian exista o cantitate uriaşă de literatură muzicală, mai multă decât pentru orice alt instrument.

Lecţiile de chitară clasică, pe care Iurik nu le putea suferi, îi lărgiră mult posibilităţile: profesorul „clasic“ Emilio Gallardo, omonimul sau ruda starului chitarei clasice spaniole, îl învăţă să lucreze cu degetele pe un excelent instrument marca Antonio Sanchez, şi băiatul cânta acum fără plectru, recurgând la ajutorul lui numai în cazuri speciale, mai ales când îşi rupea câte o unghie. Scotea altfel de sunete chitara când îşi folosea unghiile. Tot Emilio Gallardo îl învăţă cum să şi le îngrijească, cum să le lase să-i crească şi să le pilească drept, cu pila înclinată la un unghi de patruzeci şi cinci de grade. Aşa s-a rezolvat trauma din copilărie, provocată de certurile cu mama pe tema tăierii unghiilor.

După chinurile îndurate la lecţia de jazz cu mister Kingsley, Iurik trecu la un profesor nou, James Lawski, cu care se potrivea la gusturi. În fiecare zi descoperea noi posibilităţi de cântat, dar devenea din ce în ce mai necesară teoria muzicii. Altădată, chitara semăna mai mult cu un instrument de suflat în mâinile lui. Acum însă Iurik pricepu ce înseamnă polifonia. Abia la clasa de jazz învăţă noţiunile de bază în domeniul muzicii şi începu să scrie primele aranjamente de jazz clasic. Aşa descoperi elementele cele mai interesante ale muzicii de jazz.

Iurik studie doi ani la şcoala de muzică. Cântă în formaţia de jazz a şcolii, fiind socotit un chitarist foarte bun. Nici el nu avea îndoieli în privinţa asta. Socotea pasiunea pentru Beatles un fel de adoraţie exagerată ce ţinea de vârstă, deşi păstra pentru ea o dragoste duioasă, doar era prima lui iubire. Cânta acum piesele din repertoriul marilor chitarişti de jazz: Wes Montgomery, Charlie Bird, George Benson. Îi imita muşcându-şi buzele, încordat la maximum. Printre atâtea nume noi din muzică, o figură aparte era Django Reinhardt, ţigan belgian, fără două degete la mâna stângă. Era inegalabil, parcă venea de pe altă planetă. Nu mai era altul ca el, şi nici nu se va mai naşte un altul.

În primul an trăit în America, Iurik descoperi New York-ul şi se îndrăgosti de el. Era capitala muzicii sale, şi cel mai mult îl încântă viaţa muzicală a străzii din *Big Apple*. Era oraşul visurilor sale întrupate. Când nimerea în locul acela, era gata să-l urmeze pe primul muzicant de pe stradă, ieşit în calea lui, aşa cum pleca în copilărie după prima pisică vagaboandă apărută nu se ştie de unde.

În fiecare duminică hoinărea prin New York singur sau împreună cu colegii din clasa lui. Pe urmă

prinse curaj, îşi luă chitara cu el şi se alătură muzicanţilor de la metrou sau din scuar. Erau goniţi uneori, alteori erau lăsaţi în pace. Din momentul acela el nu se mai despărţi de chitară, o lua oriunde se ducea.

Cu Martha se împăca foarte bine, deşi ea îşi făcea multe griji din pricina lui, mai ales în prima noapte în care nu se întorsese acasă, fiindcă înnoptase împreună cu muzicanţii şi fumase iarbă… Apoi asemenea „chefuri“ se înmulţiră. New York-ul era atât de atrăgător, atât de prietenos… Long Island i se părea acum un biet sat unde nu se întâmpla nimic şi timpul se scurgea monoton. Nu era deloc aşa, acolo se ţineau festivaluri de jazz şi cele mai căutate petreceri de prin partea locului, dar nu se comparau cu viaţa din New York.

Iurik termină şcoala cu chiu cu vai. Nu învăţă engleză în aşa măsură încât să-l citească pe Shakespeare, dar pentru o notă de trecere îi ajunse cât învăţase acasă, când Nora îi citea cu voce tare sau când participa la discuţiile interminabile despre teatru, în care i se acorda destulă atenţie lui Shakespeare. Profesoara de matematică reuşea uneori să-l trezească din starea de somnolenţă, o enerva când îl vedea moţăind, dar ştia că rezolvă în minte, cu o rapiditate uluitoare, problemele pentru care colegii de clasă se căzneau asudând serios să le dea de capăt. În Rusia matematica se preda mai bine. Sau poate era gena lui Vitia trezită la viaţă… Avea note bune la disciplinele muzicale, şi Martha, care nu avea ureche muzicală, se mândrea nevoie mare cu succesele lui şi spera ca el să-şi continue studiile la o instituţie de învăţământ muzical renumită, de genul Berkeley…

Când termină anul doi, Iurik îl întrebă pe James, profesorul lui de jazz mult iubit:

— Ce ai face în locul meu?

— M-aş încuia cinci ani într-o cameră şi aş cânta. Altceva nu-ţi trebuie.

Propunerea îi plăcu mult lui Iurik, doar un singur lucru nu-l aranja, să stea încuiat în cameră.

Îl atrăgea mult oraşul, care nu semăna deloc cu o cameră încuiată. Acolo, la fiecare colţ de stradă pulsa viaţa trepidantă, voia să înveţe muzică din mers, cântând…

La balul de absolvire veni Nora de la Moscova. Avionul ateriză dimineaţa devreme, îşi duse geamantanul la Marina Cipkovskaia şi plecă imediat în Long Island.

Iurik se bucură să-şi vadă mama, o întâmpină ca şi cum plecase abia ieri de acasă. Or nu se văzuseră de un an şi jumătate… Luă imediat chitara ca să-i arate ce învăţase în timpul ăsta şi-i cântă patru ore fără să se întrerupă.

Nora nu-şi venise încă în fire după zborul cu avionul, nu dormise de două zile. O încântă la început muzica lui Iurik, apoi începu să picotească, intră într-o stare ciudată, între somn şi trezie, începu să-i joace în cap un fel de muzică luminoasă, văzu fulgere albastre şi verzi, cu miros înţepător, amestecate cu sângeriu respingător şi portocaliu, şi pătrunse într-un spaţiu apropiat de muzică, unde simţi că se află în pericol, că de acolo nu mai poate ieşi… Îşi petrecu noaptea la Vitia şi Martha, în living. Martha se arătă bucuroasă, primitoare şi simplă. Părea că o parte din adoraţia ei pentru Vitia trecea şi asupra Norei… Incredibil… Îl urmări cu coada ochiului pe Vitia cum îi strânge cu blândeţe Marthei încheietura mâinii, cum îi trage scaunul să se aşeze la masă… Se vede treaba că Vitia învăţase să nu se preocupe numai de el, să-l vadă şi pe altul de lângă el. Să fie oare adevărat că o persoană care toată viaţa îi tratase pe cei din jur ca pe nişte instrumente se maturizase la cincizeci de ani? Iubirea femeii ăsteia urâte şi bătrâne putea să producă o asemenea transformare? Şi mai uimitor era faptul că Vitia n-o întrebă nimic despre ce se întâmplă în Rusia. De altminteri, ce se întâmpla

acolo nu avea nici o legătură cu activitatea lui profesională, şi în plus, el nu vedea nici o diferenţă între Gorbaciov şi Elţîn, aşa cum nu vedea multe alte lucruri.

De dimineaţă, Nora plecă împreună cu Iurik la New York. O conduse pe mama să vadă oraşul prin locurile lui deosebite, complet necunoscute oamenilor serioşi – oraşul muzicii şi al hipioţilor. O duse în Low East Side şi-i arătă locurile lui preferate. Nora, care nu prea hoinărise cu Tenghiz prin oraş în prima lor călătorie, se minună cât de pestriţ este – o mulţime de oraşe, părând să nu se cunoască între ele, se vărsau unul într-altul fără o linie de demarcaţie; într-o parte a străzii umblau forfota oameni îmbrăcaţi la patru ace, cu costume de serviciu parcă scoase acum de pe manechine, pe cealaltă parte, grupuri de haimanale obraznice şi unii cu feţe de speriat, în nişte maiouri rupte…

Nu făcură nici doi paşi, că se ciocniră de un muzicant negru care se pregătea să mănânce un crenvurşti printre cratiţe şi tigăi atârnate sau aşezate pe nişte suporturi. Iurik îl salută cu o strângere de mână zgomotoasă, se auzi plesnetul palmelor, apoi schimbară câteva vorbe…

— *My mom*! zise Iurik şi o împinse pe Nora spre muzicant.

Negrul îi întinse mâna. O mână neobişnuit de mobilă şi agilă, părea un animal separat de restul corpului. Muzicantul termină de mâncat crenvurştiul şi lovi într-o cratiţă spânzurată, care zdrăngăni cu un sunet grav. Era uvertura. Lăsă sunetul să se răspândească şi porni să bată în tobele improvizate când cu degetele, când cu pumnii, când cu palmele.

— *Pots and pans*, explică mândru Iurik. E un geniu al locului, nu-i altul în lume ca el!

„Oraşul-teatru“, îşi zise Nora, care nu apucase încă să cerceteze cum trebuie pieţele izolate care să-i sară în ochi, nici scenele şi culisele răsărite în locurile pustii, nici anexele şi atelierele. Iurik îi arătă locurile lui preferate, dar, cu aceeaşi ocazie, îi şi demonstră cum îl primise oraşul ca pe copilul său, unul dintre mulţi alţii, fluşturatici şi veseli, puşi pe cântat şi dansat. Nu prea înţelegea ea la vremea aceea până unde putea să ajungă atmosfera de libertate şi zbor, hrănită de fumul marijuanei, haşişului şi al altor substanţe care te fac să te simţi plutind în aer. Habar nu avea de heroină, nu auzise niciodată vorbindu-se despre ea.

Iurik o duse în locurile care-l atrăgeau cel mai mult – Performance Space 122 şi Collective Unconscious. Nu era aproape nimeni la ora aceea, şi faimosul „Inconştient Colectiv“ era reprezentat doar de cutii goale de cola, de saci de hârtie, de bucăţi dintr-o bicicletă demontată, de o saltea murdară şi o umbrelă ruptă. Adevărat loc al libertăţii bezmetice şi al plăcerilor abisale, loc de cântat, de băut, de făcut muzică şi de consumat droguri seara şi toată noaptea. Nora nu prea era în apele ei. Trecură pe la mai multe locuri asemănătoare. În unele locuri Iurik era cunoscut, îl salutau, şi era tare de mândru, fericit că participă la viaţa *underground*. Câţiva tineri dormeau buştean în saci de dormit. Un bătrân beat criţă, sculat din somn, ieşi din maldărul de cârpe şi le ceru bani. Un om sfârşit.

— Dă-i un dolar, *mom*!

Nora se execută.

Iurik o ducea pe căi întortocheate. Avea la ea o hartă, dar nu avea chef s-o folosească, şi abia dacă îşi dădea seama pe unde mergeau. În oraşul ăsta, mai mult decât în oraşele cunoscute de ea, erai ghidat de o busolă nevăzută, atras când spre nord, când spre sud… Ei se îndreptau totuşi spre est, spre East River.

Pe A Avenue, între Seventh Avenue şi St. Mark’s Place, dădură peste un fel de gaură făcută într-un

perete, unde se cuibărise un magazin. Iurik intră.

— O să mâncăm falafel! Cel mai ieftin din tot oraşul, 1,25! o anunţă el. Aici vin ai noştri. Falafelul e delicios. Proprietarul se numeşte Ahmed-şchiopul…

Nora luă din mâna lui Ahmed lipia umplută, subţire şi fierbinte, muşcă din ea şi îşi zise: „Dacă aş avea optsprezece ani, aş rămâne ţintuită în locul ăsta toată viaţa, n-aş pleca nicăieri de aici. Deşi locul e periculos. Parcă ar cânta sirenele, te cheamă cu insistenţă, dar nu te înfulecă dintr-odată, ci te sug strop cu strop…“ Deocamdată, năluca pericolului nu făcea decât să adauge mult farmec locului. Oraşul, ca un elefant uriaş, oferea privirii curioşilor ba o parte a lui, ba cealaltă, când coada, când trompa…

Iurik o duse pe urmă la Nuyorican Poets Cafe. Era amiază, clienţi erau puţini. Pe pereţi atârnau fotografiile unor oameni celebri, dar Nora nu-l recunoscu decât pe Che Guevara. Pentru prima oară în viaţă, Iurik era mai bine informat decât ea:

— Uite! Ăsta e Allen Ginsberg!

Sub fotografia lui (o mutră antipatică!) se aflau vorbele lui scrise albe pe fond negru: „*the most integrated place on the planet*“.

Suna bine, dar imposibil de tradus în rusă… Loc al integrării… Era însă clar, locul egalităţii între oameni, fără segregaţie, al libertăţii de exprimare până-n pânzele albe şi, în general, fără limite. Din cunoştinţele livreşti ale Norei ieşi la iveală numaidecât imaginea cafenelelor artistice de la începutul secolului – la Paris, Les Deux Magots şi La Rotonde, Brodiaciaia Sobaka într-un subsol din Petersburg, Els Quatre Gats din Barcelona. Toate erau strămoaşele la a treia generaţie ale lăcaşului artistic din New York, dar aici nu mirosea nici a decadenţă, nici a futurism şi dadaism, ci a protest social, a revoluţie şi a terorism… Era avangarda de azi şi puţin din aceea de ieri, totul pe o linie a frontului convenţional progresistă – şi muzică, şi poezie, şi *performance*, fără nici o legătură cu *mainstream* sau cu comerţul. Se auzea înregistrarea unei cântăreţe uluitoare de operă, şi Nora chiar se opri s-o asculte, dar Iurik ridică din umeri şi-i zise că era vocea unui contratenor… O voce atât de înaltă la un bărbat… În Italia exista o şcoală specială pentru castraţi, şi se compunea muzică special destinată lor.

— Acum sunt iar la modă vocile astea, îi explică Iurik în culmea fericirii. Nu ştiai?

— Ştiam, bineînţeles că ştiam, dar nu le-am auzit niciodată…

„Aşa vasăzică, ăsta-mi eşti Iurik! Şi-n ce loc! îşi zise Nora. Trebuie urgent să-l trimit să studieze oriunde. Se poate împotmoli aici pe tot restul vieţii…“ se gândi ea.

Îi plăcea şi ei locul: un sud-american parvenit, cu o tunsoare complicat elaborată şi cu un papagal în creştetul capului, o domnişoară anorexică, bandajată din cap până-n picioare ca o mumie egipteană, un chitarist, la vederea căruia Iurik aproape că leşină:

— E John McLaughlin, chiar el!

La masa vecină, un grup de indivizi păreau să joace cărţi, dar, de fapt, un clarvăzător celebru le ghicea soarta în cărţile de tarot. Într-un colţ întunecat şedea în poziţia lotusului un bărbat de doi metri, neobişnuit de alb, îmbrăcat într-o rasă portocalie de călugăr budist. Un albinos.

Ajunseră pe jos la Bleecker Street. Nora obosise. Se apropia seara. La intrarea în metrou, se căută de bani să cumpere bilete. Iurik, înviorat, se uită prin ferestruica ghişeului şi intră în vorbă cu negrul în vârstă, în uniformă de lucrător la metrou. Nora nu înţelegea nici un cuvânt. Se îndepărtă. Casierul

deschise uşa laterală, ieşi din colivia lui, îi strânse mâna lui Iurik şi-l bătu prieteneşte pe spate. Se despărţiră. Iurik îi spuse Norei că unchiaşul e un chitarist uluitor, un vechi hipiot, care începuse să lucreze când se apropiase de bătrâneţe şi că i se spunea *Gnome poem*, „Poemul gnomului“, cât despre numele lui adevărat, până şi el îl uitase…

Se înţeleseră ca Nora să se ducă în nordul Manhattanului la Marina, şi el să mai hoinărească puţin şi să ajungă la ele pe la unsprezece. Îşi făcu apariţia la trei noaptea. Stăpâna casei dormea, Nora stătea în bucătărie complet dezorientată, neştiind ce să facă într-o asemenea situaţie. Unde să-l caute? Cui să telefoneze? Şi-n general, ce să facă azi, mâine, peste un an?

În anul următor, Nora nu mai poposi în Long Island. Iurik se mutase cu totul la New York. Fusese o fugă cu încetinitorul. Martha îl tot bătuse la cap să meargă la studii mai departe, dar Iurik socotise că viaţa în New York e mai ceva decât orice universitate. Pe la jumătatea verii, se agăţase atât de zdravăn de Big Apple, încât era cu neputinţă să-l scoţi de acolo, întocmai ca viermele care nu se dă dus din miezul fructului dulce. În câteva luni de zile cunoscuse zeci de oameni care, ca şi el, se aciuiseră în locul acela, o sumedenie de chitarişti, baterişti, saxofonişti şi trompetişti, mulţi dintre ei salutându-l cu un „*Hi, Yorik*!“

Când se întorcea în Long Island ca să se spele şi să se primenească, Martha îi strecura hârtii de douăzeci sau cincizeci de dolari. Se aşezau seara la computer, Vitia îi arăta programe noi, mirându-se puţin de obtuzitatea lui. Pe urmă o sunau pe Nora. Apelurile costau scump, Iurik nu-şi putea permite luxul ăsta, şi Nora nu-l găsea niciodată acasă. Legătura strânsă cu fiul său, care i se păruse cândva Norei că era ameninţată, slăbea acum văzând cu ochii până la destrămarea ei completă…

Iurik nu prezenta un interes deosebit pentru Vitia, habar nu avea din ce trăia fiul său. Martha era aceea care se îngrijea de viaţa lui neînsemnată: plătea notele de plată, îi cumpăra mâncarea şi îmbrăcămintea… El însuşi nu ştia decât cu aproximaţie din ce trăia.

În primul an după terminarea şcolii, Martha se îngrijise de cheltuielile lui Iurik, dar îşi dăduse seama că nu proceda corect. Se trăgea dintr-o familie irlandeză săracă şi, deşi era catolică, trăia ca un protestant. După primul an de viaţă pe jumătate independentă, îl anunţă pe Iurik, şi nu-i fu uşor deloc, că nu-i mai dă bani de cheltuială. Iurik se gândi să se apuce de muncă. Primi o propunere de la un băiat din Israel, venit în vacanţă în America după terminarea stagiului militar, Ari îi era numele, în compania căruia cânta la chitară. Ari se născuse în Rusia, limba rusă era pentru el limba de acasă, limba lui maternă, aşa că se bucura să pălăvrăgească în rusă cu Iurik.

Principalul lor subiect de conversaţie era armata. Iurik, care părăsise Rusia la insistenţele mamei, îngrozită de armată, nu-i ascunse lui Ari faptul ăsta din biografia sa… Din punctul de vedere al lui Ari, era o faptă amorală. Iurik considera stagiul militar ca fiind amoral în sine. Cunoştea peripeţiile politice ale ruşilor, era informat că după războiul din Afganistan urmaseră evenimentele din Ossetia-Inguşeţia şi din Georgia-Abhazia, şi ştia că la ele participaseră ruşii. Unde mai pui că începuse haosul şi în Cecenia… Toate astea aduceau a război, ori tocmai de el se temea Nora. Iurik nu voia să ucidă sau să fie ucis. Voia să cânte la chitară şi cu asta basta. Îi povesti lui Ari despre băiatul care se spânzurase după ce fusese soldat în Afganistan, dar treaba asta nu-l impresionă pe prietenul său… El avea o altă experienţă, adora armata.

— Până să intru în armată, eram doar o bucată de carne, un găgăuţă cu chitară, ruşinea familiei. În trei ani de armată am devenit un profesionist, sunt transmisionist, am învăţat araba… Şi apoi, armata

te învaţă să supravieţuieşti, e şi asta o ştiinţă… Cel mai important lucru e că am învăţat să învăţ pe alţii. Pot să te învăţ şi pe tine. Te învăţ să fii încărcător-descărcător… Nu râde, e şi asta o ştiinţă.

Iurik acceptă imediat propunerea.

A doua zi, Ari îl duse la o firmă mică de transport de mobilă. *Moving*, în americană. Firma era ţinută de un evreu rus cu paşaport israelian şi cu o biografie pestriţă. În jurul lui se adunaseră oameni ciudaţi, veniţi din diferite ţări şi popoare, rataţi, proscrişi, haimanale de toate soiurile. Brigada în care începu Iurik să muncească era israeliană sută la sută, acolo învăţă el trucurile meseriei. Lucrau într-o echipă de patru – Ari, doi foşti soldaţi israelieni şi Iurik. Reieşi că-n meseria de cărător de mobilă, rezistenţa şi tenacitatea măgarului sunt mai importante decât forţa boului, că o bună coordonare a mişcărilor şi a neuronilor e mai folositoare decât statura înaltă şi pieptul lat… Iurik lucră trei săptămâni cu brigada, apoi ea se destrămă prin plecarea lui Ari şi a prietenilor săi în Israel. Porni la lucru cu o altă brigadă formată din doi şerpaşi şi un afro-american uriaş, luptător de catch.

Şerpaşii, Apa şi Pema, îi veneau lui Iurik până la bărbie, dar aveau o forţă şi o rezistenţă drăcească. La început nu se arătară prea comunicativi, dar după câteva zile, văzându-l pe Iurik cum încerca disperat să ţină chingile întinse întocmai ca ei, deveniră băieţi buni, prietenoşi şi săritori. În prima zi, luptătorul de catch îi măsură pe şerpaşi cu o privire dispreţuitoare, dar după trei ore de muncă, se prăbuşi lat lângă perete. Iurik şi şerpaşii continuară să muncească încă zece ore, iar namila de negru nu mai veni la lucru a doua zi…

Iurik locuia într-o casă abandonată, a cărei stăpână vremelnică şi administratoare cu spirit de iniţiativă era Alice, o bătrână alcoolică, ce lucrase cândva în teatru. Ea îi „înscria“ pe cei convenabili şi-i „ştergea de pe listă“ pe cei nepotriviţi, aplana conflictele, ţinea să se respecte într-o oarecare măsură normele sanitare, discuta cu autorităţile municipale ca să treacă cu vederea situaţia adăpostului pentru cei lăsaţi pe drumuri. Iurik era protejatul ei, el rezistă mai bine de trei ani ocrotit sub aripa ei. Apoi autorităţile îi goniră pe toţi, închiseră *squatul*, cineva cumpără casa şi se apucă s-o renoveze. Alice acceptă propunerea să lucreze la administraţia municipalităţii, să se ocupe de oamenii fără adăpost. Deveni funcţionară…

Iurik mai făcu şi el un pas important pe scara socială, deveni chiriaş. Închirie cu 300 de dolari împreună cu prietenul său, un chitarist şmecher din Peru, o cameră într-un apartament în care locuiau încă patru tineri în căutare de aventuri americane: o arăboaică fugită de acasă, doi polonezi, muncitori pe şantier, şi un hindus care propovăduia nu ştiu ce religie. Arăboaica ocupa împreună cu unul dintre polonezi camera cea mai mare, propovăduitorul împreună cu celălalt polonez ocupau camera ceva mai mică, în vreme ce Iurik cu peruanul se aciuiră în camera de nouă metri pătraţi.

După o jumătate de an, se întâmplă un miracol cu peruanul, se converti la creştinism, spre marea supărare a hindusului. Încetă să mai ciordească, se credea om evlavios, era convins că în următoarele luni, Dumnezeu avea să-i adune pe toţi creştinii, inclusiv pe el, şi să-i ducă în locuri paradisiace… Îşi zicea acum *born again*[26], cânta psalmi şi avea discuţii de tot hazul cu hindusul în bucătărie, până într-o zi, când plecă undeva în California, la nişte oameni şi mai evlavioşi.

26. Renăscut (eng.).

Iurik rămase să stăpânească singur camera: Martha, femeie cu suflet mare, îl sponzoriză şi de data asta, alocând din bugetul personal 150 de dolari, plătiţi până acum pentru chirie de prietenul peruan.

Banii veniră la ţanc. Iurik tocmai îşi găsise o prietenă minunată, Laura Smith, şi toate celelalte experienţe întâmplătoare fură uitate, fiindcă nu sufereau comparaţie cu proaspăta lui poveste de dragoste. Laura, o liceană care încerca să termine târâş-grăpiş un *high school*, era o deziluzie pentru familia ei de americani onorabili. Se întâlneau în fiecare zi (ei îi făcea mare plăcere să aibă ca *boyfriend* un chitarist rus), îl însoţea la toate spectacolele, oriunde aveau loc – la metrou, în scuaruri sau în cluburi, unde era invitat să cânte în locul cuiva. Laura avea şi ea visuri de artistă, ţinea tare mult să devină „dansatoare din buric“. Se antrena continuu la şcoală şi acasă, la metrou şi pe stradă. Se răsucea în mers şi îşi legăna coapsele micuţe de puştoaică… Şi dansa, dansa…

Camera lui Iurik deveni cuibuşorul lor. O asemenea groapă de gunoi nu mai exista pe lume: pe duşumea zăceau îngrămădite laolaltă şosete murdare, pagini din partituri, discuri, mucuri de ţigară, farfurii de hârtie şi cutii de cola. O veche orgă electrică Hammond, lăsată de foştii locatari, împiedica pe jumătate ieşirea pe coridor, şi aşa strâmtă.

Exact în camera asta, tânăra pereche îşi lărgea cunoştinţele despre lume, drogându-se din când în când cu substanţe care o purta în alte spaţii. Când Laura termină şcoala şi le vârî părinţilor sub nas diploma de absolvire la limită, nelăsându-le nici o speranţă că ar putea să-şi continue studiile la o instituţie de învăţământ cumsecade, îl anunţă pe Iurik că nu mai are nici o perspectivă şi dispăru pentru totdeauna în paşi de dans.

…Laura, Laura! Zbură mai întâi în California, lăsându-l pe Iurik să sufere amarnic pentru prima dată în viaţă, apoi porni spre locuri mai îndepărtate, acolo unde îşi termină zborul amatorii de călătorii periculoase, care n-au nici frică, nici minte.

Iurik, jignit de-a dreptul, compuse trei cântece, care plăcură şefului unei trupe cunoscute lui, şi acesta le introduse în repertoriu. Băiatul simţi pentru prima dată că e un adevărat compozitor. Şi înţelese că noua muzică se naşte din emoţii şi trăiri noi. „Asta-i ce-mi lipsea!“ îşi zise el pus pe fapte mari.

În ultimii doi ani simţise că aparţine acestui oraş. Muzica lui iubită exploda la fiecare colţ de stradă, prin toate crăpăturile. Chiar şi atunci, rar, când se ducea la Vitia şi la Martha, în Long Island, tânjea după New York, încă de când se afla abia în tren. Moscova copilăriei lui era atât de departe, încât se transformase într-o imagine dintr-un binoclu întors pe dos. Numai venirea Norei îi aducea aminte de viaţa lui neamericană.

Nora sosi pentru „zilele părinţilor“, cum numea ea vizitele anuale la New York. Venirea mamei îi dădu peste cap lui Iurik planurile de a trăi noi emoţii. Timp de o săptămână, după ce-şi termina munca de încărcător, în locul noilor emoţii planificate, şi le împrospăta pe cele vechi: se plimba cu Nora prin oraş arătându-i locurile plăcute lui.

Nora mergea alături de un bărbat în toată puterea cuvântului, frumos şi bine făcut, dar complet diferit de tinerii, studenţi şi actori, cu care avea relaţii acasă. Ce-l făcea diferit? O totală indiferenţă, un infantilism alarmant şi o libertate vecină cu dezordinea.

„Nu pot, încercă Nora să se consoleze, pur şi simplu viaţa noastră în comun a luat sfârşit, a lui îşi are propriul făgaş. Propriul drum… Nu pot să-l întorc din drum. Şi pentru ce? Eu vorbesc? Eu, care am ieşit din făgaşul normal la cincisprezece ani…“

Se întâlnise în ajun cu Martha şi cu Vitia. Femeile îşi dădeau seama că nu e bine ce se întâmplă cu Iurik. Vitia clătina din cap şi le privea cu gândul dus aiurea. Hotărâră împreună să-l trimită pe Iurik

la studii. Oricare ar fi acelea. Nora nu prea ştia dacă el mai poate fi îndrumat şi, în general, nu ştia ce se întâmplă cu el: e felul lui de a se maturiza sau pur şi simplu e pe cale să devină american?

În ianuarie, Nora îl sunase din Moscova să-l felicite că împlinea douăzeci de ani, şi el îi spusese după o clipă de tăcere:

— Nu mai sunt un *teenager*, mamă. E trist…

Conversaţiile lor se desfăşurau întotdeauna în timp ce se plimbau pe jos prin New York. Se plimbau prin Chelsea, cartierul, poate, cel mai neschimbat, care rezistase cel mai bine presiunii timpului: vechi case particulare ale primilor locuitori englezi, imobile aliniate drept, cu scări de incendiu exterioare, cu pereţi dărăpănaţi, cu trotuare distruse…

— Uite barul irlandez din vremurile de demult, unde se serveşte Guinness. Uite hotelul unde trăgeau toţi. Jimi Hendrix a locuit aici, ce mai, toată floarea literaturii americane, cât pe ce şi Dickens… comentă Iurik mândru foc, de parcă hotelul era proprietatea lui.

Nora nu-şi putu lua ochii de la intrarea în curtea mică, unde se înălţa singuratic un copac uscat. Alături, o bancă veche. Puteai zice că exact acolo trăise bătrânul din povestirea *Ultima frunză*, şi Jim şi Della Dillingham, personajele din povestirea *Darurile regilor magi*, puteau şi ele foarte bine să locuiască în apartamentul de sus… Nora iubise atât de mult în copilărie povestirile lui O'Henry, încât recunoscu imediat scena unde se desfăşura acţiunea lor. Rămase pironită locului. Bucătăria infernală, cartierul croitorilor, piaţa de carne…Toate se aflau pe undeva pe acolo…

Se opriră în faţa casei unde trăia, mai bine zis îşi sfârşea zilele, bolnav de SIDA, prietenul şi mentorul lui Iurik, Mickey. Fusese un muzician destul de cunoscut, vocalist, făcuse experimente îndrăzneţe cu vocea lui. Cântase cu mulţi corifei ai jazzului, dar numele lui era asociat cu un curent marginal în muzică, necomercial, un amestec asurzitor de funk şi heavy metal. Din când în când, îl chemau la înregistrări staruri ale jazzului pe care Iurik nu le putea zări decât de departe.

Iurik mergea des pe la Mickey, îi ducea droguri, fără de care el nu putea trăi. Acum stătea în faţa casei lui şi se întreba dacă merită să-i povestească Norei despre acest tip fantastic, despre istoria tragică a unui gay izgonit de acasă la vârsta de treisprezece ani, copilul fără căpătâi care ajunsese proprietarul apartamentului aflat într-una din casele renumite din Chelsea, ipotecată şi răsipotecată, luxoasă cândva, dar transformată de mult în adăpost pentru pisicile vagaboande şi pentru prietenii rataţi. Nu, nu merită să-i spun…

O luară spre vest şi dădură cu nasul de Hudson. Vechiul debarcader. Apă leneşă, greoaie. Pontoane de scânduri. Maluri lăsate în paragină. O barcă eşuată pe ţărm. Pescăruşi. Hangare, fabrici părăsite… Nici ţipenie de om, linişte.

— Ce-i acolo? arătă Nora înspre malul din depărtare.

— E Hoboken, alt stat. N-am fost acolo. Se zice că e super…

În timpul ăsta, Nora se frământă dacă n-ar fi momentul să-l anunţe ce hotărâseră în familie, decizie care aducea mai mult a ultimatum: că trebuie neapărat să pună mâna pe carte.

Iurik acceptă fără să se împotrivească, dar adăugă imediat că are nevoie de practică şi că restul vine de la sine. Se lungiră discutând tot felul de variante. Îi explicară acasă că trebuie să-şi însuşească o meserie care să-i permită să-şi câştige pâinea nu ca încărcător-descărcător, ci prestând o treabă calificată. Acceptă, la presiunea familiei, să intre la Sam Ash Music Institute, care pregătea operatori de sunet.

Nora plecă lăsându-i Marthei bani pentru primul semestru.

După plecarea mamei lui, lui Iurik îi veni ideea să-şi schimbe efectiv viaţa. Abandonă munca de încărcător, dar nu ajunse prea departe: datorită relaţiilor sale în lumea muzicală, îşi găsi de lucru la un producător, un chitarist ratat de patruzeci de ani, şi se apucă să care echipamentele, să regleze aparatura, s-o repare pe ici, pe colo. În toamnă se duse la institutul pentru operatori de sunet, care se dovedi a fi o prăvălie de tot râsul, interesată să pregătească mai degrabă vânzători pentru magazinele de muzică. Iurik o informă pe Nora şi, după o lună, părăsi instituţia. Şi cu ocazia asta, îl lăsă baltă şi pe producător.

Mikey se simţea foarte rău la momentul acela. Ultimul lui partener, un malaezian efeminat, cu zâmbet nepieritor, cu care Mickey trăia de cinci ani, dispăruse golindu-i, în prealabil, contul de toţi banii rămaşi. Mickey îl rugă atunci pe Iurik să se mute la el: nu pentru mult timp, Iurik, o să mor în curând…

Iurik îşi strânse lucrurile şi, după ce îşi puse cele două chitare într-un sac de plastic folosit pentru gunoi, părăsi chiţimia. Se instală în casa dărăpănată, dar foarte şic.

Mickey îl ruga să cânte, şi el cânta. Din când în când, Mickey îşi mişca degetele descărnate şi-i repeta: dacă ai cântat prost, cântă înainte până ajungi să cânţi bine. Nu corecta nimic, ai răbdare până când greşelile se transformă în găselniţe reuşite… Câteodată îl lua la trei păzeşte:

— Ce-i tot dai cu „sunt gata să“, „o să mă străduiesc“, „o să încerc“? Aşa nu faci nimic. Fă, pune-te pe treabă în loc să încerci…

Iurik avea tot timpul impresia că mai fusese în viaţa lui ceva asemănător – muzică şi moarte laolaltă –, dar nu reuşea să-şi amintească nimic. Un nor plutea în jurul lui Mickey învăluindu-l într-o ceaţă nesigură. În preajma lui, Iurik se droga din greu, ajungea uneori să amestece realitatea cu visul şi cu o stare de detaşare-plinătate sufletească.

Iurik petrecu iarna înăbuşitor de umedă lângă prietenul atins de moartea lentă – îi bandajă picioarele care-i putrezeau, îl hrăni şi-i făcu rost de droguri, fără de care Mickey nu putea trăi nici măcar o zi. Se întâlni cu datornicii lui vechi, ca să-i facă să-i dea înapoi banii pe care acesta îi împărţise mărinimos tuturor în vremurile lui bune, făcu cunoştinţă cu zeci de furnizori de droguri, cutreieră tot oraşul după heroină. Oraşul avea grijă de bolnavii săi, îi trata cu morfină şi valium pe gratis, dar nu erau de ajuns. Îi propuseră lui Mickey să-l interneze la spital, apoi la ospiciu, dar el refuză: aici o să mor… Iurik ştia că va sta lângă el până la sfârşit…

Dar n-a fost să fie aşa. În prima zi de vară după calendar, când aerul era saturat de apă şi soarele nu putea răzbi prin umezeala suspendată în văzduh, Iurik se afla la o *shooting gallery*, unde îi dăduse întâlnire un plasator de droguri vesel şi plin de farmec, poreclit Spike. *Shooting gallery* era locul unde veneau drogaţii să se injecteze în linişte, pe ascuns, fără să rişte „s-o pârlească la fugă“ pe stradă urmăriţi de dubă.

Trebuia să se întâlnească cu Spike la ora două, dar se făcuse patru şi el nu apăruse încă. Iurik se enervă. Stăpâna casei, o fată tânără, era moartea în persoană: o plăteau cu droguri în schimbul adăpostului oferit. Nu mai ieşea din casă, nu era în stare nici să mănânce. Un tânăr lungit pe saltea îi dădu o fiolă: nu era chiar ce-i trebuia, dar era pe aproape. Totul se desfăşura ca într-un film cu încetinitorul. Fetei îi tremurau mâinile, îşi desfăcu plângând braţul ciupit peste tot, găsi în sfârşit un loc la încheietura mâinii şi înfipse acul în venă – alte vene aproape că nu-i rămăseseră. Se prăbuşi

după un minut, cu ochii daţi peste cap. O supradoză.

Tocmai atunci se ivi Spike. O văzu pe fată lungită şi-i luă pulsul. Abia zvâcnea. O ridică în picioare, îi ceru lui Iurik s-o plimbe prin cameră, şi plecă să facă rost de cocaină. Avea la el o altă marfă…

Iurik încercă să ducă fata prin cameră, dar ea nu putea merge, abia îşi târa picioarele subţiri pe podeaua murdară, era ca o păpuşă de cârpă… Aşa trecură douăzeci de minute, apoi alte douăzeci. Iurik uitase că-l aştepta Mickey. Îl sâcâia un singur lucru – dacă fata era vie sau târa după el un cadavru.

Apăru în sfârşit Spike. Iurik îi puse fata în braţe, înşfăcă doza, zicându-i că nu mai poate sta o secundă, fiindcă îl aşteaptă Mickey…

Nu mai avu cum să afle dacă Spike reuşise s-o readucă la viaţă pe fată. Când se întoarse în Chelsea, Mickey dormea liniştit. Iurik nu-l trezi. Dormi o oră, apoi încă una. Când Iurik îl atinse, el nu era încă rece, dar nu mai era viu… Faţa lui era senină, puţin batjocoritoare, şi Iurik, după un moment de panică, deveni calm, îşi simţi sufletul uşurat. Îşi luă chitara şi începu să cânte fredonând cuvintele ştiute din copilăria invadată de Beatles.

Începu cu *I want to hold your hand*, continuă cu *She is leaving home*… Îşi aminti, da, îşi aminti cum cântase cântecele astea acum şapte ani, când era mic, când murise bunica Amalia. Cât de departe era totul! Şi parcă nu i se întâmplase lui. Şi-l apucă un dor teribil.

Tot New York-ul muzical veni să-şi ia rămas-bun de la Mickey, toţi cei care erau încă în viaţă… În anii aceia, SIDA îi secera pe mulţi, recoltă bogată de victime, primii cădeau drogaţii şi homosexualii… Venise mama lui Mickey, surorile lui – o familie portoricană săracă, îl repudiaseră acum treizeci de ani. Apărură în speranţa obţinerii unei moşteniri frumoase. Dar nu găsiră bani. Apartamentul făcea bani frumoşi, dar nu aveau de unde să ştie că el aparţinea practic unei bănci. Se uitau la Iurik ca la partenerul lui Mickey, dar lui nu-i păsa, cu atât mai mult cu cât chiar dacă ar fi fost adevărat, treaba asta nu avea cum să-i strice reputaţia.

Aşa se aranjară lucrurile, că moştenirea cea mai frumoasă lăsată de Mickey o primi Iurik: erau prietenii de tot felul, muzicanţii cu renume mondial, cântăreţii de pe stradă, unii fiind cunoscuţi doar de lumea ce trecea prin micul scuar din Village sau de călătorii din staţia de metrou, celebrităţi fără glorie care umpleau maidanele, disc-jockeys, producători, proprietari de studiouri şi alte personaje care se învârteau în jurul muzicii şi făceau să se învârtă şi roata industriei muzicale. În ultimul său an de viaţă, Mickey îi predase lui Iurik pe toţi cei ce veniseră acum la înmormântare, pe el îl salutau şi-i prezentau condoleanţe…

După înmormântare nu se împrăştiară, ci merseră cu toţii la clubul din Chelsea, închis pentru neaveniţi, cântară şi dansară – muzicanţi cu renume şi alţii nu tocmai renumiţi. Arţăgosul şi sarcasticul Mickey, amator de muzică etno, ar fi fost pe deplin mulţumit: compatrioţii săi portoricani au bătut în bucăţile lor de lemn marcând prin lovituri ritmate scheletul unei compoziţii, un hindus în vârstă a scos triluri cosmice din ţiteră, un cocoşat negricios, semănând mai degrabă cu unul venit de pe altă planetă, a scos sunete psihedelice suflând într-un instrument complicat, ce te ducea cu gândul la un mănunchi de fluiere şi fluieraşe. A cântat şi Iurik pentru prima dată compoziţia sa la care muncise tot anul. În memoria lui Mickey.

Tocmai omul ăsta inteligent, liber ca pasărea cerului, care scandaliza lumea şi trăia după bunul

plac, trecând uşor prin viaţă şi murind dureros de greu, tocmai omul ăsta îl hrănise şi-l inspirase pe Iurik, făcându-l să priceapă că în muzică, în sensul cel mai înalt, nu există autor, ci există numai ştiinţa de a citi în Cartea Divină şi de a reda un anume sunet cosmic, fără a recurge la partituri, cu ajutorul limbajului notelor ieşite din jalnicele instrumente muzicale, făcute să uşureze transmiterea marilor mesaje pe care nici o altă limbă nu le poate transmite… În seara aceea au ascultat compoziţia lui Iurik cele mai bune urechi şi sufletele cele mai bune din spaţiul acela muzical. Şi l-au înţeles.

Traiectoria lui Iurik s-a schimbat din nou. A primit câteva propuneri ademenitoare şi a ales-o pe cea mai interesantă pentru el şi pe cea mai promiţătoare din punct de vedere economic – din partea unei trupe aproape necunoscute care interpreta hituri *funk* din anii ’60.

Repetau pe strada 125, la marginea ghetoului negrilor, unde dintr-o gură de metrou se revărsa şuvoiul studenţilor de la Universitatea Columbia, în vreme ce din alta ieşea mulţimea negrilor îndreptându-se spre locul unde albii nu călcau niciodată… Era cartierul negrilor, linia de demarcaţie, care-i despărţea de ceilalţi, era strict trasată.

Iurik ura rasismul, îi dispreţuia pe rasiştii albi, dar Abe Carter, un remarcabil basist, venea la gura metroului să-i întâlnească pe el şi pe al doilea chitarist, un japonez poreclit Suzuki. În locul acela rasismul îşi arăta reversul, partea lui neagră… Abe îi ducea într-o fundătură a cartierului înfricoşător, unde îi aşteptau vocalistul Chuch şi bateristul Pete într-un apartament devastat, cu ferestre astupate şi urme de incendiu petrecut demult. După repetiţie, Abe îi conducea la metrou, de frică să nu tabere pe ei băieţii din partea locului…

Repetară aproape zilnic timp de trei luni, le ieşi un program bine pus la punct, şi nu nişte numere răzleţe. Iurik era pur şi simplu entuziasmat, gata să-şi ia zborul, ca un sportiv înaintea meciului decisiv.

În ajunul concertului anunţat, fu ucis vocalistul într-o răfuială în plină stradă. A fost ca prăbuşirea unui avion la decolare. Nu ieşiră o săptămână din apartamentul distrus, îşi luară rămas-bun de la Chuch cu băutură, ţigări, droguri injectate şi cu cântece… Iurik era îngrozit: mai întâi Mickey, apoi Chuch. Moartea era lângă el, parcă voia să-l cunoască. Drogurile băieţilor de acolo erau mult mai puternice şi mai agresive. Într-a opta zi după înmormântare, când zilele şi nopţile petrecute în apartamentul distrus se dizolvară într-un torent când aproape negru, când în culori pestriţe, jucându-i în faţa ochilor, Iurik îşi veni în fire, trase o sperietură groaznică, îşi înşfăcă chitara şi plecă în Long Island – să se salveze.

Cei de acasă renunţaseră să-l mai aştepte. Martha aproape că se împăcase cu gândul că băiatul îşi făcea de cap neascultând de nimeni, dar, în concepţia americanilor, era om matur, liber să facă ce voia. Iurik alesese să vină acasă într-un moment prost. Aveau deja un oaspete, pe Grişa, sosit din Israel, care îi ocupase camera. Iurik căzu răpus, fără să se spele, pe canapeaua de piele din living şi dormi buştean douăzeci şi patru de ore. Înainte să adoarmă, apucase să-i spună Marthei că-i fusese ucis prietenul.

— Traumă, încă o traumă, îi zise Martha lui Vitia, amintindu-şi de istoria cu Mickey de anul trecut.

Vitia o aprobă distrat:

— Da, da, traumă…

Grişa, rotofei altădată, slăbise mult în ultimii zece ani, avea acum înfăţişarea zveltă a unui adolescent. Era tatăl a şase copii. Intră în vorbă şi făcu următoarea remarcă:

— Traumele sunt născocite de ştiinţa cea mai îndoielnică, psihologia. Totul ţine de biochimie şi de experienţa de viaţă.

Martha, care lucrase mult timp la administraţia universităţii, dar care avusese cândva un job în profesia ei de psiholog, se minună de spusele lui Grişa:

— De ce-i îndoielnică?

La vremea aceea, Grişa avea răspuns la orice întrebare:

— Fiindcă o asemenea ştiinţă nu există! Şi nici n-a existat! E o aberaţie a conştiinţei, nu-i o ştiinţă. Există structuri fixe, care nu admit abateri, există biochimia încă nepusă bine la punct şi un comportament programat în conformitate cu asta. Ce caută traumele aici? zise el şi sfârşi bombănind. V-a luat minţile Freud! Mistificare mondială… Chimia vieţii, asta mai zic şi eu…

Iurik stătea culcat pe burtă. Părul îngălat, netuns de doi ani, apăsa perna divanului acoperind-o. Hainele aruncate grămadă miroseau groaznic. Martha le luă să le spele. Înainte să le bage la maşină, întoarse pe dos buzunarele. Găsi în buzunarul scurtei două seringi şi se îngrozi văzându-le.

În living, conversaţia lui Grişa cu Vitia dura de două zile, cu mici întreruperi. Nu se văzuseră de trei ani, corespondaseră rar, şi acum Grişa îi împuia lui Vitia capul cu tot felul de baliverne imposibile, în care el nu găsea nici o logică, nici un sens… Grişa avusese un rol destul de important în viaţa lui, nu putea să-l trimită la plimbare pur şi simplu. Tocmai datorită lui, Vitia abandonase spaţiile abstracte şi mulţimile şi trecuse la probleme mult mai concrete, care îi produceau mari satisfacţii. Culmea era că acum Grişa bătea câmpii despre lucruri abstracte care depăşeau limitele a ceea ce socotea Vitia că e ştiinţa.

— Nu există decât o singură ştiinţă, Vitia! Numai una singură în lumea asta! Trebuie şters totul cu buretele şi lăsate numai trei discipline: matematica, biologia şi fizica. Numele noii ştiinţe e biomatica!

Vitia îi aruncă o privire somnoroasă lui Grişa, care perora emoţionat: ce i-a venit cu biomatica asta? De ce a hotărât el că trebuie aruncate la gunoi toate ştiinţele?

— Lumea noastră a creat-o Dumnezeu după un singur plan! Primele pagini din Tora furnizează o descriere ştiinţifică cât se poate de actuală a originii universului, pământului, plantelor, animalelor şi a omului. Creatorul n-a dictat numai Tora. Toată viaţa din univers, de pe planeta noastră, e dezvoltarea unui text grandios! Iar noi nu facem decât să încercăm să-l descifrăm şi să-l citim. Singura noastră menire e să citim mesajul ăsta!

— Astea-s generalităţi, Grişa. Ele nu schimbă cu nimic activitatea omului. Nu conţin nici o descoperire. În fond, care-i treaba? încercă Vitia să-şi trezească la realitate prietenul în mare vervă.

Nu avea de unde să ştie că Grişa primise câţiva pumni zdraveni de la comunitatea ştiinţifică. Venise la Vitia să-i obţină sprijinul, şi poate chiar să-l recruteze printre adepţii lui. Vitia ajunsese să fie o autoritate în modelarea moleculară. În teoria construită de Grişa, Textul şi Computerul Viu erau cele două noi Table ale Legii.

Grişa scoase un oftat: lumea, după cum se ştie, nu-i ascultă pe proroci, fie îi ia în râs, fie îi lapidează. Tocmai în Israel! Mai ales în Israel! În ultimii ani îşi irosise atâtea forţe să-şi croiască drum la Textul cel mai important, la Tora, şi ajunsese la concluzia că el nu e decât un digest, un comentariu, o trimitere la un Text mult mai important… Dar nu găsise înţelegere nici la confraţii din ştiinţă, nici la mentorii săi religioşi. Numai un cabalist nebun din Safed, şeful unei şcoli inexistente,

salută ideile lui. Grişa venise să găsească înţelegere la Vitia, neimplicat deloc în curentul actual al science-fiction, şi fusese întâmpinat cu nedumerire. Dar nu-şi pierdu nădejdea.

— Şmecheria e, Vitia, că au descoperit abia în 1953 alfabetul în care e scris textul, e vorba de codul genetic din patru litere al ADN. Nici chiar cei care l-au descoperit, Watson şi Crick, nu şi-au dat seama că au făcut posibilă citirea Textului divin! Că au dat argumentul cel mai convingător în favoarea existenţei Creatorului!

Grişa se aprinse la faţă, îşi ridică în sus braţele slăbănoage ca unul care îşi strigă predicile pe stradă şi exclamă cu voce sacadată:

— Argument convingător! Absolut! Ei n-au priceput!

— Stai puţin! încercă Vitia să-şi potolească prietenul agitat la culme. Stai o clipă! Poate că Watson şi Crick n-au avut nevoie de Creator, ce zici? Ca să-ţi spun drept, eu n-am avut niciodată nevoie de el. Deloc…

— O clipă, Vitia! Vasăzică tu nu crezi că lumea noastră e creată de un Dumnezeu unic după un plan unic? se aprinse şi mai tare Grişa.

Vitia stătea chircit în fotoliul adânc, cu bărbia sprijinită de genunchi. Pe canapeaua de lângă fotoliu dormea Iurik într-o poziţie incomodă, cu un picior atârnat pe podea, în vreme ce Grişa se foia în spaţiul mic dintre masa pentru ziare şi al doilea fotoliu ticsit cu un morman de lenjerie spălată, pe care Martha nu apucase s-o aşeze în dulap.

— De şapte ani studiez Tora. Sunt în pragul… Poate că sunt unul dintre cei câţiva în măsură să confrunte descoperirile actuale din biologie, Ştiinţa Vieţii, cu textul Torei, care e o repovestire a textelor ADN. Acum sunt convins că multe afirmaţii din cele cinci Cărţi ale lui Moise pot fi verificate experimental cu metode ştiinţifice…

— Stop! îl opri enervat Vitia. Obişnuiesc să pornesc de la ce ştiu. Nu-ţi pricep logica. Vorbeşti de lucruri pe care nu le cunosc. Habar n-am. N-am citit în viaţa mea texte religioase şi nici n-am chef s-o fac. N-am avut niciodată. E mai bine să vorbeşti cu Martha despre asta, e credincioasă.

— Ia uită-te! strigă Grişa. Uite ce idee, mai importantă decât multe! Ce potrivire a ideilor abstracte şi a speculaţiilor filozofilor antici la sfârşitul secolului XX! Cât de mult a evoluat conştiinţa umană! Moment unic în istoria umanităţii. O nouă eră! Toate descoperirile din fizică, chimie şi din ce ştiinţă mai vrei tu, n-au autor în sensul înalt al cuvântului!

Strigătul lui Grişa îl trezi pe Iurik, era buimac, nu-şi dădea seama unde se află. Dar cuvintele ţipate ale bărbatului ajunseseră la urechea lui, de parcă îi fuseseră adresate…

— Există Textul divin! Evoluţia omului are un singur scop, să ducă Creaţia neterminată până în punctul când omenirea va învăţa să-l citească. În vederea acestui scop au fost inventate alfabetele, semnele, cifrele, chiar şi notele muzicale până la urmă!

Iurik îşi ridică capul. Văzu mai întâi pe unul cu kippa pe cap, un evreu necunoscut, cu barba căruntă îndreptată în sus şi cu braţele ridicate.

„Am halucinaţii“, îşi zise el, dar îl zări pe tatăl său stând încruntat în spatele evreului care gesticula impetuos, şi se linişti. „Nu, n-am halucinaţii…“

Se ridică, îndreptându-şi spatele, şi se aşeză. Evreul îl privi cu ochii holbaţi de uimire. Grişa petrecuse douăsprezece ore în living şi nu-l văzuse pe Iurik dormind.

— Iurik, fiul meu, prezentă Vitia în felul său momentul trezirii lui Iurik.

— O, Doamne! E fiul Norei!

— Şi al meu în parte!

— Teribil! exclamă Grişa. Şi tu în America? E leit Vitia! Ba nu! Seamănă bine cu Nora! Mă numesc Grişa Liber, colegul de clasă al părinţilor tăi. Nu ţi-au vorbit de mine?

Iurik simţi brusc că-şi intră în formă.

— Am auzit ceva despre autori, aţi zis-o bine! Şi eu cred că nu există autori, că muzica e undeva în ceruri, şi treaba muzicantului e s-o asculte şi s-o pună pe note. Cânt muzică de jazz, îmi dau seama câtă muzică rămâne nepusă pe note şi trăieşte numai în momentele când e improvizată…

Grişa sări în sus de fericire, apăruse un susţinător la care nu se aştepta:

— Fii liniştit, ea se află în mâini bune! Totul e scris! Vezi, Vitia? Fiul tău a înţeles despre ce-i vorba! Lumea e o carte pe care noi învăţăm s-o descifrăm. Încercăm să citim textele cu alfabetele noastre, cu semnele noastre simpliste, dar sunt texte foarte complicate, aflate în afara conştiinţei noastre. Să-l luăm pe Platon!

Aici răbdarea lui Vitia se sfârşi, căci oricum nu citise nimic din Platon. Porni să strige:

— Martha! Parcă voiai să ne dai de mâncare!

Grişa îl lăsă în pace pe Vitia, îşi găsise în Iurik un ascultător minunat. Îi turnă toată teoria lui, îi dădu în treacăt informaţii complet noi pentru el, mai ales din programa şcolii medii. Dar manualele şcolare erau plictisitoare şi cunoştinţele de acolo erau rupte de tot ce-l interesa pe Iurik. Grişa descoperise însă în el pe ascultătorul supus şi, până să plece, adică trei zile la rând, cu mici întreruperi pentru masă şi un somn scurt, îl zăpăci cu o grămadă de cunoştinţe, unele noi şi tulburătoare…

Începu cu legea similitudinii ierarhizate, adică a aceluiaşi principiu după care sunt construite universul, celula şi atomul – „cum e sus, aşa e şi jos, cum e jos, aşa e şi sus“ – apoi trecu la ritmicitatea proceselor naturale, de la mişcarea planetelor la ritmul respiraţiei, al inimii şi al altor ritmuri ale organismului omului, şi-l aduse până la energia informaţională, dându-i şi formula primului principiu al termodinamicii.

— Atenţie, Iurik, îţi mai spun ceva! îi zise Grişa cu vocea puţin răguşită de la multele ore de vorbit incontinuu. La mijlocul secolului trecut, lordul Kelvin a afirmat că în momentul facerii lumii, Creatorul a înzestrat-o cu o rezervă inepuizabilă de energie, asta însemnând că darul divin va exista veşnic! Şi asta nu e totul!

După ce trecu în fugă peste al doilea principiu al termodinamicii, Grişa ajunse la teoria celulară în forma ei clasică şi-i aminti în primul rând pe Schleiden şi Schwann. Apoi îl anunţă triumfător pe Iurik că au ajuns la esenţă, adică la ceva care nu le trecuse prin cap inventatorilor teoriei celulare şi anume: celula e un computer molecular care funcţionează după programul ADN creat de Dumnezeu.

— A fi viu înseamnă pentru organism să nu-şi crească entropia în cursul ciclului de viaţă, indiferent de posibilităţile celulei, în particular, de înmulţirea ei. Celula e a dracului de complicată. Ca să înţelegem cum funcţionează, oamenii de ştiinţă elaborează modele care au proprietăţile celulei vii. Şi am impresia că treaba asta o face cel mai bine Vitia, tatăl tău. E genial, dar nu pricepe un lucru fundamental, aşa cum se întâmplă uneori cu geniile.

Grişa se opri din vorbă şi începu iar să gesticuleze şi să-l ocărască pe Vitia, care plecase dis-de-dimineaţă cu bicicleta la laborator, lăsându-l să se antreneze cu fiul său. Dar Grişa, ca orice entuziast

adevărat, se mulţumea cu orice fel de auditor. Cu atât mai mult cu cât ajunsese la preţiosul său cal de bătaie.

— Ştii cum e construit un computer, aşa, în principiu?

Iurik dădu din cap în semn că nu prea ştie.

— Mi-a explicat tata în linii generale.

— Nu ne interesează partea tehnică, fierătaniile adică, dădu din mână Grişa în semn că va trece peste asta. Să ne concentrăm atenţia asupra felului cum e structurat procesul informaţional. Ce-i aceea informaţie, în general? Până nu demult se socotea că e ceea ce se transmite oral de la un om la altul, în scris sau prin tot felul de semnale. Odată creată teoria informaţiei, se poate opera transmiterea informaţiei şi de la om la maşină automată sau de la o maşină automată la alta. Şi există un algoritm, adică un sistem de reguli de transmitere a informaţiei pentru rezolvarea diferitelor probleme… Procese algoritmice asemănătoare există şi în celulă! Şi nu are deloc importanţă cum înţelegem aceste procese, fie ca o modalitate de comunicare a obiectelor materiale, fie că socotim că însăşi celula foloseşte diferite obiecte materiale ca să poată exista. Important e că informaţia şi materia nu există independent una de alta. Viaţa celulei se manifestă prin activitatea sistemului său informaţional. Putem s-o comparăm cu „jocul“ orchestrei simfonice la care iau parte compozitorul, dirijorul, muzicienii, instrumentele muzicale, partitura şi chiar electricianul care luminează notele… Da, ăsta-i un exemplu bun, pesemne că-l înţelegi ca muzicant. Compozitorul compune muzica (algoritmul jocului) şi o scrie (o programează sau o codifică) sub forma unei partituri cu ajutorul notelor (un alfabet special) pentru a fi memorată pe o durată lungă, adică o scrie pe hârtie sau o introduce în memoria computerului. Partitura conţine informaţia despre începutul şi sfârşitul bucăţii muzicale şi despre ce şi cum trebuie să cânte fiecare instrument muzical la un moment dat pe parcursul executării lucrării. Asta-i tot!

Grişa radia, îi străluceau ochii, zbârciturile, chelia bronzată, firele de păr din bărbuţa rară.

— Asta-i tot! Pricepi cine e compozitorul? Creatorul! Partitura a fost scrisă de El cu ajutorul Textului scris cu ajutorul ADN-ului! Fiindcă ADN-ul e alfabetul Creatorului! Şi acum să-mi explici de ce tatăl tău fuge de adevărul ăsta simplu ca dracul de tămâie? E aşa de clar! Creatorul a făcut Legea, dar şi el se supune Legii sale. Facerea lumii are un sens şi mai multe niveluri. Fiecare nivel de înţelegere are limitele sale. Multitudinea nivelurilor e descrisă în fel şi chip în toate sistemele religioase, şi de aici rezultă că universul e, în principiu, susceptibil de a fi cunoscut. Dacă universul poate fi cunoscut, înseamnă că se poate construi modelul lui, pricepi? Tatăl tău, care se ocupă de programare şi o face mai bine decât toţi, refuză să-l accepte pe Autorul întregii partituri! E de neînţeles! Şi treaba asta nu are decât o singură explicaţie: munca lui ţine de nivelul următor, şi el, personal, se află la un nivel inferior! Nu pot să-l oblig să facă pasul următor! Fiecare îl face de unul singur!

Viktor se întoarse de la laborator, Grişa îl luă pe el în primire. Dialogul nu se legă deloc. Grişa turuia înflăcărat, şi Viktor mormăia din când în când „Mm, interesant…“, mânca semipreparatele încălzite de Martha la cuptorul cu microunde şi bea coca-cola. În focul entuziasmului, Grişa nu-şi dădea seama că prietenul său nu-l ascultă…

După trei zile, negăsind nici un fel de înţelegere la Vitia şi epuizându-şi rezerva de entuziasm cu Iurik, picat din întâmplare, Grişa plecă amărât în Israel. Iurik îl conduse pe Grişa, aflat în toate

stările, la aeroportul Kennedy, apoi se urcă în metrou, pe linia A, preferata lui, simţind că ieşise teafăr din virajul halucinaţiilor, fără vreo stricăciune serioasă, şi asta numai datorită concentrării intelectuale deosebite, unică în viaţa lui. Nu-şi amintea amănuntele din povestea spusă de Grişa, dar avea senzaţia că zboară, că pluteşte…

Aşezat în metroul care nu se înfundase încă sub pământ, se uita pe fereastră şi asculta melodia ce-i încolţise în minte. Reuşi să-şi amintească ce-i zisese Grişa despre muzica scrisă în ceruri. Metroul merse în direcţia Manhattan-ului şi, după un ceas, ajunse la South Ferry, staţia finală. Acum melodia luă o formă închegată, cu o şicană la început, cu o repetiţie în care şicana apăru într-o formă perfect dezvoltată, dădu un mugur, apoi pe al doilea; putea chiar s-o reprezinte grafic, dar era mai bine ca mai întâi s-o cânte. Ieşi din metrou, se aşeză pe chei, îşi scoase chitara şi cântă melodia, aşa cum putu, de la început până la sfârşit. Melodia era armonioasă, iute ca peştele, uşoară ca pasărea şi foarte vie…

Ajunse spre seară la Houston Street şi trecu să-l vadă pe bătrânul Tom Drew, patronul unui magazin-atelier de tejghele de bar şi alte mobile pentru cluburi, care îi propuse să lucreze pentru el. Propunerea venea cum nu se putea mai bine. Bătrânul hipiot Tom devenise de multă vreme un cetăţean american cuminte. Îl adusese pe calea cea dreaptă fiica sa Agnes, atinsă din naştere de o gravă paralizie. Mama ei îi părăsise pe amândoi, când fetiţa nu împlinise încă un an, şi de atunci el, hipiot în suflet, muncea ca nebunul, nu bea şi nu se droga, nici măcar nu fuma, se îngrijea de fiica sa nenorocită, care arăta, de când crescuse, ca talpa iadului. Dar nutrea mare dragoste pentru muzicienii hipioţi, ros de o invidie ascunsă… O soartă neîmplinită…

Iurik rămase să înnopteze în antrepozit. Îi apăru în vis Grişa vorbindu-i ceva despre Dumnezeu, apoi îi luă locul Mickey într-un maiou roşu lăbărţat, înjurând în spaniolă ceva nedesluşit, dar sunând foarte caraghios, nu se ştie de ce.

Viaţa îşi reluă cursul. Iurik căra tejghelele grele de bar, compunea muzică, cânta cu diferite trupe, asculta muzică etno, fuma marijuana. La început a evitat drogurile puternice, apoi a schimbat mai multe locuri de muncă, dormea pe unde apuca, dar când venea Nora, se transforma într-un băiat cumsecade. Îi venea din ce în ce mai greu să se arate aşa. Drogurile deveniră o obişnuinţă, nu se mai putea despărţi de ele. Era un credit pe termen lung, pe care avea să-l plătească odată şi odată. Era conştient de treaba asta.

Nu era în stare să-şi găsească un loc de muncă stabil. Deveni un *runner*, un distribuitor de droguri. Şi se ţinea cu dinţii de ele. Spike, lucrător emerit pe frontul heroinei, îi dădea doza pentru alte zece doze pe care trebuia să le distribuie la diferite adrese. Noaptea cutreiera oraşul pentru doza de heroină primită drept premiu, seara cânta unde se nimerea, pe stradă uneori. Odată auzi într-un mic scuar un muzicant cântând melodia compusă de el. Se aşeză lângă el să-l asculte. Cânta prost. Treaba asta îl uimi totuşi – muzica îşi avea viaţa ei, independent de el…

Poliţia îl arestă de două ori, avea droguri asupra lui. Îi dădură drumul. Poliţia ştia prea bine cum funcţionează business-ul, că *runnerii* sunt victimele haitei îngrozitoare a dealerilor, banii lor aveau mirosul morţii, al morţii idioţilor de tineri. Judecătorii se purtau omenos: conform unei reguli adoptate tacit, nu-i arestau pe *runneri* decât la a treia greşeală. După două reţineri, Iurik se obişnuise cu ideea că închisoarea nu era cea mai proastă variantă în situaţia lui.

Îl arestară a treia oară în 1999, în ajunul Anului Nou. Îl prinseră seara, îl ţinură noaptea la postul

de poliţie, urmând ca de dimineaţă să fie judecat. Totul merse rapid. În sala de judecată îşi aşteptau verdictul nişte tineri negri. Pe jumătate dintre ei Iurik îi ştia din vedere, cu unul, basist, cântase cu trei ani înainte. Îi aşteptau cinci-şase ani de închisoare, şi Iurik îşi făcu socoteala în minte la ce vârstă va ieşi. La treizeci de ani.

Judecata mergea repede, zece minute pentru fiecare. Salvarea veni de la computer. Îi introduseră numele de familie în computer şi nu găsiră că mai fusese reţinut. Uluit de un asemenea noroc, Iurik îşi frământă mult timp mintea ce fel de dumnezeu al computerului îl salvase. Până la urmă pricepu motivul: îl salvaseră literele din numele de familie. Purta numele mamei: Oseţki. Existau două variante de transcriere a numelui: Osetsky şi Osezky… La ultima reţinere, nu avusese nici un fel de documente de identitate asupra lui, şi poliţiştii îi scriseseră numele după ureche. O altă ortografie… Judecătorii îi dădură drumul. Ieşi din sala de judecată şi se aşeză pe trepte. Nu avea putere să meargă. Şi unde să se ducă?

Ajunse cu greu în Long Island. Martha se îngrozi când îl văzu şi o sună pe Nora. Două săptămâni mai târziu, Nora ajunse la New York.

CAPITOLUL 35
Scrisori din Sudak
Maria către Iakov
(iulie-august 1925)

24 iulie

Iaşecika! Îţi scriu pe valiză, aşezată pe podea. Ca să vezi, sunt în Tataria şi suport uşor neplăcerile. Mai întâi despre necazuri, nu puţine. Henrik m-a chinuit tot drumul. Şi-a scos picioarele pe fereastra vagonului, a stat cu ele spânzurate în afară, a alergat pe platformă ca să studieze tehnica, era cât pe ce să oprească trenul etc.

M-a călcat pe nervi şi aproape n-am dormit, fiindcă, din senin, a avut un puseu de febră. Am ajuns la Feodosia la trei după-masă pe o ploaie torenţială. Am avut de îndurat multe. A trebuit să cărăm lucrurile, să batem drumul prin băltoace până la şalupă grăbindu-ne tare, fiindcă şalupa era pregătită de plecare. Am uitat lenjeria de pat în vagon, am alergat înapoi, am găsit-o etc. Datorez mult unui cuplu de nemţi amabili. Au fost salvarea mea, şi nu exagerez deloc. L-au luat pe Henrik sub aripa lor, m-au ajutat să car bagajele, au manifestat o grijă deosebită pentru noi. Ne-am trezit pe şalupă. M-a uimit natura. Mi-e aproape imposibil s-o descriu. Atâta ştiu: că în primele clipe, părticele din sufletul meu s-au transformat complet. S-a umplut o nouă căsuţă din tabelul elementelor lui. Am văzut cu ochii mei măreţia mării. A fost ca şi cum aş fi atins-o cu mâna.

Am ajuns la Sudak la unsprezece seara. (Pe şalupă Ghenia m-a întrebat: avem de mâncare? I-am dat un sfert de găină cu pâine şi a devorat totul. Şalupa s-a legănat puţin, el s-a îngălbenit groaznic. L-am culcat cu capul mai jos de corp şi i-a trecut.) Noapte adâncă. Pe chei (o podişcă, nimic altceva) se vorbeşte despre un atac banditesc săvârşit în ajun. Au jefuit complet o pensiune. Am căutat împreună cu însoţitorii mei un loc unde să poposim. Am rătăcit în întuneric prin tot Sudakul. E plin peste tot, nicăieri n-au vrut să ne găzduiască pentru nimic în lume. Am petrecut noaptea pe malul mării. Pe Ghenia l-am culcat pe saltea (arăta amărât, a cerut să ne întoarcem la Moscova), am stat de veghe toată noaptea de teamă să nu se dezvelească. Vreau să spun că trei nopţi n-am dormit şi nu m-am dezbrăcat. A doua zi am pornit să căutăm casă: NU AVEM CAMERE LIBERE, aşa suntem întâmpinaţi. Sudakul e supraaglomerat. Mulţi se întorc acasă sau pleacă mai departe. Am hotărât că nu pot să mă trambalez singură cu copilul cine ştie unde. Pe seară am găsit o cameră cu 35 de ruble. Ne-am dus după lucruri, când ne-am întors ne-au spus: „Ne pare rău, dar camera e dată.“ Mai să mă podidească plânsul. Nu există un administrator al pensiunii (există o gestiune colectivă a pensiunilor), m-am întors pe mal şi am rugat să mă lase să stau peste noapte la biroul agenţiei maritime. De dimineaţă am făcut înconjurul Sudakului cu autobuzul ca să-l caut pe şeful staţiunii, l-am găsit şi i-am zis că mă duc şi mă instalez într-o vilă, la intrare, şi nu mă mişc de acolo până nu-mi dă o cameră, căci, altfel, îl dau în judecată fiindcă îşi foloseşte calitatea de persoană oficială şi închiriază camere ca să se îmbogăţească. L-am ameninţat că trimit depeşă la soţul meu, la Comisariatul Poporului. Pe scurt, m-am războit cu el. S-a nimerit să fie slab de înger şi naiv. Vocea mi-era puternică, dicţia perfectă şi, lucrul cel mai important, eram convinsă că dreptatea e de partea

mea. Peste şase zile voi avea camera mea (una foarte bună). În noaptea asta am dormit pe podea. Stau îmbrăcată tot timpul. Azi, o doamnă care locuieşte aici mi-a propus să stau câteva zile în camera ei, până îi vine soţul (trebuie să pice în curând).

Mai departe: banii se duc repede. Viaţa nu-i mai ieftină decât la Moscova. Preţurile au luat-o razna, cu totul neobişnuit pentru Sudak. Deocamdată n-am nevoie de bani. Îmi ajung pentru o lună, cu tot cu cele 50 de ruble puse de mine deoparte. Nu-mi ajung pentru drumul de întoarcere.

Acum despre lucrurile plăcute. Sunt plină de viaţă şi veselă în ciuda necazurilor prin care am trecut. Crimeea e frumoasă, minunată, încântătoare. Ghenia a renăscut. Mănâncă, s-a bronzat în astea 2-3 zile, s-a făcut negru tuci, deşi n-am făcut băi de soare. N-o să mă recunoşti (îţi şoptesc la ureche: m-am făcut uimitor de frumoasă). Deşi am folosit umbrela, am reuşit să mă bronzez tare, îmi stă foarte bine. Aerul de mare şi de munte are un efect nemaipomenit asupra mea. Sunt fericită.

E obositor pentru mine, nu-i uşor deloc, muncesc mult, alerg să fac piaţa la Sudak. Dar mi se umplu ochii de culori şi lumini, urechile de ritmuri, încât devin religioasă. Efectul naturii… Văd o tătăroaică purtând pe cap, fără ajutorul mâinilor, un coş cu piersici. Şi-n jur simfonia munţilor şi a cerului. O mănânc din ochi pe tătăroaică, înghit lacomă lanţul munţilor, beau soarele. Şi te iubesc. Unicul în lumea asta minunată. Dacă ţi-aş simţi pieptul aproape, aş vărsa lacrimi bune.

Tătarul Gustava (aşa-l cheamă, nu se preface) ne-a regalat pe mine şi pe Ghenia cu nişte frigărui minunate. Gustava îl iubeşte pe Lenin: „Îi mulţumesc mult. Lenin al dumneavoastră e om de treabă.“ Poartă insigna cu chipul lui. Salutul de rămas-bun durează mult, urări de bine fără sfârşit, pline de afecţiune. Oameni să-i pui la rană, prietenoşi. Plini de căldură, mândri. Dacă i-ai plăcut unui tătar, îşi dă şi hainele de pe el. Au simţul umorului. Urăsc temeinic. Mă înţeleg bine cu ei. Am mâncat cu Iurik o mulţime de frigărui, am băut ceai cu lămâie şi am plătit 80 de copeici pentru tot. Aşa am mâncat ieri. Migdalele costă 20 copeici funtul, piersicile – 15 copeici. Ghenia se îndoapă cu fructe. 60 de copeici se duc zilnic pe fructe. Nu mai am putere să-ţi scriu altceva. Te îmbrăţişez cu foc.

Ce soare arzător şi încântător.

Mar.

Adresa: Sudak, Post Restant. Ar fi mai bine s-o trimţi recomandată, aici e capătul lumii, o adevărată fundătură.

26 iulie

…Încă n-am cameră. Dorm cu Ghenia pe un pat pliant la un oarecare, nu e comod deloc, e tare greu. Am pierdut şi a doua cameră, deşi am chitanţă pentru acontoul dat. Şi-n primul caz, şi-n al doilea, bărbaţii ne-au suflat de sub nas camera pentru nevestele lor rotofeie ca nişte curci şi pentru puii lor. Încep să nu mă mai simt în apele mele. Asta nu-i viaţă. S-a împlinit săptămâna de când mă zbat. O ţin numai într-o alergătură, n-am un dram de tihnă. Azi Ghenia era cât pe ce să se înece: l-a lovit un val, l-a răsturnat, a înghiţit multă apă, s-a rostogolit, am reuşit să-l trag afară. Să ştii că m-am bucurat că s-a întâmplat aşa. Acum e speriat, şi-mi va fi mai uşor să-l supraveghez. N-am avut pic de linişte la malul mării, n-am făcut decât să-l strig şi să alerg după el. Dificil copil, foarte dificil. În Crimeea mă aplec pe fereastră să ţip după el de o mie de ori mai mult decât la Moscova. Marea, fântânile, râpele… Nici prânzul nu-i o treabă uşoară. Lumea mă compătimeşte şi mă asigură că n-o să mă pot odihni. Da, nu-i deloc uşor cu el. În schimb, băiatul arată minunat. Când mă scoate din sărite

şi simt că sunt la capătul puterilor, mă uit la feţişoara lui rotunjoară, proaspătă şi veselă (cântă toată ziua) și mă împac cu greutăţile.

Îmi fac griji pentru partea materială a sejurului nostru. Iau o porţie de prânz pentru amândoi. Nu-mi ajung banii să iau pensiune completă. Pregătesc singură micul dejun şi cina. Multă alergătură şi muncă până peste cap. Asta se cheamă „vacanţa femeii“. Crimeea e minunată, dar o să profit de ea la anul, când voi veni singură. Momentan Crimeea toată e pentru Henrik. Nici măcar baia de soare nu-mi tihneşte, e de ajuns să închid ochii, că el o şi zbugheşte în apă, şi aici marea e adâncă, are multe gropi!

Nu mai sufăr că te ştiu la Moscova, cred că te odihneşti ca lumea. Dacă aş fi ştiut cum stăm cu banii, aş fi făcut o cură de băi de mare, dar trebuie să coste vreo 15 ruble. M-ar fi ajutat pentru picioare şi pentru boala de care sufăr.

Cheltuiesc trei ruble, trei ruble cincizeci pe zi, trăind foarte modest. Camera costă 35 de ruble. E preţul cel mai ieftin. O cameră bună costă 40-50 de ruble. Peste o lună va fi mai ieftin. Dacă mi-ar fi mai uşor cu Ghenia, aş binecuvânta fiecare oră petrecută în Crimeea. Dar el nu-mi lasă un minut de libertate. Trebuie să fac cumpărături, să gătesc, să-l hrănesc, să-l supraveghez, să-l spăl, să-l culc, să nu-l las singur seara. Aerul minunat mă ajută să muncesc cu râvnă. M-am bronzat. Am făcut bine să iau umbrela: soarele e insuportabil de strălucitor. Aici sunt o mulţime de lucruri încântătoare, dar sunt legată de mâini şi de picioare. Să avem răbdare. Fructele şi legumele sunt suculente şi dulci, nu degeaba orientalii binecuvântează mâncarea şi băutura. Fructele nu trebuie mâncate, trebuie savurate. Fiecare caisă, fiecare piersică e a şaizecea parte din deliciile paradisului. Când vezi tătăroaicele la fântână, te crezi pur şi simplu în paradis. Nu-mi las privirea furată de surorile mele oacheşe, graţioase, dar foarte reţinute. Am legat câteva prietenii. Ne înţelegem din priviri şi zâmbete. Iau în braţe un copilaş, şi ne zâmbim. Noi, femeile, ne înţelegem, iubim, avem copii. Mângâi un copil, şi femeia se uită cu duioşie la al meu. Ne despărţim făcând un semn din cap. E bine.

Mamed are o soţie minunată, tăcută. Au o cameră mare, acoperită cu covoare încântătoare, cu perne, lipsesc scaunele, stau pe podea gânditori, fără să scoată un cuvânt. Ce fel de viaţă e asta?! Pare că veşnicia, timpul şi oamenii ăştia se contopesc într-un singur tot şi curg împreună. Şedinţele, referatele, strada Miasniţkaia, conjunctura… La ce bun toate astea? Te îmbrăţişez, dragule.

Mar.

28 iulie

Iaşka… cel mai bun dintre toţi. Acum mi-e foarte bine. Pentru prima oară în viaţă, vacanţa de vară e o bucurie pentru mine. Savurez fiecare clipă. Azi am bătut pe jos muntele ca să ajung la Sudak. Vântul era puternic. Am respirat adânc simţind aerul în plămâni, inima îmi bătea tare, m-am scăldat în vânt, în soare. Fiecare ieşire din casă, la mare sau la munte, îmi produce o emoţie proaspătă, savuroasă. Să-l vezi pe Ghenia, o încântare! Cu tenul brun, cu buzele roşii şi ochişorii strălucitori. Ne înţelegem bine. E un copilaş talentat, afectuos. Are poftă de viaţă. Azi, în timpul prânzului, o doamnă a zis privindu-l: „Are ochişori şireţi.“ Henrik i-a răspuns serios: „Da, sunt şiret.“

Lumea de aici îl place grozav. Şi e adevărat, e tare drăguţ băiatul nostru. De două zile mănâncă bine. Mă gândesc la clipa când ţi-l voi arăta. Un băieţaş minunat, bronzat. Şi eu arăt foarte bine, mă simt foarte bine. Mi s-au potolit nervii. Dacă ai şti ce aer e aici, Ianocika! Nu mă satur să-l trag în piept!

E trist că n-ai concediu, că eşti departe de frumuseţile de aici. Dar îmi voi plăti cinstit datoria…

…Am primit banii. Am tot ce-mi trebuie. Scrie-mi des. Trimite-mi 10-15 coli de hârtie, aici nu găseşti hârtie de nici un fel. Şi plicuri… Încă nu sunt struguri. În schimb, ce pere, ce prune! Şi migdale… Te îmbrăţişez, Iaşenka.

Mar.

1 august

Henrik s-a culcat. Lumânarea arde. Aleargă încoace şi încolo insectele. Ţânţari şi fluturi. El le zice muscaliţe. De zile întregi trăiesc într-o alarmă îngrozitoare. De mult timp n-am primit scrisori. Ţi-am trimis o telegramă. Urgentă. N-a urmat răspunsul. A doua zi am primit pachetul şi scrisoarea (o scrisoare în pachet şi una la poştă). De ce n-am primit răspuns la telegramă? Am din nou nervii întinşi la maximum. Azi am mai trimis o telegramă (la trei zile după prima). Mâine nu mă duc nicăieri, aştept răspunsul.

A trecut beţia noutăţii. Drumul pe munte până la Sudak, marea, tătarii – totul a devenit o obişnuinţă… Îmi plac, mă încântă frumuseţea lor, dar nu mai sunt şocată…

Tătarii mă plac, am senzaţia că mă sorb din ochi pur şi simplu. Mă privesc cu o neruşinare sinceră şi naivă. Tătarul Mariv îmi aduce fructe în fiecare zi. Îmi zice că sunt „o micuţă şi minunată madamă“. Mi-a adus o piersică mare şi mi-a spus că ochii mei sunt la fel de mari şi de dulci ca piersica. Vorbesc mult cu tătarii mai în vârstă. Încep să am simpatie pentru poporul ăsta. Înainte de toate, au un fel de a se mişca foarte frumos. Au o lentoare aproape maiestuoasă. Mamed mă vede de departe, se înclină cu un respect plin de demnitate şi îşi ridică braţul drept. Un gest minunat. Cu zâmbetul pe buze îi întâmpin pe tătari, femei şi bărbaţi. Îmi plac oamenii ăştia cu instincte poetice, de care nu-şi dau seama. Gustava mă roagă să-i fac un serviciu: „Vino acum pe mal, acolo se scaldă o fată, e însoţită de mama ei. Vreau s-o cer în căsătorie. Zi-mi dacă îţi place.“

4 august

Ziua şi noaptea asta au fost apăsătoare pentru mine. Azi am primit, în sfârşit, telegrama ta. Ianka! Minunea mea, eşti totul pentru mine! Cum se opreşte totul, când încep spaimele mele în legătură cu tine. Totul devine inutil. Bun, au fost şi s-au dus. Poşta şi telegraful din Sudak pun nervii vilegiaturiştilor la grea încercare. M-a cuprins tare dorul de tine, îţi simt lipsa până şi în fleacuri. O să-ţi explic în pat ce vreau să zic…

Stau singură la masă pe terasă. În faţa mea e marea, albastră, străluceşte calmă în soare cu diamantele ei. La dreapta se înalţă munţii cu fortăreaţa genoveză, la stânga un pâlc de chiparoşi tineri. O plantaţie. Cine sunt eu, cine nu sunt eu? Lumea e frumoasă! Am aflat multe lucruri minunate. Ieri m-au vizitat prof. Uvarov cu soţia. E geograf. Bătrânul seamănă într-atât cu tata, încât am simţit cum mă gâdilă în gât. Simt pentru el o duioşie greu de definit. La fel de binevoitor, de drăguţ şi de bun ca tata. Doar la statură nu se potriveşte (e înalt) şi la profesie. E moscovit. Henrik al nostru va învăţa după manualul său de geografie. Acum să vorbim despre Ghenia. Nu încetez să-l privesc şi să mă bucur. E soarele meu. Sunt uluită cât de mult s-a îndreptat în privinţa nervilor. Nu mai ridic glasul la el. Braslavski e încântat de el. Într-o zi mi-a zis uitându-se la Henrik: „Cred în viitorul lui. E de o inteligenţă rară.“ Adevărul e că Ghenia l-a bătut de două ori la şah. A rămas năucit de-a dreptul. Braslavski e bun jucător de şah. Azi a venit triumfător cu Ghenia pe umeri. O să-ţi vorbesc despre el

şi despre altele… în pat.

Mă apucă o frică de moarte când mă gândesc la infidelitate, mă străduiesc să-mi arăt dispreţul faţă de orice fel de dependenţă, să arăt că sunt pentru libertate în căsnicie. Cât de mult mă tem că voi întâlni odată o privire plină de bucurie răutăcioasă şi compătimire, aşa că fac eforturi să arăt că, dimpotrivă, accept aventurile, că nu iau în serios infidelitatea ş.a.m.d. Ştii şi tu foarte bine. Capul spune una, corpul alta. Nu pot să suport gândul că mă vei trăda…

Cât de mult doresc să te văd! Să ştii că mâinile şi umerii mi s-au umplut de pistrui. M-am înnegrit zdravăn. Mi s-au întremat corpul şi pielea. Doar cu somnul stau rău.

Te îmbrăţişez strâns. Pe curând. M.

8 august

Sunt plină până la refuz de raze, prospeţime şi iubire.

E seară. M-a apucat o spaimă cumplită, m-am alarmat groaznic în privinţa ta. Îmi trag sufletul. Am avut o zi minunată. Stau întinsă pe pietricele, goală, la marginea apei, şi le răsfir cu voluptate. În timp ce îmi întorc la soare spatele, pieptul, coapsele, înviorată de raze, de sarea mării, de apa tămăduitoare, îmi cercetez anii trăiţi din punct de vedere fizic. Ce s-a întâmplat cu corpul meu? Şi cât de zdravăn e după toate câte le-am îndurat… În copilărie, corpul meu n-a cunoscut nici apa, nici aerul, nici soarele. Copilăria toată s-a scurs fără soare în toate sensurile. Dacă aş fi trăit altfel, aş fi fost mai înaltă, aş fi avut pieptul mai mare. Aproape la fel s-a întâmplat şi în adolescenţă. Anii revoluţiei fără apă, fără hrana necesară unui adolescent, chinuită fizic, mereu surmenată, şi aşa mereu până acum.

Sunt pentru prima oară într-o staţiune! Ţin minte că tata spunea că aerul proaspăt îi face rău. Şi când mă gândesc că nu ştiu să profit de vacanţa în staţiune! Trebuie să ştii să profiţi. Abia în ultimele zile am intrat pe făgaşul normal. Abia acum s-a mai potolit emoţia vie datorată noutăţii şi impresiilor prea puternice. Şi e vorba doar de Crimeea, de malul oriental nu tocmai seducător al Crimeii. Atâtea lucruri mi s-au povestit despre minunăţiile lumii! Mă mână o forţă nouă să plec la drum, să călătoresc. Am impresia, ba nu, sunt ferm convinsă că n-o să mai stăm închişi în casă nici tu, nici eu. Nu degeaba nu mi-au plăcut niciodată vilele. Asta înseamnă nemişcare, sedentarism. Aici te izbeşti de o grămadă de lucruri incomode în privinţa traiului, dar, lăsându-le la o parte, îţi spun că e cea mai frumoasă vară a mea. Vei vedea când o să-mi… Când o să-mi atingi mâinile, pieptul, când o să-mi mângâi pielea tare, netedă, fierbinte… Aştept cu nerăbdare clipa întâlnirii. Câte am să-ţi povestesc! Cu câte sărutări te voi copleşi!

Numai să ai răbdare. Să nu dai altei persoane din nerăbdarea ta. Eu mă păstrez numai pentru tine!

O să te sune Braslavski, prietenul şi partenerul lui Ghenia.

„Ce să transmit soţului dumitale?“ „Că m-aţi văzut.“ „Şi dacă o să brodez o poveste?“ „Vă rog s-o faceţi. Soţul meu ştie să preţuiască fantezia, dacă povestea e spusă cu talent.“ Omul ăsta locuieşte pe Povarskaia, la Nr. 31. Ne e vecin.

După plajă. Azi, la 8 dimineaţa, am fost cu Ghenia la malul mării. Ne-am instalat sub streaşina bodegii cu frigărui. Fatima se uită duios la noi cu ochii ei frumoşi. Sprâncenele ei severe şi gânditoare au o linie sinuoasă. Ghenia mănâncă cu poftă frigăruile. Primusul s-a stricat, e a patra zi de când mâncăm frigărui la micul dejun. Mâncarea preferată a lui Ghenia. Mestecă energic carnea de oaie, bea lapte cald şi primeşte la desert o plăcintă gustoasă cu nuci, specialitate tătară. A început să

mănânce struguri. Azi a înghiţit deja două funturi şi câte îl mai aşteaptă în a doua jumătate a zilei. Deocamdată costă scump – 20 copeici funtul, dar sunt foarte gustoşi. Fac baie împreună cu Ghenia. Apa e divină. Ieri mi-a zis: „Ai rochie de satin cu două broşe roz“ (mă scald fără costum de baie). Îţi dai seama?

Wernerii, perechea de nemţi, Emilia Hansovna şi blajinul ei soţ, Richard Ivanovici, sunt cei care m-au ajutat mult pe drum, mai rar asemenea oameni. Într-adevăr, oameni cumsecade. Ea, cu impulsuri materne, el, de o bunătate ieşită din comun. Ne vedem mai tot timpul. Mă înţeleg bine cu Ghenia. E o comoară. Bravo nouă, Iaşecika, avem o minune de băiat. „N-am decât doi oameni pe care îi iubesc în toată lumea asta – tu şi papa. Îmi place la Sudak, dar nu chiar de tot – papa nu-i aici.“ Aşa a zis. Dacă l-ai vedea cum sare uşor ca fulgul pe munte. Cum ştie să se facă iubit de toţi, lumea chiar găseşte că e un băiat frumos! Uite ce înseamnă să ai farmec!

Mâine mergem cu Braslavski la Koktebel, acolo e casa de vacanţă a lui Max Voloşin, mulţi vin acolo în concediu. Tot acolo se organizează nişte concursuri de planoare. Vine maşina să-l ia pe Braslavski, şi ne-a invitat să-l însoţim. Băiatul nostru e încântat de ideea călătoriei.

Mar.

12 august

…Am citit 60 de pagini despre Anatole France. Ai dreptate, boala îşi arată ghearele şi-mi zgândăre nervii… Nu înţeleg. Şi nici nu vreau să înţeleg. L-ai îndrăgit pe A. France? Eu nu. Ce să fac eu cu fiul unei Franţe roase de sifilis, devastate? Să-l iubesc? Da. Fără iubire nu există viaţă. Dar ce propovăduieşte A. France nu se cheamă iubire. Asta se traduce printr-un cuvânt în cinci litere. Un cuvânt grosolan, de nescris. Iubirea pentru A. France e în partea de jos. E intrarea de serviciu. N-am nevoie de asemenea iubire. Şi nu doresc asemenea iubire pentru cei care-mi sunt dragi. Nu vreau ca sexul meu, aşezat cu înţelepciune pe locul al treilea, să-mi stea pe cap, să-mi înăbuşe sufletul. N-o să permit ca partea de jos să conducă partea de sus.

„Ardoare… înfocare… fiori.“ Orice cocoş tremură îmboldit de fiorii şi înflăcărarea lui A. France. Am citit undeva că-i tremură picioarele în anumite momente. Merită să trăieşti numai pentru asta, după cum spune A. France?! Să simţi că iei foc, numai atât? Restul sunt fleacuri. Un mare fleac e A. France însuşi.

Nu are caracter, nu are ideal, e plin până la refuz de spiritele care au strălucit mii de ani, repetă cu talent cântecele altora, îşi ascunde adevăratul chip, fiindcă nu-l are. Un gurmand care înfulecă literatura şi o face cu talent. Ce legătură să am eu cu el? S-a dus. Nu-i nimic. Vor veni alţii, noi. Ei vor trebui să răspundă la întrebările noastre. N-am nici o îndoială că există emoţii puternice, în afara celor sexuale. Un bărbat nu trăieşte numai datorită falusului său (sau penisului său), martor e Mausoleul din Piaţa Roşie.

Îţi scriu iritată fiindcă nu primesc scrisori de la tine. Ai încălcat sistematic regula de cinci zile stabilită de noi. Nu poşta e de vină. Toţi primesc corespondenţa regulat. Scrisorile nu se pierd. Ele nu vin fiindcă nu le-ai scris. Asta dacă n-ai tot timpul ocupat cu dama „bătrână“ sau cu una tânără. Şi eu, care scriu în continuare… Oare îmi citeşti scrisorile?

N-am să-ţi mai scriu un cuvânt. De data asta m-am supărat definitiv, mă simt rănită de-a dreptul. Dacă sănătatea mea se înrăutăţeşte, n-o să fie din vina mea. Iar a trecut o săptămână. Scrisori, ioc. Poştaşul aduce o grămadă de scrisori, dar nu pentru mine.

Cu bine.

Da. Mi-e necaz.

24 august

Ianocika! Viaţa mea… Au trecut zece zile, şi nici un rând de la tine. În zilele şi nopţile astea m-am tot gândit cu obstinaţie la un singur lucru, am întors gândul pe toate feţele şi nu mi l-am putut înfrâna. Nu pot şi nu trebuie să ţi-l ascund. Niciodată nu ne-am minţit unul pe altul în mod conştient. Îţi spun totul până la capăt. N-am plecat împăcată din Moscova. Starea de alarmă a continuat să-mi macine sufletul, să nu-mi dea pace. Gândul nu mi-era clar, mă îngrozea să-l ştiu precis conturat, nu puteam să-l suport: simţeam frică pentru mine şi milă pentru tine.

Nu mă pricep cum să scriu. Nu mai am încredere în cuvinte şi explicaţii. Cifrele sunt mai riguroase. Scrisoarea mea nu era un reproş, nici o învinuire. Era doar durerea năprasnică a unui om rănit de viaţă. Când am aflat prima dată că te atrag alte femei, am simţit instinctiv că e sfârşitul. Viaţa a devenit un chin care se insinua treptat în suflet. Am acceptat situaţia ta şi am încercat să mă împac cu ea. Mâinile şi buzele tale erau atrase de alte femei, le mângâiau pe altele, ochii tăi admirau pe altele, şi eu te încurcam mereu. Tu ai luptat în sufletul meu cu tine însuţi şi cu mine. Aşa a înflorit convingerea mea cât se poate de evidentă şi de puternică: Iaşa nu mă mai iubeşte. Nu-i mai umplu sufletul. Nu sunt în stare să suport imaginea altor femei, nici atracţia pentru altele. Semnificaţia forţei şi fericirii în dragoste stă în faptul că iubind o femeie, te eliberezi de celelalte, nu mai tânjeşti după altele, nu te mai atrag. Liniştea asta n-o s-o mai ai din partea mea. Nici unul dintre noi nu e vinovat. Nici măcar în fundul sufletului nu te învinovăţesc, crede-mă. Aşa începe viaţa grea trăită în comun, „în amintirea trecutului“.

Tu îl apărai pe Freud, eu îl uram, pe tine te entuziasma Jung şi psihologia inconştientului, eu îl dezaprobam. Şi tot aşa în toate. Fiecare se lupta nu atât pentru ideile sale, cât pentru fericirea sa personală…

Voinţa mea e slabă, n-am putere să mă apăr, caracterul a început să mi se deterioreze, personalitatea mi s-a făcut mică de tot. Am început să mă învinovăţesc pentru orice, pentru toată viaţa mea. Înainte nu mi se întâmpla aşa ceva, e adevărat. Aveam puterea să răzbat prin mulţimea oamenilor, nu cunoşteam frica şi starea de confuzie. Nefericirea m-a strivit. Am început să mă acuz pentru orice, fiindcă m-am simţit instinctiv vinovată faţă de tine.

Tu îmi scrii că „rezişti“, că n-ai trădat. Şi ce dacă? Ne e mai uşor vreunuia din noi? Nici vorbă. Tu ţi-ai reprimat sentimentele, eu mi-am reprimat sentimentele şi amândoi suntem frustraţi. Nici tu, nici eu nu ştim să ne sacrificăm şi să acceptăm sacrificiile. Îmi scrii despre „sufletele simple“, sunt vorbe goale. Orice om devine nervos, iritat, necăjit, când e hărţuit cum sunt eu. Nu te învinuiesc şi nu vreau să te pedepsesc. Nu sunt un dumnezeu răzbunător care te osândeşte, ci un judecător sever – numai pentru mine. Nu pot şi n-am forţa să-ţi accept sacrificiile! Nu ajută la nimic.

Îmi zic, de exemplu, că-n momentul ăsta tu te lupţi cu tine, te chinuieşti. Pentru ce? N-o să mă ierţi niciodată, mă vei chinui fără să vrei, şi oricum, imaginea infidelităţii tale mă va urmări noaptea, fiindcă e în sângele tău, în fiinţa ta. Tot ce e în tine e mai mult decât grăitor pentru mine. Tu-mi zici că mi-ai spus absolut totul. Şi eu pot să-ţi povestesc absolut totul despre tine.

Tu mă rogi să-ţi fiu mamă, soră, să-ţi fiu de ajutor. Nu pot… Sunt femeie. Şi dacă asta nu contează în iubirea noastră, atunci nu sunt capabilă de tot restul. Nu-ţi reproşez nimic din ce are legătură cu

sexul tău, dar nici tu să nu-mi faci reproşuri în privinţa asta. Tu pentru mine eşti bărbat. Tot restul nu are sens şi valoare pentru mine. Pe tine te atrag frumuseţea şi tinereţea. Atracţia e mare. E dreptul tău. Nu frumuseţea mea te-a făcut să mă iubeşti, dar ai încetat să mă iubeşti fiindcă nu sunt frumoasă. Nu pot să trăiesc lângă tine dacă nu te atrag ca femeie, dacă nu-ţi pricinuiesc nici o bucurie cu rochia mea în cute, cu corpul meu, cu sărutările mele. Vreau să fiu iubită. E dreptul meu. Nu-i o pretenţie, e o necesitate. Fără asta nu vom putea trăi nici tu, nici eu.

Ce-i de făcut? Să terminăm odată. Îmi îngheaţă sângele în vine când mă gândesc. Dar e inevitabil. Poţi să trăieşti şi vei trăi liber şi fericit. Lumea se deschide în faţa ta plină de culori şi bucurii. Cu mine, viaţa ta e cenuşie. Fiindcă plăcerile din viaţa ta sunt în afara mea.

Ştiu că-mi plângi de milă, că suferi profund petru nefericirea mea. Ce să-i faci. Nu trebuie să umpli viaţa numai cu compătimire şi milă. Şi apoi ascultă, să ştii că moartea nu-i o catastrofă. E o fericire. Să nu mai depinzi de forme, de culori, de senzaţii, e o fericire. Nu-ţi face griji. Nu se va întâmpla acum. Micuţa viaţă, nereuşită deocamdată, a copilului nostru nu permite aşa ceva. Cu timpul, poate că povara chinuitoare a vieţii va deveni mai uşoară. Poate că vor dispărea figurile femeilor care îmi otrăvesc imaginaţia. Şi-n noaptea asta mi s-au arătat… Un pat imens. Tristă, stau pitită într-un colţ. Tu stai în picioare în pat şi ţii în braţe o femeie înaltă, goală. Are sânii mici, şi uite că încep deodată să-i crească, să se rotunjească. Îi mângâi cu tandreţe coapsele. Îi ţii în mâini sânii mari, împliniţi. Vă lungiţi înlănţuiţi, încetişor, armonizându-vă mişcările. M-am trezit.

Vezi şi tu că gândurile îmi sunt grav vătămate. Nu de lucruri imaginare, nici de vreo dereglare psihică, ci de adevărul crud şi de neînvins al vieţii. Obsesiile tale au devenit obsesiile mele. Să nu mă acuzi, aşa cum nu te acuz nici eu. Nu te învinuiesc de nimic, nu-ţi fac nici un reproş, crede-mă. Sunt legi ale vieţii, şi amândoi suferim din cauza lor. Fiecare suferă în felul său, mai mult sau mai puţin, dar nimeni nu e vinovat. Nu trebuie să vii. Iartă-mă. Dacă ţi-e prea greu, o să fac cum vrei tu. Iartă-mă, iubitul meu, dragostea mea, Ianocika al meu. Nu mă pot despărţi de scrisoarea asta, trebuie să-ţi spun tot adevărul.

Chiar acum am primit scrisoarea ta, dragostea mea. Ţii neapărat să mă ajuţi. Te porţi „bine“. Faci eforturi eroice. Iakov al meu! Dar nu putem reînvia trecutul, aşa cum nu-mi poate fi redată tinereţea. Iubirea e posibilă numai acolo unde există frumuseţe şi tinereţe. Dragostea e un sentiment mare, dar primitiv. Şi cerinţele ei sunt primitive. Comoara cea mai preţioasă a femeii e de ordin estetic. Aşa ceva nu am, nu am, nu am. Literatura, arta, viaţa, toate vorbesc despre asta. Simt că mă sufoc. Henrik scânceşte şi plânge întruna. Încerc să mă obişnuiesc, să mă împac cu gândul, mă forţez. Vreau să mă înfrâng şi nu-s în stare. Trebuie să-l ajut şi n-am putere. Încerc să mă înfrâng şi obosesc de la atâta efort. Mi se învârte capul. Ghenia e tot aşa de singur cum sunt eu. Nu avem pe nimeni lângă noi. Rătăcesc singură. Nu, nu vreau să mă compătimeşti. Uite că am lăsat la o parte jeluirile mele. O să treacă totul. Trebuie să rup cu totul, orice s-ar întâmpla. Neapărat.

Adio, dragul meu. Mar.

Carte poştală

28 august

Trenul ajunge dimineaţa pe 30. De la gară te duci direct la serviciu, şi eu mă duc la Ugriumova cu treburi. Dacă nu poţi veni la gară, nu-ţi face griji. Mă descurc şi singură. Trimite-o însă pe Mania să ne întâmpine. Te îmbrăţişez tare, dragul meu.

CAPITOLUL 36
Lady Macbeth din judeţul Mţensk
(1999–2000)

Situaţia lui Iurik nu-i ieşea din cap Norei. Ultima ei şedere la New York fusese o nereuşită. În cele două săptămâni îl văzuse de patru ori. Răcise, îşi trăgea nasul roşu, mereu grăbit să plece. Era îmbrăcat prea subţire. Îi cumpărase o scurtă călduroasă. Nu ştia unde stă. Zicea că stă la Tom, dar o rugase să nu-i telefoneze. Îi spusese că-şi pierduse mobilul, paşaportul şi *green-card*-ul. Nu şi le pierduse, i le furase careva. Nora a insistat să-şi facă un nou paşaport rusesc. Au fost împreună la ambasadă şi au cerut să i se facă unul nou.

Întârzia mereu la întâlnirea cu ea. O dată nu venise deloc, îl aşteptase două ore la cafeneaua Dante din East-Village, unde conveniseră să se vadă.

Nora n-a mai ajuns în Long Island să-i viziteze pe Vitia şi pe Martha. Ea era plecată în Irlanda la nunta unei rude îndepărtate, şi Vitia îi răspunsese monosilabic la telefon, nu auzise de la el decât „da“ şi „nu“.

S-a întors la Moscova cu moralul la pământ, dar ajunsese de mult la concluzia că, în general, moralul n-ar trebui să existe. Măcar atunci când e la pământ.

Preda la o şcoală de teatru, în locul Tusiei, dar simţea că nu era în stare s-o înlocuiască complet: nu avea libertatea Tusiei, nu stăpânea la fel de bine cultura. Vechea generaţie de pedagogi era pe cale de dispariţie, generaţia nouă nu atinsese nivelul lor. Şi se părea că următoarea generaţie de studenţi avea să facă încă un pas înapoi pe scara valorilor… Nu primise nici o propunere interesantă din partea teatrelor. Tenghiz nu se mai arătase de aproape doi ani.

Legendara perestroikă părea să se încheie odată cu criza financiară din 1998. La drept vorbind, amândoi, atât Nora cât şi Tenghiz, îşi dăduseră seama de la bun început că n-au nimic de-a face cu „reconstrucţia“. Nu aveau în ei înşişi nimic de reconstruit, în aşa fel încât să pună de acord noua gândire îngăduită de autorităţi cu ideile care se coceau în mintea lor.

Încă din anii de şcoală, Nora dispreţuise şi sfidase colectivismul, respinsese ideea falsă a „interesului general al societăţii mai presus de interesul personal“. În ce-l priveşte pe Tenghiz, de la vârsta de treisprezece ani, de când tatăl lui plecase pe front, muncise din greu, arase şi sădise sămânţa, la propriu şi la figurat, în Gruzia lui patriarhală. Îşi întreţinuse sora, mama, bunicii şi pe mătuşa oarbă care locuia cu ei de o viaţă, şi povara grea, apărută prea devreme, îl ocrotise şi-l apărase de tot soiul de porcării. Nu se prea ducea la şcoală şi abia după întoarcerea tatălui s-a grăbit să recupereze tot ce pierduse în copilărie. A plecat la Kutaisi, la unchiul lui, s-a înscris mai întâi la un institut de cultură, apoi a urmat nişte cursuri de teatru pe care le-a abandonat, a făcut armata la un batalion de construcţii, a muncit seara şi noaptea ca model, cizmar, a fost o vreme bucătar până s-a decis să se orienteze spre regie. N-a avut timp să devină sovietic sau antisovietic.

Libertatea autorizată acum, sau umbra ei, nu l-a impresionat câtuşi de puţin. Nici Nora nu-i prea dădea atenţie, fiindcă, din copilărie, acţionase prea mult după bunul ei plac, care-i ţinuse loc de libertate. Mai mult ca sigur că firea independentă a lui Tenghiz şi nonconformismul Norei i-au făcut

să se apropie unul de celălalt. Oricum o fi fost, e sigur că fiecare dintre ei s-a bucurat de libertatea găsită la celălalt. Şi de muncit împreună era pentru ei o fericire… Dar colaborarea lor luase sfârşit, Nora aproape că se împăcase cu adevărul ăsta.

La sfârşitul anilor ’90, aveau în contul lor comun douăzeci de puneri în scenă, şi chiar dacă nu repurtaseră un succes răsunător, măcar fuseseră recunoscuţi de profesionişti, participaseră la câteva festivaluri şi căpătaseră oarece notorietate în străinătate… Îşi făcuseră prieteni în lumea teatrului din Europa de Est, îi apropiase detaşarea şi scepticismul lor faţă de politică, respingerea formelor brutale de amestec în treburile altora, de genul invaziei trupelor sovietice la Praga în 1968 sau bombardarea de dată destul de recentă a Iugoslaviei, aversiunea faţă de asasinatele cu iz medieval, de otrăvirile şi intrigile murdare din culisele politicii.

Tocmai în vremurile astea tulburi, Tenghiz primi de la István, prietenul lor ungur, director al Teatrului de Artă din Budapesta, propunerea să pună în scenă la ei un spectacol din teatrul clasic rus de bună calitate. Îl invitară împreună cu Nora… Fără nici o legătură cu politica. Teatru pur!

Tenghiz o sună pe Nora şi o întrebă: „Eşti pregătită?“ Nora acceptă fără să ezite o clipă.

Era un an agitat, începuse tărăboiul în Caucaz, acolo era mare încurcătură, dar trenurile şi avioanele încă plecau din Georgia. Tenghiz promise să ajungă în câteva zile.

Două zile mai târziu era la Moscova. Îl întâmpină acelaşi decor, pornind de la bulevardul Nikitski privit pe fereastră până la ceştile de porţelan Kuzneţov de pe masă, la cotoarele aceloraşi cărţi din rafturile bibliotecii, la vechiul covor persan, cu urmele lăsate de picioarele secreterului mutat de mult din locul lui. Peretele subţire care despica ornamentul în relief – urmă a tinereţii aristocratice a casei, când camerele erau de două ori mai mari şi tavanul avea înălţimea mult mai potrivită.

Nici hainele nu suferiseră transformări – Nora purta jeanşi şi cămaşă bărbătească, Tenghiz avea un pulover lăbărţat şi pantaloni largi, demodaţi. Viaţa lor împreună, ca o piesă de teatru, dura de mult timp, încât îmbătrâniseră amândoi şi relaţia lor cu întreruperi, fără obligaţii, se transformase într-o legătură mai strânsă decât căsnicia.

Ce avea Nora mai important în viaţă venea din felul lor de a trăi împreună. Se învăţase să lucreze fără el, dar îl purta în suflet în fiecare proiect nou început. Şi-l corecta ţinând cont de ideile lui. De câte ori nu încercase să se smulgă din robia lui, dar de fiecare dată înghiţea şi mai adânc momeala din cârlig. Rămânea cu buzele însângerate, fără să-şi câştige libertatea.

— Potoleşte-te, o liniştise nu o dată Tenghiz după o tentativă a ei de a se elibera. Tratează asta ca pe un fapt. Un fapt din biografia noastră.

De data asta, nimic nu mai semăna cu ce fusese înainte. În camera lui Iurik se vedea patul pregătit pentru Tenghiz. El se uită uimit:

— Aşa arată lucrurile acum?

— Aşa, dădu din cap uşurată Nora.

— Cum o să lucrăm? se arătă mirat Tenghiz.

— În rest, ca de obicei… închise uşa Nora.

Plecară de dimineaţă la Tusia, care se mutase definitiv la casa ei de vacanţă. Petrecură acolo o zi lungă. Tusia îmbătrânise, aproape orbise, citea cu lupa numai jurnalele intime ale scriitorilor şi literatură memorialistică de tot felul. Era entuziasmată de Viktor Şklovski, de corespondenţa lui Pasternak şi a Olgăi Freidenberg, o indignau Dostoievski şi corespondenţa lui Cehov cu Olga

Knipper, picta cu o pensulă groasă pe dosul hârtiilor de tapet, rămase de la renovări vechi de când lumea. Dungi, cercuri, pete…

— Mâzgălesc, îmi face mare plăcere, zise ea.

Nora zâmbi, mâzgălelile semănau cu cele ale copiilor pe care îi învăţase cândva să deseneze…

Apoi conversaţia se îndreptă spre viitorul lor proiect. Îi descriseră comanda venită de la unguri – un clasic rus talentat, fără amestec în politică.

— Cehov! răspunse înviorată Tusia. Cine altul?

Tenghiz dădu din cap nemulţumit. Se despărţise de Cehov din anii ’70.

Tusia îşi scoase ochelarii, îi privi cu ochii tulburi, roşii:

— Înţeleg. Iubire şi moarte. Cât de tineri aţi rămas…

Care tineri? Nora se apropia de şaizeci de ani, Tenghiz avea peste şaptezeci. Nora fu cât pe ce să citeze versul preferat al lui Brodski: „Din punctul de vedere al ţânţarului omul e nemuritor…“, dar se opri la timp, fiindcă viaţa Tusiei fusese foarte lungă, şi nu numai din punctul de vedere al ţânţarului.

— Comanditarul vrea ceva foarte rusesc, zise zâmbind Nora. Nu ştiu ce să zic, edecarii de pe Volga, tâlharii din Rusia veche, cazacii războinici… Ce zici, Tusia?

— Povestea cea mai rusească e *Fata căpitanului* a lui Puşkin. Acolo e şi sărăcie, şi temniţă… Şi iubire până la un punct. Politica nu înseamnă nimic pentru Puşkin. Acolo e vorba despre demnitatea umană. Temă rară în Rusia.

— Nu, nu, Tusia! Nu mă apuc de aşa ceva! Să pun în scenă *Fata căpitanului*? Nu pot, nu-mi iau libertatea asta…

— Temniţa, asta-i o temă rusească. Aş propune *Arhipelagul GULAG*, dar Soljeniţîn n-a ajuns încă un clasic rus în veacul nostru, şi altceva în afară de politică nu găseşti acolo. Numai politică, lacrimile şi sângele curg cu nemiluita. *Lady Macbeth din judeţul Mţensk*, a lui Leskov. Acolo găsiţi de toate.

„Îmi stătea pe limbă“, îşi zise Nora.

— Mi-a venit imediat în minte Katerina Izmailovna, dar m-am împiedicat de opera lui Şostakovici, zise în aceeaşi clipă Tenghiz.

Privirile li se întâlniră. Da, bineînţeles. Patimă, moarte. Pruncucidere. Traista-n băţ şi temniţa… Destine… Da, e clar.

— N-am priceput, continuă Tenghiz, de ce Şostakovici a lăsat deoparte pruncuciderea. Avea douăzeci şi şapte de ani când a compus opera. N-a înţeles că uciderea copilului e o sacrificare. Numai Katerina nu-şi dă seama de ce face. O mistuie pasiunea, şi-n focul patimii aruncă tot, şi pe Fedia, propriul său copil… Îl aduce pe lume şi-l jertfeşte, haide, luaţi-l! Pare că nu-şi dă seama de nimic. Şi ce s-a întâmplat după uciderea lui Fedia! Păi ce-mi vorbiţi mie de lady Macbeth! Până şi pasiunea ei e mult mai banală – ţine la coroană. Dar conştiinţa îi e trează, îşi iese din minţi, nu poate să-şi şteargă sângele de pe mâini. Deşi nu ucide cu mâinile ei! Nu, Nora, lady Macbeth e departe de Katerina noastră! Negustoresei noastre pasiunea îi întunecă minţile… ceva, ceva… tocmai chichiţa asta o face să-şi piardă capul… Sărmana Katia! Sărmana Katia! Ce soartă! Ce soartă cruntă. Şi muzica lui Şostakovici e chiar destinul! Lucrăm fără muzica asta, Nora. Vreau ca totul să vorbească despre destin! Un destin cumplit şi-a înfipt degetul în locul cu pricina al femeii ăsteia simple – nu e nici Medeea-magiciana, nici lady Macbeth, ci o femeie obişnuită, şi uite rezultatul. Destinul! Ce vină

are ea? Nici una! Suflet mic şi pasiune uriaşă, ăsta-i destinul ei! Nu e vinovată! Şi toţi arestaţii lui Leskov – şi acolo tot despre destin e vorba. Destinul ruşilor, trebuie să remarc asta! Traista-n băţ şi temniţa… Vreau să spun că destinul e chiar temniţa.

Din asemenea revelaţii bâlbâite se născu spectacolul. De data asta destinul se urzi din fire cât braţul de groase. Un uriaş păianjen invizibil învăluia în fire nevăzute toată oglinda scenei, cortina era făcută din frânghii groase, scămoşate, şi se mişca uşor. Pânza de păianjen. Păianjenul stătea ascuns sus, pe suportul pentru decoruri, i se vedeau numai labele păroase. I se mişcau lent, făcând să se mişte frânghiile, care păreau să curgă din cele patru perechi de labe. În avanscenă, ocnaşii mergeau de la stânga spre dreapta, avansau încet, încovoiaţi, cântând un cântec de jale, mergeau vreme îndelungată, într-o mişcare circulară neîntreruptă, mereu aceiaşi, îmbrăcaţi în veşminte lungi, de culoare închisă, fără chipuri, figuri neutre, nici bărbaţi, nici femei, şi fiecare figurant părea atârnat de frânghia neagră şi groasă, care se pierdea în sus, spre păianjenul nevăzut, spre labele lui.

Figuranţii ieşeau din scenă cântând cântecul tărăgănat al ocnaşilor, şi apărea Serghei în cămaşă roşie, cu cizme negre, cu armonică, şi, scuturându-şi moţul cârlionţat, începea să joace cu foc, când într-o parte, când în alta, lăsându-se pe vine… Seriojenka amantul… Jucând în continuare, el parcurge drumul în sens invers, de la culisele unde dispăruseră ocnaşii în direcţia de unde ei veniseră. Şi-n momentul acela, pe o mică estradă cu două nivele (la nivelul de sus), apare Katerina Izmailova cu furca de tors şi cu fusul în mâini. Are aerul că e cu gândul aiurea, toarce cu mâinile rozalii şi grăsune un fir alb, scămoşat…

— Instalaţia se potriveşte pentru orice transformare, serveşte drept casă, post de poliţie, temniţă şi şlep. Singurul lucru pe care trebuie să-l rezolvăm e apa. Volga, arătă Nora desenul în ciornă.

— Cuvinte cât mai puţine, cât mai puţine. Strigăte incoerente, înjurături, fraze muzicale desperecheate. Le scoatem din Şostakovici, să-i cer lui Guia… Sau găsim un compozitor la Budapesta. Uităm de textul lui Leskov. E perfect aşa! Urzim destine. O punem pe Katerina să împletească ciorapi, unii mari, chiar uriaşi! Cu dungă roşie pe părţi. Şi în prima scenă de dragoste, să depene… nu ştiu cum se numesc, ghemele alea care se pun pe mâini…

— Sculuri, îi suflă Nora.

— Da, sculuri! Sculuri! Le înfăşori pe mâini şi ţii mâinile îndepărtate… Nu ştiu exact… Descurcă-te singură, mormăi Tenghiz.

— Da, e bine! Un ghem de lână, ai dreptate. Mă gândesc că prima scenă se desfăşoară ca într-un cocon. Sunt înfăşuraţi în fir de păianjen. Să fie roşu firul. Apare bătrânul Izmailov, deschide uşa în lături, şi firul e rupt de uşă…

— Stai, nu sunt sigur. Mai departe, mai departe. Îl vreau pe bătrân înfăşurat într-un giulgiu, şi nu în pivniţă, în pod mai bine… Să atârne mumia sus, în plasa păianjenului. Şi nişte duhuri necurate, motani prefăcuţi în diavoli, care să coboare de sus, nu să urce de jos. Cum de a uitat Leskov de vrăjitoare? E păcat! Ar fi prins bine! Să coboare până la capătul frânghiilor negre…

— Un pod, înseamnă că trebuie un al treilea nivel. N-are rost. Două nivele şi atât, se împotrivi Nora.

— Nu ştiu, să vedem. Rezolvăm pe urmă problemele tehnice. Vreau ca morţii, sunt patru, să fie înfăşuraţi în giulgiu negru, în giulgiu negru…

— Ia stai! De unde ai scos patru? Bătrânul Izmailov, Zinovi şi Fedia…

— Şi pruncul? Patru! Nu, cinci! Am uitat-o pe Sonia! Îl târăşte cu ea în apă!

— O să fie cumplit, Tenghiz! Înspăimântător!

— Aşa trebuie să fie! Înspăimântător! Nu-i povestea *Vii* a lui Gogol! Nici Ucraina! E grozăvia rusească! Înspăimântătoare!

— Nu, aşa nu se poate! Nu pot şi nu vreau! se împotrivi iar Nora.

— Îţi trebuie o lumină la capătul tunelului? Acolo e beznă, unde vezi tu lumină?

— Şi băiatul? Fedia? E plin de lumină! încercă să lupte Nora.

— Bine, fie. Finalul e al tău! Hai, la treabă! Să te văd făcând de mântuială o împărăţie a cerurilor din toată istoria asta, zise enervat Tenghiz. Dă-i drumul! Ştii finalul lui Şostakovici? N-o să poţi sări mai sus de atât!

— Da' ce facem noi aici? Doar nu montăm o operă! Şi-n general, sunt împotriva folosirii muzicii lui Şostakovici. Şi fiindcă tot veni vorba, pentru trei minute de muzică ai bătaie de cap cu drepturile de autor şi nu rezolvi nimic. Mai bine cerem unui compozitor tânăr…

Se ciondăniră vreme îndelungată în legătură cu finalul. Nu reuşiră să se pună de acord nici măcar în preajma prezentării spectacolului. Înţelegerea lor profundă în privinţa actului artistic nu fusese supusă până acum unei asemenea încercări. Până la urmă, îl chemară pe István, regizorul artistic, să-şi spună ultimul cuvânt. Rămaseră la varianta de final a Norei, cu fluturii… Tenghiz o acceptă, deşi se opusese mult timp. Îl convinseră. Nora insistă ca de pe estrada cu două nivele, puşcăriaşii să intre în apă adevărată, vărsată în nişte albii adânci de zinc. Să-şi târască picioarele îndreptându-se spre mal, adunaţi la un loc de firele negre, scămoşate, ieşite din labele păianjenului nevăzut, şi de sus, să atârne în aer, ca nişte dirijabile negre, nişte siluete înfăşate în formă de ţigară.

Toţi îşi ridică capul, şi-l îndreaptă în sus şi văd cum coboară burta uriaşă a păianjenului cu sclipiri metalice, negre, având o cruce luminoasă în mijloc, şi cu labele strânse, terminate cu trei gheare… Toţi înlemnesc, ascultă încordaţi un sunet ascuţit, cu modulaţii. Una dintre siluetele înfăşate crapă. Sunetul creşte. Din ea iese zburând un imens fluture alb… Încă unul… Flautul scoate un sunet înalt, oriental…

Trei luni îşi făcură veacul în Budapesta. Realizarea tehnică a spectacolului se dovedi extrem de anevoioasă. Tenghiz repeta cu traducătoarea Tania, o rusoaică drăguţă, soţia unui jurnalist ungur. În pauză, luau micul dejun împreună într-o cafenea. Nora era cuprinsă de gelozie, dar nu şi-o arăta. Stătea de dimineaţă până seara la atelier făcând minuni cu decorurile. Şeful atelierului prinse pică pe ea. Bătrân, încrezut, dintr-o familie de aristocraţi, nu era obişnuit să fie fugărit de ici, colo, ca un puştan – ba trebuie una, ba alta… Dar după premieră veni la ea şi-i sărută mâna. Fusese un succes. Un mare succes.

Veni la ea şi Tenghiz după premieră şi-i spuse să nu mai facă pe proasta. Nu poţi merge împotriva sorţii. Şi lucrurile reveniră la ce fusese înainte. La mijlocul lui decembrie se întoarseră la Moscova. Tenghiz nu se mai culcă în patul lui Iurik.

Hotărî să petreacă Anul Nou cu Nora – anul 2000. Era în toi al doilea război din Cecenia. La 26 decembrie începu asaltul oraşului Groznîi. Timp de trei luni Nora nu reuşi să vorbească la telefon cu Iurik. Tom îi spunea mereu că nu e acasă. Îi lăsă Norei impresia că nu mai locuia acolo. Martha, pe care o suna o dată pe săptămână, nu ştia nici ea nimic.

Întâmpinară Anul Nou în compania gălăgioasă a actorilor. Participară şi Vlasovii, rămaşi

nemângâiaţi după moartea lui Fedia, îşi purtau cu ei nefericirea oriunde se duceau. De fiecare dată, Nataşa Vlasova găsea prilejul să-i şoptească Norei la ureche: Nu-l aduce pe Iurik aici…Te implor, nu-l aduce…

Se veseliră cât se veseliră, apoi trecură la prognoze politice. Elţîn, stând în faţa bradului de Crăciun, anunţă că se retrage din funcţie. Urmară discuţii aprinse dacă e bine ce face sau e rău, dacă şi când se va termina războiul din Cecenia, dacă va începe războiul cu Gruzia. Continuau să discute, să facă prinsoare dacă începuse deja secolul XXI sau trebuiau să mai aştepte un an. Sosi anul 2000, dar nu sperau nimic bun de la el.

CAPITOLUL 37
Uzun-Sîrt
Uzina de tractoare din Stalingrad
(1925–1933)

Băiatul uită totul. Marea uluitoare, vechea fortăreaţă genoveză prăbuşită, fructele cu gustul lor nemaiîntâlnit, frigăruile pentru care va face o pasiune pentru tot restul vieţii, chiparoşii, plăcinta cu carne de oaie numită şuberec, tătarii, grecii, bărcile, trăsurile, toate căpătară culori şterse şi dispărură la vederea planoarelor plutind deasupra muntelui Uzun-Sîrt, deasupra Koktebelului. Dar nu pentru planoare îl adusese Marusia acolo, ci ca să-i facă o vizită bătrânului bărbos, cu numele de Max. Se găseau într-o cameră mare, lângă bătrânul corpolent, îmbrăcat într-un cearşaf alb, legat cu o funie în jurul capului. Vorbeau despre lucruri de neînţeles, conversaţia se lungea la nesfârşit. Celălalt bătrân, uscăţiv, cu nasul mare, vorbea despre psihanaliză, în vreme ce persoana importantă, grasul, tăcea, dădea uneori din cap cu un aer grav şi zâmbea. Henrik ardea de nerăbdare să vadă minunatele maşini zburătoare, pe care le zărise chiar la intrarea în sat. Nu mai voia nimic altceva decât să ajungă în goană la muntele îndepărtat, de unde erau lansate. O trase de poala rochiei pe Marusia, apoi de mână, şi până la urmă, cu spinarea îndoită, strâmbându-se cum fac maimuţele, începu să tremure scuturat de plâns, înghiţindu-şi lacrimile. Marusia se ridică în picioare, se scuză, îl luă de mână şi ieşi împreună cu el.

Henrik se smulse din mâna ei, coborî în fugă scara şi porni în direcţia muntelui de unde se înălţau şi pluteau frumoasele aeronave. Marusia alergă după el, îi strigă să se oprească, dar el n-o auzi. Băiatul obosi repede, îşi încetini mersul. Marusia îl ajunse din urmă şi merseră unul lângă altul în tăcere. Cu toată experienţa ei de specialistă în pedagogie, instruită la Şcoala Fröbel, Marusia simţi că eşuase în educarea copilului său. Nu-i rămânea altceva de făcut decât să-l urmeze. Îşi dădu seama că nu trebuia să mai spună nimic, că era prea enervată. Henrik îi stricase vizita la care visa de atâta timp.

Max Voloşin era unul dintre aceia care acum zece ani, în trecuta ei viaţă, din care abia dacă rămăseseră ceva urme, scrisese încântat despre studioul de dans ritmic Rabenek, unde ea îşi începuse bucuroasă cariera eşuată de „dansatoare în picioarele goale“. Ţinea mult să aducă vorba despre implicarea ei în arta asta atât de rafinată… Şi-n locul conversaţiei despre care avea să-şi amintească toată viaţa, acum trebuia să se grăbească, să se târască, să izbutească să ajungă la munte, naiba ştie unde, urmându-şi copilul prost crescut şi nervos, da, nervos!, ca să se uite la nişte planoare…

Reieşi că era cale lungă până acolo. Marusia îi propuse să urce mâine muntele, să pornească la drum în zori, dar Henrik nici nu se gândea să se dea bătut, îl mâna de la spate dorinţa arzătoare.

Da, avea dreptate Iakov, de o mie de ori avea dreptate când vedea crizele lui Henrik de la patru ani, cu urlete, cu tăvălit pe podea, cu bătut din picioare, cu mişcări agitate ale mâinilor, şi zicea: „Marusia! Asta nu-i epilepsie, asta-i altceva. E vorba de conflictul între voinţă şi realitate, crede-mă. E copil, ţine morţiş să facă o năzbâtie, şi noi nu-l lăsăm. Iar când va trebui să rezolve o sarcină cu adevărat importantă, îşi va folosi toată energia ca să ţină piept problemelor reale! E mare lucru

sublimarea!“

Cuvântul ăsta era repetat des în familia lor.

Se făcuse foarte cald, drumul prăfos, presărat cu multe pietre, se încinsese de la soare, Marusia avea gura uscată, îi era sete, îi venea să leşine, dar nu-şi putea permite să se dea în spectacol, se ţinea tare. Băiatul mergea înaintea ei şchiopătând uşor de la sandalele tari, fără să şovăie, avea o ţintă clară de atins. Sus pe munte nu-i aştepta nimeni, dar erau câteva zeci de persoane adunate în jurul planorului. Îl pipăiau aşa cum pipăie veterinarul un câine bolnav. Henrik se strecură în mulţime, nimeni nu-l goni, dar nici nu-i dădu atenţie. Câţiva copii se învârteau şi ei pe acolo. În umbra hangarului, Marusia călcă pe nişte tufe uscate de pelin, simţi venind de la ele un miros înţepător, amărui: pelin, salvie, cimbrişor… Se aşeză pe pământul uscat şi mirositor.

Totul plutea în faţa ochilor ei. Nu-şi pierdu cunoştinţa, dar, un timp, se simţi ruptă de realitate. Apoi deschise ochii şi văzu în faţa ei, jos, vâlceaua şerpuitoare, sătucul tătar pe coasta muntelui, caprele păscând, lanţul munţilor Karadag, planorul plutind în azur… Şi se simţi fericită…

Se apropie de oamenii care urmăreau zborul planorului, alese cu privirea pe bărbatul care părea să fie un militar îmbrăcat în haine civile, cu chipul grav, cum îl au ofiţerii, şi mustăţi caucaziene. I se adresă voioasă, plină de însufleţire:

— Tovarăşe! Ne puteţi ajuta să ajungem la Koktebel? Am obosit şi eu, şi fiul meu, până am urcat aici.

Tovarăşul se întoarse spre ea:

— Azi nu mai facem zboruri de încercare. Vine o maşină să ne ia în jumătate de oră. O să vă luăm, dacă acceptaţi.

Henrik n-o văzu, se strecurase în grupul băieţilor găsiţi acolo şi flecărea însufleţit cu ei dând din mâini. Marusia îşi trase afară din mulţime fiul, care i se zbătea în mâini nevrând să plece.

— Vrei să te plimbi cu camionul?

Ah, ce fericire! Bărbatul cu înfăţişarea milităroasă o ajută pe Marusia să urce, ea sări uşoară în bena camionului. Îi zâmbi seducător:

— Ne lăsaţi la Max?

Bărbatul îi răspunse cu un zâmbet care îi lumină faţa, ghicise imediat că femeia era din lumea lui. Şi el era din aceeaşi lume, era nepotul pictorului Aivazovski… Nu avea Marusia de unde să ştie… Bărbatul luă loc în cabină, în benă se înghesuiră zece persoane. Henrik era cât pe ce să facă o criză fiindcă voia să stea şi el în cabină. Dar Marusia luă frâiele în mână şi recurse calmă la pedagogie: putem coborî şi merge pe jos. Vrei? Nu voia băiatul…

Cinci zile mai târziu, Marusia şi Henrik ajunseră la Moscova. Iakov Oseţki veni să-i întâmpine la gara Kursk. În haosul mulţimii venite să-i întâmpine pe călători, el se deosebea vizibil cu mustăţile sale roşcovane, tăiate scurt pe faţa rasă proaspăt, cu părul tuns de curând, cu costumul decent, din alte vremuri, cu buchetul de ochiul-boului mov într-o mână şi cu servieta în cealaltă. Se plictisise în lipsa familiei, dar, în totului tot, fusese mulţumit s-o ştie la odihnă: într-o lună şi jumătate de singurătate scrisese un manual de statistică pentru lucrătorii din serviciul de comunicaţii, două articole pentru revistele de economie şi începuse o povestire inspirată din viaţa militarilor, pe care nu reuşise s-o termine.

Marusia apăru la scara vagonului cu o pălărie cu boruri largi, într-o rochie din pânză de in, cu

gulerul brodat ca la ucraineni, şi de sub braţul ei sprijinit de bară ieşi, deşurubându-se şi sărind pe peron, Henrik bronzat, întorcându-şi în toate părţile capul cu părul cârlionţat, crescut lung. Îşi văzu tatăl şi se repezi la el strigând:

— Papa! Am văzut planoarele! Papa! O să cresc şi o să mă fac planorist! Papa! Tu ai zburat cu planorul?

Tatăl îi aprobă ideea, dar îi spuse că nu-i o treabă uşoară, că e nevoie nu numai de o bună pregătire fizică, ci şi de multe cunoştinţe în materie de fizică, de geografie, de meteorologie… Şi chiar de limbi străine, fiindcă primii planorişti au fost străini, chinezii şi arabii în Antichitate, nemţii şi francezii în vremurile noi, şi că trebuie să citească multe articole… Şi că-n general trebuie să ştie multe.

— Ştii, de pildă, că azi pilotul Gromov e pregătit să facă zborul de la Beijing la Tokyo? Câţi kilometri crezi că sunt?

— O mie! strigă Henrik.

— Greşit! Două mii! răspunse tatăl. O să-ţi aduc ziarul de azi, scrie tot acolo! Poţi să citeşti şi singur!

Marusia stătea în spatele băiatului agăţat de tatăl său, şi Iakov îi zâmbi făcând un semn cu capul, păru că-i face cu ochiul. Când se eliberă uşurel din strânsoarea lui Henrik, o îmbrăţişă şi-i şopti la ureche: „Prostuţa mea prostuţă dragă!“

Luă geamantanul şi sacul cu lenjeria de acasă, şi merseră în piaţă, unde tatăl tocmi o birjă. Henrik făcu mutre că voia să meargă cu maşina cu motor, dar nu era aşa ceva acolo. Băiatul, încăpăţânat, începu să scurme pământul cu piciorul, dar tatăl îl luă în braţe şi-l făcu să urce zicându-i: „Data viitoare!“

La vremea aceea, în ţară se declanşase un adevărat boom al aviaţiei. Intra în logica statului – boom, BAM (calea ferată Baikal-Amur), industrializare, colectivizarea nu era nici ea departe – o idee care cuprinsese toată ţara, de la mic la mare. Cei mai buni ingineri şi constructori lucrau în mari institute ca să creeze o nouă tehnică aviatică, fusese organizată şi reorganizată societatea Aviahim-OSO, se înfiinţau peste tot centre tehnice pentru copii şi tineri, o mulţime de cercuri pentru construirea de aeromodele. Henrik era luat şi dus de la nouă ani, ca firicelul de praf, de curentul care cuprinsese masele. Simţea entuziasmul general, pasiunea oamenilor pentru aviaţie, şi se lăsa purtat de ea întocmai ca planorul. Exact în momentul ăsta renunţă, în chip intempestiv, să-şi caute calea lui proprie, fapt care îi îngrijora atât de mult pe părinţi. Simţea pentru prima dată bucuria contopirii cu masele, cu lumea care-l înconjura.

Acum îl enervau jocurile de construit, atât de dragi lui în trecut, roadele proiectului comun şi niciodată realizat al Nadejdei Krupskaia şi al Marusiei Kerns. Asta-i mai lipsea acum! Toată lumea zbura prin aer, făcea viraje şi spirale, răsturnări cu susu-n jos şi rotaţii, iar el să-şi facă de lucru cu aceleaşi cuburi cu care se jucau mucoşii… Îl înghiţi cu totul lumea entuziastă a aeromodeliştilor, în aşteptarea momentului când avea să ajungă la maneta unui aparat zburător adevărat. Şi mai mult decât atât, să nu învârtă maneta, ci să mânuiască mitraliera! Să zboare şi să împuşte, iată două visuri dragi lui. Visurile dragi ale unei întregi generaţii…

Iakov se străduia să îndrepte interesul fiului său spre cultură. Îi ţinu un curs complet despre primele aparate zburătoare, de la Icarus la Leonardo da Vinci, îi vârî sub nas romanele lui Jules

Verne. Zborul cu balonul şi călătoria pe lună aveau legătură cu fantezia lui Henrik. Băiatul începu să înveţe bine, în orice caz, la materiile care priveau profesia aleasă de el. Iakov îl învăţă limba germană fără ca Henrik să se împotrivească prea tare.

Tatăl nu reuşi să-l îndrepte spre lucrurile faţă de care băiatul îşi manifesta împotrivirea, de exemplu, spre cultura universală, atât de preţuită de el, dar neinteresantă pentru Henrik; reuşi să-l deprindă însă cu lectura în bibliotecă, cu folosirea cataloagelor, cu căutarea informaţiilor necesare, cu găsirea datelor valoroase în mulţimea datelor nefolositoare.

La cincisprezece ani, Henrik îşi găsi calea. Depăşi atracţia pentru planoare şi aeromodele, frecventă puţin un club de paraşutişti, şi îşi fixă ca obiectiv nu o carieră de pilot, ci profesia serioasă de inginer constructor de avioane. Era unul dintre miile de entuziaşti.

În timpul ăsta, Iakov îşi urmă cu succes drumul în carieră, în slujba Sovietului Suprem al Economiei Naţionale. Problema locuinţei fu rezolvată de la bun început, i se dădu o cameră frumoasă pe strada Povarskaia, în plină criză a locuinţelor. Era o mare realizare. Îşi cumpără o bibliotecă, un birou, şi îşi procură, în sfârşit, o pianină, ultimul obiect proprietate personală din viaţa lui (un pian drept, demodat, cu un sunet minunat). În câţiva ani îşi făcu un nume printre economişti, oameni de ştiinţă şi practicieni, ţinu cursuri şi publică articole de economie, schimbă mai multe slujbe, mereu în căutarea locului potrivit pentru el. Scrise şi publică volumul *Logica gestiunii*, cu multe idei deştepte, incomode.

Maria, fără să priceapă mare lucru din materialul ştiinţific, simţi cu instinctul său de femeie că-n carte sunt idei periculoase pentru viaţa lor. Iakov însă nu simţea nimic. Conducea serviciul de statistică al Sovietului Suprem al Economiei Naţionale, avea în studiu o nouă temă privind industrializarea regiunilor, de care nu se ocupase nimeni până atunci. Încerca să facă o descriere pe raioane a tuturor întreprinderilor din punct de vedere istoric şi economic. Geografia economică era o temă uitată de două secole, din vremea lui Lomonosov, şi Iakov, descriind întreprinderile care nu mai funcţionau, le compara cu economiile în perspectivă, dezvoltate pe baze ştiinţifice şi adecvate geografic şi demografic micilor raioane. Trebuie să-i dăm dreptate Marusiei că o alarmau preocupările lui Iaşa şi zicea: toată Uniunea Sovietică merge la pas, iar el iese din rând!

În primăvara lui 1928 începu afacerea Şahtî. Mai mult de cincizeci de oameni, lucrători la minele din Donbas şi la Direcţia Minelor din industria extractivă, fură învinuiţi de trădare, apoi de spionaj. Procesul dură mai puţin de două luni, treisprezece din cei cincizeci de arestaţi îşi recunoscură fapta, cinci fură executaţi. Iakov îl cunoştea de la Harkov pe unul dintre cei condamnaţi la moarte şi nu credea în vinovăţia lui.

Se mai întâmplă ceva, un eveniment care privea familia lui: îl arestară la Kiev pe tatăl lui Iakov, care lucra ca şef al întreprinderii de morărit, fosta lui proprietate. Era sfârşitul NEP-ului, un sfârşit neanunţat oficial, dar realizat în fapt. În mintea lui Iakov, treaba asta risca să antreneze o catastrofă economică.

În vara lui 1928, la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist, Stalin declară că „pe măsură ce mergem înainte…lupta de clasă se ascute“. Cuvintele sunau ca un enunţ teoretic, dar Iakov, marxist, care îi studiase pe clasicii marxismului nu în cercurile clandestine ale proletariatului, ci în textele lor originale, nu avea o părere prea bună, încă din anii primei tinereţi, despre Stalin ca teoretician, deşi îi recunoştea calitatea de om politic. El îi interpretă cuvintele ca pe un avertisment

politic adresat intelectualităţii tehnice care, prinsă în menghina puterii partidului şi fiindu-i înăbuşită orice iniţiativă, se găsea în imposibilitatea de a încheia industrializarea la termenele fixate de directive.

Tristele reflecţii ale lui Iakov îl duseră în două direcţii total opuse: pe de o parte, fiindcă îşi pierduse somnul, compunea în minte scrisori adresate lui Stalin, în care încerca să-i demonstreze că ideea „ascuţirii luptei de clasă“ este eronată. De ascuţit ea se putea ascuţi, dar nu în patria noastră, ci în lumea capitalistă în care nu se copsese încă ideea revoluţiei proletare mondiale. Dimpotrivă, intelectualitatea tehnică rusă îşi consacră toate forţele construcţiei… ş.a.m.d… A doua idee care nu-l lăsa să doarmă era fuga. Să fugă de statistica economică, transformată într-o ştiinţă periculoasă, şi să se îndrepte spre muzică. Ce, era rău să fie profesor de muzică, de solfegiu, dirijor de cor, să dea lecţii particulare de pian, de flaut, de clarinet? Nu ăsta era visul lui? Nu aşa aveau să se salveze el şi familia lui?

Ofensiva împotriva intelectualităţii tehnice se ducea pe un front larg, se căutau peste tot sabotori şi spioni, şi Iakov era în mare întârziere. În timp ce el analiza evenimentele în curs de desfăşurare, avea loc următorul proces – afacerea Prompartiia, procesul lucrătorilor din industrie. Citind cu atenţie materialele procesului, Iakov îşi simţi ameninţată viaţa.

Profesorul Ramzin, învinuit în proces, făcu mărturisiri pasibile de pedeapsa capitală, vizându-i pe el şi pe complicii săi, eminenţi specialişti din Comitetul de Stat al Planificării şi din Sovietul Suprem al Partidului Comunist. Pedeapsa cu moartea le-a fost comutată în pedeapsă cu închisoarea. Iakov îşi dădu seama că se trezise prea târziu!

Descopereau fapte de sabotaj în economie peste tot pe unde îşi băgau nasul, în industria minieră, în industria lemnului, în microbiologie. În perioada 1930-1931, Comisia Specială din OGPU examină mai mult de treizeci şi cinci de mii de cazuri. Unul dintre ele era cazul lui Iakov Oseţki. În anchetă se ţinu destul de tare, negă că ar fi sabotat, dar recunoscu că făcuse greşeli. Fu condamnat la trei ani, urmând să-şi ispăşească pedeapsa la Uzina de Tractoare din Stalingrad.

Ajunse la uzină la începutul lunii februarie 1931 şi începu să lucreze la serviciul de planificare. Era cel mai bun loc la care putea spera.

În prima scrisoare adresată soţiei din Stalingrad, Iakov îi amintea că prima dată fusese pedepsit în 1913 şi fusese închis la arestul regimentului din Celiabinsk cincisprezece zile, întipărite în memorie ca un moment fericit din tinereţea sa. O ruga să fie curajoasă, să nu fie deprimată, să aibă grijă de ea şi de fiul lor.

Cu fiul lor lucrurile erau complicate. Când se întoarse într-o seară de la clubul de aviaţie şi auzi de arestarea tatălui său (Mariei i se comunică după două zile că Iakov fusese arestat la locul de muncă), băiatul de cincisprezece ani se făcu palid, se trase la faţă, fălcile i se crispară, gura i se strânse, oftă şi zise încet:

— Sabotor! Ştiam eu ce ştiam!

După care dărâmă ceştile rămase pe masă din ajun, aruncă de pe biroul tatălui două vrafuri de cărţi frumos orânduite şi două teancuri de hârtii scrise şi nescrise, apoi se îndreptă spre bibliotecă şi se apucă să arunce pe podea cărţile aranjate cu grijă, strigând din ce în ce mai tare singurul cuvânt înfipt în mintea lui:

— Sabotor! Sabotor!

Marusia stătea în fotoliu astupându-şi urechile cu mâinile şi mijindu-şi ochii. Asista la o criză de nervi adevărată şi nu ştia cum să-şi potolească băiatul. După ce distrusese tot ce-i căzuse în mână, Henrik se aruncă pe divan şi începu să urle. După câteva minute, Marusia se aşeză lângă el şi-l mângâie pe spate.

— Lasă-mă! Dă-mi pace! Nu pricepi ce înseamnă asta! N-o să mă mai primească nicăieri! Sunt fiul unui duşman al poporului! Pentru totdeauna!

Plângea cu lacrimi amare, i se scuturau umerii, se zvârcolea mişcându-şi mâinile şi picioarele, exact cum făcea în copilărie. Marusia făcu exact ce făcuse şi atunci, se duse la bufet şi scoase din locul ascuns o bomboană, o dezveli din hârtie şi i-o vârî în gură. El n-o scuipă, dar nu se linişti. Îi tremură corpul mult timp, apoi adormi pe locul tatălui său…

„Ce ne-a făcut, ce ne-a făcut!, îşi zise Marusia, înăbuşindu-şi strigătul din suflet. A distrus tot! Ce o să se întâmple cu noi acum?“

CAPITOLUL 38
Primul surghiun.
Uzina de tractoare din Stalingrad
(1931–1933)

La drept vorbind, Iakov suportă mai bine nenorocirea abătută asupra familiei lui. Se pricepea să înceapă totul de la zero, dar, în acelaşi timp, târa după el, la noul loc, toată viaţa lui dinainte, tot ce-l interesase şi întreprinsese. Douăsprezece oraşe mari îi erau acum interzise, fusese transplantat de puterea atotstăpânitoare într-un oraş de pe Volga, unde se construia o uzină uriaşă după un proiect american. Îi stabiliră locul la serviciul de planificare, post nu prea interesant pentru el, dar cunoaşterea limbii engleze îi uşură situaţia. La o săptămână de la sosirea lui, îi dădură o cămăruţă la administraţie, unde se apucă să traducă documentaţia tehnică. Două duzini de tinere, care învăţaseră engleză la repezeală, nu reuşeau să se descurce cu termenii tehnici. Nu se descurca nici Iakov întotdeauna şi trebuia să ceară lămuriri colaboratorilor americani, încă numeroşi în 1931.

Lui Iakov îi plăceau americanii, cei mai mulţi aveau înfăţişare de sportivi, îmbrăcaţi în haine curate şi elegante. Şi aveau chef de muncă. În afara organizării producţiei, îşi organizau viaţa într-un mod foarte special – cantină şi restaurant numai al lor, cluburi, concerte şi supravegherea copiilor. „În comparaţie cu realizările noastre socialiste, capitaliştii ne-au luat-o înainte“, era nevoit să recunoască Iakov. Sau era doar tabloul care îţi lua ochii, făcut special în scopuri propagandistice? Îţi lăsa impresia că organizarea muncii făcută cu cap cuprindea şi viaţa socială!

Iakov nu era singurul care făcea asemenea remarci. Nu trecu mult şi făcu cunoştinţă şi cu alţi exilaţi care munceau pentru binele comun în tot felul de secţii, specialişti ca şi el, trimişi la Uzina de Tractoare din cauza greşelilor politice şi a concepţiilor incorecte. Toţi erau mai mult sau mai puţin marxişti, mai mult sau mai puţin socialişti, mai mult sau mai puţin comunişti, dar nu gândeau corect, „ieşeau din rând“, şi deosebirile de opinii erau de aşa natură, încât le permiteau să aibă discuţii interesante despre detalii. La început, întâlnirile lor erau întâmplătoare, apoi se întâlniră la un ceai şi, după câteva luni, întâlnirile lor se transformară într-un fel de seminar pentru amatori, în care se prezentau referate, se citeau rapoarte, se făcea schimb de opinii… Nu se simţeau nicidecum vinovaţi…

În noiembrie 1931, Iakov primi vizita fiului său. Henrik crescuse cu o jumătate de cap de când nu se văzuseră, se lăţise în umeri şi din copil devenise adolescent. Dar Marusia tot nu venea să-şi vadă soţul, zicea că munceşte mult, că nu se simte în stare, că e într-o dispoziţie sufletească proastă… Corespondau intens, după schema stabilită: îşi scriau în prima zi din fiecare „săptămână de cinci zile“, începând cu prima zi a fiecărei luni, asta însemna nu mai puţin de şase scrisori pe lună, plus cărţile poştale care nu intrau la număr, plus telegramele, în cazuri urgente.

Henrik aproape că nu-i trimitea scrisori tatălui său.

Iakov primi o autorizaţie specială ca să-i arate băiatului uzina şi-l duse acolo în primele zile ale vizitei lui. În primul rând, îi arătă proiectul americanilor, îi explică particularităţile lui, construcţia uzinei pe module. Henrik se entuziasmă la vederea proiectului. Era ca un joc de construcţii! Îşi aminti

de primul lui joc de construcţii care îi pricinuise atâta bucurie. Şi uzina era în aşa fel construită, încât îi făcea impresia că un uriaş o asamblase din cuburi. Cuburile erau însă enorme şi mult mai variate decât la jocul lui de construcţii. Iakov îi arătă pe machetă cum se ajustează unele cu altele blocurile independente şi cum se obţin construcţii diferite din blocuri asemănătoare.

Henrik se uită fascinat la machetă, rumegând în cap o idee, şi Iakov se bucură văzându-i ochii inteligenţi şi chipul pe care i se citeau frământările.

— E ca şi cum fiecare bloc ar fi o literă, şi, unite literele între ele, ar forma cuvinte şi propoziţii. Aşa-i?

— Bună idee, băieţaş, se bucură Iakov.

Henrik dădu din cap împăunându-se, tatăl nu-l lăuda prea des, şi îşi continuă gândul cu voce tare:

— Cred că lumea poate fi construită din nou din asemenea litere. Ar ieşi o construcţie!

Iakov se uită atent la el: era clar că-l munceau gânduri serioase, necoapte încă… Dar, în fond, era complet infantil. Trebuia lucrat mult cu el… Lucrat mult…

Stalingrad – Moscova
Iakov către Henrik
martie 1931

Dragul meu Henrik, am întâlnit aici un om pe care aş fi vrut să-l cunoşti şi tu. Câte profesii nu întâlneşti la uzina noastră! O sută şaptezeci de profesii în total. Să zicem că există un specialist în jocuri, da? Ce crezi, există? Da, există. Un meşter care construieşte machete şi modele în miniatură pentru muzeul nostru. E un muncitor destoinic, mare meşter în prelucrarea metalului, lemnului, cartonului, exact ce ne trebuie. E, în acelaşi timp, şi tâmplar, şi lăcătuş, şi electrician, şi legător de cărţi. Ştie să facă de toate. Lucrează într-un atelier în miniatură. O cămăruţă de doi metri pătraţi, aflată sub scară. Un banc de lucru micuţ, pe tavan sunt înşirate poliţe pentru materiale. Vorbeşte încet, zice lucruri bine chibzuite. E plăcut să ai de-a face cu el. Lucrează întotdeauna singur, în linişte. Pregătesc acum o expoziţie mare despre industria de tractoare. Când termin, o să-ţi trimit o fotografie. Mama îmi scrie că în cameră la voi e curăţenie şi ordine. Asta vă ajută să trăiţi.

M-am gândit să scriu o poveste despre o familie care locuieşte înghesuită într-un spaţiu mic şi în dezordine. Se ceartă tot timpul, îi apucă furia şi nu reuşesc să trăiască în bună pace. Încep să-şi cureţe camerele, să facă ordine şi ajung să trăiască în bună înţelegere. Când o să fiu puţin mai liber, o să încerc să scriu pe tema asta. Cum găseşti ideea?

Îţi strâng mâna cu putere.

Al tău Iaşa-papaşa

Stalingrad – Moscova
Henrik către Marusia
8.11.1931

Dragă mamă!

Sunt de două zile la tata. Când a oprit trenul la Stalingrad, nu l-am găsit la gară, m-am plimbat încolo şi încoace, l-am căutat, dar n-am dat de el şi atunci m-am suit în trenul care duce la uzina de tractoare. În tren am întrebat pe fiecare dacă ştie unde locuieşte Oseţki şi m-am ciocnit nas în nas cu Mstislavski! Bineînţeles că ştia, mi-a zis „la Nr. 516“. Nu mi-a trebuit mai mult. După ce am coborât

din tren, am văzut staţionând un autobuz elegant, m-am suit şi am ajuns cu bine la Nr. 516, dar am dat cu nasul de lacăt. Tata nu era acolo. Nu mi-am pierdut curajul, mi-am lăsat paltonul, sacul, toate catrafusele la vecini şi m-am dus la Volga. Când m-am întors, papa(şa) era acasă, nu m-a recunoscut.

A doua zi, pe 7 noiembrie, m-am plimbat toată ziua cu tata, ne-am plimbat cu barca, seara m-am uitat cum se dansează foxtrot (am văzut şi un dans tărăgănat). Mi-a plăcut cantina americanilor de cum am văzut-o. Seara am citit cu tata în germană (*Nibelungii*). Îmi plac colegii tatei, dar nu americanii (se încaieră zdravăn).

Un salut din partea avio-tractoarelor! Te îmbrăţişez, Henrik

Iakov către Maria
10.11.1931

Prietenă dragă, am întârziat cu trimiterea ultimei scrisori, nu mi-o lua în nume de rău, m-am agitat cu Henrik, cu sărbătorile. Ghenia s-a înălţat serios, cu un cap mai mult de cum îl lăsasem.

În ce priveşte dezvoltarea lui generală, n-a prea avansat. Mă ocup de el zilnic la materii şi la germană. Pentru moment, am constatat că nu e mai sârguincios decât înainte.

Venirea lui e mare sărbătoare pentru mine, dar îţi mărturisesc sincer că venirea ta ar fi fost o sărbătoare şi mai mare. Mă neliniştеşte felul cum s-a dezvoltat. Trebuie să contrabalansezi prin orice mijloace interesele lui cu altele, mult mai largi, mai profunde. E prea tehnic, unilateral. Mai întâi l-a atras aviaţia, acum e covârşit de problemele militare. Mergem pe munte – el exclamă însufleţit „aici ar fi bine de instalat o baterie!“ Cât e de neplăcut! Chiar trebuie lichidat clubul ăsta de lunetişti pe care îl frecventează.

Lecţiile merg satisfăcător, judecând după temele de la trigonometrie pe care i le-am controlat. Nivelul de cultură e scăzut, dar asta se va rezolva odată cu lectura. Trebuie să-i stârnim curiozitatea pentru literatură. Îl va ajuta înclinaţia lui înnăscută pentru stil.

Încearcă să-i stârneşti interesul pentru lucrurile care nu-l preocupă deloc, o broşură despre darwinism, despre istorie etc. Ce am citit noi la vârsta lui. O să fac o listă de cărţi, dacă accepţi ideea. O să caut aici prin cataloage.

Citesc cu Henrik *Nibelungii* în germană. Am găsit locul subliniat de tine *„Liebe und Leiden kommen immer zusammen!“*[27]

27. „Iubirea şi suferinţa vin întotdeauna împreună!“ (Germ.)

Te îmbrăţişez cu toată puterea, prieteneşte şi nu numai.

Cu toată înflăcărarea luptelor nocturne din care ieşim învingători amândoi.

8.2.1932

Marunia dragă, am ieşit din ritmul corespondenţei noastre regulate, fiindcă nu reuşesc să respect norma de lucru până seara. La 10 februarie trebuie predate lucrările urgente, şi o să reintru în ritmul meu obişnuit. O să încep să scriu regulat. Încă o aniversare – s-a împlinit un an de când sunt aici. M-am implicat mult în proiectul uzinei. Întreg proiectul e american, şi primul tractor e tot un model american reuşit. Am mult de tradus pentru serviciul tehnic.

Deocamdată îţi dau ocazia să te bucuri că am fost premiat ca fruntaş în muncă, adică „muncitor de şoc“, dar premiul n-a fost în cărţi, cum mi-aş fi dorit, ci în bani. Câţi, nu ştiu. Ţi-am cumpărat galoşi,

cel mai mic număr, aşa cum m-ai rugat. Dacă nu-ţi vin, ceartă-te pe tine. Dă-mi şi numărul pentru galoşii lui Ghenia, 7 sau 8? Pot să-i cumpăr şi lui în curând. În altă ordine de idei, am câştigat 70 de ruble dobândă la un împrumut. Trăim cum putem. Întrerup lecţiile o vreme. Păcat. Mă ţineau în formă, trebuia să mă pregătesc în fiecare săptămână. Sunt aici câţiva economişti pricepuţi cu care e interesant să discuţi. E un cerc restrâns, ne întâlnim, flecărim.

Pachetul pentru tine e gata. Pleacă poimâine. Te sărut, fetiţo.

Iakov către Henrik
10.3.1932

Dragul meu Ghenia, mi-e greu să redau în cuvinte cât mă bucură succesele tale. Ai obţinut singur tot ce ai vrut, fără ajutorul nimănui. De altminteri, nimeni nu te-ar fi putut ajuta. Americanii îi apreciază în mod deosebit pe cei care îşi organizează singuri viaţa. Au şi o expresie pentru asta *a self made-man*, un om care s-a ridicat prin propriile puteri. Tu eşti *self made-man* al meu.

O să-ţi poţi organiza acum viaţa şi timpul în aşa fel încât să reuşeşti să faci ce trebuie? Sunt patru lucruri care trebuie să le ai în vedere în primul rând: studiile tehnice, cultura fizică, literatura şi ajutorul dat mamei. Mi-a scris despre vizita voastră la aeroport. Ce păcat că n-am fost şi eu cu voi. Aş fi vrut să ascult şi eu explicaţiile tale. A trecut un an de când ai fost aici. Nu ne-am văzut de un an şi deocamdată nici măcar nu îndrăznesc să-mi imaginez când o să ne revedem. Să sperăm că va fi cât de curând.

Decizia ta de a renunţa la şcoală şi de a învăţa la o şcoală muncitorească nu-mi trezeşte decât respect. E fapta unui adevărat bărbat. Dacă vei reuşi să munceşti pe şantierul unde se construieşte metroul, asta va fi o şcoală bună. Ce meserie o să ai? Scrie-mi noile tale impresii despre cursuri, despre noii tăi colegi. Unde se află şcoala muncitorească, cum ajungi acolo. Ia o carte de citit în tramvai ca să nu pierzi timpul. Citeşte-o numai în tramvai.

Îţi strâng mâna cu putere. Al tău, Iaşa.

Iakov către Marusia
24.10.1932

Ei bine, Marusia, văd că lucrurile se aranjează. Cu banii stau mulţumitor, cu perspectivele la fel. Ieri am avut o mare bucurie. A ieşit de sub tipar primul afiş. A făcut impresie foarte bună. Acum totul va prinde viteză. Toată munca de editare cade în sarcina mea. E mult mai bine decât la serviciul de planificare.

Azi e ziua mea liberă. De dimineaţă mi-am făcut toaleta într-o oră şi jumătate cu totul: m-am spălat cu apă caldă, m-am bărbierit, am făcut curăţenie, m-am spălat pe cap, am luat micul dejun.

La ora zece eram deja la birou. Ziua e senină, însorită, dar trebuie să lucrez în asalt. Azi trebuie să redactez un munte de manuscrise. Am două ore de repaus după patru ore de muncă. Îmi trag sufletul, profit de pauză, mănânc, mă plimb, citesc gazetele şi înapoi la treabă.

Radioul îl ţin deschis toată ziua, nu mă deranjează la lucru. Au dat valsul din *Oneghin*, m-am ridicat şi am valsat prin cameră. Înainte şi înapoi, înainte şi înapoi, am fumat o ţigară şi m-am aşezat iar la birou.

Până la 1 noiembrie termin cronica, toată luna noiembrie mă voi ocupa de expoziţie. Îmi face plăcere să colaborez cu tehnicienii americani, trebuie să învăţăm multe de la ei în privinţa organizării

producţiei. Din noiembrie o să fiu mult mai liber. Am rămas în urmă cu cititul, am chef de literatură, de cărţi de economie, de matematică şi de altele. Am o relaţie deosebit de interesantă cu colegii mei. Sunt în aceeaşi situaţie ca şi mine.

Ce se întâmplă cu articolul tău despre Gogol? Care a fost motivul pentru care l-au menţionat? E vreo aniversare?

Îţi amintesc încă o dată: exclus o slujbă de funcţionară la stat, numai muncă literară independentă. Uite-l pe Vighilianski, nu lucrează nicăieri. Încearcă să intri în Uniunea Scriitorilor, la Casa Presei, au acolo o bibliotecă minunată, îţi dau cărţi acasă, au o cantină foarte bună.

Te rog, Marunia, să-mi cumperi şi să-mi trimiţi *Anuarul muncii în URSS*. Îl găseşti sigur la magazinul Academiei de Comerţ, aflat înainte pe strada Mohovaia, vizavi de Universitate.

Te îmbrăţişez draga mea, în curând îţi trimit, în mod excepţional, o sumă de bani. Ca s-o mănânci. I.

7.2.1933

…Au trecut doi ani. Şi opt luni de când nu te-am văzut. Cu toată bucuria pe care mi-a pricinuit-o venirea ta, am rămas cu un gust amar. Ruptura dintre noi se adânceşte. Există un singur leac: vino! Pentru o săptămână, pentru trei zile, pentru trei ore. E foarte important să ne privim, să ne atingem… O căsnicie nu se întemeiază numai pe timbre poştale, Marunia! Vino! Sunt atât de insistent nu numai fiindcă mi-a venit pe chelie că-mi lipseşte o soţie iubitoare şi o prietenă. Fiecare viaţă are la bază un fel de pământ pe care stă şi creşte, din care se hrăneşte. Tu eşti pământul meu, temelia mea. Din scrisorile tale se degajă un fel de distanţă, de înstrăinare. Şi nu cu scrisori micşorezi distanţa. Am câteodată impresia că scrisorile lungi pe care ţi le scriu fie le citeşti cu gândul aiurea, fie nu le citeşti deloc. Corespondenţa asta devine haotică, la nimereală…

Iubită Marunia! Vino!

18.4.1933

…Ultima traducere e întârziată cu câteva zile. Cartea e pe cale să fie terminată, dar nu-s în stare încă să pun punctul final. Nu-ţi face griji pentru drepturile mele de autor. Cartea e într-adevăr scrisă de un colectiv. Nu-ţi face griji, am scris la editură că, dat fiind vorba de o operă colectivă, trebuie stipulată partea efectiv lucrată de fiecare persoană. Am învăţat câte ceva din munca asta… Au fost puse la punct câteva procedee tehnice utile, au apărut multe teme noi, aşa că munca la carte a avut un rol important. Bineînţeles că nu poate fi publicată numai cu semnătura mea, poate că nici nu doresc treaba asta. Lucrările trebuie scrise în singurătate, nu în grup. Dar e un colectiv de oameni care se înţeleg bine între ei. Sunt câţiva cu care poţi avea discuţii serioase. Sper ca editura să ne plătească aşa cum a promis. Aştept cu încredere veşti bune de la tine. Te îmbrăţişez, prietena mea. I.

20.4.1933

Refrenul tău „Fii gata de muncă şi de apărare“ e programul lansat de Ministerul Sportului şi are succes la noi, nu putem să-i dăm cu piciorul. Asta mă face să am rezerve în privinţa lui. Dacă stai să te gândeşti, programul ăsta de cultură fizică înlocuieşte cultura, e luat drept echivalent al culturii. Doar ştii că am făcut gimnastică toată viaţa şi consider că bunăstarea fizică e absolut necesară, că e bine să trăieşti în deplinătatea forţelor fizice, dar sportul nu e o valoare în sine… Pentru un adolescent e scuzabil, dar tu, tu ar fi trebuit să analizezi situaţia mai adânc. Te-ai gândit de ce în locul

efortului intelectual li se propune maselor cultura fizică?

În scrisorile tale dau mereu peste cuvintele „Ce mă interesează pe mine asta? Eu sunt proletară etc.“. Nu pot intra în amănunte, e nevoie de o discuţie lungă, dar formula asta n-are nici un sens. Gândeşte-te mai bine. Problema e mult mai profundă şi mai serioasă… Trebuie o altă formulă pentru nefericirile tale. Nici tu, nici eu nu suntem proletari. Ne tragem din meşteşugari. Nu e meritul nostru şi nici vina noastră. Dacă tu vrei să te prezinţi drept proletară, eşti liberă s-o faci. Dar tu eşti actriţă, artistă, femeie boemă în parte, intelectuală, şi-n asta e mai mult adevăr decât în dorinţa ta de a te vedea proletară. Nici Nadejda Konstantinovna Krupskaia nu e proletară. Profesorii sunt specialişti foarte folositori statului, şi proletariatul n-ar ajunge nicăieri fără ei. Eu te iubesc, Marusenka, indiferent de ce portret social îţi alegi pentru tine. Ce bucurie mi-au pricinuit discuţiile noastre de ore întregi pe această temă…

Te îmbrăţişez, prietenă dragă. I.

1.9.1933

Prietenă dragă, îmi pare rău că nu accepţi să lucrezi la revista pentru jucării. Greşeşti. Nu e ziaristică pură, e ziaristică aplicată. De tine va trebui să depindă în ce măsură reuşeşti să păstrezi legătura cu producţia. În plus, ai mult timp liber. Poţi să citeşti mai mult şi să scrii. Să lucrezi undeva în presa centrală, asta înseamnă să faci ziaristică fără obiect, dar să lucrezi la o mică revistă practică e un lucru potrivit pentru principiile tale. Mai întoarce o dată pe toate feţele situaţia. Sunt convins că faci o greşeală. Important e să ai timp liber pentru reflecţie şi lectură. Altfel n-o să iasă nimic. Intervenţiile întâmplătoare cu mici articole, astea nu-s scriitură. Lucrând la o revistă, va trebui să pregăteşti ceva de substanţă, o serie de eseuri sau o carte.

S-a format la uzină un mic cerc de oameni cu un evantai larg de interese, au mai venit doi colegi noi, în afară de Lavreţki şi Dementiev. În ultima vreme am discutat despre Zoşcenko. A participat un doctor cu idei foarte interesante, a vorbit despre bătrâneţea considerată ca o pierdere… Întâlnirile noastre continuă, facem referate, uneori mici comunicări. Treaba asta dă viaţă rutinei din fiecare zi.

25.9.1933

Dragă Marunia, lucrurile se apropie de final. Nu mai e mult de aşteptat. Pot să-ţi spun despre mine ce ţi-am mai scris în celelalte scrisori. Am terminat definitiv munca pentru muzeu. Am tradus o grămadă de literatură tehnică şi pot să afirm că am calificare înaltă în domeniul ăsta. Culegerea despre sistemul actual de muncă la bandă rulantă a fost predată. Sunt sănătos, plin de prospeţime, mă ocup de istorie şi matematică. Fac gimnastică în fiecare zi, mă frec cu apă rece… Printre picături ascult minunate cântece vechi ale cazacilor. Gândurile mi se învârt în jurul folclorului, e un izvor subapreciat, cu toată bogăţia lui neobişnuită. Nimeni nu-l studiază! Ar trebui înregistrat, sistematizat.

…Grija mea cea mare e pentru tine şi pentru Ghenia. Îndată ce mă voi întoarce, voi face demersuri să mi se retragă acuzaţia. N-aş face-o, dar de dragul lui Henrik o să mă duc pe la organizaţiile acelea. Sper că familia nu te lasă fără ajutor. Când o să ies de aici, o să mă achit de toate datoriile. Vă îmbrăţişez cu putere, prietenii mei dragi. Al vostru, Iaşa.

14.10.1933

Scrisoare netrimisă, confiscată lui Iakov Oseţki în timpul percheziţiei şi arestării din 14 octombrie, 1933

…Se apropie sorocul eliberării mele cu fiecare lună care trece, cu fiecare zi. Au rămas douăsprezece săptămâni din pedeapsa de trei ani. Fac în gând bilanţul. Construiesc planuri pentru viitor. Am trimis câteva scrisori colegilor, i-am rugat să-mi descrie care mai e situaţia actuală. Mi-am lărgit posibilităţile, pot să fac muncă serioasă de traducător şi de redactor. M-am calificat participând la organizarea muzeului uzinei. N-am învăţat prea multe lucruri noi în aceşti doi ani şi jumătate, dar n-am pierdut nimic din cunoştinţele acumulate înainte. Sunt la curent cu informaţiile din revistele ştiinţifice, ruseşti, nemţeşti şi engleze, pe care le poţi găsi la biblioteca de aici. Reviste franţuzeşti n-am găsit, dar îmi menţin nivelul datorită celor două cărţi ale lui A. France, însoţite de critica ta înverşunată. Mi-e tare dor de muzică şi nu-mi pierd speranţa să am o cât de mică ocupaţie muzicală, în afara ocupaţiei principale.

Scumpă Marusia! Nu încetez să sper şi să cred că vom găsi în noi plinătatea pe care am trăit-o în timpul căsniciei noastre. Nu-mi place să mă plâng, crede-mă, dar am o singură amărăciune, aceea că v-am complicat viaţa, ţie şi lui Henrik. Pe de altă parte, am văzut la el noi calităţi care m-au bucurat nespus, apărute în urma şi datorită exilului meu. Nu m-am aşteptat din partea lui la atâta curaj, perseverenţă şi dăruire. Faptul că s-a dus să muncească la şantierul metroului e încă o dovadă a seriozităţii cu care priveşte viaţa. Nu e vorba aici de entuziasm copilăresc şi romantism revoluţionar, cunoscut nouă din anii tinereţii noastre, ci de prezenţa lui fizică în locurile unde se construieşte prin muncă grea. El e mult mai profund decât mi l-am închipuit acum doi ani. E adevăratul drum al proletariatului care face muncă intelectuală: facultate muncitorească, studii tehnice, apoi nu mă îndoiesc că va urma un institut care să-i asigure o bună pregătire de inginer. Sunt sigur că se vor aranja şi treburile tale. Marunicika! Au mai rămas 84 de zile, îţi dai seama? Şi vom duce o viaţă fericită şi lungă, lungă!

CAPITOLUL 39
Întoarcerea lui Iurik
(ianuarie 2000)

Nora recunoscu imediat ciripitul ei. Era Martha. Imprecisă ca paiele strânse în stog, bună ca un Saint-Bernard, cu vocea de păpuşă mecanică.

— Nora! Ce bucurie să te prind la telefon. Te rog să vii. Vino cât mai repede. Iurik se droghează, e într-un hal fără hal. Nu putem face nimic, nici eu, nici Viktor.

Martha vorbea în engleză, dar Nora înţelese totul până la ultimul cuvânt.

— Unde e acum?

— La New York. A fost la noi. Abia a plecat. A venit să ceară bani. Arată groaznic… E vorba de heroină sau ceva în genul ăsta… Droguri dure… Viktor plânge. Mi-a cerut să-ţi telefonez. Vino cât mai repede!

Tenghiz dormea pe divan. Se trezi, o privi alarmat pe Nora.

Plânge Vitia? Nu se poate. Nora formă imediat numărul lui Iurik. Era numărul de telefon al lui Thomas Drew, unde nu-l putuse găsi mult timp pe Iurik. Dar acum astrele se îndurară de ea, îl găsi pe Iurik aflat în trecere pe la Tom. Fără să recurgă la diplomaţie, Nora îi zise totul pe şleau:

— Iurik! Mi-a spus Martha că te droghezi. Ascultă-mă cu atenţie. Facem aşa, aici la Moscova e o clinică particulară foarte bună… doctorii îmi sunt prieteni buni. M-am înţeles cu ei în toate privinţele. Te vor scoate din starea asta. N-or să te agreseze, n-o să ai nici un fel de dureri! N-ai de ce să te sperii! Vin să te iau imediat ce-mi cumpăr bilet. Am viza americană. Tu trebuie să faci un singur lucru, să nu-ţi faci de cap, să nu te îndemni la prostii. Abţine-te până la venirea mea. Ai înţeles, Iurik? Important e să rezişti. Poate te duci la tatăl tău să locuieşti până vin. Bine, bine, cum vrei tu. Te anunţ când am biletul. Telefonează-mi!

Nici vorbă de vreo clinică cunoscută şi de buni prieteni doctori, dar îi găsi în trei zile…

Nici măcar nu-l întrebase dacă vrea să se întoarcă la Moscova, dacă vrea să scape de dependenţa de droguri. Nu vorbiseră despre întoarcerea la Moscova nici înainte. Venea să-l vadă o dată pe an, niciodată mai des. Ultima oară când venise, Marina, la care se oprea întotdeauna, îi dăduse de înţeles că lucrurile nu sunt în regulă cu Iurik, că se poartă ciudat, dar Nora nu voia să-i dea crezare la vremea aceea, dădea din umeri atotştiutoare: pur şi simplu nu-l cunoşti, Cipa, el e puţin, cum să-ţi zic, distrat… Să-ţi spun ce-am făcut? Eu l-am trimis aici…

Marina a dat din cap, n-a stat să-i explice că ea trăieşte într-un alt timp şi într-o altă ţară, că nimeni nu-i mai spune Cipa, că în America se trăieşte după alte reguli, că sunt alte probleme şi alte pericole…

— Vin cu tine, da? o întrebă Tenghiz pe Nora.

— Mulţumesc! se bucură ea.

Dar nu reuşiră să plece împreună. Tenghiz obţinu viza la Tbilisi şi plecă la New York trei zile mai târziu. Ca de obicei, Nora se opri la Marina. Femeia era uşor nervoasă, nu-i prea plăcea toată tevatura asta. Ştia de mult timp ce se întâmplă…

Copiii Marinei, născuţi în America, nu vorbeau ruseşte şi nu prea arătau a fi încântaţi de ciudaţii oaspeţi din Moscova. Îi enervau chiar şi prietenii ruşi din America ai mamei, emigranţi, care vorbeau prost engleză şi nu păreau să fi reuşit în viaţă. Copiii nici măcar nu-şi ascundeau iritarea – când era mică, fetiţa Marinei o întrebase o dată: de ce toţi ruşii au dinţii aşa de stricaţi şi părul murdar?

Cipa ar fi putut să-i răspundă la întrebare, dar tăcuse. Erau prea multe de explicat. Că fiecare ţară îşi are obiceiurile ei, că ţine de cultura fiecărei ţări, că americanul îşi schimbă tricoul de două ori pe zi, că se spală de fiecare dată când se află în prejma unui duş, că rusul, de la o generaţie la alta, a făcut baie o dată pe săptămână, sâmbăta, când şi-a schimbat şi lenjeria, că mulţi ruşi trăiau în locuinţe comune, unde nu erau băi… Şi că fiecare copil rus, oricât ar fi fost de prăpădit, citea într-un an atâtea cărţi câte ar fi citit într-o viaţă amândoi copiii Marinei la un loc, că fiecare om cumsecade, adult, ştia pe de rost atâtea poezii câte nu ştia un profesor de literatură din America… Dar Marina nu le spusese nimic copiilor, fiindcă dorea ca ei să devină americani sută la sută, să le dispară cât mai repede mirosul de emigranţi, chiar de la prima generaţie… Cei veniţi din Rusia se împărţeau în două tabere: unii îşi învăţau copiii limba rusă, ca să-i poată citi pe Puşkin şi pe Tolstoi în original, ca să nu se piardă cultura rusă, alţii, ca Marina, nu făceau lucrul ăsta. Dar e adevărat că atât pentru unii, cât şi pentru alţii, ca regulă generală, emigraţia antrena cu sine mari pierderi în privinţa statutului social, şi puţini erau cei care reuşeau să ajungă la poziţia pe care o ocupau în ţara natală.

Viktor Cebotariov era unul dintre puţinii care reuşiseră să se integreze uşor: reuşise să rămână la fel de original, de talentat, cum fusese şi în Rusia, dincolo de normele impuse de un anume statut social. S-a adăugat şi fericirea care dăduse peste el în persoana Marthei, care ocupase locul Varvarei Vasilievna în treburile gospodăreşti, îi devenise prietenă credincioasă şi, după câţiva ani, soţie. Asta s-a întâmplat mai târziu, când Nora a obţinut divorţul în contumacie…

La New York, Nora nu reuşi să dea imediat de fiul ei; două zile la rând, Tom îi răspunse la telefon că Iurik nu e acasă. În a treia zi sună Iurik din proprie iniţiativă şi se înfiinţă la apartamentul Marinei. Nora se pregătise de întâlnire: trebuia să se ţină tare, să nu-i ceară nimic, să-şi înăbuşe groaza… Iurik arăta îngrozitor, faţa îi era răvăşită şi teribil de obosită. Se îmbrăţişară cu căldură. Mirosea a murdărie stătută, a dinţi stricaţi, a moarte.

— Ai obosit, dragule?

Iurik se uită la Nora aproape cu uimire:

— Da, exact. Am obosit.

— Înseamnă că am sosit la timp. Am aranjat la Moscova, totul va fi în regulă. Hai în oraş, mâncăm şi cumpărăm biletul.

— Cum să-l cumperi, am pierdut toate actele. N-am cum să plec de aici, Sunt terminat.

Avea atâta disperare în ochi, încât Norei i se frânse inima. El îşi dădea seama de toată tragedia…

— N-am venit să te îngrop, ci să te scap. Numai că trebuie să mă ajuţi. Nu mă descurc fără ajutorul tău. Hai să facem aşa, tu uiţi de tine pentru o vreme şi mă ajuţi să-mi salvez fiul. Bine?

Vorbea Nora cu voce calmă, aproape metalică, dar îi plângea inima, i se tânguia, i se rupea în bucăţi.

— Ţi-am zis, *mom*, n-am nici un act. Le-am pierdut pe toate, şi cartea verde, şi drepturile.

Înseamnă că nu-şi amintea de data trecută, când fuseseră amândoi la ambasada rusă ca să obţină un paşaport nou. A trebuit să dea o declaraţie la poliţie despre furtul actelor şi să anexeze o fotografie.

N-a fost complicat. La ambasada rusă, Nora a stat mult timp în picioare la coadă împreună cu el, au dat cererea, şi paşaportul urma să fie gata peste o lună. În împrejurările astea plecase Nora la Moscova. Trecuse o jumătate de an de atunci. Îşi dădu seama că Iurik nu-şi aminteşte nimic, dar îl întrebă pentru orice eventualitate:

— Şi paşaportul rusesc?

— Care?

— Pe care l-am cerut data trecută. L-ai pierdut iar?

— Nu, am uitat de el.

Nora sună la ambasadă, paşaportul era gata de multă vreme, dar nu-i mai era de folos decât pentru cumpărarea biletului. Asta şi făcură.

Se duseră împreună să primească paşaportul, exact în ziua în care urma să sosească Tenghiz. Iurik promise să meargă cu Nora să-l întâmpine la aeroport. Dar dintr-odată se arătă grăbit, zise că are o treabă urgentă, îi ceru Norei douăzeci de dolari şi-i făgădui că va veni pe seară la Marina.

Nora îl întâmpină pe Tenghiz şi-l conduse la Marina, căreia nu-i plăcea deloc aventura asta, dar o obliga vechea prietenie să nu refuze să-i cazeze. Iurik nu sună în seara aceea, ci seara următoare. Veni la Marina, se îmbrăţişă cu Tenghiz, se loviră cu palmele pe spate cum le era obiceiul. Iurik se arătă iar grăbit să plece. Cu treburi. Îi ceru mamei douăzeci de dolari. Nora îşi dădu imediat seama că banii erau „pentru doză“. Era clar pentru toată lumea. Nora spuse că mâine se duce să cumpere biletele pentru una din următoarele zile.

— Aş prefera peste o săptămână… o rugă Iurik, dar Nora se opuse.

— Nu, Iurik, n-ai decât să-ţi reglezi afacerile, eu mă duc să cumpăr bilete pentru următorul zbor… Treaba noastră e urgentă.

A doua zi, Nora împreună cu Tenghiz se duseră după bilete, cumpărară biletul pentru Iurik, biletul ei de întoarcere avea o dată aleasă la întâmplare, dar se potrivi cu data plecării stabilită de ei, şi schimbară biletul lui Tenghiz pentru acelaşi zbor, după ce el plăti o sută de dolari.

Nora îl rugă pe Iurik să vină seara, în ajunul plecării. Nervii Marinei erau întinşi la maximum, aşa că îşi luă copiii şi plecă la o prietenă din Terrytown. Iurik nu veni în seara aceea. Nora nu dormi toată noaptea, îl sună la fiecare jumătate de oră la apartamentul unde locuia, după cum credea ea, adică la Tom, dar Tom îi răspunse la început că Iurik nu era acasă, apoi nu mai răspunse. Dacă ar fi ştiut unde se află, l-ar fi căutat… dar nu ştia nimeni. Poate că nici Iurik nu ştia unde se află…

Trebuiau să iasă din casă la patru după-masă ca să ajungă la timp la aeroportul Kennedy. Nici Tenghiz nu dormise, arăta prost dispus, abătut, şi-i spuse Norei că se duce să se plimbe prin Central Park şi că se întoarce pe la ora două.

Nora rămase singură. Nu fusese niciodată atât de dezorientată şi neputincioasă. Îşi numără banii, îi rămăseseră opt sute treizeci de dolari. Era clar că trebuia să schimbe biletele, fiindcă nu avea bani suficienţi pentru unele noi. Se întrebă câţi bani o mai avea Tenghiz… Era puţin probabil să aibă atâţia cât să cumpere trei bilete. Ar putea merge la reprezentanţa Aeroflotului, să încerce să le schimbe. Ceva o împiedica să ia o hotărâre. O speranţă slabă că Iurik îşi va face apariţia? Dădu roată apartamentului pustiu. La bucătărie, în bufet, găsi o sticlă de whiskey. Îşi turnă în pahar şi bău. Ce scârboşenie! Dar o turti imediat. Se uită la ceas, era zece dimineaţa. Mai avea şase ore până la plecare.

Se culcă pe canapeaua din living. Unul dintre pereţi era acoperit cu tablourile Marinei, aveau ceva rămăşiţe de expresionism, strigăte şi suferinţă… După liceu, Marina urmase Academia de Arte Frumoase Stroganov, apoi emigrase în mare grabă. Cariera ei în Rusia abia începuse, avea talent, se remarcase printre studenţii din anul ei, dar în America nu-i prea mergea. Emigrarea îi trimitea pe toţi pe treapta de jos, de unde trebuiau iarăşi să urce… Nora închise ochii. Îi apărură plutind imaginile din tablourile Marinei, dar nu se simţi mai bine…

Tenghiz ajunse cu metroul la Columbus Circle şi intră în Central Park. Nu-şi închipuia cât de imensă este bucata asta de Manhattan cu blocurile ei de granit şi stâncile ieşite din pământ, cu copacii golaşi, cu gazoanele înzăpezite şi băltoacele îngheţate. Vremea era friguroasă şi însorită. Pe poteci alergau o mulţime de oameni transpiraţi, cu sau fără apărătoare la urechi, goneau biciclişti, la un moment dat, văzu într-un loc nişte grădinari. Nu, lui Tenghiz nu-i prea plăcea America, deşi parcul arăta minunat. Ceva nu-i era pe plac, poate fiindcă, deşi frumoasă, era prea mare ţara asta, prea simplă, prea indiferentă. Şi uite că acum băiatul nostru se duce la pierzanie în America…

Ajunse la lacul uriaş, a cărui gheaţă proaspătă îl făcea să strălucească. Se aşeză pe bancă. Frig straşnic. Tenghiz îşi aprinse ţigara. Locul era retras, la adăpost de alergători şi plimbăreţi… Pe banca de alături şedeau doi băieţi negri, unul avea o chitară. Zdrăngănea încetişor. Se apropie de el un al treilea – alb. Era Iurik. Îşi strânseră mâinile. Făcură schimb de ceva. Doamne, heroină! Asta-i heroină. Tenghiz se feri să-i sperie, dar nu-l putea scăpa din mână pe Iurik. Începu să cânte. Cânta să-şi spargă plămânii un cântec gruzin… Iurik se întoarse, îl văzu şi se bucură. Îşi luă rămas-bun de la băieţii care se făcură nevăzuţi în tufişuri. Tenghiz îl îmbrăţişă, se loviră cu palmele pe spate. Fără să-şi ia mâna de pe umărul lui Iurik, Tenghiz îi comunică vesel:

— Mergem acasă, băiete! Avem avion seara.

— Cum adică, Tenghiz? Credeam că mâine!

— De ce mâine? Azi! Care-i diferenţa? Chiar azi, hai!

— Stai puţin, trebuie să-mi strâng lucrurile, chitara, să-mi iau…

Iurik încercă să se elibereze din braţele lui Tenghiz.

— Ce lucruri, dragule? îl întrebă Tenghiz cu accentul lui gruzin, folosit ca să înfrumuseţeze anecdotele spuse altora. La ce-ţi trebuie lucrurile vechi? La ce-ţi trebuie o chitară veche? Haide! Cumpărăm una nouă şi mergem la aeroport.

Iurik visa demult să-şi cumpere o chitară. Îşi vânduse chitara lui preferată, cu care cântase trei ani, i-o vânduse pe nimic unui vânzător de droguri cu câteva luni în urmă, şi cea cu care rămăsese nu făcea doi bani.

— Stai să mă gândesc. Ştiu un magazin cu preţuri bune, dar e foarte departe. Hai la Guitar Center, poate găsim…

La ora două, Tenghiz, Iurik şi chitara nouă apărură la locuinţa Marinei.

Între timp, Nora luase legătura cu casele de bilete şi se înţelesese cu o domnişoară de la Aeroflot să-i fie schimbate biletele la aeroport. Şi că-i va lăsa banii pentru serviciul făcut la o oarecare Tamara Aleksandrovna, pe care o va întâlni la intrarea în aeroportul Kennedy… „Ce bine e să fii rus, îşi zise Nora, sistemul blatului nostru funcţionează pretutindeni în lume…“ Ultimele urme ale stării de beţie se evaporară, când văzu în uşă ciudatul grup…

— Da, Tenghiz… atât putu să îngaime.

Iurik se aşeză pe scaun şi începu să-şi acordeze chitara ca şi cum nimic nu se întâmplase.

Înainte să plece la aeroport, Nora îi spuse ceva ce e puţin probabil ca o mamă să-i spună copilului ei:

— Ştii că o să călătorim fără heroină, nu-i aşa?

— O să-i duc lipsa.

— Ştiu. Aşa că du-te la baie şi ia-ţi doza pentru ultima dată.

El clătină din cap şi-i zise că deocamdată nu are nevoie. Va lua ultima doză la aeroport, chiar înaintea zborului….

— Ce vrei să zici? Vrei să te prindă?

— Sunt păţit, *mom*. Am ascuns doza în ciorapi. N-o să mai am nimic în momentul când voi urca în avion.

Nu Iurik fu cel care îşi pierdu capul, ci Nora. Tenghiz o strânse de braţ şi-i zise: taci!

Călătoriră lejer, Nora cu valijoara, Tenghiz cu rucsacul şi Iurik cu chitara, căreia îi vorbea încetişor. Le rămăsese ultima porţiune de drum. Surpriza îi aştepta la aeroport. Controlul se făcea la intrare, şi nu la terminal, cum îl făcuseră până atunci. În spatele benzii rulante pentru bagaje stăteau doi poliţişti cu un câine. Câinele nu era un ciobănesc german cu chip de fiară, ci un setter simpatic, dornic de mângâieri.

Se opriră în loc.

— Ieşi afară, Iurik, şi aruncă porcăria aia la prima pubelă, îi zise încet Nora.

— Nu, nu pot. Peste două ore încep să-i simt lipsa. Nu ştii ce înseamnă asta, se opuse încruntat Iurik.

— Ţi-ai pierdut minţile? Du-te şi arunc-o, se răsti la el Tenghiz pentru prima oară în acele zile sau, poate, în toată viaţa lor trăită împreună.

Lui Iurik îi tremurau buzele, colţurile gurii i se lăsară în jos, şi Nora îşi dădu seama că are în faţa ei nu un bărbat de douăzeci şi cinci de ani, ci un băiat de cincisprezece ani, cuprins de panică… Îl luă de umeri şi-i şopti la ureche:

— Nu-ţi fie frică, am un somnifer care poate adormi un elefant, îl iei, şi te doboară pentru nouă ore… Hai să aruncăm…

— N-ai cum să înţelegi. Când începe criza, nimic nu mă poate doborî.

În timp ce ei se târguiau, căţelul îşi ridică ochii inteligenţi spre stăpânul său şi scoase un mârâit uşor: cerea să se mişte din loc. Poliţiştii ieşiră însoţiţi de câine, Tenghiz puse bagajele pe banda rulantă, Iurik se încăpăţână la început să-şi pună chitara, apoi cedă şi şi-o aşeză cu grijă. Nora îşi zise iar „are cincisprezece, paisprezece ani… Ah,Vitia, Vitia“. Nu le găsiră nimic periculos în bagaje, şi, victorioşi, se îndreptară repede spre terminal.

Le rămânea timp să mănânce ceva şi se aşezară la o masă.

— Hai, du-te la toaletă şi ia ce ţi-ai pregătit acolo, spuse Nora.

Îşi zise în sinea ei: „Doamne, ce coşmar. Oare mie mi se întâmplă toate astea? Ca într-un film urât…“

— N-am nevoie încă. Ştiu prea bine când vine momentul… Merge deocamdată…

Mâncară salată de cauciuc într-o cutie de plastic, pâine de cauciuc, şi băură poşircă de cafea în pahare de plastic. Nora îşi aminti cât de mult îi plăcuseră acum mulţi ani, când venise prima dată în

America. Şi unde au ajuns? Plecarea precipitată din America, ca goniţi de o catastrofă, şi plecarea din Moscova de acum nouă ani, se contopiră într-un singur eveniment: la naiba, am făcut-o cu mâna mea, am manevrat, am organizat şi am montat spectacolul…

Se anunţă îmbarcarea. Urcară în avion fără să fie controlaţi. Era un avion foarte mare şi pe jumătate gol. Se aşezară pe rândul din mijloc, ocupară cele trei locuri şi-l aşezară pe Iurik între ei. Avionul decolă. Nora, aplecându-se peste Iurik, luă mâna lui Tenghiz şi i-o sărută. Tenghiz nu-şi trase mâna, ba şi-o lăsă moale, aşteptând puţin, apoi o apucă tare de nas şi i-l trase în jos… Izbucniră în râs amândoi. Regizor! Nu suportă patetismele! Dar Nora ştia prea bine că, fără Tenghiz, nu l-ar fi putut lua acasă pe Iurik…

I se păru că lăsaseră grozăvia în urmă şi aţipi până în momentul când avionul luă înălţime.

După vreo oră, Iurik o înghionti în coastă:

— E momentul, *mom*.

Îi făcu loc să treacă, şi el se duse la toaletă. Cinci minute mai târziu, pasagerii fură anunţaţi că avionul intrase într-o zonă cu turbulenţe, şi le cerură să rămână la locurile lor, să nu meargă la toaletă. După cincisprezece minute de aşteptare, Nora se întrebă alarmată de ce întârzie Iurik atât de mult. După încă zece minute, se ridică, se duse la uşa toaletei şi ciocăni uşor: Iurik, Iurik!

Linişte… Noră simţi că nu mai are aer. Bătu tare în uşă. Băiatul îi răspunse după un minut:

— Imediat…

Iurik ieşi ud leoarcă din cap până-n picioare, alb la faţă, cu ochii negri de tot. Pupilele îi erau atât de dilatate, încât nu se mai vedea deloc conturul albastru.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, nimic… Mi-a tremurat tare, seringa mi-a scăpat, mi s-a spart vena, a ţâşnit sângele… Am spălat tot, a trebuit să-mi spăl hainele… Eram plin de sânge…

Mult mai târziu, după un an sau doi, Iurik i-a povestit mamei toată tărăşenia, despre care ea nu ştia nimic:

— Eram complet *out*, nu mai puteam gândi, Nora. Aveam nu o doză ci patru, voiam să mă droghez tare pentru ultima dată. Dacă nu era zona cu turbulenţe, nu m-aţi fi dus viu la Moscova…

A mai povestit multe despre perioada lui americană. Documentul important, caietul gros, pe care el aproape îl umpluse în cele şase săptămâni cât stătuse internat în clinică, se afla în secreter. Nora îl deschise la un moment dat, vrând să citească, dar nu desluşi nici un cuvânt: era acelaşi scris înclinat, strâmb şi dezlânat, de când era copil. Sistemul de tratament era următorul: pacientul trebuia să scoată din el tot ce-şi amintea despre trecutul său de drogat, şi nu numai în discuţiile cu psihologul, ci şi în scris, să facă un text despre istoria completă a experienţei sale în preajma morţii. Textul trebuia scris şi smuls din viaţa lui. Nora răsfoi caietul şi-l puse la loc – arhiva familiei…

CAPITOLUL 40
Din cufăr. Biisk
Scrisorile lui Iakov
(1934–1937)

Gara Barabinsk – Moscova
Iakov către Marusia
(În drum spre Novosibirsk)
3.4.1934

Dragă Marunia! Nu ştiu dacă vor ajunge rândurile astea până la tine. Un om cumsecade, întâlnit pe drum, mi-a promis că le va trimite. Cinci zile am trăit din plin întâlnirea noastră vremelnică la Moscova, după doi ani şi jumătate! Nu-ţi pot descrie ce fericire a fost pentru mine să-ţi văd chipul scump şi chinuit şi câtă durere mi-au pricinuit înstrăinarea şi tensiunea din purtarea ta! O să ţin minte până la sfârşitul zilelor întâlnirea noastră. Nu-ţi pot scrie multe în prezenţa altora. Ne-au arestat, au luat şase persoane, dintre care unul s-a dovedit a fi un provocator; tot un exilat, doctorul Efim Goldberg. O jumătate de an în închisoare la Stalingrad, interogatorii îngrozitoare. Acuzaţia – complot antisovietic. M-au identificat ca fiind membrul cel mai activ al grupării antisovietice cu tendinţe troţkiste. Şi când te gândeşti că nu-l puteam suferi pe Troţki în anii tinereţii! Comisia specială m-a condamnat la trei ani de exil – cel mai uman verdict din câte există.

În jumătatea asta de an am înţeles cu ce fel de iluzii ne-am hrănit şi mi se pare că pot arăta cu degetul toate punctele unde s-au operat pe furiş substituiri monstruoase. Încep să-mi dau seama ce se întâmplă cu noi toţi, şi înţelegerea asta a lucrurilor e tot ce-mi rămâne.

…Scumpa mea soţie! Există o eroare în Biblie – nu din coasta lui Adam a fost făcută Eva, ci din inima lui. Simt fizic locul din inima mea. Mulţumesc soartei că te am pe tine. Iartă-mi greutăţile abătute fără voia mea asupra acelora pe care îi iubesc cel mai mult, asupra ta şi a lui Henrik.

Iaşa

Biisk – Moscova
19.6.1934

Draga mea prietenă minunată, CEA MAI BUNĂ (cum semnezi în scrisoarea ta) prietenă! Azi e mare sărbătoare pentru mine, e prima scrisoare de la voi (scrisă în grabă). E prima scrisoare, după atâtea luni, pe care o citesc singur, fără lectori intermediari. Încep să-ţi descriu totul, aşa cum vrei tu.

După Moscova a urmat a doua parte a călătoriei. Insuportabil de tristă a fost plecarea… Am simţit ca niciodată nevoia să fim împreună. Pe drumul spre Novosibirsk am citit din Gorki, am mâncat bunătăţile aduse de voi şi, în acelaşi timp, am avut un sentiment complicat în care se amestecau tristeţea despărţirii din gară, plăcerea unei jumătăţi de libertate, aşteptarea ademenitoare a unui viitor necunoscut şi dorinţa copleşitoare de a munci. Am ajuns la Novosibirsk seara. Deşi eram pregătit, am fost oricum puternic dezamăgit şi mai ales întristat: părea să fie un nou Stalingrad, dar într-o variantă mult mai rea. Lucrul cel mai grav e că aici nu găseşti nici cărţi, nici oameni cultivaţi. Mi-a rămas din

întâmplare aceeaşi carte a lui Gorki, pe care am citit-o a doua oară. Mi-am dat seama că n-o voi mai citi a treia oară. Am meşterit cu mâna mea într-o oră nişte piese de şah şi am jucat cu mine. O singură consolare am avut, am mâncat seara câte o bomboană din cutia Ivei. Plăcere cu durere, cum se zice.

Am stat opt zile la Novosibirsk. Mi-a lăsat o impresie luminoasă (a fost singura) întâlnirea cu un inginer tânăr, fost comsomolist… Era un excelent jucător de şah. Am pierdut cinci partide cât ai clipi din ochi, dar am fost recompensat. Pentru prima oară de când joc şah, am câştigat o partidă în orb, adică ne uitam pe tabla goală, fără piese, anunţam mutările şi ni le notam amândoi. Mi-am zis că n-o să ajung nici la jumătatea partidei. Închipuie-ţi ce uimit am fost când am câştigat-o. Dacă îl interesează pe Henrik, pot să-i trimit schema însoţită de explicaţii.

La Novosibirsk mi-au propus câteva oraşe, am ales la nimereală Biisk. Am ajuns aici la douăsprezece noaptea, am terminat toate formalităţile şi am plecat pe uliţele adormite la hotelul unde fuseseră anunţaţi din timp prin telefon de venirea mea.

… Azi sunt la lucru la Combinatul de Combustibil, unde îmi încep ziua scriindu-ţi scrisoarea. O să primesc trei sute de ruble, dar nu ni se dau cartele pentru pâine, ci numai promisiuni vagi. Se vinde pâine în comerţ, dar sunt cozi uriaşe, inabordabile pentru un om singur. N-am intenţii serioase cu munca, fiindcă nu corespunde cu ce intenţionez să fac cu adevărat. Planuri. Pe drumul de la Novosibirsk la Biisk am avut mult timp, în vagon, să mă gândesc cum să-mi aranjez viaţa în aşa fel încât să nu mă abat de la munca de economist, ci să fie o continuare a preocupărilor mele. Lăudasem şi susţinusem cândva ideea cercetării monografice în industrie, acum trebuie s-o aplic la economia raionului. Trebuie neapărat să scriu studiul „Raionul Biisk şi economia sa“. Pentru asta trebuie să lucrez la Serviciul de Planificare Raională. Am fost acolo imediat ce am sosit, m-au primit bine, dar în ziua următoare a reieşit că terminaseră bugetul şi nu puteau angaja un nou salariat. Am fost de două ori descurajat, mi s-a părut că ideea mea cea mai importantă s-a făcut praf şi pulbere. A trebuit să-mi iau altă slujbă, dar n-am renunţat la planul meu, ba m-am apucat şi mai abitir să-l duc la îndeplinire. Biblioteca şi muzeul de aici sunt excelente. M-am înţeles cu cei de la Serviciul de Planificare Raională să mă mut acolo peste câteva luni. Tot greul acum e să-mi găsesc o cameră. Am găsit o cocioabă, şi dacă azi şi mâine nu apare ceva, trebuie să mă instalez provizoriu acolo, fiindcă baza turistică, unde aveam camera, mi-a împuţinat serios finanţele.

Lucrul la carte mă pasionează, mă gândesc de pe acum cu plăcere la capitolele lucrării, la fiecare luat în parte. Cred că o să fie un studiu original în literatura economică, o să fie ceva între lucrare de cercetare şi eseu.

Biisk e un oraş mic, Bia e un râu siberian cu debit mare de apă. Sunt puţini oameni cultivaţi, e adevărat. Mă gândesc să trăiesc în singurătate şi să muncesc intens. Mai apar turişti din când în când, cânt la pian la baza turistică, am în minte tot repertoriul meu. Biisk e oraş de câmpie, dar munţii înalţi Altai sunt foarte aproape, acolo se duc turiştii. Biisk nu-i însă un oraş de munte, ci de câmpie, şi e sărăcuţ pentru o monografie economică. Dar cu cât e mai săracă tema, cu atât mai mult poţi s-o dezvolţi. Trebuie dezvoltată până o epuizezi, asta am de gând să fac. Îmi dau un termen de şase-opt luni.

Astea sunt amănuntele, se epuizează şi ele, se pare.

… Transmite-i lui Henrik că l-am iubit şi înainte, că-l voi iubi şi de acum încolo orice ar face şi ar drege, chiar dacă-mi va scrie sau nu, că nimic nu-mi schimbă afecţiunea şi tandreţea pentru unicul

meu prieten-fiu. Să procedeze cum o vrea, cum socoteşte că e mai bine şi mai util – mă voi mândri cu el întotdeauna.

Cu bine, mica mea prietenă, să fii puternică şi bună. Lozinca vieţii noastre – „va trece timpul mizerabil“.

Te îmbrăţişez, draga mea, I.

12.10.1934

Draga mea, scumpa şi minunata mea soţie!

Scrisorile tale ajung regulat. Şi scrisoarea lungă cu descrierea problemelor tale femeieşti, şi cărţile poştale, au venit toate.

1) Cum te-ai pregătit pentru iarnă? De ce n-a fost montat geamul? Au apărut şoarecii? De ce nu vă luptaţi cu ei în lipsa ajutorului meu? Când eram acasă, reuşeam să-i stârpesc, îmi aduc aminte că am prins patruzeci, au dispărut pe urmă. Henrik trebuie să-mi ţină locul, şi-n treburile importante, şi-n cele mărunte. Îl rog mult să se ocupe de ele.

2) Ai numai cuvinte excelente, pline de căldură, când aduci în treacăt vorba despre munca ta literară, prestată din când în când, dar când ţi se propune să te consacri cu totul literaturii, baţi în retragere şi zici „vreau o profesie adevărată, asta nu-i profesie“. E fals şi de neînţeles. Ai avea mult timp liber şi multă satisfacţie. Vreau nişte explicaţii. Trimite-mi ceva scris de tine, pregătit pentru publicare sau ceva deja publicat.

3) La ce-ţi foloseşte cercul de istorie a partidului? Citeşte cărticica şi cu asta basta. Toate grupuleţele astea de studiu, de felul celui de istorie a partidului, nu sunt decât hrană rumegată şi răsrumegată, plictiseală şi pierdere de vreme. Nu te sfătuiesc să te duci, trebuie să citeşti singură, de capul tău.

4) Despre sănătatea mea – te interesezi mereu de ea. Sunt sănătos ca un hamal. M-am lăsat de fumat. Dimineaţa fac gimnastică. Mi s-au curăţat definitiv mâinile, nu mai am deloc mâncărimi! N-am socotit necesar niciodată să-ţi dau detalii, trebuie să-ţi înşir toată istoria bolii. Am scormonit în memorie şi am descoperit că primele semne ale bolii au apărut în 1913. M-am tratat prima oară la Harkov în 1917. Boala a progresat, am încercat cu încăpăţânare să-i găsesc un leac – raze Röntgen la Kiev, şocuri electrice la Institutul de Fiziologie de la Moscova, unde m-a trimis Asia în 1924. M-am dus pe urmă la neurologi, Dovbnia m-a vindecat pentru un timp (6 luni). Boala a recidivat, m-am tratat la doctorul Neceaev, din nou prin sugestie, n-a dat rezultate. La Stalingrad nici atât, tratament nereuşit. Am dat acolo însă peste un dermatolog bun, care mi-a recomandat un remediu simplu, păcură diluată printr-o metodă specială. Mânjesc o hârtie cu păcură, o lipesc pe degete. Aproape am reuşit să mă vindec, n-am avut nimic în primele trei luni de închisoare, pe urmă a recidivat, n-am avut păcură, a fost rău iarăşi. După ce am ajuns la Biisk, mi s-a curăţat „lepra“. Nu mai am mâncărimi. Dorm ca un prunc. La capătul a douăzeci de ani de boală şi de tratament aproape neîntrerupt, încercând cu încăpăţânare să mă vindec, am reuşit ce mi-am propus. M-am tratat în parte după metoda lui Dovbnia, în parte după metoda Zoşcenko, adică am experimentat şi am învăţat pe pielea mea. Mi-am dat seama demult că însăşi prezenţa ta lângă mine e cel mai bun medicament care mă scapă de boală. Şi nu în sens fiziologic, ci într-un sens mult mai înalt!

Cât de mult timp trăim rupţi unul de celălalt! Se dovedeşte că traiul de lungă durată în abstinenţă nu-i un lucru atât de dificil şi e pe deplin posibil. Foarte rar mă apucă un fel de indispoziţie fizică,

dar mă simt bine în general. E adevărat că se întâmplă asta fiindcă am o viaţă intelectuală bogată, şi atunci se produce un fel de transfer, o sublimare.

Uite ce am citit în ultimele trei-patru săptămâni:

Eddington, *Teoria relativităţii şi teoria cuantelor*. E o carte de fizică. Am conspectat-o pe toată.

Şklovski, *Teoria prozei*. Am conspectat-o.

Sobolev, *Renovare capitală*. Roman.

Kataev, *Timpul, înainte!*

Articole despre creşterea animalelor din reviste.

Curs despre creşterea animalelor (l-am abandonat).

Culegere de poezii ale lui Briusov.

Câteva numere din revista *Frontul ştiinţei şi al tehnicii*.

Pe Eddington mi l-a trimis Saşa, soţul Raecikăi, şi îi sunt foarte recunoscător. O carte senzaţională. Am ronţăit-o ca pe o sămânţă tare de mac. N-am înţeles tot, dar ce am înţeles m-a entuziasmat şi m-a uluit. Nu poate fi povestit pe scurt. E dificil să defineşti cu precizie în ce a constat curajul gânditorilor-fizicieni (Einstein, Dirac şi alţii) şi temeritatea ideilor avansate de ei.

Cartea lui Şklovski e foarte bună în alt sens. Are o gândire pătrunzătoare. N-am înţeles tot nici la el. De altfel, nici nu ţine să fie prea înţeles, fiindcă n-ar fi suficientă „distanţă“. Când l-am întâlnit, nu mi-a lăsat impresia unui gânditor atât de profund. Nu l-am „citit“!

Lucrez destul de intens, şi totuşi nu-mi umplu cum trebuie dimineţile şi serile, prin crăpături se fofilează minutele preţioase.

Vraful de cărţi de pe masa mea, pregătite pentru lectură, creşte şi tot creşte. Cărţile îmi intră în cameră cu kilogramele şi ies cu gramele. O carte citită în trei ore, ca s-o reciteşti şi s-o conspectezi, îţi mai ia încă cinci ore. E muncă migăloasă şi obositoare, dar îţi aduce multă mulţumire.

Scrie-mi despre Henrik. Nu-i cer să-mi scrie (m-am împăcat în privinţa asta), dar zi-mi şi mie ca să înţeleg: o face sincer, din principiu, sau e numai o tactică determinată de împrejurări? Îl interesează oare viaţa mea? Scrisorile mele? Ce e cu avaria planorului? Care e scopul instrucţiei, dacă nu devine pilot? Unde lucrează? Ce citeşte? Ţine un jurnal? Recitesc uneori cele două scrisori ale lui trimise mie la închisoarea din Stalingrad.

Te îmbrăţişez, draga mea, foarte tare, în stil siberian. I.

15.11.1934 Biisk

… Mă tot întreb: de ce te-ai apucat de Gogol? Nu se munceşte atât ca să scrii un articol de ziar. N-ai încercat să-l plasezi direct la o revistă? Articolul trebuie să aibă o idee centrală, pe care eu n-am găsit-o încă. Trebuie găsită. Ce crezi tu despre următoarea idee: scriitorii mor, dar operele lor continuă să trăiască, să îmbătrânească, să moară şi să reînvie. Revoluţia a produs nu numai schimbarea lumii contemporane, ci şi a trecutului, a istoriei, a vechii literaturi.

Toţi extremiştii din trecut au renăscut toţi, toţi aceia cu simţire intensă. De aceea Turgheniev şi Goncearov s-au retras, iar Gogol şi Dostoievski s-au apropiat. Au început să se ocupe de ei mai îndeaproape. Îi atrage bogăţia de conţinut până la saturaţie a scriiturii lor. Revoluţia îi iubeşte pe cei înflăcăraţi, foarte vocali, şi nu-i suportă pe cicălitori, pe cei care mârâie sau murmură, pe molatici. Numai Tolstoi e bun pentru toate vremurile. Asta în ce priveşte forma.

Acum să vorbim despre conţinut. Mediul descris de Gogol e cel mai mare duşman al revoluţiei:

mica burghezie provincială. Nu există la Gogol violenţa sălbatică a oraşului Okurov al lui Gorki, nici cruzime, ci o baltă stătută, căreia nu-i vezi marginile. Gogol a adunat la un loc toată istoria bolnavă a ruşilor, a suferit pentru ea şi a arătat-o s-o vadă tot poporul, prezentându-i-o cu o forţă uluitoare. A arătat chipul lumii ăsteia cu o precizie de maestru, dar lumea lui nu are ieşire. Ce-i de făcut cu ea? Gogol nu ne spune. A răspuns revoluţia – s-o dărâmăm, să nu rămână piatră peste piatră. Tratată astfel, tema devine un subiect de mare actualitate.

E seară. M-am apucat să recitesc *Serile din cătunul de lângă Dikanka* şi am uitat ce voiam să-ţi spun: la Gogol importantă e slova venită de la Dumnezeu…

Iakov către Henrik
17.11.1934

Dragă băiete! Scrisoarea ta s-a încrucişat cu a mea, în care mă arătam înfuriat că taci. Orice scrisoare a ta mă bucură. Era mai bine, desigur, dacă în locul descrierii cu lux de amănunte a sărbătorii din noiembrie, ai fi citit o carte pentru plăcerea şi folosul tău, dar e bine oricum. Notez că e prima scrisoare fără nici o greşeală de ortografie. E mare sărbătoare pentru amândoi, pentru autorul şi pentru cititorul ei. Asaltul înălţimilor gramaticale s-a încheiat.

În ce priveşte alegerea căii de urmat, e mai bine să optezi pentru tehnică. Deşi n-am înţeles prea bine de ce ai abandonat şcoala, din moment ce nu te-au exmatriculat. Ucenicia la locul de muncă în fabrică e exclusă din start. Dă-mi mai multe amănunte despre şcoala tehnică şi facultatea muncitorească, procură-ţi programa lor de învăţământ, dacă poţi. Numai atunci poţi decide singur. Ar fi mai bine la şcoala tehnică, fiindcă ţine de Institutul de Aerodinamică. Facultatea muncitorească te poate trimite la o specializare-surpriză, şi n-o să poţi face nimic. Mai bine la şcoala tehnică, dar mai întâi informează-te bine cum stau lucrurile. Scrie-mi când te gândeşti să te înscrii? Cine comandă? Unde e mai uşoară admiterea…

…ţi-am cumpărat costum şi o haină de vară din postav. Aştept o ocazie să ţi le trimit.

…M-am învăţat să-mi cârpesc ciorapii şi să-mi peticesc lenjeria. Încă un pas pe calea dezrobirii femeii. Când o să înveţi şi tu, o să fii foarte grijuliu cu lucrurile tale, n-o să le laşi să se găurească prea tare şi n-o să renunţi la ele la prima ruptură. Să-mi comunici cum te descurci.

Te fricţionezi cu apă rece dimineaţa? Eu o fac în fiecare dimineaţă, adesea fac gimnastică ascultând îndrumările la radio. Joc volei când se întâmplă…

Îmi scrii puţin despre mama ta. Cred că a fost un conflict între voi, chiar dacă n-a fost grav. Ar fi trebuit să-mi scrii despre el. Care sunt tovarăşii tăi? Descrie-mi-i, ce anume îi interesează.

Îţi strâng mâna,
al tău, I.

Iakov către Marusia
25.11.1934

… Mă întrebi cum mă descurc cu treburile gospodăriei, iată cum: pâinea o cumpăr din comerţ. E la liber, acum o cumpăr fără să stau la coadă. Era greu înainte. În caz că se întrerupe vânzarea, am o provizie de pesmeţi, uscaţi de stăpâna casei. Nu demult a fost penurie de pâine, am mâncat pesmeţii din săculeţ o săptămână întreagă. Când s-a terminat cu penuria, s-a deschis iar magazinul de pâine. Au început din nou să-l umple cu pâine. În afară de asta, ne-au dat la serviciu opt kilograme de făină,

merge şi ea la provizia de care nu mă ating decât în caz de penurie. Mănânc la Casa Lucrătorilor din Educaţie. Primul fel costă 60-80 copeici, felul doi cu carne costă 1.50-1.80 ruble. Lucrez de aproape o lună la Fabrica de Unt, dar nu ne-au dat încă leafa. Promit că mâine. Dimineaţa şi seara mănânc acasă pâine cu untul dat de la fabrică. În general, mă hrănesc mulţumitor. Stau fără curent electric. Aştept leafa.

Camera e foarte călduroasă. Acum stau, de exemplu, numai în cămaşă şi scriu. În tot oraşul Biisk ferestrele sunt făcute fără oberliht. Am un ventilator în perete. Când lucrez seara, lampa cu gaz strică tare aerul. O să fie mai bine când o să am curent electric.

În ultimul număr al revistei *Lumea nouă* e un articol foarte bun despre familia modernă în Germania. Îl vei citi cu acelaşi interes cu care îl citesc şi eu. Acolo se discută problemele care te preocupă pe tine şi se vorbeşte despre toate grupurile de gânditori pe care îi frământă tema asta. Vei găsi printre ei pe unii care gândesc ca tine. O să-ţi facă o plăcere deosebită să găseşti tovarăşi de idei aflaţi atât de departe.

Articolul are o bibliografie bogată (în germană). Citeşte-l mai repede pe Kellerman, ca să treci la literatura pe care ţi-o propun.

Îţi voi trimite revista. Am multe de adăugat la ideile autorului. Articolul mi-a sugerat o idee interesantă, să scriu despre munca femeilor în diverse ţări. Dacă vrei să te apuci de treaba asta, sunt gata să-ţi propun să fii coautorul din umbră.

… Am citit recenzia ta la culegerea despre partizani în *Realizările noastre*. Aş fi vrut o expunere mai pe larg a culegerii. Rar se întâmplă ca o recenzie să te îndemne să citeşti cartea ca atare, de multe ori ea e un substitut al ei. Ăsta e motivul pentru care recenzia trebuie să furnizeze cât mai multe amănunte. Te strâng în braţele mele, minunata mea prietenă. I.

30.1.1935

Ieri am primit scrisoarea din 22.1.1935 despre boala lui Ghenia. Are o ereditate bună, aşa că organismul va dovedi boala, până şi finanţele noastre vor cunoaşte o ameliorare, şi cu hrana va fi mai bine. Îţi voi trimite unt în fiecare lună, patru-cinci kilograme, de două ori pe lună şi mai bine. Sunt două pachete pe drum: unul din 16 ianuarie, de patru kilograme jumătate, al doilea din 26 ianuarie, de două kilograme. Mă tem că primul se va pierde, fiindcă n-au vrut să estimeze preţul, a trebuit să-l trimit fără preţ; al doilea o să ajungă, are preţul de şaizeci de ruble. Dacă mă anunţi că l-ai primit, ţi-l trimit pe următorul. Am pus deoparte şaizeci de ruble pentru următorul pachet. Începând cu 1 februarie, dirijez corul la club. Am cerut să mă plătească cu două sute de ruble, dar mi-au oferit o sută cu scuzele de rigoare şi cu promisiunea altor venituri în completare. Am acceptat cu condiţia asta. Cred că o să obţin preţul propus de mine. Acum pot trimite, în afară de unt, încă o sută de ruble pe lună… Cred că-l vom pune pe Ghenia pe picioare cu un asemenea ajutor bănesc. Să-mi scrii în ce stare ajunge untul la tine. Untul din Altai e considerat a fi de cea mai bună calitate. Scrie-mi care îţi convine – unt dulce, sărat sau unt topit.

Ţi-am scris că n-a ieşit nimic cu lecţiile de engleză. Mi s-a spus că persoanele care au autorizat cursurile au revenit pe urmă asupra deciziei lor. Ce bine ar fi fost să ţin cursuri de limbă la bibliotecă!

Bugetul meu arată aşa: prânzul e scump, mă costă trei ruble, pâinea o rublă pe zi şi restul mâncării o rublă pe zi. Mâncarea mă costă în total o sută cincizeci-o sută şaizeci de ruble. Camera – douăzeci

de ruble. Încălzirea – douăzeci de ruble. Rufăria, baia, gazul, alte mici cheltuieli – treizeci de ruble pe lună. În total fac două sute douăzeci-două sute treizeci pe lună. Salariul pe hârtie e de trei sute cincizeci de ruble, în mână iau trei sute zece.

…Scrie-mi unde mănânci, unde mănâncă Henrik, cât costă mâncarea, cum e mâncarea.

…M-am cufundat în studiul istoriei. Citesc cartea minunată a lui Mehring, *Istoria Germaniei*. Păcat că nu mi-a căzut în mână mai demult. Mă entuziasmează fiecare rând. Dă dovadă de o mare putere de generalizare în felul cum abordează Evul Mediu, papalitatea şi creştinismul.

Citesc în acelaşi timp cele patru tomuri obositoare despre *Jean-Christophe*, îl citesc pe Giraudoux, un scriitor francez interesant (iată pe cine imită Oleşa), pe Masuccio Guardati (contemporan cu Boccaccio) şi pe Schopenhauer cu *Despre metafizica muzicii*. Foarte interesant, dar e ceva important pe care nu-l spune.

…Aproape în fiecare zi lucrez la povestirea *Omul şi lucrul*. Creşte stufoasă împotriva vrerii mele. E deja un mic roman, adică cinci-şase coli de tipar. Avansez cu mare încetineală. Şlefuiesc cuvânt de cuvânt, frază cu frază. Recitesc de zece ori, nu, de mai multe ori, la nesfârşit. Schema subiectului mi s-a limpezit, lucrez acum la detalii, la personaje care trebuie creionate în treacăt, concis şi percutant. Mi-a reuşit scena erotică…

Când o să-mi vină, în sfârşit, confirmarea că ai primit untul? O aştept cu nerăbdare. I.

8.2.1935

…Îmi scrii că evoluţia mea politică mă îndepărtează de tine, că ruptura, existentă în toţi anii legăturii noastre, s-a adâncit. După cum vezi, nu avem posibilitatea să discutăm serios, în profunzime. Aştept momentul când o să comunicăm nu prin scrisori, când o să fim faţă-n faţă şi o să vorbim normal. Când multe din gândurile tale, iscate din supărare şi nervi, ar putea fi domolite. M-ai înţeles greşit, când ţi-am scris că nu are sens să mergi la cursurile de istorie a partidului. Nu e nimic rău în faptul că ai decis să te ocupi de aşa ceva. Nu mi se pare bună calitatea învăţământului de acum. Poate că greşesc. Când vei începe cursurile, scrie-mi dacă sunt interesante.

…Am patruzeci şi cinci de ani, nu-i mare lucru, e adevărat. Mi-e clar acum că şi la şaizeci şi cinci de ani o să fiu la fel ca azi. Odată cu trecerea anilor te coci la minte, ai mai multă putere de muncă după cât se pare, şi, la drept vorbind, devii mai înţelept. O să trăim amândoi nu mai puţin de şaptezeci de ani.

…cărţi de literatură. Patru volume ale lui Kogan. Istoria noii literaturi ruse. Le-am luat numai din cauza lui Briusov, care mi-a devenit drag, şi am citit tot până la urmă. Am aflat o mulţime de lucruri pe care ar fi trebuit să le ştiu demult. Cartea lui Kogan nu e prea profundă, dar e plină de informaţii şi chiar de idei care nu aparţin autorului.

Pe masă stau *Eseurile despre literatura universală* ale lui Lunacearski, îşi aşteaptă rândul. Mă înfrânez, altfel aş mai căra un munte de cărţi despre ştiinţele naturii şi fizică. Am totuşi pe masă *Istoria continentelor* (o carte de geografie). Mă voi ocupa de istorie până la primăvară şi poate chiar până la vară. Citesc istoria Evului Mediu, e acolo istoria Rusiei şi istoria nouă. M-a cuprins aşa un zor, de parcă aş fi în pragul morţii sau al examenelor. Din fiecare carte rămâne ceva notat în însemnările mele.

Mi-a plăcut mult pasajul cu disputa despre Gorki, dacă e scriitor proletar sau nu. Lunacearski scrie că nu trebuie fabricată eticheta de scriitor proletar ca să judeci scriitorii, cum ai măsura cu arşinul,

dacă sunt sau nu proletari. Gorki e un fenomen uriaş în literatură, trebuie pornit invers, de la Gorki însuşi, şi de acolo să construieşti noţiunea de scriitor proletar. Nu etaloanele creează lucrurile, ci din lucruri se nasc etaloanele.

Îi citisem cândva pe Andreev, Sologub, Briusov şi Balmont, şi abia acum, când am citit cartea lui Lunacearski, toate impresiile mele răzleţe s-au aşezat la locul lor, orânduindu-se într-un sistem. Şi sistemul s-a născut, fiindcă toate impresiile mele de altădată au fost expuse la lumina aruncată asupra lor de proiectorul revoluţiei.

… Mă întreb dacă ai primit scrisoarea în care sunt atâtea: citatul din Sterne cu o notă erotică, descrierea toaletei mele de dimineaţă, cum port şosetele rupte, foaia anexată cu crochiuri şi fraze în greacă, versurile lui Selvinski. E o scrisoare duioasă, îţi scriam acolo despre parfumul sărăciei, e o importantă scrisoare politică, se termină cu cuvintele lui Goethe *alles ist gesagt*[28]. Nu reuşesc să inventez un sistem de corespondenţă, poate ar trebui să numerotăm scrisorile, cum făceam altădată, ce zici?

28. Totul a fost spus (germ.)

… Comunică-mi care din următoarele titluri s-ar potrivi mai bine povestirii mele:

Subtitlul va fi: Povestire practică.

Omul şi lucrul.

Lucrul şi omul.

Lucruri: stăpâni şi robi.

Nu mi-ai scris de mult despre Henrik!

Aş scrie mai multe, dar e trecut de ora cinci. Mă grăbesc la club, la cor. Se împlineşte a treia săptămână de când m-au invitat să ţin cursuri. Te îmbrăţişez, draga mea. I.

Iakov către sora sa Iva

14.2.1935

Draga mea Ivocika! Cât m-a bucurat scrisoarea ta! Am înţeles din ce-mi scrii că norii negri s-au împrăştiat puţin. Îi scriu mamei, mă gândesc că vă ţine la curent. Dar nu pot să-i scriu chiar tot! De la ea aflu despre treburile voastre casnice, dar mă îndoiesc că i le spuneţi pe toate. Sunt mulţi ani de când noi, familia noastră, trăim sub semnul tăcerii. Îţi spun despre mine în două cuvinte. Cu munca am întâmpinat multe greutăţi. Am schimbat multe slujbe într-un an. Nu credeam că sunt atât de pregătit pentru cursa cu obstacole. Am fost pe rând contabil, economist, profesor de muzică, profesor de cânt, am învăţat să cânt chiar şi la armonică, pe care nu puteam s-o văd în ochi altădată. Acum sunt pianist acompaniator la şcoala de dans şi m-am specializat în foxtrot, în tot felul de valsuri (boston, vals englez, vals american), tango şi rumba. Pot să certific că oraşul Biisk se foxtrotizează într-un ritm accelerat. Instituţii întregi, de la curier la preşedinte, se înscriu la cursurile de dans. Oameni de vază, cum sunt şeful Fabricii de Lapte, procurorul şi şeful miliţiei locale, dansează foxtrot! În curând va veni şi rândul băncii, cu siguranţă. Oamenii serioşi îşi ascund neliniştile în spatele paravanului colectivismului: tot colectivul dansează, nu se cade să stai deoparte.

Zilele astea a fost o serată organizată de unii pe care îi cunosc, stăpâna casei şi-a sărbătorit ziua, m-au invitat şi pe mine. Cina a fost fantastic de variată, am numărat douăzeci de feluri de antreuri,

printre care nişte gustări exotice precum varză marinată, dovleac marinat şi sfeclă marinată. Veselie provincială, mediocră. Vin prost curgând în valuri, gălăgie multă, surogat de voioşie. Cu cât mai mult zgomot, cu atât mai multă veselie. Mi-a fost greu să refuz să beau, dar m-am ţinut tare, după două pahare am intrat în grevă. Ţii minte vişinata de la Kiev pe care o pregătea Dunia? Îmi amintesc de ea ca de cea mai bună băutură – ce culoare avea, ce gust, miros, tărie…

Au dansat foxtrot, i-am acompaniat la un hârb de pianină, au dansat în şube cu căptuşeala de blană în afară. Au cântat şi au urlat nişte capodopere de cântece precum *Din ţara mea, din ţara mea îndepărtată, Zilele vieţii noastre* şi alte specimene de muzică ce ţin de paleontologie. Am cântat un talmeş-balmeş de cântece imposibile, ce mi-a trecut prin cap.

La trei noaptea, am regăsit încântat singurătatea camerei mele. Nu mă plictisesc niciodată, exceptând serile când mă duc să mă veselesc. Acolo simt că mă cufund într-un roman rusesc de la sfârşitul secolului al XIX-lea. E provincie rusească, nimic nu s-a schimbat de la Ostrovski încoace… Hai că m-am luat cu vorba, obişnuit să flecăresc nestingherit de prezenţa ta. N-am mai pălăvrăgit demult cu tine, ah, câtă vreme a trecut de atunci… Într-un ziar apăruseră nişte versuri, nu ştiu ale cui, nu-mi amintesc dacă ţi le-am spus: „…munca mi-a dat ştiinţă şi forţă, şi-n creier îmi bate toba Karl Marx cu *Capitalul* său“.

Deşi la Biisk viaţa mea e mai puţin trepidantă decât la Stalingrad, Uzina de Tractoare mi-a lăsat amintiri interesante, dar mă gândesc cu obidă la perioada aceea. Am scris acolo multe lucrări valoroase: un memoriu privind restructurarea uzinei în vederea construirii unui nou tip de avion, proiectul unui plan pentru aşezarea muncitorească, articole plasate în ziarul uzinei despre importanţa ei pentru economia naţională (o tentativă pentru calculul impactului asupra economiei naţionale), un articol-eseu despre perioada de dare în exploatare şi altele. Contactul cu stilul de muncă al americanilor a fost interesant şi util.

Dar, în general, economia nu mi-a mai fost pe plac. Citesc acum tot felul de cărţi şi de fiecare dată îmi pare rău că am ales o asemenea specialitate, care m-a dezamăgit înainte ca eu s-o dezamăgesc. Îmi amintesc cu repulsie de tot Olimpul ăsta al economiei care m-a sedus cu farmecul său în anii 1928-1929. Îmi amintesc cum m-am mai luptat la serviciul de planificare cu toţi corifeii gândirii politice obtuze, care în anii dinaintea furtunii nu aveau nici o perspectivă politică, se descurcau nu mai bine decât căţeluşii orbi. Ţara se afla în faţa unui salt uriaş în necunoscut, era nevoie de curaj şi fermitate, iar ei aveau răspunsul magistral, gata pregătit pentru orice situaţie „mă abţin de la vot“. Acum tac nu pentru că n-ar şti limbajul politic, ci pentru că nu au nimic de spus.

Cu mult înainte de evenimentele care m-au atins personal, mi-am recunoscut vechile greşeli, dar nu mă pot număra printre bolşevicii fără partid, urmând-o pe Marusia care trage de mine în partea asta cu toată patima din firea ei… Îmi pare rău, dar nu pot. Dacă aş fi făcut caz în mod conştient de treaba asta, mi-ar fi fost uşor să merg în pas cu timpul, cu societatea, cu familia… E chiar păcat, aş fi putut face lucruri inteligente şi folositoare ţării, dar în condiţiile de acum nu pot face nimic. Din când în când, un sunet fals îmi zgârie urechile. E trist că aproape n-au mai rămas oameni cu care să mă înţeleg atât de uşor şi de firesc cum mă înţeleg cu tine…

Ia-o cu binişorul pe Marusia, n-o judeca aspru, fiindcă multe din necazurile ei, din problemele pe care le are cu Henrik, au legătură cu mine. Mă simt vinovat că nu le-am putut asigura o viaţă liniştită şi demnă. Mă înclin în faţa soţului tău, căruia n-am reuşit să-i apreciez toate calităţile, dar pe care

acum l-am descoperit în profunzime, înţelegându-i onestitatea, înţelepciunea, puterea de sacrificiu şi toate calităţile care îmi lipsesc mie…

Iakov către Marusia
16.2.1935

…După muncă, m-am dat cu patinele. E a treia zi de când patinez şi, după căzăturile din primele zile, azi m-am simţit mai sigur pe gheaţă, am făcut zece cercuri. Acasă am băut un ceai, m-am ocupat toată seara cu cronologia pentru muzica medievală. Îmi lipsesc cărţile, e o catastrofă.

Ultimele două cărţi poştale au fost atât de neplăcute, m-au mâhnit atât de tare, încât am hotărât să nu-ţi răspund imediat, ca să nu scriu la cald lucruri nelalocul lor. Au trecut destule zile ca să-ţi pot răspunde calm, şi dacă-mi va reuşi, cu umor…

Judecă şi tu ce-mi scrii:

„Eşti mai inteligent decât toţi… Eşti cap pătrat!“ (nici nu-mi vine să cred că ai spus-o tu). „Te încăpăţânezi… Nu vrei – cum vrei tu!“ „Încăpăţânarea ta peste care nu pot trece…“ „Am devenit şi eu încăpăţânată…“

A mai fost o scrisoare închisă, în afară de cele două cărţi poştale. Scrisoarea „cu cuvinte pline de cruzime, atât de necesare“. M-a scos din sărite când am citit-o, mândria şi orgoliul mi s-au „burzuluit“, dar mi-am înfrânt amărăciunea şi m-am purtat ca şi cum n-aş fi primit-o. Am scris după aceea pe un ton calm…

…Prietenă dragă, înţelege că fiecare remarcă a ta e importantă şi imperativă pentru mine, dar sunt destule cuvinte care să acţioneze eficient asupra mea, altele decât cele folosite de tine. Nici stilul, nici tonul nu mă ating, ci doar îmi provoacă o reacţie deloc dorită. Un ton simplu, prietenesc, asta-i tot ce-ţi cer, dar nu să-mi vii cu „cap pătrat“. Toate astea nu sunt deloc stilul tău şi nu se potrivesc cu relaţia noastră conjugală, îndrăznesc să spun, exemplară şi prietenească.

…Am ţinut să-ţi scriu pe un ton blând ca să-mi apăr demnitatea şi să nu te jignesc cu vreo exprimare caustică sau cu vreo întorsătură de frază imprudentă. Dacă îţi vine însă să scrii asemenea adaosuri nedorite, să ştii că asta e numai din cauza stângăciei stilului tău. Ia scrisoarea mea nu cum este, ci cum ar trebui să fie. Şi judecă-mă de data asta nu după rezultate, ci după intenţii. Sunt convins că cuvintele cu care voi încheia scrisoarea nu vor suna fals, dacă îţi voi scrie că te strâng tare în braţe, te sărut apăsat şi doresc la fel de mult să avem o relaţie corectă. I.

28.2.1935

Drăguţa mea, am primit cartea poştală în care îmi scrii că te deranjează serios condiţiile grele de muncă. N-ai ce-i face, dacă nu există cerere pentru calificarea ta înaltă şi pentru vastele tale cunoştinţe! Şi asta nu din cauza ta, ci din cauză că guvernul e prea puţin interesat de cultură. Mai exact spus, e nevoie de o cultură folositoare, având obiective pragmatice, trunchiată. E un lucru de înţeles: guvernul caută noi forme de cultură, şi ăsta e un proces anevoios.

…În martie pot să-ţi trimit nu mai puţin decât în februarie, aşa că să ţii seama de asta dacă vei căuta o altă slujbă. Ţi-am scris deja despre condiţiile în care primesc salariul. Dacă nu se schimbă nimic, treburile mele vor merge cum nu se poate mai bine, şi voi mulţumi cerului că m-au angajat la Fabrica de Unt, ca să mă dea afară după şase luni. Cu atât mai mult cu cât continui să le descurc fără bani hârţoagele, dar primesc în schimb unt, care ia imediat calea poştei. În momentul ăsta duc o viaţă

ideală, nu ştiu cum s-o numesc altfel.

Cum mă scol, mă cufund într-o carte şi studiez nu mai puţin de cinci ceasuri. Îmi încep munca seara. Am acceptat în condiţiile următoare: clubul îmi plăteşte două sute de ruble şi cele două şcoli tehnice două sute cincizeci de ruble. De nu s-ar schimba nimic… Dar situaţia mea e expusă la tot felul de schimbări… Dacă nu m-aş fi apucat de muzică, n-aş fi găsit nimic de lucru aici.

…Ce studiez. Mă ocup acum de biologie, de darwinism. Aflu lucruri importante şi semnificative care mă tulbură profund. Timpul trece repede – citesc o carte groasă într-o dimineaţă, o conspectez în următoarele două dimineţi, şi gata cu ea, merg mai departe.

…Despre scrisori. Tot mai puţini din foştii prieteni apropiaţi, şi chiar dintre cei foarte apropiaţi, îmi răspund la scrisori. Am încercat (sunt la a treia încercare) să corespondez cu Miron, i-am trimis concertul lui Ceaikovski pentru vioară. A trecut o lună şi nici un răspuns. Mă evită? Scrie-mi dacă ştii ceva despre el. Poate că ar trebui s-o las baltă, ce zici?

…Când primeşti coletele, confirmă-mi primirea lor cu expresia vagă „am primit amândouă coletele cu unt şi transferul de bani“, dar să-mi scrii exact câte kilograme şi în ce dată, fiindcă pe drum sunt câteva colete şi sume de bani, şi vreau să ştiu pe care anume le-ai primit.

Te rog să nu uiţi de condiţiile astea strict necesare. Şi cu toate mustrările severe pe care ţi le adresez pentru scăpările tale, vreau să închei scrisoarea cu versurile lui Selvinski extrase din *Puştorg*[29]:

29. Roman în versuri al poetului Ilia Selvinski (1899–1968).

Micuţa mea gingaşă, luminiţa mea,
ce minunat din partea ta
că exişti pe lume.
I.

2.5.1935

Draga mea, copila mea, ce s-a întâmplat? Niciodată n-ai întrerupt corespondenţa atâta timp. Ultima scrisoare ai scris-o pe 25 martie, a urmat telegrama că ai întârziat cu scrisorile, şi asta-i tot. Simt că s-a întâmplat ceva rău pe care mi-l ascunzi. La Moscova a rămas partea vulnerabilă a existenţei mele, asta n-am cum să uit.

M-am dus la telegraf, dar de fiecare dată mi-am schimbat hotărârea ca să nu te alarmez degeaba. Îţi scriu regulat, doar o singură dată, în locul scrisorii din 7.8.1935, ţi-am trimis salutările şi banii prin Konstantinov. Nu ştiu dacă ai primit sau nu banii.

O lună fără nici o ştire, cât de greu îmi e! Şi ce coincidenţă, nici de la familie n-am nici o veste. S-o fi întâmplat ceva? Mi-e tare dor de voi toţi. Mă doare când mă gândesc la Henrik, şi în ultima scrisoare, lăsându-mă pradă sentimentului ăstuia, i-am scris câteva cuvinte pe care nu trebuia să le scriu…

Ce să-ţi mai scriu, prietenă dragă şi minunată? Din nou a apărut un nor negru deasupra mea. Ce se întâmplă cu voi, cu tine, cu Henrik? Simt că mă pierd în imensitatea Siberiei, că sunt complet neputincios. Şi colac peste pupăză, mi-a apărut iar eczema, prietena mea. Cred că s-a întors fiindcă tânjesc după mângâierile tale.

Te strâng în braţe, fetiţa mea… Scrie-mi mai des, pentru Dumnezeu! Al tău, I.

23.11.1935

…Lucrez la bancă… În general, nu e complicat. N-am lucrat niciodată la finanţe, dar cum am ajuns să ştiu toate detaliile profesiei într-o singură lună, înseamnă că, de fapt, nu există o asemenea profesie. Orice om ştiutor de carte îi va face faţă. Şi e păcat. Mi-aş fi dorit să mă ascund într-o profesie care să mă scutească de diletanţi şi nespecialişti. Am avut mari decepţii profesionale în ultimii ani.

Un economist din administraţie e om instruit, dar când mi-am ales profesia asta m-am gândit că voi scrie cărţi de economie, că voi lucra la o catedră de economie. N-am reuşit din motive generale şi personale.

… Te rog mult să-ţi găseşti un moment liber şi să te duci pe str. 25 Octombrie (nu ştiu de strada asta), la casa cu numărul 10, la birourile Editurii de Stat, şi informează-te dacă a avut loc concursul. Dacă n-a avut loc, te rog să le duci cele trei povestiri ale mele într-un plic.

28.11.1935

…Şi acum despre paralela pe care o faci între Ehrenburg şi Ostrovski. În cartea sa despre Dostoievski, André Gide se arată indignat când vorbeşte de aceia care îi reduc pe scriitori la o singură teză, în vreme ce lucrul cel mai bun la ei este tocmai complexitatea. Îl entuziasmează la Dostoievski cât de complicat şi contradictoriu e geniul lui. Lucrul cel mai bun în viaţă e complexitatea. În cazul lui Nikolai Ostrovski (*Aşa s-a călit oţelul*), nu se poate să nu vezi că, din punct de vedere literar, cartea lui e fleşcăită de tot, e slabă ca o compunere şcolărească, şi stilul e un amestec de prost gust şi incultură. Ostrovski e un monstru de voinţă, de abnegaţie, este, să-i zicem, un geniu al victoriei asupra adversităţilor, asupra necazurilor de tot felul. E cel mai bun lucru din carte. Asta îl captivează pe cititor. Restul e o porcărie. Punctul forte în roman e autobiografia. Când o să-l născocească pe al doilea, o să-i iasă şi mai slab. De unde să scrie bine un om care n-a avut timp să înveţe? Când un debutant ca brutarul Gorki s-a apucat să scrie, reuşise până atunci să digere o întreagă bibliotecă. Dăduse în patima cărţilor, era îmbibat de ele ca beţivul de băutură. Pe scriitor îl formează viaţa şi cărţile, sau numai cărţile, dar niciodată viaţa fără cărţi…

Ca să-l judeci pe Ehrenburg, n-ai destulă obiectivitate. Ştiu că-l judeci după o singură frază „albă“, scrisă într-un moment de slăbiciune pentru o revistă a gărzilor albe din Kiev, despre steguleţul naţional fluturând pe un automobil. De atunci nu-l mai poţi vedea în ochi, ca şi cum n-ar mai fi scris nimic.

Eşti nedreaptă. Ehrenburg e un mare maestru. Şi *Ziua a doua a creaţiei*, şi *Să-ţi ţii respiraţia* sunt cărţi excelente, meşteşugit lucrate, aşa le-au evaluat toţi criticii sovietici. Ehrenburg e un scriitor complex, stăpâneşte bine tehnicile din literatura franceză şi introduce în literatura sovietică ideea prelucrării materialului verbal, idee slabă în tradiţia noastră şi inexistentă la Ostrovski. Ostrovski nu scrie… Curios lucru, seara termină de scris cartea şi a doua zi o pune la poştă. *Sancta simplicitas!*

Să citeşti versurile lui Ehrenburg, poezia nu te înşală. E un poet subtil, autentic.

28.12.1935

Dragă prietenă, îmi impun nu fără efort să scriu o scrisoare amănunţită. Îmi face rău, nu-mi vine s-o scriu – schimbul ăsta sec de informaţii prin intermediul cărţilor poştale e o legătură ca gheaţa de rece, ea dispare treptat şi-n plus, nu implică nici o răspundere.

În ultima carte poştală îmi comunici că ai pregătit o scrisoare lungă „cu explicaţii“ şi adaugi că e plină de cruzime, din seria „cruzimilor necesare“, care ar fi indispensabile.

Aşa că dacă n-ai trimis-o încă, pentru Dumnezeu, n-o trimite. E total inutil, atât pentru mine, cât şi pentru tine.

O ceartă s-a iscat între noi, o ceartă conjugală. Vreau din tot sufletul s-o aplanez, s-o uit, s-o smulg de pe hârtie. Iar tu vrei să clarifici nu ştiu ce, „să mă înveţi să înţeleg“. Îmi retrag tot ce am spus, îmi pun cenuşă în cap.

Temerile fără nici o bază pe care le-am avut în legătură cu voi, interogatoriile inutile, sfaturile nelalocul lor – n-am scris nimic din toate astea – gata cu ele, nu mai există nimic, e gol. Pentru Dumnezeu, să lichidăm odată incidentul ăsta neplăcut.

Ce s-a întâmplat? La drept vorbind, e un fleac, ceva ce am putut înăbuşi într-o clipită în viaţa noastră dinainte, dar acum, depărtarea şi anii ce ne-au despărţit au transformat fleacul într-o mare nenorocire.

Au trecut însă toate, au dispărut. Hai să luăm totul de la început, să scriem despre lucruri obişnuite, despre nimicuri, despre bucurii, tristeţi şi despre bucuria tristeţilor noastre (cum ar fi spus Romain Rolland).

19.1.1936

Prietenă dragă, azi m-am sculat devreme, era încă beznă, nu se făcuse ora opt. Am pornit-o în fugă înfruntând gerul dimineţii, mânat stăruitor de stimulul fiziologic. Mă întâmpină sărmana căţeluşă Roska. Stăpânii o închid de dimineaţă într-o chiţimie întunecoasă, îi dau drumul seara, aşa că nu vede niciodată lumina zilei. Aleargă spre mine dând din coadă, se învârte bucuroasă în jurul meu. Îi şoptesc mereu aceleaşi cuvinte: sărmană Roska, eşti un câine nefericit. Dacă ajung ceva mai târziu, mă simte din spatele porţilor şi nu latră. În timp ce sar gardul, îmi face iar o scenă de prietenie isterică. Odată nu m-a recunoscut în întuneric şi a început să mă latre cu duşmănie. M-am apropiat de ea şi m-a recunoscut, s-a simţit vinovată, a vrut să-mi arate că a fost fără voie, că se căieşte. Făcea tumbe, se învârtea ca sfârleaza, avea un lătrat ascuţit, de două ori mai strident ca de obicei. I-am şoptit: sărmană Roska, nu sunt supărat, nu sunt supărat deloc.

Rămân încă mult timp afară, mă uit la cer, la cerul neobişnuit dinaintea zorilor. Cerul de seară îl cunosc bine, găsesc imediat constelaţiile cunoscute, dar mi se întâmplă rar să văd cerul de dimineaţă. Ursa Mare se află într-o poziţie neobişnuită, parcă ar fi un rac, chiar deasupra capului meu. Stelele au o strălucire anume dimineaţa. Îţi dai seama că toată imensitatea asta, bolta cerească, s-a deplasat pe o jumătate de cer în opt ore, timp în care eu nu l-am privit… Ce carte grandioasă pentru cei care ştiu s-o citească! E una dintre primele cărţi pe care omul a învăţat să o citească înainte de a inventa hieroglifele şi literele!

… Ieri, în ziua de odihnă, a avut loc un recital la radio. Este aici, la bibliotecă, un consultant cultivat, un specialist în literatură foarte instruit. S-a citit din poeţii pe care nu-i prea ştiu: Antokolski, Petrovski (face parte din LEF, Frontul de Stânga al Artelor, se învârte în jurul lui Hlebnikov) şi alţii. Unele poezii au fost acompaniate de muzică, am acompaniat la pian, şi cum n-am avut de unde să aleg melodiile, m-am lansat în improvizaţii foarte curajoase. A fost foarte reuşită improvizaţia la versurile lui Bagriţki (*Gânduri despre Opanas*), mi-a venit în minte o temă tristă despre Nestor Mahno, îmi sună şi acum în cap. După recital, a fost o şedinţă despre organizarea

activităţii muzicale la staţia de radioficare, mi-au propus să fiu director muzical, am acceptat cu plăcere, dar nu sunt sigur că se va alege ceva din asta. Oriunde m-aş afla şi orice aş face, sunt, înainte de toate, animator cultural, vector cultural, şi-mi face plăcere munca asta, şi nu e vina mea că aici nu s-a întreprins nimic.

… În *Fraţii* lui Fedin sunt pasaje minunate despre cultura germană. Îmi vin în minte cuvintele (citez din memorie): „Cultura muzicală germană se află la o asemenea înălţime fiindcă au trăit aici generaţii întregi de şefi de orchestră, de directori muzicali şi dirijori de cor, nume necunoscute, care au pus cărămidă peste cărămidă şi au construit edificiul din care s-au născut apoi capodoperele de la Bayreuth şi Düsseldorf. Şi Nikita a dorit să meargă să vadă stâncile din Ciaghinul natal, unde s-a îndrăgostit şi a urât prima dată, ca să pună acolo cărămizile lui.“

Eu stau prost cu cărămizile. La Uzina de Tractoare am pus o cărămidă, dar aici, la Biisk, nu-mi reuşeşte nimic. Poate că o să reuşesc la radio.

24.1.1936

Prietenă dragă şi soţie, ultima scrisoare în care îmi povesteşti despre seara de Anul Nou e foarte frumoasă. Fiecare rând e o încântare, pornind de la jartierele din pânză până la lacrimile pe care le-ai vărsat citind revistele. Ştiu, în sfârşit, unde ai fost publicată. M-am smuls din scaunul meu şi am alergat la bibliotecă. La două dintre biblioteci colecţia *Realizările noastre* era dată la legătorie, trebuia să aştept puţin. A treia nu primeşte colecţia, la a patra o să mă duc mâine.

… Am citit cu plăcere *Muzicienii zilelor noastre* de Romain Rolland şi am revenit la ideea mea de a scrie un manual de istorie a muzicii. Un manual pentru şcoli, cluburi şi pentru radioascultători. M-am apucat de treabă cu pasiune, deşi aici nu se prea găseşte literatură de specialitate. Trimite-mi câteva cărţi de muzică din biblioteca mea, dacă se întâmplă să le ai la îndemână. Tot ce e la vedere, nu trebuie să cauţi în mod special, ar fi prea multă bătaie de cap. Biblioteca de aici a comandat la Moscova două-trei duzini de cărţi alese de mine.

Pregătesc primele trei capitole: 1) muzică populară; 2) muzică europeană până la Bach; 3) Bach. Cartea va fi gata în ciornă până la sfârşitul anului. Când o să pot consulta cărţile într-o bibliotecă mare, o să fac adăugirile necesare în două-trei luni. Primul capitol despre muzica populară e gata. N-am găsit stilul potrivit. Stilul meu e mai bun în beletristică decât în ştiinţă. Îmi iese un stil sec. O să refac de zece ori. Îmi place proiectul. Cartea e necesară, nu există deocamdată ceva asemănător. Pentru mine e mai mult decât un simplu capriciu literar. Biblioteca din Biisk a pus la punct un sistem de abonament împreună cu biblioteca regională din Novosibirsk, care primeşte obligatoriu un exemplar din fiecare carte apărută în Uniunea Sovietică. Au făcut-o special pentru mine. Când treaba va fi pusă pe roate, voi avea la dispoziţie toate cărţile nou apărute, treaba va merge mai repede. Şi radioul îmi va fi de ajutor. Voi asculta din nou o mulţime de compozitori. Am pe masă lista cu toate concertele radio pe o lună şi am subliniat concertele pe care trebuie să le ascult.

În acelaşi timp, scriu printre picături încă o povestire – a patra la număr, după povestirile „Darurile nevoii“, „Istoria frumuseţii“ (despre o femeie care suferă din pricina frumuseţii sale, a atenţiei în exces pe care i-o acordă bărbaţii, şi care se mărită cu un orb), şi „O viaţă prea lungă“ (despre două surori care încep să-şi trăiască viaţa când sunt aproape bătrâne, după moartea părinţilor despotici) –, despre o fată care se îndrăgosteşte de un fotograf bătrân. Uite cine e adevăratul grafoman. E destul de caraghios să scrii literatură de sertar, fără public, fără critici şi fără înjurături.

Răbdare însă…

…Îmi scrii că Henrik învaţă limba engleză. Am un manual bun pentru el. Ai auzit de sistemul profesorului Ogden *Basic English*? (Engleza de bază). Toată diversitatea limbii a redus-o la opt sute cincizeci de cuvinte, din care numai şaisprezece sunt verbe. Dacă învaţă cuvintele şi ştie să le folosească, poate citi literatura pe care o publică tot Ogden (Swift, Dickens şi alţii).

A apărut într-o editură rusească cartea *Pas cu pas* a lui Ivy Litvinova (soţia comisarului poporului). Costă două ruble şi patruzeci de copeici, am comandat-o înainte de Stalingrad. Caut-o în bibliotecă pe raftul de jos, acolo unde sunt dicţionarele… Sistemul *Basic* e o idee excelentă. Vor apărea şi altele, pentru alte limbi. Ca să înveţi limba după sistemul ăsta (o limbă simplificată, se-nţelege) îţi trebuie optzeci şi opt de ore.

Îţi doresc să aniversezi a doua oară vârsta pe care o împlineşti la 23 ianuarie, dacă vrei să trăieşti cât a trăit papa Grigorie de la Roma, şi să-ţi numeri anii în puduri ruseşti, nu în chintale. Te îmbrăţişez, I.

19.2.1936

…Mi-am petrecut ziua de ieri într-o stare de transă, de parcă aş fi fumat opium. Toată dimineaţa am citit cu nesaţ cartea unui biolog neamţ, *Tainele naturii*, apoi mi-am pregătit de mâncare (durează cincisprezece minute să pun supa la fiert şi o oră să mă uit la ea din când în când). După masă m-am dus la bibliotecă (pentru reviste), şi am citit toată seara romanul scriitoarei americane Pearl Buck *Ogorul* cu prefaţa lui Tretiakov. Un roman extraordinar despre viaţa chinezilor. Împrumut-o neapărat de la bibliotecă, în colecţia „Literatură internaţională“. Pearl Buck e o femeie în vârstă, face misionariat în China, s-a pus imediat pe treabă şi a scris cartea. Ca să vezi, o debutantă care capătă renume internaţional. Când îi citesc cartea, o percep ca un cititor, ca filolog, scriitor şi concurent. Citesc şi analizez cum sunt construite pasajele, cum curge subiectul strecurându-se prin grămada de obstacole şi care e deznodământul poveştii. Partea finală e de departe cea mai dificilă. Am citit undeva că dramaturgii francezi scriu piesele începând cu actul cinci şi, dacă finalul e suficient de elocvent, îl folosesc ca osatură a piesei şi construiesc cele patru acte în jurul ei. Citeşte-o neapărat pe Pearl Buck, e un roman model din punctul meu de vedere, o adevărată şcoală pentru un scriitor debutant. Cu siguranţă că există formule comune pentru structura unei naraţiuni, chiar şi în muzică… O spune şi Şklovski!

8.3.1936

… S-a ales praful de slujba mea la staţia de radioficare, cei de acolo s-au răzgândit. În schimb, mi s-a propus să dau lecţii de muzică unui băiat de opt ani, şi am făcut cu el prima lecţie. Asta după ce primul meu elev a cântat o sonatină la radio şi a avut succes. Sper ca de acum încolo să nu mai şomez. Adică sper ca toţi cei opt copii din familiile de intelectuali din oraş să stea la coadă la maestru!

Azi am discutat cu şeful băncii să-mi mărească salariul. Mi-a promis. Aşa că lucrurile avansează mulţumitor. Văzând asta, mi-am făcut imediat un abonament ca să am un radio. Am încheiat astfel programul cu cheltuielile importante. Am acum curent electric, radio, lemne pentru iarnă, mi-am reparat bocancii şi hainele.

19.6. 1936

Stau la masă şi citesc un articol despre păduri. Se transmite la radio Simfonia a cincea de Ceaikovski, şi tristeţea îmi inundă urechile. Totul se amestecă: şi scrisoarea ta de ieri, şi moartea lui Gorki, anunţată chiar acum la radio, şi ploaia care îmi bate în fereastră, fraza muzicală plină de pasiune din simfonie…

1.7.1936

…Despre eseul tău. Am citit de cinci ori portretul făcut lui S. Tretiakov. M-a bucurat mult articolul, e bine făcut, se situează mai sus de medie faţă de ce se scrie în revistă. Limbajul e excelent, pe scurt, e un mare succes. E primul tău articol de genul ăsta. Următorul o să fie scris cu şi mai multă forţă.

Pot să admir întru totul un articol cu ale cărui idei nu sunt de acord în ce priveşte concluziile, judecata de valoare şi chiar felul cum e structurat. Şi-l laud totuşi. Dacă mi s-ar îngădui să mă pronunţ pe tema asta şi să critic în aşa fel încât să nu se facă simţită învăţătura dogmatică, aş avea de spus următoarele.

Un articol de critică literară nu trebuie să cuprindă judecăţi apreciative, criticul nu e un expert în evaluări, un preţuitor. El e un comentator, unul care are obiecţii sau un sociolog care discută ideile scriitorului. Şi-n nici un caz nu-l copleşeşte cu laude. Articolul are defectul ăsta: „Un cap bine mobilat… o voce bogată în tonuri… un scriitor extraordinar (de două ori)… de o mare importanţă… măiestrie excepţională!… eseuri remarcabile… autor al tuturor genurilor…“

Chiar aşa să fie? Pentru asta trebuie să pui cinci bucăţi de zahăr în paharul de ceai. Dacă e într-adevăr autor al tuturor genurilor, atunci pot să spun că e mare în genul lui, numai că genul lui e foarte limitat. Tretiakov e un scriitor util, dar dacă ar fi să-l judec, aş spune că e un scriitor de mâna a doua tipic, un scriitor mediocru.

Marele lui defect (şi al multor altor scriitori) e că nu are idei. Dă-mi un exemplu de gând al lui, o idee, ceva pe care să-l asociez cu numele lui, cu imaginea lui. El se pierde în epoca sa, în ea s-a născut, ea îl hrăneşte cu învăţătură, dar n-o îmbogăţeşte cu nimic. Ia şi nu dă nimic. Îi lipseşte pentru asta imboldul de a trece la acte extreme, spiritul de sacrificiu.

In der Beschränkung zeigt sich ber Meister (Goethe). Nu traduc literal, ci exact – „Măiestria înseamnă să-ţi cunoşti limitele“.

S. Tretiakov, eseistul, alunecă pe deasupra ideilor, şi nu reţii din el nimic, numai lucruri obişnuite.

Toate astea numai despre el. Acum despre tine. Scrii în articol: drumuri şi răscruci de drumuri, victorii şi înfrângeri, dar a găsit ceva important, „şi-a găsit drumul“ – eseurile despre scriitorii germani. Ce au ele deosebit? Procedeul mărunţişurilor importante. Numai atât? E foarte puţin. Şi dintr-odată „victoria şi drumul“ devin neconvingătoare. Motorul unei forţe uriaşe (e într-adevăr uriaşă?) face să se învârtă morişca de cafea – este singurul lucru adevărat şi poate fi folosit ca epigraf.

Din mărunţişuri:

1. Imaginea cu pianul nu e reuşită. Dacă „pianul are înălţimea lui Tretiakov“, înseamnă că eseistul e mic de înălţime, cât un pitic.

2. „Are plasticitate în mişcări, gândirea îi e vie ca fulgerul“ (!).

Cum să mă abţin să nu adaug din Puşkin:

Ochii-i strălucesc. Faţa-i arată hidos.

Mişcările-i sunt repezi. E frumos.
Ca mânia Domnului…[30]

30. Versuri din poemul *Poltava* de A.S. Puşkin.

Dacă aş scrie un articol critic, aş proceda altfel. Drumul scriitorului trebuie tratat ca un fenomen social, şi nu individual, şi-n cazul ăsta, autorul are o importanţă secundară. Aş alege o idee oarecare a autorului (dacă are idei), aş folosi-o ca titlu şi ca temă principală. Aş vorbi despre autor (fără să-l judec) numai ca un exemplu ilustrativ pentru ideea respectivă.

Articolul l-aş dedica ideii, şi nu autorului. Aş stârni interesul pentru ideea ca atare, independent de autor. Ce idee mai e şi asta la Tretiakov? Că în vremea noastră „viaţa e mai importantă decât literatura, că scrisul e un produs auxiliar al acţiunii“. Că „mai întâi a fost Actul“, apoi Cuvântul – iată cum caracterizează Tretiakov epoca noastră. Care sunt actele lui? Fapte de om bicisnic, nici scrisul lui nu e de cel mai înalt nivel… nici punctul lui de vedere („literatura ca un rest al vieţii“) nu rezistă la proba vieţii, e neadevărat, fals. Literatura e o valoare de sine stătătoare.

În felul ăsta, articolul ar fi mai închegat, ar avea o teză a lui, ar fi convingător prin el însuşi, fără exemple de mâna a doua.

Şi totuşi, în pofida observaţiilor mele, articolul tău e de nivel foarte înalt. Am citit ieri revista *Realizările noastre*. E mediocră. Mâzăglituri. E scrisă cu cazmaua, cu făcăleţul, cu bidineaua, o ruşine, e revoltător! Îl cunosc pe cel care stă publicat lângă tine şi a scris articolul atât de plictisitor despre Paris. Într-un moment dificil, pe la sfârşitul anilor ’20, l-am hrănit cu fărâmele de la masa mea sărăcăcioasă. A reieşit pe urmă că nu merita asta.

Materialul tău e cel mai bun din revistă. Dacă în redacţie sunt capete luminate, n-ar trebui să le scape un scriitor ca tine. Lectura articolului a fost o adevărată sărbătoare pentru mine. Scrie-mi, scrie-mi la nesfârşit. Ţine-te tare şi treci la treabă.

Te îmbrăţişez şi-ţi strâng mâna.

Salutări literare.

Salutări conjugale.

Salutări prieteneşti.

1.8.1936

Am primit toate cărţile poştale. Citind corespondenţa din ultima vreme, am înţeles că despărţirea noastră a dat rezultate palpabile. În curând se fac şase ani de când trăim separat, şi de şase ani îmi lipsiţi tu şi Henrik. Ne despart şi kilometrii, şi anii, şi abaterile abia vizibile din drumurile noastre, şi greutatea de a ne înţelege unul pe celălalt.

Toate astea le-am observat deocamdată în scrisorile tale, dar poate că ai remarcat ceva şi în ale mele, da?

Sunt întrebări la care nu vrei să răspunzi cu nici un chip. Dacă insist, primesc un răspuns laconic: nu te enerva, rabdă. Mi-e greu să trăiesc în neştiinţă. Îmi dau seama câte eforturi trebuie să facem ca să ne regăsim pe noi în cei de acum, atât de schimbaţi.

Se apropie ziua când ne vom revedea. Îţi spun de-a dreptul că nu pot scăpa de teama care mă cuprinde la gândul că nu ştiu cum o să decurgă întâlnirea noastră. Îmi scrii că o să vă găsesc şi pe tine, şi pe Henrik, la fel cum v-am lăsat, şi că nu-i loc de temeri. Dar nimic nu se întoarce înapoi pe

acelaşi loc, ştiu că s-au schimbat multe, deşi nu-mi reprezint exact ce s-a întâmplat. Încerc să dezleg rebusul care mă aşteaptă făcând tot felul de combinaţii.

Scrisorile tale sunt foarte reci, conţin, în general, informaţii seci, dar ultima a avut dintr-odată un ton de reproş pentru trecut, la care nu mă aşteptam. M-a fript de-a dreptul. Ne vom înţelege oare „spunându-ne deschis ce avem pe suflet“?

Henrik e pentru mine un sfinx, un mister care, atunci când mi se dezvăluie, aproape că mă surprinde în chip plăcut.

Trebuie să cântăresc bine lucrurile, să retrăiesc emoţiile, să le asimilez, înainte de a fi pregătit pentru toate.

Te iubesc mult, Marunka, am deja o vârstă, dar nu mă ruşinez să repet cuvintele spuse la primele noastre întâlniri. La vârsta noastră ne ferim să le pronunţăm, a trecut mult timp de când nu mai regăsesc în scrisori cuvintele spuse când eram tineri, acelea care priveau intimitatea noastră, şi erau din belşug.

… trimite-mi neapărat fotografia ta. Vrei să-mi dovedeşti cu argumente caraghioase – am îmbătrânit, arăt rău. Nu-ţi cer fotografia unei june frumoase. Am nevoie de fotografia ta aşa cum eşti şi cum arăţi. Şi eu am îmbătrânit, exact cu atâţia ani ca şi tine. Trimite-mi fotografia.

Închei scrisoarea cu refrenul dintotdeauna, dar fie ca de data asta să sune într-un fel nou.

Te îmbrăţişez tare. Tare şi blând, ca în clipele când voiam şi reuşeam să-ţi înfrâng proasta dispoziţie. Te îmbrăţişez „pe toată linia“, dacă îţi mai aminteşti expresia şi sensul ei. I.

26.9.1936

Îmi vine destul de greu acum să-ţi scriu, prietenă dragă! Mă întrebi dacă ştiu ceva. Nu, nu ştiu, dar regula e ca toţi care şi-au ispăşit pedeapsa să primească un act de identitate şi bilet de tren gratuit pe orice rută. Probabil că aşa se va întâmpla şi cu mine. Treaba miliţiei e să-mi dea voie să locuiesc la Moscova sau să-mi refuze domiciliul. Probabil că o să refuze. În general, asta depinde de condiţiile locale. Uite la Gherciuk, vechiul meu prieten, locuieşte, după exil, la Moscova de ani buni, alţi prieteni ai mei nu sunt lăsaţi să locuiască acolo. În orice caz, voi trece pentru câteva zile pe acasă şi apoi voi hotărî ce urmează să fac.

Niciodată n-am fost pus în situaţia de acum, să descurc un ghem de iţe necunoscute, atât de încurcate. Nu mi-e clar care va fi viitorul, nici care va fi situaţia mea legală, nici cum îmi voi aranja treburile cu familia. Va trebui să fac un nou inventar al lucrurilor mele personale – ce-mi rămâne şi în ce stare…

Deocamdată fac mici pregătiri înainte de plecare: am cumpărat un geamantan, mi-am reparat bocancii, mi-am cârpit pantalonii, termin să-mi îngrijesc dinţii. Trebuie să recitesc arhiva şi să fiu pe picior de luptă. Aici am avut tot timpul să acumulez, a sosit vremea să realizez ceva.

2.10.1936

Prietenă dragă, chiar acum s-a terminat concertul lui Oborin, pe care l-am ascultat la radio transmis din Novosibirsk. Căştile au fir lung, pot, fără să mi le scot, să mă mişc prin cameră, pot să merg dintr-un colţ în altul. Concertul fiind lung, încep să-l ascult şi, în timpul ăsta, îmi cos lucrurile. Mi-am cârpit pantalonii cât a durat concertul, şi mi-am amintit de trecut, de anii îndepărtaţi, când am ascultat muzica asta pentru prima dată. Câtă tristeţe se află în adâncurile trecutului meu. Dar nu

despre asta vreau să-ţi scriu acum, ci despre altceva, despre cât de multă muzică era prezentă în relaţia noastră! Ne-am cunoscut datorită lui Ceaikovski şi Rahmaninov, Schumann ne-a apropiat, alţi maeştri ai sunetului ne-au dus în ispită. Se întâmplă rar ca un concert să te ferească de asemenea amintiri care îţi încălzesc inima. Ieri s-a transmis *Dublul* de Schubert, azi a cântat Oborin *Barcaola* de Schubert-Liszt, studiul *Vânătoarea* de Liszt, *Carnavalul* de Schumann. Ascult retransmisiile turneelor operei ucrainene la Moscova, teatrul ăsta din Kiev unde, pentru treizeci de copeici, mi-am făcut educaţia muzicală în rândul doisprezece de la galerie.

Îmi aduc aminte cu recunoştinţă de oamenii care m-au ajutat să-mi dezvolt gustul pentru muzică, încerc să înţeleg cu sufletul întristat şirul întâmplărilor nefericite care m-au îndepărtat de ea. Ce păcat, totuşi.

Ce ciudat lucru, la Moscova m-am îndepărtat complet de muzică, în schimb la Biisk m-am apropiat iar. De data asta am luat-o în serios şi pentru mult timp, probabil că nu voi merge mai departe de atât. Îmi vine greu să-mi imaginez cum intrăm amândoi în sala mare a Conservatorului… Vom merge acolo chiar în prima seară şi vom cumpăra bilete la intrare…

16.11.1936

…să lămurim câteva detalii importante. Pregăteşte următoarele adeverinţe pentru ziua când voi veni:

1. adeverinţă de la locul tău de muncă;
2. adeverinţă de la locul de muncă al lui Henrik;
3. adeverinţă de la administraţia blocului că am locuit acolo din 1923 până în 1931.

La venire, înaintez o cerere la NKVD să-mi aprobe să locuiesc la Moscova. Poate că o să amân înaintarea cererii până la sfârşitul lui noiembrie, după adoptarea noii Constituţii, dar nu sunt sigur. Mi s-a spus că se pregăteşte o mare amnistie cu ocazia asta. Deşi trebuie să fiu eliberat înainte, după cum scrie în hârtii, noua situaţie va avea repercusiuni şi asupra mea.

Când vei primi scrisoarea, trimite-mi o carte poştală cu numărul tău de telefon şi cel din strada Ostojenka. Cu siguranţă că numărul 1 – 94 – 13 a fost înlocuit cu unul automat, iar pe al Ivei l-am uitat.

La NKVD mi-au spus că nu mă vor reţine nici măcar o zi. Vor trece câteva zile până miliţia de aici îmi va da actele. Socotesc că voi fi acasă pe la mijlocul lui noiembrie. Dar nu exclud ca nişte complicaţii administrative să-mi întârzie sosirea cu o săptămână, două. Ce ştiu din experienţa altora e că nimeni n-a plecat exact la termen.

Asta-i tot. Simt că a început să-ţi vină greu să corespondezi, şi nu doar fiindcă nu-ţi ajunge timpul. S-a slăbit legătura, şase ani nu-s de colo. Şi mie mi-e greu să-ţi scriu. Uneori stau mult cu scrisoarea în faţă, nu-mi vin cuvintele.

E bine că răul va trece, va aparţine trecutului.

Te îmbrăţişez. I.

CAPITOLUL 41
Războiul. Scrisori din cufăr
(1942–1943)

Sverdlovsk – Moscova
Henrik către Marusia
Scrisoare cercetată de cenzura militară
3.2.1942

Draga mea! Nu mai am nici o veste de la tine, de ce? Mi-ai scrie mai des dacă ai şti cât de mult am nevoie de scrisorile tale. Aici n-am pe nimeni cu care să împart tristeţea care mă încearcă, n-am pe nimeni de la care să aud o vorbă bună. Abia aici am aflat cât de mult mi-o doresc. Îmi blestem ceasul când am plecat din Moscova. Aşa de mult vreau să fiu cu tine, încât sunt gata să accept condiţiile cele mai rele, numai să le suportăm împreună. Ce să-ţi spun despre tovarăşii mei? Sunt cumsecade în mai mare sau mai mică măsură, dar să stai nas în nas cu ei toată ziua, să vezi mereu aceleaşi feţe, să le asculţi vorbele mereu aceleaşi… Pricepi şi tu cum vine asta.

Cu mâncarea lucrurile s-au înrăutăţit văzând cu ochii. Uite cu ce mă hrănesc o zi întreagă: caut să mă ridic din pat cât mai târziu. Când mă scol, mănânc 100 grame de pâine şi beau apă fiartă, la ora unu mă duc la cantină şi mănânc prânzul cu 200 grame de pâine, pe la şapte-opt seara mănânc 200 grame de pâine. Înainte luam pâinea de la magazin, acum e foarte greu s-o procuri, trebuie să stai mult timp la coadă şi se întâmplă să apuci doar 500 de grame. Ce înseamnă 500 de grame pentru mine? Încerc să nu-mi pierd tăria sufletească. Avem ştiri de la Tomsk, cei de la maşini-unelte pleacă în curând de acolo la Moscova; cât de mult îi invidiem!

De ce nu-mi scrii despre tine, *mamunia*, tăcerea ta o pot interpreta în fel şi chip.

Mai bine să-mi scrii adevărul, decât să taci. Îmi dau seama că nu ţi-e uşor. Dacă crezi că e necesar, depune la institut cererea aia, dar să mă întorc e un vis prea frumos, nu mi-e dat mie să-l văd împlinit. În situaţia mea, cele mai dureroase sunt perspectivele: aştept repartizarea, care va fi la mijlocul lui iulie, sau rămân la Sverdlovsk să mă ocup de lucruri serioase, sau mă duc într-un fund de provincie (Lîsva, Ciusovaia, Beloreţk), fără nici o garanţie că o să fac mulţi purici acolo cu munca. Şi o să visez la Moscova…

Dacă se iveşte vreo ocazie, trimite-mi bocancii de schiuri, pantofii din pânză impermeabilă, lenjeria de corp, haina veche şi două cămăşi. Scrie-mi mai des, cât mai des, dragă mamă. Merg la oficiul poştal aproape zilnic, şi răspunsul celor de acolo e „nu aveţi nimic“. Oficiul e destul de departe, se închide devreme, nu reuşesc întotdeauna să ajung înainte de ora închiderii.

Nu-mi scrie la oficiu, scrie-mi mai bine pe adresa mea:
Sverdlovsk, 9 Vtuzgorodok UII
I – corp de instrucţie, cam. 417
Oseţki Henrik Iakovlevici

Te îmbrăţişez tare, tare. Henrik
P. S. L-ai găsit pe J. Rubin?

Scrisoare cercetată de cenzura militară

8.2.1942

Dragă *mamulinka*! M-au frământat multe şi am îndurat multe în ultima săptămână. Simt că s-a frânt ceva în mine. În primele trei zile din februarie mi-a fost tare greu, m-a cuprins o tristeţe jalnică, reforma cu hrana n-a fost decât scânteia care a declanşat totul. Mi-am tot frământat mintea şi brusc m-am lămurit. Cred că am trăit până acum fără să fi realizat ceva deosebit în viaţă. De curând am susţinut proiectul la maşini-unelte, am luat nota maximă, dar nu m-am bucurat, mi-a fost indiferent. Am acum o comandă specială pe care trebuie s-o fac şi pentru care sunt plătit, contează pentru proiectul „unelte de tăiat“. Am ocazia să fac un ciubuc frumuşel, dar nu mă pot folosi de ea fiindcă trebuie să-mi storc creierii pentru proiecte, mi-au rămas încă multe. Dragă mamă! Mă doare că nu-mi scrii despre tine, te mulţumeşti să-mi trimiţi doar cărţi poştale care nu spun nimic. Nu răspunzi la întrebările mele, am ajuns să facem doar schimb de salutări. De când sunt aici, n-am primit decât un singur plic de la tine pe 2 ianuarie! Îmi închipui cât de obosită vii de la muncă şi cum te prăbuşeşti sleită de puteri pe divan. De ce nu-mi scrii cum te descurci cu noul tău serviciu? Nu cumva ai devenit o funcţionară care întoarce de pe o parte pe alta fişele cu numărul de intrări şi ieşiri? Nu-mi vine a crede!

Am început să mă obişnuiesc cu noul regim de hrană.

Acum că m-am făcut bine, pot să-ţi spun că am avut o eczemă foarte parşivă. Mi-a dispărut cu totul.

Apar des în revista *Muncitorul din Ural* articolele Ludm. Aleks. – scrise fără pic de talent, nu mi-a venit să cred! Şi tu care mi-ai lăudat-o, mi-ai zis că mai trebuie să înveţe câte ceva. E târziu să mai înveţe!

Dar nu despre asta voiam să-ţi scriu. Nu mi-e clară încă starea în care mă aflu, poate o să mă lămuresc odată cu trecerea timpului. Acum am inima mai uşoară, am început să mă cunosc mai bine, să simt, să mă găsesc pe mine însumi. Nu ştiu dacă pricepi ce vreau să-ţi spun. Visul meu drag, pentru care aş da orice, e să fiu lângă tine. De multe ori când fac una sau alta, mă gândesc „ce-ar zice mama?“ Împlinesc în curând 26 de ani, dar mă simt ca un copil mic, chiar neajutorat, şi-mi place mult starea asta.

Te îmbrăţişez tare, tare mult, al tău Henrik. Iartă-mi bramureala din scrisoare, dar n-am ce-i face. Aşa am ajuns.

Scrisoare cercetată de cenzura militară

10.2.1942

Draga mea *mamulia*! Ura! Am primit azi plicul cu scrisoarea ta din 1.2.1942 şi m-am bucurat nespus – e a doua scrisoare (în plic) pe care o primesc de la tine. Se împlinesc în curând patru luni de când am părăsit Moscova, şi mi se pare că s-a întâmplat ieri. Timpul zboară repede şi nu-l mai poţi recupera – am simţit pe pielea mea. Muncesc mult şi asta e una din puţinele mângâieri. M-a tulburat scrisoarea ta, îmi închipui foarte bine cum îţi duci viaţa, aş vrea să fiu lângă tine ca să ţi-o uşurez cât de cât. E clar că nu ţi-e uşor şi că baza e firea şi entuziasmul tău. *Mamka*! Tare aş vrea să fiu cu tine! Îmi scrii atât de frumos că te duci la teatru şi treci pe lângă atâtea locuri care îţi stârnesc amintiri de acum zece, douăzeci, treizeci de ani. Pe mine amintirile nu mă interesează, toate gândurile

mi le îndrept spre viitor! Vreau să fac fapte mari şi folositoare şi, ca să ţi-o spun cinstit, vreau glorie şi respect. Pentru ţară şi pentru tine. Nu-i prea uşor să le obţin cu ce-am moştenit din familie. O să le obţin eu cumva, o să vezi!

Confirmă-mi dacă ai primit felicitările mele cu ocazia zilei de 23 ianuarie şi suma de 100 ruble trimisă pe 20 ianuarie. Sunt la strâmtoare din cauza cursurilor, nu pot să câştig ceva în plus, o să am şi cheltuieli destule (taxa pentru şcoală, contribuţia pentru armată, pâslarii de dus la reparat). M-am asigurat însă cu o lună, o lună şi jumătate înainte. O să te ajut în măsura posibilităţilor. O să mă gândesc cum să-ţi asigur un ajutor de bani regulat. Mai am o lună şi termin cursul teoretic la institut, îmi rămân practica şi proiectul de diplomă. Sunt aproape inginer!

Am fost de curând la Teatrul Armatei Roşii, am văzut *Orice naş îşi are naşul*[31]. M-am dus acolo fiindcă au bufet (lumea numeşte teatrul de operă de aici „teatrul de operă şi bufet“), vânătoarea a fost reuşită, mi-am cumpărat 18 sandvişuri şi 5 turtiţe (am mâncat pâine albă pentru prima dată de la plecarea din Moscova). N-am intrat la Aviaţia Militară dintr-o pricină care n-a depins de mine, dar mai am o posibilitate la sesiunea de admitere din mai. Mă tem că Academia nu e pentru mine. Cum îmi alunecă viaţa, aşa îmi alunecă printre degete şi aviaţia, visul copilăriei şi al tinereţii mele. Comisia nu l-a admis nici pe Kolia F. L-au respins şi pe Egor Gavrilin, el având nevoie să intre cu orice preţ la Academie, fiindcă stă prost cu învăţătura la institut, situaţia lui e de plâns: şi-a dat doar 2 examene şi nu şi-a început încă proiectul, s-a lenevit flăcăul. L-au înscris totuşi să candideze la sesiunea următoare.

31. Comedie de A.N. Ostrovski (1823–1886).

E ora unu noaptea, am venit nu demult de la oficiul poştal, băieţii dorm şi strică aerul, asta-i din cauza mâncării. Mi-am schimbat puţin regimul: studiez până la orele 3-4 noaptea, mă scol la 11-12 şi mă duc direct să mănânc de prânz, îmi înfrâng senzaţia de foame şi economisesc timp în felul ăsta. Scrie-mi mai multe despre cum o duci, *mamocika*. Cum e în locuinţa noastră, e frig? Merg gazele? Unde e Al. Al. Kostromin? Ce scrie unchiul Mişa, dacă scrie în general? Cu cine te întâlneşti, cu cine eşti prietenă? Scrie-mi cum arată Moscova mea dragă, pe care o iubesc la nebunie. Cum o duci cu mâncarea? Sunt tare îngrijorat.

Bursa mi se stabileşte în funcţie de rezultatele la cele 16 examene. Am luat deja 6 examene, la patru am luat notă maximă, la două am luat „bine“, mai pot obţine încă trei note bune. E greu. Mă duc la cursuri, învăţ numai din cărţi, lectorii sunt necalificaţi (cu puţine excepţii)… Mă străduiesc să dau examenele mai devreme. Ai ceva veşti de la Osia Şafir şi Serioja Prasolov? Saşka Volkov şi Boris Kokin au murit la blocada Leningradului. M-a durut rău când am aflat. Un student de-al nostru, Jenia Pociando, a primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice, bravo lui! Îmi pare rău că nu sunt pe front.

Scrie-mi mai des, *mamulia*, am nevoie de scrisorile tale. Salutări şi îmbrăţişări unchiului Mişa şi familiei. Mulţumesc pentru plicuri.

Dacă se iveşte ocazia, trimite-mi ciorapi, aţă de cârpit, ceva lenjerie, bocancii cu patinele, pantofii din pânză de cort, vreo două cămăşi, într-un geamantan dacă se poate, fiindcă n-am nimic în afară de sacul de voiaj. Şi costumul, te rog. Dar cele mai importante lucruri de trimis sunt: rigla de calcul, trusa de desen, creioane (de desen tehnic, sunt la mine în dulap).

Te îmbrăţişez de multe, multe ori. Henrik

P.S. N-am vrut să-ţi scriu, dar nu mă pot abţine. La sfârşitul lui decembrie am întâlnit-o întâmplător în oraş pe colega mea de clasă, Malia Kotenko. O ţii minte? Cu siguranţă c-o ştii, s-a măritat imediat ce a terminat clasa a zecea cu colegul nostru Tişka Golovanov. Trebuie să-l ţii minte, a venit la noi în clasa a şaptea, jucam şah cu el. A murit pe front în prima lună de război. Mi se înmoaie inima când o văd pe Malia. Am început să ne întâlnim. Era aşa o fată veselă, acum i-a trecut voioşia. Blestemat război. Încerc să-i dau curaj, s-o înveselesc, şi ea parcă începe să se „dezgheţe“.

Sverdlovsk – Moscova

Egor Gavrilin către Marusia

15.2.1942

Bună ziua, dragă Maria Petrovna! Henrik mi-a dat acum o clipă să citesc ultima dumneavoastră scrisoare, şi m-a emoţionat într-atât, încât doresc să vă spun câteva cuvinte calde şi prieteneşti nu ca să vă consolez, doar nu sunteţi dintre cei care trebuie consolaţi, şi nici n-aş avea de ce, ci pur şi simplu aşa, dintr-un preaplin al sufletului. Când citesc cuvintele dumneavoastră despre Moscova spuse în treacăt, despre cum muncesc moscoviţii, parcă aud vuietul războiului crunt, vuietul frontului. Aici războiul nu se simte, oamenii ştiu şi vorbesc despre el, şi atât. La început ni s-a părut ciudat, apoi trepat-treptat ne-am obişnuit cu asta, tocmai noi care am dat cu nasul de el, dacă pot să mă exprim aşa, adică am luat parte la operaţiuni militare terestre şi aeriene. Ce să mai zicem atunci de locuitorii din Sverdlovsk? Aşa că nu ne mai mirăm când provoacă nedumerire ştirile despre pierderea părinţilor, despre case părăsite şi despre atâtea alte lucruri atât de normale pentru noi şi pentru dumneavoastră, şi inevitabile în orice război. şi mai ales în cel de acum. Aveţi perfectă dreptate să afirmaţi că trăim în rai, dar noi nu dăm doi bani pe raiul ăsta, aşa cum n-aţi da nici dumneavoastră dacă aţi fi în locul nostru. Şi cu atât mai mult îl puteţi înţelege pe Henrik, care tânjeşte după Moscova. Stăm aici ca pe ace, suntem nervoşi, nu ne putem simţi ca acasă. Ne irită până şi calmul care domneşte în Sverdlovsk, ne-a iritat şi faptul că-n ziua în care ostaşii noştri au cucerit Lozova, studenţii, chiar ei, s-au încăierat la bufet din cauza sandviciurilor cu salam. Ce-or fi gândind şi simţind atunci locuitorii de aici? Cum să smulgă bucăţica altuia, orice ar fi. Numai oamenii, şi sunt mulţi aici, veniţi din Ucraina, Belorusia, Leningrad, Moscova şi din regiunile vestice, socotesc că prima lor grijă e să asculte ştirile de dimineaţă, apoi să stea fără treabă în faţa hărţii Uniunii şi să pălăvrăgească fără folos.

Scrieţi despre fragmentul din *Peer Gynt*, despre moartea Ozei. Aveţi dreptate, Maria Petrovna, e fragmentul cel mai puternic din drama lui Ibsen şi din muzica lui Grieg.

Mulţi au vorbit despre dragostea maternă, despre forţa şi statornicia ei, au vorbit despre ea maeştri ai cuvântului ca Romain Rolland, Gorki, Cehov, Maupassant, Nekrasov, Heine şi mulţi alţii, dar scena asta scurtă a morţii tihnite a mamei în braţele fiului său rătăcitor, venit să-i închidă ochii şi s-o mângâie înainte să moară le întrece dacă nu pe toate, atunci pe multe.

Da, aveţi dreptate, războiul o să se termine, Uniunea noastră o să iasă întărită, o să se unească strâns, o să-şi vindece rănile, o să renască din ruine, viaţa o să pulseze din plin, femeile şi fetele o să-şi găsească noi soţi şi iubiţi, dar cine o să vindece rănile miilor de mame? Cine o să răspundă pentru suferinţele şi durerea lor de neostoit? Dar cine în afară de mame să le înţeleagă durerea? Despre asta e interzis să se vorbească. Aveţi perfectă dreptate în privinţa asta. Cu fiecare scrisoare trimisă, mama mea, ca să nu mă neliniştească, se străduieşte să nu-şi arate durerea cumplită şi intră în

cele mai mici amănunte ale vieţii mele, îmi trezeşte revolta şi tristeţea, încât nu mai ştiu când se sfârşeşte una şi când începe cealaltă. Când v-am citit scrisoarea, m-am convins că toate mamele duc dorul fiilor, poate nu chiar în acelaşi fel, dar pe aproape. Rămâne să dorim ca fiii să-şi iubească mamele şi să le poarte recunoştinţă, aşa cum facem noi, eu şi Ghenia.

Sunt optimist, Maria Petrovna, şi mai ştiu că nici dumneavoastră nu vă lipseşte optimismul, ba aveţi mai mult decât alţii. Să sperăm că în curând vom toasta toţi împreună la Moscova pentru sfârşitul victorios al războiului şi pentru mai binele care ne aşteaptă.

Multe, multe salutări. Egor Gavrilin.

Henrik către Marusia
Carte poştală
15.2.1942

Mama! Saşa Figner nu mai ştie nimic de părinţii lui de mai bine de o lună şi jumătate. Te roagă mult să suni la tel. D2-24-47 sau să te duci la adresa bulevard Novinski, bl. 6, ap.13, la părinţii lui, să afli dacă totul e în ordine.

*

Războiul i-a unit prin căsătorie pe Amalia şi Henrik. Nu fuseseră prieteni în şcoală. Henrik o cerceta de departe pe Amalia, dar ea era înconjurată de zidul de nepătruns de prietene şi prieteni, şi când Henrik a plecat din şcoală, ea era însoţită permanent de Tişa Golovanov, îndrăgostit de ea. Malia şi Tişa s-au căsătorit imediat după terminarea şcolii, şi toată clasa a petrecut la nunta lor. Henrik n-a fost la nuntă, intrase în viaţa matură, muncea, studia, se vedea rar cu colegii de clasă.

Pe Amalia o întâlni în decembrie 1941, la Sverdlovsk, la piaţă. Fuseseră amândoi evacuaţi – Henrik cu Institutul Tehnic de Maşini-Unelte pe care trebuia să-l termine în anul acela, Amalia cu biroul de construcţii. Amândoi lucrau la uzina Ural, care producea în regim de urgenţă piese de artilerie, Henrik la secţia de proiectare, Amalia la OKB-9, la capătul celălalt al oraşului.

Se bucurară de parcă ar fi fost rude apropiate, amândoi moscoviţi, vecini, foşti colegi de clasă, aveau prieteni comuni şi atâtea amintiri. În primele luni de război muriseră patru băieţi din clasa lor. Prima înmormântare fusese a soţului Maliei, Tişa Golovanov, la sfârşitul lui iulie 1941. Amalia suporta foarte greu văduvia: în ultima vreme viaţa lor de familie se cam dusese de râpă, Tişa se apucase de băutură, Amaliei îi era ruşine cu el, se certaseră tot anul, şi Zinaida Filipovna, mama Amaliei, care suferise mult din cauza soţului beţivan, turna gaz peste foc, până când Amalia îl gonise de acasă pe Tişa. El plecase la mama lui, şi acum, după ce murise, ea nu-şi putea ierta purtarea. Ce nu-şi ierta? Nu era împăcată la gândul că nu-şi luase rămas-bun de la el, că nu-i scrisese… Şi nici el nu-i scrisese. Mama lui Tişa, când primise vestea morţii lui (anunţul venise la domiciliul unde era înregistrat), o gonise pe Amalia în hohote de plâns şi ţipete… Suferea Amalia nu numai că-şi pierduse soţul, ci fiindcă nu se mai regăsea pe sine. Era obişnuită să trăiască împăcată cu ea însăşi, lumea o plăcea, şi ea se plăcea, iar dacă o deranja ceva, nu-i dădea atenţie… şi, în general, evita instinctiv complicaţiile, prefera să nu le sporească. După moartea lui Tişa, nu s-a mai putut întoarce în lumea ei clădită temeinic: o apăsa vina faţă de el, o măcina sentimentul că păcatul era şi al ei. Încerca să-şi înfrângă tristeţea şi singurătatea fără a avea vreo umbră de speranţă, îşi vedea soarta pecetluită, o soartă de nimic…

Se bucurase când o evacuaseră, nu mai suporta să trăiască la Moscova. Dar la Sverdlovsk se simţea şi mai rău.

Munca era grea, începea la opt dimineaţa şi se termina când dădea Dumnezeu, nu mai devreme de opt seara. Pleca de la slujbă cu faţa umflată, cu cearcăne la ochi, îngheţată de frig – în clădirea unde lucra, temperatura nu trecea de zece grade.

Cu alimentele lucrurile stăteau foarte rău. Nu introduseseră încă sistemul cartelelor, la magazine se făceau cozi dimineaţa devreme, un om care muncea toată ziua se descurca greu cu mâncarea. Dacă n-ar fi fost cantina muncitorească, la care era arondat biroul lor, Malia ar fi făcut foame mare. În ultima zi liberă din ajunul Anului Nou, ea îşi făcu cu greu timp să meargă la piaţă ca să cumpere cartofi şi napi. Pe la mijlocul şirului de tarabe cu legume apăru Henrik, pe care nu-l recunoscu la început. El îi recunoscu imediat ochii albaştri şi căciula albă pufoasă pe care o purta şi la şcoală, cu două şnururi lungi şi pompoane în vârf…

Se luară de mână, se îmbrăţişară prieteneşte. Henrik îi luă sacoşa cu două kilograme de cartofi şi un kilogram de napi. Amalia intenţiona să cumpere şi lapte, dar nu-i ajunseră banii, laptele devenise un produs scump. Henrik avea două sticle de vodcă, pe care voia să le schimbe pe alimente. Schimbară o sticlă pe două pâini făcute în formă. Îi dădu una Amaliei. Era foamete, dar era doar începutul lipsurilor care îi aşteptau în următorul an.

Întâmpinară Anul Nou la căminul lui Henrik, împreună cu colegii lui de an. Amalia fu recunoscută ca fiind cea mai frumoasă fată. La concursul restrâns mai participară Diliara, dactilografa de la decanat, fata simpatică cu ochii bulbucaţi, şi Sonia bibliotecara, cu faţa suptă, lunguiaţă, şi cu urechile clăpăuge… Din seara aceea, Amalia deveni iubita lui Henrik.

O întâmpina după orele de muncă, o conducea la cămin şi se întorcea la căminul său, la ora când oraşul pustiu era scufundat în întuneric.

În toamna anului 1942, îşi înregistrară căsătoria. Nu mai locuiau în cămine separate, ci într-o baracă pentru familişti, într-o cameră împărţită în două printr-o perdea. Jumătate din cameră era ocupată de altă pereche de evacuaţi, ingineri din Minsk, taciturni şi neprietenoşi. Trăind în doi, în luxul jumătăţii de cameră, le era mai uşor şi mai cald. Dar le era foame.

În timpul ăsta, Marusia se agita, se zbătea să-şi găsească o slujbă cumsecade în Moscova rămasă pustie. Eşecul o urmărea de multă vreme: după marile speranţe ale tinereţii, acum îi apunea steaua înşelătoare. Nu reuşise să ajungă actriţă, nici pedagog, nici în ziaristică nu reuşise să răzbată. Rarele apariţii în revista *Sirena* puteau fi socotite o culme a carierei sale. Avea o singură consolare, acolo erau publicaţi scriitori de seamă – Ilf şi Petrov, Oleşa, Paustovski… Şi Marusia… Mai era *Pravda pionierilor*, unde îi apăreau articolele dedicate copiilor, cu aluzii fine la principiile pedagogice ale şcolii Fröbel. Revista ei preferată, *Jucăria sovietică*, unde o trimisese Krupskaia, nu mai apărea dinainte de război, şi cât de mult o interesase pe Marusia munca de acolo: creaseră o nouă jucărie sovietică, având un nou conţinut ideologic… Se duseseră toate, făceau parte din trecut…

Dar Marusia nu se dădu bătută. Scria, alerga pe la redacţii, propunea articole… şi brusc, norocul îi surâse: o întâlnire întâmplătoare, o propunere la care nici nu visa, o invitaţie la teatrul dramatic să-l ajute pe directorul artistic, să-i fie consilier literar şi, la nevoie, să-l ajute în munca cu actorii…

Teatrele fuseseră evacuate, dar teatrul dramatic, condus de regizorul Gorceakov, rămăsese singurul pe baricade în Moscova anului 1941.

Ce fericire! Mare fericire! Marusia respira iar aerul din teatru şi înghiţea praful de pe scenă. Se punea în scenă piesa lui Konstantin Simonov *Ruşii*, de care poporul avea mare nevoie. Şi nu conta că piesa era scrisă din topor, cam bolovănoasă, că oamenii o duceau rău, că le lipsea strictul necesar, când putea să se scalde în luxul muncii de creaţie, mai săţioasă pentru Marusia decât pâinea. Zbura prin oraşul cu luminile camuflate, însufleţită, dar îngrozitor de obosită. Îi trimitea rar lui Henrik câteva rânduri încurajatoare şi muncea până la epuizare pentru binele ţării!

Amalia şi Henrik trudeau pe tăcute în spatele perdelei, şi iubirea lor mută îşi arătă roadele: ce nu se întâmplase în căsnicia de cinci ani cu Tişa se întâmplă acum, Amalia rămase însărcinată destul de repede. În primele luni, nici nu-şi dădu seama, i se oprise ciclul, dar în anul foametei, asta li se întâmpla multor femei tinere. Natura se împotrivea zămislirii pruncilor. Amalia puse pe seama oboselii starea ei proastă şi se duse la doctor abia în luna a şasea, când fătul începu să se mişte anunţându-şi prezenţa. Burta i se bombă puţin, îi apărură pete pe faţă şi i se umflară buzele. Dar nu-şi mută nici un nasture de la rochie, slăbise, totul se ducea la copil. I se schimbă mersul, se mişca nesigură, se legăna ca raţa, îi era frică să nu cadă.

Vara neaşteptat de rece şi ploioasă din anul acela trecu neobservată, iarna veni prea repede. Cel mai chinuitor nu era frigul, ci closetul, unde vrei, nu vrei, trebuia să te duci mereu. Era făcut din scânduri negeluite, semăna cu un şopron provizoriu, înăuntru era un fel de planşeu tocit, acoperit cu urină îngheţată şi fecale sădite din loc în loc. Fiecare mers la closet se transforma într-un număr de echilibristică în doi. Limitele naturale ale ruşinii erau spulberate – ţinându-şi soţul de mâini, în întunericul străpuns de lumina lanternei lui Henrik, Amalia se aşeza deasupra găurii. Din ochi îi curgeau lacrimi, din rectul sugrumat de hemoroizi îi curgea sânge. Şi lui Henrik îi venea să plângă văzând chinul femeii. Cu patimă în voce, mai puternică decât dorinţa arzătoare a surorilor Prozorov, repetau replica renumită a lui Cehov: „La Moscova! La Moscova!“ Lucru imposibil de realizat în condiţiile războiului.

La sfârşitul anului 1943, uzina de tractoare din Stalingrad, cunoscută lui Henrik din călătoria făcută la tatăl său, îşi încetă activitatea. Uzina de maşini Ural îşi crescu, în regim de extremă urgenţă, producţia de tancuri. Henrik lucra la proiectul de optimizare a procesului de prelucrare a metalului. Îşi îndeplini sarcina înainte de termen şi fu premiat. În urma succesului obţinut, îi ceru lui Abuzarov, şeful secţiei, să-l înscrie pentru o audienţă la Muzrukov, directorul uzinei. Sora lui Abuzarov, Dina, era secretara directorului şi se bucura de favorurile lui. Abuzarov râse de pretenţiile lui Henrik, îl refuză zicându-i că nu se poate, aşa cum nu se poate să te înscrii în audienţă la Dumnezeu. Nu se mai întâmplase ca ditamai directorul să-l primească pe un nenorocit de ingineraş. Henrik nu se lăsă şi continuă să-l sâcâie cu cererea lui.

— De ce atâta grabă? întrebă mirat Abuzarov. Ţi-au dat premiu, ce mai vrei acum? Cameră n-o să-ţi dea orice ai face!

— Roag-o pe Dina! Am o treabă personală! Trebuie să-mi trimit soţia la Moscova, îi mărturisi Henrik. O să dea ortu’ popii aici. Trebuie să nască în curând.

Abuzarov îşi scărpină obrazul ciupit de vărsat cu mâna noduroasă.

— O s-o rog pe Dina, dar nu cred că o să se întâmple ceva. Se întâmplă să ai o sticlă?

— Am şi trei! se bucură Henrik.

Audienţa decurse cum nu se putea mai bine. Directorul crezuse că ingineraşul o să-i ceară cameră

separată la cămin, situaţia cu locuinţele fiind tensionată. Tinerelul zvelt, arătând a avea nu mai mult de optsprezece ani, îi ceru să-i facă formele soţiei însărcinate pentru permisul de şedere la Moscova. Muzrukov rămase uluit – cum, nu-mi cere locuinţă?! – şi sună la OKB-9, acolo încremeniră de-a dreptul la telefonul dat de şeful cel mare, dar se arătară dispuşi s-o lase pe Amalia să plece.

În timpul discuţiei, Henrik stătu în poziţie de drepţi în faţa biroului, încântat de rezolvarea atât de rapidă a problemei imposibil de rezolvat pentru oamenii obişnuiţi…

Permisul de intrare în Moscova fu obţinut pe o cale complicată. Muzrukov îl sună pe primul secretar al comitetului regional de partid din Sverdlovsk, Andrianov, şi problema fu tranşată definitiv – comandat şi primit după ceva timp.

Henrik făcu rost pentru Abuzarov de trei sticle de vodcă de pe piaţa neagră, care îl costară jumătate din marele lui premiu. Abuzarov era în culmea fericirii. Tatăl lui, lucrător la colhoz, termina de reconstruit grajdul pentru vaci care se prăbuşise, materialele lipseau, şi vodca în Rusia se folosea din cele mai vechi timpuri ca monedă de schimb pentru orice material.

Henrik trimise Marusiei jumătatea cealaltă din premiu. Amalia se supără în primul moment, dar pe urmă se gândi că el nu se învăţase încă să fie soţ.

La începutul lui februarie, prin viscolul nemaivăzut venit în valuri, Henrik ajunse la gară mai mult târâş cu soţia însărcinată în luna a opta, găsi cu greu trenul garat la jumătate de kilometru de peron, şi o duse acolo trăgând-o după el. Reuşi să vâre cu forţa geamantanul în vagon, dar nu apucă să-i dea Amaliei geanta cu proviziile amărâte pentru drum. Trenul se puse în mişcare. Călători Amalia patru zile fără mâncare, răcită bocnă, chinuită de dureri şi scurgeri de sânge. O întâmpinară mama ei şi vecinul şchiop, Pustîghin, pe care Zinaida îl rugă să care geamantanul.

În gara din Moscova era frig, totul era cufundat în întuneric. Vuia viscolul, dar mult mai suportabil decât viforul din Ural care o însoţise până la gară.

După câteva zile, Maria Petrovna, soacra, veni în vizită la familia Kotenko. Prima întâlnire fu foarte călduroasă. Soacra îi puse Amaliei întrebări în legătură cu Henrik, era veselă şi plină de spirit. Îşi amintiră de colegii de clasă ai Amaliei şi ai lui Henrik, pe care Marusia îi ţinea bine minte, îl pomeni chiar şi pe Tişa. Numărară morţii. Se întristară şi se bucurară.

— Ar fi bine să fie fetiţă! zise la sfârşit Marusia.

— Toţi spun că o să fie fetiţă. Iar mama mai spune și că fetiţele se hrănesc cu frumuseţea mamei. Arăt groaznic de când sunt însărcinată.

— Trece, trece, o linişti atotştiutoare Marusia, şi sună ca o promisiune.

La începutul lui martie, Amalia aduse pe lume o fetiţă de două kilograme la maternitatea lui Grauerman, unde se născuse şi ea. Îi puseră numele Nora, cum voia Marusia. Amalia ar fi vrut s-o cheme Lenocika, dar Norei nu-i fu dat să se numească Lenocika… un doctor bătrân – Mark Grigorievici sau, poate, Grigori Markovici – o asistă pe Amalia la naştere şi-i rezolvă hemoroizii, care o chinuiseră în timpul sarcinii. Îi trecură definitiv.

La sfârşitul anului 1944, Henrik se întoarse la Moscova. Războiul se îndrepta spre victorie – „Cele zece atacuri ale lui Stalin“ aduseseră armata sovietică în Europa. Victoria plutea în aer, dar înmormântările continuau.

După terminarea războiului, din toată clasa lor numai doi băieţi mai erau în viaţă: Henrik şi Rubin. Rubin se întorsese fără picioare. Dintre absolvenţii anului 1941, tot doi supravieţuiseră. Unul dintre

ei era Nolik Mitlianski, care avea să devină sculptor… Lângă şcoala lor se află un monument închinat băieţilor morţi, sculptat şi adus de Nolik la începutul anilor ’70… Dar până atunci trebuia să rămâi în viaţă.

CAPITOLUL 42
A cincea încercare
(2000–2009)

Liza şi Iurik se văzură pentru prima oară la clinica de dezintoxicare, în ziua externării lui. Liza venise pentru verişoara ei, Marfa, care îşi terminase tratamentul în aceeaşi zi cu Iurik. Grupul de persoane care aştepta de un ceas pe hol să i se pună pe biletul de ieşire ştampila aflată în biroul încuiat al secretarei plecate să mănânce era format din Nora, Tenghiz şi Iurik pe de o parte, şi, pe de alta, din Liza şi mătuşa ei grasă, Rita, zdrobită de durere, atât cât poate fi zdrobită o matahală de o sută de kilograme, având în braţe o fărâmă de copil de trei luni, înfăşurat într-un prosop. Copilul era al Marfei, prezentă şi ea. Reuşise să-l nască fără să bage în seamă sarcina şi nici naşterea propriu-zisă. Nici pe ea n-o puteai remarca, dacă nu-ţi atrăgeau atenţia desenul sprâncenelor şi buzele mari, date din belşug cu ruj maroniu. Întreg anul ce trecuse, Marfa fusese într-o stare deplorabilă din cauza consumului de droguri şi nu mai avea decât amintiri disparate. Ea şi Iurik erau singurii din grup care discutau între ei. Restul persoanelor, adică rudele celor doi care suportaseră tratamentul de dezintoxicare de şase săptămâni, tăceau rezervate, obişnuite să trăiască cu secretul ruşinos, care nu trebuia divulgat. Iurik şi Marfa discutau despre un băiat rămas deocamdată în clinică şi chiar îi dezaprobau purtarea arogantă…

Liza, care îşi irosise destulă energie ca să-şi scoată verişoara din hăul în care căzuse din cauza drogurilor, se uita cu interes şi simpatie la cealaltă familie care se lupta şi ea să-şi salveze copilul. La fiecare zece minute, Nora ieşea împreună cu Tenghiz să fumeze, iar înaintea primei ieşiri, bărbatul îl invitase pe Iurik cu o mişcare a capului.

— Nu, nu, Tenghiz, nu fumez…deocamdată… îi zise râzând drogatul cârlionţat. Încă vreo două, trei zile…

— Ce puternic eşti, Iurik! exclamă imediat Marfa.

— Măcar să-mi fi adus chitara, m-aş fi pus pe făcut prostii…

— Chitara ta e în maşină. Am luat-o cu mine, zisese mama.

— Ah, Nora, chiar că eşti…

„Poate că nu-s părinţii lui, dacă le spune pe nume“, abia apucă să-şi zică Liza, când tânărul strigă în urma femeii:

— Sper că e chitara cu şase corzi, mamă!

— Bineînţeles, îi răspunse ea.

Nora îi aduse chitara. Iurik îi scoase husa, îi mângâie strunele care îi răspunseră, aşa cum răspunde câinele la mângâierile stăpânului – prietenos şi devotat. Tânărul începu să cânte un cântec pe care îl ştia demult, ceva care suna duios şi vesel. Se schimbă la faţă, îşi strânse puţin buzele, avea privirea concentrată, dar era clar că vedea ceva inaccesibil celorlalţi. Capul i se mişca uşor în ritmul muzicii.

„Cum au rezistat ei o lună şi jumătate fără cărţi, fără muzică, fără să comunice cu alţii? Ciudat tratament. Sistem american venit din Massachusetts, fără pastile, numai conversaţii pilduitoare cu psihologul ca să le salveze sufletul… Măcar să le fie de ajutor, îşi zise Liza. Sărăcuţa Marfa, sărman

Iurik ăsta…“

Tânărul i se păru foarte simpatic. Şi ce expresie avea pe faţă când cânta…

„Faţa îi e radioasă, ciudat lucru, un drogat cu faţa radioasă… Marfa are faţa suferindă mereu…“, îi compară Liza.

Apăru secretara, aplică ştampila, şi cele două familii părăsiră parcarea plecând în direcţii diferite, ca să nu se mai întâlnească niciodată.

În 2006, la începutul toamnei, soarta a încercat a doua oară să-i unească pe Iurik şi pe Liza. La vremea aceea, el era absorbit de istoria jazzului şi teoria muzicii, dincolo de preocupările academice, şi nu-l mai interesa deloc să cânte la chitară într-o formaţie. Tocmai atunci a dat peste el norocul să se aleagă cu o meserie picată pe nepusă masă – a devenit traducător-translator. Engleza lui, nepotrivită pentru traducerea textelor literare, s-a potrivit perfect pentru film, mai ales pentru filmele americane cu criminali şi poliţişti, cu pasionaţi de fotbal şi prostituate. Era limba mahalalelor, a speluncilor, a negrilor şi a latino-americanilor, pe care o stăpânea la perfecţie, şi care nu era predată la Facultatea de Limbi Străine. L-au invitat, bineînţeles, şi la festivalul Amfest, primul festival de film ruso-american. Traducea câte trei filme pe zi, muncea ca nebunul, dar se descurca foarte bine.

„La mine drumul e scurt, merge de la ureche la limbă“, zicea el vrând să spună că mintea nu-i funcţiona, că, după expresia lui, „creierii nu-i fierbeau“.

În pauza dintre proiecţiile de la cinematograful Orizont, unde se aduna toată elita moscovită, mai ales neconformiştii cu părul lung şi nepieptănat, Iurik se duse să bea o cafea şi întâmplarea făcu să se aşeze la măsuţa unde se afla Liza, dar n-o recunoscu. În schimb, ea îl recunoscu imediat, şovăi o clipă întrebându-se dacă să-i aducă aminte sau nu, apoi îl întrebă dacă ţine minte ziua în care el şi Marfa se externaseră din clinica de dezintoxicare. Lui Iurik îi încremeni mâna pe ceaşcă:

— Marfa a murit acum patru ani. Am fost la înmormântarea ei.

— Da, eu am înmormântat-o. E verişoara mea primară. Nu era un loc unde să facem cunoştinţă. Nu te-am zărit… Nu-mi aduc aminte…

— În anul acela au murit trei dintre cei internaţi odată cu noi, Marfa, Mustafa, şi Egoruşkin Slava. În clinică erau douăzeci şi cinci de persoane. Din câte ştiu, doi au scăpat, opt s-au apucat iar de droguri, unul a fost ucis, de ceilalţi nu mai ştiu nimic. În primul an toţi s-au dus la grup, apoi l-au abandonat… E treabă de statistică. Mă duc… E timpul să plec.

Asta a fost a doua încercare a soartei, total nereuşită. Fata grăsuţă, cu părul lung şi cu faţa semănând cu mutriţa unui pui de vulpe sau de lup, îi amintea lui Iurik de ceva ce voia să uite… Întâlnirea i se şterse imediat din minte…

Liza se mustra singură pentru prostia ei. N-am găsit altă temă de conversaţie! îşi zise. Îi plăcuse Iurik şi mai mult de data asta. Avea ceva greu de definit, ceva ce altora le lipsea, nu avea nimic în comun cu cei de treizeci de ani pe care îi cunoştea şi care semănau toţi între ei… Dar ce anume îl deosebea, pentru asta trebuia să-şi mai scormonească mintea…

După ce a murit Marfa, Liza l-a înfiat pe nepotul Timofei. Băieţelul se născuse cu defecte cărora li se spune în popor „buză de iepure şi bot de lup“ şi care nu aveau nici o influenţă asupra dezvoltării intelectului, dar îi otrăveau viaţa copilului şi rudelor lui. Liza se ocupa intens de băiat, l-a internat într-o clinică, a plătit doctorii pentru intervenţiile de chirurgie plastică, s-a ataşat mult de el. L-a luat

de la mătuşa ei, a făcut-o fericită, cât pe ce să-i sărute mâinile de bucurie că a scăpat de corvoadă. Liza a abandonat ziaristica şi s-a dus să lucreze la o firmă de turism în condiţii de parteneriat. Firmei îi mergea bine, datorită, în mare măsură, talentului ei de a vorbi la telefon. Pe lângă că era bună de gură, amabilă şi comunicativă, avea şi un timbru al vocii foarte plăcut.

Într-un cuvânt, totul îi mergea ca pe roate, nu ducea lipsă de bani, a schimbat apartamentul mic, de două camere, aflat la dracu-n praznic, cu unul de trei camere, într-un imobil stalinist respectabil din Miusî, un vechi cartier moscovit, i-a făcut lui Timofei patru operaţii. Băiatul s-a făcut frumuşel, aşa cum era Marfa în copilărie, dar mult mai deştept decât ea. Când a împlinit şase ani, seria operaţiilor a luat sfârşit. Chirurgii nu excludeau posibilitatea unei alte operaţii estetice, dar numai atunci când faţa avea să capete forma definitivă, adică la vârsta adultă. Timofei era un băiat admirabil, inteligent, afectuos, avea un caracter minunat. Doar părul negru de asiatic era moştenirea venită de la un tată necunoscut…

Cu toate că lucrurile mergeau bine, Liza era cuprinsă de tristeţe. Dorea mult să aibă un copil. Să-l poarte în trupul ei, să-l nască. Şi să fie fată, dacă s-ar putea. Era singurul neajuns în viaţa ei reuşită – nu fusese căsătorită niciodată. N-o neliniştea relaţiile sociale de tot felul, era înconjurată de multe femei necăsătorite, divorţate, singure, dar şi de mult mai numeroase femei chinuite de viaţa în familie, care se plângeau tot timpul de soţii lor, şi de foste frumuseţi care treceau de la un amant la altul… Cunoştea faptul că era mai uşor să te căsătoreşti la nouăsprezece ani naiba ştie cu cine şi să ai ceva noroc, decât să rezolvi problema la treizeci de ani, când ştii cum trebuie să fie partenerul de viaţă. La vremea aceea, bărbaţii mai acătării erau prinşi într-o relaţie, căsătoriţi, divorţaţi şi recăsătoriţi, erau liberi numai burlacii învederaţi, care nu doreau să-şi întemeieze o familie, şi cei dispreţuiţi chiar şi pe piaţa săracă a candidaţilor la însurătoare.

Ultima relaţie a Lizei cu un bărbat însurat, potrivit în toate privinţele, a murit de la sine. S-au despărţit. A avut apoi o aventură de serviciu cu tânărul Paşa, managerul companiei, motociclist, care făcuse pasiune pentru un sport incredibil, ceva cu căţărat pe acoperişuri… Liza a rămas însărcinată, şi, contrar aşteptărilor, el s-a bucurat, a cerut-o imediat în căsătorie în modul cel mai tradiţional cu putinţă, cu buchet de flori şi inel într-o cutiuţă roşie. Liza s-a înduioşat, a acceptat inelul, dar nu s-a căsătorit cu el.

Următoarea încercare a soartei de a o uni pe Liza cu Iurik a fost un eşec total. Liza era cu burta la gură, mai avea puţin până să nască. S-au întâlnit la biroul ei, lângă porţile Nikitski, unde Iurik intrase împreună cu Nora să cumpere un bilet pentru o călătorie organizată în Croaţia sau în Muntenegru… Ideea îi venise Norei fără să stea mult pe gânduri şi, după cincisprezece minute, plecase cu el la agenţia de turism din apropiere.

Liza vorbea la telefon şi le-a zis acoperind receptorul cu mâna:

— O clipă! Aşteptaţi o clipă…

Trecuse un an de la ultima lor întâlnire la festivalul de film, dar Iurik o recunoscu de data asta. După voce. Destul de gravă, plăcută, cu un timbru minunat.

Îi sfătui să nu cumpere o excursie organizată, le propuse să facă o rezervare pentru un hotel din Dubrovnik şi să-şi cumpere bilete pentru o călătorie pe cont propriu. De acolo puteau pleca pentru o zi, două, în Muntenegru. Cu autobuzul… Vor plăti mai ieftin şi se vor simţi mult mai liberi. Nora începu să râdă:

— Cum rămâne atunci cu afacerea firmei? Ceva nu pricep în povestea asta…

— Nici eu nu pricep întotdeauna… Cred că vi se potriveşte mai bine.

Bătu toba cu degetele-i lungi pe burta mare, exact cum face iepurele dresat la circ. Nora făcu rezervare pentru hotel…

Se despărţiră iar pentru doi ani. Fiecare se duse în treaba lui. Liza a născut-o pe Olia. Timofei s-a bucurat nespus, Liza nu văzuse în viaţa ei atâta duioşie frăţească şi încântare faţă de sora abia născută. Paşa, care o ajutase mult pe Liza în timpul sarcinii, se mutase la ea: se trezise în el un puternic sentiment patern. Uluită, Liza se întreba de unde atâta delicateţe şi emoţie la un tânăr cu purtări cam grosolane. O lună mai târziu, când ea a vrut să angajeze o doică la copii şi să înceapă serviciul, Paşa a rugat-o fierbinte să-l lase să stea el cu copiii. Timoşa ţinea la Paşa, se înţelegeau de minune… Liza a hotărât să încerce. Paşa a renunţat la serviciu ca să îngrijească de copii, şi ea îşi petrecea mare parte din zi la agenţie, fiindcă, în lipsa ei, afacerea începuse să se năruie, şi ea încerca energic s-o pună iar pe picioare.

Paşa vedea de copii cu aceeaşi energie şi acelaşi entuziasm ca şi ea. Au închiriat pe vară o casă de vacanţă la Kraskovo, el stătea cu copiii, îl vizita des mama lui, care, la început, o întâmpinase pe Liza cu duşmănie, apoi se înmuiase încetul cu încetul. Era Liza bătrână, bineînţeles, avea opt ani mai mult decât Paşa, dar în rest arăta ca o tinerică.

Paşa crescuse fără tată, dar îi plăcea mult viaţa de familie de care nu avusese parte. Îi plăcea şi Liza. Nici unul dintre foştii lui prieteni motociclişti nu avea o asemenea femeie minunată: frumoasă, liniştită, cultivată şi energică în afaceri. Obişnuit să-şi consume emoţiile în curse nebuneşti de motocicletă şi în căţăratul pe acoperişuri, era inapt pentru iubire pătimaşă, dar ţinea să aibă relaţii corecte. Pe scurt, lucrurile mergeau bine – Liza venea vinerea seara la casa de vacanţă, stătea până marţi dimineaţa, uneori rămânea până miercuri, şi, în ritmul ăsta, nu-şi neglija afacerea, şi copiii erau pe deplin fericiţi.

Vara e sezonul cel mai fierbinte pentru afacerile în turism, Liza nu putea să renunţe de tot la slujbă. În lipsa ei, apăreau tot felul de nereguli şi treburi prost făcute. Într-o marţi din august, când tocmai ieşea cu maşina din curtea imobilului vecin cu agenţia de turism, unde îşi gara Fordul Focus, îl văzu pe Iurik cu două chitare făcând disperat cu mâna maşinilor care treceau. Era interzisă staţionarea în locul acela, chiar în dreptul cotiturii spre Novîi Arbat, şi el putea mult şi bine să se agite acolo… Liza ajunse în dreptul lui şi-i strigă:

— Urcă repede!

Iurik urcă în maşină şi o recunoscu abia după ce se aşeză lângă ea. Era a cincea încercare, dacă intra în calcul şi înmormântarea Marfei, unde se împiedicaseră unul de altul din întâmplare. Dar socoteala asta nu-i trecea prin cap lui Iurik. Liza era cea care ţinea socoteala întâlnirilor.

— Unde mergem?

Iurik îi dădu adresa unui club al tineretului foarte popular.

— Ai concert?

— Da, să-i zicem aşa. Ţin un ciclu de conferinţe. El începu să râdă. Un ciclu despre istoria jazzului. Azi e prima conferinţă. Nu ştiu cum o să iasă…

— Pot să vin şi eu?

— Cum să nu, e chiar foarte bine! Nu ştiu dacă o să vină lumea, măcar o să am un ascultător…

În mica sală se adunaseră douăzeci de persoane. Iurik se aşeză în capul mesei făcută din opt măsuţe puse una lângă alta. O rugă pe Liza să se aşeze în faţa lui. Ştia din proprie experienţă că e bine să ai într-un public necunoscut pe cineva căruia să i te adresezi. Îşi începu lecţia despre jazz exact cum face un învăţător bun arătând primele litere din alfabet preşcolarilor, dându-le impresia unei mari descoperiri petrecute chiar sub ochii lor.

— Azi n-o să vorbim despre jazzul constituit din mici bucăţi adunate la un loc de-a lungul a douăzeci-treizeci de ani, ci despre realităţile muzicale de până la el, care au existat, însă, dintotdeauna şi care s-au reunit în chip fericit, dând un prim impuls marii mişcări numite „jazz“…

A povestit apoi şi a arătat tot felul de lucruri complet necunoscute Lizei: a cântat mult la chitară, a bătut ritmul într-o tobă mică şi, de câteva ori a fredonat nişte melodii. Le-a făcut o demonstraţie cântând blues şi cântece ale sclavilor americani, şi, scuzându-se pentru banalitatea pe care n-o putea evita, a dat o definiţie răsuflată, dar devenită clasică, a bluesului – „starea omului bun când se simte rău“… Cânta la instrument, ilustra cu mici demonstraţii, fredona fraze muzicale în engleză, le traducea şi cânta iar… În felul ăsta, a ajuns cu prezentarea până la negrii evanghelici, la cântecele lor, la psalmii lor, la tot ce se numeşte *negro spirituals*… Apoi s-a întrerupt, a spus că s-a lăsat furat de muzică şi nu s-a mai încadrat în plan, dar că va continua lecţia săptămâna viitoare şi, în semn de rămas-bun, a cântat cel mai popular *negro spiritual*, *Go Down Moses*.

După lecţie, Iurik se apropie de Liza, oarecum moleşită, şi-i mulţumi, zicându-i că a fost super să se uite la ea şi să-i vorbească, fiindcă are o faţă puţin spus inteligentă, şi-n plus, empatică.

— În rusă nu se spune „faţă empatică“, dar mie îmi place. A fost o lecţie remarcabilă. Super! îi zise Liza.

Iurik o luă de mână şi o duse la bar, unde băură suc de portocale fiindcă se fereau să bea alcool, fiecare având motivul său…

Apoi urcară în maşină şi se îndepărtară de club. Amândoi se întrebară în acelaşi timp:

— Mergem la tine? zise Liza.

— La mine? răspunse Iurik.

Se întoarseră pe bulevardul Nikitski. Căzu tocmai bine, fiindcă Nora era plecată la Celiabinsk sau la Perm…

Ferestrele casei bătrâneşti de pe bulevardul Nikitski dădeau sprea agenţia Lizei. Puţin în diagonală. Familia lui Iurik locuia aici de patru generaţii, de mai bine de o sută de ani. Apartamentul îi cunoscuse pe dirijorul orb al corului, pe soţia sa nefericită, pe bunica Amalia şi pe bunicul Henrik legaţi printr-o căsătorie nereuşită, pe Amalia şi Andrei Ivanovici şi iubirea lor fericită, pe Vitia cu caietul său de literatură rusă, pe Nora şi pe Tenghiz, angajaţi pentru toată viaţa într-un duel amoros… Apartamentul i-a primit cu bunăvoinţă. Se simţeau bine, nu-i deranjau nici un fel de fantome.

Aveau în faţă o viaţă lungă, trăită în comun, înţeleseră asta imediat. Nu se întrebau prosteşte ce e mai important, trupul sau spiritul. Se simţeau uniţi în plinătatea intimităţii lor, cum nu multora le e dat să trăiască.

Stăteau sub duşul fierbinte şi se admirau unul pe altul, de parcă erau Adam şi Eva, curioşi să cunoască. Ce era de cunoscut? Aveau aproape aceeaşi statură, el era slab, cu umerii aduşi şi cu picioarele puţin strâmbe; ea era grăsuţă după canoanele de acum, cu pieptul obosit din cauza propriei greutăţi şi coapsele amintind de forma pantalonilor de călărie. În aburul fierbinte şi dens corpurile

lor aveau culoarea roz, şi suportul duşului stătea între ei precum copacul din Biblie…

Apoi zăboviră în bucătărie, mâncară mere roşii. Altceva de mâncat nu era în casă. Liza mâncă jumătate din mărul mic dintr-o singură muşcătură.

— Îmi plac mai mult merele verzi, dar merg şi cele roşii…

— Trebuie să te dezamăgesc, dar n-am cum să-ţi cumpăr mere verzi, sunt daltonist.

— Nu-i grav. Pot să-mi cumpăr singură tot ce-mi doresc…

El avea treizeci şi patru de ani, ea treizeci şi doi, fiecare lăsa în urmă iubiri, relaţii, legături eşuate sau pe deplin reuşite, dar amândoi aveau senzaţia acută că trecutul se estompează şi că nu mai are nici o importanţă. Erau numai ei doi pe lume, se cunoşteau prea puţin deocamdată, deşi esenţialul fusese hotărât fără multă vorbă: ea îl accepta cu trecutul lui de drogat (deşi se ştie că nu există *foşti* drogaţi, aşa cum nu există *foşti* kaghebişti), cu tot haosul artistic din viaţa lui, cu pornirea lui de a contesta stabilitatea şi statornicia, la care Liza ţinea mult şi şi-o construia cu asiduitate, şi el o accepta cu tot cu copiii ei, cu problemele din familie, cu statutul incert al lui Paşa, cu mătuşa Margarita şi cu agenţia de turism…

CAPITOLUL 43
Secrete de familie
(1936–1937)

„Căsnicia nu rezistă numai cu scrisori timbrate. Vino să mă vezi!“ îi scria Iakov Marusiei. Avea, bineînţeles, dreptate. În cei şase ani de exil, ea venise să-l vadă o singură dată, la începutul suferinţelor lui, la Stalingrad, în 1932. A doua lor întâlnire avusese loc după doi ani şi ceva la Moscova, între două trenuri, pe drumul de la închisoarea din Stalingrad la Novosibirsk. Veniseră la gară şi sora lui Iakov, Iva, cu soţul, dar nu ei îi împiedicaseră pe cei doi să găsească o posibilă explicaţie: Iakov a avut o jumătate de oră să se mute în celălalt tren, au alergat de la gara Kazansk la gara Kursk, apoi un bătrân căpitan obosit şi plictisit, făcând parte din oficialii locului, i-a dat lui Iakov biletul până la Novosibirsk. Biletul gratis, până la locul unde trebuiau să-şi ispăşească pedeapsa, era privilegiul acordat exilaţilor şi deţinuţilor… Vorbe neînsemnate fuseseră spuse în grabă, dar ochii văzuseră mai mult decât exprimaseră cuvintele. Marusia arăta dărâmată, obosită. Cercurile vineţii de sub ochi, slăbiciunea ei dintotdeauna (se plângea mereu că e slabă) i-au trezit lui Iakov sentimentul de vinovăţie faţă de ea, a simţit atunci că, fără să vrea, o făcea să sufere.

Nu numai semnele vizibile ale suferinţei îl copleşeau. Simţea mult mai profund că o dezamăgise pe Marusia promiţându-i atâtea şi neducând la îndeplinire nici o promisiune, că era decepţionată de viaţa care o înşelase în toate privinţele. Arăta nefericită. Aici se vedea clar diferenţa dintre ei: ca să fie fericită, Marusia avea nevoie de semne permanente de reuşită, de succes, de recunoaştere a meritelor ei, şi cât timp fusese încântată de Iakov, avusese încredere în viitorul lor strălucit, i se înzeciseră forţele. Dar temperamentul ei năvalnic se împletea cu o mare fragilitate şi lipsă de vlagă, şi dorinţele pătimaşe se evaporau rapid. Sufletul ei refuza să suporte loviturile vieţii, se plângea de soartă, dădea vina pe împrejurări, cădea pradă disperării.

Senzaţia de „nefericire“ îi era străină lui Iakov, nu-şi îngăduia să se simtă nefericit, se ruşina când tristeţea apărea fulgerător şi, în momentele grele, ştia să se bucure de cele mai mărunte daruri ale vieţii: de soarele apărut pentru o clipă, de ramura verde din fereastră, de omul agreabil, întâlnit întâmplător pe drum, cu care putea intra în vorbă, de o carte – lucrul mai important decât toate. Marusia ştia să se bucure şi ea de nimicuri, dar trebuia ca Iakov să fie prezent, fiindcă fără un martor, fără un spectator, nu reuşea deloc să fie fericită. Artistul are nevoie întotdeauna de public.

Iakov era sigur că ar fi putut să-i înfrângă starea de deprimare cu bărbăţia lui, cu intimitatea minunată, rar întâlnită, care le înfrumuseţa viaţa. Voia s-o mângâie, s-o alinte, s-o îmbrăţişeze, s-o facă să ajungă la punctul culminant al plăcerii împărtăşite de amândoi şi chiar să treacă în zona aflată dincolo de plăcerile trupului…

Dar cu oricâtă virtuozitate ar fi mânuit condeiul, oricât de duioase ar fi fost scrisorile adresate soţiei, absenţa lui fizică era un obstacol de neînlăturat. Simţea asta din scrisorile ei, din enervarea, reproşurile şi împunsăturile care răzbăteau din rândurile ei, dar, mai ales, din protestul ideologic tot mai vehement al Marusiei, care îşi spunea „bolşevică fără partid“ şi-l acuza că avea miopie politică şi că se scufunda în mlaştina mic-burgheză. Se îndepărta Marusia tot mai mult de el în chip inevitabil.

Iakov îi cunoştea firea impresionabilă şi entuziasmul cu care primea întotdeauna noile provocări – pasiunea pentru pedagogie din vremea institutului Fröbel, pentru pedologie, sora repudiată a pedagogiei, pentru noua „religie“ a mişcării promovate de studioul Rabenek, apoi pentru teatru şi ziaristică, îl înduioşa încrederea ei în „interesele de natură superioară“, când o pasiune era înlocuită rapid cu alta, şi spera ca entuziasmul pentru „bolşevism“ în variantă nepartinică să n-o determine să intre în partid. Oricum, n-aveau cum s-o primească, doar era soţia unui sabotor, a unui duşman al poporului… Mai exista încă un obstacol datorat firii ei: era o limită peste care Marusia nu trecea. Era, în fond, o persoană boemă, nu suporta disciplina şi, mai ales, disciplina rigidă de partid. Iakov se dusese la slujbă din anii tinereţii; ea, în schimb, nu se vedea legată de o muncă de rutină. Până la sfârşitul vieţii, cea mai groaznică sperietoare pentru ea avea să fie munca „pontată“, adică să meargă zilnic la slujbă la oră fixă, fără să întârzie, să noteze sosirea şi plecarea pe un tabel numerotat, semnalându-şi în felul ăsta prezenţa.

Iakov mai avea un gând care îl îngrijora: îi cunoştea prea bine sensibilitatea şi bănuia că se afla sub o nouă influenţă puternică. Influenţa unui bărbat. Nu era gelos, deşi Marusia îl provocase adesea inconştient, încă din anii tinereţii, povestindu-i despre interesul viu pe care îl suscita ea unor bărbaţi importanţi. Nu povestindu-i, ci scriindu-i… Iakov îi înţelegea succesul, ba chiar se mândrea cu el, adăugându-i o notă de orgoliu. Îi înţelegea bine şi pe bărbaţii care erau interesaţi de logodnica lui, apoi de nevasta lui… Nu-i venea în minte să compare puterea de seducţie a Marusiei cu a altor femei: le depăşea pe toate cu puterea ei de atracţie. Era seducătoare chiar şi în crizele violente de gelozie.

Gelozia Marusiei nu avea nici o bază: Iakov n-o înşela. Dar nu se putea spune că nu era atras de alte femei. Era. Şi încă cum… În tinereţe fusese îndrăgostit nebuneşte de o elevă de liceu, Lidia, dar ea îl preferase pe altul. Atunci, la şaptesprezece ani, trăise în chip dramatic prima experienţă a respingerii în dragoste. Mult înainte îi plăcuse fata vecinului arhitect Kovalenko, îi plăcuse sora unui prieten, apoi încă o colegă studentă… Mai târziu, după ce s-a însurat cu Marusia, a fost atras de Valentina Beloglazova, sora medicală care îi făcea injecţii la Harkov, de Nadejda Nikolaevna Belskaia, secretara de la Comisariatul Poporului pentru Muncă, unde se ducea adesea. De ultima a fost atras puternic, şi ea l-a plăcut şi i-a dat de înţeles… Nu ochiul, ci alt organ chinuit de dorinţă îl îmboldea, dar el respingea dorinţa în mod constant… Îşi controla bine corpul, nu se lăsa antrenat… Şi-n general, cum cei doi soţi acceptau postulatul primatului materiei asupra spiritului, îşi lăsau trupul să profite din plin de binefacerile şi bucuriile căsniciei, dar nu încălcau porunca a şaptea, pe care o considerau sfântă.

Tocmai în punctul ăsta s-a poticnit Marusia: de ce să simtă ea atât de dureros că soţul ei era atras de o altă femeie? De înşelat n-o înşela, doar îi jurase… Dacă era atras de alta şi nu-l opreau decât considerentele morale, atunci ce era morala? Nu cumva era spiritul şi nimic altceva? Şi nu era el mai presus de trup? Gândul o obosea şi începea să plângă… Asta n-o împiedica să insiste asupra relaţiilor cinstite dintre ei şi se tortura singură încercând să stoarcă de la Iakov mărturisiri despre cum îi reacţiona organismul la vederea unei femei sau a alteia…

Toate astea erau însă amintiri pentru Iakov, nu-i puteau provoca decât un surâs trist. Şi, fiindcă nu avea cum să-i amelioreze starea sufletească şi nici să i-o schimbe, amâna momentul explicaţiilor şi al restabilirii relaţiilor dintre ei până în ziua când va putea să-i cuprindă umerii slabi şi îşi alunga

temerile provocate de gelozie că un altul îi influenţa Marusiei pornirile, ideile, că-i îmbrăţişa umerii şi făcea lucrul cel mai obişnuit din lume, în care nu exista nici frumuseţe, nici mister, ci numai mişcări mecanice coordonate… Îl frigeau amănuntele ca arsura – capul ei dat pe spate, vinişoarele albastre de la gât, ochii cenuşii-sidefii privind prin crăpătura pleoapelor pe jumătate închise… şi gropiţa lunguiaţă din bărbie… Dar alunga gândurile şi amintirile, îşi folosea toată energia în viaţa „productivă“, cum îi zicea el: se ducea la muncă gândindu-se cum să câştige suplimentar ceva bani, de exemplu, cu lecţii particulare de limbi străine şi muzică, cum să-şi organizeze traiul ca să poată trimite la Moscova bani şi pachete, care, de regulă, făceau drumul invers, de la Moscova la Biisk, la exilaţi.

Veştile primite de acasă erau proaste. Marusia scotea la lumină toate neînţelegerile lor din trecut pe teme culturale şi politice, încărcându-le cu o nouă energie. Iakov se lansă în explicaţii, conflictul renăscu proaspăt, alimentat cu orice prilej, până când Iakov îşi dădu seama că ea căuta ceartă cu lumânarea… Începu să fie mai reţinut în răspunsuri şi să-i trimită scrisori la intervale mai mari de timp.

Tot atunci îi apăru iar eczema şi nu oricum, ci cu manifestări violente – mâinile şi picioarele i se acoperiră cu o coajă uscată care se crăpa lăsând să se vadă mici ulceraţii, avea mâncărimi şi arsuri care îi otrăveau viaţa. Ziua făcea eforturi să se abţină, dar noaptea, în somn, se scărpina până îşi dădea sângele. Se trezea de durere, adormea iar şi intra într-o stare ciudată, în care conştiinţa se acomoda cu răul insuportabil: dorm, şi-n somn pot să-mi zgândăr rănile…

Sănătatea deveni o temă fără riscuri în corespondenţa lor, şi odată îi scrise soţiei că eczema era atât de antrenantă, încât îl scăpa de gândurile triste care îi puteau trece prin minte.

După câteva zile de la primirea scrisorii, Marusia începu să aibă mâncărimi la încheietura mâinii. Legătura cu Iakov se dovedi mai puternică şi mai profundă decât şi-ar fi dorit. El avea dreptate într-o oarecare măsură. Marusia încerca să se elibereze de Iakov, dar nu reuşea, şi, în subconştient, căuta autoritatea unui bărbat.

Nu mai era o tânără actriţă seducătoare, cu un viitor nedefinit şi palpitant, bărbaţii copţi nu-şi mai întorceau privirea după ea. Marusia nu căuta însă bărbatul, ci mai degrabă ideea care s-o elibereze… Ideea ei despre emancipare derapa însă puţin: oricât s-ar fi împotrivit, purtătorul ideii era totuşi bărbatul.

Amestecul de orgoliu şi neîncredere, care provocau iadul cât casa în sufletul ei, puteau fi spulberate de Iakov cu iubirea sa raţională, dar alături de ea se afla Henrik, care avea şi el nevoie de sprijin. Era pregătit să-şi ia zborul, la fel ca Marusia, dar în sensul cel mai concret: planoare, avioane, aer, cer… numai că viaţa l-a trimis exact în locul opus, în subteran, la metroul în construcţie. Chiar şi acolo, sub pământ, a dat peste comunismul romantic, atât de drag lui. Marusia îl susţinea cum putea, dar şi ei îi era greu…

Tocmai acum apăru Ivan Belousov, o persoană din trecutul ei, din tinereţea petrecută la Kiev, prieten cu fratele ei, îndrăgostit nebuneşte cândva de ea, dar fără nici o speranţă. Îşi petrecea serile de vară în curtea casei lor, aşezat la masa lungă, din scânduri, lângă care se afla un gheridon pentru samovar. Ivan făcea mereu câte o boacănă, ba se frigea când atingea samovarul, ba răsturna paharul cu ceai pe pantalonii de doc ai tatălui Marusiei, şi odată a călcat câinele aflat sub masă, care l-a muşcat. Era cu siguranţă prima oară când muşca pe cineva fiindcă trăsese o sperietură zdravănă…

Râdeau mereu de el, şi nu se găsea pe lume om mai bun, care accepta fără să crâcnească glumele, festele, replicile ironice ale lui Mişa, fratele Marusiei.

Belousov nu ştia să-şi ascundă dragostea, se uita la fata de şaisprezece ani aşa cum se uită copilul la bomboane, Marusia se făcea că era supărată, dar cocheta, cocheta… Mersese de câteva ori cu el la teatru, dar nu se simţise bine în compania lui, nu se potrivea cu el. Avea aproape doi metri înălţime, se îndoia de la brâu ca s-o ţină de braţ, şi ea i se smucea din mână zicându-i să aducă data viitoare o zgardă, ca să le fie mai uşor să se plimbe. Cu înălţimea de uriaş îi făcea să glumească pe seama lui, fără răutate, pe cei din familia Kerns, oameni scunzi, se ruşina din cauza taliei înalte, a mâinilor lungi şi slăbănoage ieşindu-i din mâneci, a cizmelor mari, lucrate pe comandă de un croitor armean care îi luase pe ele cu jumătate de preţ mai mult… Ivan roşea, îşi mototolea batista cu mâinile transpirate, îşi ştergea fruntea şi nasul mare şi cârn. Avea un aer de om blând, un fel de drăgălăşenie stupidă.

Era totuşi un revoluţionar sadea, unul dintre puţinii bolşevici din Kiev capabili să compună manifeste. Pe primul îl scrisese cu ocazia morţii lui Tolstoi, un manifest belicos, chemând la unire „sub steagul Partidului Muncitoresc Social-Democrat în lupta pentru răsturnarea guvernului de bandiţi, în lupta împotriva violenţei şi arbitrarului călăilor ţarişti, împotriva răului produs de infamul regim burghezo-capitalist…“. E puţin probabil că Tolstoi ar fi acceptat aşa ceva…

La început, Marusia nu-l tratase ca pe un adevărat om de acţiune. În toamna anului 1913, când Kievul era zguduit de afacerea Beilis, el îi adusese manifestul Partidului Muncitoresc Social-Democrat, care chema la protest împotriva opresiunii popoarelor neruseşti din Rusia, pentru întărirea solidarităţii internaţionale a muncitorilor de toate naţionalităţile, şi-i dăduse de înţeles că el era autorul textului. Abia atunci Marusia îl luase în serios şi-l tratase cu respect. Dar nimic mai mult, doar era legată de Iakov pe vecie.

Ivan Belousov a fost exmatriculat de la Universitate, a devenit membru al comitetului din Kiev al PMSD şi conducea cercul de propagandă, unde a invitat-o pe Marusia. Nu mai era îndrăgostit ca un caraghios, dar se înroşea şi îşi mototolea batista în mână cum făcea şi înainte. Ea s-a dus de câteva ori la reuniunile clandestine, dar pasiunea pentru mişcarea Fröbel cântărea mai mult.

Ivan a dispărut cu puţin timp înainte de izbucnirea războiului. Marusia nu s-a mai gândit la el. Douăzeci de ani mai târziu, în 1935, l-a întâlnit la cursurile de istorie a partidului, ţinute pentru jurnalişti chiar în clădirea Institutului Profesoratului Roşu. Lectorul, un bărbat masiv şi chel, în tunică cenuşie, semimilitară, era tovarăşul profesor Belousov în persoană.

Şi-a început primul curs cu un citat din Lenin: „Comunist poţi deveni numai atunci când îţi îmbogăţeşti memoria cunoscând toate bogăţiile create de omenire“, apoi s-a întors la Marx şi Engels. Marusia ştia toate astea, dar îl asculta cu atenţie: Ivan vorbea clar, avea dicţie bună, dar îl lipsea simţul artistic. Avea cu cine să-l compare Marusia, cursurile de la Şcoala Fröbel erau ţinute cândva de pedagogi străluciţi…

După curs, s-a dus la profesorul Belousov nu ca să reînnoade legătura, ci ca să-l întrebe de programa de învăţământ, să vadă ce şi cum…

— Marusia! De unde ai apărut? se înroşi el, îşi scoase din buznarul pantalonilor batista mototolită şi îşi şterse faţa.

Era chiar el, Ivan Belousov, cel dinainte. Nu se poate spune că l-a plăcut în noua postură, dar l-a găsit interesant. Foarte interesant… A condus-o acasă. De la mânăstirea Strastnîi au luat-o pe

bulevarde până la porţile Nikitski, apoi s-au întors în direcţia casei Marusiei. El nu-şi mai îndoia spinarea cum făcea în trecut. Dimpotrivă, ea îşi lungea spre el gâtul şi aşa lung, iar el o privea de sus. Marusiei i se părea că o privea cu duioşie… S-au despărţit la intrarea în imobil. Şi-au reînnodat relaţia de prietenie. Se întâlneau şi conversau. Discutau noutăţile politice. Marusia îl aprecia pentru felul cum prinseseră la el rădăcinile proletare, exact ce-i lipsea ei…

La începutul lui martie o sună Asia Smolkina, o verişoară cu care se vedea rar. O rugă s-o lase să treacă un minut pe la ea. Nu prea era potrivit momentul, dar Asia îi zise că se afla în faţa casei şi că ar fi un prilej s-o primească. Asia trecea drept fata cea mai bună şi mai proastă din mulţimea verilor şi verişoarelor ei. Cele două calităţi au, fără îndoială, ceva în comun, dar oamenii deştepţi şi răi le apropie ca să se justifice pentru faptul că lor le lipseşte bunătatea. Oricum ai lua-o, Asia îşi făcu apariţia, aşa bună şi proastă cum era, preamărind-o încă din copilărie pe Marusia pentru talentele ei autentice sau imaginare, pentru frumuseţea ei puţin veştejită la vremea aceea, şi totodată pentru mintea, şi cultura ei şi pentru soarta amară de care avea parte. Dar cu toată admiraţia ei pentru Marusia, Asia îl plasa pe Iakov şi mai sus.

Familia nu aprecia ajutorul constant şi neîntârziat dat de Asia rudelor apropiate sau îndepărtate, îl socotea ca pe ceva izvorât din sensibilitatea ei, din firea ei compătimitoare şi dezinteresată. O singură dată primise Asia un semn de recunoştinţă pentru actele ei de curaj neluate în seamă, pentru buboaiele incizate acasă, pentru injecţiile, inhalaţiile şi clismele făcute bătrânelor aflate pe patul de moarte… I se întipărise în minte pentru totdeauna momentul când Iakov venise de la Harkov la Kiev în permisia de trei zile, o vizitase acasă cu buchetul de flori, un semn de atenţie căzut în uitare, îi sărutase mâna dezinfectată cu spirt şi-i mulţumise fiindcă îi salvase cu talentul ei fiul şi pieptul soţiei. Unde naiba găsise florile în 1916?

— Hai, Iakov, că exagerezi! Chiar! Sunt bucuroasă că am ajutat puţin! bălmăjise Asia bucurându-se în sufletul ei, de parcă primise o decoraţie.

Din momentul acela a văzut în el omul cel mai mărinimos întâlnit vreodată.

La rarele sărbători în familie, când se strângeau toate rudele, Asia şedea la un capăt al mesei şi-l mânca din ochi pe Iakov, fără să ia seama la schimbul de priviri al verişoarelor. Nici vorbă să socotească admiraţia ei pentru Iakov ca pe un semn de îndrăgostire, fiindcă din tinereţe era convinsă că nici un bărbat n-o va lua de nevastă, că trebuia să-şi ia gândul de la măritiş, şi că ar face mai bine să-i îngrijească pe cei din jurul ei. Cuvântul „apropiaţi“ nu intra în vocabularul ei. Nu-și dădea seama că făcuse un fel de legământ monastic şi nu dădea atenţie sacrificiului făcut. Asta nu era, oare, prostie?

Intră la Marusia zâmbind stupid. Firele subţiri de mustaţă de pe buza de sus promiteau să devină cu vremea mustăţi de bărbat, ochii foarte apropiaţi îi străluceau, gura mare i se lăţi într-un zâmbet, descoperindu-i dinţii regulaţi, de un alb strălucitor, cu care se alesese parcă din întâmplare. Avea în mâini o pungă de hârtie cu prăjituri. Marusia puse ceainicul pe plita electrică, se străduia să meargă cât mai puţin în bucătăria comună. Băură ceaiul cu ecleruri. Vorbiră despre rude. Marusia nu scoase un cuvânt despre Iakov. Asia o întrebă ce veşti are de la el, Marusia îi povesti despre eczema care căpătase o formă acută. Asia lovi din palme:

— Ce spui? Ce coincidenţă! Micuţa Anecika a Verocikăi are şi ea eczemă!

Marusia ridică din umeri: care Verocika? Care Anecika? De ce e atât de bucuroasă?

— Sunt bucuroasă fiindcă Vera, una dintre colegele mele, a găsit o babă vindecătoare cu ierburi, cam aşa ceva, în Podmoskovie[32], care i-a dat pentru fata ei, Anecika, o alifie neagră, cu un miros îngrozitor, naiba ştie din ce era făcută, şi i-a ajutat! A făcut minuni, nu alta! După două săptămâni nu mai avea nici o pată! Asta s-a întâmplat nu demult! Dacă vrei, aflu ce şi cum, facem rost de alifie pentru Iaşa!

32. Regiunea din jurul Moscovei.

Marusia uită imediat de vindecătoare şi de produsele ei. Dar după o săptămână, Asia sună din nou şi o anunţă încântată că obţinuse leacul, că vindecătoarea e uluitoare, că trăieşte în satul Firsanovka, că are toată casa plină de icoane, că e foarte credincioasă, dar nu înapoiată, ci foarte înţeleaptă, şi chiar puţin cultivată, are o groază de cărţi de botanică… o adevărată vindecătoare cu ierburi, şi bunica babei a fost tot vindecătoare cu ierburi. Medicina populară, aşadar, e mult mai bună decât orice produs de farmacie, leacul trebuie trimis degrabă lui Iakov. Neîntârziat! Fiindcă în două săptămâni leacul se strică, îşi pierde puterea vindecătoare.

Marusia o rugă să trimită medicamentul prin poştă. Asia îşi înghiţi limba, apoi îşi reveni, spuse că se poate şi cu poşta, dar că se strică până ajunge… Oare primesc sticla la poştă?

Marusia îi explică politicos, dar nu fără răutate, că nu are de gând să călătorească la Biisk în următoarele zile, că dacă Asia socoteşte necesar, poate să plece ea chiar azi.

Asia îşi confirmă vechea reputaţie zicându-i dezorientată:

— N-am adresa lui Iaşa, Marusenka…

— Oraşul Biisk, strada Kvartalnaia, numărul douăzeci şi şapte. Scuză-mă, Asia, dar nu mai pot vorbi acum… şi-i închise telefonul în nas.

„Chiar că Asia asta e o idioată!“, îşi zise enervată Marusia.

Asia plecă la gară şi cumpără un bilet până la Novosibirsk. Îi explicară că poate ajunge la Biisk cu un tren local. A doua zi seara, urcă în trenul cu care Marusia nu se învrednicise să călătorească.

Ducea în geamantanul îmbrăcat într-o husă de pânză sticla de jumătate de litru, învelită cu grijă în hârtie neagră şi umplută cu un lichid cafeniu şi, de asemenea, provizii împachetate cu aceeaşi grijă: două borcane cu dulceaţă de casă, două kilograme de făină, două kilograme de mei decorticat. Se uita pe fereastră contemplând încântată spaţiul care-i aluneca prin faţa ochilor – nu mai fusese în concediu de trei ani, şi cât dură drumul, se bucură de tot ce văzu.

Îşi petrecuse mare parte din viaţă prin spitale, printre medici şi bolnavi, şi de două ori avusese prilejul să lucreze ca asistentă medicală pe lângă doi mari chirurgi. Pe unul îl ucisese un glonte rătăcit din întâmplare în spitalul de campanie, în timpul războiului, celălalt murise de infarct în timpul unei operații. Pentru firea ei exaltată, admiraţia era o necesitate. Chirurgii cu care lucra acum nu-i inspirau mare respect: unul primea cadouri de la bolnavi, adică mită, celălalt se lăuda că-i plăceau femeile şi se înconjurase de un cârd de surori medicale frumuşele, cu care se distra prin rezervele confortabile ale spitalului… Ruşine… Ruşine…

Asia nu-şi găsise prin preajmă omul şi bărbatul ideal, dar undeva, departe, exista Iakov, căruia îi atribuise din tinereţe rolul ăsta. Zeama cafenie din sticlă, dusă de ea peste mări şi ţări, trebuia să-i lecuiască suferinţa. Era misiunea ei, şi nu o banală călătorie a unei rude în locurile îndepărtate ale exilului decembriştilor. Ah, ce păcat că nu plecase Marusia în locul ei, cu siguranţă că sosirea

nevestei l-ar fi bucurat mai mult pe Iakov!

În timp ce nebuna de Asia călătorea spre Altai, înarmată cu leacul sfânt din geamantan, Marusia nu înceta nici ea să se gândească la Iakov. Motivul era noua relaţie cu Ivan Belousov (el nu apăruse din neant), în care istoria partidului era principala temă de discuţie, făcând-o să-şi amintească înduioşată de vremea când cârlionţatul şi stângaciul de Ivan încerca s-o ia de braţ…

Ivan o conducea acum după cursuri, o lua de braţ fără să ezite, era amabil şi rezervat, nu încălca limita permisă, dar discuţia pornită din punctul de maxim interes, istoria partidului, aluneca lin spre amintirile din tinereţe… şi o dată el îi strânse braţul mai sus de cot, nici prea tare, nici prea moale, ci atât cât trebuia… Şi-n momentul acela Marusia simţi că-l trădează pe Iakov, da… că vrea să-l trădeze… şi, ajungând acasă, cântări fiecare cuvânt spus în seara aceea de Ivan, dându-şi seama că era de acord în totul cu el. Dar Iakov n-ar fi de acord. Ar fi critic şi tăios! Şi o cuprinseră nervii gândindu-se la el.

Da, trebuia să recunoască lucrul ăsta, că Belousov, caraghios şi neghiob în tinereţe, îi e acum mult mai aproape spiritual vorbind! Şi el e cultivat, dar într-alt fel decât Iakov, scrie şi el, chiar dacă în alt mod! Dar cum de câştigă în ochii ei Belousov, cu simplitatea sa proletară din naştere, în faţa lui Iakov, cu complicaţiile lui burgheze?!

Plimbările după cursuri deveniră din ce în ce mai lungi, Iakov fiind mereu prezent undeva, între paranteze: era al treilea participant la discuţiile lor, şi-n timp ce Marusia vorbea cu Ivan cu voce tare, în gând i se adresa lui Iakov…

Asia a trebuit să aştepte trei ore trenul către Biisk şi a reuşit să-i telegrafieze lui Iakov ca să-l anunţe că soseşte. El n-o întâmpină la gară. Se lăsase noaptea, şi ea, cu geamantanul şi geanta în mâini, încălţată cu botine cu toc, căzu în zăpada proaspăt aşternută tot căutând locuinţa lui Iakov, deşi casa se afla la zece minute de mers pe jos de la gară.

Telegrama ajunse în timp ce Asia orbecăia pe întuneric învârtindu-se în jurul casei în care Iakov îşi închiriase camera. Nici măcar nu-i trecu prin minte ce bucurie de o clipă îl cuprinsese pe Iakov, lăsându-l aproape fără suflare, când primise telegrama: asocia mult aşteptatele cuvinte: „întâmpină-mă la gară“ cu numele soţiei, şi când colo, văzu telegrama semnată de Asia şi fu profund dezamăgit. Nu-şi dădu seama din prima clipă că Asia vine la el, îi trecu prin minte că poate era o greşeală. Îşi îmbrăcă paltonul, ieşi pe prispă şi, după câteva minute, dădu nas în nas cu oaspetele. Îi strânse mâna îngheţată, eliberată din mânecă, apucă geamantanul înecat pe jumătate în zăpadă şi, aproape plângând de necaz, o conduse în casă.

O ajută să-şi scoată paltonul, basmaua, botinele… Puse ceainicul pe plită. Asia zâmbea în timp ce-şi freca mâinile roşii – mâini îndemânatice, harnice, cu unghiile tăiate în carne, cu o dungă de iod care nu se lua cu nici un chip.

Iakov nici măcar nu se interesă de ce venise la Biisk, era convins că avea nişte treburi personale, vreo delegaţie de serviciu sau ceva pe acolo… Ea reuşi să se încălzească, el puse pe masa de lucru (alta nu avea în camera micuţă) o cană şi un pahar, şi turnă ceaiul. Mâncară pâine cu unt şi băură ceaiul de proastă calitate. Asia regretă că nu-i trecuse prin minte să cumpere ceai bun de la magazinul Eliseev… Vorbiră mai întâi despre familie, dar ea nu era la curent cu viaţa de zi cu zi a Marusiei şi a lui Henrik, îi vedea rar şi nu avea ce să adauge în plus la ce ştia Iakov şi fără ajutorul ei. El se apucă s-o întrebe despre serviciul ei, Asia porni să-i povestească cu entuziasm, chiar cu înflăcărare, despre

spitalul la care muncea de zece ani, cum nimerise acolo şi cu ce mari chirurgi avusese prilejul să lucreze cândva…

Se uită cu coada ochiului la mâinile lui, arătau îngrozitor…

— Îngăduie-mi să mă uit la ele mai bine, îi ceru Asia.

Iakov îşi puse mâinile pe masă, parcă le ţinea în nişte mitene purpurii: degetele lungi şi albe, cu ultimele falange puţin curbate în sus, erau curate, dar de la încheietură se vedea o crustă groasă care se întindea până sub pufoaică. Îi întoarse palmele şi începu să le examineze – pielea era curată până la încheietură, mai sus de ea, pielea arăta ca o mânecă făcută dintr-o ţesătură zgrunţuroasă.

Iakov zâmbi pe sub mustaţă şi zise în glumă:

— Pentru mizeria asta ai venit dumneata aici?

— Bineînţeles. Ți-a scris Marusia ce minune de leac am găsit? Prietenei mele… fetei prietenei mele, se corectă Asia, i s-a curăţat pielea în două săptămâni. Au încercat cu de toate, au fost la Leningrad, la Academia Militară, i-au făcut raze, dar n-au ajutat la nimic…

Asia se repezi la geamantanul care stătuse într-o mare de zăpadă, de pe care nu scosese încă husa, şi trase de pânza fleşcăită. Iakov încercă s-o ajute, dar ea nu şi nu, voia să se descurce singură. Scoase faimoasa sticlă, o dezveli din stratul de ziare şi hârtie neagră groasă, o înălţă victorioasă ca pe un stindard şi o aşeză pe masă.

— Iată! Pentru dumneata!

Cât de înduioşătoare şi mărinimoasă era Asia! Cărase de la Moscova tâmpita asta de sticlă!

— Mulţumesc, Asia, o să încerc neapărat. Au fost perioade în care pielea se curăţase de tot, apoi a apărut iar… Se pare că încă n-a fost descoperit medicamentul care să te lecuiască de eczemă pentru totdeauna. Voi încerca negreşit.

— Haide să nu pierdem timpul, să începem chiar de azi. La Anecika s-a văzut o ameliorare din a treia zi. Am bilet de întoarcere peste opt zile, Iaşa. Concediul meu e de două săptămâni, drumul cu trenul îmi ia aproape şapte zile, aşa că haide să începem chiar acum… Te ung şi mă duc la hotel. E vreun hotel lângă gară?

— Asia, îi zise Iakov venindu-i un gând năstruşnic. Ai venit la Biisk în delegaţie sau… cum?

— Nici vorbă, nu ţi-a scris Marusia? Am făcut rost de medicament, am crezut că vine ea, dar e ocupată… acolo, mi-a dat adresa dumitale… şi iată-mă, am venit…

Ce nebunie… Asia, baba doftoroaie, frecţiile… pentru asta a venit la Biisk.

Iakov, tot scărpinându-şi mâna, propuse să amâne tratamentul pentru mâine, dar Asia insistă: nu, chiar acum! Iarkov îi spuse tăios că e târziu, că e timpul să se culce şi că trebuie să se scoale devreme să plece la slujbă.

Îi cedă locul pe patul lui strâmt şi el se culcă pe podea, pe cojocul acoperit cu un cearşaf. Trebuia să meargă cu ea la miliţie s-o înregistreze…

De dimineaţă Iakov plecă la muncă, la bancă. Când se întoarse, o găsi pe Asia aşezată lângă masă, croşetând ceva alb cu nişte fire subţiri. Îi spuse fâstâcită:

— Lumea zice că e treabă mic-burgheză, dar te relaxează aşa de bine… şi îşi strânse repede lucrul, punându-l într-un săculeţ împletit.

Seara avu loc prima şedinţă de tratament. Şi tot atunci căzură în păcat. Femeia asta nu-i lăsă timp să se simtă atras de ea. Nici un bărbat n-o plăcea la cei patruzeci de ani ai ei… dar n-o plăcuseră

bărbaţii nici când fusese tânără. Atingerile ei duioase şi precise pe mâini, pe picioare, pe pântec, acoperit şi el cu cruste roşii, îl excitară însă atât de tare pe Iakov, încât totul se produse într-o clipită, aproape inconştient. Bărbatul abstinent de multă vreme şi femeia cu mângâierile mâinilor ei compătimitoare şi profesioniste se uniră făcând să se aprindă flacăra amorului…

Niciodată nu-i trecuse prin cap Asiei să seducă bărbaţii altor femei şi mai ales pe bărbatul adoratei Marusia… Dar totul se produsese atât de repede şi de neaşteptat pentru amândoi.

Stăteau strâns îmbrăţişaţi, culcaţi pe cearşaful pătat de la ierburile cafenii, mânjiţi amândoi cu unsoarea vindecătoare, şi plângeau. Fusese ca un cutremur, şi mare sărbătoare trupească, şi ruşine îngrozitoare care bătea în retragere, când Iakov pătrundea iar în chiar miezul lumii, în adâncul trupului femeii de care nu-l lega absolut nimic. Dacă nu punem la socoteală recunoştinţa… Se luptară până la dimineaţă cu ruşinea şi ieşiră învingători. Aproape învingători. Senzaţie de gol, tandreţe, şi din nou recunoştinţă…

Petrecură toată săptămâna fără să rărească îmbrăţişările din fiecare noapte. Apoi se despărţiră pentru totdeauna, aşa cum hotărâseră de comun acord. Iakov o conduse pe Asia la gară. Ninsorile din martie nu încetaseră de la venirea ei. Asia îşi îndepărta fulgii de pe gene, îşi scotea anevoie din zăpadă botinele, încăpăţânate să se afunde tot mai adânc. Iakov îi ducea geamantanul. O îmbrăţişă cu o oarecare uşurare, îşi vârî mâna sub paltonul ei şi-i mângâie pieptul bogat, făcut să hrănească o mulţime de copii, dar păstrat intact de virginitatea sterilă… Se înţeleseseră că nu erau nicidecum vinovaţi, că soarta le dăruise sărbătoarea pe care o vor păstra în mare secret toată viaţa. Şi că Marusia nu avea nici în clin, nici în mânecă, cu treaba asta. În ce priveşte obiectivul călătoriei Asiei – el n-a fost atins. Unsoarea-minune n-a făcut să dispară eczema.

La Moscova ningea zdravăn, la fel ca în Altai. Ivan Belousov o aştepta pe Marusia la intrarea din Povarskaia, şi când ea apăru îmbrăcată în paltonul negru cu gulerul din blană de miel şi cu manşonul tot din blană de miel, cu ochii fardaţi şi obrajii uşor pomădaţi, se repezi s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute. Până acum nu se întâmplase aşa ceva, chiar şi sărutul era mai mult al unui copil exaltat decât al unui bărbat care face lucrurile temeinic.

Trecuse mai mult de jumătate de an de când Marusia se vedea frecvent cu profesorul Belousov. Nu se mai limitau doar la plimbări pe bulevarde, mergeau împreună la cursurile de la Muzeul Politic, la tot felul de conferinţe interesante. De data asta Ivan o invitase la teatrul Bolşoi, la premiera operei *Pe Donul liniştit*.

Marusia intră mai întâi într-o agitaţie nebună – cu ce să se îmbrace? Nu avea haine potrivite pentru premieră, asta în primul rând. În a doilea rând, mersul la operă era un semn de bravadă şi, în acelaşi timp, o dovadă de netăgăduit. Bravadă faţă de toţi cunoscuţii pe care îi putea întâlni acolo, dovadă că profesorul Belousov are o relaţie specială cu ea din moment ce o invită la teatru. Douăzeci şi cinci de ani mersese la teatru cu soţul ei. E adevărat că în anii tinereţii o invitase la teatru şi Ivan… Mă rog, problema era cu ce să se îmbrace.

Când se gândi mai serios, Marusia ajunse la concluzia că îmbrăcămintea nu are nici o importanţă în cazul ăsta, că e vorba de artă proletară, şi că ar fi nu ştiu cum să se îmbrace în mătase şi catifea la o asemenea premieră. Cu atât mai mult cu cât nu avea haine dintr-astea, avea doar nişte rochii vechi, demodate şi foarte ponosite… Cu atât mai bine!

Îşi ocupară locurile la parter – Ivan în tunica lui obişnuită, Marusia într-o rochie albastră cu

cordon în dungi şi manşete în dungi, îmbrăcăminte modestă şi cu stil! – şi ascultară muzica lui Dzerjinski, nu acela care murise deja, şeful CEKA, ci un altul.

Muzica nu i se păru Marusiei prea reuşită, dar nici urâtă. O muzică stranie. Vulgară pe alocuri, populară în unele momente… De un singur lucru îşi dădu bine seama, nu era muzica lui Şostakovici… Nu avea forţă, nu era novatoare. Pe Şostakovici îl făcuseră harcea-parcea în *Pravda* pentru opera *Lady Macbeth din Mţensk*! Era interesant de ştiut cum va fi primită opera *Pe Donul liniştit*… Nu-l avea alături pe Iakov care să-i explice în ce măsură muzica lui Dzerjinski era urâtă şi în ce măsură era reuşită…

Vocile cântăreţilor erau minunate, dar scenografia lui Smolici cam şchiopăta.

Seara petrecută la Bolşoi schimbă ceva în relaţia lor. Condiţiile preliminare erau îndeplinite. Iakov aproape că nu mai exista în viaţa ei, aşa credea Ivan din spusele Marusiei. El era pe jumătate despărţit de nevastă, care locuia cu fiica lor la Kiev, şi comunicau rar. Ivan zicea despre căsnicia lui că fusese o greşeală, dându-i să înţeleagă că-n viaţa lui iubise o singură femeie, şi că ea îi ştie bine numele… Şi-i arunca priviri pline de devotament, care îi aminteau Marusiei de caraghiosul de Vania Belousov kieveanul.

La Institutul Profesoratului Roşu Belousov ţinea cursuri de istorie a mişcării muncitoreşti, de materialism istoric şi de filozofie vest-europeană, conducea cercuri de învăţământ politic în fabrici, scria broşuri, ştia şi reţinea multe lucruri, învăţa germană de-o viaţă, dar îi studia pe Kant şi Hegel din traduceri. Marusia îşi amintea cum blestema Iakov traducerile astea, afirmând că nu avea sens să fie traduşi filozofii germani, fiindcă în limba rusă nu era elaborată terminologia specifică filozofiei, aşa că traducerile erau greu de înţeles. Şi adăuga că oricât ar fi de ciudat, Kant putea fi mai uşor înţeles în engleză. Spunea despre gramatica limbii că e legată de caracteristicile unui popor, şi că ar mai fi de clarificat cine pe cine condiţionează: limba caracteristicile poporului sau caracteristicile poporului limba. „El le ştia pe toate, şi pentru toate avea propriile lui teorii, îşi zicea iritată Marusia, dar pentru el nu existau pur şi simplu «da» şi «nu». Toate complicaţiile vin de la satana! Ivan e simplu şi direct, şi ăsta-i un lucru minunat. O bază sănătoasă, proletară, face să dispară confuzia, jocul steril al minţii care împiedică atingerea ţelului. Ţelul lui Ivan e simplu şi nobil: să creeze omul nou, să pregătească cadrele pentru viitor, să dea tineretului tot ce e necesar şi suficient. Pe Iakov îl interesează numai lucrurile inutile, nu e în stare să separe utilul de inutil. Exact în asta constă tragedia lui. Prea multă minte strică! De aici şi conflictul permanent cu statul, cu statul proletar, ori ceva mai bun n-a fost inventat în istorie. Aici are dreptate Ivan, şi nu Iakov. Atenţia trebuie îndreptată spre realizări, şi nu spre greşelile inerente în atingerea ţelului măreţ. Şi aici Ivan are din nou dreptate. Familia toarnă în noi otrava. Tatăl lui Ivan e muncitor feroviar, a răzbit cu puterile lui în viaţă, şi-a ales singur calea, în schimb, la Iaşa acasă veneau preceptorii să dea lecţii de limbi străine, de muzică. Mediu burghez. Mi-am dorit mult să mă smulg din familia mea mic-burgheză, din mediul micilor meşteşugari, proprietari de prăvălii, din meschinăria evreiască înăbuşitoare. Şi unde am nimerit? În casă bogată, cu masa pusă, acoperită cu faţă de masă albă, cu serviciul de masă alb-rozaliu, cu papaşa burghezul în capul mesei… cu bucătăreasă şi fată în casă. Şi eu, care îmi doream simplitate, puritate…“

Gândurile astea o apropiară de Ivan. Nu, nu era nimic senzual, ci doar simplă francheţe, ah, dar ce francheţe, de invidiat. Fără oftaturi şi vaiete de intelectual.

Se apropia sfârşitul exilului lui Iakov, şi Marusia se gândea cu tristeţe că el se va întoarce acasă, că se va lupta iar cu el, că va ieşi mereu câştigător şi că munca ei va trece pe planul al doilea, va deveni iar neînsemnată în comparaţie cu preocupările lui ştiinţifice serioase… Îl vor lăsa oare să locuiască la Moscova? Dacă-l vor lăsa, va găsi oare o slujbă? Dacă nu-l vor lăsa, va pleca undeva departe, şi ea va trebui să trăiască cu stigmatul infamant, cu actele în care orice funcţionar de la cadre va vedea pata ruşinoasă. Numai divorţul o putea scăpa de ruşinea asta.

Dar alături de ea se afla Henrik. Avea douăzeci de ani. Nu mai era băiatul alintat şi capricios, îi luase locul pe neobservate cineva complet schimbat, pragmatic, perseverent. Trăia şi muncea ca un bărbat matur, se descurca bine în viaţă. Îi aducea mamei salariul său, oprindu-şi pentru el doar banii de transport şi mâncare. Fusese primit în Comsomol, se mândrea cu reuşita lui. Terminase facultatea muncitorească, se înscrisese la un institut tehnic, era pasionat de studiu, tot aşa cum fusese pasionat în copilărie de jocul de construcţii. Îşi petrecuse anii dificili ai adolescenţei în absenţa tatălui său, întorsese spatele sfaturilor şi îndrumărilor lui, valorilor lui culturale, şi chiar îl dispreţuia puţin. Tehnica era singura lui preocupare.

Henrik era unica persoană căreia Marusia îi împărtăşea noile sale frământări. O cuprinseră emoţiile înaintea discuţiei cu el, dar împotriva tuturor aşteptărilor, găsi susţinere la fiul său.

— Cred că ai dreptate, mamă. Poate că trebuia s-o faci mai devreme. Când era la Stalingrad…

Ea hotărî să divorţeze. Divorţul se pronunţă în absenţa lui Iakov, mergea foarte repede. Pe coridor mai aşteptau trei femei. Toate patru obţinură divorţul, judecătorilor le trebuiră numai cincisprezece minute pentru toate. Era o practică foarte răspândită în anii aceia. Deşi nu publicaseră încă circulara NKVD în privinţa divorţului de persoanele arestate, funcţionarii de la starea civilă erau familiarizaţi cu divorţurile cerute unilateral, când unul dintre soţi era arestat sau exilat. Nu trebuia trimis nici un formular celuilalt soţ pentru a-l completa. Marusia primi sentinţa în august 1936. Ştiau de divorţ numai două persoane: ea şi Henrik.

Nu-i scrise lui Iakov despre divorţ, trăgea de timp. Continuau să corespondeze, dar o făceau puţin forţat. Se apropia momentul să scape de soţ, şi îşi căuta argumente să se convingă că doreşte să trăiască sigură, de capul ei. Aşa fusese soarta Marusiei, să-şi trăiască tinereţea alături de un singur bărbat şi soţ, dar intelectual vorbind, era femeia liberă a timpurilor noi, femeie emancipată, şi viaţa o împinsese pe făgaş burghez. Aşa se nimerise să fie: Iakov îi stăpânea sentimentele, şi ea nu avea nevoie de îmbrăţişările altui bărbat. Împărtăşea întru totul teoria „paharului cu apă“, a deplinei libertăţi sexuale, proclamată de Aurore Dudevant, Aleksandra Kollontai şi Inessa Armand, dar în practică ceva o făcea să se oprească: îşi ţinea la distanţă curtezanul, chiar dacă încălcaseră de mult anumite limite. Ivan se purta când tandru, când timid, aşteptând un semn anume de la ea. Totul se reducea la faptul că venise momentul ca Marusia să se elibereze de tirania insuportabilă a vechii iubiri. Să se lepede de ea!

La sfârşitul lui noiembrie Marusia primi de la Iakov scrisoarea cu lista adeverinţelor necesare lui ca să se înregistreze cu domiciliul la Moscova. Habar nu avea că exista un document care îl putea scuti de toate grijile – sentinţa de divorţ. Marusia intră în panică, dar hotărârea era deja luată. N-o să-l înregistreze cu domiciliul la Moscova pe Iakov, ca să-şi păstreze… Nu, nu camera, ci independenţa, personalitatea…

Ivan luă şi el o decizie importantă. În fond nu mai era copil, îi făcea curte Marusiei de atâta vreme,

încât era momentul să pună punct. Marusia nu-l invita la ea acasă, dar nici nu se putea, fiindcă acolo se afla şi fiul ei. Nu-i venea s-o aducă în cămăruţa lui din locuinţa comună, înţesată de cutii pline cu fişe, citate, informaţii – o colecţie impresionantă de note şi ziceri ale lui Lenin despre tot ce mişcă în lumea asta. Era ştiut ca un mare cunoscător al textelor conducătorului, aşa o cartotecă nu se găsea nici măcar la biblioteca Lenin. Ar putea însă s-o invite pe Marusia în bârlogul plin de praf, pe patul lui de fier, în patul de soldat cu aşternuturile rupte…

Găsi soluţia până la urmă. Telefonă la Comisia Centrală pentru Ameliorarea Traiului Oamenilor de Ştiinţă şi ceru două bilete de odihnă şi tratament la sanatoriul Uzkoe, un loc minunat, aproape de suburbiile Moscovei. Acolo veneau la odihnă marii oameni de ştiinţă şi activiştii în domeniul artei. Academicienii, cărora le aparţinea sanatoriul, nu prea înghiţeau Profesoratul Roşu, dar Academia de Ştiinţe fuzionase nu demult cu Academia Comunistă, şi le atribuiseră nişte locuri. Îi promiseră lui Belousov două locuri începând cu 1 decembrie.

— Mergem la sanatoriu, Marusia. E timpul să ne odihnim, zise ferm Ivan cel bleg.

— Când?

— De la întâi decembrie.

O mai bună rezolvare pentru panica Marusiei nici că se putea: nu va fi la Moscova când se va întoarce Iakov. Se amâna în felul ăsta explicaţia chinuitoare. În ce-l priveşte pe Ivan, o să vadă ea acolo cum se vor petrece lucrurile! Parcă îşi vârâse capul în apa îngheţată! Da, faptă disperată, nebunească!

Dimineaţa de decembrie era cenuşie şi mult mai întunecată ca de obicei. Maşina o legăna şi-i venea să vomite. Dintotdeauna suportase greu călătoria cu maşina şi se blestema că acceptase. Ajunseră la Uzkoe când se lumina de ziuă. Maşina intră pe poarta principală, în faţa lor apărură aleea cu copaci bătrâni, clădirea cu portic şi coloane, biserica, dependinţele… Când intrară în clădirea principală, Marusiei îi tresări inima. Totul arăta elegant, auster, de bună calitate, şi spinarea i se îndreptă singură, bărbia i se ridică şi, într-o clipă, ea îşi recăpătă prestanţa de odinioară, pierdută din cauza umilinţelor trăite. Ambianţa plăcută o linişti şi-i dădu sentimentul propriei demnităţi. O femeie cu buclele cărunte, strânse în vârful capului îi conduse pe coridor şi le arătă camerele:

— De obicei pe majoritatea oaspeţilor îi instalăm într-o aripă a clădirii, dar s-au eliberat aici camerele astea în mod cu totul neaşteptat. Poftiţi, vă rog…

Săriră peste prânz, coborâră la cină. Era puţină lume la cantină, bărbaţi în vârstă şi unii foarte bătrâni, cu figuri vag familiare. Fără îndoială, academicieni. Marusia îl recunoscu pe Fersman, geofizicianul.

Îmbrăcată într-un costum albastru închis şi cu o bluză modestă, cu motive egiptene, se simţi imediat bine, locul era potrivit şi confortabil. Se vedea cât de colo că bărbaţii o priveau aprobator. În afară de femeia care servea, în sală se mai afla o singură femeie corpolentă, cu o pată din naştere care îi acoperea jumătate din faţă, probabil tot academician. Citea ziarul în timp ce mânca.

După cină, Marusia se instală cu romanul *Călătorie la capătul nopţii* de Céline în fotoliul Voltaire incomod din micul salon. Cartea apăruse cu câţiva ani înainte, n-o găsise în franceză şi se apucase s-o citească în traducerea Elsei Triolet, după apariţia unui articol critic în *Pravda*. Autorul recenziei îl făcea cu ou şi cu oţet pe Céline pentru „estetica mocirlei“, a mocirlei din societatea capitalistă, a mocirlei burgheze. Îi plăcea şi romanul, şi traducerea, dar o încântau în acelaşi timp tablourile,

mobila acaju şi vederea spre parc, fiind pătrunsă de spiritul aristocratic, aflat mai presus de mentalitatea burgheză cupidă şi putredă.

În primele trei zile se plimbară după micul dejun prin parcul imens. Heleşteie, alei, pădurice de mesteceni, tei. Era plăcut, dar cam obositor, discutau cumva forţat despre teme sociale. Ivan obosi tot învârtindu-se în loc, îşi pierdu siguranţa de sine. Nu se simţea în apele lui. O părăsi pe Marusia şi se duse să lucreze la veşnicul său *Buletin informativ al Profesoratului Roşu*, la care se înhămase de unul singur de peste cinci ani.

În dimineaţa de duminică, 6 decembrie, veniră ziarele şi aflară de noua Constituţie stalinistă. Ivan ştia de multă vreme de marele eveniment. Aflară tot de acolo că socialismul a fost construit, că dictatura proletariatului şi-a făcut treaba şi că profesorul Belousov trebuie să-şi revizuiască programele de învăţământ în funcţie de noile realităţi. În cinstea importantului eveniment, Ivan scoase din valiză o sticlă de vin de Cahors, adusă pentru orice eventualitate, şi o invită pe Marusia să petreacă împreună restul serii în ambianţa intimă din camera sa.

Ivan reuşi s-o ademenească în mrejele iubirii în scurtul interval dintre al doilea pahar şi al treilea. Marusia nici măcar nu-şi dădu seama, fiindcă reacţia ei la alcool, chiar şi la vinul de Cahors atât de binefăcător, era rapidă şi tumultuoasă. Începu să zâmbească, apoi să râdă în hohote, nu se ştie de ce, pereţii porniră să se mişte, şi ea se agăţă de mâneca lui Ivan ca să nu se prăbuşească. El o luă în braţe şi îşi făcu treaba onorabil. După cinci minute îşi savură victoria-fulger, în vreme ce Marusia se refugie în camera vecină, unde vomită vinul vâscos, roşu-bordo. Se simţea groaznic.

După douăzeci de minute, Ivan bătu la uşa ei, intră şi o găsi zăcând pe pat, deasupra păturii, palidă, în bluza orientală cu plastronul ud. Se ocupă de ea cu tandreţe, îi îndeplini supus toate cerinţele: îi puse pe cap o compresă fierbinte, îi pregăti ceaiul, ea îi ceru mai mult zahăr. Mai vomită o dată. Lui Ivan era cât pe ce să-i dea lacrimile de milă: fetiţă sensibilă, tare sensibilă. O îngrijea cum îşi îngrijise cândva fiica bolnavă de scarlatină… Purtarea lui o mişcă pe Marusia. Om cu suflet, grijuliu, om bun. Şi mai ales, are poziţii clare şi ferme, e om de bună calitate, vorbeşte pe şleau, fără tertipuri intelectuale.

Iakov trimise o telegramă când părăsi Novosibirskul. Nu-l întâmpină nici Marusia, nici Henrik. Ajunse pe strada Povarskaia pe data de 4 decembrie. Vecinii îi deschiseră uşa de la intrare. Camera era încuiată, cheie nu avea. Plecă la sora lui…

Pe seară reuşi să-l găsească la telefon pe Henrik, care îi spuse:

— Salut. Mama e la sanatoriu… Nu ştiu la care.

Iakov află de divorţ când Marusia se întoarse de la sanatoriu. Ştia deja că nu va obţine drept de rezidenţă la Moscova, că nu va mai avea nici soţie, nici fiu, că nu va mai avea pe nimeni dintre persoanele care contau pentru el. Îşi găsi totuşi de lucru în regiunea Moscovei, în raionul Egorevsk, la serviciul de planificare al unei făbricuţe neînsemnate.

Se văzu cu Asia înainte să plece. Se întâlniră lângă staţia de metrou Novokuzneţk. Roză în obraji, emoţionată, cu o beretă pe cap şi cu ochii aşteptând ceva, Asia îl întrebă ce-i mai face eczema.

— Eczema se simte bine, glumi Iakov.

Îl invită la ea, stătea aproape, pe strada Piatniţkaia. Iakov refuză invitaţia. Se plimbară pe strada Ordînka. El îi sărută mâna la despărţire, un gest cu totul demodat.

Relaţia Marusiei cu Ivan nu dură mult timp. Avea o fire deschisă, puteai conta pe el, era bine

pregătit politic, avea convingeri morale ferme. A fost arestat în aprilie. Procesul s-a desfăşurat pe tăcute, pierdut printre procesele răsunătoare din anul acela. Printre fişele şi citatele din Lenin care înţesau dulapurile şi cutiile din cameră, i-au găsit la percheziţie o tăietură din ziarul francez *L'Écho de Paris* cu recenzia ultimei cărţi a lui Troţki *Revoluţia trădată*. Marusia, pe care Ivan o rugase să-i traducă articolul, subliniase cu creionul roşu citatul care o lăsase cu gura căscată: „Gruzinul cu fruntea îngustă a devenit, fără voia lui, moştenitorul direct al lui Ivan cel Groaznic, al lui Petru cel Mare şi al Ecaterinei II. Îşi distruge adversarii-revoluţionari, fideli credinţei lor diavoleşti, pe care îi înghite cu o poftă nevrotică de distrugere."

Ivan, om cinstit, a negat la interogatoriu că ştie limba franceză. N-a divulgat numele persoanei care subliniase cu creionul roşu citatul care putea s-o ducă la moarte.

Două luni mai târziu, au fost împuşcaţi toţi învinuiţii de troţkism din proces. Şi cei importanţi, şi cei neimportanţi. Ivan nu era troţkist, era un leninist devotat, dar asta nu însemna nimic. Era anul 1937. Era greu să scapi cu viaţă. Dar au scăpat. Nu toţi.

CAPITOLUL 44
Variaţiuni pe tema *Scripcarului pe acoperiş*
1992

Tusia îmbătrânise frumos – slăbise, se micşorase. Spinarea, deformată din tinereţe de tuberculoză osoasă, i se încovoia tot mai mult, dar mâinile nu arătau prăpădite, şi zbârciturile i se aşezaseră pe faţă formând o minunată reţea geometrică. Ochii n-o mai ajutau, îşi procurase o lupă groasă, se obişnuise să citească cu ea şi o încredinţa pe Nora că modul ăsta de a citi avea un mare avantaj: nu-ţi scapă nimic, parcă descifrezi mai bine sensul odată cu literele mărite… Se apropia de optzeci de ani. Se ofilise, dar îşi păstrase mintea clară şi agerimea dintotdeauna. Din când în când Nora o ducea la teatru. Venea s-o ia de acasă, o aşeza pe locul din spate al maşinii şi o lăsa în faţa intrării actorilor. Sprijinindu-se în bastonul lustruit, cu capul de argint în vârf, înfăţişând o oaie, Tusia o aştepta să-şi parcheze maşina şi intrau braţ la braţ, ca adevărate participante la viaţa teatrului, cunoscătoare stimabile ale evenimentelor teatrale importante.

Elevii Tusiei n-o uitaseră, o invitau la toate reprezentaţiile demne de atenţie, la premierele şi spectacolele teatrelor aflate în turneu. Accepta cu plăcere să meargă, se îmbrăca special pentru teatru, îşi încărca degetele uscate cu inele asiatice mari, încrustate cu cornaline şi peruzele… Fiecare asemenea ieşire era pentru Nora o sărbătoare, nu-i slăbise entuziasmul cu care participa la premiere, şi prezenţa Tusiei îi intensifica sentimentul ăsta, indiferent dacă spectacolul era bun sau nu cine ştie ce.

Teatrul la care mergeau acum nu era preferatul lor. Regizorul, deşi se bucura de mare faimă, era mediocru după părerea Tusiei, şi chiar dacă dramaturgul, care îl adaptase pentru scenă pe prolificul Şalom Alehem, era la modă şi talentat, păstra totuşi neştirbit spiritul spectacolelor studenţeşti. Le invitase regizorul scenograf, unul dintre elevii străluciţi ai Tusiei. Se juca povestea lui Tevie lăptarul, şi Tusia nu se aştepta la nimic bun: îl avea în minte pe Mihoels jucând rolul ăsta în 1938…

În sala de spectacol era o atmosferă de aşteptare euforică şi exaltată. Când apăru pe scenă (cu o uriaşă cruce ortodoxă în fundal, nu se ştie de ce) îndrăgitul actor de comedie, specializat în roluri de prostănaci naivi, cu mult farmec, sala scoase un urlet de entuziasm. Actorul începu prin a declara: în satul nostru trăiesc ruşi, ucraineni şi evrei… Apoi urmă o expunere greţoasă a prieteniei legendare între popoare, prezentată cu intonaţie de anecdotică evreiască, blajină, dulce-amară, şi cu ziceri de bufon de prost gust, din cauza cărora Tusia deveni din ce în ce mai tristă, şi sala din ce în ce mai veselă. La sfârşitul actului întâi, nunta evreiască fu urmată de un pogrom, ai cărui autori erau nişte vecini ruşi paşnici, bine motivaţi: ori vă îmblătim, ori veţi fi amendaţi!

Miliţianul din sat era sfâşiat de sentimentul datoriei (trebuia să înfăptuiască pogromul planificat de superiorii săi) şi de mila lui ca vecin pentru ţăranii evrei, oameni simpli, şi pentru lăptăreasa evreică foarte simpatică. Dramaturgul încredinţase rolul de inspiratoare a pogromului unei provocatoare malefice, un soi de Ilse Koch, care anticipa alţi oameni răi, de naţionalitate germană, organizatorii camerelor de gazare… Pogromul se desfăşură cu succes. Tevie străbătu avanscena purtând-o pe braţe pe fiica cea mică plină de sânge, apoi lăsă pe peretele alb urma roşie a mâinii sale mari de muncitor.

Răsunau clopotele, ţopăiau pogromiştii executând cazaciocul, miliţianul, bine intenţionat, ruga să fie linişte, bunul preot îşi ţinea braţele desfăcute, Tevie urla de durere chemându-l pe Dumnezeul criminal al evreilor care stătuse cu mâinile în sân fără să le vină în ajutor, şi-i îndemna pe tinerii evrei destupaţi la minte şi civilizaţi să intre în mişcarea revoluţionară. Şalom Alehem îşi dormea somnul de veci deja de şaptezeci de ani în cimitirul evreiesc din Queens, şi sufletul său pălăvrăgea în limba idiş, îngropată de multă vreme, cu sufletele celor şase milioane de evrei europeni, care populau cândva patria lor cu frontiere nedeterminate, numită Idişland.

Izbucniră aplauzele.

— Ce ticăloşie! Îngrozitor! îi şopti Tusia la ureche Norei.

— Ticăloşie? De ce? se miră Nora.

— Dacă nu pricepi, îţi explic mai târziu…

Aşteptară să se termine spectacolul. Ieşiră în ropot de aplauze şi ovaţii, cu nesfârşite chemări la rampă ale actorilor, regizorului şi autorului piesei… Nora n-o mai văzuse de multă vreme pe Tusia atât de deprimată. Acasă liftul nu mergea, urcară încet pe jos scara abruptă până la etajul trei, odihnindu-se puţin pe fiecare palier. Tusia tăcea. Nora n-o asalta cu întrebările.

Mâncară ce se găsea în casă, macaroane fierte cu brânză rasă. Tusia scoase din bufet o sticlă de vin şi bău ca europenii, fără să toasteze. De câteva ori păru că vrea să spună ceva, dar rămase tăcută, cu ochii în farfurie. Era deja două noaptea, conversaţia nu se lega. Nora plecă. Rămaseră lucruri nespuse. Tusia obişnuia să facă nişte comentarii atât de strălucite…

Poate că ele n-ar fi revenit la subiect, dacă Tevie lăptarul n-ar fi apărut la capătul firului de telefon câteva zile mai târziu. De data asta invitaţia nu venea de la Tenghiz, ci de la Efim Berg, un regizor din provincie, avea reputaţia de scandalagiu, întreţinea tot felul de relaţii misterioase. De fapt nu era chiar un provincial, învăţase la Moscova. Pusese în scenă spectacole la Leningrad, lucrase cinci ani ca regizor principal la unul dintre cele mai vechi teatre din Siberia.

În primul rând o întrebă pe Nora ce naţionalitate are şi dacă e cumva evreică.

Nora rămase surprinsă. În actul de identitate figura cu naţionalitatea mamei – rusă, dar nu ascundea niciodată faptul că tatăl era evreu.

— Pe jumătate, după tată, răspunse laconic.

— Îmi semeni! zise Efim şi o invită să participe la punerea în scenă a spectacolului *Scripcarul pe acoperiş*.[33]

33. Musical după povestirea omonimă a lui Şalom Alehem, care l-a inspirat şi pe Marc Chagall pentru tabloul cu acelaşi nume.

Cum a reieşit mai târziu, propunerea lui avea o preistorie interesantă. Schiţele decorurilor pentru spectacolul cu pricina fuseseră făcute de cunoscutul scenograf Kononov şi fuseseră acceptate, dar în ultima clipă, Efim le respinsese. Laureat al tuturor premiilor de stat şi favorit al autorităţilor, Kononov nu lucrase niciodată pentru teatru. Devenise celebru pentru portretele făcute personalităţilor politice şi pentru fresce – panouri uriaşe cu teme patriotice, luându-şi subiectele din istoria eroică a poporului rus, de la bătălia de pe lacul Ciudskoe a lui Aleksandr Nevski împotriva cavalerilor teutoni până la nimicirea fasciştilor la Stalingrad. Kononov era un antisemit convins, o ştiau toţi, şi Efim fusese nespus de uimit când primise propunerea lui de a face scenografia pentru *Scripcarul pe acoperiş*. Prezenţa pe afiş a unui nume atât de cunoscut garanta interesul publicului şi indulgenţa

autorităţilor din minister.

Kononov, cu viziunea sa monumentală, desenă la repezeală şi foarte realist nişte căsuţe strâmbe dintr-un târguşor evreiesc, aşa încât se putea trece la construirea decorurilor, schiţele fuseseră predate atelierului de producţie, dar tocmai atunci izbucnise scandalul. Înainte de plecare, regizorul şi scenograful au băut vodcă la „botul calului“, s-au turtit zdravăn amândoi, şi Efim, într-un acces de recunoştinţă tipică omului beat, a mărturisit că-l considerase dintotdeauna antisemit pe Kononov şi se bucura să constate că era, de fapt, un „om normal“, participând la spectacolul teatrului evreiesc. Kononov s-a apucat însă să-şi apere reputaţia şi i-a prezentat lui Efim motivul pentru care participa la spectacol: voi, evreii, sunteţi agresivi şi nu faceţi decât să cuceriţi spaţii străine – Levitan al vostru zugrăveşte peisajele noastre, Chagall al vostru introduce fantasmele lui evreieşti în spaţiul nostru, Pasternak şi Mandelştam ai voştri se folosesc de limba noastră de parcă ar fi a lor, voi murdăriţi arta rusească introducând în ea spiritul cosmopolit care îi distruge integritatea şi puritatea. Antisemitismul e singurul nostru mod de a ne apăra, căci, dacă nu ne protejăm şi nu construim obstacole în calea voastră, o să contaminaţi cu ideile voastre evreieşti lumea întreagă! Şi toată avangarda asta, cu tot cu Malevici şi Şostakovici (aici el greşea), e o continuare a infecţiei evreieşti, de care se contaminează ruşii când se ating de voi… Sunt de acord să văd înflorind sute de flori, dar nimeni nu are nevoie de corcituri şi de hibrizi, o să continui să lupt cu încăpăţânare pentru puritatea artei ruse.

— Poţi să-l montezi pe Şalom Alehem al tău, o să te ajut s-o faci, dar nu te atinge de Cehovul meu! i-a declarat solemn Kononov, zâmbind blajin.

În clipa aceea, micul Efim a sărit sprinten de la locul lui şi, strigându-i „Cehov al tău!“, i-a ars o palmă pe obraz. Kononov, având marele avantaj de a fi mult mai solid, l-a pus pe Efim la pământ dintr-o singură lovitură. Ridicându-se anevoie în genunchi, Efim a apucat de pe masă un *presse-papiers* care îşi găsise locul în teatru cu patru regizori înaintea lui, până să înceapă războiul, şi numai directorul teatrului şi locţiitorul său, aflaţi acolo din întâmplare, au reuşit să evite măcelul. L-au tras la o parte pe Efim, pe pictor l-au aşezat într-o maşină şi l-au trimis la aeroport.

Când şi-a revenit din trauma mai mult morală decât fizică, Efim a făcut socoteala în gând ce scenografi de origine evreiască cunoaşte, dar David Borovski era ocupat un an de zile, l-a refuzat şi Mark Bornstein, prietenul său din Leningrad, şi şi-a amintit de Nora… Relaţia lor era legată tot de un conflict vechi de cinci ani: în anul acela Efim fusese numit regizor principal, şi-l invitase pe Tenghiz, căruia îi cunoştea activitatea, să pună în scenă piesa *Poveste de Crăciun* a lui Dickens. Tenghiz acceptase şi venise însoţit de Nora. Timp era puţin, spectacolul trebuia să fie prezentat înainte de începutul vacanţei şcolare, era grabă mare, toţi erau nervoşi, şi chiar la sfârşit, Efim se certase cu Tenghiz pentru un motiv pe care nu şi-l vor aminti mai târziu… Şi iată că acum Efim o invita pe Nora să monteze împreună cu el o piesă după Şalom Alehem.

Nora izbucni în râs.

— Chiar acum am fost la premieră, era cât pe ce să se prăbuşească acoperişul din cauza ovaţiilor, nu mai pupi aşa un succes a doua oară.

— Nu-i vorba de piesa asta, ci de *Scripcarul pe acoperiş*. Un musical genial prezentat pe Brodway, a cutreierat prin toată lumea. Libretul e semnat de Joseph Stein, compozitorul e Jerry Bock. Am acum în teatru două voci extraordinare, Topol o să se spânzure de invidie.

Nora nu ştia care Topol trebuia să se spânzure, dar zise că vrea să vadă materialul. Pe seară se înfiinţă la Tusia. Contrar tuturor aşteptărilor, ea se bucură de vizită. Luă de pe etajeră un disc american şi-l puse la pick-up. Muzica era încântătoare, tristă şi veselă în acelaşi timp, antrenantă, te îndemna la joc.

— E muzică klezmer într-o prelucrare modernă minunată, îi explică Tusia. Astfel de mici orchestre evreieşti cutreierau Europa de Est înainte de război, Acum, ce-a mai rămas din ele are de-a face mai mult sau mai puţin cu muzica pop. Dar asta e cea mai bună.

Ascultară discul până la capăt.

— Nu ştiu nimic despre muzica asta, recunoscu Nora.

— Înseamnă că nu ţi-am fost un bun profesor, zise uimită Tusia.

Începând din seara aceea, o nouă temă intră în viaţa Norei – tema evreiască. Descoperi că dintr-odată, jumătatea evreiască din sângele ei era un fapt important, care n-o preocupase deloc şi nu-i păruse că ar avea o semnificaţie anume până atunci. Şi cum i se întâmpla mereu în viaţă, ajunse la noua cunoaştere prin intermediul teatrului. Era ultima serie de lecţii instructive pe care Nora apucă să le primească de la Tusia.

— Să ştii, Nora, că spre sfârşitul vieţii am fost obligată să-mi revizuiesc modul de a mă raporta la evreitate, îi zise Tusia. Pentru evreii ruşi din generaţia părinţilor noştri şi ai bunicilor tăi problema asimilării era o problemă chinuitoare din cale-afară. Le era ruşine de evreitatea lor şi făceau eforturi uriaşe să se rupă de rădăcinile lor şi să se integreze în cultura rusă. Înfruntând o puternică rezistenţă din partea mediilor ruseşti… Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în Europa. Numai că acolo totul a început mai devreme, pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Să iei enciclopedia şi să citeşti. La litera A – asimilarea. Uită-te la Austro-Ungaria. Volumul I, arătă cu mâna Tusia în direcţia bibliotecii. Pe scurt… În secolul al XIX-lea evreii au devenit principalii cosmopoliţi în Europa, au creat universalismul intelectual. Asta a fost o explozie colosală. Evreii tineri au scăpat, folosindu-şi energia nebunească, de sub tutela şcolilor evreieşti, a *hederelor*, şi s-au repezit să înveţe la şcolile laice. Şi au obţinut rezultate uluitoare în ştiinţă, în artă, în literatură. Şi-n economie, se-nţelege… Dar în acelaşi timp, şi-au pierdut ceea ce avea să se numească mai târziu „identitatea naţională“. Tot atunci a apărut sionismul, o mişcare total opusă, al cărei scop era crearea unui stat evreiesc independent, care nu mai exista de două mii de ani. Împotriva a tot ce ştim ca experienţă istorică, statul a fost creat, dar s-a plătit pentru el un preţ uriaş, şase milioane de morţi în camerele de gazare. Răposatul meu tată şi-ar ieşi din minţi dacă m-ar auzi ce spun acum… Iată la ce reflectez ajunsă la anii bătrâneţii… De ce evreii au îndrăgit atât de mult puterea sovietică? Fiindcă a înlocuit la început valorile naţionale cu cele internaţionale, şi evreii şi-au pus toată nădejdea în ea, sperând să scape de povara evreităţii…

Era de mirare cum reuşea Tusia ca, în prezenţa Norei, să transforme rapid o flecăreală obişnuită într-o discuţie intelectuală; când ţinea orele de scenografie, literatura şi dramaturgia deveneau teme principale, şi un deceniu mai târziu, la cursurile de istoria teatrului, îi plimba pe studenţi prin psihologie şi filozofie… Îşi apropria orice temă propusă spre dezbatere, vorbea despre lucruri care, la prima vedere, nu aveau legătură cu subiectul, dar se dovedea că tocmai informaţiile „pe lângă subiect“ erau cele mai interesante. Nora ştia toate astea de multă vreme şi acum, ascultându-i lecţia cu totul neaşteptată despre soarta evreilor, se gândea cât de mult se îndepărtase Tusia de Tevie

lăptarul cu întrebările care nu-i dădeau pace, aparent neînsemnate şi profunde în acelaşi timp.

— Încerc să-ţi explic de ce m-a intrigat atât de mult piesa asta… nu-i un lucru simplu… E minciună, dulcegărie, sentimentalism ieftin. Cântecele astea idiş, „tum-balalaica“, astea nu mai există nicăieri în lume. E literatură bulevardieră de prost gust, vulgară. Există o evreitate diluată în lume care a introdus morala modernă, întemeiată pe faimoasele Zece porunci, există un model de viaţă foarte tensionată, care a durat două mii de ani, două mii de ani de prigoană, de rătăcire dintr-o ţară în alta, şi un popor mic care s-a conservat printr-o minune. Care vrea să rămână evreu şi să trăiască pe pământul său, şi are dreptul ăsta, cum îl au toate celelalte popoare. Şi există o forţă puternică, doritoare să-l distrugă. N-am nimic împotriva lui Şalom Alehem, dar să ducem micul său *ştetl*[34] la muzeu, nu despre asta e vorba în ziua de azi. Cu atât mai mult cu cât el nu mai există şi nu va mai exista niciodată… Am vrut să-ţi spun toate astea înainte să te apuci de decorurile pentru spectacol. Şi nici nu m-aş fi apucat să-ţi vorbesc, dacă n-aş crede că teatrul are încă de spus asemenea lucruri, care nu pot fi spuse prin alte mijloace…

34. Aşezare (idiş).

— Să ştii că nu există nimic din ce-mi spui tu în musical-ul ăsta, sau cel puţin n-am văzut eu, atât găsi să răspundă Nora.

— Trebuie să sapi ca să găseşti ideea, Nora. De multe ori trebuie s-o cauţi nu în textul propus, ci în tine…

Era cea mai dificilă muncă dintre toate pentru Nora. Mai întâi se luptă cu textul. O ajută mult premiera sforăitoare, cu dangătele clopotelor din final – nu avea dreptul să cadă pradă unei asemenea idei, în nici un fel. Efim Berg veni la Moscova cu nişte treburi, şi Nora petrecu împreună cu el şi cu Tusia o seară minunată. Vorbăreţ din cale-afară, obişnuind să nu-şi asculte interlocutorul, Efim fu de data asta reţinut, scump la vorbă. Discutară despre avantajele şi neajunsurile teatrului muzical, despre transformarea treptată a operei într-un gen democratic de felul musicalului, despre cele două musicaluri care revoluţionaseră genul teatrului muzical – *Westside Story* al lui Bernstein şi *Jesus Christ Superstar* al lui Webber. Tusia o uimi din nou pe Nora cu reflecţiile sale despre căile posibile de dezvoltare a teatrului, despre lărgirea spaţiului teatrului prin mijloacele folosite în cinematografie şi în spectacolele stradale, despre atragerea publicului să participe la acţiune, despre viaţa care se „carnavalizează“… Despre întoarcerea teatrului la rădăcinile lui vechi, la mistere…

— Toate au fost încercate în Rusia după revoluţie, dar au eşuat… S-a revenit destul de repede la formele conservatoare, s-a sfârşit cu avangarda rusă atât de promiţătoare, zise Tusia şi îşi încrucişă mâinile pe piept mimând un mort…

Noaptea târziu, Efim o duse pe Nora la un prieten din lumea teatrului, la casa Nirnzee, în pasajul Gnezdovski, şi acolo ea văzu pentru prima dată, la un video abia adus din America, versiunea ecranizată a unui musical, filmul american *Scripcarul pe acoperiş* (*Fiddler on the Roof*), devenit de multă vreme o vechitură minunată, care nu-şi pierduse deloc farmecul. Acum ştia că, fără să schimbe nici o replică, trebuia să scoată din spectacolul accesibil tuturor, atât de plăcut şi atât de uman, ceva cu mai multă substanţă decât o făcuse dramaturgul. Efim nu avea stare, ţopăia, tropăia, bătea din palme şi, influenţat de Tusia, dădea semne că spectacolul, care abia prindea formă, îi place din ce în ce mai mult.

Nora îşi frământă mintea, inventă totul, schiţă pe coli mari de hârtie Whatman o cutiuţă strâmtă imaginând scena, tapisată în interior de sus până jos cu bucăţi de pânză multicoloră, alternând culoarea roşie cu maro şi cu albastru închis. Înăuntru desenă figuri micuţe de oameni care se agitau haotic, bezmetic, înghesuiţi în spaţiul apăsător… Un cal şi o vacă apăreau şi dispăreau pe rând; ea umplu cutiuţa cu animale din curtea ţăranului, desenă frânghii cu rufe atârnate, apoi luă altă coală şi schiţă bătrâne şi copii, introducând totul în lumea asta strâmtă. Apoi desenă o masă înclinată, în chip de estradă, cu o oală şi nişte străchini pe ea, desenă iar o cutie goală… Nu-şi dădea seama deloc dacă avea nevoie de toate semnele astea ale vieţii ţăranilor săraci sau dacă ele nu făceau decât să încurce şi să distragă atenţia cu detalii inutile… Renunţă la toate până la urmă, în afară de estrada din lemn, stând înclinată într-o parte a sălii.

Faza pregătitoare luă sfârşit şi începu montarea piesei. Nimeni nu ştia cum va primi Efim Berg, om talentat, dar capricios şi ambiţios, soluţia definitivă a Norei. Ea propunea, înainte de toate, micşorarea scenei, crearea unui spaţiu strâmt, care urma să se lărgească la finalul spectacolului.

Nora a construit trei machete şi le-a introdus una într-alta. Se deosebeau numai prin culoarea pânzelor. Trei straturi de pânze erau întinse pe paisprezece bare, în mijlocul fiecărei pânze se afla o mică despicătură verticală, invizibilă printre cute. Primul strat era de un roşu aprins, sărbătoresc şi neliniştitor. La sfârşitul scenei cu rugăciunea de şabat, Tevie trăgea jos o pânză de pe bară, o trecea peste cap ca pe o manta, vârându-şi-l prin despicătură, şi toate celelalte personaje se îmbrăcau şi ele cu mantalele roşii improvizate şi cântau rugăciunea de şabat, despre care Nora ştia prea bine că n-o să fie nici o rugăciune, ci o să fie o muzică foarte răspândită, culeasă din cântecele sinagogilor şi din folclorul târgurilor evreieşti. Aici Nora scotea partea dinăuntru a machetei: pe bare atârna următorul strat de pânze maronii-ocru, şi la sfârşitul scenei cu căsătoria şi nunta care se transformau pe nesimţite în pogrom, aveau să fie trase jos şi aceste pânze şi transformate în pelerine. În avanscenă, mulţimea evreilor înfricoşaţi cânta iarăşi cântece potrivite momentului, iar din spatele pânzei maronii ieşea la iveală ultimul strat de pânze, de un albastru închis… Nora scotea acum partea din mijloc a machetei şi lăsa să se vadă ultima parte… Aici urma să se joace finalul: miliţianul din sat îi anunţa pe evrei că sunt toţi izgoniţi din *ştetl*, de sus cobora o scară, care urma să fie interpretată de fiecare după nivelul său de cunoştinţe. Putea fi interpretată ca Scara lui Iakov: evreii smulgeau de pe bare ultimul strat de pânze, îşi aruncau pe umeri mantalele nopţii celeste, urcau treptele şi dispăreau în podul scenei. În întunericul scenei, o cuşcă cufundată în beznă, rămâneau doar barele, nu se vedea picior de om – o lume pustie, fără oameni… Cât despre urcarea la cer, ei aveau să cânte cântecelele lor stupide – Nu cumva ai uitat de tigăi? De preşuri? Unde-s cratiţele, dârlogii, sfeşnicul? – Asta-i chiar foarte bine! Fiindcă avea să devină mai evident contrastul dintre nimicnicia traiului lor de zi cu zi, cu logodne, căsătorii, cu pregătiri din ziua de vineri, cu boala vacii, cu înşelăciuni meschine şi şmecherii ieftine, contrastul dintre toate astea şi marea dramă a vieţii omeneşti, sfârşitul existenţei umane pe pământ şi eşecul total al planului neinspirat al lui Dumnezeu, avea să fie şi mai percutant. Şi n-au decât să dispară acolo sus, în bezna cerurilor, nu numai bietele cântecele populare, ci şi a Şasea, a Şaptea, a Opta… şi a Şaptesprezecea, şi a Treizeci şi doua parte din *Clavecinul bine temperat*, unul dintre cele mai mari texte muzicale din toate timpurile… La urma urmei, toate aceste jocuri bezmetice şi crude ale unor oameni iraţionali au dus la repetiţia generală a sfârşitului umanităţii, la Holocaust…

Şi pe scenă rămâneau numai barele negre, pustiul, şi liniştea… Ah, da, costumele… Cum să arate costumele? Nişte costume de gimnastică mulate pe corp, şi pe deasupra, nişte haine lungi, lălâi, cârpe fără formă şi culoare, şi nici un fel de etnografie, fără redingote, jiletci, basmale cu nod făcut în creştet… nici un fel de folclor…

Şi dacă se poate, fără aplauze. Numai spaimă rece şi presimţirea sfârşitului… Împrăştiaţi-vă, domnilor, în întuneric şi în linişte…

— Bravo, Nora! Foarte frumos! O facem! Un lucru nu înţeleg, ce-i cu scara asta a lui Iakov despre care ai vorbit?

Nora se uită uluită la Berg:

— Cum ce-i cu ea? E viziunea patriarhului Iakov pe care a avut-o lângă Betel. I s-a arătat o scară pe care urcau şi coborau îngerii şi, din vârful scării, Dumnezeu i-a zis ceva de genul – uite, tu dormi aici, şi eu te anunţ că pământul pe care tragi aghioase ţi-e dat ţie, te binecuvântez pe tine şi pe urmaşii tăi, şi prin tine, toate neamurile.

— Vis minunat, nimic de zis! Nu mi-l amintesc, nu ştiu de ce.

— Şi eu l-am ignorat, Tusia mi l-a semnalat. Nu-ţi face griji, Efim. Dumnezeu a binecuvântat, prin evrei, toţi oamenii, pe toţi până la unul. Dacă evreii vor fi izgoniţi din lumea asta, nu se ştie dacă va mai fi valabilă binecuvântarea, începu să râdă Nora.

CAPITOLUL 45
În anturajul lui Mihoels
(1946-1948)

Iakov Oseţki şi Şlioma Vovsi erau de aceeaşi vârstă, numai că Iakov intrase la Institutul de Comerţ cu un an mai devreme. Un prieten îl invitase pe Iakov la o serată literară, unde Şlioma recitase în idiş poemul său lung şi de neînţeles în faţa unui grup de amatori de poezie. Pe Iakov îl frapase fizicul lui expresiv, la limita monstruosului, şi înflăcărarea cu care declamase. Era în 1911, în 1912 nici unul, nici altul, nu mai erau în institut.

Mulţi ani mai târziu, în 1925, Iakov şi Marusia, deveniţi între timp locuitori ai capitalei, au nimerit la un spectacol al Teatrului Evreiesc. La vremea aceea, Marusia se despărţise definitiv de teatru, dar visurile ei din tinereţe despre o carieră artistică îi lăsaseră un gust amar.

Spectacolul *O noapte în piaţa veche* o zăpăci de tot. Pe de o parte, îi plăcea teatrul de bâlci, pe de alta, povestea morţilor înviaţi nu era deloc pe gustul ei. Nu mai avea la inimă mistica, renunţase la trecutul său teatral şi la activitatea artistică neangajată ideologic, căuta în toate un sens politic, era profund pătrunsă de ideile internaţionalismului proletar. O cuprinse iritarea când văzu că spectacolul jucat cu talent nu avea nici o ideologie. În plus, asocia limba idiş cu naţionalismul burghez. Conţinutul piesei era nul, în schimb, regia şi scenografia erau de un înalt nivel profesional, actorii erau interpreţi desăvârşiţi, jucau necrispaţi, aveau haz, foloseau o intonaţie potrivită, se mişcau ca adevăraţi maeştri ai genului, şi muzica era foarte reuşită.

Pe scurt, pe Marusia o încerca un sentiment de disconfort artistico-ideologic, în vreme ce pe Iakov îl împiedica să se bucure de spectacol senzaţia că-l ştia de undeva pe unul dintre actorii principali. Luă programul din mâna Marusiei, dar nu reuşi să citească pe întuneric numele de familie al acestui măscărici extraordinar, care combina cu măiestrie umorul evreului din *ştetl*, ţinta ironiilor fiind chiar el, cu modelul teatrului de stradă italian de a râde de toţi…

Cum se aprinse lumina după primul act, văzu imediat numele actorului în program.

— Mihoels, îl ştii, Marusia? Mi-e cunoscută faţa lui, l-am întâlnit undeva… Actor foarte talentat.

— Da, talentat, zise nemulţumită Marusia, de parcă actorul îi furase meseria. E un pseudonim. Vovsi e numele lui de familie.

— Da, Vovsi, mi-am amintit, a studiat la Kiev, la Institutul de Comerţ, pe urmă a dispărut…

—Tu ai dispărut, Iaşa, eu am dispărut, dar el n-a dispărut deloc! Au început să scrie mult depre el!

— Nu ţi-a plăcut? După mine a fost extraordinar!

— Asta-i reprezentaţie mic-burgheză, Iaşa, pentru burtă-verde. Uită-te în jurul tău, numai dentişti evrei!

Iakov simţi că făcuse o gafă atingând fără să vrea un punct sensibil, dar imediat cineva venind din spate îl apucă de braţ. Se întoarse şi-l recunoscu pe doctorul care îl consultase cu un an înainte. Nu era dentist, e adevărat, era dermatolog.

— Ce ziceţi de Mihoels? E vărul meu! Ce pereche! Mihoels şi Zuskin!

— Avel Isakovici, v-o prezint pe soţia mea, Maria Petrovna! Doctorul Dubkin, dermatolog!

Marusia abia se abţinu să nu râdă, dar reuşi să rostească:

— Şi eu care vă credeam dentist!

Plecară împreună la bufet.

La sfârşitul spectacolului ovaţionară îndelung, apoi stătură la coadă la garderobă cu Avel Isakovici şi cu soţia sa, şi în vreme ce spectatorii se împrăştiau care încotro şi soţia lui Avel se chinuia să-şi pună botinele gri de fetru, care nu voiau să se lase încheiate, prin uşa laterală ieşi Mihoels; era mic de statură şi avea capul mare. Căuta pe cineva şi, văzându-l pe Avel, se apropie de el, îl bătu pe umăr şi-l îmbrăţişă. Se uită pe urmă la Iakov, care nu-l scăpa din ochi, şi zâmbi întrebător:

— Iakov Oseţki, da? Ah, cât de recunoscător vă sunt! Să ştiţi că la tinereţe e important să te critice cineva având o ţintă precisă.

— Chiar că nu-mi amintesc să vă fi criticat… Îmi vine să vă cer scuze…

— Nu aveţi de ce să vă scuzaţi. Aţi făcut-o atunci într-un mod foarte elegant. Permiteţi-mi să vă amintesc cuvintele: văd un mare talent, dar mi-e clar că nu în poezie! şi Mihoels începu să râdă cu toată faţa sa urâtă, cu buza de jos răsfrântă şi nasul turtit: Groaznic poem! Haideţi! Avem o mică serată… Sunteţi invitaţii mei…

Imediat îşi făcu apariţia o doamnă înaltă, bătrână, după care el venise la garderobă, şi toţi în grup, îmbrăcându-şi din mers paltoanele, îl urmară pe Mihoels.

Din ziua aceea s-au întâlnit din când în când pe stradă, la porţile Nikitski, la Conservator, la concertele de la Institutul Gnesin. Cartierul ăsta era doar o palmă de pământ din uriaşa Moscovă. Ultima lor întâlnire până la război s-a petrecut cu puţin timp înainte de prima arestare a lui Iakov. S-au întâlnit pe strada Malaia Bronnaia, şi-au strâns mâna, şi Mihoels l-a invitat la spectacol…

— Poate veniţi astăzi? E o piesă contemporană, *Procesul*, scrisă de Dobruşin…

Se întâmpla în 1931, şi Iakov n-a mai apucat să vadă piesa, l-au arestat după câteva luni, aşa că a urmărit-o nu în sala de spectacole, ci de pe banca acuzaţilor.

S-au întâlnit pe urmă din întâmplare după cincisprezece ani, după război, în toamna anului 1945. La vremea aceea se sfârşiseră lungile peregrinări ale lui Iakov prin provincie, erau cei mai frumoşi ani din viaţa sa: se bucura de libertate, de cărţi, de muzică, se apropiase cu plăcere de arta filmului, preda statistică la Facultatea de Economie a Institutului de Cinematografie.

În ziua aceea, Mihoels avea nişte treburi la institut, fiindcă i se propusese să predea un curs de artă actoricească. Dădură unul de altul la bufet. Mihoels se repezi la Iakov ca la un prieten apropiat şi-l luă de umăr. Mâncară numai supă de mazăre, fiindcă se terminase felul doi, şi băură ceai cu chifle.

Mihoels avea faţa urâtă, dar Dumnezeu îi dăduse nişte mâini de o rară frumuseţe, şi Iakov nu-şi putea lua ochii de la degetele lui lungi, expresive, ţinute pe paharul mat. Vorbeau cu înflăcărare, şi, luându-se cu vorba, ajunseră şi la Comitetul Evreiesc Antifascist, un subiect care îl interesa pe Iakov de multă vreme. Mihoels, văzându-i spiritul viu şi interesul pentru subiectul în legătură cu care era atât de bine informat, îl invită să treacă pe la el să discute mai pe larg. Îşi dădură numerele de telefon…

Iakov rămase oarecum încurcat, îl nedumerise tonul lui prietenos şi căldura cu care îi vorbise, fiindcă nu se prea potrivea cu relaţia lor veche, când se salutau în treacăt. Mihoels, în discuţiile de mai târziu, avea să găsească explicaţia pentru nedumerirea lui: în timpul celor cincisprezece ani

trecuţi de la ultima lor întâlnire, o mulţime de oameni dispăruseră, se evaporaseră fără să lase o urmă, muriseră de foame şi pieriseră pe front, încât i se părea că fiecare chip pe care nu-l văzuse de multă vreme se întorcea din lumea morţilor…

Începură să aibă o legătură strânsă. Pe Mihoels îl interesa mult Oseţki: actorul aproape că nu avusese de-a face cu spirite atât de erudite din lumea ştiinţei, cu o logică atât de subtilă. În plus, în timpul anilor de exil, Iakov învăţase cum să citească ziarele, sesizând sensul aflat printre rânduri, prinzând ce se găsea în spatele informaţiei, intenţia nespusă şi tendinţa ascunsă a articolelor, din felul cum erau construite frazele, cum erau adăugate propoziţiile subordonate şi chiar din felul cum erau folosite semnele de punctuaţie. Mihoels simţea asta.

Era o epocă de tranziţie, instabilă, lucrurile clare şi uşor de înţeles îşi pierdeau limpezimea: Comitetul Evreiesc Antifascist făcuse mult bine ţării când, în 1943, până la deschiderea celui de al doilea front, plecase în turneu prin America, Canada şi Mexic ca să adune bani pentru înzestrarea Armatei Roşii, dar după victoria împotriva fasciştilor, avea de dus la îndeplinire o sarcină neclară – să prezinte lumii politica proisraeliană şi antibritanică a URSS privind crearea statului evreiesc în Palestina.

Mihoels îi prezentă în detaliu situaţia Comitetului, care era mult mai complicată decât în timpul războiului, până la deschiderea celui de al doilea front. Autorităţile de la cel mai înalt nivel îi făcuseră aluzii vagi, îi trimiseseră semnale la fel de neclare că nu erau mulţumite de activitatea Comitetului. Iakov reacţionă imediat şi-i explică lui Mihoels, în termeni precişi, problema care îl neliniştea atât de mult. Logica politicii interne şi logica politicii externe se băteau cap în cap.

— Da, da, ceva în genul ăsta, aprobă Mihoels.

— Cu Europa lucrurile sunt mai mult sau mai puţin clare, noile graniţe sunt, în esenţă, stabilite, dar pe harta geografică a lumii se mai produce o schimbare. Marea problemă e cui îi va aparţine Palestina după război – arabilor şi englezilor din spatele lor, sau evreilor şi Uniunii Sovietice din spatele lor? Vor reuşi să creeze statul evreiesc după chipul şi asemănarea statului socialist sau, mai bine zis, a statului comunist? Lucrurile nu sunt deloc simple. Pe de o parte, sionismul, ca versiune a naţionalismului, e, după cum se ştie, o mişcare burgheză, şi pe de altă parte, mişcarea evreilor din Europa e total impregnată de comunism, îi prezentă Iakov reflecţiile sale, şi Mihoels îl ascultă înclinându-şi capul cum fac păsările.

Primea multe scrisori de la evrei, în special de la foştii luptători pe front, care îi scriau că erau gata să cucerească Palestina pentru evrei. Ce să le răspundă? Se frământa, era complet dezorientat. Înţelegea şi el foarte bine că Israelul nu era Spania. Nu primea nici un fel de instrucţiuni clare de la guvern.

— Cred că evreilor sovietici nu le vor da drumul să plece în Palestina… zise Iakov.

„Pricepe de minune subtilităţile matematicii politice“, se gândi Mihoels. Şi în curând îi propuse lui Iakov să facă pentru Comitet referate şi rezumate ale articolelor din presa occidentală privind problema palestiniană. Şi-l recrută cu contract de muncă în calitate de consultant.

Pentru Iakov contractul însemna nu numai un câştig suplimentar, ci şi un prilej fericit de a citi lucruri interesante şi noi şi de a înţelege în profunzime o temă actuală, fierbinte şi dureroasă: după război, rătăceau prin Europa sute de mii de evrei, supravieţuitori ai Holocaustului, care visau la un stat al lor, şi nu erau lăsaţi să plece în Palestina. Soarta lor nu însemna nimic pentru jocul statelor

învingătoare, care nu terminaseră încă de împărţit lumea, graniţele ei, valorile culturale, petrolul, grânele, apele şi aerul…

Iakov acceptă colaborarea cu o singură condiţie: odată cu prezentarea situaţiei actuale din Palestina, va trebui să prezinte neapărat şi situaţia ei politică începând măcar de la declaraţia de la Balfour din 1917. Fiindcă aici era importantă preistoria….

Mihoels căzu de acord… Şi-i dădu lui Iakov cartea abia apărută la Londra a jurnalistului Richard Williams-Thompson intitulată *Problema palestiniană*.

Cu conspectarea acestei cărţi începu activitatea lui Iakov în cadrul Comitetului Evreiesc.

Lucrul cel mai complicat era accesul limitat la presa americană şi engleză, acces interzis de fapt pentru nespecialişti. Iakov folosi la început sursele accesibile tuturor – ziarele din ţările frăţeşti şi presa comunistă occidentală. Cu toată ştiinţa lui de a extrage din ziare informaţiile utile, îi lipseau totuşi sursele cu adevărat valoroase.

Îşi amintea de vremurile când avusese o sursă privată, sigură, care îi dădea informaţii din presa occidentală – englezoaica Ivy Litvinova, soţia fostului comisar al Afacerilor Externe. Se cunoscuseră la sfârşitul anilor ’20, când fiica Litvinovilor, Tania, şi fiul lui Iakov, Henrik, învăţau în aceeaşi clasă. Ceva mai târziu, Ivy îi dăduse lecţii de engleză lui Iakov. Pe vremea aceea pleca de la ei cu un teanc de ziare şi tot atunci învăţa limbajul gazetăresc. Dar la un moment dat, s-a întrerupt legătura cu Ivy Litvinova şi cu o mulţime de alţi prieteni şi cunoscuţi. Trecea adesea prin faţa casei unde îşi avea sediul Guvernul, locuită de Litvinovi înainte de război, dar nu era sigur că ei mai locuiau acolo. Din informaţiile ziarelor rezulta că Litvinov îşi pierduse postul. Căzuse în dizgraţie, asta însemna că… Dizgraţia avea însă multe trepte – de la pensionare discretă până la eliminare fizică la fel de discretă. Iakov nu avea de unde să ştie că Litvinov, colaborator al lui Lenin, comisar al poporului cunoscut de toată lumea, îşi ţinea pistolul sub pernă aşteptând să fie arestat… Nu, Iakov nu avea să mai primească niciodată ziare englezeşti de la Ivy… Avea totuşi mare nevoie de ele.

Existau câteva locuri în Moscova unde se putea citi presa americană şi engleză, dar trebuia să ai o autorizaţie anume, adică o hârtie „cu greutate“ care să-ţi asigure accesul la arhiva specială. Mihoels îi veni în ajutor şi făcu tot felul de demersuri, şi o lună mai târziu, Oseţki obţinu autorizaţia care îi permitea accesul la biblioteca Ministerului de Interne. O dată pe săptămână, vinerea, ajungea la bibliotecă pe la nouă dimineaţa, mergând pe jos şapte minute, petrecea acolo două ore studiind ziarele proaspete, vechi de o săptămână, apoi pleca acasă să-şi bea ceaiul şi să rumege ca lumea noile informaţii.

Cel mai greu i-a fost lui Iakov să întocmească primul referat prezentat comanditarului la începutul anului 1946. Ca să găsească limbajul potrivit, inventă un gen de povestire ştiinţifică, un amestec de analiză politică, de cercetare istorică şi eseu. Era formula sa preferată: prezentul, trecutul şi posibile scenarii pentru viitor.

Viaţa, care îi dăduse mereu cu tifla, îi surâdea acum. După anii mulţi de zbucium petrecuţi în oraşele din provincie – Egorevsk, Unja, Kunţevo, Ulianovsk, – unde lucrase ca economist la serviciul de planificare, treabă care nu-i trezise nici o picătură de entuziasm, făcea acum muncă de cercetător şi scriitor. Alergătura pentru obţinerea rezidenţei în Moscova fusese încununată de succes: reuşi să obţină viza de şedere la sora lui, Iva, pe strada Ostojenka. Locuia la familia ei, se împrietenise cu soţul ei şi cu cei doi fii ai lor. Mama lor venea regulat de la Leningrad şi trăgea la sora Raia şi la

fraţi. Exilul şi războiul rămăseseră în urmă, el se simţea atât de bine, încât eczema care îl însoţise mereu credincioasă îl lăsă în pace. Singurul lucru care îi otrăvea viaţa acum era despărţirea de soţie, pe care o pierduse pentru totdeauna, despărţirea de fiul său, care îl respinsese, se însurase şi avea un copil, pe care Iakov nu-l văzuse niciodată.

Reuşi să facă lucruri colosale, datorită, în parte, referatelor comandate de Comitet. Dar aşa era el alcătuit, nu ştia să-şi fixeze nişte limite, se întindea dincolo de cât îi era plapuma, apăreau pentru el noi teme interesante înainte să le epuizeze pe cele vechi şi, dând la o parte temele pasionante de azi, se ocupa de proiectele de mâine – cerceta istoria Palestinei şi a viitorului său incert. Îl interesa în mod special istoria Palestinei după ieşirea ei din Imperiul Otoman. Tocmai această perioadă, când Marea Britanie obţinuse mandat să guverneze Palestina, era bine analizată de publicaţiile engleze după Primul Război Mondial. O seamă de memorii, de studii politice şi de cultură, cercetări arheologice, erau accesibile tuturor în câteva biblioteci mari. A făcut pentru Comitetul Evreiesc un referat despre forţele politice din regiune – socialiste, comuniste, muncitoreşti, arăbeşti, evreieşti, naţionaliste şi internaţionaliste. A făcut şi o analiză a mişcării sindicale. Tabloul era îngrozitor de pestriţ şi de încurcat, plin de o mulţime de zone explozive.

La un moment dat, Iakov simţi nevoia să înveţe ivrit. Îşi aminti cu drag de tatăl său, care le adusese acasă un profesor să-i înveţe pe copii limbile idiş şi ivrit. Bruma de cuvinte învăţate acasă era suficientă ca să înceapă să citească publicaţiile în limba veche, înnoită mereu, a viitoarei Palestine. Acum ştia în detaliu tabloul relaţiilor arabo-evreieşti în Orientul Apropiat, socotind că o soluţie foarte bună ar fi crearea unui stat unitar format din arabi şi evrei, fără să se ajungă la împărţirea Palestinei. Opinia lui era susţinută de sioniştii socialişti şi procomunişti. Dar viitorul Israelului îl decidea, în ultimă instanţă, un singur om la Kremlin…

Referatele lui Oseţki, destinate Comitetului Evreiesc, ajunseră la Stern, consilier în Ministerul de Interne, şi mai sus pe scara ierarhică, la ultimul destinatar, grupul de lucru sovietic din cadrul ONU. În primăvara anului 1947, divergenţele dintre arabi şi evrei atinseseră punctul critic, aşa încât trebuia decisă urgent crearea statului palestinian.

Iakov muncea ca apucatul. După cum îi era obiceiul, îşi planifică munca pentru o săptămână, o lună, un an, se conformă graficului de lucru până în momentul când împrejurările nu-l vor mai lăsa să ducă la îndeplinire ce-şi propusese. Cei doi ani de colaborare cu Comitetul Evreiesc îşi arătară roadele: avea gata planul pentru o viitoare carte despre istoria şi geografia acestei regiuni. Încheie un contract cu o editură.

Nu renunţă la cercetările lui în domeniul demografiei. Avea idei cu duiumul, nu ducea lipsă de proiecte, le ţinea în rezervă pentru următorii câţiva ani. Ultimul său referat i-l dădu secretarului Comitetului. Mihoels nu era la Moscova. Aproape toată luna decembrie a anului 1947 şi-a petrecut-o în turnee.

Catastrofa s-a întâmplat la 12 ianuarie 1948. Potrivit versiunii oficiale, pe Mihoels l-a lovit o maşină la Minsk. Venise aici pentru câteva zile la o întâlnire cu conducerea şi actorii Teatrului Evreiesc din Belorusia, în jurul lui se învârtea ce mai rămăsese din comunitatea evreilor, redusă drastic din pricina războiului, se juca în onoarea lui piesa *Tevie lăptarul*, era sărbătorit la teatru, la restaurant, în clădirea în care locuiau actorii, îi acordau respectul cuvenit, era venerat şi apărat de un adevărat zid de admiratori, din care scăpă o singură dată, în ajunul plecării sale la Moscova. Criticul

de teatru Golubov, trimis împreună cu el, îl invitase insistent să-i facă o vizită prietenului său din Minsk, dar Mihoels fusese atât de ocupat toată săptămâna, încât nu avusese timp de vizită decât în seara dinaintea plecării. Nu se mai întoarse la hotel. Îi găsiră cadavrul în dimineaţa de 13 ianuarie, avea numeroase fracturi şi capul zdrobit.

A doua zi, Iakov află de tragedie de la radio. Îl înmormântară pe Mihoels după câteva zile. Era atât de multă lume, încât lui Iakov îi trebui o oră ca să se apropie de coşciug. Ţeasta lui Mihoels era zdrobită, dar faţa mai putea fi recunoscută – un chip de piatră, vineţiu. Alături de el se aflau ochelarii sparţi, puşi pe o măsuţă.

Iakov ieşi din clădirea teatrului. Era vreme geroasă, şi lumina începea să scadă exact ca în teatru. O luă pe strada Malaia Bronnaia, dar se întoarse maşinal şi se îndreptă spre vechea lui casă de pe strada Povarskaia. Apoi se opri brusc şi o luă pe bulevard în direcţia străzii Ostojenka. Trecutul nu dispare, doar coboară în străfunduri. Amintirile se ascund, desigur, în scoarţa cerebrală şi aţipesc acolo… Iakov nu se îndoia că fusese un asasinat politic. La ce se gândise oare Mihoels când îl uciseseră? Ce îşi amintise?

Să las totul baltă, să plec în provincie, să dau copiilor lecţii de solfegiu, sau de pian, de clarinet, să-l citesc pe Dickens, să învăţ italiană, să-l citesc pe Dante… Dacă o să am timp…

CAPITOLUL 46
Întâlnire la Moscova
(2003)

După plecarea lui Vitia în America, mama lui, Varvara Vasilievna, o îndrăgi pe Nora. Nu se ştie ce mişcări tectonice se produseseră în psihicul ei de-i provocaseră o asemenea schimbare de atitudine. Era clar că Vitia nu avea nici un amestec. De când Martha luase frâiele în mână ca să-l conducă pe Vitia în viaţă, el îi trimitea bani mamei sale, sarcină deloc simplă, dar Martha reuşise să pună la punct un sistem care funcţiona permanent: Varvara Vasilievna primea banii prin intermediul Norei. Martha reuşea din când în când să-l facă pe Vitia să scrie o scrisoare, dar de cele mai multe ori Vitia îşi scria numele pe o carte poştală în culori, şi Martha o trimitea cu poşta la Moscova. Varvara, o persoană care lua decizii neaşteptate şi avea idei stupide uneori, transferase asupra Marthei vechea ei duşmănie faţă de Nora, deşi atârnase deasupra patului fotografia de nuntă a fiului ei cu a doua nevastă.

Dragostea ei neaşteptată pentru Nora se manifesta săptămână de săptămână: în fiecare sâmbătă venea pe bulevardul Nikitski să-i dea binecuvântarea maternă Norei, aducându-i o plăcintă cu coacăze negre, făcută dintr-un aluat fărâmicios. Nora turna ceaiul, tăia plăcinta în bucăţi, lua o îmbucătură din politeţe, lăuda gospodina şi punea bucăţica deoparte. După ce pleca soacra, dădea plăcinta vecinelor.

Varvara abandonase credinţele exotice şi se întorsese la ortodoxie, nu mai gonea demonii şi nu se mai îngrijea de karma. Când Iurik se întoarse la Moscova, se rezolvă problema cu plăcinta: el o mânca grăbit, cu mare plăcere. Nora obişnuia să-şi petreacă acasă dimineaţa de sâmbătă fără să se gândească la treburi gospodăreşti, primea vizita soacrei exact la ora zece, lua din mâinile ei plăcinta încă fierbinte şi-l trezea pe Iurik ca să mănânce prima bucată în prezenţa bunicii. Apoi îi dădea Varvarei cinci sute de dolari – Varvara prefera valuta americană în locul monedei naţionale. Pleca pe deplin mulţumită. Deşi Nora îi sublinia mereu că banii erau trimişi de Vitia, Varvara era ferm convinsă că binefăcătoarea era chiar nora ei. Modul cum gândea era simplu: dacă Nora îi dădea ei banii şi nu-i oprea pentru sine, însemna că era o mare binefacere… Oricum ar fi fost, relaţiile lor financiare şi gastronomice durară câţiva ani, până când soacra nu mai veni în vizită două sâmbete la rând şi nici nu răspunse la telefon. Nora plecă la apartamentul ei, nu găsi pe nimeni, dar o vecină îi spuse că Varvara Vasilievna era la spital. Lucrurile se lămuriră când Nora află de la policlinica raională că soacra suferise o congestie cerebrală şi fusese spitalizată.

Nora şi Iurik o vizitau cu rândul mai întâi la spital, apoi la centrul de reabilitare aflat în afara oraşului. Situaţia asta o făcea să zâmbească pe Nora: ca să vezi soartă! Treabă cu schepsis, avea şi haz până la urmă, îi purta de grijă bătrânei care o duşmănise ani la rând…

Bătrâna îi stârnea mila, bineînţeles, dar ce lecţie trebuia să înveţe de aici? Putea să-i servească în viitor?

Spre deosebire de Nora, Iurik îşi îndeplinea datoria de rudă fără să crâcnească, venea la bătrână, o plimba în scaunul cu rotile prin parc, se aşeza alături de ea pe bancă şi cânta la chitară muzică

Beatles… . Bătrâna stătea prost cu vorbirea, dar din bolboroselile ei se înţelegea că era pe deplin mulţumită de Iurik şi de muzica lui. Nora nu prinsese momentul când Varvara Vasilievna încetase să se mai îndoiască de paternitatea lui Vitia. Se pare că se întâmplase în anii când Iurik juca şah cu tatăl său…

Varvara se întoarse acasă după două luni total invalidă, şi nu aveai cum să-ţi dai seama cât era demenţă senilă cu pierderea vorbirii şi cât era neputinţă fizică. Vecina ei pensionară luă asupra sa îngrijirea bolnavei, Nora se înţelese cu ea cât s-o plătească şi făcu o cruciuliţă în agendă în dreptul rubricii: Varvara – îngrijire.

Iurik construi un plan înclinat din cameră în balcon, şi Varvara picotea în scaunul cu rotile jumătate din zi în balcon, vecina o hrănea şi-i schimba scutecele. O jumătate de an mai târziu, la începutul lui iulie, cu câteva săptămâni înainte să împlinească optzeci de ani, Varvara adormi pe veci în balcon.

Pregătiţi să vină să sărbătorească cei optzeci de ani ai Varvarei, Vitia şi Martha nimeriră la înmormântarea ei.

Trecuseră trei ani de când Iurik părăsise America. De trei ani nu-şi văzuse tatăl, n-o mai văzuse nici pe Martha. Şi cu atât mai mult Nora, căci ultima oară când fusese cu Tenghiz în America, pregătiţi să-l ia cu ei pe Iurik la Moscova, ea nu apucase să ajungă la Long Island. Vitia nu-şi văzuse mama de aproape douăzeci de ani, abia îi recunoscu faţa uscată, complet străină, şi izbucni în plâns. O apucă plânsul şi pe Nora, deşi până atunci nu i se înmuiase inima, fiind ocupată să alerge peste tot, să facă formele de înmormântare pe care ea o organizase de la cap la coadă – morgă, slujbă religioasă la biserica Sfântul Serafim din Sarov, mormânt la cimitirul din Kunţevo. Cât amar de ani îl crezuse ea autist pe Vitia, lipsit de emoţii, poate că se înşelase sau poate că el încetase să mai fie autist. Înseamnă că Martha îl scăpase de farmece. Matahala de Martha, semănând cu un dulap, plângea şi ea umplând cu lacrimi umărul lui Vitia.

Urcară în maşina Norei toţi patru şi plecară la ea acasă. Nora conducea maşina, nu se amesteca în conversaţia lor, toţi vorbeau în engleză în prezenţa Marthei. Intrară în casă exact în momentul când suna telefonul. Nora abia apucă să ridice receptorul că robotul se cuplă automat:

— Nora! Grişa Liber la telefon! Am venit câteva zile să-mi văd nepoata. Kiril are o fetiţă. Vreau să te văd… Sună la numărul de telefon…

Grişa nu apucă să-i spună numărul. Nora strigă în receptor până să se decupleze robotul:

— Grişa! Grişa! Vitia cu Martha sunt la Moscova. Vino!

După o jumătate de oră se auzi sunetul strident al soneriei. Grişa se oprise la apartamentul părinţilor de pe Malâi Nikitski, la zece minute de mers pe jos. Apartamentul burghez aparţinuse cândva unui chirurg renumit, apoi părinţilor fizicieni ai lui Grişa şi acum era ocupat de fosta lui soţie, Liusia, care nu acceptase să plece cu el în Israel. Apartamentul era plin cu locatari noi: al doilea soţ al Liusiei, fata lui cea mică, fiul lui Grişa, Kiril, soţia acestuia şi fetiţa abia născută, fără nume. Lui Grişa, fostul proprietar al apartamentului burghez, îi puseseră un pat pliant în bucătărie şi făcuseră haz pe seama lui (în Israel mai avea cinci copii, dintre care unul trăia în Australia şi altul în America) socotind de câte paturi pliante ar avea nevoie în atâtea părţi ale lumii, când va îmbătrâni.

În casa Norei intră un bătrânel cu figură de adolescent, cu chelia arsă de soare cum e culoarea ghindei, cu kippa ţinută pe creştetul capului, cu barbă ca moş Crăciun, în şort şi cu o sticlă de vodcă în mână. Abia ţinându-şi râsul, Nora îl anunţă din prag:

— Venim de la cimitir. Azi am înmormântat-o pe Varvara Vasilievna.

— Of, of, of! Ultimii părinţi se duc. *Baruh daian emet*, cum se spune în Israel. Domnul a dat, Domnul a luat. Adică Împărăţia Cerurilor.

Grişa puse sticla în mijlocul mesei. Stătea în picioare lângă Vitia. Nu mai semănau cu Don Quijote şi Sancho Panza. Vitia se îngrăşase şi se lăţise, părând mai scund, în vreme ce Grişa se transformase într-un bătrânel uscat, nu mai era gras şi pântecos. În afară de Nora, nimeni nu remarcă schimbarea.

„Eu m-am schimbat cel mai puţin, îşi zise în sinea ei. Dar nimeni nu observă."

Deodată Vitia se trezi zicând:

— Uită-te la Nora, nu s-a schimbat deloc, Grişka!

„Nu-mi vine să cred! Ce s-a întâmplat cu Vitia? Înainte vreme nu remarca oamenii!", se miră şi mai mult Nora.

— Nu-i de mirare, Vitia, nu-i de mirare! Noi doi, datorită metabolismului, am schimbat demult tot conţinutul materiei din noi, tu eşti alcătuit din materia Lumii Noi, eu din substanţa Pământului Sfânt! Corpul Norei se regenerează din structurile moleculare ale materiei de aici! Uite de ce ea nu se schimbă! izbucni în hohot de râs Grişa.

— Mă îndoiesc că atomii poartă markeri de genul ăsta! spuse Vitia.

Îi traduse Marthei zicerile lui Vitia şi-i rugă pe toţi să vorbească în engleză ca să înţeleagă şi ea. Să mai spui că e autist!

— S-avem pardon! Există programul ADN care aşază moleculele şi atomii într-o anumită ordine, şi ordinea asta conţine…

Nora îl întrerupse şi-l invită la masă. Iurik turnă vodcă în pahare. Umplură cu băutură păhărelele mici în memoria Varvarei Vasilievna, după cum era obiceiul, şi le astupară cu feliuţe de pâine neagră. Vodcă bău numai Grişa. Nora sorbi o dată, că aşa se cuvenea, şi nu mai bău. Cum nu puneau strop de alcool în gură, Vitia, Martha şi Iurik ridicară paharele pline şi pe urmă le puseră pe masă. Fără să ciocnească. Partea rituală a întâlnirii luă sfârşit. Începu duetul Grişa – Vitia, care dura din şcoală, de cincizeci de ani cu întreruperi.

În toţi anii ăştia, Grişa ajunsese departe cu cercetările lui molecularo-biblice, se îndepărtase de ştiinţa experimentală fără să renunţe la ideea, dragă lui, a computerului cuantic, şi se cufundase în domeniul speculaţiilor, folosind ultimele descoperiri din biologia moleculară ca să demonstreze teoriile inacceptabile pentru Vitia.

Era totuşi un praznic, şi la început, toţi păstrară o atitudine decentă fără mari eforturi.

Grişa ridică paharul şi se avântă însă în sfere înalte, cum făcea întotdeauna:

— Ce fericit sunt să vă văd pe toţi, chiar dacă e o zi tristă. Iată ce vreau să vă spun. Moartea nu e un defect al programului, e inclusă în program. Pentru Creator, nimic nu se pierde. Fiecare viaţă umană e un Text. Şi Dumnezeu are nevoie de Textul ăsta, nu se ştie de ce!

— Nu prea văd ce fel de text putea să-i furnizeze mama mea, Varvara Vasilievna, lui Dumnezeu. Cred că exagerezi, Grişa.

Grişa dădu pe gât încă un păhărel de vodcă.

— Vitia! Vituşka! Fiecare om e un Text. S-a sfârşit cu misterele! Secolul XX a descurcat jumătate din veşnicele probleme, numai oamenii nu-şi frământă mintea cu ele! Tot ce e viu e un Text care se scrie de trei miliarde şi jumătate de ani, de la prima celulă vie până la nepoata mea născută acum o

săptămână, ca să împlinească porunca „Creşteţi şi înmulţiţi-vă“! Este singurul mod de a citi şi reproduce Textele lui Dumnezeu! Toată informaţia adunată de un om în cursul vieţii sale intră într-o arhivă comună – memoria lui Dumnezeu! Varvara Vasilievna te-a născut pe tine şi, în felul ăsta, a participat la măreaţa operă de Creaţie!

Grişa îşi şterse transpiraţia de pe frunte şi dădu pe gât încă un păhărel.

— Bine, de acord! Dar las-o pe mama în pace! începu să râdă Vitia.

Râdea şi Iurik. Nora nu pricepea prea bine ce vrea să spună Grişa, dar nu voia nici să-l asalteze cu întrebările, nici să le traducă. Pricepea însă foarte bine că Vitia avea simţul umorului, pe care nu i-l observase până atunci. Nici Martha nu lăsa impresia că ar înţelege ceva. Nu însemna oare că Vitia înflorise alături de nevastă, ca floarea-soarelui în grădină, fiindcă avusese mult soare şi apă?

Grişa continuă să bea, scoase un râgâit şi muşcă dintr-o bucată de pâine neagră. Nora îi împinse un picior de pui prăjit în fugă „à la Bush“, dar el îndepărtă farfuria: mulţumesc, nu-mi trebuie. Îl interesa mai mult să vorbească decât să mănânce. În plus, mâncase o bucată de brânză, aşa că nu putea mânca găină, însemna să contrazică tradiţia evreiască.

— Vezi, nimeni nu vrea picioarele astea de găină, doar tu… îi şopti Iurik Norei.

Era adevărat, pulpele de găină erau subiect de scandal, fiind suspectate că ar avea o infecţie „îndesată“ de americani în carnea lor. Norei nu-i păsa însă ce mănâncă, chiar şi pulpe suspecte…

Grişa continuă:

— Cel mai bun computer e celula vie creată de Dumnezeu! Nu se poate face ceva mai bun!

Vitia înfipse furculiţa în pulpa de pui. Nu avea prejudecăţi privind amestecul de carne şi lapte. De altfel, natura nu-i putea propune ceva mai bun decât chiflele făcute din lapte, cu cârnaţi, atât de îndrăgite de el…

— Se poate face ceva şi mai bun, Grişa. Se pot face computere mai performante, au şi fost făcute, doar le ştii. Cu un program bine conceput se poate ajunge la o viteză mult mare de rezolvare a unei probleme, decât poate omul s-o facă cu mintea lui. Acum sunt şi computere care învaţă singure şi o fac mult mai repede decât omul. Spiritul uman are mult mai multe limite decât computerul.

Grişa sări ca ars:

— Creierul nu e făcut dintr-o reţea de neuroni, din particule elementare, ci dintr-o reţea de calculatoare moleculare foarte puternice! Asta distruge în întregime ideile tale! Dar să-ţi zic altceva. Tocmai spiritul uman e singurul loc din lume unde textele intră în contact unele cu altele, interacţionează, produc texte noi, noi sensuri! Asta înseamnă „după chipul şi asemănarea“. Omul seamănă cu Creatorul tocmai în asta, în capacitatea lui de a crea texte noi!

Grişa îşi lovi capul cu pumnul, se auzi destul de tare lovitura:

— Ăsta-i singurul loc!

— Eşti chiar sigur că e singurul loc? reacţionă destul de moale Vitia. Eşti sigur că în etapa asta a evoluţiei n-o să apară o nouă generaţie de oameni, de supraoameni, care vor fi un produs hibrid? Uite, mama Marthei trăieşte de zece ani cu un stimulator cardiac, vecinul nostru, Jeremy, îşi pune picături în ochi cu mâna artificială. N-are rost să-ţi mai vorbesc despre câte treburi ştiu să facă roboţii. În ziua de azi perspectiva e clară, nu-mi place să dau definiţii, dar sensul e că lumea a intrat într-o nouă etapă: evoluţia hibridă. Doar ştii bine că mintea omului, asociată cu calculatorul, e un produs calitativ nou…

Grişa, care băuse jumătate de sticlă, se înfierbântă de-a binelea:

— Vituşka! Nu pricepi esenţialul! Scuză-mă, dar gândeşti tehnic! Orice text, nu contează care, e forma în care există informaţia. Viaţa pe pământ trebuie înţeleasă ca un text. E Textul lui Dumnezeu, nu noi l-am scris! Creatorul e Informaţie! Spiritul lui Dumnezeu e Informaţie! Sufletul omului e un fragment de informaţie! „Eul“ e un fragment de informaţie! Viaţa nu e modul de existenţă al substanţelor proteice, cum îşi imagina Engels, ci modul de existenţă al Informaţiei. Proteinele se distrug, dar Informaţia e indestructibilă. N-are moarte! Informaţia e nemuritoare! Lupta voastră americană pentru viteză duce până la urmă la competiţie: lumea va aparţine aceluia care va avea calculatoarele cele mai rapide. Instinctul de consum stimulează goana asta. Şi de autodistrugere! Astăzi omenirea nu se poate înfrâna, râvneşte să domine, doreşte război! Vrea să devoreze totul! Şi America, şi Rusia, şi China! E o cale greşită! Deschideţi ochii! Voi lucraţi pentru război! În războiul ăsta, singurii supravieţuitori vor fi pustnicii tibetani, mă rog, genul ăsta de oameni… Ei vor da o nouă generaţie de fiinţe umane, va fi o nouă fază în evoluţia lui *Homo sapiens*, şi nu printre mamuţi şi tigri cu dinţii ascuţiţi, ci printre calculatoare ruginite şi la niveluri ridicate de radioactivitate…

În momentul ăsta, Martha se amestecă, în sfârşit în discuţie, adresându-i-se lui Vitia:

— Viktor! El vorbeşte ca un profet!

Vitia îşi scărpină bărbia rasă, gest cunoscut Norei, şi zise:

— Vorbeşte ca un evreu, Martha! Asta-i pasiune evreiască, să citească în text ce nu e scris acolo.

— Ce zici? strigă înfierbântat Grişa. A fost scris! A fost scris direct, cu sensul propriu al cuvintelor: „Preface-vor săbiile în fiare de pluguri şi lăncile lor în cosoare“ (Isaia, 2.4). Trebuie citite textele!

— N-am înţeles citatul, îi şopti Nora lui Iurik. Tradu-l, te rog.

El i-l traduse.

Cu cât se înfierbânta mai tare Grişa, cu atât mai calm şi mai vesel arăta Vitia.

— Am citit textul ăsta. A trecut destulă vreme de atunci. Soţia mea, Martha, voia neapărat să ne cununăm religios. Mărturisesc că nici astăzi nu ştiu de ce era atât de important pentru ea. Am crezut că o să mă îmbrac cu costum negru şi cravată, că o să mă duc la biserica ei preferată şi că o să-mi pierd ziua cu treaba asta. Nu s-a întâmplat aşa. Preotul mi-a cerut să urmez, înainte de toate, un curs de catehism, pe scurt, mi-am irosit o groază de timp. Am citit Biblia. Poate că reprezintă textul lui Dumnezeu pentru vechii evrei, dar azi, găsesc că e un document cu totul şi cu totul arhaic… E multă cruzime acolo, multe neconcordanţe logice, pasaje neclare şi contradicţii… Nu întâmplător evreii fac comentarii la texte de trei mii de ani, le interpretează, le întorc pe toate feţele, încearcă să înlăture contradicţiile. Cred că înclinaţia evreilor pentru ştiinţă, cunoscută tuturor, vine din faptul că de mii de ani îşi tot frământă minţile.

— Nu eşti în stare să citeşti! Nu eşti în stare să citeşti! începu să strige Grişa. Evreul e modelul omului. Niţel simplificat, cum e orice model. Într-un anumit sens, toţi oamenii trebuie să devină evrei. Adam Cadmon, omul originar, e manifestarea spirituală a esenţei umane, e prototipul lumii spirituale şi materiale. Dar azi ştim că „spiritual“ e sinonim cu „purtător de informaţie“. Omul a fost creat, socoteşte rabi Akiva, şi sunt de acord cu el, după chipul lui Adam Cadmon. Cu alte cuvinte, e un model care a fost realizat în cadrul Creaţiei!

— Nu mai înţeleg nimic, mamă, îi şopti Iurik Norei.

— Oricum e foarte interesant, îi răspunse Nora.

— Da, acceptă Iurik.

Şedeau toţi cuminţi, fără să scoată un cuvânt, şi urmăreau spectacolul de idei jucat de foştii puştani având acum şaizeci de ani, dar parcă necopţi încă la minte. Lucru uimitor, în duo-ul ăsta Vitia arăta mai matur şi mai serios.

Nora se surprinse că-i plăcea Vitia. Nu-i plăcuse niciodată şi uite că acum îi plăcea. Pentru că era reţinut, prudent în exprimare, chiar delicat în felul cum trata ieşirile lui Grişa.

„Ciudat, la asta nu m-am gândit niciodată, îşi zise ea. E adevărat că ne-am trezit într-o lume complet schimbată. Vitia are dreptate, bineînţeles, amândoi au dreptate. Omenirea a trecut un fel de graniţă nevăzută, şi cei mai mulţi pur şi simplu n-au simţit nimic. Ne-au învăţat că există lumea materială şi că omul e stăpânul naturii, când de fapt e copilul ei. Acum două sute de ani teoria evoluţionistă era o idee scandaloasă, azi omul nu numai că i-a descoperit mecanismele, ci e pe punctul de a deveni mai mult decât produsul ei, a devenit inginerul ei… Ce bine au făcut că au vorbit despre asta, singură n-aş fi ajuns la ideea asta… Şi ce bine că, din întâmplare, Vitia e tatăl copilului meu. Poate că ar fi fost mai bine să fie Tenghiz. Dar natura n-a vrut să fie aşa, nu ştiu de ce…“

Grişa continuă mult timp să discute cu Vitia. Iurik plecă la treburile lui. Obosită de discuţiile lor, Nora renunţă să-şi mai bată capul ca să-i înţeleagă. Martha moţăia în fotoliu. Trebuia s-o trimită la culcare.

Îşi deschise agenda, acolo era lista cu lucrurile de făcut în săptămâna asta: de mers cu Vitia şi cu Iurik la apartamentul Varvarei Vasilievna ca să afle dacă există un testament, să se vadă cu un notar, să plătească întreţinerea… Să pună cât mai repede cruciuliţe la toate astea şi să se ocupe de treburile ei personale.

CAPITOLUL 47
Teatrul umbrelor
(2010)

Era aceeaşi boală de care murise Amalia. Trecuseră atâţia ani de la moartea ei, dar nu învăţaseră să vindece răul, în schimb, puteau prelungi viaţa. Câteodată atât de mult, încât pacientul reuşea să moară de o cu totul altă boală cu un nume mult mai plăcut, sau pur şi simplu de bătrâneţe. Nora reuşise să trăiască douăzeci şi ceva de ani mai mult decât Amalia, şi în fiecare zi de naştere când se mai adăuga un an, nu uita să adauge încă unul şi la cifra aceea… La cei şaizeci şi opt de ani ai ei, stricăciunea ascunsă într-o genă primită de la mamă s-a manifestat, şi i-au pus acelaşi diagnostic. Culmea era că policlinica Societăţii de Teatru, vestită prin otorinolaringologii şi specialiştii ei în foniatrie, şi nu prin oncologi, i-a găsit boala în stare incipientă. Au trimis-o să-şi facă analizele de urină, i-au găsit o proteină anume, şi roata a început să se învârtească. A urmat tratamentul potrivit, conform protocolului medical stabilit, şi după jumătate de an, sângele arăta normal. Au externat-o şi i-au cerut să vină regulat la control, să-şi facă analiza sângelui şi markerii pentru celulele canceroase.

După şase luni de tratament, Nora arăta împăcată cu perspectiva morţii apropiate şi acum, când totul era amânat pentru un timp nedeterminat, simţea acut frumuseţea şi intensitatea vieţii. N-o luase niciodată ca pe un dar, acum însă trăia fiecare clipă ca pe o sărbătoare. Nimicurile aproape neobservate înainte prindeau strălucire, îi încălzeau inima – ceaşca de cafea băută dimineaţa, apa ţâşnită cu putere din duş, linia trasă cu creionul pe hârtie, smocul de iarbă iţindu-se de sub piatră; muzica, atât de plăcută înainte, se transformase acum într-un adevărat eveniment, un prilej de a sta de vorbă „între patru ochi“ cu Bach sau cu Beethoven; n-o mai iritau fleacurile care altădată o enervaseră, pălăvrăgeala de doi bani, ciondănelile mizerabile… Rămânea doar bucuria de a trăi, gustul vieţii multiplicat de mii de ori. Chiar şi convorbirile la telefon, o adevărată pierdere de timp, care o scoteau din ale ei, îi făceau acum plăcere – vocile prietenilor, nu dintre cei apropiaţi, venite pe nepusă masă din trecutul îndepărtat: o colegă de clasă de care uitase complet, croitoreasa de la atelierul teatrului din Siberia unde făcuse decorurile unui spectacol acum douăzeci de ani, telefonul cu totul neaşteptat al lui Nikita Triogubski, prima ei iubire devastatoare din clasa a opta… Ce voia el? Venise din Canada, unde plecase de multă vreme, dorea să-şi vadă vechii prieteni şi îşi dăduse seama că pe Nora voia s-o întâlnească mai mult decât pe toţi ceilalţi… Ce nostim, avea haz, dar ea nu simţea nevoia să-l vadă. Sună de la Tbilisi David, actorul gruzin care se mutase de mult timp de la Moscova în patria sa istorică… O invita să vină la Tbilisi.

— Să mă mai gândesc, îi răspunse Nora. Lasă-mi numărul de telefon.

Şi se gândi. Plănuia oricum să facă o călătorie. Îi venise ideea să plece la Altai, la Perm, poate la Irkuţk, erau oraşele în care lucrase cândva. La Tbilisi nu se gândise. Umbra lui Tenghiz, de care aproape că scăpase, începu iar să dea târcoale prin cotloanele casei. Nu se văzuseră de zece ani. El făcuse pasul: se despărţiseră… Nu mai ştia nimic de el de multă vreme. Citise că montase spectacole în Franţa şi Portugalia, primise premii la festivaluri, ţinuse nişte cursuri, apoi se întorsese în Gruzia,

şi numele lui dispăruse din publicaţiile care conţineau cronici de teatru. Era mai în vârstă decât ea cu cincisprezece ani. „Are optzeci şi patru de ani? Optzeci şi cinci? Mai trăieşte oare? Mă duc! îşi zise Nora. De altfel, îmi place să călătoresc…“

Războiul cu Gruzia devenise cronic, oamenii se obişnuiseră cu el, cum te obişnuieşti cu vremea rea. Vremea era însă minunată, luna aprilie se arăta plină de promisiuni. Zborurile directe la Tbilisi fuseseră fixate cu chiu cu vai la o singură dată pe săptămână. Nora cumpără biletul dus – întors pentru o săptămână. Îşi făcu bagajul cu inima uşoară, ca omul obişnuit cu călătoriile în interes de serviciu, luă pentru David cărticica scoasă de elevii Tusiei în memoria ei, cumpără nuga şi trufe de la fabrica Octombrie Roşu şi plecă pregătită de aventuri, ştiind că va întâmpina numeroase dificultăţi.

Avionul ateriză la aeroportul Rustaveli. Aspectul aeroportului se schimbase, dar oamenii rămăseseră aceiaşi. Până şi vameşii zâmbeau. În mulţimea celor veniţi să întâmpine pasagerii se zăreau basmalele negre ale văduvelor caucaziene şi tichiile gruzine turtite ca pistele aerodromului. David, chel, dar cu un aer tineresc, stătea într-o parte, cu trei irişi albaştri în mână. Se îmbrăţişară. O conduse la apartamentul gol al mătuşii sale, plecată în vizită. Pe masă se găsea o pâine învelită în şervet, o bucată de brânză gruzină, un bol cu stafide albăstrii, o sticlă de vin. Era târziu, aproape de miezul nopţii.

— Mâine dimineaţă trec să te iau la plimbare.

A fost o săptămână minunată. David era un celibatar şomer, Nora nu pricepea din ce trăia. Făcea, pare-se, ceva bani cu Toyota lui veche. În orice caz, abandonase teatrul. În prima zi urcară pe muntele Mtaţminda, obiectivul obligatoriu al turiştilor, apoi se plimbară pe pantele lui stâncoase, presărate cu flori mititele albe şi galbene, primele apărute. Mugurii copacilor stăteau să pocnească, în locurile însorite vârfurile lor erau îmbrăcate în verdele brumăriu al frunzuliţelor proaspete. Un arbore dintr-o specie necunoscută, luând-o înaintea frunzelor, răspândea în jur parfumul florilor sale. David era ghidul ideal pentru Nora, nu scotea o vorbă, dar când ea îl întreba, răspundea scurt şi concis. Coborâră pe jos, nu cu funicularul, şi intrară în vechea biserică Mamadaviti.

O minunăţie de loc, curat, zidărie veche, construită perfect. În cimitir se înălţau monumente construite neinspirat, cu o lipsă de talent la fel de perfectă, ridicate în memoria lui Vaja Pşavela, a lui Zakariadze, a mamei lui Stalin, Keke Djugaşvili. Cel mai reuşit dintre toate era monumentul lui Kote Mardjanişvili: o platformă rotundă în chip de scenă.. Măcar să nu-i fi pus capul sculptat… Bunica Marusia făcuse parte o vreme, pare-se, din trupa lui de la Moscova. Un clipit şiret din ochi foarte plăcut… Chiar era uimitor: un popor cu un asemenea simţ artistic, al teatrului, al frumosului, şi alături, realismul ăsta socialist deplorabil, jalnic şi naiv, având în fundal o arhitectură străveche, modelată fără cusur. Şi totuşi, ce pământ binefăcător! Plasa verde de frunze abia ieşite din muguri, mirosul pământului reavăn, aerul dens, încărcat cu efluvii aromate de vin de-a lungul pantelor. Totul se purifică, se diluează, se limpezeşte… Ce bine e să te simţi la tine acasă pe pământul ăsta, să fii un locuitor al Caucazului, în lumea munţilor şi a văilor…

Trei zile se plimbară prin oraşul pustiu, întâmpinaţi de o linişte prietenoasă, apoi David îi spuse Norei că trebuia să plece la David-Garedja, în deşert. Bani de benzină nu avea.

— Plătesc eu benzina, zise Nora.

„Ce băiat sărac, stă prost cu banii de vreme ce a spus-o cu glas tare“, se gândi Nora.

Nu ştia nimic despre mânăstirea din deşert. David trecu de dimineaţă s-o ia, şi porniră. Merseră

timp îndelungat, priveliştea văzută prin fereastra maşinii îi dădea palpitaţii Norei, întocmai ca un roman poliţist. O ţară atât de mică şi atât de diversă: munţi, piemonturi, podgorii, sate, nici urmă de deşert… Lăsară maşina în parcarea de lângă mânăstire şi continuară să meargă pe jos. La un moment dat se ivi în faţa lor un complex mânăstiresc. O mânăstire mare construită din piatră, fondată în secolul al VI-lea de nişte călugări sirieni. Zeci de grote săpate în stâncă, creştinism timpuriu, venit din Orient. Iată încă o pagină a marii culturi de care n-am reuşit să mă ating. Şi mi-a rămas atât de puţin timp… Asta fiindcă toată viaţa am ales calea teatrului. Câte lucruri am ratat! Uşa asta nu-ţi deschide toate drumurile, multe lucruri rămân sigilate…

Intrară mai întâi în magazinul mânăstirii: icoane pe hârtie, crucifixuri, marfă pentru turişti. David cumpără două sticle de *saperavi*, un vin din partea locului. Aruncară o privire în mânăstirea mare, pe urmă urcară pe o potecă. O priveliişte minunată, aducând puţin cu o vedere colorată, li se deschise în faţa ochilor. Întindere cât vezi cu ochii, până la orizont. Deşertul. Dar în aprilie era înverzit, plin de flori cât gămălia acului. La orizont se vedeau, albaştri, munţii. Peisaj minunat, exotic.

— Aici e graniţa cu Azerbaidjanul. Deşertul e al Azerbaidjanului. Vezi munţii de acolo? Acolo e Armenia, arătă cu mâna David într-o direcţie imprecisă.

De aici se vedeau biserici mai mult sau mai puţin distruse şi pe ici, pe colo, grote… Când se întoarseră la mânăstire, auziră cântece religioase. Nora se opri din mers. Nu semănau cu ce se cânta în Rusia. Îşi aminti de ansamblul folcloric cu care lucrase cândva. Era cu totul altceva.

Spre seară se întoarseră la Tbilisi. Mai rămânea o zi, şi David îi zise că o va duce într-un sat aflat destul de departe, înspre Osetia de Sud, unde se desfăşuraseră de curând operaţiuni militare, dar că acolo se afla o mânăstire în activitate, cu o şcoală şi o sală în care erau prezentate uneori spectacole regizate de Tenghiz… Excelent! N-am mişcat un deget ca să-l întâlnesc. Aşa s-au potrivit lucrurile. Ea dădu din cap – mergem!

Porniră cu maşina de dimineaţă, şi din nou farmecul drumului, al peisajului, al mişcării. Mergeau încet, drumul era desfundat, nu-i grăbea nimeni, aveau timp destul. Munţi, văi, podgorii, sate pe jumătate distruse, urme proaspete ale războiului. David opri şi coborî din maşină. Nora îl urmă. Drumul traversa o podgorie cu viţa de vie neagră ca tăciunele. Arsese în toamnă, înainte ca strugurii să fie culeşi. David rupse un ciorchine şi i-l puse Norei în palmă. Ea atinse fructele care se transformară în scrum. Urma vinului himeric…

„Chiar o să-l văd pe Tenghiz? Suntem încă în viaţă, ce ciudat! se gândi Nora deloc emoţionată. Asta e cu siguranţă fiindcă am văzut moartea cu ochii şi am ajuns la bătrâneţe. Ce minunată e bătrâneţea… Ce senzaţie de eliberare, bătrâneţea asta… îşi zise şi zâmbi amintindu-şi cum i se punea un nod în gât şi i se zbătea inima când îi auzea vocea, când aproape leşina la mângâierile lui. El nu are nici o vină că l-am iubit la nebunie. Abia mai târziu am înţeles ce povară era pentru el iubirea mea. Sărmanul Tenghiz! Ce deznădejde am simţit, ce beznă s-a lăsat, fără o rază de lumină, când m-a anunţat că se însoară… Era destul de bătrân, şi mi se părea că restul cât îl mai avea de trăit îmi aparţinea mie… Ah, proasto!“ continuă să zâmbească Nora la gândul că boala canceroasă cu care o blagoslovise Dumnezeu o eliberase complet de sentimentul proprietăţii…

— Suntem puţin în întârziere, zise David.

Şi din nou o biserică, o curte, mânăstirea cu chiliile ei. Luminoase şi curate şi pe dinafară, şi înăuntru. Se apropiară de o clădire lungă de piatră. Veche, nu era clar când fusese durată, casa era

grosolan construită, pietrele nu erau prelucrate. Deschiseră uşa.

Intrară într-o sală întunecată. Beznă apăsătoare, palpabilă. Rămaseră lângă uşă, sprijiniţi de perete. Se auzi un sunet reţinut, ca un scârţâit, un zgomot de insectă, pe o singură notă. Se aprinse un ecran destul de lung şi nu prea înalt. Pe el se mişcau valuri de umbre greu de distins – părea să fie apă, sau iarbă, sau poate ceva văzut la microscop. Era frumos, de neînţeles, dar explicaţiile nu-şi aveau rostul. Apoi umbrele se uneau devenind două siluete. Bărbat şi femeie. Se mişcau împreună, nu mai erau deja siluete, ci mâini care se apropiau, se atingeau, şi o explozie de umbre spulberă ecranul. Nici un fel de muzică, doar nişte sunete se auzeau din când în când, sunete nesigure, nedesluşite. Nu-ţi dădeai seama dintr-odată că era muzică. Pe ecran se vedeau plante răsărind din nimic, flori ciudate desfăcându-şi petalele şi ofilindu-se, şi nu se înţelegea cum e făcut totul, până nu apăreau mâinile. Apărea un drum, apăreau munţii, peisajul. Biserica pe munte, râul. Chiar că nu se înţelegea cum e făcut totul. Umbrele erau compacte, diafane… Pluteau bancuri de peşti mici, apoi apăreau în locul lor doi peşti mari şi un monstru uriaş. Nu era o luptă, ci un dans. Ecranul clipea, nu se vedea nimic, doar umbre şi animale ciudate. Pe unele le recunoşteai bine: câini şi iepuri, urşi şi elefanţi. Pe altele mai puţin: caracatiţe care mergeau, şerpi îmbârligaţi… Viaţa pulsa, doar că evenimentele erau greu de descifrat, numai aluzii, sugestii… Şi sunetele misterioase ale vreunui instrument muzical, poate o voce omenească sau un animal care emitea un fel de semnale… Da, semnale… Era ca o vrajă. Umbrele se lipeau, se uneau şi se revărsau una într-alta. Şi apărea un prunc, un prunc cu palme mari… Era imposibil să-ţi dai seama din ce materie era alcătuit… Nu era vorba de nici o materie, era teatru fără materie. Teatru ideal, în care nu exista nimic în afară de umbre. Nu exista nici muzică, numai umbra sunetului…

Lacrimile umplură ochii Norei. Nu exista un asemenea spaţiu pe pământ, şi-n general, nu existase niciodată. Lumea asta o crease Tenghiz de la început până la sfârşit numai din umbre. Conţinutul nu se putea povesti în nici o limbă. Nici urmă de cuvânt. Nimic… Era Creaţia. Chiar aşa. Şi nu povestea ei, ci însăşi Creaţia. Aproape că puteai înţelege de ce Tenghiz abandonase teatrul din carne şi obiecte, de ce în ultimii ani lucrase cu ea chinuit, suferind din pricina teatrului grosier, de ce spunea că-l obosea falsitatea teatrului, îl oboseau cuvintele mincinoase, decorurile înşelătoare, costumele, machiajul, gesturile stângace, startul luat greşit şi imposibilitatea de a atinge ţinta care, în sine, nu merita nici un efort… Cum reuşise să renunţe la ceea ce reprezenta condiţia existenţei teatrului – la actori? Cum găsise el trupa în care interpreţii acceptaseră să nu se pună pe ei înşişi în valoare? O modestă apariţie pe scenă la final… Ce renunţare definitivă la teatru! La ce bun Stanislavski, unde era Meyerhold, de ce Brecht, care Grotowski? El ieşise din sfera lucrurilor materiale, zburase acolo unde nu exista nimic în afară de umbre…

Pe ecran se schimbă deodată totul, apărură urşi şi iepuri, girafe şi lebede, se distingeau bine de data asta. Jucau mici scene caraghioase, şi în sală se auziră râsete… Ce face, îşi bate joc de lume? Le arată spectatorilor transportaţi unde le e locul, priponindu-i ca pe capre? Uite, chiar apare umbra caprei cu coarne şi uger mare. Caraghioasă… Nora nu-şi simţea lacrimile, îi curgeau şiroaie pe obrajii supţi, dar zâmbea. Ah, Tenghiz, Tenghiz! Eram tineri, dar eu nu ştiam ce ştiai tu… sau nici tu nu ştiai pe atunci? Nu cumva am suferit din pricina ta numai pentru atât? Ca să înţeleg la bătrâneţe că numai umbrele rămân? E singurul lucru care contează, e singurul lucru care există…

Se aprinse lumina. Sala era mică şi nu plină până la refuz. Aplaudară. Erau mulţi copii şi mult mai

mulţi adulţi. Vorbeau tare în gruzină, nu se înţelegea ce spun. Urcă pe scenă un gruzin bătrân în cârje. Avea capul mare, ras complet, chipul îi era luminos. Făcu un gest cu mâna, şi ieşiră realizatorii teatrului umbrelor. Nora zâmbi: umbrele umbrelor, băieţi şi fete tinere, în număr de şapte.

David o bătu uşor pe umăr. Mergem la el?

Tenghiz făcu un semn cu mâna, scurt şi hotărât. Se apropie de el o femeie tânără. Solidă, corpolentă, cu părul numai bucle. El o îmbrăţişă, îi mângâie buclele neastâmpărate. Uite-o, e tânăra lui soţie… Aduce puţin cu răposata Natella. Are zâmbetul frumos. Şi au un fel frumos de a se uita unul la altul. Nu, nu-mi bate inima. Umbra iubirii e mai puternică decât iubirea… Şi mai pură. Umbra nu are simţul proprietăţii.

— Să mergem la el! O să se bucure! îi şopti David. Hai!

— Hai, David! Hai la maşină! îi zise Nora şi se strecură pe uşă.

David o urmă, şi se îndreptară spre parcare. În tăcere. Urcară în maşină şi plecară la Tbilisi. Era ora crepusculului, ultima din ziua care, înainte să plece, arăta de ce fusese în stare, arăta toată frumuseţea şi tristeţea blândă pe care le adunase în viaţa ei scurtă, începută la răsăritul soarelui.

Se întunecă repede. Drumul era prost, dar aproape pustiu. Farurile rarelor maşini ieşite în cale proiectau două conuri de lumină, smulgând din beznă tufişurile de pe marginea drumului şi ici, colo, câte o clădire. Nora părea că picoteşte. Când ajunseră în oraş, zise ca pentru sine:

— Soţia asta tânără a lui Tenghiz e frumoasă, i se potriveşte.

— Care soţie, Nora? E nepoata lui, fata cea mică a lui Nino. Nu s-a mai însurat după moartea Natellei. E văduv. N-a găsit o femeie care…

— Aşa deci, atât mai zise Nora.

Zbură la Moscova a doua zi. Îi plăceau zborurile lungi, când se afla niciunde, într-un spaţiu abstract şi un timp nesigur, când dispăreau dintr-odată toate obligaţiile, promisiunile, când totul era lăsat la o parte, apelurile telefonice, poşta, rugăminţile, propunerile şi plângerile de tot felul, şi rămânea suspendată, zbura, plana între cer şi pământ, între pământ şi lună, între pământ şi soare, când ieşea din sistemul obişnuit al coordonatelor. Zbura… Cum făcuse Tenghiz, prietenul inimii ei, singurul în stare să scape viu din toate îngrădirile, să întreacă toate limitele şi să-şi găsească locul într-o altă lume, în lumea umbrelor… Tenghiz… Iubirea de departe…

CAPITOLUL 48
Eliberarea
(1955)

Ultimul lagăr din viaţa lui Iakov Oseţki, acela de la Abez, era un lagăr special pentru invalizi. Acolo îi trimiteau pe deţinuţii storşi de putere, slăbiţi de munca în minele din Inta, şi, odată cu ei, pe toţi cei care stăteau să moară din republica Komi. Era o aşezare de barăci cu nişte construcţii ciudate, cu ateliere şi magazii, cu două locomotive scoase din uz, ale căror cazane foloseau la încălzirea clădirilor administraţiei. Din hangarul construit în jurul locomotivelor ieşeau două coşuri de fum monstruoase, înfăşurate într-un material izolator numai zdrenţe, înnegrit de fum, lăţindu-se deasupra capetelor oamenilor ca pânza prevestitoare de rău a unui păianjen ascuns înăuntru.

La început, după ce şi-au aruncat ochii prin acte şi au stabilit ce competenţe avea Iakov, l-au trimis la serviciul contabil, la secţia tehnică de elită, dar s-a certat cu şeful de acolo, deţinut şi el, o brută, care i-a făcut un raport, fără să-i comunice conţinutul lui. L-au trimis la carceră cinci zile, apoi l-au numit bibliotecar la secţia cultural-educativă a lagărului, unde a fost mai mult paznic decât responsabil cu biblioteca.

Aşezarea era plină până la refuz de deţinuţi politici, condamnaţi pentru defăimarea puterii sovietice prea sensibile, şi pentru spionaj. Alcătuiau o adevărată internaţională: ruşi din toate colţurile ţării, lituanieni, polonezi, evrei şi alte animale rare, ca pe corabia lui Noe… La marginea lagărului, dincolo de şanţul de scurgere prin care ba curgea un firicel de apă, ba se forma o baltă împuţită care nu seca niciodată, se întindea cimitirul uriaş, de aproape patru hectare. Traverse de cale ferată foloseau drept podeţe peste canal, şi mai departe, până la orizont, se vedeau tranşeele, adică gropile comune. Zăpada milostivă astupa gropile apărute în timpul anului, în fiecare încăpând cincizeci de cadavre, şi primăvara, când se topea zăpada, apăreau din pământ morţii îngheţaţi. Pământul îngheţat bocnă nu-l spărgea nici o unealtă de fier, mai ales că oamenii vii erau storşi de vlagă. În gropi, cadavrele zăceau de-a valma, erau mii şi mii de duşmani şi partizani ai puterii, analfabeţi şi oameni cultivaţi, proşti şi deştepţi, celebrităţi şi oameni fără nume… Doar nişte numere…

Iakov era la curent cu secretul destăinuit de prietenul lui „gură spartă“, felcerul Kostia Govorunov: într-una din gropile comune, printre mii de cadavre, se afla cadavrul filozofului ortodox Karsavin, profesor până nu demult la Universitatea din Vilnius. Doctorul lituanian care îi făcuse autopsia, deţinut şi el, vârâse în stomacul mortului un mic flacon din sticlă de culoare închisă, cu numele scris pe o bucăţică de hârtie. Kostia participase la autopsie, văzuse totul cu ochii lui. Doctorul spera că vor veni vremurile când urmaşii vor exhuma cadavrele, vor găsi hârtia aruncată în oceanul resturilor umane şi-i vor ridica profesorului un monument.

Iakov se obişnuise de multă vreme cu ideea insuportabilă că va fi îngropat aici, la Cercul Polar, în groapa comună. Îşi spunea că aşa fusese soarta familiei sale, a poporului său – în groapa comună de la Kiev, la Lukianovka, zăceau patru verişoare primare, fratele său mai mic, fuseseră ucişi. În total îi muriseră douăzeci şi nouă de rude de sânge. Şi în Europa încă multe milioane cu care nu se înrudea.

Diavolul era acelaşi, doar mustăţile nu semănau…

De aproape doi ani trăia la Abez, mergea sprijinit în cârjă, fiindcă piciorul stâng refuza să se mişte. Lagărul era mai rău decât toate prin care îi fusese dat să treacă, şi i se părea acum că anii exilului fuseseră raiul pe pământ. Avuseseră un sens, ani de speranţe, plini de planuri de viitor, de proiecte, de tot felul de idei, de muncă… La Abez însă nu simţea neajunsul singurătăţii, al lipsei de comunicare. Lagărul era populat cu oameni din generaţia sa, reprezentând o parte a poporului care trebuia distrusă. Oameni de ştiinţă, artişti, poeţi – intelectualitatea de cea mai bună calitate, numită „căcatul naţiei“ de întemeietorul marelui stat sovietic. Tocmai „căcatul“ ăsta multinaţional i-a prilejuit lui Iakov întâlniri preţioase. Vecinul său din baracă era bătrânul geograf Rihard Ivanovici Werner. Conversaţiile cu el erau odihnitoare şi plăcute. Recitau poezii în germană, el l-a făcut pe Iakov să-l descopere pe Rilke, pe care înainte vreme nici nu-l înţelegea, nici nu-l aprecia. Se cunoşteau de trei luni, şi într-o zi, tot discutând de una, de alta, a venit vorba despre Sudak, unde în anii fericiţi, Rihard Ivanovici fusese cu soţia la odihnă. Şi din vorbă în vorbă, tot depănându-şi amintirile, i-au apărut întâmplător din străfundurile memoriei Marusia cu fiul său, Henrik. În lagăr un asemenea mic amănunt, o încrucişare a destinelor întâmplată în trecut, căpăta o valoare uriaşă. Rihard Ivanovici i-a devenit lui Iakov un fel de rudă. Un prilej de bucurie. După şase luni, Rihard Ivanovici a murit de congestie pulmonară. Iakov s-a gândit atunci să adune material pentru un viitor studiu, nu avea încă titlu, dar îi ştia bine conţinutul. Trebuia să fie un studiu demografic al „căcatului“ din lagăr, oamenii cei mai cultivaţi care muriseră în lagărul de la Abez.

Postul de bibliotecar corespundea cum nu se poate mai bine preocupărilor sala ştiinţifice. Avea la dispoziţie nu numai cartoteca bibliotecii, ci şi fişele personale ale cititorilor, pe care predecesorul său notase cu grijă profesia şi titlurile lor universitare. A terminat analiza demografică în două săptămâni, atâta material a avut. Plănuia să elaboreze un index special şi avea în gând să facă unul pentru şefii lagărului şi pentru gardieni… Dar nu avea material pentru ei, oamenii ăştia nu călcau pe la bibliotecă, aveau şi ei gazetele lor la „colţul roşu“.

Într-un anumit sens, abisurile vieţii erau o culme a fericirii în lagăr. Biblioteca era o adevărată adunătură de vechituri, formată în mare parte din cărţi confiscate de la deţinuţi. Cartea cea mai bună care se găsea acolo era volumul doi al lui Alpatov consacrat Renaşterii, trimis în lagăr lui Nikolai Nikolaevici Punin, criticul de artă, soţul Annei Ahmatova. Cartea a petrecut aproape un an însoţindu-l Punin şi a nimerit până la urmă la bibliotecă. Iakov i-a pus ştampilă, număr de inventar şi, vreo câteva zile, s-a lăsat în voia lecturii, regretând că Renaşterea nordică era prezentată cu zgârcenie, în vreme ce era cât se poate de evidentă preferinţa pentru Renaşterea italiană. Avea deja câteva idei în minte despre felul în care era reprezentată figura umană în tablourile din Renaşterea italiană şi în cele şi din Renaşterea nordică, dar amintindu-şi cum îi dispăruse manuscrisul romanului înainte de ultima etapă a drumului spre lagăr, şi-a stăpânit elanul de a le pune pe hârtie. A renunţat în adâncul sufletului său la activitatea favorită – scrisul.

Cum nu ştia să trăiască fără mari proiecte, s-a apucat să înveţe limba lituaniană. Era o limbă uşoară, făcea parte din familia indo-europeană, şi în jurul lui roiau mai mulţi consultanţi decât ar fi avut nevoie.

Al şaizeci şi treilea an din viaţă lua sfârşit, avea în minte planul să revină asupra anilor trăiţi până atunci, să scrie despre ei. „Viaţa mea în bustrofedon“. Şi-a râs în barbă, dar de scris despre asta nu

mai avea cui să scrie… Marusia, Marusia… I-ar fi scris şi acum, dar ea îi interzisese cu desăvârşire să corespondeze, îi interzisese chiar şi scrisorile venite dintr-o singură direcţie… Sufla în mâinile îngheţate să şi le încălzească şi, după cum îi era obiceiul, continua să facă însemnări adresate nimănui, dându-le un titlu neutru „Texte“.

Totul s-a schimbat într-o singură zi. Ziarul *Pravda* din 4 martie 1953 cu anunţul bolii marelui conducător a venit, ca de obicei, cu o zi întârziere, pe 5 martie, când radioul comunicase deja moartea lui. Kostia Govorunov a alergat într-un suflet să-l anunţe pe Iakov: Stalin a murit!

A fost mare forfotă, dar lumea se agita pe tăcute. Se întâmpla în orele de muncă, oamenii alergau sau mergeau şontâc-şontâc pe uliţa Vahtennaia, de parcă erau trimişi toţi să îndeplinească un ordin.

Tulburat de veste, Iakov s-a dus sprijinit în cârjă la Samuel Galkin, un poet evreu, pe care îl cunoscuse la Comitetul Evreiesc Antifascist în 1947. Simţea nevoia să discute vestea zguduitoare. Galkin i-a făcut semn cu mâna: muşcă-ţi limba, Iakov! Să nu menească a rău! Şi ca de obicei, a umplut pauza recitând în idiş din poeziile sale. Îl preţuia pe Iakov, era aproape singurul lui ascultător care nu avea nevoie de traducere.

Dar Iakov nu avea urechi să audă, era frământat de gândul interzis al reîntoarcerii… Ce-ar fi să-şi regăsească surorile, să-şi revadă mama, nepoţii, poate pe Henrik (inima i-a tresărit), pe nepoţica pe care n-o văzuse niciodată? Şi s-a oprit, aici i s-a împotmolit gândul.

N-a dormit în noaptea aceea, l-a durut piciorul, nu i-au dat pace articulaţiile. Dar mintea i-a lucrat. Trebuia să trimită scrisori tuturor instanţelor şi îşi făcea socoteala cui să trimită, în ce formă, ce să ceară: revizuirea cazului, reabilitarea, graţierea? Apoi gândurile au luat-o în altă direcţie: teoria lui demografică trebuia pusă în practică. Moartea lui Stalin trebuia să reprezinte punctul de plecare pentru naşterea unei noi generaţii. Şi oricare avea să fie în viitor istoria URSS, epoca începută cu moartea lui avea să se numească „poststalinistă“, copiii născuţi în 1953 nu vor mai fi generaţia de după război, ci generaţia epocii poststaliniste. El n-o va mai apuca… n-o va mai apuca… Ce interesant s-ar desfăşura totul, ce amploare ar lua lucrurile! Ştia cum să organizeze cercetarea demografică, trebuia neapărat să-i invite pe Urlanis, pe Kopeişcikov şi pe Zotov… Stop, stop, se lăsase pradă visurilor.

Pe 6 martie nu i-au scos la muncă. Au rămas în barăci aşteptând să se schimbe ceva în viaţa lor. Nu azi, ci mâine. Nu-şi vorbeau. În noaptea de 7 martie au construit o tribună din scânduri. Magazionerul, un fost preot, şoptea că luaseră din magazie toată pânza neagră la ordinul lui Bondar, şeful lagărului. Nu se ştia cine cususe steagurile noaptea, poate soţiile comandanţilor, cert e că, dimineaţa, au pus la poarta principală şi la tribună pânze roşii cu bandă neagră de doliu. I-au scutit de muncă, i-au dus pe toţi încolonaţi în piaţa mare. Din difuzoare se revărsa muzica în semiîntunericul umed al dimineţii ceţoase.

De la primele note, Iakov a recunoscut finalul Simfoniei a şasea a lui Ceaikovski. A recunoscut muzica dragă inimii lui, n-a uitat nici notele: partea principală din mişcarea a patra începea cu tema părţii a doua din prima mişcare… Se avânta, suferea, ameninţa, apoi se transforma în recviem, într-un adagio muribund…

Iakov a plâns de la primele sunete. De cât timp nu mai ascultase muzică, îi ducea dorul… Ibrahim, un muezin din Samarkand care stătea în dreapta lui, l-a privit curios. În stânga lui, Valdis, un naţionalist lituanian, a zâmbit ironic. De ce plângea? Iakov n-a observat. Avea ochii închişi, îi

curgeau lacrimile pe obraji, cele mai ciudate lacrimi, dar nu erau ultimele, fiindcă, după o pauză scurtă, a răsunat *Recviemul* lui Mozart, *Lacrimosa*…

Exact la aceeaşi oră, Nora, nepoata lui de doisprezece ani, stătea în sala mare a şcolii, în faţa bustului de ghips al conducătorului, al cărui creştet abia se vedea din mormanul de flori, şi cum stătea deoparte, simţea că era singură, suferea că nu putea să plângă şi să împărtăşească durerea cu colegii şi profesorii…

În timpul ăsta, la tribuna din lagăr s-a iscat deruta: căpitanul Svinolup şi locotenentul Kunkin îşi ocupaseră de mult locurile, numai locul destinat lui Bondar, şeful lagărului, era gol, şi mitingul prevăzut nu putea începe. Se făcuse frig, oamenii erau neliniştiţi, nu ştiau ce se întâmplă. Erau îngheţaţi bocnă, dar nu se întâmpla nimic, se auzea doar muzica. Exact în momentul acela, un medic terorizat de frică îi administra cu mâna tremurândă maiorului Bondar nişte picături de valeriană, fiindcă şeful făcuse o criză de inimă. După patruzeci de minute, a apărut Bondar cu faţa palidă, umflată, şi au întrerupt muzica… A început mitingul.

Stalin murise, dar, văzute la suprafaţă, lucrurile nu se schimbaseră. În lagărul construit să încapă cinci mii de oameni trăiau peste unsprezece mii, şi toţi erau avizi de politică, urmăreau cu scrupulozitate informaţiile din ziare, căutând să afle schimbările profunde din ţară. Dar, ciudat lucru, ajungeau cu greu la ei informaţiile despre schimbările promiţătoare care să mişte ţara din loc. Iar s-a format în jurul lui Iakov un mic cerc de „firoscoşi“, amatori de dispute politice, venind cu noi opinii şi concepţii. Le renăşteau instinctele intelectuale. Şi scriau… Şi aşteptau…

La sfârşitul lui martie, GULAGUL a fost transferat de la Ministerul de Interne la Ministerul de Justiţie, fapt care le-a dat oamenilor curaj şi speranţă. După un an, administraţia Gulagului a intrat din nou sub aripa Ministerului de Interne. Deţinuţii trimiseseră scrisori adresate tuturor instanţelor, nu le rămânea acum decât să aştepte. Se redeşteptase firea întreprinzătoare a lui Iakov, îi dădea ghes să construiască noi proiecte. Stătea până noaptea târziu şi îşi făcea planuri cu puncte, subpuncte şi comentarii, şi viaţa căpăta din nou sens, pe care îl pierduse în „groapa de la Abez“, cum numea el anii petrecuţi în lagăr. Reuşise să trimită pe căi complicate, printr-un muncitor angajat în lagăr, dar liber, şi prin sora sa, Iva, câteva scrisori colegilor, în care le prezenta ideile ştiinţifice şi propunerile sale. Şi încă o scrisoare Marusiei. A scris-o după ce l-au eliberat, când se îndrepta spre Moscova. A fost ultima scrisoare din corespondenţa lor care durase din 1911 până în 1936, un sfert de veac de iubire, prietenie, căsnicie…

Ultima scrisoare a lui Iakov către Marusia

Inta – Moscova

Draga mea Marusia!

Nu ne-am văzut de-o veşnicie şi probabil că n-o să ne mai vedem niciodată. Suntem amândoi bătrâni, ne trăim ultimii ani, facem bilanţul vieţii. Gândurile mele se îndreaptă, cum e şi normal, către trecutul îndepărtat. Să încep cu ce-i mai important: am fost fericit cât am fost tânăr, am fost fericit în toţi cei douăzeci şi cinci de ani cât a durat căsnicia noastră. Primele noastre întâlniri, primii ani ai căsniciei noastre ne-au scăldat într-o dragoste nemăsurată, în atâta fericire (s-o spunem de-a dreptul), încât strălucirea acelor timpuri trebuia să lumineze anii ce urmau să vină, să netezească asperităţile inerente.

Am găsit întotdeauna lucruri interesante pe care să ni le împărtăşim unul altuia, n-am cunoscut plictiseala căsniciei. Impresiile mele noi, bucuriile, suferinţele şi proiectele mele ţi le-am comunicat imediat, prima mea dorinţă a fost să-ţi vorbesc şi să-ţi scriu despre ele. Mi s-a înrădăcinat atât de adânc treaba asta, încât (e caraghios ce-ţi spun) am păstrat obiceiul acesta în anii lungi ai despărţirii noastre şi, până în ziua de azi, mi se întâmplă des să nu-mi pot înfrânge dorinţa, gândul, primul care îmi vine în minte, de a-ţi împărtăşi totul. Ăsta e conţinutul cel mai important al căsniciei, este esenţa ei, e lucrul cel mai preţios şi de admirat într-o căsnicie.

Şi ce zici de lumea artei în care am trăit împreună? Emisiunile muzicale de la radio mă încântă şi acum. Când ascult Simfonia a doua a lui Rahmaninov, cu prilejul căreia ne-am cunoscut, sau *Barcarola* lui Schubert, cu care te-am acompaniat de atâtea ori, sau *Îndoiala* lui Glinka, toate acestea care ne-au fermecat în tinereţe, îmi repet amintindu-mi de anii de demult: va trece timpul întristărilor, ne vom revedea. Mai e posibil oare?

Soarta cruntă mi-a pregătit o biografie extrem de dură: mi-a dat lovitură după lovitură, nu m-a lăsat o clipă să-mi trag suflarea, anii de pribegie au urmat unul după altul fără întrerupere. Soţul şi soţia trebuie să trăiască împreună, nu despărţiţi. O căsnicie nu se poate întemeia pe timbre poştale. Cine mi-a distrus familia – e clar acum pentru toată lumea. Şi oameni asemenea nouă văd cu miile în jurul meu.

Stalingrad, Biisk, pe urmă mina, Egorievsk, Suhobezvodnaia, unde m-am îngrozit când am văzut ce mă aşteaptă (ah, n-ai înţeles nimic atunci!), Abez. Chiar şi de fier să fi fost, o familie n-ar fi putut suporta să treacă prin atâtea încercări. Acum totul e *plus quam perfectum*. Sunt liber, mă aflu la Inta, o să primesc zilele astea hârtia care atestă eliberarea din lagăr şi plec la Moscova. Judecând după experienţa tovarăşilor mei de lagăr, e puţin probabil să primesc permisul de şedere (îţi aminteşti cuvântul din tinereţea noastră?) într-unul din oraşele mari, dar numai la Moscova îmi vor da foaia de drum care să-mi indice încotro voi pleca mai departe…

Sunt şchiop, merg sprijinit în cârjă. Viaţa mea se apropie de sfârşit. Visez să te revăd. Să lăsăm deoparte vechile supărări. În afară de tine, n-am iubit niciodată pe nimeni.

Îmi imaginez reacţia ta ironică-amară. Nu are dreptul să fie ironic cel care a hotărât să divorţeze în contumacie, cel care n-a avut urechi pentru mărturisiri şi argumente în apărare. E adevărul curat. În situaţia mea, nici mărturisirile mincinoase, nici ipocrizia tardivă nu rimează cu nimic. Am făcut multe încercări să ne împăcăm, dar au fost zadarnice. Mai întâi a fost distanţa fizică, a urmat distanţa morală, înstrăinarea…

Dacă ai accepta să ne întâlnim sau te-ai hotărî să-mi trimiţi măcar o vorbă bună, mi-ai aduce o mare alinare, mi-ai lua povara pe care o port în suflet de ani de zile. Aş vrea să-ţi sărut mâna la despărţire, sau măcar scrisoarea scrisă de mâna ta.

Îţi mulţumesc pentru trecut.

M-aş bucura să te văd când voi fi la Moscova. Ivocika locuieşte în aceeaşi casă de pe Ostojenka, unde m-au arestat acum şase ani. Ştii adresa şi telefonul. Dacă ai vrea, ai putea să iei legătura cu mine prin ea.

Iakov

Scrisoarea a rămas fără răspuns.

Iakov a sosit la Moscova la sfârşitul lunii decembrie 1954. Camera din casa de pe Ostojenka, sigilată în ziua arestării lui, era ocupată de portar. Nu s-a decis să înnopteze la sora lui. Situaţia sa era aceeaşi în care îl pusese puterea: nu avea dreptul să pună piciorul în Moscova, dar documentul cu care trebuia să plece într-un fel de nou exil, gen sanatoriu, putea fi obţinut numai la Moscova, la Procuratura de pe strada Kiriov.

L-a primit Asia în locuinţa comună de pe strada Ordînka, unde nu exista portar, vecinii erau puţini la număr, trecuseră prin multe şi-n plus, nu trimiteau denunţuri: o evreică bătrână, pe care fata ei, o poetă având la activ un premiu Stalin şi în buletin înscrisă naţionalitatea evreiască, o învăţase să afişeze o muţenie binevoitoare, uşor tâmpă, şi un cuplu de bătrâni care îşi ascunseseră toată viaţa originea nobilă, apartenenţa la Biserica Ortodoxă, studiile făcute în străinătate înainte de 1917 şi, mai nou, o mare pacoste – unicul lor fiu fusese arestat pentru tâlhărie… Vecinii au închis ochii când l-au văzut pe musafirul rămas peste noapte fără să aibă permis de şedere. N-au întrebat nimic.

Iakov ţinea în mâini o minune la care nu mai spera – sâni mari şi albi, tineri, mătăsoşi, foarte puţin ofiliţi, obiect al invidiei şi geloziei Marusiei, îşi ascundea faţa în ei, respira miros de piele de femeie. Asia îl mângâia pe cap cu mâinile ei micuţe, învăţate să lecuiască, să deschidă un abces, să înfigă acul în venă, să facă o transfuzie şi multe alte lucruri. Şi era exact ca în 1936, când Asia sosise la Biisk înainte să afle de divorţ. Ba încă mai bine decât după război, în ultimii trei ani înainte de arestare, când făcuseră dragoste a doua oară. Se întâmpla acum a treia oară, că se culca cu femeia a cărei dragoste îl fâstâcise la tinereţe, apoi la Biisk, când îl făcuse să se simtă jenat şi vinovat că nu fusese în stare să-i răspundă cu aceeaşi pasiune, iar acum, iubirea ei de-o viaţă, inutilă şi incomodă de zeci de ani, se dovedea a fi singurul sprijin în viaţa sa strâmbă. Asia era în stare să abandoneze policlinica, să se pensioneze şi să plece cu el oriunde, la Vorkuta, la Cita, la Magadan.

Cinci zile mai târziu, Iakov a obţinut documentele necesare şi foaia de drum pentru oraşul Kalinin, aflat nu departe, la o sută unu kilometri. A sunat în ajunul plecării la locuinţa fiului său, i-a răspuns soţia lui, Amalia. Ea a scos un strigăt când i-a auzit numele. Nu-şi văzuse niciodată socrul, ştia doar că era plecat în ţinuturi îndepărtate. Henrik nu-i povestise despre el aproape nimic, dar nici ea nu-l asaltase cu întrebările. Amalia l-a invitat să vină când vrea, numai s-o anunţe din vreme ca să pregătească o masă sărbătorească. Iakov nu putea să-i viziteze decât în ziua aceea, ultima petrecută la Moscova, fiindcă trebuia să plece a doua zi la Kalinin.

Când Iakov a ieşit din metrou la staţia Arbat, l-a tras aţa să se îndrepte spre strada Povarskaia, la el acasă, la Marusia. Dar îi era interzis pentru totdeauna să meargă pe drumul ăsta atât de drag lui, şi, cu inima grea, a luat-o pe bulevardul Nikitski. Nu mai fusese la apartamentul fiului său, care se afla la zece minute de fosta lor casă. Amalia nu reuşise să-l anunţe pe Henrik de venirea tatălui său, aşa că au sosit amândoi aproape în acelaşi timp, Henrik cu cinci minute mai devreme. S-au îmbrăţişat şi s-au sărutat. Masa era pusă în camera mare. L-au aşezat pe Iakov în capul mesei. El şi-a sprijinit cârja de masă. Din camera alăturată a ieşit Nora. Lui Iakov i s-a părut că fetiţa aducea puţin cu Marusia, doar că nu era frumoasă. S-a aşezat la masă fără să scoată o vorbă, i-a aruncat o privire bunicului, şi el şi-a dat seama imediat că fetiţa era isteaţă. Şi a mai înţeles că Amalia nu-l iubea pe Henrik, fiindcă nu vedea schimbul acela de priviri care să hrănească relaţia a doi oameni îndrăgostiţi. Nu se uitau unul la altul, de parcă erau certaţi. Nu se certaseră însă, pur şi simplu aşa trăiau, fără o relaţie afectuoasă, cu Andrei Ivanovici mereu între paranteze. De altminteri, aveau să se

despartă un an mai târziu. Fetiţa tăcea încruntată, cu privirea în farfurie.

— În ce clasă eşti? o întrebă bunicul.

— Într-a patra, răspunse ea fără să ridice ochii.

„Are o fire închisă, nu-i prea fericită“, îşi zise Iakov.

— Îţi place?

— Ce? Să învăţ? Nu, nu-mi place la şcoală, îi răspunse fixându-l cu privirea.

Are ochii cenuşii cu marginea întunecată, ca ai Marusiei. Gâtul lung şi părul castaniu deschis îi pică pe frunte în două valuri, ca al Marusiei. Dar gura şi pomeţii sunt ai mei. Ah, genele…

Amalia se purta drăguţ, cu afecţiune, dar îl privea cu un fel de curiozitate de femeie uşoară: Iakov era primul dintre cei proaspăt eliberaţi pe care îl vedea, în ochii ei se citeau întrebări fără răspuns… Henrik stătea încordat, nu punea nici el întrebări, încerca să glumească. Nora se înroşi la auzul glumelor lui, deşi ele nu destinseră deloc atmosfera. Mai întâi glumi pe seama supei pregătite din topor de soţia lui, la care adăuga cuie, apoi spuse o prostie cât el de mare despre chiftele. Râdea singur de glumele lui, şi Iakov suferea dându-şi seama că nu-i va putea pune întrebarea care îl chinuia de atâta amar de ani.

După ce băură ceaiul, Iakov îşi luă rămas-bun mângâind-o pe Nora pe cap, pe Amalia pe umăr, pe pisica Murka pe spinare. Lui Henrik îi strânse mâna. Nu s-au mai văzut niciodată de atunci.

De dimineaţă Asia îl conduse la gară. El avea un rucsac în spate. Se sprijinea în cârjă cu mâna dreaptă, cu stânga ducea un geamantan mic, învelit într-o husă de pânză. Ajunşi pe peron, se îmbrăţişară. Feţişoara Asiei nu prea era frumoasă, şuviţele de păr tocite, cărunte, îi ieşeau de sub beretă, dar sub paltonul negru din postav gros, sub jacheta de lână, sub bluza albă, ambalaţi în cele două săculeţe de pânză ale sutienului, se aflau sânii ei minunaţi, care treziseră în Iakov senzualitatea adormită, şi iubirea ei era trainică, nesecată, o ştia prea bine Iakov. Ştia că iubirea ei îi va ajunge pentru tot restul vieţii. O viaţă fără Marusia.

La două săptămâni după Anul Nou, după ce şi-a încheiat socotelile cu Moscova, Asia a sosit la Kalinin. El a dus-o într-o casă din lemn de pe strada Novikov, i-a povestit pe drum despre istoria oraşului Tver, botezat de sovietici Kalinin, un oraş minunat, liber, nesupus, s-a luptat cu Hoarda de Aur, a făcut o alianţă cu Lituania… Primii lui locuitori erau o populaţie mult mai veche decât populaţia Moscovei, şi a avut cneji destoinici. I-a vorbit despre aşezarea lui geografică, despre râul Tverţa pe care îl vor traversa neapărat în vară, de la gurile lui înspre izvoare… Despre biblioteca minunată din oraş, în care nu s-a făcut niciodată, pare-se, curăţenie printre cărţi şi unde el a găsit o sumedenie de rarităţi… I-a spus, printre altele, că îşi va putea relua lucrul.

Casa din lemn era veche, urâţită de dependinţele mizerabile, dar se păstrase un fel de cerdac cu mici coloane şi pervazuri sculptate la cele două ferestre de la faţadă. Camera era destul de mare şi curată, iar proprietara, prietenoasă şi tăcută. Fereastra era cam joasă fiindcă, din cauza vechimii, casa se înfundase în pământ, în schimb patul, cu picioarele lui de metal, era prea înalt, şi-i venea greu lui Iakov să urce în el. O anunţă pe Asia imediat că găsise un dulgher care le va face un divan lat, pe care vor aşeza salteaua…

El a avut timp să umple cu scrisul lui frumos, puţin impersonal, câteva pagini din caietul cu coperte tari de carton. Îl cumpărase de la papetăria de pe podul Kuzneţk, în prima zi când sosise la Moscova, în luna decembrie a anului 1955. Se hotărâse să înceapă acest caiet în ziua de Anul Nou. Pe prima

pagină era notată data: 1.01.1956.

Mai jos era o listă cu optsprezece puncte privind „problemele de muncă“. Pe pagina a doua, la „probleme de gospodărie“, era o listă cu mai puţine puncte, în dreptul câtorva se vedeau nişte cruciuliţe. La punctul unu era trecut „un ceainic“.

Ceainicul se afla pe masă, era din email de un verde strident.

— Ce verde şic! remarcă neîncrezătoare Asia, atingând marginea strălucitoare a ceainicului şi zâmbind.

— Sunt daltonist, Asia, am fost convins că e un gri potolit.

Cele optsprezece puncte din pagina cu rubrica „probleme de muncă“ reprezentau proiectul său pentru cât îi mai rămăsese din viaţă. Nu voia să se întoarcă la manuscrisele dispărute în închisoarea Lubianka. În lagărul de la Abez avusese o experienţă dură de viaţă care, în parte, anulase, în parte, scăzuse valoarea proiectelor sale prozaice. Bine că nu s-au păstrat, şi-a zis. Ce ar fi făcut cu ele acum?

Ar fi putut să-şi continue cercetările ştiinţifice, vedea în ele o posibilă utilitate socială, dar nu pentru azi, pentru acum, poate peste zece ani. Muzica era singura la care voia să se reîntoarcă. Manualul în trei volume despre cultura muzicală universală, pe care începuse să-l scrie la Altai, ar putea servi şi azi multor oameni – studenţilor dornici să-şi completeze cultura, adulţilor dornici să-şi îmbogăţească cunoştinţele. Da, transmiterea culturii era direcţia cea bună. Dar a hotărât să înceapă cu ceva de care se ocupase cu plăcere în timpul serviciului militar, când dirija corul soldaţilor la orchestra de amatori.

Şi, cum avea obiceiurile omului disciplinat şi bine organizat, şi-a început proiectul cercetând materialul aflat în bibliotecile locale (notate cu o cruciuliţă) şi vizitând casa de cultură (notată cu o cruciuliţă, alături de care era scris numele directorului – Morgaciov Pavel Nikanorovici). În josul paginii era listă cu partiturile pe care voia să le comande la biblioteca regională, dar lipsea cruciuliţa.

Iakov a murit de infarct după opt luni de la sosirea lui la Kalinin. Asia plecase la Moscova să-şi ridice pensia; când s-a întors, l-a găsit mort, întins pe saltea. Pe masa lui de scris se aflau două ziare proaspete, un teanc de foi de hârtie curate, ieftine, şi patru cărţi luate de la bibliotecă: un manual de lituaniană, cartea lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism*, plină de însemnări cu creionul, cartea abia apărută a lui Einstein şi Infeld *Evoluţia ideilor în fizică* şi o partitură datând dinainte de revoluţie cu oratoriul lui Händel *Mesia*.

Pe o bucată de hârtie cenuşie pusă în volumul lui Lenin el a scris: „E întotdeauna în întârziere cu lectura ştiinţifică. El vorbeşte în 1908 despre existenţa materiei înăuntrul spaţiului şi timpului, după apariţia teoriei relativităţii, declară că a susţine că masa se transformă în energie e idealism curat, după ce în 1884 J.H. Poynting a demonstrat că energia, ca şi masa materiei, e localizată, transportată printr-un câmp şi fluxul acesta are densitate.“

Au fost ultimele luni fericite din viaţa lui Iakov.

CAPITOLUL 49
Naşterea unui nou Iakov
(2011)

Şi de data asta Liza îşi arătă talentul de a organiza viaţa, pe a ei şi pe a altora. I-a înscris pe Timoşa şi Olia la grădiniţă, pentru treburile gospodăreşti, a angajat-o cu salariu pe Viktoria, o gruzină de cincizeci de ani, venită la Moscova să-şi întreţină familia din Kutaisi, Liza o alinta numind-o „rândunica noastră“; a cumpărat, împotriva tuturor superstiţiilor, un trusou complet pentru copilul ce urma să se nască, şi-n felul ăsta, i-a pregătit atât de bine pe copii, încât nu se mai dezlipeau de burta mamei, ciocăneau uşurel în ea, vorbeau cu fratele lor şi erau încântaţi când îi simţeau loviturile date din când în când. Copilul a făcut prima încercare să vină pe lume pe 1 ianuarie, s-a învârtit, s-a sucit, apoi s-a răzgândit. Cu atât mai bine, fiindcă pica prost: Victoriei îi dăduseră liber de sărbători, în chiuvetă se îngrămădiseră farfuriile şi cratiţele, bradul împodobit pentru Anul Nou îşi lepădase prea devreme jumătate din ace, poate din cauza căldurii din casă sau din cauza aşteptării înfrigurate care plutea în aer. O pacoste de alergie dăduse peste Iurik, nu se ştie din ce cauză, se scărpina de mama focului, ca un purceluş răpănos, şi din străfunduri apăru la suprafaţă spaima de infecţie care îl încercase în copilărie, la vârsta de cinci ani, când Nora îi desena microbi monstruoşi. Acum însă nu se temea pentru el, ci pentru Liza şi pentru copii. Câteva nopţi îşi aşternu să doarmă pe divanul îngust din bucătărie. Burta Lizei, obişnuită noapte de noapte cu îmbrăţişările tatălui, se zbătea neliniştită. Liza era şi ea nedumerită, fiindcă de doi ani adormea şi se trezea odată cu soţul său, formau un tot, erau de nedespărţit.

Imediat după Anul Nou, alergia inexplicabilă îi cuprinse şi pe copii. Cel mai mult suferea Timoşa. Liza n-a chemat doctorul, n-a dus copiii la policlinică, fiindcă acolo se simţea mahmureala sărbătorilor bezmetice, oamenii, obosiţi de băutură şi sătui de odihnă, nu ştiau cum să facă să se ascundă. Transportul mergea cum mergea, policlinicile lucrau de mântuială, nici măcar nu puteai ajunge la ele, fiindcă drumurile erau impracticabile: după zăpada căzută din belşug venise moina, şi tadjicii melancolici nu curăţaseră drumurile pentru că nu primeau salariu în zilele de sărbătoare. Liza hotărî de capul ei să le dea bolnavilor nişte pastile antialergice, şi fantoma bestiei de microb dispăru.

În dimineaţa de 4 ianuarie, copilul dădu semne că se pregăteşte să vină pe lume. Începură durerile. Ajunseră la maternitate, la secţia doctorului Igor Olegovici, om sever, tăios ca briciul. Tocmai cu firea lui o câştigase pe Liza, când făcuse contract cu el să-i supravegheze sarcina şi s-o asiste la naştere. Lui Iurik nu-i plăcea, dar Liza îi explicase de ce-l alesese: e rapid, nu-i un târâie-brâu, în ce priveşte faptul că e tăios, şi eu sunt la fel… O să fie bine…

Igor Olegovici îi palpă burta, aruncă o privire pe fişa medicală, îşi puse mănuşa şi îşi vârî degetul de fier în adâncul moale al măruntaielor Lizei, indicându-i să se întoarcă la el atunci când contracţiile vor fi atât de dureroase, încât îi va veni să se suie pe pereţi. După data din calendar, ar fi pe 9 ianuarie. Şi să nu sâcâie doctorii fără o pricină serioasă, fiindcă nu se cade!

Liza tăcu supusă, sarcina îi înmuiase inima atât de mult, încât nu-i răspunse doctorului după cum ar fi meritat. Contracţiile încetară s-o supere, e adevărat, şi soţii, obosiţi de aşteptare, plecară pe cheiul

râului Moscova. Aveau gândul numai la evenimentul iminent, de vorbit însă vorbeau despre orice, dar nu despre el…

— E bine când într-un oraş e multă apă, zise Iurik. Camera unde locuiam la New York avea ferestrele spre East River. Închiriaserăm apartamentul pentru trei persoane, fiecare cu cămăruţa lui. Dar numai a mea avea ferestre care dădeau spre râu. Îmi plăcea mult şi la Staten Island. La Moscova e puţină apă. La New York încercam să stau cât mai aproape de apă…

— Povesteşte-mi, îl rugă Liza.

— Roag-o pe Nora să-ţi povestească. Îi place să-şi aducă aminte cum a venit să mă vadă în ’94 sau ’95… Nu mai ştiu precis… Primul apartament închiriat de mine… Nu, nu eram singur, eram un grup: un saxofonist, un negru, o fată englezoaică, nepoata unei scriitoare cunoscute, Iris Murdoch sau Muriel Spark… Făcuserăm atâta mizerie, încât Nora a trebuit să cureţe două zile bucătăria şi pe urmă a scos din chiţimia mea patru saci cu gunoi… Fără să-mi zică o vorbă. Ba nu, m-a întrebat totuşi: de unde ai, Iurik, două ghete pentru piciorul stâng şi amândouă uzate în asemenea hal?

— Da, Nora e extraordinară, asta-i sigur. În locul ei, ţi-aş fi făcut scandal…

— Nu-i felul ei.

— Te drogai?

— Nu. Puţin. Da’ nu pe bune. Adică nu-mi dădeam seama că eram prins în… Continuam să cred că experimentez. Nora a găsit să locuiască în nordul Manhattanului, la prietena ei, o femeie de treabă… În primul an împrumutam bani de la ea, încercam să-i dau înapoi, dar nu reuşeam întotdeauna… I se spunea Cipa… i-am uitat numele… Şi la ea ferestrele dădeau la apă, la Hudson. Atât m-am chinuit să scap de bucăţica asta de viaţă, că am uitat şi ce nu aveam de gând să uit.

Taxiul opri să-i ia, Iurik o împinse pe Liza să stea pe scaunul din spate. Ajunseră acasă şi se puseră pe aşteptat. Erau nerăbdători să vină odată ziua de 9 ianuarie însemnată cu X. De dimineaţă, Liza îl sună pe doctor şi-l întrebă dacă nu era timpul să nască. Doctorul îi zise cu voce moale să mai aştepte o săptămână.

— De o săptămână contracţiile nu-mi dau pace, se grăbi Liza să-i explice. Nu sunt regulate, dar sunt contracţii în toată regula, mă apucă, mă lasă… Să facem măcar o ecografie, să vedem cum arată copilul.

— Bine, fă-o la privat, pe banii dumitale, îi răspunse nepăsător doctorul tăios ca briceagul.

Plecară la marginea oraşului să facă ecografia. Stătură o oră la coadă. Femeia de la ecograf, cu părul nespălat de multă vreme, îi zise Lizei că fătul are cordonul ombilical înfăşurat de două ori în jurul gâtului. Vestea o descurajă pe Liza. Se simţea obosită de moarte. Copiii plânseseră toată seara dinainte, se certaseră, urlaseră pe două voci la culcare. Iurik luase chitara cu care îi liniştea de obicei, dar nu-i reuşise de data asta. Pe seară sună Paşa şi o întrebă dacă nu vrea s-o ajute. Reieşi că avea mare nevoie de ajutor, fiindcă îngerul Viktoria făcuse gripă şi plecase să bolească la rude câteva zile. Paşa apăru după o oră, copiii se agăţară de el. Iurik, fiind în relaţii bune cu Paşa de ceva timp, îl rugă să culce copiii, ca să rămână el cu Liza. Ea voia să se termine totul odată, luă un calmant ca să n-o apuce plânsul şi să nu se mai gândească la nimic. Calmantul nu-i potoli contracţiile, nu reuşi să adoarmă. La şase dimineaţa, luă hotărârea fermă de a naşte imediat. Iurik încercă să glumească:

— Ţi-a venit să te sui pe pereţi?

Contracţiile, care, contrar legilor naturii, nu apăruseră regulat, se transformară într-o durere continuă. Paşa dormea pe un pat pliant în camera copiilor. La şapte fără un sfert, Liza şi Iurik închiseră uşa după ei fără să facă zgomot şi urcară într-un taxi. După ce trecură de două stopuri, Liza îşi dădu seama că se declanşase naşterea propriu-zisă. Ajunseră la maternitate puţin după ora opt. Bariera era închisă din prea multă precauţie. Cuşca paznicului arăta părăsită. Nu aveau vreme să-l caute, cel mai bine era să meargă pe jos cât mai repede la camera de gardă.

Liza coborî din taxi într-o băltoacă cu gheaţă deasupra. Nu putea să se mişte, un pas nu putea face. Totul se petrecea ca într-un film, cu deosebirea că era imposibil să fie oprită sau încetinită acţiunea. Stătea în băltoacă aproape până la genunchi, agăţată de uşa taxiului, în timp ce taximetristul striga că era nevoit să plece repede şi că trebuia să-i plătească. Liza renunţă cu greu să se sprijine de portieră şi-i dădu lui Iurik indicaţii precise:

— Fugi la camera de gardă, spune-le că e nevoie de un doctor şi de o targă, fiindcă naşte soţia ta. Că a început travaliul!

Iurik nu auzise cuvântul ăsta niciodată. Îl încercase spaima şi fusese complet desprins de realitate numai în hoinărelile lui primejdioase de drogat, dar avu o reacţie cât se poate de potrivită în situaţia dată: îl apucă de guler pe tadjicul mic şi speriat, care lovea cu ranga în trotuarul îngheţat, şi-i zise poruncitor:

— Ţine-o pe femeia asta!

Şi alergă la camera de gardă.

Tadjicul ştia în rusă doar două cuvinte potrivite situaţiei: „fată“ şi „curvă“.

— Fată, curvă, îi zise Lizei mângâind-o pe spinare.

Liza se sprijini de ranga nimerită în mâinile ei, nu se ştie cum. Durerea foarte puternică nu-i dăduse pace nici înainte, dar acum o copleşi de tot. Nu mai simţea nimic altceva, rămăsese numai durerea. Se transformă într-o mică fiară care nu mai avea decât instincte. Instinctul îi spunea: întinde-te şi naşte.

Îşi aruncă paltonul pe zăpadă şi-i zise tadjicului:

— Acum naştem.

Şi se lăsă încet pe vine, apoi în patru labe.

— Fată, curvă, zise încet tadjicul, se ghemui pe vine şi începu să se roage grăbit.

În clipa aceea apăru Iurik.

— Liza, Liza, nu trebuie, ei vin îndată, ridică-te, ce faci? strigă îngrozit.

Era cea mai teribilă scenă văzută de el vreodată. Se repezi s-o ridice, dar, văzând-o cum îşi arăta colţii, se dădu îndărăt. Apăru în fugă o femeie blondă, în halat verde decolorat.

— Ridică-te, hai, încearcă să te ridici! o îndemnă ea.

Liza îi răspunse ceva în genul: „Mrrr!“

— Hai, ridică-te! zise poruncitor moaşa şi o ridică pe Liza ţinând-o de umeri.

— Nu mă mişc de aici, zise încăpăţânată Liza.

Moaşa îi dădu drumul, îi vârî mâna în chiloţi, scormoni acolo şi zise într-un glas cu tadjicul:

— Curvă.

Apoi adăugă:

— Dezmăţ.

În momentul acela, toţi îşi îndreptară privirea spre cuşca paznicului, nu se ştie de ce. Copilul se mai smuci odată înăuntru.

— Ajutaţi-mă, nu vedeţi că nasc? le zise deodată Liza cu voce mai calmă.

Se vede treaba că fătul făcuse o mică pauză ca să-şi adune puterile pentru o nouă smucitură.

Iurik, tadjicul şi moaşa schimbară priviri între ei, o ridicară pe Liza şi o duseră la cuşca portarului. Targa rămăsese împotmolită pe undeva.

Moaşa deschise uşa cuştii şi, ce să vezi, paznicul făcea sex cu o femeie goală.

— Ah, fire-ai! zise năucită moaşa.

Femeia goală nu-i luă în seamă vorbele, mârâi ceva, se îmbrăcă la repezeală şi eliberă cuşca paznicului zicând:

— Naşte! Mare scofală! Nu-i nimic de speriat, li se întâmplă tuturor!

— Doar atât vă rog, să nu naşteţi în patul meu! zise dezgustat paznicul, deşi nu mai putea schimba nimic. Liza se afla în patul lui, Iurik îi scotea ghetele.

Apăru pe urmă targa şchioapă. O mutară pe Liza pe ea. Pe jumătate goală, numai în pulover, cu albul şoldurilor strălucindu-i sărbătoreşte, fără ghete, cu părul transpirat, împodobit cu agrafele de copil ale Oliei, Liza intră în camera de primiri urgenţe pe targa şubredă, purtată de tadjic, paznic, moaşă, de încă unul apărut din beznă şi de Iurik, aflat în fruntea acestei procesiuni de smintiţi. O cărară târâş-grăpiş pe pardoseala cu gheaţă topită, cu moviliţe alunecoase şi gropi, urcară pe scări, apoi păşiră pe podeaua pavată cu plăci de gresie. Legănată pe targă de-a lungul coridorului, Liza încercă să se facă înţeleasă de moaşă zicându-i că fătul are cordonul ombilical înfăşurat de două ori.

— Nu contează, i-o tăie scurt moaşa.

Ajunseră în sfârşit la sala de travaliu.

Iurik nu voia să asiste la naştere, dar se pomeni acolo. Erau trei: moaşa Liuda, Gulia, asistenta medicală de gardă, venită în fugă cu o ceaşcă de ceai în mână (ea făcuse rost de targa salvatoare), şi Iurik. Nici doctorul tăios ca briciul, nici alt doctor, oricare ar fi fost acela, nu se aflau prin preajmă. Se vede treaba că personalul medical continua să chefuiască de Anul Nou.

Liuda îi ceru Lizei să mai rabde puţin până pregăteşte instrumentarul. Se auzi zăngănit de metal, asistenta îşi puse mănuşile, făcu ce făcu şi se auzi gâlgâitul lichidului. Durerea era mai mare decât îşi putea imagina Liza.

— Ţipă! Ţipă! o sfătui Liuda.

Lizei îi venea să ţipe, dar nu voia să-şi arate durerea. Undeva departe se zărea Iurik alb ca varul, în pragul leşinului.

— Hai acum, curvo, dă-i drumul, naşte! îi ordonă Liuda vrând s-o îmbărbăteze…

Băieţelul nimeri direct în mâinile ei cu tot cu placenta. Prima ei mişcare, înainte să-l scape de placentă, fu să-i scoată cordonul ombilical din jurul gâtului şi să spună cu voce mai moale:

— Ce hoţoman! Unde mai pui că s-a născut cu căiţă!

Şi-i propuse lui Iurik să-i taie buricul.

El n-o auzi, repeta întruna:

— Lizka! Lizka! S-a născut Iaşka! Ce-a fost cumplit a trecut!

Era 10 ianuarie 2011. Ziua de naştere a Marusiei. O zi pe care a venerat-o toată viaţa Iakov Oseţki. Centenarul corespondenţei păstrate în cufărul de răchită.

CAPITOLUL 50
Arhive
(2011)

Bătrâneţea veni pe neaşteptate în 2011. Mai precis spus, tinereţea se sfârşi definitiv. Nora reuşi, măcar pentru o vreme, să-i vină de hac cancerului moştenit. Iurik şi Liza o făceau fericită cu fericirea lor. Din ce-şi amintea, familia ei nu cunoscuse o asemenea fericire. Amalia şi Andrei Ivanovici, cu toată iubirea împărtăşită de amândoi, suferiseră că nu li se împlinise dorinţa de a avea urmaşi. În vreme ce lui Iurik şi Lizei li se născuse un fiu. Nepotul ei îi împrospătase fericirea – se uita cu atenţie la băieţel ghicind urmele lăsate de vieţile scurse înainte: sprâncenele rotunde ale Amaliei, gura strânsă a lui Henrik, degetele lui Vitia şi ochii căprui luminoşi ai Lizei, cu pliul lor asiatic, moştenit de la o străbunică buriată… Şi toate astea veneau de departe şi din adâncuri, dintr-un timp în care reproducerea chipurilor cu ajutorul sărurilor de argint nu fusese inventată, din epoca în care nu se descoperise încă fotografia, când singurele imagini care să dureze erau create de pictori cu ochiul lor precis, cu talentul şi imaginaţia lor. În familia Norei nu existau portrete ale strămoşilor, s-a păstrat doar o mapă cu fotografii, găsită după moartea lui Henrik.

Lua sfârşit graba cu care Nora îşi trăise viaţa conştientă. Călătoria la Tbilisi aşezase lucrurile la locul lor: ea nu se înşela, Tenghiz nu numai că n-o dezamăgise, dar se dovedise a fi, până la urmă, omul care o ghidase atât timp cât ea avusese nevoie să ajungă la momentul ăsta calm, senin, raţional. Vremea iubirii furtunoase pe care o trăise împreună cu el nu-i provoca nici amărăciune, nici durere. Numai amintiri luminoase şi bogate. Avea o singură nedumerire: de ce hormonii nu-i dăduseră pace o bună parte din viaţă? Fiindcă aşa era construit organismul femeii? Era un ultimatum venit dinspre genetică? Era legea reproducerii speciilor?

La vremea aceea Nora scrisese deja o carte despre avangarda teatrului rus, îi fusese tradusă în acelaşi an în engleză şi franceză. Se implica serios în învăţământ – ţinea cursuri de istoria teatrului şi scenografie la Şcoala de Teatru. Aceleaşi cursuri pe care le ţinuse Tusia, şi tot ca Tusia la vremea ei, era venerată de studenţi.

Niciodată nu se simţise atât de bine. O neliniştea un singur lucru, că lăsa o seamă de treburi neisprăvite. Şi-a făcut o listă pe termen scurt. A început cu cele din gospodărie – a schimbat cada de baie cu o cabină de duş, a înlocuit plita de gătit cu una nouă, a cumpărat de la anticariatul de pe Malaia Nikitskaia două dulapuri suedeze în locul etajerelor lucrate artizanal, curbate de greutatea cărţilor, a triat cărţile din biblioteca supraîncărcată şi, după ce a tăiat din lista lungă toate punctele înscrise acolo, a scos din sertarul de jos al secreterului pachetul cu scrisori moştenit de la bunica Marusia. Nu-l deschisese de când murise bunica, dar ţinea minte că deasupra se aflau scrisorile bunicului Iakov din 1911. A desfăcut muşamaua sfărâmicioasă. Scrisorile îngălbenite erau vechi de un secol, şi Nora îşi dădu seama că era singura care îşi mai amintea de oamenii ăştia morţi demult – de Marusia Kerns, pe care o iubise mult în copilărie şi n-o mai iubise pe urmă, de Iakov Oseţki, pe care îl văzuse, copilă fiind, o singură dată în viaţă, cu puţin înainte de moartea lui, când în trecere de la un loc de exil la altul, îi vizitase în casa de pe bulevardul Nikitski.

Scrisorile erau aşezate îngrijit pe ani, toate aveau plicuri timbrate, cu date şi adrese scrise cu un scris nemaiîntâlnit în lumea asta.

Citirea lor a durat o săptămână, aproape fără întrerupere. Au făcut-o să plângă, să râdă, să se mire. Să se entuziasmeze. A găsit în acelaşi pachet şi câteva caiete de însemnări ale lui Iakov, începute din adolescenţă. Erau acolo de toate: povestea unei mari iubiri, istoria căutărilor unui sens, o viaţă plină de avânt creator şi o incredibilă pasiune pentru cunoaştere, pentru înţelegerea resorturilor care declanşează furia şi nebunia lumii. A descoperit multe secrete de familie, dar au rămas şi multe întrebări al căror răspuns nu l-a aflat.

A răsfirat fotografiile vechi – moştenirea lui Henrik. Erau destule. Le-a pus deoparte pe cele semnate. În multe erau figuri necunoscute, rude şi cunoştinţe cu nume pe care nu le ştia. Printre cele care datau de la începutul secolului nu existau fotografii de amator, erau toate lipite pe carton, făcute de profesionişti într-un atelier fotografic, cu adresa şi numele fotografului. Cea mai veche fotografie data din 1861 şi înfăţişa un bătrân cu barbă mare, cu o calotă de mătase, mică şi rotundă. Era fără îndoială bunicul Marusiei…

O încerca un sentiment foarte ciudat: ea, Nora, unica Nora, plutea pe apele unui fluviu, şi în spatele ei, dispuşi în evantai, se aflau strămoşii ei, trei generaţii de oameni, ale căror figuri fuseseră imortalizate în fotografii şi aveau nume cunoscute, iar după ei, în adâncurile apelor, plutea un şir nesfârşit de strămoşi fără nume, de bărbaţi şi femei care îşi uniseră destinele din dragoste, din pasiune, din calcul, la presiunea părinţilor, care produseseră şi ocrotiseră descendenţa, formau o mulţime imensă, populaseră pământul, malurile râurilor, făcuseră copii şi se înmulţiseră ca s-o producă pe ea, pe Nora, şi ea, la rândul ei, să-l nască pe Iurik, unicul său fiu, care l-a zămislit pe Iakov, şi toate astea duceau la o istorie fără sfârşit, al cărei sens era greu de ghicit, deşi îl vedeai zbătându-se ca un firişor subţire. Şi toată truda generaţiilor, tot jocul întâmplării făcuseră să se nască noul copilaş Iakov, ca să intre şi el în curgerea nesfârşită, de neînţeles. De mii de ani se juca spectacolul ăsta cu variaţii nesemnificative în fond: naştere– viaţă–moarte–naştere, naştere–viaţă–moarte… Şi de ce era interesant şi pasionant să pluteşti pe apele fluviului şi să urmăreşti schimbările din peisaj? Nu cumva fiindcă fusese inventată cu schepsis o băşicuţă, un înveliş subţire care să închidă în limite bine determinate fiecare fiinţă vie, fiecare *eu*, lăsat să plutească pe ape până crapă cu un geamăt înăbuşit şi se afundă din nou în apele nesfârşite? Scrisorile vechi, păstrate printr-o minune şi găsite de Nora, cuprindeau tocmai *eul* acesta, urma existenţei sale…

„De ce nu m-am atins atâţia ani de scrisorile astea?“ se întrebă ea. De frică. Îi fusese frică să afle lucruri groaznice despre Iakov, despre exilul şi lagărele în care stătuse treisprezece ani cel puţin, despre Marusia, care îşi ascunsese mereu intenţiile şi mereu se dăduse de gol, apoi se retrăsese într-o tăcere adâncă. Se temuse să le afle pasiunile şi spaimele care îi devoraseră, faptele josnice comise din frică. Dar scrisorile conţineau în cuprinsul lor multe explicaţii…

Rămânea de făcut următorul pas – să descopere ce se afla în spatele scrisorilor. Şi a făcut pasul, a telefonat la Arhivele KGB.

Arhivele se aflau pe podul Kuzneţk, la cinci minute de mers pe jos de Lubianka, inima neagră a oraşului. A spus că vrea să cunoască dosarul bunicului său Iakov, care a fost eliberat la sfârşitul anului 1955. Funcţionara a întrebat-o dacă are acte care să dovedească rudenia.

— Port numele lui şi am certificatul de naştere al tatălui meu, în care e trecut numele bunicului.

— Deci nu-s probleme. Lăsaţi numărul de telefon, noi facem să ne parvină dosarul bunicului dumneavoastră şi vă sunăm în decurs de două săptămâni, i-a răspuns amabil funcţionara.

Au sunat-o după două săptămâni şi i-au spus că poate să vadă dosarul bunicului său Iakov Oseţki. Nora s-a dus la Arhivele KGB, pe podul Kuzneţki.

O femeie simpatică i-a pus în faţă mapa pe care scria:

Cazul Oseţki I.S

Început la 1 dec. 1948 – terminat la 4 apr. 1949

Transmis la arhivă P-6649

Arhiva KGB Nr.2160

Mapa era groasă, conţinea dosarul cu pagini cusute, îngălbenite, şi nişte plicuri de format mare, sigilate, pe care era interzis să le deschizi. Paginile nu puteau fi fotografiate sau copiate la xerox, dar puteau fi copiate cu mâna. Într-un plic nesigilat se afla fotografia lui Iakov Oseţki din profil şi din faţă, făcută în ziua arestării. Avea capul ras, mustaţă mică, gura cu buzele strânse.

Norei i se tăie respiraţia când îi văzu faţa…

Puse lângă dosar caietul de dictando adus de acasă, în care primele trei pagini erau scrise de Iurik în 1991, cu puţin timp înainte de a pleca în America. Nu găsise un caiet curat în toată casa, şi papetăria de lângă ea era închisă. Întoarse pagina cu mâzgăliturile lui Iurik şi începu să-şi noteze.

Născut…studii…serviciu militar… loc de muncă…

Prima arestare în 1931 – 3 ani de exil la UTS

A doua arestare în 1933 – 3 ani de exil la Biisk

A treia arestare în 2.12.1948

Despre primele două exiluri Nora citise în scrisorile bunicului. Despre ultima condamnare ştia doar că fusese arestat în 1948, trimis într-un lagăr şi eliberat în 1955.

Îi sări în ochi o foaie de hârtie de bună calitate pe care era un scris frumos de copist şcolit înainte de revoluţie: Mandat de arestare din 1 dec. 1948. Şi o amprentă digitală! Pe alte pagini cusute, îngălbenite, era înregistrată toată povestea cu un scris de analfabet, neîngrijit, incorect gramatical, dar Nora nu-i dădu atenţie.

Percheziţia s-a făcut pe strada Ostojenko 41, ap. 32 la reşedinţa surorii Iva Samoilovna Rezvinskaia, profesoară de germană şi franceză la Şcoala nr. 52.

Percheziţia s-a făcut în prezenţa surorii Rezvinskaia I.S., a portăresei Soskova M.N. şi a martorului Cimurilo A.A.

Urma o listă lungă cu obiecte pe care Nora începu s-o copieze, dar renunţă pe urmă.

Inventar:

1. Pat de fier

2. Biblioteci – două

3. Radio Telefunken de import

Aici era o pagină lipsă, urma:

17. Geamantan din placaj

18. Chitanţe

19. Aparat de ras nepericulos

20. Riglă de calcul
21. Pardesiu cu guler uzat
22. Haină bărbătească de vară din lână
23. Costum bărbătesc din lână
24. Haină neagră şi pantaloni negri – costum uzat
25. Sacou bărbătesc din lână
26. Cămăşi 3 – vechi
27. Maiouri 2 – vechi
28. Indispensabili 4 perechi – vechi
29. Chiloţi 4 perechi
30. Prosop

Nora schiţă în gând decorul dintr-o cameră strâmtă, aşeză patul, cele două biblioteci, o masă, împrăştie hainele uzate pe pat, peste tot, şi îşi dădu seama că era pe cale să monteze un spectacol…

La percheziţie au fost confiscate:
1. Disertaţia lui Iakov Oseţki Concepte demografice privitoare la generaţie*, 3 vol. 754 pag. 1946-1948*
2. Broşură scrisă de dl I.Oseţki Date statistice ale economiei Europei
3. Revista Mîsl *numerele 6–11 din 1939 Harkov*
4. Materiale în ciornă Îndreptar anglo-palestinian *177 pag.*
5. Note privind statistica economică 314 pag.
6. Scrisori 173 bucăţi pe 190 pagini
7. Reviste în limbi străine (engleză, franceză, germană şi turcă) 18 bucăţi
8. Referate pentru Comitetul Evreiesc despre problema palestiniană 4 volume dactilografiate, cu numele Mihoels scris pe fiecare volum
9. Referat despre problema palestiniană destinat Ministerului de Interne al URSS (cu menţiunea „către consilierul M.I. B. Stern“)

Lista cuprindea 68 de puncte. Urma o listă lungă cu cărţi.

Cărţi:
1. Pokrovski, Istoria Rusiei
2. Martov, Istoria social-democraţiei ruse *cu note*
3. Urlanis, Creşterea populaţiei în Europa
4. Istoria poporului evreu *Mir, 1915*
5. Enciclopedie evreiască, ediţie dinainte de Revoluţie, 17 volume
6. L. Rozental, Despre loviturile de stat*, cu note*
7. I. Larin, Structura socială a URSS şi migraţia agrară*, cu note*
8. Karl Marx, Introducere la critica economiei politice*, cu note*

Nora se uită la sfârşitul listei, 980 cărţi din care jumătate în limbi străine.

La percheziţie au mai fost confiscate 34 carnete de note de format mare, 65 dosare şi 180 caiete

despre istoria literaturii şi muzicii, un carnet de economii cu 400 ruble

Conform chitanţei de la închisoarea M.I. 1807 din 2 dec. 1948, i-au fost confiscate obiecte personale, de la faţă de pernă până la butoane de manşetă – urma lista.

Douăzeci de pagini mai încolo, Nora găsi pe o filă separată:

Dispoziţie din 21.3.1949
Să se distrugă prin incinerare toate obiectele inventariate. Semnat maior Ezepov

Pe următoarea filă era menţionată ducerea la îndeplinire a dispoziţiei cu incinerarea obiectelor în închisoarea M.I., în prezenţa maiorului Ezepov. Urma semnătura lui.

Judecând după date, specialiştii au studiat trei luni cărţile şi hârtiile bunicului înainte să le ardă.

Nora simţi deodată că ameţeşte, se întrerupse din scris, predă dosarul funcţionarei amabile şi plecă. Se întoarse a doua zi şi continuă până la sfârşitul săptămânii, transcriind fragmente din dosar, fără să înţeleagă prea bine de ce-o făcea. Umpluse jumătate din caiet, dar nu se putea opri.

Dădu peste certificatele medicale. Pe unul scria în rusă „radiculită cronică“, pe altul era trecut mai pretenţios diagnosticul în latină „eczema tybolicum, formă cronică“. Şi concluzia: „apt de muncă fizică“.

Nora îşi cercetă încheietura mâinii: eczema se calmase în ultimii ani, amintea de ea doar pielea subţiată şi lucioasă. Micuţul Iakov avusese din primele zile de viaţă o predispoziţie la alergie. Era clar boala familiei. Genetica…

Protocolul interogatoriului din 2 decembrie 1948

Douăzeci de pagini scrise de mână. La sfârşit, semnătura locotenent-colonelului Gorbunov. Şi încă una – Oseţki.

Interogatoriu obişnuit, neutru. Întrebări şi răspunsuri.

— În materialul din dosarul dumitale se găseşte lucrarea „Vor păstra bolşevicii puterea?“ Aveţi îndoieli în privinţa asta?

— Articolul „Vor păstra bolşevicii puterea?“ îi aparţine lui Lenin. L-a scris în septembrie 1917, şi noi am dezbătut articolul ăsta… în 1931 sau 1932… Nu-mi amintesc precis…

— Noi, care noi? Daţi-mi nume…

— Au trecut mai bine de şaisprezece ani, nu mai ţin minte…

La început Nora transcrise totul rând cu rând, apoi îşi notă numai ce era subliniat cu creionul roşu…

— Neagă activitatea antisovietică (propaganda)

— Neagă participarea la Sovietul Deputaţilor Muncitori şi Soldaţi de la Harkov din 1918

— Afirmă că tatăl său, Samuil Oseţki, a lucrat înainte de Revoluţie la moara…

— Recunoaşte că i-a cunoscut pe preşedintele Comitetului Evreiesc Antifascist Solomon Mihoels şi pe secretarul său Heifetz…

— Recunoaşte că a participat la activitatea Comitetului Evreiesc Antifascist în calitate de colaborator cu contract pentru lucrări literare comandate.

Urmează lista lungă a locurilor de muncă uimitor de diverse:

1918 – Bursa municipală a locurilor de muncă, statistician, Kiev.

1920 – Comisariatul Poporului, Departamentul Muncii, responsabil cu statistica pieţei forţei de muncă, Kiev.

1920-1921 – Responsabil cu statistica la Uniunea Muncitorilor din Cooperaţie, Kiev.

1921-1923 – Oficiul Uniunii consumatorilor, Kiev.

1923-1924 – Direcţia centrală de statistică de pe lângă Comisariatul Poporului, Moscova.

1924-1931 – Consiliul Economic Popular, economist, Moscova.

1931 – Arestat, acuzat de sabotaj. Prin decizia OGPU i se interzice să locuiască în 12 oraşe cu regim special.

1931-1933 – Economist la Uzina de Tractoare Stalingrad. Arestat în 1933, 6 luni în dosarul de urmărire. Condamnat de comisia specială a GPU în 26 august 1934 la 3 ani de exil. Îşi ispăşeşte pedeapsa la Biisk până în 1936, apoi se întoarce în regiunea Moscova.

1937 – Raionul Egorevsk, miner, şeful serviciului juridic.

1938 – Şef al serviciului de planificare, angajat civil la Unjinlag.

1939 – Se întoarce la Egorevsk, dă lecţii de muzică.

1940 – Kunţevo, Fabrica de Creioane Krasin, şef secţie producţie.

1941 – Institutul de Cercetare în Transport Urban, şef al serviciului de planificare. În oct. 1941 planificator la serviciul construcţii-montaj, Ulianovsk.

1943, mai – întreprinderea e evacuată la Moscova. Colaborator ştiinţific la Academia Timiriazev.

1945-1948 – Profesor de statistică la Facultatea de Economie de pe lângă Institutul de Cinematografie.

De la 1 sept. 1948 – Fără ocupaţie.

Nora se întoarse la paginile de început ale dosarului cu materialul primului interogatoriu, apoi trecu la următorul interogatoriu. Le compară. Paginile erau mult mai puţine la al doilea interogatoriu, întrebările erau aceleaşi, dar răspunsurile erau altele. De ce schimbaseră răspunsurile şi ce se întâmplase cu Oseţki în cele şase zile dintre cele două interogatorii? N-aveai decât să ghiceşti. Încă nu-i era clar, simţi că i se face greaţă. Nu înţelegea de ce lua notiţe haotic, dar nu putea să se oprească.

1. Iakov Oseţki e demascat prin depoziţiile lui Romanov V.I., care îl învinuieşte de declaraţii duşmănoase, inadmisibile, împotriva conducătorilor Partidului Comunist şi ai guvernului. E de asemenea demascat de Hotinski O.I., care îl învinuieşte de răspândirea unor zvonuri despre foametea din Kuban în perioada 1932-1933.

2. Iakov Oseţki neagă că s-a exprimat duşmănos împotriva oricui ar fi fost şi recunoaşte că a răspândit zvonuri despre foametea din Kuban.

3. Iakov Oseţki recunoaşte că tatăl său a fost până la Revoluţie negustor din prima ghildă, negustor de grâne, arendaş al morii, poseda un bac şi câteva barje. În 1917 i s-au naţionalizat toate proprietăţile. În anii NEP-ului a făcut mic comerţ. În 1922 a fost trimis în judecată pentru că a ascuns aur.

4. Iakov Oseţki a recunoscut că a întâmpinat pozitiv revoluţia burghezo-democratică, apoi că a lucrat la Sovietul esero-menşevic al Deputaţilor Muncitori şi Ţărani din Kiev, că a împărtăşit ideile menşevicilor. A lucrat la Soviet ca instructor la serviciul juridic până în 1917. A întâmpinat duşmănos Revoluţia din Octombrie, a făcut agitaţie vizând subminarea şi răsturnarea puterii sovietice. Începând cu 1918, s-a despărţit definitiv de concepţiile menşevicilor, fiindcă nu l-a mai interesat acest partid.

5. Recunosc că în perioada 1931-1933 am fost efectiv duşmanul politicii partidului comunist privind colectivizarea şi am afirmat lucrul acesta în anturajul meu.

6. Trebuie să vă precizez că am făcut cunoştinţă cu Mihoels din proprie iniţiativă şi m-am oferit să întocmesc referate despre problema Palestinei. Am prezentat Comitetului Evreiesc Antifascist patru referate în total, fiecare având între 150-250 pagini. Referatele au fost acceptate, mi s-au plătit mai mult de trei mii de ruble. În problema Palestinei, am expus punctul de vedere naţionalist şi burghez, cu tendinţe proengleze.

— Cu cine aţi mai avut relaţii din anturajul lui Mihoels?

— Cu Stern, un fost menşevic, care conducea secţia Orientul Apropiat din Ministerul de Externe. La cererea lor am cercetat aşa-numita problemă politică şi le-am furnizat materiale calomnioase burghezo-naţionaliste, cu orientare proengleză, extrase din literatura străină.

Era „mărturia lui sinceră“, şi din momentul acela a fost clar că era condamnat. Problema era dacă intra în primul eşalon, în care aveau să fie împuşcaţi toţi, sau în a doilea, în care condamnaţii aveau să primească pedepse milostive de zece ani şi mai mult…

I-au prezentat pe urmă lui Oseţki agenda cu adrese şi numere de telefon.

Vorbiţi-ne despre relaţiile cu persoanele care figurează în agenda cu adresele. În ordine alfabetică… Abaşidze? Nikolai Atarov? Viktor Vasiliev? Gherciuk? Dmitrieva? Kronhaus? Litvinova? Lukianov? Levaşev? Neiman? Polanski? Polovţev? Potapova? Urlanis? Shor? Şklovski?

Zeci de nume…

Răspunsuri: coleg de serviciu, nu mi-am dat niciodată întâlnire cu el, n-am adresa lui de acasă, n-am fost la el acasă, nu ştiu nimic despre el, nu-mi amintesc numărul casei… vecin, ne-am plimbat pe afară împreună cu câinele… nu cunosc numărul apartamentului, n-am fost în casa lui niciodată, l-am cunoscut întâmplător la Kiev… membru în colegiul de redacţie… coleg, n-am avut nici o relaţie cu el…

— Cine e Mihail Kerns?

— Un cunoscut din Kiev, nu l-am mai văzut dinainte de război.

Kerns era fratele Marusiei, îşi amintea bine Nora, îi cunoscuse nepoatele, dintre care una, Liubocika, era pictoriţă… Iakov n-a scos o vorbă că se înrudea cu el. A protejat-o pe Marusia. I-a protejat pe toţi… Despre Marusia a spus că a rupt orice legătură cu ea din 1931, n-au mai avut nici un fel de relaţii…

În a patra zi de când studia dosarul, Nora dădu peste nişte documente care o şocară. O declaraţie a lui Henrik Oseţki dată la biroul de partid din institutul unde lucra, datată 3 decembrie 1948, la două zile după arestarea tatălui său, şi o a doua declaraţie a lui cu acelaşi conţinut, datată 2 ianuarie 1949,

adresată ministrului Securităţii Statului.

Declaraţia lui Oseţki Henrik Iakovlevici, şef de laborator la INI, de pe str. Semionovskaia, 49

Am fost înştiinţat de către biroul de partid din institut despre arestarea tatălui meu, Oseţki Iakov Samuilovici, de către organele Securităţii Statului. Arestarea s-a făcut la ordinul Ministerului Securităţii din 1.12.1948, Nr.359

Cu ocazia analizei declaraţiei mele la şedinţa biroului de partid din 24.12.1948, mi s-a cerut să declar dacă n-am cunoştinţă despre unele afirmaţii sau acţiuni duşmănoase ale tatălui meu. Cum nu mă mai văd cu tatăl meu din 1931, comunic puţin cu el. Mi-am amintit totuşi un fapt care a părut suspect biroului de partid, propunându-mi să-l comunic organelor judiciare.

La începutul războiului, prin luna septembrie 1941, m-am întâlnit întâmplător cu tata pe stradă; vorbind despre situaţia de pe front, tata a emis presupunerea că, în scurtă vreme, nemţii vor ajunge la Moscova şi o vor cuceri (nu-mi aduc aminte exact cum a formulat fraza, dar sensul era cam acesta). La vremea aceea n-am dat importanţă afirmaţiei lui şi abia mai târziu am considerat-o o atitudine defetistă.

Conformându-mă hotărârii biroului de partid şi comunicându-vă acest fapt, vă rog să luaţi în considerare că dacă aveţi nevoie de mărturia mea în cazul tatălui meu, eu o voi face nu ca fiul unui arestat, ci ca membru al Partidului Comunist, fiindcă convingerile mele politice sunt mai presus de sentimentele filiale.

În cazul în care tatăl meu se dovedeşte a fi un duşman al poporului, sunt gata să-l reneg fără nici o ezitare, fiindcă partidul şi puterea sovietică, care m-au educat, îmi sunt mai dragi decât orice. 5.1.1949.

Urma pagina cu protocolul interogatoriului lui Henrik Iakolevici Oseţki. Pe Nora o apucă o durere groaznică de cap, o migrenă care n-o mai încercase demult. Îi venea să vomite, i se uscase gura. Ultimele cuvinte copiate de ea în ziua aceea erau următoarele: „Este trimis în lagărul special al Ministerului de Interne al URSS – 10 ani, pentru propagandă şi deţinere de literatură contrarevoluţionară“.

Închise dosarul şi-l puse pe biroul la care stătea o funcţionară nouă, ceva mai în vârstă, dar tot amabilă şi simpatică. Ieşi în stradă. Dar înainte să iasă, comisese un furt – luase din dosar cartea, *Revolta îngerilor* a lui Anatole France, aflată într-un plic, pe care scria:

Legătură făcută din carton furat, ciorapi şi pâine.

Am legat-o în 4-6 martie, în cele mai cumplite zile trăite în celula nr. 2 din închisoarea de la Stalingrad.

Resigne Toi, mon Cœur,

Dors, mon soleil![35]

35. Resemnează-te, Inimă, / Dormi, soarele meu! (fr.).

Cum de ajunsese cartea acolo şi cum de se păstrase, n-o să afle nimeni niciodată.

Plouase mocăneşte două zile la rând, acum ploaia se opri. Apăru soarele la apusul zilei, slab şi şovăielnic. O durea groaznic capul, îşi aminti că trebuie să aibă pastila „de avarie“, pe care n-o scotea niciodată din geantă. Găsi pastila, dar nu avea apă. O ronţăi, simţindu-i amăreala.

Se apropie de Lubianka. Se opri chiar în faţa monstrului cenuşiu. Porţile înalte erau moarte, nimeni

nu intra, nimeni nu ieşea. De la monstrul ăsta venit din iad, prefăcându-se că era o simplă clădire urâtă, venea miros înăbuşitor de mârşăvie, de spaimă şi cruzime, de josnicie şi laşitate, şi lumina moale a apusului nu-l atenua defel. De ce focul din ceruri nu se abătea asupra lui? De ce smoala şi pucioasa nu cădeau asupra locului blestemat? Mica şi sărmana cetate a Sodomei, cetatea neînsemnată a Gomorei, care adăposteau desfrânaţi, iubitori de orgii sexuale, asupra lor s-a abătut potopul focului. De ce n-a osândit cerul cuibul ăsta al iadului, care stă înălţat dintotdeauna în mijlocul oraşului indiferent şi orgolios? O să stea acolo pe vecie? Nu, nimic nu e veşnic… Nu mai existau porţile Prolomnîe, nici fântâna lui Vitali, nici casa de asigurări Rusia, nici măcar monumentul lui Dzerjinski… Nora se întoarse şi porni în direcţia Pasajului Teatrului.

Durerea de cap continua s-o sâcâie, o durea gândul la Henrik – sărmanul Henrik! Bunul Henrik, râdea la glumele proaste făcute de el, era inofensiv, trata lucrurile cu uşurinţă, de ce se repezise să se lepede de tatăl lui, imediat după ce acesta fusese arestat, de ce l-a denunţat, de ce s-a dezvinovăţit şi şi-a înfundat definitiv tatăl? Ca să-şi apere cariera, locul sub soarele plăpând, familia, poate, cine ştie? Să ne ocrotească pe mine şi pe mama? Sărmanul Henrik…

Să fie vorba de pervertirea groaznică a sufletului? De degradare? Frică, laşitate… Sau ştia ceva ce n-o să aflu niciodată…

Nora mergea spre casă, dar pe un drum ocolitor, găsit din întâmplare. O luă pe Dimitrovka, trecu de pasajul Kamergherski, ocoli casa din colţ descrisă de Pasternak în poezia *Noapte de iarnă*, aceea unde „ardea pe masă lumânarea, ardea lumânarea…“ Antipov închiriase acolo un apartament, şi Iurii Andreevici Jivago, prins în plasa soartei neîmplinite încă, trecând pe acolo, zărise printr-o fereastră luminiţa abia pâlpâind şi o lăsase literaturii pe vecie.

Apoi Nora întoarse spre pasajul Stoleşnikov. Înainte vreme locuiau în casele de aici mulţi cunoscuţi, dar unii fuseseră expulzaţi, alţii se mutaseră sau muriseră. Când trăieşti toată viaţa într-un oraş, el îţi rămâne întipărit în mici locuri din memorie, ca şi cum în fiecare scândură din poartă, în fiecare colţ, stă bătută în cui o amintire care nu se şterge…

Se auzeau clopotele la biserica Cosma şi Damian. Clădirea asta adăpostea înainte tipografia Ministerului Culturii, cândva intrase acolo şi Nora cu ceva treburi, să tipărească nişte programe, reclame… Nu-şi mai amintea ce fel de reclame, pentru ce… Trecu pe lângă biserică şi auzi prin fereastra deschisă cântări minunate. Se opri. Cerşetorii se îmbulzeau la intrare. Intră înăuntru, nu ştia nici ea de ce. Era destul de multă lume. Mirosea a mere şi a lumânări aprinse. Într-o parte era aşezată o masă lungă, pe care se aflau mere, struguri, nişte fructe turceşti… Cântecul era învăluit în mirosul merelor. Alături de ea stăteau două bătrâne şi o mamă cu fetiţa ei adormită. Era greu să-şi dea seama ce se cânta, dar nu avea nici o importanţă.

Nora izbucni în plâns din senin. Nu era femeie evlavioasă, nu se lipise de ea ortodoxia, şi nici o altă religie. Dar cântările îi înmuiaseră inima. Doamne Dumnezeule! Bunicul celălalt, dirijorul corului, Aleksandr Ignatievici Kotenko, mi-a trimis un semn, e chiar muzica lui, viaţa lui. Nu ştiu nimic, chiar nimic despre el, a chinuit-o pe bunica, era orb şi rău, aşa zicea Amalia… De ce m-a tulburat cântecul ăsta? Clar că e un semn, ce mai… Toţi iubeau muzica, şi bunicul Aleksandr, şi bunicul Iakov, şi Henrik… Henrik… Şi simţi cum o podideşte plânsul în hohote, de parcă nu era plânsul ei, ci al lui Henrik… micuţul Henrik, copilul nesuferit, care se tăvălea pe jos şi bătea din picioare, care voia zor nevoie să zboare cu planorul sau cu avionul, care nu fusese lăsat să intre în

aviaţie fiindcă, da, era fiul unui duşman al poporului, şi totul se dusese de râpă. Îi răpiseră visul, îl lipsiseră de speranţă, de viitorul minunat… Ah, sărmanul Henrik! Nora plângea împreună cu el, cu băieţelul ăsta, cu viitorul şi fostul ei tată, căruia nu-i fusese dat să-şi trăiască viaţa pe care o visase…

El scânci, se înecă de plâns, apoi obosi, suspină, scoase un vaiet. Nora îşi şterse lacrimile, care erau ale lui. Ce cumplit! Nu cumva să se întâmple ca durerea lui şi a ei să nu se sfârşească niciodată, să nu se mistuie, să nu moară, şi să-i chinuie şi pe el, şi pe Nora, şi pe micuţul Iakov abia născut, care nu avea nici o vină… Nu cumva să se întâmple ca răul săvârşit de noi să nu dispară cu timpul, să rămână suspendat deasupra fiecărui prunc ieşit la suprafaţa apei!

Nora ieşi din biserică. Era ajunul Schimbării la Faţă a Domnului. „Fără de flăcări, din Tabor, lumină / Primeşte azi întreaga fire.“[36] Da, da, bineînţeles. Lumina fără flacără… Lumina s-a stins, dar sărbătoarea nu s-a terminat… Îşi simţi inima uşoară, parcă îi luase cineva cu mâna toată povara zilei. Trecuse un fel de graniţă…

36. Vers din poezia „August“, cuprinsă în „Poeziile lui Iuri Jivago“ din romanul lui Boris Pasternak *Doctor Jivago* (trad. rom. Emil Iordache, Polirom, Iaşi, 2013, p. 650).

În rând cu biserica, aproape uşă în uşă, fusese cândva restaurantul Aragvi. Acolo mergea cu Tenghiz. Zâmbi când îşi aduse aminte. Teatrul umbrelor, pe care i-l arătase fără să ştie, îi sugera că dincolo de existenţa lor fizică, făcută din carne şi oase, plină de spaime şi ruşini nenumărate, se afla altceva, ceva ce de aici se vedea numai sub formă de umbre, nişte umbre minunate…

Nora traversă strada Tverskaia mergând prin pasajul subteran, şi ieşi în bulevardul Tverskoi, care pentru ea arătase altfel de cum arăta acum – avea în minte imaginea bulevardului după război, cu copacii bătrâni, cu Puşkin la capătul lui, cu farmacia pe locul unde se afla acum scuarul Puşkin, cu zidul distrus al mânăstirii Strastnoi şi cu şcoala de muzică, în curtea căreia se afla o clădire, ambele dispărute acum, unde o duceau în copilărie să bată cu degetele în clapele pianului. În locul lor se afla acum sediul ziarului *Izvestia*.

Străbătu bulevardul amintindu-şi de oamenii cunoscuţi care locuiseră în casele din cartier: prietenele şi colegele de clasă ale mamei sale şi ale ei, trecu pe lângă casa unde locuise Taisia, moartă demult în Argentina, din Tverskoi ajunse pe bulevardul Nikitski, făcând un mic ocol prin faţa cinematografului, închis acum, unde văzuse într-o zi acelaşi film de multe ori fără să fie dată afară din sală şi unde primise, fără să ştie, primele lecţii de scenografie; aruncă o privire la Casa Exploratorilor Polari, la ultimul refugiu al lui Gogol şi la prima locuinţă a lui Vitia din subsol, de unde traversa în fugă bulevardul ca să ajungă la ea – era singurul ei soţ şi tatăl singurului ei fiu…

Se întunecă, dar lumina fără flacără tot mai pâlpâia pe cer. „Sărmanul Henrik!“ oftă ea pentru ultima oară şi intră în casa unde locuia dintotdeauna. Nu chemă liftul, urcă pe jos la etajul trei, bucuroasă că putea s-o facă atât de uşor. Şi, până să ajungă la uşa apartamentului, se gândi că mai avea încă timp să pună lucrurile cap la cap şi să găsească ceva cu ce să se ocupe, nu ştia nici ea cu ce, dar avea o bănuială. Ar putea să scoată scrisorile vechi şi să scrie o carte… Cartea pe care bunicul nu apucase s-o scrie sau pe care i-o arseseră în curtea interioară a închisorii din incinta Lubiankăi…

Dar cine este el, eroul meu principal? Iakov? Marusia? Henrik? Eu? Iurik? Nu, nu! În general, nici una dintre fiinţele conştiente de existenţa lor individuală, de naşterea şi de moartea lor presupusă şi inevitabilă.

Am putea spune că nu e o fiinţă, ci o substanţă cu o structură chimică bine definită. Dar s-ar putea numi substanţă tot ce, fiind nemuritor, are capacitatea de a se transforma în curburile, spiralele şi radicalii ei… E mai degrabă o esenţă care rătăceşte prin generaţii, care nu aparţine nici fiinţei, nici nefiinţei, ceea ce creează iluzia individualităţii. Esenţa nemuritoare, notată cu un cod, care organizează corpurile morţilor, ale lui Pitagora şi Aristotel, ale lui Parmenide şi Platon, dar şi al primului pasager întâlnit în tramvai, în metrou, pe scaunul vecin din avion… Personajul meu principal e acela pe care ai senzaţia vagă că l-ai mai văzut, că-i recunoşti o trăsătură, un gest, o umbră de asemănare – poate la un străbunic, la un consătean, sau la unul cu totul străin… Deci personajul meu principal este esenţa. Purtătoare a tot ce are omul – măreţie şi josnicie, cruzime şi blândeţe, şi sete de cunoaştere.

Sute de mii de esenţe, adunate într-o ordine cunoscută, formează omul, lăcaşul vremelnic al tuturor individualităţilor. Asta e nemurirea. Şi tu, omule, alb sau negru, idiot, geniu, pirat din Nigeria, brutar din Paris, transsexual din Rio de Janeiro, rabin bătrân din Bnei-Brak – nu eşti decât un adăpost provizoriu…

Iakove! Iakove! Ai vrut să scrii cartea asta şi n-ai scris-o?

Epilog

Totul se sfârşeşte cu bine: după *happy-end* vine moartea. La urmă totul se acceptă: şi exterminarea unui popor, şi moartea unui singur copil bolnav de leucemie. Iakov citeşte în bibliotecile din lumea cealaltă cărţile din lumea cealaltă, ascultă muzică din lumea cealaltă. Micuţul Iakov învaţă să citească, atinge clapele pianului şi-i ascultă sunetele. Marusia s-a regăsit pe sine – priviţi cum se mişcă norii schimbându-şi forma în fiecare clipă, nestânjeniţi de nimeni, nesupunându-se nici unei logici. Ea dansează împreună cu umbrele şi sunetele, asta da fericire… La sfârşitul vieţii, Nora începe să semene cu Tusia, îi poartă inelele mari pe degetele osoase, îi învaţă teatru pe tinerii regizori. Vitia primeşte Marele Premiu pe deplin meritat, la care visa în secret Grişa. La sfârşitul anilor ’30 ai secolului XXI, Grişa va muri la adânci bătrâneţi la Ierusalim, şi numeroşii săi copii şi nepoţi vor aşeza pe mormântul lui o placă pe care vor scrie, conform testamentului, nu numele lui, ci site-ul său „www…“. Când îl vor deschide, vor putea citi un mesaj despre Textul lui Dumnezeu trimis urmaşilor şi întregii omeniri. Textul lui e lung şi încurcat, dar frumos în esenţa lui. Iurik, asemenea bunicului său, e absorbit de muzică. Nu de clarinet, nu de pian şi nici de chitară. Se străduieşte să audă muzica din cosmos. Şi nu are nici o importanţă dacă devine compozitor profesionist sau rămâne băieţaşul care întreabă: „Ţii minte, mamă, când cântam în burta ta?“

Sfârşit

În această istorie s-au folosit fragmente de scrisori din arhiva familiei şi note din dosarul lui Iakov Uliţki

(Arhiva KGB nr. 2160)

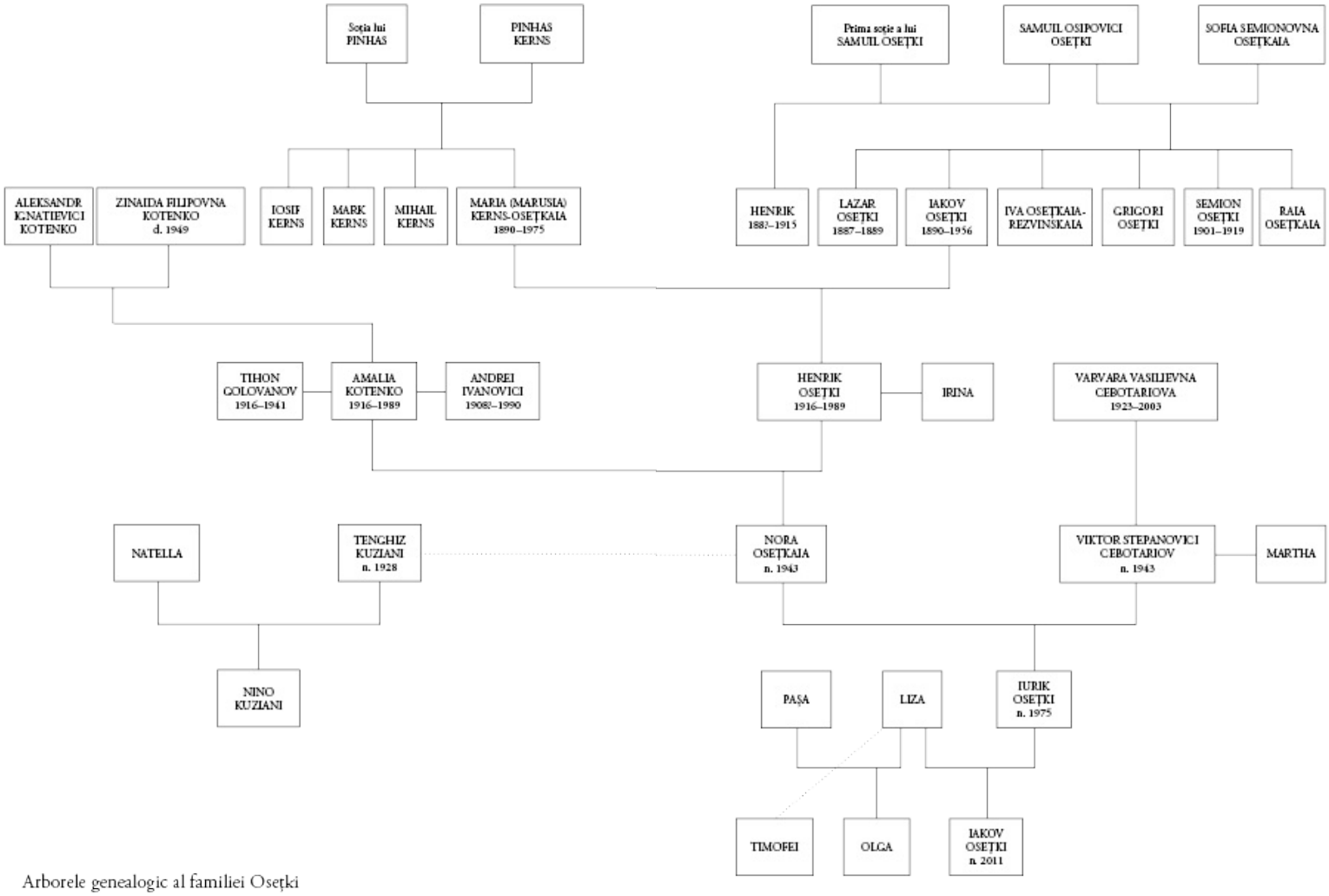

Arborele genealogic al familiei Oseţki

Mulţumiri rudelor şi prietenilor

Această carte n-ar fi putut fi scrisă fără ajutorul şi sprijinul familiei mele. Îi mulţumesc soţului meu, Andrei Krasulin, pentru răbdare şi îngăduinţă. Le mulţumesc fiilor mei Alioşa şi, mai ales, lui Petia că m-au susţinut şi mi-au furnizat o mulţime de informaţii. Îi mulţumesc verişoarei mele Olga Bulgakova că întreţine atmosfera din familia mea, din care aproape n-a mai rămas nimeni.

Prietenii mei – Nikita Şklovski, care a pierdut mult timp discutând şi dezbătând problemele de biologie, despre care se vorbeşte în carte, şi Vladimir Andreevici Uspenski, care m-a făcut să înţeleg partea matematică – sunt în mare măsură coautorii cărţii.

Vreau să-mi exprim recunoştinţa mea specială faţă de Katia Gordeeva pentru ajutorul ei genial – în timpul naşterii acestei cărţi, ea l-a născut pe fiul Iakov, dând autenticitate istoriei parţial inventate.

Mulţumesc prietenelor mele dragi, Lika Nutkevici, Ira Şcipaciova, Liuba Grigorieva, Tania Gorina pentru grija, răbdarea şi sprijinul acordat în momentele când eram demoralizată şi disperată, şi-i mulţumesc Dianocikăi, care mă ajută zilnic în domeniul acela al vieţii atât de dificil pentru mine.

Le mulţumesc primilor mei cititori şi redactori: editoarea Elena Şubina, Elena Kostiukovici, Iulia Dobrovolskaia, Saşa Klimin (mai ales lui – e cel care a transpirat mai mult decât toţi!). Le sunt recunoscătoare tuturor prietenilor care m-au ajutat să şlefuiesc textul: Dima Bavilski, care mi-a deschis ochii în privinţa pronumelor posesive şi a altor subtilităţi gramaticale, Ira Uvarova şi Aliona Zaiţeva, consultantele mele în domeniul teatrului, Mişa Golubovski, consultantul meu în problemele ştiinţifice. Le mulţumesc celor cu numele de Aleksandr, dragi mie, care mă însoţesc dintotdeauna:

Helemski, mi-a limpezit multe lucruri pe care m-am străduit toată viaţa să le înţeleg şi am ajuns la ceva rezultate;

Gorin, care mi-a dat consultaţii despre programare pe calculator;

Bodnariov şi Smolianski, le mulţumesc pentru meticulozitatea lor;

Okun, care m-a sprijinit în momente critice;

Varşavski, îi mulţumesc pentru îngăduinţă;

Borisov, care s-a rugat pentru viaţa mea.

Le mulţumesc tuturor prietenilor la fel de dragi care m-au ajutat fiindcă nu m-au deranjat…

Îi rog să mă ierte pe cei care n-au fost amintiţi în această listă. De fapt, trebuia să fac o listă alfabetică din agenda cu adrese şi să mulţumesc tuturor prietenilor dragi din toate perioadele vieţii mele, de toate vârstele, dintre care unii nu mai sunt în viaţă. Ar fi fost mai corect, dar mult mai complicat.

Şi un ultim punct important: când cartea era deja terminată, a murit prietena mea dragă, Katia Ghenieva. Am reuşit să-mi iau rămas-bun de la ea, şi sfârşitul ei a fost atât de plin de sens şi demnitate, încât m-a împăcat definitiv cu perspectiva despărţirii de lumea asta extraordinară, minunată şi uneori foarte dură, în care noi încă trăim. Mulţumesc tuturor.

Liusia